

MIKSZÁTH
KÁLMÁN
ÖSSZES
MŰVEI

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 79.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI
REJTŐ ISTVÁN

79. KÖTET

CIKKEK ÉS KARCOLATOK

XXIX:

1890. január – 1890. december

1987

MIKSZÁTH KÁLMÁN

CIKKEK ÉS KARCOLATOK

XXIX.

1890. január – 1890. december

1987

Sajtó alá rendezte:
KROÓ ANDRÁS
REJTŐ ISTVÁN

Lektor:
MÉREI GYULA

→ 164 093

Sorozat ISBN 963 05 0152 X
Kötet ISBN 963 05 4215 3

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1987

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda főigazgatója
A szerkesztésért felelős: Kürthy András — Műszaki szerkesztő: Kerek Imréné
A kötéstartó Csillag Vera munkája
Terjedelem: 26,75 (A/6) fv + 8 oldal melléklet
87.14953 Akadémiai Kiadó és Nyomda — Felelős vezető: Hazai György

Printed in Hungary

CIKKEK, TÁRCÁK

AZ ÚJÉVI TISZTELGÉSEK

A budai palotában

A szabadelvű párt »budai útja« (mely egész sablonná lett már új évek első napjain) ma szokatlan nagy port vert fel. Máskor csak az itt ünneplő képviselők jelentek meg a kormányelnöki palotában, ma messze vidékről ideutaztak, hogy a párt impozánsan fejezhesse ki ragaszkodását vezére iránt. A nagyközönség is kíváncsian várta a mai napot, mert Tisza ilyenkor szokott a helyzetről nyilatkozni. S az az ellenzéki tollakkal fölkavarva olyan bonyolódottnak, zavarosnak látszott, hogy egy kis világosság ráfér.

A lapok kombinációinak, sötéten színező híreinek kevesen ülnek fel. Legkevésbé az ellenzék. Bartók Lajosnak van egy ötlete: Krajszikot elaltatni mint Ripp van Winklét, húsz évre, persze csak képben, s mikor a végén fölébred, akkor azt olvassa a »Pesti Napló«-ban: »Hitelt érdemlő forrásból halljuk, hogy Tisza legközelebb beadja lemondását«.

A lemondási hírek ma megint bedugultak, míg a »hitelt érdemlő forrás« valamely mesterséges érintésre újra felbugyog.

Hosszú kocsisor indult meg a szabadelvű klubból 11 óra felé. A szabadelvű párt tagjaiból több mint százan, köztük főrendiházi tagok is, néhány főispán: Szapáry István gróf, Degenfeld József gróf, Bethlen András gróf és Kazy János. A politikai élet minden matadora ott gyűlt össze a nagy piros teremben. Vidám hangulat ömlött el a képviselő urakon, mintha sohase olvasták volna a Pesti Naplót. Csak az influenza hatása mutatkozott erősebben. Szünni nem akaró krákogás, köhécselés vegyült az élénk, kedélyes zszibongásba: »Bol-

dog újévet, kedves bátyám«. »Neked is, kedves öcsém«. Kéz kézbe vándorolt, váll vállra hajlott. Az ellenzék ostroma több melegséget fejtett ki a pártban, mint bármikor ezelőtt.

Végre megnyílt a belső szoba, félkarajt képeztek az elül-állók, s kilépett Tisza a kabinettel, mint a tyúk az ő csirkéivel vagy hogy kellemesebbek legyünk, mint a fiastyúk a többi csillagaival. (Csak éppen Teleki Géza hiányzott.)

Huszár Károly báró kezdte el beszédét a lecsillapult éljenzés után. A hangja gyenge, tompa, de a beszéd magvas, lendületes és meleg volt. Gyakran szakította meg helyeslés és tetszészaj. A képviselők elcsodálkozva susogták egymásnak:

— Ejnye, be okosan, be gyönyörűen beszél.

A beszédet láthatólag meghatva hallgatta a miniszterelnök, ki sötét, ünnepies ruhát viselt, aztán ő vette át a szó t mélységes csöndnek közepette. (Szinte megrezent: hol az ellenzék?)

Melegen emlékezett meg a párt veszteségeiről. Sokan nincsenek itt azokból, akik még tavaly itt voltak.

Hát még azokból, akik tizennégy év óta járnak ide!

Csak Urbanovszky veregette a mellét. »Ja szom«. (Ő már tizenegyedszer van itt.)

Tisza, ha kevélykedni akar, végignézve hű pártján, elmondhatta volna Bismarck-szerűen:

»Nem félünk, csak a haláltól.«

Az ő pártjában eddig nem ritkított más, csak a halál. (Pedig minden eszköz annyiszor meg lett próbálva a visszavonás széthintésére.)

Majd áttért a külpolitikai kérdésekre, míg végre a jelen helyzetről szólott oly hévvel, az egyszerűség ékesszólásával, erőteljesen, hogy a párt frenetikus tetszésziviharban tört ki, mely csak a beszéd végén fokozódott még, midőn kijelenté, hogy addig, míg a törvényhozás két faktora, a korona és a többség támogatja, helyén marad bármily viharok között.

... Alhatik hát még Rip van Winkle egy darabig!

E beszéd után a képviselők közé vegyültek a miniszterek, s megindult a trices-traces:

— Boldog új évet, kegyelmes uram.

— Az isten éltesen, kedves Péterem.

- Boldog újévet. Ejnye, be jó színben vagy, Gyuri.
- El ne feledkezzél, kegyelmes uram, az új esztendőben arról a postamesterről! Hiszen tudod.
- Ényhe telünk van az idén. Tavaly ilyenkor majd elfagyott a lábam a kocsiban!
- Mi baja Telekinek? Reménylem, valami csekélység.
- Nem láttad Tarnóczyt? Annak a kocsiján vagyunk.
- Merre van Nikolics Fedor? Ki látta Nikolicsot?
- De most már menjünk az elnökhöz!

A képviselők kifelé tódulnak, s előtérbe lépnek hátulról a város küldöttei (Ráth Károly az elmaradhatlan mentéjével és bajuszával) és az egyletek, kik a távoból már ma hallhatják meg, amit csak holnap kellett volna elolvasniok a lapokban.

A képviselők arca sugárzik az örömtől és meglepődéstől, hogy a »generális« »jól odamondogatott«, de az öröm is csak akkor hág a tetőpontra, ha a sok száz kabátból mindenki megtalálta már a magáét. Nem közönséges munka ám az.

A FŐÚRI SZALONOKRÓL

(Levél Kiss Józsefhez)

Tisztelt barátom!

Megvallom, nem volt szándékom véleményt mondani azon tervről, mely az írók bevitelét célozza a főúri szalonokba, de te ismételt felszólításoddal mintegy kényszerítesz a feleletre szerkesztői hatalmaddal.

Jól van, nem bánom; de előbb én kérdezek egyet, nem minden malícia nélkül, mert most sárgaságban őrzöm a szobát, tele vagyok epével.

Ösmerem az ügyet, a mozgalmat még a prehisztorikus részét is, csak egyet nem bírtam jól megérteni, azt mondd meg kérlek, hogy e főúri szalonokban való megjelenés miképp van kontemplálva ránk, skriblerekre nézve: úgy-e mint jutalmazás és kegy vagy mint büntetés?

Ettől függ az én szentenciám.

Mert jutalomnak nem sokat ér, de büntetésnek, elősmerem igen ügyesen van kieszelve — noha túlságosan szigorú: én a magam részéről legalább szívesebben állok ki két napi várfogságot vasra verve, mintsem egy fél délutánon át érezsem magam *megtiszteltetve* ez idegen világban.

Köszönet azoknak a nemes úrasszonyoknak, kik kétségtelenül jóakarattal igyekeznének minket magokhoz közelebb emelni — de mi arra egy kicsit *nehezek* vagyunk. Szerencse, hogy az egész dolog nem sikerülhet ezer és egy okból.

Ám ha sikerülne, hátrány háramolnék ebből az irodalomra. Mert a szalonokban előreláthatólag az úgynevezett ficsúr-írók vinnék a kiválóbb szerepet, azok, akik ügyesebben mozognak a parketten, akiken jobban áll a frakk, s nevök jobban veszi ki magát a szalonokban, mint a könyvek címlapján, dilettánsok, léha causeur-ok, aminőkkel tele van az irodalmi mező mindég: bolygói ezek az igazi íróknak, jönnek-mennek lábujjhegyen, elmaradoznak észre nem véve, előkerülnek vissza nem várva.

Ezeknek lenne melegágya a főúri szalon.

S a fiatal írói talentumnak, aki idejön pályát törni, sok küzdelem után tuskétől vérzetten, közönytől dermedten kivéri magát a homályból, s eddig csak a vaskalaposok táborát (az Akadémia és a Kisfaludy Társaság nagy moguljait) találta szemben, amint a közönség szeme elől igyekeznek őt eltakarni, most még egy újabb falanx állná útját a Hírnév kapui előtt: a főúri szalonok celebritása.

... Nem, nem fiúk! Ne okoskodjatok! Maradjunk mi csak meg örökre a »Kis Pipa« törzsvendégeinek.

SZEMERE ATTILA

Rég ideje annak (talán már tíz éve is), ahogy mi együtt dolgoztunk Szemere Attilával a »Pesti Hírlap« egyik szobájában. Csinos, nyúlánk fiú volt, értelmes, kék szemekkel, barna, tuskés hajjal, mely úgy nézett ki, mint a kartácsoló kefe.

A másik asztalnál Pulszky Károly ült, a harmadikhoz

néha éjjel bejárt egy hasonló korú szöszeke legényke, ha valami nagy hírt megtudott kószálás közben a városban. Ez volt a reporter, gondolom Molnárnak hitták.

Egyszer azt találtam tőle kérdezni, hogy hol született?

— San Franciscoban — felelé.

— Hát te hol születted? — kérdem a másikat, Pulszky Károlyt.

— Londonban.

— És te? — tudakolom a harmadikat.

— Párizsban.

Különösen hangzott. Négy újságíró, négy különböző ország szülötte, s mindenik azt írja le a papiros »kutyanyelvre«
erről az országról, »a mi édes szülőhazánk«.

Hát hogy lehet ez?

Ejh, hisz ebből egy most fölébredt Ripp van Winkle is kitalálhatná, hogy itt furcsa sorsok lehettek harminc év előtt; az ország bajosan lehetett oly nagy, hogy egész San-Franciskoig terjedt volna, de miként lehetett viszont olyan szűk, hogy ezeknek a bölcsők itt el nem fértek?

Ebbe belebolondulhat Ripp van Winkle, míg végre rájön, hogy dacára a feledési fátyolnak, a forradalom még mindig folytatódik ezer alakban, sok-sok helyen, még a születési anyakönyvekben is.

Ennek már tíz éve, akkor még kezdő írók voltunk, de, hogy valamikor híres, nevezetes emberek leszünk, meg voltunk róla győződve mindnyájan, még én is (pedig én csak Szklabonyán születtem). Az élet csakhamar szétszórt benünket, kiosztogatva a szerepeket.

Szemere Attila legelőbb ment el utazni, messze külső országokba: Japánba, Kínába.

Utána a szőke Molnár hagyta itt az asztalát. Ő nem ment olyan messze, csak ide ki, a Kerepesi temetőbe. Vissza sem jön onnan többé.

Azután Pulszky Károlyt vitték el. Komoly hivatalnok lett: képtárigazgató, nagyúr — csak én maradtam itt, és azon a helyen ülök e percben is, ahol ezelőtt tíz évvel, s innen e csendes zugból figyelem a két forradalmi gyerek pályafutását.

A természet Szemere Attila iránt volt valamennyink közül a legnyájasabb. Ha két tündér osztogatja, mint egy perzsa rege

mondja, a születésnél a tulajdonokat, az egyik a külsőket, a másik a belsőket, akkor nem tudom, melyiknek lehetett több a markában, de valami picit kezük, tudom, nem volt. Szép alak jutott osztályrészüül, s ragyogó név. (Szemere Bertalan volt az apja.) Vonzó, kedves modor s valami varázslatos fesztelenség (aminővel egy francia vicomte bír a Paul de Kock regényeiben), s ahhoz járul kora fölötti okosság és látkör, ötletbőség, előkelő, higgadt gondolkodás, mindez megszépítve ismeretekkel és szellemmel.

— Meglássátok — mondogatták a háta mögött —, ez a fiatalember sokra fogja vinni valamikor.

— Könnyű olyan apával — felelték mások, akik a nagy apák nagy folytatásaiban nem hisznek.

Szemere Attilának már első irodalmi szárnypróbálgatásai az akkori »Magyarország«-ban (ez még a Pesti Hírlap előtt volt) olyanok voltak, hogy méltó feltűnést kelthettek volna bármely nagyobb irodalomban is egy kezdőtül.

De a nagy apa árnyéka megjelent a közönség előtt — és a közönség közömbösen tette le kezéből a lapot.

Elkedvetlenedve dobta el Szemere élénken csevegő tollát, mely első útján se fogott soha zöldet — pedig ebből a színből indult meg néha a lángész is.

Az már a második roham volt, mikor a Pesti Hírlap munkásai közé állt, hogy abban a szürke zubbonyban induljon meg a dicsőséget megkeresni, melyben a többiek

Talentuma megizmosodott. Némely csevegése igazi zsuzsu volt, tele amaz isteni nedvvel, melyet a természet könnyedén beleereszt a barackba, s melyet a műcukrász nem tud összevegyíteni a világ minden rendelkezésére álló ízeiből a cukorkájába.

A közönség élénken kérdezgette, ki írta ezt vagy azt a tárcát?

— Szemere Attila, a volt belügyminiszter fia.

— Úgy? Ez a Szemere Bertalan fia? — szóltak lehangoltan. — Nem is tudtam, hogy afféle dilettáns!

A nagy apa árnyéka tehát megint megjelent.

A fiú elkeseredetten tette le ismét a tollat:

— Nehéz ilyen apával! Engem sohasem fognak meglátni *őmiatta*.

Ekkor ment el Japánba utazni; már-már meg voltunk ijedve, hogy Kiszeláknak növi ki magát, mert az bizonyos, hogy amihez hozzákezd, abban ő nem marad hétköznapi.

Visszajött másfél év múlva megférfiásodva. Azzal a slif-fel, amit a nagyvilág látása, megismerése ad. Hajlama, tradíciói apja egykori bajtársaihoz vonzották, a politikusokhoz. Ott ragadt meg közöttük a liberális klubban, s itt végre megint összekerültünk, az egykori három munkatárs mint ellenfelek a tarokknál.

Minden azt mutatta, hogy a politikai pályára lép. Kapva kapnak rajta, behozzák a Házba, felösmerik a tehetségeit, dédelgetik, szerepet adnak neki, hiszen annyi kevés a talentum ebben az országban, hogy akkor is ölben kellene hordozni egyet-egyét, ha Papucsek Adolfnak hínák is.

De a nagy apa árnyéka megint megjelent a háta mögött, s a párt korifeusai hidegen vonták be fejeiket a vállapockáik közé. Hát olyan nagy bűn az, ha valakinek nagy ember volt az apja!

Később azután mégis felléptették, kétszer is, de mindig olyan helyen, ahol csodának kellett volna történnie, hogy megválasszák. Csoda nem történt, nem lett megválasztva, beállították tehát a »majd«-ok közé, az örök várakozás tornácába. »Majd, majd, édes öcsém, hiszen majd csak ürül valami neked való kerület . . . ne félj, majd!«

Ez a »majd« állapot pedig a legalkalmasabb arra, hogy egy fiatalember rendszeresen belekergettesék abba a helyzetbe, hogy igazán ne lehessen belőle semmi.

Szinte szívet facsaró volt a sejtelem, hogy hátha ez a fényes tehetségű ifjú mégse fog soha érvényesülhetni. Hogy ez az ország, amelyben nem volt hely, ahol bölcsője ringjon, most megint összezsugorodik előtte, hogy abban el ne férjen . . .

Mi ez? Fátum ez? Vagy úgy fordult tán az erkölcsi rend, hogy az apák erénye meg lesz büntetve fiaikban . . .

Egy bizonyos, hogy Szemere Attila ma újra visszatért közénk, a régi írópajtásokhoz a »Hozomány nélkül« című színművel. Ez lesz a harmadik ostrom . . . az Olymp felé.

Kiáltatok neki egy barátságos »Hurrá«-t! Öleljük meg, vezessük újra magunk közé a mi szerény asztalunkhoz, tegye-

tek rá egy kis bokkrétát is arra az öröme, hogy újra eljött . . . s ültessük ma kivételképp az első helyek egyikére, mert bizonyára ott fog ő ülni mihamar, ha köztünk marad, a szellemi rangjánál fogva is.

[ELŐSZÓ GÁRDONYI GÉZA »FIGURÁK« C.
RAJZKÖTETÉHEZ]

A törvényszéki vádlottaknál csak az általános kérdések között szerepel, hogy az illető hova való; a lényegre mindegy. A könyvnel, fájdalom, majdnem az a főkérdés, hogy »hol látott napvilágot«? Egy szegedi illetőségű könyv már előre fitymáló mosolyt csal a kritikusi ajkakra, s e mosoly alatt lappangva, szinte ott lebeg már a szentencia: »Bűnös és bűntetendő!«

Nekem magamnak is vannak Szegeden született szellemi gyermekeim, akiknek sokkal több küzdelmet kellett kiállniuk, mint a budapesti kölykeimnek, pedig talán erőteljesebbek, életrevalóbbak ezeknél.

Nagy primitivitás ez, s nincs is meg egyebütt, csak az irodalomban, mert a fülemilének, ha dalol, nem kételkednek azért a nótájában, hogy nem a városligeti fasorban teszi, hanem valahol a szatymazi bokrok között.

Nekem egyrészt örömet okoz, hogy ez a könyv éppen Szegedről jön, az én *fogadott* szülőföldről. Mert az édesvízi városnak, mely hadi vitézségével, kereskedelmi életrevalóságával, magyar hűségével megszerezte egy ezredév alatt a pelikánt, aztán a bárányt, majd a phönixet (ez került a legtöbbe), még szüksége volt egy állatra: a bagolyra. Arra a bagolyra, mely a szép homlokú Minerva istenasszony lábainál gubbaszkodik.

A paloták kupoláin csillámló napsugár nem veri ragyogását oly messzire, mint a nyomdák fekete betűiből kilövellő fény

Egy városnak nem elég, hogy csak paprikája legyen; jobban mutatja, hogy igazi város, ha egy kis attikai só is terem benne.

Szeged egy rövid évtized óta magasan emelkedik ki az alföldi városok közt mint könyvpiac. Tíz-tizenöt figyelemre méltó mű jelenik meg ott évenként: s egyszer az a kérdés támadna, miért követel magának a többi városoknál nagyobb rangot, nem a nagy házaik kellene fölemlítenie, hanem e köteteket.

Mert vegyük föl azt a képzelt esetet — ami különben világ végeiglen sohase teljesedjék —, hogy Szeged elenyészik a föld színéről és három adat marad fel róla.

Az egyik adat azt hirdetné, hogy *hetvenezer lakosa* volt.

— Éppen kétszer annyi, mint Orosházának — mondaná a nyomozó történész.

A másik adat arról szólna, hogy nagy forgalma, élénk kereskedelme volt.

— Kedvező helyen feküdt — okoskodnék a történész —, éppen a Tisza mellett.

De amint rábukkan a harmadik adatra, hogy tizenöt könyv jelent meg évenként a nyomdáiban, a historikus élénken vetné papírra: »Itt egy jelentékeny művelt város volt valamikor«.

Ám sok év sok tizenöt kötetjét lapoztam már át, de egyet sem találtam köztük feltűnőbbet, mint fiatal író-társamnak ezt a könyvét, a »Figurák«-at. Tiszta kék ég alatt derült napsugár mosolyog — a frissesség harmatja reszket az alakjain. Sok szín, sok szellem, s még több elmésség. Csak még az ízlésnek kell egy kicsit tisztulnia.

Szinte érzem, mikor őt e néhány sorral bemutatom a közönségnek: »No, most ugyan erős ellenfelet veszek magamnak«!

De úgy gondolom, nem volt az a becsületes s igazi kertész sohasem, aki azért tapos el üde, illatos virágokat, mert nem ő termesztette.

TAPINTAT

(Karcolat a delegációból)

Az idén a magyar szív élvez. Rajtunk a sor. Kiborotvált képű osztrák delegátusok, sima talpú udvari főméltóságok a mi aszfaltjainkat tapossák. A két delegáció Pesten igazítja el a dolgokat.

Ejh, szép intézmény ez, akármit mondjon is Móricz Pál! Az osztrák urak a »Hungáriá«-ban üléseznek, mint egyébkor. No iszen, lenne ne mulass, ha a mi delegátusaink ad normam Hungaria, mikor Bécsben vannak, »Germania« nevű szállodában tanyáznának! Sok mérges interpellációnak lenne ez szülőanyja. Ám a német szelídebb, türelmesebb. A derék lajtántúliak nem bokrosodnak meg egy vendéglőnek a címétől.

De egyelőre semmi közünk a német delegációval, foglalkozunk a saját népeinkkel.

A magyar delegáció tegnap alakult a Múzeumban. Többnyire a régi emberek. Ugron még nincs bent, Tisza se vállalta az idén, de ott van Nákó Kálmán gróf, s ez elég garancia, hogy a Monarchia egy évi sorsa megint kellőképp nyélbe ütetik.

A tegnapi ülés eredménye a tisztikar megválasztása és a bizottságok alakulása.

Egypár kedélyes mozzanat ezeknél a választásoknál is előadta magát; pedig ezek a választások abból a forrásból szoktak származni, amelynek a neve »tapintat«.

Ohó! Itt vagy, csakhogy már egyszer fülön foglak, derék tapintatunk. Szerencsés gyermeke a kornak! Tebeléd szerelmes minden nagyúr. Királyok, államférfiak rajongnak érted. Pedig némelykor te vagy a megölő betűjök. Te vagy a pegazus, aki szárnyas hátadra veszed lovagodat, s hosszú kariert csinálsz vele fölfelé, de te vagy a sírásó is; mert a tapintat túltengésében szoktak aztán ezek a nagyurak kimúlni.

Ebből a híres, sokat emlegetett, mindenütt felhánytorगतott ideálnak előfestett tapintatból kifolyólag jelöltetett ki a négy albizottság elnökéül gróf Zichy Ferenc (az ismeretes nagy hazafi).

Természetesen meg is választották. Úgy kívánta a tapintat.

Egy tapintatos delegátus közbeszólt: Miután az ismeretes nagy hazafi már aggastyán, s nem lehet kívánni, hogy drága egészsége rovására mindig ő vezesse a tárgyalásokat, válasszunk helyettest!

— Helyes! Úgy van! Válasszunk helyettest!

Helyettesnek megválasztották Széll Kálmánt.

Egy másik delegátus közbeszólt: Mit? Széll Kálmánt? Széll Kálmánnak annyi dolga van, hogy sohase lesz itt, válasszunk a helyettesnek is helyettest!

Zajos derűltség támadt erre. Pedig nem nevetnivaló dolgot ez, hanem egy nagy találmány. Így mindenki kitüntetéshez juthat, s a delegáció is csupa nagy emberből fog állni. Lesznek benne igazi és helyettes Széll Kálmánok és Zichy Ferencék.

A külügyi albizottság elnökéül Szécsen Antal gróf volt kizemelve.

Előlegesen megbeszélték a nagytehetségű gróffal, hogy vállalja-e? Persze vállalja, de udvari elfoglaltságai miatt csak a jövő héten jöhet le. Azért hát csak válasszák meg, mire a tanácskozásokat vezetni kell, előjön.

Ezzel az intencióval is gyűltek össze a külügyi albizottság tagjai. Elnök hadd legyen Szécsen Antal, mert az ért hozzá, előadó hadd legyen Falk Miksa, mert az még jobban ért hozzá.

Mondták is Falknak:

— Állj fel és proponáld Szécsent!

— Miféle jagon?

— Te vagy az előadó. A bizottság szája.

— Igaz, hogy tavaly én voltam az előadó, de ez nem örökös kenyér; a legöregebb bizottsági tagé a felszólalás joga. Hadd proponálja Csernátony, ő a legöregebb!

De Csernátony se akarta elvállani vakon a legöregebb titulust, s egy nálánál öregebbet kezdett keresgélni monoklijával a tagok közt.

Addig-addig keresgél, míg egyszer csak benyitott a terembe vidáman, fűgén virággal a gomblyukában Nikolics Fedor báró.

— Szervusz, urak! Jó napot. Elkéstem egy kicsit, nem-

de? Jó napot, Lajos! Vagy még nem kezdtétek meg? Ah, te is itt vagy Aladár? (Ugyanis Andrassy Aladár gróftól pillantotta meg egy sarokban.) Bravó! No ez derék! Nemde, te leszel az elnök? . . . Reményilem elvállalod.

Andrassy Aladár gróf mosolyogva vonogatta a vállát, ami politikai nyelven az igen rebesését jelenti.

A tapintat embereiben, akik a távollevő Szécsent fogták már meg elnöknek, elhült a vér. Mein Gott! Milyen szeles ez a Fedor báró! Már most mi az ördögöt csináljunk?

A tapintat azt kívánja, hogy egy jelenlévőt sohase szabad megsérteni egy távollevő kedvéért.

S így lett meg a külügyi albizottság elnöke gróf Andrassy Aladár, aki ugyan nem ért sem a külügyekhez, sem az elnökséghez — de *jelen volt*.

SZEGED

Azzal a szöglettel átellenben, melyet a Marosnak a Tiszába szakadása alkot, épült az Alföld egyik első városa, Szeged. Nagyobb, népesebb Debrecennél, s azt kedélyesen »kálvinista Róma«-nak nevezgetjük, ezt viszont bátran mondhatnók »katolikus Debrecen«-nek.

Nevének eredetét különbözőleg magyarázzák. Némelyek szerint a *szeg*, *szeglet* szóból származnék, mivel a Tiszába siető Maros éppen a várossal átellenben csaknem tiszta derékszögben szegi az anyafolyó medrét, két háromszög alakú területet alkotva alsó folyásával. Mások szerint a *Szeged* név a »sziget« szóból alakult, mert az első település idején a város mai helye szigetszoport volt, s ez apró szigetek idővel (mint az 1879-iki talajfúrásokból kitűnt) részint iszapoldás, részint földhordás, tehát emberi kezek óriási munkája által összenőttek. Az őthalmi, szilléri és röszei földmunkálatok alkalmával annyi és olyan régiségeket találtak, hogy azok tanúsága szerint ez a hely kétségkívül már az ősi időkben küzdő, telepedő helye lehetett a vándornépeknek. »Szeged« néven 1199-ben bukkan föl először a III. Ince pápa levelében, mint

főesperesi székhely; azontúl egyre sűrűbben emlegetik királyi oklevelek, mindig mint sótári helyet. Nem sokára szó van pénzverdéről is. Halászoknak és pásztoroknak kellett itt letelepedniök kevéssel a honfoglalás után, mert a dús legelőt és jó vizet nagy előszeretettel keresték a letelepedő magyarok.

Nagyobb föllendülése Zsigmond idejére esik. A király sokszor megszorult pénz dolgában, s olykor a szegediek segítettek ki. Már ekkor élénk kereskedést folytattak részint iparcikkeikkel, részint terményeikkel országszerte. Pénzök volt, és azt ügyesen használták kiváltságok és mindennemű kedvezmények megszerzésére. Zsigmond sok kiváltságot ad nekik, a többi közt szigorúan meghagyta, hogy a szegedi kereskedőknek bántódásuk sehol az országban ne essék, vámot, révpenzt tőlük ne szedjenek.

A szegediek ügyesek abban, hogy a fejedelmek kegyeibe jussanak. Királyaink általában, de különösen a Hunyadiak föltűnő ragaszkodást tanúsítanak a város iránt, mely e korban rohamosan emelkedett, s ebben nagy része van a lakosok ősidőktől ismeretes kereskedői szellemének, s az azzal járó ügyes körültekintésnek, mellyel sok kellemetlenség és veszedelem alól bújtak ki. Ennek és városuk kedvező fekvésének köszönhetik, hogy míg más városok véres csaták színhelyei, ők békén gyarapodhatnak, legföllebb a Széchyekkel, a Garaiakkal, mint szomszéd birtokosokkal s különösen a kunokkal vannak sűrűbben kisebb-nagyobb galibáik, pöreik. A szegedi embert már a középkorban is bizonyos helyi hazafiság vezeti. Politikai magatartásuk, nem makacs, könnyen meghajlanak németnek, töröknek aszerint, amelyik felülkerekedik, ha az városuk érdekében van.

Ilyen politikus magatartás és kedvező viszonyok közt lett nagy várossá, olyanná, hogy Bertrandon de la Broquier, ki 1433-ban utazott Magyarországon, azt írja naplójában: »Szeged egy nagy, nyílt, s egyetlen utcából álló város, mely nekem mintegy *mérföldnyi* hosszúnak látszott«. S amilyen nagy kiterjedésű volt a város, épp olyan arányban szélesíti határát, mely ma már 867 négyzetkilométerre terjed. A középkori szegedi polgár közönségesen földszintes, nagy téglakockákból épült házban lakik, végig gombos mellényt és ujjast visel durva aba posztóból, de a feleségét, lányát értékes szövetek-

ben járhatja, s fiai közül az egyik »iskolákat jár«. 1519-től kezdve majd minden évben találunk szegedi származású tanulókat a bécsi, krakkói és wittenbergai egyetemi anyakönyvekben.

Ám az alacsony házak mellett ott emelkedtek az »Alsó Zyget« városrészben, a mai Alsó-városon, főúri paloták is, mint például a Szilágyi Lászlóé, melynek ablakából lőtte le Vid Sebestyén uram Iván szerb cárt, a »rettenetes fekete embert« 1527-ben; vagy a szegedi grófé, Sárszegi Istváné, melyet ezeröttszáz aranyforinton zálogosított el 1511-ben krakkói és budai polgároknak. De a gazdag polgárok is úri módban éltek akkoriban. A régi kor épületei közül ma már csak a Mátyás által épített templom áll az Alsó-városon. E körül volt a piac. Előttünk áll úgy, amint volt. Ott ülnek a szegedi kofák kopogós sarkú cipőikben, tarka hosszú rokolyáikban; ponyva fedelfi sátraik alatt, elejtett darvakkal és vadludakkal tele halmozott talyigák állanak gyümölcsös garabolyaik mellett. A halpiac külön van, följebb a Tisza mellett roppant halgarmadákkal. Háromezer halász foglalkozik a hálóval, s él meg belőle. Pedig a hal végtelen olcsó. Oláh Miklós esztergomi érsek följegyzése szerint »ezer darab rőfös hosszúságú harcsát vegyessen ponttyal egy magyar forinton lehetett venni«. Sőt némelykor annyi volt a hal Szegeden, hogy sertéseket hizlaltak vele.

A halat, mint kereskedelmi cikket, leginkább szárítva és besózva készítik ki. Ilyen alakban küldözgetik a nagyurakhoz ajándékba. Mert a szegedi magisztrátus, melyben hosszú századok alatt a Geges, Zayday, Szegény, Pálfi, Molnos, Harcsás, Zákány, Délezögh, Tsötörtök nevek szerepelnek, örökös deputációkban van kettesével, hármasával. Majd a királynak viszik az adót, a köteles dénárok mellett ajándékkul sózott halat és remekbe varrt karmazsin csizmákat királynak, királynénak, királyfiaknak és a királykisasszonyoknak; majd a palatinus elé járulnak, kinek két perzsa szőnyeg jár a kun puszták legeltetési jogáért.

De a lakosság is váltig úton van. Iparosai: szűcsök, takácsok, szabók, kalaposok, vászinasok és szappanosok megrakott szekereken járták be áruikkal Pesten át egész Kassáig, Bártfáig az országot. A szerémi borokkal üzérkedő kereskedők még tovább terjedő piacot teremtenek magoknak. Hajó-

kon, tutajokon bejárták a Tiszát, Marost és későbbben a Dunát is, bort és fát szállítván a vizeken. E mellett roppant állattenyésztést űznek a lakosok a dús legelőkön, melyeknek szaporítása képezi a városatyák fő gondját. Jögcímeket keresnek, panaszokkal járnak, pörököt folytatnak egy-egy puszta vagy szállás megszerzéséért.

Kiváltságokat szereznek, kereskedelmük, iparuk nőttön-nő, vagyonosodnak s rokonságba lépnek az ország főuraival, a Hédervári, a szekcsői Herczeg, a Pákosi, a laki Thuz, a más nemzetségekkel, anélkül azonban, hogy emiatt kiveszne köztük ama polgáris és demokratikus szellem, mely a városnak sajátos jellege volt mindenkor. A jómódú lakosság például együtt érez a Dózsa György pórhadával; Dózsa itt gyűjti kereszteseit. S hogy itt erős gyökerei lehettek, mutatja a Szapolyai eljárása, aki kivégeztetvén Dózsát Temesvározt, Verancsics szavai szerint »fejét véteté neki és Szegeddé küldé ajándékon a szegedi főbírónak, kinek Pálffy Balázs vala neve«.

Kisebb szerencsétlenségek, mint minden várost, a mohácsi vész előtt is érték Szegedet. 1444-ben, Szent Domokos napján megrázkodék a föld, percekig tartó zúgás-morgással meghimbálta Szeged házait. Történt pedig ez ugyanaz nap, amikor a Szegeden időző Ulászló király a híres békeszegő oklevelet adta ki. És a rossz előjel nem is csalt ez egyszer.

De Szeged gyorsan kiheverte e csapásokat, s a Hunyadi-ház idejében újra fölvirágozott. Hunyadi János kormányzó, akinek törökverő seregében a szegediek kiváló számmal vettek részt, s még inkább fia, Mátyás király szabadalomleveleikben a városnak a török elleni harcokban, így Nándorfehérvárnál, Jajcánál, stb. tett nagy szolgálatai fölötti elismerésüknek adtak meleg kifejezést. Mátyás király kétszer tartott itt országgyűlést, és különös kegyeltjévé fogadta Szegedet, pazarul gazdagítva azt javakkal, mert — úgymond egyik oklevelében a hős király — »az országok dísze és ereje a városok gazdagságából és bőségéből áll«. A »nagy protektor« halála határák Szeged történetében. A delelő ponton állt szerencséjének napja. Immár lefelé hajlik onnan. A tizenhét szegedi templom tornyában (mert tizenhetet mond a szájhagyomány) búsan szólhattak a harangok, melyeket a király temetése napján négy óra hosszáig húzatott a magisztrátus.

A két következő gyöngé alatt rohamosan lazult az állami rend; pedig iparnak, kereskedelemnek ez a melegsége. Hatalmas oligarchák támadtak, jogokat, törvényeket lábbal tapodók. Mátyás porzója még le sem pergett a szegedi adománylevelekről, s már kezdték azokat nem venni figyelembe. A város egyik kiváltságát a másik után szedték el a túlkapásaikban hivalkodó nagyurak. A hatalmaskodás és jogtalanság úgy szólván ragályos divattá lett. Dobzse László királynak, akiről azt írja a pápai követ, hogy csizmája sem volt, honnan lett volna ereje megzabolázni őket? . . . Dózsának jönnie kellett, s Mohács el nem maradhatott!

A mohácsi vésszel befejeződik a város fényes szerepe. Különbösen is nehéz idők következtek, kivált a városokra. Amelyek Szapolyaival tartottak, azokat Ferdinánd pusztította el, viszont Szapolyai a Ferdinánd hűségén levőket. Szeged ideoda ingadozott több mint egy évtizedig. Szapolyaihoz szított, de azért Ferdinánd előtt is kellett magát. Szegedre (melyről az a rege élt, hogy itt volt Attila székhelye egykor) mindenki fél áhítózott, de a legjobban Szapolyai halála után a Budán székelő Mehmed pasa. Talán, mint Jászay történetírónk véli, azúrta a fejét, hogy Ibrahim pasának, mikor a mohácsi csata után Szegedre elkalandozott, az ott talált számtalan juhnyájából 50 ezer, Iszikender Cselebi defterdarnak pedig húsz ezer darab jutott, s alig várta, hogy ő is kivegye onnan a maga részét.

Szeged tudomást vett a pasa beütési szándékáról s látva, hogy az ellenállásra nem elég erős, a »város képében« elküldé a pasához Tsötörtök László, Zákány István, Somlyai Pál és Budai István uramékat meghódolni. Ezzel a város hosszú időkre török iga alá került.

Történetében még előfordulnak érdekes lapok: Tóth Mihály híres kalandja, melyet Tinódy Sebestyén megénekelt; II. Rákóczi Ferenc kurucái is megvillogtatták kardjaikat falainál, de az elnéptelenedett, elpusztult romváros sorsára mindezt nem volt befolyással; viszonyai nem fordultak se jobbra, se balra. A török uralom óta lankasztó zsibbadás nehezedik a lakosságra, melynek sokat kell túrnia a várban székelő töröktől. A kereskedelem egyes ágai pangásnak indulnak, mert a járó-kelő kereskedők útja nem bátorságosabbé; s ki-

nek is volna kedve vagyont szerezni, ha azt úgyis kiszippolyozza kénye-kedve szerint a hódító? A kereskedelmet hovatovább mind jobban kirekesztik kezükből a törzslakók, s a beköltözőkődő rákok veszik át.

A gazdagabb lakosok, kik fényét adták a régi Szegednek, elköltözőkődtek a felvidékre, s a város pusztulásnak indult. Egy közönséges nagy falu vált belőle. A főbíró, e hajdan méltóságos perszóna, ki mikor Szeged utcáin megjelent, elől-hátul két-két fölemelt pálcájú esküdt kísérte, mint a római consulokat a lictorok: most ott üldögélt a pasa udvarán és a parancsait leste. A lakosság önérzete is kihalt. Tökéletesen elveszté a város fejlődésének föltételei iránt ama finomabb érzéket, melyben századok óta kivált. S ezt vissza nem nyeri soká, Szegednek 1686-iki visszavétele s a törökök kitakarodása után sem. Az egykor hatalmas városi tanács egyszerű kupaktanácsá lett s egészen e század elejéig nem bírta megállítani a várost a hanyatlás útján; adókat szed, rablókat üldöz, s az ügyes-bajosok napi dolgait igazítja; egyébre alig terjedhet ki a figyelme. S eközben még gyakori árvizek is pusztítják a szerencsétlen várost, mely apródonként minden privilégiumát elveszti úgy, hogy már a legprimitívebb szabadalmai is veszélyben forognak; mikor azzal a furfanggal segít magán, hogy egy ócska 1200-ból való pecsétet halász ki a Tiszából, melyen az elmosódott címerből épek maradtak a »Sigillum Regiae . . . egediensis« szók, a Tiszát és a Marost ábrázoló két pólya, meg a sassá átváltozott pelikán, a jus gladii jelvényeivel. Ezzel a pecséttel, mint bizonyítékkal, jár-kél főhöz-fához régi jogainak elismertetését szorgalmazva, s nem is egészen siker nélkül.

A város régi fénye, hatalma csak mint rege él. Nincs már palota sehol, a csinosabb kőház is nagy ritkaság. Szegedi diákok nem járnak többé külföldi egyetemekre; a boltok ablakaiban nem ragyognak többé kincsek és drágaságok. A csapások nagy sorozata teljesen lenyomta, eltompította őket. A város történetében ott sötétlik a katasztrófák minden neme. Mind a négy elem föllázadt ellene. A tűz elpusztította, a föld megrázkódott alatta, a levegő megmérgezte, az 1710 és 1738—40-ki dühöngő dögvész roppant megritkítá lakosait, de a legmakacsabb üldözője folyton a víz volt. Nem csoda, ha ereje

meg-meglankadt. Tengődött s várta a szebb napokat szelíden, türelmesen, mint a címerében lévő bárány. Csak egy maradt meg e népben minden időközön keresztül, minden csapások dacára: a hangyaszorgalom és a szülőtte föld rögeihez való ragaszkodás. Egyebekben folytonos a süllyedés, s egyre szűkebb a látkör, úgyhogy egészen meghódol az ama korban Európa nagy részében uralkodott babonás tévelygésnek, s még a múlt század elején is boszorkányokat vállalt és éget a magisztrátus, asszonyokat, kik Dromo ördöggel szerelmeteskednek, s pemetén, lapáton lovagolnak a Gellért hegyre gyűlésezni, s férfiakat, kik a tehének tejét megrontják és a boszorkányok céhét vezetik.

De e tespedés is csak ideiglenes lehetett. A viszontagságok egész sorát el kellett előbb-utóbb simítania az anyaföldnek. Mert Szeged nagyon jó helyen fekszik. Egyik oldalról a dús legelőjű kun puszták környezik, másiktól az ország búzás kamrája: a Bácska, de tőszomszédságában van Torontál is, híres fekete földjével. A török el nem vehetett, az elemi csapások sem pusztíthattak el annyit, hogy a jó anyaföld vissza ne pótolja. Saját határa is kitűnő, bár egy része homokos és imitt-amott szikes vizek borítják. A távolban mint óriási ezüst tallér megcsillan egy-egy tó. A végzetlenül egyforma, szürke lapnak kellemesen vetnek véget a szatymazi kertek. Határáról egyébiránt fölösleges külön beszélni.

Az alföldi nagyobb magyar városok külsőleg többé-kevésbé egyformák. Határaik hasonlítanak egymáshoz, mint az egyik róf posztó a másikhoz. A délibábos róna, melynek csak a mennybolt lehajlása vet véget, a tompa szürke talaj, a beláthatatlan kalásztenger — mindenütt ugyanaz. Imitt-amott fölbukkan egy-egy magányos tanya, fehér házikó s kútgém. Ugyanolyan Szegednél, minő Kecskemétnél. A városok végein a szélmalomok s bent a városokban sok egymással közös vonás. Mindenik városnak van egy olyan dolga, amivel dicsekszik. Debrecen a kollégiumával, Szeged a Mátyas templomával. Van néhány hírre vergődött iparcikke vagy terménye: Szegeden a bicska, szappan, paprika, tarhonya, Kecskeméten az alma, barack, Debrecenben a pipa, kolbász, szalonna. És egy nagy embere is van minden városnak, amelyik mutassa, hogy ész dolgában mi telik; Debrecené Csokonai Vitéz Mihály,

Kecskemété Katona József, Szegedé Dugonics András. Ehhez járul még, hogy az emberek is hasonlók nemcsak kinézés, de észjárás tekintetében is.

A szegedi ember, a férfi nemen levő, közönségesen zömök, alacsony, értelmes arccal, élénk szemekkel, hatalmas kifejlett koponyával, melyben van bizonyos tatár szögleteség. Kicifrázott, tempós beszédjükön, méltóságos járásukon meglátszik a keleti faj. Az asszonyok között itt tán kevesebb a magyaros szépség, mint távolabb Makón vagy Szentesen, aminek talán az az oka, hogy a faj itt éppen nem vegyül. De azért a szegedi férfi nép mégis nagy csoportokba verődik össze ősidőktől fennmaradt szokás szerint vasárnap dél tájban a templomok előtt, hogy szemlét tartson a kijövő hajadonok és menyecskék fölött, s gyönyörködve legelteti rajtok szemeit. Hanem hiszen van is rajtok elég nézni való; pompával, gazdagon öltözködnek. Száz ráncú virágos selyem szoknya suhog a többi tizenkettő fölött. Mert tizenhárom szoknyából áll egy rangos menyecske öltözeke; a hajadoné kilencből, mivelhogy annak vékonyabbnak illik lenni; a derék drága, negyvenötven forintos nagy selyemkendővel van átkötve, melynek két, rojtos vége egész a bokáig csügg le. A menyecskék kurta, többnyire egyszínű selyem ujjast viselnek, melynek *kacabáj* vagy a szabás változatai szerint *leves* a neve. E népviseletben nincs semmi magyar motívum, sem a színekben, sem a formában; a szoknya túlságosan hosszú és csak a bokától kezdve engedi láttatni a fehér harisnyát a lábszáron, de az igaz, hogy egészen végig, még a sarkat is, mert a lábnak csak a hegye van benne a hátul nyitott, fehér falu, aranycsipkés papucsban, amelyben csak a szegedi nő tud olyan ügyesen járni, hogy le nem csúszik a lábáról, ha fut, sőt ha táncra perdül is.

A férfiak viselete magyaros. A főképp földet művelő alsóvárosié: sötétkék ujjas, egy sor ezüst gombú mellény, csizmába húzott nadrág és kerek kalap. A felső-városiaké változatos, amint foglalkozásuk változatos. A »super« (hajóács) barna színű kurta ujjasa, lefelé hajló gallerral s a csizmaszárra lehúzott pantallóval, váltakozik a »fisér« (nagy halász) zsinóros viseletével és a molnárnak szinte fehérben játszó világoskék mandlijával.

Mint a legtöbb síkon lakó népnél, itt is kevesebb a poézis, mint a hegyek között. Még a szerelemben is kevesebb a lendület. Dalaik nem csengnek olyan mélabúsan, fájón, epedő rezgéssel; vagy a virágos jókedv, a heje-huja színes buborékjai, vagy a szilaj érzés kifakadásai.

A szegedi legény rendszeren olyan jövődöbelit keres — ha felső-városi, akkor a Felső-városon (mert nem szívesen mennek más városrészbe menyasszonyért) —, aki vagyonilag hozzá való; vagy ha nem, akkor olyan erőset, aki játszva emeli föl a zsákot, akiből munkás, jó gazdasszonyt remélhet; így gondolkodik a »ügyfű« is, aki összehoronálja a házasságokat. A kiszemelt leány, ha elfogadja a széptevést, mely a szombat esti beszélgetésekből áll, egészen a legény hatalmába jut. Vasárnap délután tánc van az újszegedi népkertben, de csak a legény engedelmével táncolhat ott mással, s jaj annak, aki tánc közben, mikor a párok külön válva járják a frisset, elkapja: életre, halálra szóló verekedés támadhat abból.

A népkert egyetlen kirándulási helye a hetvenezer léleknek. Ott találkozik vasárnaponként az egyes városrészek népe: Palánk ragyogó úri lakossága, a Felső-város hetyke délceg ifjai, az Alsó-város ősi familiái, a Rókus-város kackiás menyecskéi. Itt mulat együtt úr és földművelő, szegény és gazdag. Más hely, hol az izzó nyári napokon egy kis árnyékhoz jutnának, alig van.

A Makkos erdő, a másik kiránduló hely, elpusztult az 1879-diki árvízben, s ma már magánosok szántóföldje. *Szatymaz* pedig, hol szőlős kertjeik és gyümölcsöseik vannak, messze van a várostól. Itt terem a jóízű könnyű karcos, az úgynevezett buckai, mely a szegedi nép konyhájának kiegészítő része.

Pedig a szegedi konyha olyan, hogy hálátlanság lenne mellette könnyedén átsiklani. Egész sor különlegessége van. A világhírű halpaprikás, melyet a bennszülött bölcsőjétől a koporsóig meg nem un, melyet itt oly kitűnően tudnak elkészíteni a halbeli nagy bőségben, vegyesen aprítva a bográcsba különböző halfajokat s melyhez öreg, még latin oskolákat járt halászok deákul mormogják a receptet: »habeat colorem, odorem et saporem«. A káposztának is (alföldi néven a töltött káposzta: *szárma*) itt tudják legjobban megadni a módját.

»egy sor füle, egy sor orrja, egy sor kövérje, egy sor töltelék«. Hát a fölséges tarhonya, a finom almáspite, az omlós csőröge, a »hosszú« lére eresztett, csipetkés csirkepaprikás, melynek titka a szegedi paprika csodálatos ízében van!

A szegedi polgár ügyes gazda és kitűnő munkás. Földjét még a hírhedt bolgár kertésznél is jobban műveli. Egy hold paprika-földből néhány száz forintot húz ki évenként. A paprikatermesztés évi jövedelmét félmillióra becsülik. Takarékoságukra jellemző adat, hogy pusztán az alsó-városi népnek (mely a város ősnépe és sok apró vonásban elűt a felső-városítól) másfél—két millió forintnyi betéte van a »szeged-csongrádi takarékpénztár«-ban. Ehhez csak akkor nyúlnak, ha valahol eladó föld akad. A roppant határ is kevés már nekik; gyorsan terjeszkednek kifelé a kun pusztákra. Anynyira takarékosak, hogy a szegedi polgár előtt a fényűzés majdnem erkölcstelennek tetszik. (»Elpusztul az a ház — tartja egy közmondásuk —, melynek pávája és jegenyefája van.«) De azért jól él, vasárnap télen színházba viszi a családját, ahol nem ritkán parasztleányok ülnek a páholyokban, egy sorban a város előkelőivel. Ézalatt ő maga künn a sógorral vagy a komával egy kis borozgatásnak ered, fordulván ilyenkor elméjével a *torony alá*, ti. a közügyekre, melyeket a tornyos városházán intéz a magisztrátus. A közügyek iránti érdeklődés hagyományos. A város meglehetősen szövevényes gazdasági ügyei mindenkinek a száján vannak, mert roppant fekvőségeit részint házilag kezeli a hatóság, részint bérbe adja. Régente egy-egy beavatott tisztviselőjét azzal az indoklással választá meg újra és újra, habár különben ingrata persona volt is, hogy »lehetetlen elcsapni, mert csak őkelme tudja, mink van«.

A szegedi ember jelleme általában nemes: nem egészen nyílt, de egészen nagylelkű. Jó szívű, igazságos. Szívós, de nem makacs. Erős, nyers, de nem durva. A magyar cívisek érdesebb vonásai itt csak bágyadtan, szelídített alakban lépnek föl. Demokráciája őszinte, valódi magyarsága természetes, ment az affektált cafrangoktól s ezért hódítóbb. A város magyarságában és demokratikus levegőjében minden idegenszerű elem fölolvad. A bevándorló magyarrá válik; a címerére kevély nemes átidomul köztük polgári gondolkodásúvá. A

negyvenes évekből több példát lehetne felsorolni, hogy a be-költözött nemes családok néhány évi itt tartózkodás után a polgári kötelékbe vetették föl magokat. Míg Szeged bent magyarosít, kifelé rajokat bocsát. Különösen Torontált magyarosítja. Évenként négy-ötszáz sváb tanuló jár Szeged iskoláiba többnyire cserébe, kik nemcsak a magyar nyelvet tanulják meg, hanem a nemzeties szellemet is beszívják.

A szegedi nyelvjárás általában az alföldivel egyező. A közép *e* helyett itt is az *ö* járja; a szóvégi *ú, ú* helyett sok szóban *e*, a hallható: *keserű* helyett *kesere*, *savanyú* helyett *savanya*.

A vidékbeli magyarságnál ahány falu, annyiféle árnyalatú a nyelvjárás, de minden lényeges különbség nélkül. Másképp beszél Makó, másképp Dorozsma, másképp Horgos. Jellemző egy régi krónikás eset, a szegedi furfangnak a nyelvi különbségre épített remeke.

A hajdani hajóhídon ugyanis mindenkinek vámot kellett-fizetnie a városi statutum szerint, csak a szegedinek nem. Persze töméredek volt a visszaélés. Az átjáró közönség mind azt vallotta, hogy Szegedre való s vám nem sok folyt be a város ládájába. Váltig töprenkedett rajta a magisztrátus, miképp lehetne e visszaélésnek gátat vetni. S amin se szigorúság, se ellenőrzés, se statutum nem tudott segíteni hosszú évekig, azt sikeresen eligazította egy furfangos ötlet. Nem azt kell immár megkérdezni a vámszedőnek a hídon menőtől, mint eddig, hogy hová való, hanem az lett ezentúl a hivatalos kérdés: »Mivel eszik kenteknél a levest?« »Kalánnal« — felelte a Makó-vidéki, »kanoávâ« — mondá a dorozsmai, mire rájok zúdítá a szentenciát a vámszedő: »Fizetik kendtek a vámot, punktum; mert a szegedi ember kanállal eszi a levest«.

Az élelmes ötletek sok hasznot hajtottak Szegednek; átvitte ezeket kereskedelmébe is a nép, s ezen a téren mindig elől járt az Alföld. »Soc gazdag aros nép giöle az varashan.« Vásárai híresek voltak, kisipara uralkodott, egyes apró ipar-cikkei, paprikája, szappana, tarhonyája az egész országban nevezetesek lettek, sőt a külföldre is utat vertek maguknak. De ez csak a kenyeret adta a szegedieknek, a kalácsot a halá-szat, a hajózás és a fakereskedés szerezte: Szeged jólétének három főforrása, melyekhez negyedikül szegődött a vasút,

amikor a gazdag országrész termékei mind erre mentek keresztül. A külterületen a mostani *huszonkét kapitányságban* hatalmas marhatenyésztés vált emeltyűjévé a földműveléssel foglalkozók jólétének, kiknek magyarsága közmondásos volt.

Csodálatos, hogy dacára az élelmességnek és kereskedelmi szellemnek, mely Szeged őslakosságát jellemezte, a kereskedés egyes ágazatait mégis kiadta a kezéből az 1687-ben beözönlő szerbeknek, akik a város palánkjai közt települtek meg.

A *Palánk* városrész volt a vegyes származású elemek fészke; német iparosok, görög boltosok itt forrták ki magukat magyarokká, lassan-lassan fölvevén a szegedi cívis tipikus tulajdonait.

Reggelenként ösidők óta a városház előtti térre gyűl össze a férfilakosságnak az a része, amely ad és vesz. Több száz ember zsidong ott, *superek*, *fisérek* és kereskedők. Nagy csoportba verődve, csendes pipaszó mellett, pusztán dangubáznai látszanak, mert zaj, kiabálás nincs a börzéken, de voltaképpen erősen folyik az üzlet. Nagy János uram gabonára csinál kötetést Kis István urammal, Kis István ezer darab lécet rendel a jelen levő Szabó Ferencnél, akinek viszont száz kubikusra van szüksége, azok előállítására nézve egyezkedik Kovács Pál urammal. S amennyi fajtája van a kereskedelmi ügyeknek, azt mind itt intézik el egy óra alatt, míg a »kaszinózás« tart. A szegedi paraszt-börze régibb talán az igazi börzékénél, csak-hogy a magyar temperamentumhoz van szabva.

Az üzleti szellem kinövései, a család és szédelgés, itt soha se vertek gyökeret; még ma is emberségre kérnek kölcsön pénzt a nép fiai, s az adott szó a kötelezvény. Erkölcsreiben megbízható a szegedi nép s lelkületében a jóra hajlik. Egész véletlenség, hogy a világhírű haramia, Rózsa Sándor, ide való. A rabló-romantikának e túlságosan megaranyozott hőse itt és a környéken fizte hajmeresztő csínyjeit s lázító rémtetteit; később azután itt szenvedte büntetését egyik tömlőcében a várnak, melyről az a jóslat élt századokon át, hogy fog még abban király lakni . . . Íme, lakott is benne a betyárok királya!

A nemzeti ébredés, a reform eszmék a negyvenes években Szegedet is átmelegítették.

Szeged másodszori emelkedését jelzi ez időpont azon si-

lány helyzetből, melybe a török hódoltság s az utána következő megdermedés juttatta. Nem virágzott ott már más, csak tavaszokint a rakoncátlan Tisza folyam, mikor az egynapi életű kérész-rajok özöne ring, úszkál, csapkod a hullámain. A kultúrának elmosódott a nyoma. A várost is csak a beláthatatlan területen fekvő házikók jelzik (több mint fele bogárhátú). Csinosabb épület ritkaság; a Kárász-ház és a város szék-épülete képezik a város büszkeségét, de egy-egy szebb falusi kastély mértékét ezek is alig ütik meg. Bent a házakban néhány almárium tetején tán ott lehetne találni Dugonics András munkáit, vagy a Vedresét, akik a város szülöttei. A festészetet az odaváló kontár festők mázolásaiból ismerik. A műtárgyakból egy Mátyás király által ajándékozott palástot mutogatnak az alsó-városi templomban, melyet hatvanezer-tallérra becsültek. Legföllebb még a város határában, az Öthalmon talált értékes régiségek hányódnak imitt-amott a fiókokban.

A pesti egyetemről hazaérkező ifjak terjesztették az új eszméket, az 1843-iki országgyűlés szabadelvű légáramát, Széchenyi István reformterveit. Ezek hatása alatt ébred a város öntudatra s lázas tevékenységgel lát századok mulasztásainak pótlásához. Csodálatos gyorsasággal indul a város fejlődésnek: kaszinók, egyletek alakulnak, kórház épül, az elhanyagolt közoktatásügyet fölkarolják, a nemzeti szellem friss lehelete átjárja az idegeket, az idegen eredetű polgárok magyar neveket vesznek fel s az új légáramlatban vígabban csatog a pöröly, jobban fog a véső, még tán a hálóba is nagyobb harcsa akad.

Az 1848/9-i viharok már úgy találják Szegedet, mint az Alföldnek *legelevenebb* városát. A nemzeti harcban oly tevékeny részt vesz, mint a Dózsa-lázadás óta egyszer sem. Lát-szik, hogy fölhevíteni csak a liberális, egyenlőségi eszmék tudják. Új-Szegednél, Szent-Tamásnál derekasan viselik magukat a szegedi fiúk. S a város összes népe, mely meglehetősen langyos és ingadozó maradt Bocskay, Bethlen, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc alatt, teljes odaadással áll a hol diadalmas, hol megtépett, elhanyagolt forradalmi zászlók alatt egész addig, míg a szőregi csatában az utolsó honvéd puskalövése is elhangzik.

Az 50-es években, az elnyomtatás alatt bár lassabban, de azután az alkotmányos fordulattal kedvező szélben megdagadt vitorlákkal sebesen halad a város, mindinkább kezdi fölvenni egy jelentékeny kereskedelmi pont jellemvonásait s a nyugati városok csillámló külalakját, régi jóhírű gimnáziuma mellé fölépíti derék reáliskoláját, ipara, kereskedelme tágul, s fölveszi magába a mai követelményeket; künn a tanyákon fákat ültetnek, talajt javítanak, népiskolákat emelnek, benn pedig takarékpénztárak, bankok keletkeznek, a házak födele fölé kevélyen nyúlik föl egypár gyár kéménye, hajói serényen szelik a Tiszát, pedig erejének több mint felét olyan dolgokra kell fordítania, aminőktől a legtöbb város mentve van. Szeged örökös háborút visel.

A szelíd folyású Tisza, mely bőkezűen árasztja áldásait reá, tavaszkor, midőn a hóolvadás kezdődik a hegyeken, gyakorta áll meg zúgva, háborogva kapuinál. Ez ellen kell védekeznie örökké. A töltések, gátak nagy összegeket és sok embererőt emésztenek el a műveltségbeli haladás elől. A lakosságnak jelentékeny része a földmunkára szánja és képezi magát. Ezek a kubikusok. A Tisza ellen szervezett hadsereg, melynek nagy gyakorlata van a gátak építésében, a víz *megfogásában*, ti. a támadt réseknek zsákokkal való betömésében. S dacára a sok elvont erőnek, Szeged mégis a nagy városok közé küzdötte föl magát, melynek fényes jövőt jósólnak, noha él a legenda a népajkon, *hogy régi nagyságát akkor éri el a város, ha az ősapák visszajönnek.* — Ím megtörtént ez a lehetetlenség is.

1879. március 12-ével a Tisza árja betört s elsöpré, romba dönté az országnak népességre nézve második városát. A szürke, piszkos ár, mely a város nyugati oldaláról ömlött be, gyorsan betölté a mélyedéseket és fölhágott a magaslatokra is. Elnyelte az apró házakat, csak imitt-amott látszott ki a vízből a fedél egy része, vagy a kürtő, néhol az sem. Az emeletes épületeknek a legfelsőbb ablakait nyaldosta az ár. Az egyik templomnak csak a tornya látszott. E zivataros éjszakán, melynek szomorú története egész Európa szívéen végig rezgett, kigyúlt egy helyütt a város s a rémes láng bevilágítá a megdöbbenő katasztrófát, a diadalmas elem borzasztóan fontos bevonulását; pernyék röpködtek az üvöltő szélben,

úsztak a dagadozó habokon s elboríták a csónakokat, melyeken a menekülők eveztek. Félpercenként tompa cuppanás, recsenés jelezte közelebb-távolabb egy-egy épület összeomlását. S ugyanekkor, midőn több mint száz élet veszett el, a víz fölszaggatta a felsővárosi temetőben a sírokat és a *kitépett koporsókban az ősök hazaúsztak egykori portáikra.*

Mindössze néhány száz lépésnyi tér maradt szárazon, az »Iskola utca« egy szöglete. A legsajátságosabb képet nyújtotta a szomorú város, melynek voltak halottjai, de temetője nem. A halottakat Szőregen temették el. Az újszülötteket a vasúti kocsiban keresztelték, mely e feliratot viselte: »lelkészi hivatal«. A közlekedés csónakokon történt. Csak néhol állt egy kőház. Közül csak a zsindeyes födelek guggoltak a hullámokon hosszú sorban. A házföldeken ott ült a macska, az egyetlen házörző, a legszívósabb állat. Az özönvízben különféle házi eszközök úsztak, bölcső, szekrény, szekér, egész torlaszokká gyűlve némely kőfalnál. A csónakok serényen szállították a menekülőket, akik közül némelyek egy egész éjszakát fákra felkapaszkodva töltöttek. A mentés munkája napokig folyt, borzalmat keltő részletekben gazdagon. Később deszka-járdákat kezdtek verni a megmaradt házak falaihoz. Az elmenekült polgárok visszaszállingóztak apródonként, s a szárazföldön s »Hungária« vendégfogadóban tartották az első közgyűlést, tanácskozában tanácstalanul, mitevők legyenek, lesz-e még itt valaha élet vagy nem lesz többé? Az ősrégi város első gyűlése egy füstös kártyaszobában folyt le. Valóban a város sorsa is úgyszólván egy kártyán függött. De ez a kártya, hogy egy banális kifejezéssel éljünk, jó szerencse, éppen a király volt. Ferenc József öfelsége elérzékenyülve a roppant csapás által, sietve ott termett a »hajléktalan« városban, csónakon evezett be a düledék falak közé, csónakon jöttek eléje a küldöttségek, csónakról üdvözölte a pompa nélküli bevonulásnál a város szónoka. Ez alkalommal mondá a nemes szívű király megindulástól remegő hangon az emlékezetes megnyugtató szavakat: »Szegeid szebb lesz, mint volt.

E szavak reményt öntöttek a csüggedő lakosokba s szerencsétlenségük megnyitá mindenfelé a nagylelkűség zsilipjeit. Magánosok és testületek, idegen országok, népek özönlöttek adományaikkal, az országgyűlés jelentékeny összeget

szavazott meg a város újjáteremtésére. A közvélemény az államhatalom által kívánta látni manifesztálva, hogy mikor egy erős nemzeti érzésű város rászorul a nemzetre, a nemzet ott meg is jelenik segítő kezével.

Ez összeforrt királyi és nemzeti akarat megtestesítésével bízta meg a Felső Tisza Lajost, mint teljhatalmú királyi biztost, ki még ez év nyarán megkezdé föladatát tizenkét tanácsosával és hivatalnoki személyzetével.

Államférfiúi látókör és vas erély kellett e kényes és szokatlan műnél; két út állt a királyi biztos előtt: vagy a nemzet által nyújtott erőt egyszerűen a lakosok anyagi erejének nevelésére fordítani s úgy hagyni őket — vagy pedig a lakosok megmaradt erejét is egyesítve az állammal, megalkotni tervszerűen ama nagyszerű új várost, amelynek ragyogó képe elbűvölően tárul elénk ma a Tisza-parton.

A körutak rendszerében épült. Három gyűrű egymásba rakva. Az első a paloták gyűrűje, ebben van belefoglalva a régi Palánk a kereskedelmileg élénk »Iskola utcával« (egy darabka a régi Szegedből), a Dugonics tér a szép realiskolával, ahol Somogyi kanonok nagyszerű ajándéka, az 50 ezer kötetből álló gazdag közkönyvtár van elhelyezve. Itt áll Dugonics András szép szobra is. Ebbe a gyűrűbe esnek bele a kényelmes fogadók, itt van a Klauzál tér fényes kirakataival, az üzleti élet zsivalyával, innen nyílik (kiskockából nagykocka) a Széchenyi tér gyönyörű palotáival, apró parkjaival, itt áll a régi mintára kiépített városház, a phönix madárt láttatva homlokzatán. A hajdani vár helyén (melyet a király a városnak ajándékozott) pompás kétemeletes házak emelkednek tornyokkal, kupolákkal, köztük a törvényszéki palota, az állandó színház, melynek nemes homlokzata méltóságosan tükröződik vissza a Tisza rezgő tükrében. Kissé odább a hatalmas, bár karcsú vas híd hajlik át könnyedén a folyó fölött. A híd újszegedi végétől igazán tündéri látványt nyújt a város e pontja, mely előtt hímes szőnyeg gyanánt terül el a kies Stefánia sétatér emészen kigondolt kioszkjával, amibe a régi várból beleépítettek dekorációnak egy vasrostélyos alakú cellát.

A második gyűrű a kisebb házakat övezi, de ezek is szépek, emeletesek, az iskolák, középületek pedig palotaszerűek. A sugárutakon már földszintes házak is vannak, de előkerttel

kellett épülniök. Érdekesek a város kijebb eső részeiben a szegedi motívumok után épült egyforma népies házikók, célszerűen módosulva, megcsinosodva; két-két zöldzsalsu ablak néz az utcára, muskátli az ablakban vagy rozmaring, kis oszlopos tornác nyúlik a ház mellett, paprika füzérekkel végig aggatva. A tüzfal lyukán lóg le a piros kukoricacsó. A »kis-kapu« és a »napsugáros tetőhomlokzat« természetesen elmaradhatatlan.

A harmadik gyűrű Szeged hatalmas védművei: a gátak, körtöltések. E Molochok! Sok pénzt megettek és még ezentúl is sokat esznek meg. De más irányban is megtörtént minden lehető, minden eshetőség ellen. A Tisza-partot kiépítették, az alantabb fekvő pontokon feltöltötték a talajt úgy, hogy hasonló árvíz ma már korántsem jelentene hasonló szerencsétlenséget.

1883 őszén, midőn másodízben is lent járt a király, már egy kész várost talált a romok helyén, sokkal, de sokkal szebbet, mint aminő valaha volt, szebbet, mint aminőnek régenyes eszű történetírók képzeltek Zsigmond idejében. Három álló napig tartá itt udvarát a király úgy, mint valaha Hollós Mátyás. Ide jött környezetével, udvartartásával s fényes ünnepélyek közt folyt le e három örömlap. A daliás középkor gazdag színezetű képe csillámlott itt föl. Díszruhás főurak festői csoportjai, fogatjai voltak láthatók. A szegedi polgárok díszmagyarban, kardosan, panyókásan jártak-keltek az utcákon. A mulató király jutalmakat, rendjeleket, nemességet osztogatott; maga a város újjáalkotója a *Szegedi gróf* címet kapta, melyet négyszáz évvel az előtt Sárszegi István viselt utoljára.

Később, a királyi bizottság távoztával, midőn a városi élet rendes köznapi medrébe visszatért, mutatkozni kezdett némi lankadság, mely szükségképpen követi a nagyobb erőfeszítéseket; de ez csak évekre, legfeljebb egy nemzedékre terjedhet; s a kimerülés jelei, melyek az egyes lakosok anyagi elhanyaglásában mutatkoznak, jó részben onnan eredtek, hogy a város palotáival aránylag, egy rántással, Szeged társadalmi, szellemi színvonalát is emelte az újjáalkotás. S ez volt a derekas működés nehezebb és dicséretre méltóbb része. Nemesebb, finomabb erkölcsök rügyeztek föl, gyorsan emelkedik a nép

szellemben és szokásaiban, s ez egyre szembetűnőbb nemcsak nagy városokban, de kicsiségekben is. Még látható a külvárosi paloták tükrös ablakán imitt-amott, hogy a verőfény ellen a Nagy Mihályné vagy Kis Péterné asszonyom viseltes köténye van odaakasztva, de már napról napra ritkábban; a viseltes kötények eltűnnek az ablakokról s helyüket csipkés függönyök veszik át.

De egyébként egyes lakosok anyagi elhanyaglása miatt nincs ok aggódni a város jövője fölött. A város maga, melynek 1842-ben 87 ezer forint jövedelme s ugyanannyi kiadása volt, ma egy millió és százezer forint költségvetéssel dolgozik.

Feltűnő gyarapodás előidézője éppen az újjáalkotás és a mezőgazdaság emelkedése. Az alsó tanyák szépen díszlő gyümölcsösei, gazdag lóherései és szántóföldjei valóságos Szahara voltak negyven évvel ezelőtt. A futóhomok-területek nagy részét csak a délibáb használta, hogy játsszék rajtok. E földek, melyek alig jövedelmeztek a városnak 1853-ban két forintot, ma átlag 8 forintjával vannak bérbe adva. E kis adat is alkalmas megvilágítani a fejlődés hosszú sikeres útját, melyet a halászok híres városa megfutott, magától is lépegetve, szárnyakon is vitetve.

A GENGE SZÓKE EMBER

(Egy kis visszaemlékezés)

A Nagy-Alföldön két név zengett sűrűn a hetvenes évek elején és a hatvanosok végén; az egyik »a nagy paraszt«, a másik a »genge szóke ember«. A nagy paraszt Rózsa Sándor, a genge szóke ember gróf Ráday Gedeon.

Ez a cím onnan ragadt rá, mikor Rózsa Sándort a szegedi várba csalogatta be a csendbiztosság ürügye alatt (mert a nagy paraszt csendbiztos szeretett volna lenni), s aztán elfogatta. Mikor a szuronyos darabontok a börtönbe kísérték, akkor sóhajtott fel szemrehányólag önmagához: »Hej, Sándor,

Sándor, hogy keresztül tudott járni az eszeden az a genge szőke ember.«

A szegedi rablóvilágról sokan írtak már igen sokat. Olyan hangok is emelkedtek már, hogy nem tudni, mi volt ezen országnak presztízisére ártalmasabb: ama rablók és gyilkosok vérlázító garázdálkodása-e vagy azon mód, amellyel kiirtották?

Zordon kritika a Macaulay hangján, de a modern humanista jogászok eszével mondva. Mi ne avatkozzunk abba. Ne foglalkozunk Lavcsikkal se, kinek vizsgálóbírói furfangja a Gaborieau-regényekbe illik be. Az ő dolgait sokáig fogják még mesélgetni az Alföldön csendes pipaszó mellett borozgató társaságok, s mindig azt fogják mondani: »fene esze« volt.

Sokkal érdekesebb alak maga a »genge ember«, akiről keveset írtak, mert mint ő maga mondta: »az összes dicsőséget átadtam a hivatalnokaimnak és az összes felelősséget megtartottam magamnak«.

Báró Wenckheim Béla a Ház folyosóján álldogált, mikor jött a sürgöny a szegedi vasút kiraboltatásáról. A rablások, gyilkosságok mindennaposak voltak, azok már nem imponáltak a miniszternek, hanem egy vonatot megállítani és kirabolni, ez már egy kicsit mégis »vastag kaland«.

A miniszter egy percig sem habozott:

— Királyi biztost kell leküldeni.

— Igen, de kit? — kérdik a kollegák. — Alkalmas embert nehéz találni.

— Én tudok egyet — szólt mohón Wenckheim, mintha csak most ötlenék eszébe.

— Kit?

— Gróf Ráday Gedeont.

— Miből gyanítod, hogy az jó lesz?

A báró vállat vont:

— Szeret a kaszinóban rablókalandokról beszélni.

— Ez semmit se bizonyít . . .

— Meglehet, de ha olyan nagyon szereti a rablókalandokat, hát dúskáljon közöttük.

Harmadnap kinevezték Rádayt.

A grófnak tetszett a multság, s első dolga volt elmenni a megyeházára az alispánhoz.

- Kedves bátyámuram, valami kis kérésem volna.
 - Parancsolj, kérlek. Miről van szó?
 - Egy kis kölcsönről.
- Az alispán csodálkozott, s zavartan hebegte:
- Úgy? Mennyit parancsolsz?
 - Nem pénzt kérek én kölcsön a bátyámuramtól.
 - Hanem?
 - Egy rabot. Egy Szabó nevezetű ispánt.
 - De hisz a' tíz évre van ítélve.
 - Nem bánom én, bátyám, nekem arra az emberre szükségem van.
 - Mi az ördögnek?
 - Királyi biztos lettem, hát meg akarom alakítani a tisztikaromat.
 - Abból az emberből?
 - Abból is, de még egy hamis »marhapakszus« csinálóra volna szükségem. Nem tudna bátyám egyet valahol?
 - De, hogyan tudnék . . .
 - Az Alföldön?
 - Majsán.
 - No, bravó! Akkor megvagyunk.

Az ispán és a hamis marhalevél-készítő összeköttetésben állottak az Alföld összes zsványaival, s nagy hasznára voltak Rádaynak, ki magához bírta csatolni őket.

Ezzel a két emberrel ment le Szegedre, hol nagy rémület uralkodott. Az emberek, mihelyt az est leszállt, becsukatkoztak házaikba, a boltokat becsukták, a korcsmák üresen álltak. Este senki sem mert kijárni. A páni félelem minden nap új tápot nyert.

Jön a királyi biztos!

Gúnyosan vonogatták vállaikat a polgárok. Hát mit csinál itt a pusztá tenyerével? A dekrétum a zsebében lehet ugyan, de az aranyóráját jobb, ha otthon hagyja Pesten. Egyébiránt a dekrétummal se lehet rabokat fogni; légyvesztő papiros lehet, amire a legyek rárepülnek, de zsványvesztő papirost a király se tud csinálni; küldött volna inkább vagy kétezer szuronyos katonát . . .

Bizony, csak a pusztá tenyerével jött Szegedre: éppen este ért oda, s bement a városházára, ahol már várta a tisztí-

kar; fölolvasta előttük a kinevező levelet, s aztán még ott tartotta a főkapitányt, késő éjszakáig tanácskozva vele.

Mikor kiléptek az utcára, a kapunál nyolc szuronyos darabont sorakozott a királyi biztos háta mögé. Kipp-kopp! — hangzottak utána a katonalépések.

A gróf hátrafordult.

— Hát mi ez? — kiáltá haragosan.

— Ezeket az embereket azért rendeltem, hogy méltóságodat kísérjék, hogy becses személye biztonságba legyen.

A királyi biztos még nagyobb méregebe jött.

— Jegyezze meg ön, főkapitány, én nem azért jöttem ide, hogy önök védelmezzenek engem, hanem hogy én védelmezem önöket. Megértette?

— Igen.

— Rendelem tehát, hogy azonnal parancsolja el ezeket az embereket.

— De méltóságos uram, gondolja meg . . .

— Semmi de . . . vagy rögtön elparancsolja, vagy rögtön nem főkapitány.

A főkapitánynak a foga vacogott.

— Méltóságos uram, én ismerem a viszonyokat, esedezem, ne tegye azt . . . nekem apró gyermekeim vannak.

— Úgy? Értem már. Hol lakik? — kérdé szelídebben.

— Bizony egy kicsit messze és félreeső utcában.

— Az más. Ne féljen semmit. Haza fogom kísérni.

A darabontokat elparancsolták, s a sötét csillagtalan éjszakában maga a királyi biztos kísérte haza a főkapitányt.

S ez a kis, jelentéktelen eset másnapra, amint híre ment, egyszerre megállapította a renoméját a városban, a polgárok bizalommal kezdtek iránta lenni, sőt távol a tanyákon, zsinnyok búvóhelyein, lopott birkából főtt bográcshús körül ülő sötét alakok is fölemlegették maguk közt, hogy azt mondják: valami »kemény legényt« küldött volna most a király. Hanem iszen majd megpuhítjuk!

Az első elfogatásokat véletlenül a Jász-kunságban kellett foganatosítania, amely területre nem volt formális megbízása.

A jászok és a kunok kapitánya idős gróf Ráday Gedeon volt, hatalmas, büszke főúr, a Ráday-család feje, a királyi biz-

tosnak nagybátyja, ki nagy tiszteletben részesült az egész országban.

Mikor az elfogatás megtörtént, az öregúr nagyon megmosta az unokaöcs fejét:

— Gida, Gida, hogy tudtál olyan bolondot cselekedni, sose lesz belőled semmi. Szeretlek öcsém, szíveimből sajnállak, de meg nem menthetlek. Össze kellett hívnom nyomban a rendkívüli közgyűlést, mert az autonómia meg van sértve. Legjobb, ha gyorsan elutazol a fogdmegeiddel, az embereket szabadon ereszted, s minket keresel meg az elfogatás eszközlése iránt, mert ellenkező esetben pozdorjává törnek.

— Hát azért se teszem egyiket sem, másikat se, hanem magam is elmegyek a közgyűlésre; sőt a szegedi embereimet is viszem a karzatra.

Nagy szónoklatok estek a közgyűlésen. Volt mit hallgatni a biztosnak. Az alkotmány bástyája meg van sértve, zsarnok kezek letiporják a szabadság virágait . . . elégtétel kell és bosszú . . . egyelőre jegyzőkönyvi megrovás . . .

A jászok és kunok hatalmas kapitánya maga is ezen a nézetten volt, s midőn a határozatot, a miniszterhez való fölírást és a jegyzőkönyvi megrovást kimondta, lelépett az emelvényéről, s ifjabb Ráday felé fordulva hazafiúi fölháborodásának illetéknéppen adott hangot:

— Igenis, méltóságod megsértette a magyar alkotmányt, méltóságod bűnt követett el az autonómia ellen, ami igen elszomorító, és . . .

A királyi biztos közbevágott erős, érces hangon:

— Szót kérek!

Mindenki megrezsent. Ez még sohase történt, hogy a jászok kapitány szavába vágjanak.

Síri csönd lett.

— Szót kérek, hogy kijelentsem, miszerint írjanak az urak a jegyzőkönyvükbe, amit tetszik, appelláljanak amennyi szer akarnak, de egyet megkövetelek öntől . . .

— Entőlem? — hörgé a kevély főúr elvörösödve.

A királyi biztos alakja kiegyenesedett, s hatalmas, velőt-rázó, rideg hangon csapta oda:

— Azt az egyet követelem meg, hogy amikor ön itt előttem áll, csak akkor feleljen, ha kérdezem.

A tekintetes »karok és rendek« elsápadtak. A jászkun kapitány hátratántorodott, s egy árva mondat nem jött az ajkaira. És e néhány eltalált szótól úgy nőtt meg ott egy másodperc alatt a királyi biztos alakja véghetetlen nagyra és hatalmasra, hogy egy szempillanat alatt némán, dermedten sompolyogtak ki a gravamenes magyarok.

Mikor aztán ennek a híre is eljutott Szegedre, annyi volt az, mintha kétezer katona érkeznék vele.

A polgárok meglegedve dörzsölgették a kezeiket:

— Most már hiszünk benne. Most már kiveszi a gyékényt a zsványok alól.

Azt mondták róla »acél-ember, csoda-ember«. Csak a »nagy paraszt« mondta még, »genge szőke ember«. De ő se sokáig.

APÁK ÉS FIAK

A régi generáció letűnik, és új nemzedék hajnala hasad föl. Az apák nyomába fiaik lépnek, s az ifjakban keressük az öregek jellemvonásait.

Apró történetek, apró vonások, a jellem egy-egy felvilanó szikrája adják meg hozzá a kulcsot — mint az alábbiak:

A tavasszal a budai elypsen egy kopott ruhájú öregúr üldögélt egy padon, s a déli harangszó mellett ott költötte el csöndesen ebédjét. Sovány menüje volt, egy kis sonka, meg egy karaj kenyér.

Amint csöndesen falatozik, eléje kerül egy szép nagy újfundlandi kutya, két első lábára telepszik, s fülét hegyezve, orrával szimatolva tudatta, hogy részt szeretne venni a lakomában.

Az öregúr szívesen fogadta a vendéget.

— Böjtölünk, böjtölünk ugye, komám? — szólt hozzá jóakaróan. — Tán kend is penzióban van? Mi? No! Apport!

A kutya két lábára állt, az öreg pedig nagy kedvteléssel hajigálta neki a sonkadarabokat, megosztván vele ímígy sovány ebédjét.

A kutya gazdája, egy nyúlánk fiatalember, egy bokor mögül nézte a jelenetet, és aztán közelebb lépve, szóba ereszkedett a jószívű öreggel.

Megkérdezte, hogy megy sora. Az öreg elmondta, hogy nyugalmazott kishivatalnok, azután panaszkodott, zsörtölődött, hogy drága az élet, istentelenek az emberek, a penzió meg vékony, arra sok, hogy éhen haljon az ember, arra meg kevés, hogy jóllakják . . . eközben pedig az utolsó darab sonkát is odadobta nagy ívben a kutyának, gyönyörködve, milyen ügyesen kapja az el.

A fiatalember vigasztalgatta, s mikor távozott, benyúlt tárcájába, kivett belőle egy százast, s az öreg markába nyomta. Azután gyorsan eltűnt az úton kutyástól.

Az öreg penziós alig akart hinni szemeinek. Száz forint! Rettenetes összeg ez őneki. Ugyan ki lehetett az a jótékony adakozó, csak legalább el ne sietett volna, hogy megköszönne neki. De már híre, nyoma se volt, mire körülnézett.

Hónapokon át kereste a jó öreg az ismeretlen jótévőt, de sehol sem találta. Végre egy napon az utcán ráakadt — a kutyára. Követte az ebet és a négy lábú kalauz segítségével eljutott az *Andrássy palotába*.

— Kinek a kutyája ez? — kérdezősködött a szolgálomezélyezettől.

— A boldogult gróf kedvence ebe.

— Hát most kié?

— Most Gyula grófé. Az örökölte.

Így lepleződött le az ifjú Andrássy gróf, és az öreg sietett is köszönetét nyilvánítani szóbelileg a palotában, írásbelileg a »Pester Lloyd« nyílt-terében. De így került a »magyar Tyras« is sok mellőztetés után a krónika ajkára.

A másik eset Tisza István birtokán történt. A volt miniszterelnök fiának megbetegedett a kedvence inasa. Orvost hívatott.

— Gyógyítsa meg orvos úr, ez a fiú az én jobb kezem.

— Hiszen a gyógyítás csak menne. Nincs nagyon komoly baja. Csak egy a bibe.

— Mi az?

— Masszíroztatni kellene a gyereket. Rendszeresen mindennap. Én pedig nem érek rá, hogy naponta ide szaladozzak, hát nincs más hátra, mint hozatni valami hozzáértőt.

Az orvos elment, pár nap múlva visszajött. Megnézte a páciens.

— Nono — mondá —, hiszen már elevebben nézünk ki. Masszírozott-e valaki?

— Mindennap — felelt a fiú.

— No, helyes. És kicsoda?

— Azt is megmondjam? De tán nem is kellene . . .

— De csak ki vele.

— A *gazdám*.

. . . Íme, így tükröződnek apró vonásokban vissza az apák a fiaikban. Mind a kettő nobilesan járt el, csak hogy az egyik *költött*, a másik pedig *gazdálkodott* mellette.

A GONOSZ ASSZONY

Bajomi Miska kedves bátyánk és komposzesszor tár-sunk elkezdett a tavaszkor köhögni. Ami nem is csoda, ha meggondoljuk, hogy a gonosz influenza a tekintetes úrba is beleköltözött volt a télen.

A háziorvos (dr. Rákóczy Ferenc úr) hallván a köhögést, így szólt hozzá:

— Önnek a köhögése aggasztó. Önnek a melle gyöngé. És a legkomolyabban figyelmeztetem, hogy menjen valahova meggyógyulni. Ennek a nagy csibukozásnak is jó volna békét hagyni.

A tekintetes úr föl pattant mérgesen:

— Hát meg van maga, doktor, bolondulva, hogy nekem ilyeneket mond? Ilyen mell, mint az enyém! Erre a melle meri mondani, hogy az gyenge. Semmiféle fajtájának se volt ilyen melle soha. Mert ez aztán mell!

S egy hatalmasat ütött rá az öklével, hogy szinte kongott, mint a hordó:

— Ilyen mell nem tudom, van-e még egy Európában!

— Az nekem mindegy, én konstatom, hogy a köhögés nem tetszik, s előre figyelmeztetem, hogy

— Lárifári, hagyjon nekem békét — szólt Miska bátyánk, s annak jeléül, hogy erről a tárgyról egy mukkot se akar hallani többé, belemélyedt a »Pesti Hírlap« olvasásába. — Lássuk csak, van-e benne valami a papok ellen!

A doktor úr erre átment a tekintetes asszonyhoz, a mi kedves Erzsi nénénkhez (akinek a legkülönb befőzöttjei vannak a megyében), és előtte is elmondta aggodalmait, hogy a férje könnyen megkaphatja a hektikát, ha még eddig nincs benne.

Erzsi néni halálra ijedt szegény, elsápadt, összecsapta a kezeit.

— Szent isten, mit tegyünk? Drága lelkem, doktorkám mentse meg.

— Nem lehet vele beszélni, Bele van szerelve a saját mellébe. Azt mondja, hogy az a legerősebb mell Európában.

— Ne adjon rá semmit, édes doktor úr.

— Igen, de valamelyik gyógyfürdőbe kellene mennie. Beszéljen vele a tekintetes asszony, hátha rávehetné.

— Ráveszem, hogyne venném, még a lelkemet is kisírom, csak elmenjen.

Hanem bizony Erzsi asszony is hiába beszélt Miska bátyáknak. Rendesen dühbe jött és összeszidta.

— Az a barom . . az a doktor téged is elbolondított. Nevetséges! Ilyen mell nincs Európában, ha én mondom.

Miska bácsi hát nem ment a fürdőbe, arról ugyan szó se volt, hanem (a vén asszony gyorsan kopik már) úgy pünkösöd felé a szegény Erzsi néni kezdett veszedelmesen köhészelné. Arról is panaszkodott, hogy néha vért köp.

Dr. Rákóczy Ferenc úr elmondta a tekintetes úrnak, hogy aligha baj van: az asszony hektikában van.

Miska bátyánk halálra ijedt:

— Szent isten, mit tegyünk? Kedves jó doktorkám mentse meg.

— Fürdőbe kell mennie . . .

— Megy, megy azonnal. Hová menjen?

— Menjen például Gleichenbergbe.

— Oda megy, még ma oda megy.

— De jó volna, ha a tekintetes úr is elkísérné.

— Hát hogyne kísérném el! . . .

— De ha ott is maradna, mert az efféle betegeket az egyedüllétből származó búskomorság taszítja egyre mélyebben a bajba.

— Ott maradok, természetesen ott maradok.

Bajomi bátyámék még aznap elutaztak Gleichenbergbe.

Az öregúr ott maradt beteg felesége mellett, sarkában volt, vele járt, lemondott a dohányzásról inkább, hogy ne ölje a füstjével, elkísérte még a só és fenyő inhalációkra is, szította vele hetekig azokat a pokolra való illatokat.

Az asszony szemlátomást gyógyult. Mihály bátyánkkal verebet lehetett volna fogatni.

— Szegény öregem, csakhogy megélsz, csakhogy semmi bajod se lesz.

A szezon végeig olyan menyecske lett Erzsi néniből, mint a karika. Hanem hálás is volt Mihály bátyánk, egy ropogós szárazast vitt a fürdő doktornak az utolsó napon búcsúzóra.

A doktor megköszönte a gazdag honoráriumot, s miután végig legeltette szemeit a Miska bácsi piros, egészséges ábrázatján, mosolygva mondá:

— Most már menjen ön haza, és csókoljon kezét a feleségének.

— Miért? — kérdi Miska bácsi csodálkozva.

— Mert neki köszönheti, hogy meggyógyult.

— Én? Hát mikor voltam én beteg?

— Aggályos tuberkulózis tünetek mutatkoztak önön.

— Énrajtam. Hiszen a feleségem . . .

— Az áldott léleknek annyi baja se volt, mint nekem.

Azért csókoljon neki kezét. Példányképe az asszonyoknak!

De már erre kigyúlt a mi bátyánk:

— Mit, példányképe? No iszen adok én annak példányképet. Hát illik az, hogy valaki ilyen komédiát úzzön az urával. Megállj, boszorkány, ezt megkeserülöd. Tyúfú, aki áldóját! Pozdorjává töröm azt a gonosz asszonyt . . .

Miska bátyánk még ma is haragszik az asszonyra, pedig most már igazán olyan helle van, hogy fát lehetne rajta vágni.

[ELŐSZÓ AZ »ANDRÁSSY ADOMÁK! APRÓSÁGOK« C. KÖTETHEZ]

Andrássy Gyula grófit visszakérte a föld, mely kevély volt arra, hogy szülte. Immár benne pihen, s visszaálmodja pajzsainkra a Mátyás hollóját, királyunk kezébe a Nagy Lajos kardját.

S míg teste porlad ott lent, azalatt dicsősége nőttön-nő. A nagy műnek, melyen dolgozott, körvonalai kibontakoznak egyre teljesebben, és vele az ő alakja folyton nagyobb lesz és átlátszóbb.

A kegyelet összekeresi mindazt, ami az övé volt, ami tőle származik. Idegen nemzetek ólombetűi elmesélik fényes pályáját rokonszenvvel, hódolattal, a saját nemzete szobrot emel neki, a történetíró elégedélve turkál a sok fény között, mellyel életrajzát átszőheti.

Ez a könyv is az ő dicsőségét hirdeti. Mégpedig nem a legkisebb mértékben. Itt vannak összegyűjtve szellemes ötletei. Az Andrássy-adomakör. Találó mondások, szellemes aperçue-k, politikai ötletek, sokszor nagy képek megvilágítva apró gyertyákkal, fényes lelkének sziporkái.

Némelyiket talán nem is ő mondta, sőt bizonyosan nem ő mondta egynéhányát, csak úgy ráragadt, őhozá kapcsolták, mert az emberek a csóka ösztönével egy helyre szeretik összehordani a fényeset.

Nem valami csekély dolog ez. Mert szobrot emelhet valakinek a nemzet egy kedvező hangulat áramlata alatt is, érdemeit törvénybe iktathatja a törvényhozás annak is, akinek nincsenek érdemei (tévedő törvényhozások nem tartoznak a lehetetlenségek közé), de nimbuszt, adomakört nem lehet körülé csinálni sem szavazással, sem gyűjtéssel.

Szobor hiszen elég áll a főváros terein; a magyar közélet kisebb-nagyobb alakjai ott szónokolnak, kiáltoznak az ő sablonos irattekercseikkel, ércbe öntve, de a történelemben Deák Ferencről kezdve sok száz esztendőtt kell hátra menni, míg egy olyan gazdag embert találunk, akinek *saját adomaköre* van. Hunyadi Mátyás az.

A halhatatlanok között is nagyok a rangfokozatok. A katonakabátok gallérai nem olyan különbözők, mint az ő monumentumaik. Ez a könyv kétségkívül szintén egy monumentum.

Fiatal író társam, ki szorgalommal s ízléssel hordta össze ez aranyport, derekas munkát végzett. S midőn ezt tette, lemondott az úgynevezett írói hiúságról. Mert akinek tet-szeni fog a könyv, az úgy szól majd magában:

— Mégis nagy ember volt ez az Andrássy!

Akinek pedig nem fog tetszeni, annak haragja a szerző ellen fordul:

— Ügyetlenül van megcsinálva!

De nem tesz semmit. Vigasztalódjék (ha csakugyan érné a kritika tövise), én magam akárhányszor láttam már olyan embereket, akik mások számára kötöztek szép koszorúkat, s hallottam őket, amint a virágok közt habrálva fölszisszennek:

— Ejnye, de megsúrtam a kezemet!

NAIV EMBEREK

(Száz forintos cikk)

Bizonyosan hallott már az olvasó a papírkosárról. A szerkesztői hatalom ezzel tartható fenn ósidók óta, s éppen úgy ott van minden szerkesztő asztala mellett, mint a falusi bíró udvarán állt századokig a kaloda.

Fenséges gondolat volt a szellem ferde, romlott alkotásai számára feltalálni a börtönt, mely őket ártalmatlanokká tegye örök időkre nézve, jobban, mint hajdan a velencei ólomfedelek vagy most az illavai fegyház.

Nem érdemes e szegény kivégzetteket sajnálni. Nyomorult lények ezek, akik kéz nélkül, láb nélkül, de legtöbbször fej nélkül születnek: tárcák, vezércikkek, tudósítások.

Egyetlen arcizma se mozdul már meg a szerkesztőknek, mikor e kegyetlen munkát gyakorolják. Sőt Kenedi barátom még szét is szakítja némelyiket kétfelé, ami Zách Klára óta fenn, a külső világban aligha fordul elő.

— Hóhér! Hóhér! — sziszegik a szegény kéziratok, de ő nem hallja.

Néha egy-egy mosoly is megjelenik tömött szomorúfűzbajusza alatt.

Rettenetes az, mikor a hóhér mosolyog.

Micsoda dolgok lehetnek azok, amik ezeket a mosolyokat fakasztják?

*

Évekig tűnődtem én ezen, míg végre magam is felcsaptam efféle hóhérnak. Amint egy kicsit is ismerősebb lett a nevem, kaptam a különböző leveleket, s ezek közt akadt egyik-másik olyan is, hogy mikor a papírkosárba dobtam — mosolyognom kellett hozzá.

*

Egyszer a torontáli felfüggesztett joggyakornok írta le panaszát Rónay Jenő alispán ellen, hogy így üldözi, amúgy üldözi, fogjam pártját, a lapban írom ki a szenvedéseit, de sem az ő, sem a vármegye, sem az alispán nevét ne említsem.

(— Mars a papírkosárba !)

Azt feleltem neki:

»Tisztelt uram. Ha sem a vármegye, sem az alispán, sem az ön nevét nem említhetem, akkor az ön szenvedései csak mint kigondolt história jelenhetnek meg.

S ha én egyszer joggyakornoki szenvedéseket akarok kigondolni, akkor legalábbis *karóba húzaton* kezdem. Ez jobban fog hatni. S legalább száz joggyakornokot pusztítottak el egyszerre. Ez szélesebb körben kelt érdeklődést.

Egyébiránt maradtam« stb.

*

Mikor a Bars megyei sikkasztásokat szellőztették a fővárosi sajtóban, egy odaváló úriembertől (aki azelőtt képviselő volt) levél érkezett címemre, melyben arra kér egy házánál történt közös megbeszélés alapján, hogy jöjjenek azonnal Barsba, s az országosan irritált kedélyek földérítésére a »T. Házból« mintájára írjak onnan kedélyes karcolatokat.

(— Eredj be te is a papírkosárba !)

Ennek is leültem levelet írni:

»Kedves bátyámuram ! Köszönöm, hogy önök rám gondoltak sok bajaik közt, de véleményem szerint legjobb lesz mindenekelőtt a hiányzó összeget bepótolni, mert, sajnálom bár, de *negyvenezer forint ára humor* énbennem nincs.

Kelt« stb.

*

Azóta sok-sok levél jött, köztük szomorú, neveltető, kacagató. Hiszen nekünk is jól esik a nevetés ezen a *tövises* pályán. A hírlapírói pályát értem tövisesnek. A publikum is annak érti. Csak a magyarázat kétféle. Én azért tartom tövisesnek, mert csupa tüskébe hágnak. A publikum azért tartja tövisesnek, mert szúrunk jobbra-balra, mint a tövis.

De mindegy . . . Én most a papírkosár leveleiről beszélek, melyekkel annyira jóllaktam, hogy most már nem is nevetek többé.

Nem is képzeltem, hogy még ezen a téren is lehet valami új, valami szokatlan; hogy jöhet egy levél, amelyik kiássa emlékezetemben a régen eltemetettek tartalmát, amelyik nemcsak arra kényszerít, hogy közöljem, hanem még arra is, hogy írjak róla.

S íme jött.

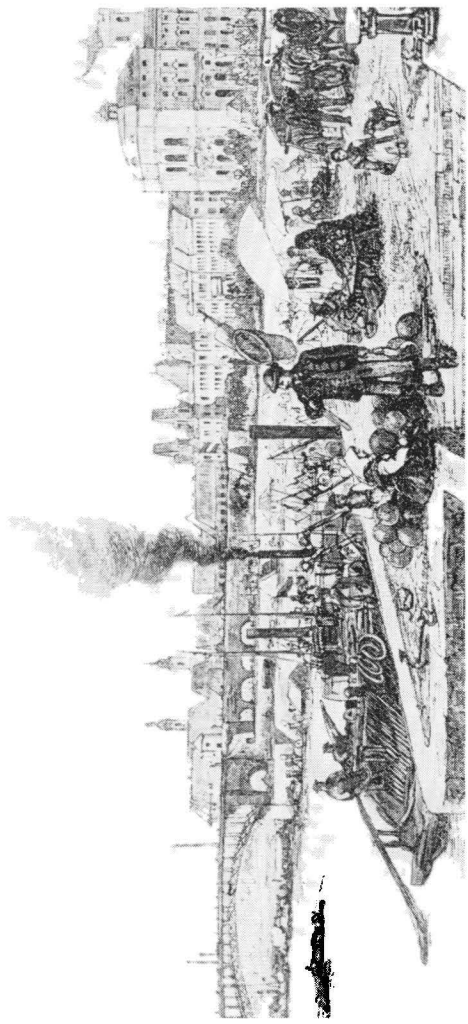
Két makói úr (kiknek nevét a fogadás érdekében nem lehet kiírni) iddógált egy szegedi vendéglőben és összedisputált azon, van-e vajon Magyarországon olyan ember, aki kész volna egy ismeretlennek 8 ezer forintot kölcsönözni hipotéka és biztosíték nélkül, hatos kamatra? (Nagyon, de nagyon unatkozhattak a tisztelt urak.)

Szóból szó lett, utoljára fogadás: bementek az Abafi Aurél szegedi közjegyző irodájába, s hiteles jegyzőkönyvet vettek fel állításukról. A veszítő fizet a hírlapírói nyugdíj-egyletnek 100 Ft-ot.

De egyik részről az a feltétel, hogy »M—th K—n írja meg a lapban!« (Az a reménye van, hogy rám jobban hallgatnak a kölcsönadók.)

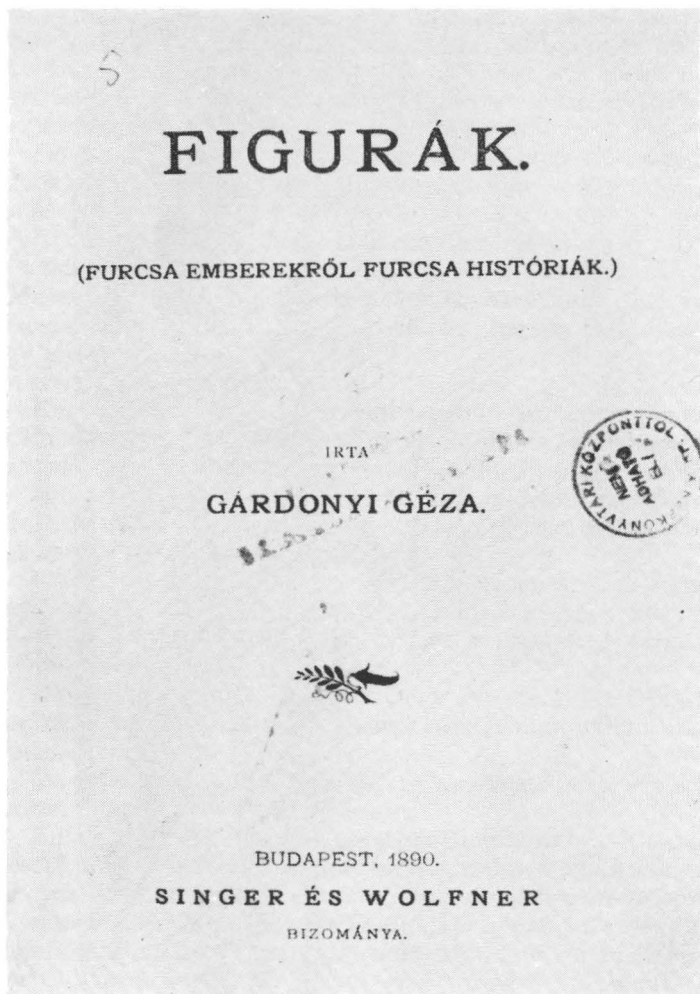
Ma ebből a célból megkaptam az összes okmányokat. (Persze, hogy ezek is a papírkosáré.)

Én ugyan nem bízom a sikerben, mert az egyik fogadó elkésett. Akkor kellett volna ezt tennie, mikor a megboldogult Lisznyai Kálmán örökölt egyszer, s mindenütt keresett valakit, akinek kölcsönre volna szüksége. De annak már negyven esztendeje. Baldácsy báró se él már. Mondom, nem bízom a sikerben, de a hírlapírói egylet száz forintja mégis érdekel annyira, hogy ne vonjam meg a kívánt segédkezet, nyilvánosságra hozni a forrást: hogy hogy lehet nyolcezer forintot előnyösen elhelyezni.

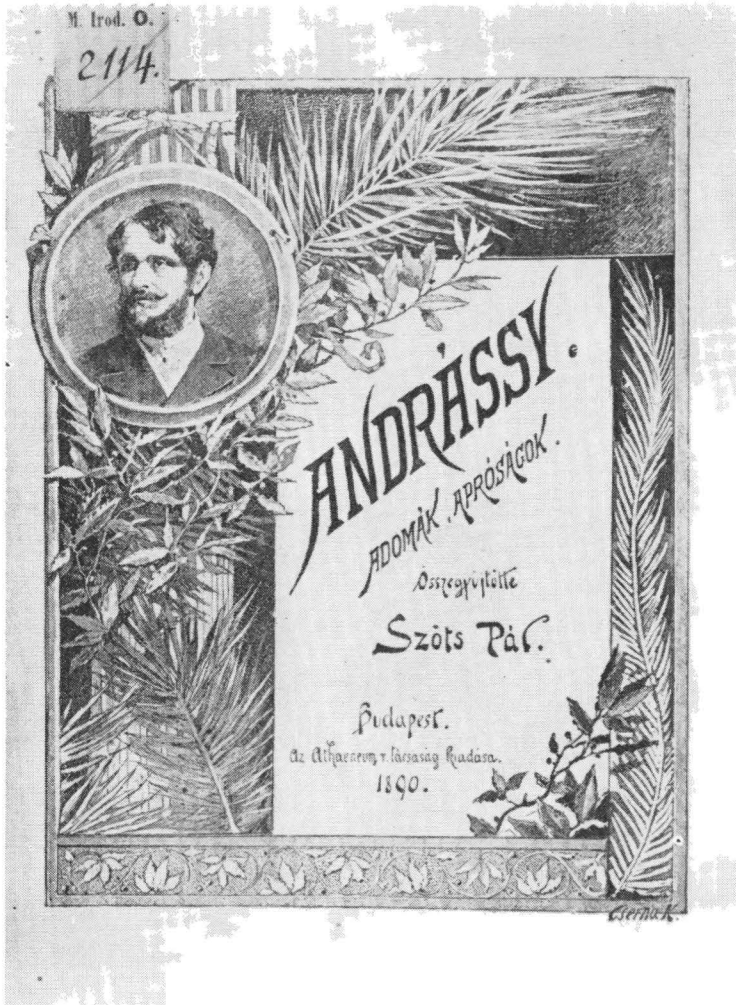

A szegedi Tisza-part északról

II.

Gárdonyi Géza »Figurák« c. kötetének címlapja

Szóts Pál »Andrássy adomák, apróságok« c. kötetének címlapja

IV.

A KIS DOBOS. — SZOBONYA MIHÁLY RAJZA.

»A kis dobos«. Szobonya Mihály rajza

BRÓDY ZSIGMOND. — ANGELI FESTMÉNYE UTÁN.
Bródy Zsigmond. — Angeli festménye után.

VI.

»Krumpli Pajtás« Peske Géza festményének reprodukciója

Végre is semmi se lehetetlen.

Ha egy olyan optimista akadt, aki erre fogadott, egy író, aki a fogadásukat megírta — mért ne akadhatna egy Hay Bernát is, aki csupa rosszakaratból rászán nyolcezer forintot, hogy vele a pesszimista zsebéből kihúzzon százat.

A VÉN GOUVERNANTE ÉS CSIRKÉI
VAGY
IRÁNYI DÁNIEL ÉS A MAGYAR DANTON

(Kedélyes szatíra)

A »vén gouvernante« elnevezés nem az én érdemem. Van is énbenem annyi találékonyság! De meg nem is merném a tiszteletreméltó ősz vezért megcsúfolni . . .

A saját csirkéi találták ki ezt a gúnynevet rá. Éppen e napokban hánytorgatták fel egyik erdélyi lapban, hogy ki adta Irányinak ezt a nevet.

Nem sült ki, de hogy elég találó, kétségtelen. Mert én tárgyilagos ember vagyok, aki a szélsőbalról is elismeri, ha valami jót csinál.

A vén gouvernante az új káoszban nem igen szerepel. Emitt Eötvös, amott Ugron körül forognak a dolgok.

De néha-néha mégis lendít egyet az öregúr is a monarchia állapotján.

Nemrég egy fiatal, tehetséges újságíró fölléptetéséről volt szó a Vidliczkay megürült kerületében. Irányinak fejébe szegget ütött a fölléptetési terv, mert a fiatal újságíróról azt hallotta, hogy republikánus.

Hívatja legott maga elé:

— Kedves öcsém, mondja meg nekem őszintén, elösmeri maga a Habsburg-Lotringen dinasztiát?

— Hát mit csináljak? Persze, hogy elösmerem!

— Nekem az ellenkezőt mondták . . .

— Üres fecsegés volt.

— Hm, de hátha a haraszt mégse zörögne hiába. Nekem hazafiúi kötelességem öntől reverzálist venni, mielőtt fölléptetnénk . . . — Aláírja ?

— Hát mit csináljak ? Persze, hogy aláírom !

— Kötelezi magát, hogy semmit sem tesz a dinasztia ellen ?

— Isten neki ! Nem teszek semmit.

A reverzális hiteles kútforrások szerint ki lett állítva, s az uralkodóház megszilárdítottnak volt tekinthető egy időre.

Az éjszakák nyugodtak voltak a bécsi »Burgban« egész Eötvös fellépéseig.

De már ez félig se tréfa ! Ugron stipulálta, mit kíván az új függetlenségi párt, most már a régi függetlenségi párt csak azért is még nagyobb követelésekkel áll majd elő . . .

Király ófelsége így gondolkozhatott:

— Ez a ravasz Eötvös most kiszorította a vezérségből azt a galamblelkű Dani bácsit, aki a légynek se ártott. Ebből nagy baj lehet. Eötvösnek veszedelmes szája van, magával tudja ragadni a tömegeket . . . Ez az ember nem jót főz. Ez egy kezdődő Danton ! Olyan lehetetlen forradalmi pontokat fog fölállítani, olyan gravameneket felsorolni, hogy lángra gyújtja kedvelt Magyarországot.

Aggódva figyelték a magyar Danton szavait odafent; két okulárén át olvasgatta Pápay az »Egyetértés«-t hogy a fekete betűk közt megtalálja a kitűzött vörös zászlót.

De csak nem akart az a vörös zászló kibújni.

A király nem győzte kérdezgetni:

— Lázad-e már Eötvös ?

— Még most se lázad.

— Ez a bizonytalanság kétségbeejtő. Csak már tudnám, mije fáj, mit akar.

Végre egy napon berohan Pápay:

— Megvan már, fölséges uram ! Tudjuk már a függetlenségi párt sérelmeit. Végre megírta Eötvös.

— Mik azok ? — kérdé a fölség tompa hangon.

— Az a sérelmük, *hogy nem hívja meg őket fölséged az udvari ebédekre.*

S ezzel Pápay hangosan felolvasta az Egyetértés szept. 24-i számából a sérelmes pontozatot:

»Függetlenségi párti férfiak udvari ebédre sohase hívatnak.«

A fölség elmosolyodott:

— Nagyon jól van, kedves Pápay. Helyezze el azt a lapot az archívumba, vegyék fel a lojális nyilatkozatok, gratuláló sürgönyök, hódoló ódák lajstromába.

— Hát a sérelem orvoslása, fölség?

— Beszéljen a szakáccsal, kedves Pápay.

— A szakáccsal, fölség?

— Reménytelenül nem lesz oly könnyelmű, hogy minket forradalomba bonyolítson ilyen csekélység miatt.

*

Az Eötvös cikke tehát az én cikkem szerint benn volna már a csász. kir. levéltárban, örök tanúságául annak, hogy miképp nézett ki a »Magyar Danton«.

A bécsi Burgban ismét nyugodtak az éjszakák, csak az udvarmesteri hivatal helyiségeiben ég reggelig a gyertya. Virrasztanak, török a fejüket az udvarmesteri hivatalnokok az új helyzettel szemben, hogy immár a szélsőbalok is részesülnek az udvari ebédekben.

Kétféle javaslatról szivárgott ki eddig némi hír (melyért azonban felelősséget nem vállalok).

Az egyik tervezet szerint, minden udvari ebédre három ó-függetlenségi képviselő is meghívatik, de ezek a macskaszatálnál fognak ülni.

A másik tervezet szerint egyáltalán nem fognak meghívatni a függetlenségi képviselők az ebédre, hanem bögrékben viszik nekik haza az udvari lakájok az ételneműt.

»E tapintatos megoldás (hogy a Nemzet erről írandó entre-filetjét már most anticipáljuk), mely modalitásaiban az elvnek szemmel tartása mellett demokratikus, de azonfelül célszerű és kivihető, nem nélkülözi a korona előzékenységének motívumait, éppúgy, mint amiképpen megfelel az illető párt sarkalatos törekvéseinek. E tárgyra még visszatérünk.«

A KIS DOBOS

(Kép a képhez)

— Drum, brum ! . . . Tudtára adatik mindenkinek, akiket illet, hogy az »edes« ott bent lepényt süt a kemence-mályában, drum, brum . . . de csak akkor kapunk belőle, ha az a szakajtónyi bab ki lesz fejtve, drum, brum . . .

Nosza hozzáláttak e hivatalos kijelentésre legott a kicsinyek; Pannácska ölébe vette a szakajtót, Palika a jó fiú is előjött a szomszédból, és segít. (Pedig a lepényből ő nem eszik.) Még a kis korpásfejű Jancsika is ott rezseg, nyüzsög az eldobott suhogó babhüvelyek között turkálva. Ujjacskája éppen beillik a babszemek üresen maradt lyukaiba. Ni, milyen kényelmes házacskája volt minden babnak! Minden babszem háziúr. Hanem most már átköltöznek az összes lakók közös kaszárnyába, a szakajtóba, kivéven a tarkákat, mert ezeket Palika csúsztatja a zsebébe, ha talál egyet-egyet . . . Ménes lesz azokból, ha a pázsitra kirakja, hogy legeljenek.

Igazi falusi hangulat ömlik el a Szobonya Mihály szép képén. Szalmafedeles ház, kukoricacsövek az eresz alatt. (Ugyan van-e sok piros köztük?) A nyitott ablakban muskátli — szagos lesz az utca tőle — ott nyújtózik a kapu előtt az elmaradhatatlan Bodri is; jó, falusias ábrázatú kutya, aki figyelő állásban van; a konyha felől jövő szagok tanulmányozásával foglalatосkodván így délelőtt.

Csak egyetlen városias tárgy van: a kis dob a Ferkó kezében. Honnan kerül ide ez a csodaszerszám?

Hát úgy volt az, mikor a grófék eljöttek egy hónapra ide a kastélyukba lakni a tavasszal, az öreg gróf meg a kis gróf, az Aladárka, arra sétáltak a gyeppellett, ahol a falusi gyerekek libát szoktak őrizni.

Van ott a kenderáztatókon innen egy széles garád, amit a kis gróf úrfi átugrott néhányszor. Egyszer csak, mi ötlük eszébe, odakiált a gyerekeknek:

— Hej fiúk, melyitek tud olyan nagyot ugrani mint én?

— Hja, ha mi is kávé innánk! — felelte a Kovácsék Pistája.

— No, csak gyertek, próbáljátok meg!

Mind odamentek a fiúk, de egyik se tudott ugrani olyan nagyot, mint Aladár úrfi, csak éppen a Ferkó, aki még a kis grófnál is nagyobbab ugrott egy fél rőffel. Pedig ő se iszik kávé:

Az öreg gróf megveregette a Ferkó vállát, azután így szólt a fiához:

— Itt leszünk a faluban egy hónapig, válassz magadnak arra az időre játszótársat a fiúkból, akit fölviszünk a kastélyba, hogy ott lakjék, labdázzon, szamaragoljon veled . . .

A kis gróf egy percig se habozott:

— Ezt választom! (A Ferkóra mutatott.)

— Helyesen van fiam. Mindig olyanokkal barátkozzál, akik valamiben felülmúlnak.

Így jutott Ferkó a kastélyba, nagy állapotra, úri konyhára, hétköznap is lakodalmi kosztra, ezüst kanállal ette a levest, icceszámra itta a kávé, velocipéden nyargalászott, lovazott, búvósdit játszott.

Egy hónap múlva, mikor a grófék fürdőre mentek, magához hívta az öreg gróf.

— Derekasan viselted magadat, kis szolgálóm, most eleresztlek, de a szolgálatodért kérj valamit! No mit kívánnál szíved szerint?

Ferkó sokáig habozott, gondolkozott, szétnézett az udvaron, az ambituson, végre így szólt:

— Adja oda az édesapámnak ezt a kastélyt ezzel a nagy kerttel . . . Mindig azt szokta mondani ökelme: »Ha ez a kastély enyim volna!« Hadd legyen hát az övé!

Az öreg gróf mosolygott, és azt felelte:

— Derék gyerek vagy, hogy az apádra gondolsz, de annak már én küldtem a szolgálatodért egypár zsák búzát . . . Magadnak válassz valamit!

— Magamnak? — szólt Ferkó félénken. — Hát adják ide azt a kis dobot: az Aladérkáét!

Így lett a dob a Ferkóé. Ferkó mai napig sem foghatja fel, hogy a gróf olyan könnyen ideadta, mikor ő a kastéllyal is beérte volna az apja számára. A kastély nem ér a grófnak semmit, mert úgyse lakik benne, de a kis dob sokat ér, mert azt el is vihette volna magával . . .

Azóta kevély a Ferkó. Kiáll a ház elé, s dobolgat reggeltől estig, a falusi öreg dobos hangját és mozdulatait utánozva, folyton jut eszébe valami »tudtul adandó« dolog.

Csak egyetlen dolgot nem üt dobra, pedig éppen ez érdekelné legjobban bámulóit, irigyeit, a környékbeli gyerekeket.

Egy madárfészket tud a kántorék lucernásában . . . de csitt . . . Ez nem adatik tudtára senkinek !

BOGÁNCSONK AZ ÚT SZÉLÉN

(Apró útiképek)

I. Hogy fűlik a gép?

Egy kis osztrák városban dolgom volt egy félnapra. Leszálltam s megebédeltem az »Arany perecnél«.

Az étterem kongott (mert gyenge forgalmú a városka), csak a szomszéd hosszú asztalnál ült néhány elegáns úr. Csupa grófoknak látszottak.

— Kik ezek? — kérdém a vendéglóstit, aki karika módra sürgött-forgott a vendégei körül.

— Ezek az idevaló közigazgatási urak — felelte kevélyen, hogy ilyen vendégei vannak. — Az a fehér hajú, aki legelőül ül, az a főnök úr . .

— Hát az a fiatal, legalul?

— Az természetesen a gyakornok.

— És jó itt a közigazgatás?

— Meghiszem, hehehe . . . Az egész Ausztriában ez a legjobb. Úgy jár, mint a gép. Pompás egy gép. Nem csoda, hehehe, mert én fűtöm, hehehe.

Elnéztem őket, milyen csendesen ülnek, pedig vannak vagy kilencen. A mi tekintetes vármegyénk, ahol kilenc »úr« van belőle, mindjárt fölfordítja a házat a hangos lármájával.

Elkezdtek a tálalást. A korcsmáros leánya (egy csinos tagbaszakadt stájer fruska) felhozta nekik a levest egy nagy porcelán tálban.

Különös folyadék volt, párologott, mintha leves lenne, de nem úszkált benne sem laska, sem rizs, sem csiga, mintha csupán párologó meleg víz lenne. Egy külön tányéron valami tésztából származó morzsaalom fehérlett. Az urak abból vettek egy-két kanálnyi és a lébe hintették nagy prozopopeával.

A főnök úr mohón habzsolta fel a maga részét, s nyelvével csettintve mondá:

— Finom!

Mire az egész közigazgatási apparátus, örege és fiatalja, elkezdtek a fejeikkel bólogatni.

Azalatt a kocsmáros minden úr mellé letett egy öblös, rovátkos poharat, melynek az alján mintegy négyujnyi vastagságra valami borforma incselkedett. Ez a »Rampasch«. Kegyetlen, savanyú, karcos. Ilyenformát árulnak Korponán, télen, mikor megfagy — fontszámra.

Egy óriási mázos kancsó állt az asztal közepén friss vízzel. Mindenki megszaportotta belőle a borát. Koccintottak.

No, most már mindjárt elkezdik szidni Taafet!

(Mert nálunk a leves után okvetlenül előkerül már a politika.)

Taaffe helyett azonban a marhahús került elibük, meglehetősen mérsékelt adagokban. Szótalanul fogyasztották el. Csak a kések, villák csörrenését lehetett áthallani.

Hm! Taafet bizonyosan meghagyják a pecsenyéhez.

De csalódtam, eszükbe se jutott Taaffe. Taaffe oly messze volt az ő gondolataiktól... legalábbis oly messze, mint a pecsenye.

Fizettek és fölkeltek az asztaltól boldogan, meglegedetten, s külsőnös »proszit« kicserélések közben eltávoztak a vendéglőből.

Ámulva intettem oda a kocsmárost.

— Mindig ennyit esznek ezek az urak?

— Mindig.

— Mióta étkeznek önnél?

— Tíz év óta.

— Mit fizetnek egy-egy ebédért?

— Egy nap úgy, mint másnap 26 krajcárt.

Elnevettem magamat. Hát csak így fülük ez a gép? És

mégis jól jár? Vagy hogy éppen azért jár jól. Szép, szép . . . , de hát érdemes-e tizenkét iskolát kijárni azért, hogy az ember így éljen? . . . Vajon beválik-e nálunk az államosítás, ha a törvényhozás hozzá nem szabja ezt a *menüt* is?

Ejh, a magyar ember nem képes rá. Itt van a példa, én magam. Íme, kerek két forint most is az ebédszámlám.

A korcsmáros ájtatos arccal gyúrte be.

— Itt van még a két forinton felül 26 krajcár — mondom neki mosolyogva. — Ezzel az összeggel . . .

— Értem, igenis.

— Egy alapítványt teszek önnél.

— Egy alapítványt, hehehe?

— Nos igen: ha valamikor egy éhes közigazgatási főnök talál önhöz vetődni, csapjon neki belőle egy nagy traktát . . .

— Hehehe!

*

Ebéd után felültem a vasútra Berlin felé, s útközben eszembe jutott egy kedélyes magyar főispán, aki egyszer azt *panaszolta* el nekem:

— Tíz éves főispán vagyok, öcsém, de elmondhatom neked őszintén, hogy még egyetlenegyszolgabírámsé se múlt ki természetes halállal.

Én akkor elértettem, hogy mi az. Ez az egy szó csömört idézett elő bennem, s ott nyomban segitettem sóhajtozni a főispánnak: »Hja, ilyen állapotok csak nálunk lehetnek«.

Pedig dehogy. Ha ma egy lajtántúli nagy mogul találna *dicselkedni*, hogy egyik tisztviselője se múlt ki még természetes halállal — én azt is érteném már.

II. A német állam költségén

Mint már említettem is, utazásomnak végcélja Berlin volt, ahova egy barátom lakodalmára siettem, ki vőfélynek hívott meg.

Siettem, késnem nem lehetett, már így is nagyon ki volt az időm számítva. Vasárnap reggel fél hétkor érek be Berlinbe,

s kilenc óraker van az esküvő, éppen csak másfél órára marad vendéglőbe szállni, felöltözni és elhajtani a lakodalmas házhoz.

Igazi mennykőcsapás volt tehát rám nézve, midőn észrevettem, hogy az egyik három zárba becsukott bőröndömnek (melyben a frakkom, klakkom és más egyéb toaletti cikkek van) a kulcsát otthon felejtettem.

No, szépen vagyunk! Mi lesz most már énvelem?

Hát az lesz, hogy vasárnap van, Berlinben nem kapok lakatost. De ha kapok is, míg fölkeresik, míg rábeszélnek, míg eljön, míg kinyitja . . . Szó sincs róla, hogy odaérek a menyegzőhöz. Az egész utam hiábavaló. Ha legalább valami baltát kaphatnék hirtelen a szállodában, amellyel széthasítanám a bőröndömet . . . Az én ötven forintos disznóbőr bőröndömet.

Ilyen kínos tépelődések közt benyit a konduktor:

— Uraim, Bodenbachnál a vámőrök átvizsgálják a bőröndöket!

(— Még ez is! — hebegtem izgatottan.)

— Csak méltóztassanak az urak továbbra is kényelmesen aludni, én majd elvégzem rövidesen a vámőrökkel. Adják át a bőröndöket és a kulcsokat.

Egy mentő gondolatom támadt:

— Itt van az egyik táskám, fogja.

— És a másik?

— Ami a másikat illeti, arra nézve egy nagy kérésem van önhöz . . .

A konduktor homloka szigorú ráncokba húzódott, míg a szemével hamisan hunyorított rám.

— Értem . . . értem.

— Áruljon be a vámőrnek, hogy a másik táskámat sehogysem akartam kiadni a fejem alul.

— Mit? — szolt az csodálkozva. — Hogy mit mondjak? Vagy ön mondta rosszul, vagy én nem értettem jól.

— Uszítsa a vámőrt a táska ellen.

— Tréfálni tetszik?

— De éppen nem — mondám, és egy forintost csúsztattam a markába: hadd legyen hát egészen komoly a beszéd.

A konduktor vállat vont.

— Ezt már nem értem.

De azért eljárt megbízatásában, mert úgy éjfél felé marcona tekintetű finánc költött fel.

— Jó estét, uram! Jó estét. Mit visz ön abban a táskában?

— Ebben a táskában — feleltem zavartan — semmit.

— A semmit nem szoktuk bőröndökben cipelni. Meg akarja-e mondani mi van a táskában vagy sem?

— Ruhanemű van benne.

— Hol a kulcsa?

— A kulcsát otthon felejtettem . . .

— Úgy? S azt hiszi ön, hogy ezzel vége? Nagyon csalódik uram!

S ezzel parancsolón hátraszólt a társaihoz:

— Egy lakatost kérek . . . Egy lakatost!

Egy perc alatt előjött a hivatalos császári lakatos és rendre kinyitogatta a zárat.

— Csitt, csett, csitt, csett — hangzott vidáman.

Megelégedetten dörzsölgettem kezemet a kupé egyik szögletében, mint olyan ember, aki valami célját egy idegen állam költségén éri el . . .

— Csitt, csett! — hangzott harmadszor is, s bőröndöm gyomra kitárult.

— No lássa! — dörmögé a vámőr a kegyetlenség zordon hangján . . . — Ugye kinyitottuk?

— Jó, jó — feleltem vissza mosolyogva, s aztán magamban hozzátettem: «csak valahogy aztán be ne találják ismét csukni».

A 13 SZOBRA

Ott áll a szobor a koszorúval fenségesen . . . Az édes szép asszony, a mi anyánk, a mi hazánk tartja fölemelt kezében, míg pallosa csöndesen le van eresztve a másikban. Negyven esztendeje tartja így a pallosát leeresztve, de a koszorút csak most emeli.

Miért, hogy olyan későn?

Mert hát hosszú idő kell ahhoz, hogy a fa kővé változzék.

Az a fa, mely minden fák között a legnagyobb, a legsötétebb árnyékot vetette. Sok idő kell ahhoz, hogy a bitófából szobor legyen.

Hosszú utat tett meg azóta a nemzet, mióta alusznak.

Amit ők tizenhárman összeálmodnak odalenn, magyarok újjászületéséről, növekedéséről, az mind valóságnak folytatódik idefent.

S amit mi összeálmodunk most a szabadságról, a hazaszeretetről, az mind valóság volt egykor, mikor ők arra az útra léptek, amely a bitófához vezetett.

Ám nem változott semmit sem az aradi mező, hogy e pompás márvány alak a városban fehérlik. Hiszen tizenhárom szobrot képzelt oda minden magyar. S most csak egy van. Billió fű nőtt az aradi mezőkön, s minden fűszál susogta nekünk, hogy mi volt itt valamikor.

Mikor a kalászat ringatta a búza, a kalász is mind azt beszélte: »Emlékeztek-e még?« S ebben a rejtélyes susogásban volt valami lázító, keserítő.

Ám most csak egy szobor lesz ott. Az *kiáltani* fog ugyan, de csak azt fogja kiáltani: »Én vagyok a szabadság, Itt állok, nézzetek meg. Engem nem lehet agyonütni.«

[NYILATKOZAT]

— A »Nemzet« mai reggeli számában egy, a nagyváradi »Szabadságból« átvett »Tisza és Mikszáth« című közleményt olvasok, mely úgy néz ki formájában, mintha én írtam volna. Az ismeretlen szerző engem beszéltet. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy ilyesvalamit csakugyan elmondtam egyszer diskurzus közben, de nem megírás céljából, mert amit én megírni valónak tartok, magam is tollforgató ember lévén, magam is meg tudnám írni. Azt az egyet azonban meg kell adni az illető írónak, hogy mire előadásom az ő tintatartóján és tollán keresztülment, olyan csodálatosan megváltozott (hogy aktuális hasonlattal éljek), mint a Fábián főispán fekete szalonkabátja, szürke blúzzá.

Mikszáth Kálmán

[ELŐSZÓ MÓRICZ PÁL »EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL«
C. KÖTETÉHEZ]

A jó szerkesztő kettőből koptat sokat, sok csizmát és sok író.

Elszomorodva nézegetem ezeket a kopásokat a szerkesztői irodákban (magam is kopás alatt lévén), és csak az vigasztal, hogy ti szerkesztők is elkoptok valamikor. Mindenki kopik és minden kopik. Kopik az illúzió, a fantázia, az emlékezőtehetség; kopik a szerkesztői ceruzád, amivel törülsz (és ezt jó lesz eszedben tartani most), és kopik idővel az a jóakaró elnézés is, amikor nem törülsz.

Kopik a vas, pedig kemény, kopik a politikus, pedig hajlékony, kopik a test, pedig ruganyos, kopik az egész világ, pedig örök.

És látod, még e kopások közt is van irigylendő kopás. Van nekem egy kedves fekete gyűrűm, amit egy elhalt diák pajtásom ajándékozott. Sokszor jegyeztétek meg nevetve: hogy lehet ilyen pléhgyűrűt hordani! Egyszer aztán tarokkozás közben (különösen amellet a kutya sok osztás mellett) lekopott róla egyes helyeken az egyszerű fekete email, s kicsillant alul a tündöklő arany. Hát gondoltátok volna-e, hogy arany annak a gyűrűnek a belseje? No, én magam sem hittem.

Ilyen öregedést, ilyen kopást szeretnék én magamnak, de ez csak oly szerencsés halandókkal történhetik, mint a mi t. bátyánk és képviselőtársunk: Móricz Pál.

Olvasom tavaly a »Nemzet«-ben a régi *debreceni vásár* leírását, olvasom, olvasom . . . ejnye, de jóízű, de zamatos dolog! Ki írhatta ezt? Tekintetem mohón fut a szerző neve után, s íme ott áll: »Móricz Pál«. Csak tán nem a mi Móricz Pálunk? Hogy lehetséges az, hogy egy »miszerinteken« táplálkozó politikus pennájából ilyen gömbölyűn, helyesen kanyarodjanak ki a gondolatok? S mennyi érzék a forma iránt, mennyi szín! Milyen biztos szem a jellemző felismerésében! Ejh, ami lehetetlen, lehetetlen. A Móricz Pál neve bizonyosan, a nyomdában csúszott le ide, a vezércikk alól.

Hanem azután nem sokára jött a másik cikk az »Egy

alispán és patvaristái«. Első ízben a cikk tűnt fel, azért kerestem a nevet, másodszer már a név csillant meg, azért olvastam el a cikket.

Nem csodálkoztam már többé, hogy jó a cikk, sem a másodiknál, sem a harmadiknál, csak még egyetlen egyszer, mikor kezembe akadván a Ház régi naplói, egy okos büdzsé-beszédet olvasok bennük Móricz Páltól. Móricz Pál mondta volna ezt? Ez a Móricz Pál, ez a mi író társunk? Most már az ördög értse az egészet.

Elkezdtem keresni a példákat. Itt van Horvát Boldizsár, aki verseket ír, Szontagh Pál nemkülönben öreg korára csókolódik a múzsákkal; igen, de ez a két jelesünk az Eötvös József generációból mindig az irodalom és a politika határbarázdáján járt. Ez az a bizonyos első szerelem, amit nem bírt megenni a rozstda.

Hiszen eleget evett meg. Itt van például Csernátony, aki a szépirodalmon kezdte és egészen a politikáé lett. Azazhogy ilyenek százan is vannak: még Tisza Kálmánról is kisül valami ilyesféle . . .

De ez egész kis történet.

Nem tudom, emlékszel-e rá, mikor az én irodalmi vacsorám volt tavaly, mikor felállt Falk Miksa, s megnézvén az óráját, azzal kezdi:

— Tisztelt barátim, felálltam, szólni akarok, de az órám látom, hogy még másfél percig nem szabad.

A másfél perc alatt, míg szótlánul állott, megnőtt az érdeklődés a feszültségig: hogy ugyan mi lehet az, amit nem szabad tíz óra előtt elmondani?

Nem merem visszaadni az ő szellemének finom báját, melybe ő tudja csak felöltöztetni azt, amit mond; egyszerűen azt üzente általa Tisza Kálmán, hogy ő is eljött volna, ha meghívom, de meghagyta Falknak, hogy tíz óra előtt ne szóljon, nehogy érte küldjünk.

Ez akkor nekem nagy örömet okozott, de bennünk skriblerekben is megvan a kevélység, hogy ne áruljuk el, ha nagyon örülünk vagy ha nagyon szomorkodunk, hát egyszerűen azt vettem oda tréfásan a meg nem hívás okául:

— Hja, a miniszterelnök még nem írt semmit!

Erre aztán legott letorkolt valaki (gondolom Jókai), hogy

de bizony többet írt az valamennyiünknel, mert a nevét beírta a történelembe és a magyarok szívébe.

Sőt, másnap maga Tisza is összeszidott:

— Mit? Hogy én semmit sem írtam? De bizony írtam én fiatal koromban még elbeszélést is.

Nekem sem kellett több; mindjárt ott, a Ház folyosóján elkezdtem szólni a Tisza Kálmán ifjúkori beszélyének egyes epizódjait — az ő stílusában. Bizonyosan neked is elmondtam, hogy miképp nézhetett ki az a novella:

Alfréd azt mondja Elvirának:

— Asszonyom, hallgasson meg, mindenekelőtt egyet mondok és ez az . . .

— Halljuk, uram.

— Hogy szeretem önt, elvárva őszinte válaszában azonnali tudásonra hozatalát.

Elvira elpirult, és azt felelte:

— Részemről hasonlóképpen osztozom az imént nyilvánított érzelmekben.

Alfréd felugrott, s karcsú derekát hevesen átkarolta.

— Ennélfogva vonja le az ügyállásból a kellő konzekvenciákat asszonyom . . .

No, ugye emlékszel, hogy elmondtam volt ezt a jó tréfát. Hanem te persze csak a »rossz ötleteimet« írod meg a »Nemzet«-ben. Mindegy: nem arról van most szó, de Móricz Pálról, akinek az esete sem azokhoz a politikusokhoz nem talál, kik az irodalomhoz folyton vonzódva, idősb korukban oda csavarodtak, sem azokhoz, kik beleesve a politikába, a sutba dobták a lantot örökre. Móricz Pál esete egymagában áll; mintha egy fát látnál, t. barátom, *amelyik előbb hoz gyümölcsöket és csak azután kezd virágozni* . . .

De nem akarok én itt neked ok nélkül fecsegni ívszámra: áttérek a dologra, mert ez egyszer csakugyan van egy eszmém. (Ne rázd, kérlek, a fejedet.)

Ha úgy visszanezegetek a múltakba (pedig csak oda nézegetek, mert a jövőbe nem tudok), felötlük, hogy azok a mi öregapáink nem voltak ám bolond emberek. Okosan csinálták

némely dolgukat. Példa rá a nemesi institúció. Az volt az *erőgyűjtő*. Ha valamely oláh, rác vagy más idegen emberről megsejtették, hogy *sok pénze* van, rögtön megválasztották a szent korona tagjának. Nemessé tették, mert pénze volt, s magyarrá vált, mert nemessé lett.

Egy ilyenforma szituációval állunk szemben, s egy ilyenforma politikát javaslok neked.

Én Móricz Pálban még sok becses megírandó anyagot sejtek. Ne ereszd ki hát, szedd össze a »Nemzet«-ből az eddig megjelent dolgokat hirtelen, és add ki egy kötetben, hogy ezzel örökidőkre az *írói* céhbe soroztassék.

A mi sorainknak díszére lesz az ő tisztos, érdekes alakja, neked pedig, ha már annyi író elkoptatsz mint szerkesztő, akiket befogsz politikusoknak, majdan nagy melegség lehet, hogy egyet meg reciprocitásból a politika mezejéről csábították el írónak.

ÚJ TELEPÜLŐK A FELVIDÉKEN

Nyílt levél Légrády Károlyhoz, de voltaképpen
egy humorisztikus újdonság

Kedves barátom !

Becsés lapodban olvastam néhány nap előtt Daudet Alfonz francia írónak (aki ugyan nem gróf, de mégis elég szép tehetségű ember) egy előszavát, melyet legújabb könyve a »Port Tarascon«-éle írt.

Megírja, hogy nyári utazásai közben milyen félelmek közt jutott el Tarasconba (melyet ő annyiszor kigúnyolt), s milyen nagy lón csodálkozása, mikor elnéptelenedve találta az egész várost.

— Hová lettek innen a lakosok ? — kérdi.

— Elmentek gyarmatosítani a csodálatraméltó Tartarin-nal.

Daudet kiszimatolta a helyet, ahol vannak, de én nem hiszek neki.

Ez egyszer téved Daudet, mert ahogy éppen a Pesti Hírlap egy újdonságából látom, a nagy Tartarin ez idő szerint (ezer forintba mernék fogadni Daudet-val) Besztercebányán időzik, s a tarasconiaknak is legalább egy csoportja vele van.

Mert a Tartarin ötlete az, hogy mikor egy irodalmi társaság alakul Besztercebányán, s a »Kazinczy kör« nevet akarja fölvenni, ő közibük dobja hatalmas ötletét, mint egy égő üszköt: Vegyék fel, atyafiak, a »Zichy Géza kör« nevet — s eszméjét diadalra viszi.

Miket gondol ki az a vén kópé! Képzeld el, barátom, a csendes Garam parti város lázas napjait, az izgatottságot, a forrongást, a kapacitáció ezer nemeit.

— Hljen a Zichy Géza!

— Hljen a Kazinczy!

— Az nem lehet, barátocskám, mert az már meghalta.

— Ílűk tartसानak ílűkkel!

— A Zichy Géza még teheti értünk valamit, a Kazinczy nem teheti semmit. Az már »szmrty.«

— Skoda zseuzs zomrev pan Baldacsi! To by este lepsi bov.

Denique győzött a »Zichy Géza kör«. 29 tarasconi szavazott.

A »Pesti Hírlap« közölte az október 28-i alakulás történetét; Zichy Géza természetesen nem fogja elfogadni a koszorút, melyet Kazinczy fölött vívott ki, hanem mosolyogni fog a derék tarasconiakon vagy bosszankodni. Mert az csakugyan ízetlenség, hogy a magyar közélet olyan nemes alakját, mint Zichy Géza, nevetségessé tegyék az effélékkel.

De a tarasconiak nem azért tarasconiak, hogy megijednének valamitől; mindig nekik áll feljebb. A Pesti Hírlap mai számában nyilatkozik a »Választmány« (de ki ne ösmerne rá e sorokban a nagy Tartarin orosz-lánkörmeire). Egyedül ő képes ilyen éles dialektikával törni össze az ellenfeleket. Azt mondja ugyanis ezen »választmány«, hogy ők nemcsak az irodalom pártolására alakultak, hanem zenélni és énekelni is akarnak. Azért kerestek »olyan férfiút Zichy Géza gróf úr öméltóságában«, kiben ez egyesül; míg ellenben Kazinczyban (talán ide is dukált volna a cím »tekintetes Kazinczy Ferenc úrban« — legalább mindjárt szembetűnő lenne a különbség), nem talál-

hatták ezt fel, »mert mint zenei kitűnőség a világ előtt ismeretlen«.

Igaz, kedves Tartarin úr. De miért legyenek annyira szórászhasonlatok? Igazi tökély nincs. Nincs tehát tökéletes választás se. Mert tudtommal Zichy Géza gróf úr őméltósága se tud énekelni.

De nem szándékozom polemizálni. Inkább hozzád fordulok, barátom, hogy ez érdekes fölfedezésemet még egy hatalmas gyanúokkal támogassam.

Egy Besztercebányához közel eső városban, mint hallom, »Történelmi társulat van alakulóban«. Ebbe is bejátszik a Tartarin keze, mert a szimptomák ugyanazok.

A történelmi társulat ugyanis a »Savoyai Jenő« nevet akarta fölvenni.

De legújában egyszerre megváltozott a közhangulat. Hangok emelkednek immár, hogy mit Savoyai Jenő — legyen inkább gróf *Zichy Jenő* . . .

Kétségtelen ebből, hogy Tarascon elköltözött lakosai itt telepedtek meg a Felvidéken. Értesítsd kérlek Daudet Alfonzt (te ösmered őt párizsi utazásodból), hogy Picard úr s mindenemű más forrásai által félrevezettetett: a tarasconiak itt vannak és magyar kultúrát építenek.

Különös ötlet a rossz bordában szőtt Tartarintól, hogy éppen olyan helyre hozta az embereit letelepedni, ahonnan a tótok kivándorolnak Amerikába.

A jel egyébként örvendetes lenne, mert a kivándorlók pótolva vannak némiképp — de a csere nem éppen kielégítő.

[AZ EGYETEMES REGÉNYTÁR ALMANACHJA 1891-RE. ELŐSZÓ]

Addig-addig vergődtem a különböző genrek közt, hogy melyikre volna valami talanetumom, míg végre kiszült, hogy az »előszavakra« vagyok születve.

Eleinte nagy röstelkedve írtam egyet-kettőt, mert nem tartom magam elég öregnek az ajánló szerepére, a közönség

pedig nem tarthat elég tekintélyesnek, de végre mindenbe beleszokik az ember, most már olyan pompásan játszom a veteránt és tekintélyest, mintha gyermekkorom óta mindig ezt csináltam volna.

Népszerűségem e nemben kezdett tetőpontra érni. Mindenki velem íratta az előszót. Örültem babérimnak, csak néha ejtett gondolkozóba némely eset.

Egy öreg falusi lelkész imakönyvet adott ki. Ez a kis könyv az én jámbor előszavammal indult meg a híveket az igaz útra vezérelni.

Nemsokára egy fiatal színésznő emlékirataihoz írtam pajkos előszót. Elolvasom, hát biz ez a könyv, éppen megfordítva, arra való, hogy az igaz útról térítse el az embereket — az én előszavammal. (Ejnye no, mit fog most rólam gondolni a mennyei gondviselés?)

Többet nem bocsátkozom ilyen dilemmákba. Maradok ezután az én kezdő novellaíróimnál, akiknek számára mindig jut egy-egy hízelgő flosculus. De mért is ne dicsérem e jó fiúk könyveit? Nekik örömet szerez, nekem pedig gyönyörűséget. Bocsássatok meg Charonnak, aki lelkeket szállít csónakán az alvilágba, ha minden lélekhez így szól útközben: »Derék, életre való lélek«. És bocsássatok meg nekem, aki szinte lelkeket szállítok az alvilágba (a könyvkereskedők pince-magazinjaiba), ha azt találom nekik mondani: »Derék könyvek vagytok, megérdemlitek, hogy helyet kapjatok a szalonok asztalain«.

Ezen módszerre dolgoztam egész mai napig, midőn teljesen összetört egy sajtászerű eset.

Ráműzen a »Singer és Wolfner« cég, hogy itt a negyedik esztendő, jön megint az Almanach, harangozzak be a szokás szerinti előszóval, aztán ha beharangoztam, menjek be én is a misére. Azaz küldjek egy novellát is.

Jó, jó, de nem olyan könnyű már ezen a harangon még egy új nótát kivenni.

Elkezdtem gondolkozni. Az a kedvenc ötletem támadt, hogyan kellene megírni úgy az előszót, hogy a novella is benne legyen? Vagy a novellát olyan furfangosan megkomponálni, hogy előszó gyanánt szolgálhasson? Legyen egy mese, szerepeljen egy alak, de benne legyen az Almanach dicsérete is.

Egy bók a közönségnek, egy bók a kiadónak, egy bók az író-
társaknak. Hiszen csak ennyiből áll az.

Már éppen kóválygott is fejemben valami terv, midőn egy
kopogtatás az ajtón egyszerre elkergette.

— Szabad!

Hórihorgas természetű, falusias kinézésű úr nyitott be:

— A képviselő urat keresem.

— Én vagyok.

— A nevem Varga Péter. Tudom, nem találja el, miért
keresem . . .

— Dehogyan nem; könyvet akar kiadni és előszó kellene
hozzá . . .

— Nem, nem. Ősmerem az előszavait, olvasom, csinos
dolgok és éppen azért bátorkodtam ide.

— No, ugye mondtam.

— Igazán nincs előszóra szükségem, de a kollegialitásnál
fogva . . .

— Ön is író?

— Községi jegyző vagyok, de egy kis bajba keveredtem.
El vagyok ítélve a kúria által, protekcióért jöttem, kegyes-
kedjék pártolni a miniszternél a kegyelmi kérvényemet . . .

— És mi a bűne?

— Az, ami az öné . . . csakhogy én szerencsétlen, rajta
vesztettem.

— Hát mit követett el?

— Hamis pakszusokat gyártottam.

— Hamis pakszusokat? — pattantam fel. — És ön elég
vakmerő azt mondani, hogy ugyanezeket cselekedtem.

— Igen, igen — felelte szelíden —, csakhogy ön a köny-
vekhez írja a hamis pakszusokat és ezért el nem ítélik, de neve-
zik »stehetséges írótságunknak«, míg én a jószághoz írom a
hamis pakszusokat, amiért elítélnek és imposztornak neveznek.
Hja, hja — sóhajtott fel Varga Péter nagy szomorúan —, az
osztó igazság nem egyforma!

Ez a kis epizód megrendített. Az ördögbe, ennek a Varga
Péternek van valami igaza!

Ami eddig történt, jóvá nem tehetem, hanem ezentúl megfogadom, csak az igazat írom meg az előszavakban.

Az igazat? De vajon lehetséges-e? Próbáljuk meg mindjárt az Almanachnál. Érdekes, derék könyv, kiállja.

Lássuk csak, mivel kezdjem; a Singer és Wolfner t. barátaim *beharangozási* üzenetéből szőjek egy templomi hasonlatot; hogy olyan a magyar irodalom, mint egy rác templom, amiből a rácok már kihaltak, s csak úgy sátoros ünnepeken lehet még néhányát összehozni . . .

(Ej, nem jó kép, mert az igazmondás folytán még kisülne, hogy a meglevő rácok se igazi rácok már mindnyájan.)

Talán jobb lenne valami természetesebb kezdet, például ilyesforma: hogy itt az »Almanach«-ban gyűlünk össze évenként szüret után, akik még vagyunk, akik még kapálunk az irodalom szőlőjében, de bizony valamennyiünknek rozsdás a kapája, mert keveset dolgozunk, s ami kis termés van, nem hogy abból csupán kóstolót mutatna az »Almanach«, de szinte egészen belefér.

(Nem, nem, ezt se lehet folytatnom, mert még kikottyantánám, hogy némelykor már meg sem telt vele a hordó, s egy kis óborral kellett a mustot feltöltenem.)

Ejh, ha már az igazmondás mesterségére tévedtem, leplezetlenül mondom el, hogy a magyar irodalom elpusztulóban van. Az utolsó évek termése megdöbbenő úgy mennyiségre, mint minőségre.

Az írók nem írnak, mert »nem kell a kiadóknak«. A kiadók sopánkodnak: »Nem adunk ki semmit, mert nem kell a közönségnek!« A közönség pedig vállat von a szemrehányásra: »Hát mit vegyünk meg, ha semmi sincsen?«

És az a különös, hogy mind a hármuknak igazuk van. De mit ér az ő igazságuk, ha e mellett szemlátomást tönkremegy literatúránk, melyet annyit gondoztak, ápoltak az előbbi nemzedékek.

Hiszen még megjelenik egy-egy könyv, egy-egy poetikus elbeszélés . . .

Hiszen meg szokott történni gyakorta, hogy először elpusztul a gazda, azután a kert, ugar lesz, fölszántják, reális magokkal vetik be, de a makaos föld, bár már egyebet termel, el nem felejtí meg egy ideig, hogy mi volt. Egy-egy virág föl-

pattan mélyéből és kinyílik. Nem terménycikk már ez, csak úgy önkéntelen támad. A föld álmodik a régi virágairól. S álmai ott piroslanak a vetés közt.

Ahol elpusztul a gazda, ki vehetné rossz néven a kertnek, ha utána vesz (ámbár a lengyel irodalom ma is virágzik), de ugyan mit mondjunk ott, ahol a gazda megmarad, és csak a kertje pusztul el?

Az új alkotmányos éra, mely mindennek lendületet adott, ami magyar, a szépirodalomnak nem használt, inkább ártott. A diadalmas nemzeti politika, ahelyett, hogy emelné az irodalmát, melyből erejét meríté a diadalhoz, elvette az olvasók és írók egy részét. Az elnyomott nemzet, őseinek elregélt viszonytársaiba volt elmerülve, álmodozott a költők álmán, a felszabadult, megifjult nemzet közömbösen veszi íróit. Mintha azt mondaná a katonáinak: »Győztem, hát nem kellett többé«.

Huszonöt éve foly e szomorú hanyatlás, éppen amióta magyar kormány van, mely figyelt mindenre, költött mindenre, csak a szépirodalomra nem. Gondolta talán: »Az irodalom megélt magától a rossz, fülledt levegőben, hogy fog az most meghízni ezen a jó szabad levegőn!«

S íme, hogy összezsugorodott. Ha maholnap az öreg Jókai leteszi a tollát, jó lesz, ha excellenciátok valami alkalmazást szorítanak a múzsáknak. Talán a posta takarékpénztáraknál lehetne.

De nem panaszkodom tovább. Hiszen az általános helyzet jobb most, mint régenten. Mert azelőtt volt irodalom, de alig voltak magyarok, most pedig hála isten, vannak már magyarok, de alig van irodalom.

Furcsa ugyan, de egy kis fatalizmussal bele lehet nyugodni.

Csakhogymi lesz énbélelem?

Ha nem jelennek meg többé könyvek, mihez from én az előszavakat ezentúl?

BRÓDY ZSIGMOND

Nem hittem soha a spiritisztikus asztalmozgatási pletykákban, hogy egy asztal megmozdul, ha sokan tartják rajta a tenyereiket, de az íróasztal bűvös erejében mindig hittem, ha valaki teljes odaadással, szorgalommal ül mellette. Megmozdul az asztal, s viszi a gazdáját a magasba.

Csak egyet nem tudtam felőle, hogy egyszerre viheti a magasba és a mélybe. Mert a magasban van a dicsőség, a mélyben van az aranybánya. De most már azt is hiszem.

Az a kivételes ember, aki nekünk ezt bebizonyította, Bródy Zsigmond kedves írotársunk. Tegnap még írotársunk volt, ma már Maecenás. Íróból támadt Maecenás! Hát már a gondviselés is a mesecsinalásra adta magát?

Ötven esztendőskoráig szántotta azokat az apró barázdákat a papíron, s hallgatta félfüllel a mi sopánkodásainkat, hogy lehetetlen boldogulni. S míg mi sopánkodtunk, ő folyton tervelt, dolgozott, két ésszel egyszerre; az üzletemberével és az íróval, de száz ember szorgalmával. És most születése ötvenedik fordulóján, mikor mi még egyre sopánkodunk, közénk szórja bőkezűn munkája gyümölcseit pazar alapítványokban, mintha mondaná: »Lássátok gyámoltalanok, mennyit szereztem; itt van, nektek adom«.

A hetvenezer forintot meghaladó tekintélyes összeg, melyet újságírói célokra ajándékozott, nem sokat változtat a mi helyzetünkön. Bródy Zsigmond, kinek minden sikerült életében, amibe belekezdett, ebben az egyben elszámította magát. Ő anyagilag akart bennünket emelni, de erkölcsileg emelt. Alapítványai nem tesznek gazdagokká (ezután is csak sopánkodni fogunk), de az a tudat, hogy ő boldogulni tudott a tövises pályán, megacélozza az újságíró erejét, s az a tény, hogy közülünk olyan férfiak támadnak mint Bródy Zsigmond, fölemeli az újságíró önértését. Rothschild adhatott volna nekünk nagyobb összeget, de ennyit nem.

Hiszen nem ritkák a példák. Folyton akadnak e haza polgárai közt olyanok, akiknek megvan a hatodik érzékük (amint Jókai nevezé Bródyhoz írt levelében a jótékonytságot). Ott van — hogy csak az utolsó évekből említsünk egy csomót,

— Röck, gróf Kuun, Semsey. De egyik eset se meglepőbb a Bródyénál. Mert nem közönséges lélek és szív kell ahhoz, hogy valaki a mai anyagi korban javait, amelyeket millió tollvonással szerzett, egyetlen tollvonással adja oda. S milyen diadal a magyar nemzeti kultúrának is, hogy egy német nyelvű lap kiadója viszi el meggazdálkodott ezreseit a magyar nyelvet ápoló források kibővítésére. Milyen megszentelt nemzeti küzdelem ez a mienk, hogy az ellentáborból is szállítanak hozzá fegyvereket és a legyőzött is győző lehet . . .

Ez az ötven év, melynek végső napját irodalmi ünnepnappá tette Bródy, magában véve is változatos, érdekes és hasznos. Bródy Zsigmond 1840-ben nov. 15-én született Miskolcon, ugyanott kezdte tanulmányait az evangélikusoknál. Innen a piarista gimnáziumba került Pestre, s elvégezvén a jogot is az egyetemen, mindjárt az újságírói pályára lépett. Ellenállhatatlan vágy vonzotta oda. Csakhamar gyökeret vert az írók közt; első vezércikke 1859-ben jelent meg, s 1860-ban már szerkesztője volt a »Pesti Hölgydivatlap«-nak.

Eleinte ő is, mint annyi százan, a gitárt pengette; verseket írt, melyek nagybórára a Jókai »Ústökös«-ében és a Vajda »Nóvilág«-jában jelentek meg. E verseket most ötvenedik születésnapjára meglepetésül szedte össze öccse, Bródy Sándor, s kinyomatták kézirat gyanánt, nagy dísszel, s átnyújtották neki. Az ősz gyümölcséért cserébe, tavasza virágait . . .

Pesti tartózkodása alatt a bécsi lapoknak volt tudósítója, később Bécsbe tevén át lakását, a pesti lapoknak levelezett. De Bécsben nem tudott soká maradni, visszajött, mint a Pákh Albert által szerkesztett »Magyar Sajtó«-nak munkatársa. Itt kezdett kifejteni publicisztikai talentuma, s neve mind szélesebb körben lett ismertté; a legjobb cikkírók között kezdtek emlegetni, s nemsokára úgy megnőtt belül a redakcióban, hogy a tényleges szerkesztést is reá bízták.

A lapok ez időben gyorsan alakultak, múltak, de nem a publicisták, kik folyton a felszínen voltak, s mint a nemzet aspirációjának kizárólagos tolmácsai, maguk után vonzották közönségüket, majd ide, majd oda. Bródyt a toll legjobb harcosaival, Kemény Zsigmonddal, Pákh Alberttel, Salamon Ferencsel, Danielikkal, Greguss Ágosttal stb. találjuk együtt, többé-kevésbé benső fegyvertársi viszonyban, majd itt, majd

ott. Neveik együtt bukkannak fel más-más lapban, de mindig egy zászló laatt.

Kevéssel a kiegyezés után a »Pesti Napló«-nál Kemény Zsigmond oldala mellett találjuk Bródyt, mint vezércikkíró. Ekkori cikkei, melyeket »B. Zs.« jeggyel írt, népszerűségben majd csak hogy meg nem közelítették a múlt évtized híres »Fk« jegyű cikkeit. Publicistai karrierjének fénypontja erre az időre esik. Versek nem ír többé, legfeljebb benső barátja, Tóth Kálmán kedvéért kanyarít egy-egy poémát a »Bolond Miská«-ba, aki a nagy nemzeti küzdelmekben, dacára csörgő-sipkájának, egyik legfélelmesebb katonánk volt. Tehetsége kifejlik s magán hordja a mester, Kemény Zsigmond zamatját, bélyegét. Vezércikkeiben boncoló, fürkésző elme, nem közönséges komprehenzív erő, izmos logika, világos, tiszta látkör és nagy összefoglaló tehetség nyilatkozik a modern publicisták ragyogó színei, meglepő fordulatai nélkül.

Bródy a Klapka György által szerkesztett »Századunk«-tól jutott a »Napló«-hoz, midőn a »Századunk« fuzionált s négy évig maradt ott egyhuzamban mint a Deák szeméinek egyik jelentékeny, Deák által is sokszor méltányolt tollvivője, míg nem 1872-ben titkári állást vállalt a Tóth Vilmos vezetése alatti belügyminisztériumban. De Bródy már ekkor annyira újságíró volt, hogy nem tudott egyéb lenni. Egy év múlva önként elhagyta az állam kenyerét és megvette a »Neues Pester Journal«-t, mely az ő szerencsés keze alatt páratlanul elterjedt az országban, oly mesés anyagi eredménnyel, hogy egyik munkatársát tizenkétezer forintnyi évi fizetéssel szerződtethette.

Bródy gazdag embernek is olyan egyszerű, igénytelen maradt, mint azelőtt, megvetve minden külső csillogást. Többször kínálták meg választókerülettel, de nem fogadta el; 1881-i lipótvárosi fölléptetése is akarata ellen történt. Betegkedése nem ronthatta meg jó szívét, de kedélyét megrontotta; szándékosan kerüli a nagyobb emóciókkal járó külső szereplést; legjobban érzi magát, ha délutánonkint pályatársai közé vonulva, magyar véralkattal az aktuális politika szálaiból csendes szivarszó mellett megszóheti a homályos jövőnd képét S e finom, szubtilis szálak felfejtésében, ki- és begombolyításában mester ő, ki lebilincseli hallgatóit, s szórja közéjük

a cikkanyagot. Kéklő füstfelhőktől borított asztal körül, a röpködő argumentumok kartács-lövegei közt, erőteljes magas alakja (mert senki se hinné róla, hogy beteges) visszanyeri ruganyosságát, szürkés szemeiben, melyekről minden pillanatban idegesen veszi le a cvikkert, megjelenik a régi tűz; Bródy nem beteg többé!

Orvosai mindenféle ország levegőjét megpróbáltatták vele, de csak egyben érzi jól magát: közöttünk — »Bohemiá«-ban.

[ELŐSZÓ »A JÓ PALÓCOK« NEGYEDIK KIADÁSÁHOZ]

Kedves barátom!

Midőn arra kérsz, hogy néhány szót írjak a »Jó palócok« díszkiadásához, az első tollvonás csak az lehet, hogy megköszönjem neked a buzgalmat, gondot és költséget, amit az én legkedvesebb szülöttemnek kiöltöztetésére fordítottál.

Bizony nem gondoltam volna, mikor hozzád adtam kosztba, hogy egy évtized múlva ilyen csillogó ruhában fog pompálni. Egyszerű szegény könyvecske volt, amint a világba elindult, olcsó zöldes köpenyében, zsöngé apró képekkel, kezdő piktorok kísérleteivel. Az apjának semmi neve se volt, amire támaszkodhatott volna, a genre is lenézett, megvetett. Nem volt valami nagy bizalmam a karrierjéhez.

Hiszen tudod, hogy megy ez Magyarországon. A könyv megeszi a kiadót, a könyvet megeszi az egér, az egeret megeszi a macska. A macskánál aztán megakad az egész irodalmi pályafutás, mert a macskát nem eszi meg senki. Az író ellenben semleges perszóna az egészben. Őt nem eszik, de ő sem eszik.

Mondom, nem volt hozzá valami nagy bizalmam, de most, midőn idegen nyelveken, ragyogó külsővel visszatér, magam is hinni kezdek az életrevalóságában, s minek is titkolnám, szívem megtelik atyai örömmel. Magamat látom e könyvben, aminő voltam fiatal koromban s aminő már sohasem leszek többé.

Még zúgnak az erdők, hiszen zúgnak még a palóc dombokon, még nyílnak a réteken a virágok, még száll a Magdaléna bogár keletre-nyugotra, de már eszembe se jut gyanúba fogni, hogy üzenetet visz . . . talán éppen Bede Erzsitől Szűcs Palihoz.

Még látom képzeletemben a templomba lépegetni a tündérszép menyecskéket, bokros kendőikben, rámás piros csizmáikban (amiket Filesik varrt), koronás imakönyveikkel, de már nem érdekel úgy, mint régen, hogy mit susognak egymás közt. Még visszaálmodom néha a Péri lányok haját, de a hajillatot már nem érzem.

Negyven év ül rajtam, s én tizenöt éve ülök az újságírói asztalnál.

Más világban vagyok, más viszonyok, más emberek közé lökött az élet. Azokat festem most. S amennyi cifra szűrt akasztgattam egykor a jó palócokra, azokat leszedegetem apránként, adókat szavazgatván meg a nyakukba.

De ha én öregszem, barátom, jól esik látnom, hogy te miként kezdesz fiatalodni. Mert valóban fiatal vérmesség kell ahhoz, hogy egy szépirodalmi kötetbe ennyi költséget versz be. Nem is hiszem, hogy nem a vén Galandáné boszorkányozott meg.

De a fiatalosság rugója, jól tudom én, a nemes kötekedés, hogy e könyvből, melyet te is úgy szeretsz, az a rész legyen a szebbik, amit te adtál hozzá. Levértél, elismerem.

Nem hogy kicsinyelni akarnám a könyvet, hiszen én írtam, egy darab a lelkemből. S aztán jó volt hozzám. Sok örömet szerzett. Olyan kis mesebeli könyv lett, aki megrázkódott és azt mondta: »Gyere kedves gazdám a hátamra, elviszlek, ahova el akarsz jutni«. Elvitt a Kisfaludy Társaságba, elvitt az Akadémia tudósai közé, elvitt a törvényhozási terembe. Hiszen az igaz, hogy szegény voltam, szegény maradtam, pénzt nem hozott az én könyvecském, de elég szép volt tőle ennyi is.

És mégis elfog az aggodalom, szorongó érzés vesz rajtam erőt e fényes költséges foglalatnál.

Mert láttam már én egyszerű mezei virágokat drága majolika cserépben — és alig mutattak valamit.

»KRUMPLI PAJTÁS«

(Kép a képhez)

Félig se tréfa az, amit én most mondok, gyerekek, hogy a krumpli (aki hol burgonyára, hol pityókára magyarosítja a nevét) a legjobb pajtásokat.

Ha nem vesszük is pajtáskodás számba, amit ezen a képen látok, hogy a Miska száját nyilván megégette (mert csintalan a burgonya is, ha forró), de már azt a mohóságot, azt az epedő vágyat mégsem szabad figyelmen kívül hagyni, amivel a Józsi fújja a maga forró burgonyáját, hogy minél előbb bekebelezhesse. Beh jó, beh porhanyós, mintha hópihékből volna összerakva . . .

Miska hasmánt fekvé, csöndes rezignációval várja a kihúlési processzust; aki már egyszer megégette a száját, illendő dolog, hogy óvatosabb legyen. S minthogy a krumpli van napirenden recitálja Józsi előtt:

Talyiga nem szekér,
Tót nem ember,
Krumpli nem étel.

Az így kigúnyolt krumpli talán mérgében repedett ki a tányéron a méltatlankodás miatt.

Mert igazán fekete hálátlanság. Hiszen áll, ami áll, hogy a krumpli nagy jóltevője a tótnak, s mikor ősszel felhangzik a panasz a Tátra alatt, hogy »beteg a krumpli«, akkor abban az évben ínség van a felső országrészben, de ha a krumpli a tótnak a szentháromságából (zab, krumpli, kása) való, a magyar embernek se ellensége, nektek pedig gyerekek valóságos pajtásokat, mely a pendeles korból egész a suhanc állapotig elkísér.

A halavány piros virágját leszakítjátok bokrétának a kalap mellé. (Mert igazi kertben nőtt virágot csak a nagy legények érdemelnek.)

Mikor már leadja a virágját, nemsokára megnő a bombóca. Millió és millió golyóbis. Hajlékony, suhogó nyírfavesszőre ha feltűzitek, egy suhintással keresztülzsell egész utcasorokon,

magasan a torony fölött. Puska a golyóját nem bírja olyan messzire kilőni mint a vessző a bombócot. Nemcsak hogy messze megy, de olyan óriás ívet ír le a levegőben, mint a szivárvány. A fent röpködő szárnyasok tudom csodálkoznak rajta, hogy miféle »zöld állatka« lehet az; szárnya nincs, lába sincs, csipogni sem tud, de azért ő velük élőzködik.

✱ Nyár derekán, a rekkenő hőségben elszáradnak, lepotyognak a bombócok (vége a golyó-raktárnak), de a jó krumpli, amelyik már fejlődik odalent a fekete földben, gondoskodik a gyerekekről továbbra is, hogy el ne unhassák magokat.

Hiszen ott vannak multságul a levelek, megszáradva, sárgán, éppen olyanok, mint a dohány. De pszt, ezt talán elő se kellett volna hozni, mert még kisül, hogy a Jóska bácsi tavaly csodálatosan eltűnt pipája hova lett . . . Hát biz azt éppen az a sors érte, ami a Gyuri bácsiét. Ejh, hiszen úgysem látják meg ökigyelmeik. Bújjatok el a szilvás sűrűjében, ott vegyétek elő és tömjétek meg a krumpli-haraszttal; hasztalan tiltanám . . . ami tilos, édes; s hasztalan becsmérelném, a füst csak füst, éppen olyan füst ez is, mint a dohányé.

Nagy kópé a krumpli, hogy még abban is megsegít, ha a királyt akarjátok megcsalni.

Mert a pipa a király domíniuma. Árendát kell tőle fizetni. Csöpp, garasos jószág, néha csorba, szutykos, még a koldus se emelné fel, ha megtalálná az úton, de a király mégse restell rá szemet vetni (mivelhogy az állam és a király egy dolog a ti szemetekben).

Nem is olyan rossz füst az, kivált ha egy kis rózsaszírom van a haraszt közé keverve, éppen csak úgy okoz nektek émelygést, főfájást, mint az igazi dohány — és legalább nem kell fizetni érte . . .

S mindezeket a multságokat a kívül levő része adja. Hát még a java, ami a föld alatt van !

A krumpli pajtásból minden kitelik. Milyen pompás nap maga a krumpliszüret ! Ezer meg ezer apró sírocska a szántóföldön, ahonnan exhumálják a sok különféle alakú pajtást, hosszúkást, bömgölyűt, rózsaszín húsút, sőt néha pirosat is. Az aztán egészen a tietek, pörgettyűt csináltok belőle.

A többi krumplira az öregek teszik rá a kezüket, zsákokba rakják, s ami fölösleges belőle, eladják a vásáron, de a hű

cimbora még egy alakban visszatér hozzátok; az »édes« hozza vásárfiába; bűvös nyálákság ez most már: »krumplicukor« a neve.

S mi a jutalom mindezekért?

Az, hogy nagy rőzsetüzeket raktok a mezőn, megsütitek a hú pajtástokat, — s borzasztó elmondani is, — lenyúzzátok a bőrét, a húsát pedig mint a kannibálok, megeszitek.

Nem én, egy csöppet sem csodálkozom, ha aztán a krumpli is dühbe jön a legvégén és meg akarja égetni a szátokat.

— Fújjad, fújjad Józsi fiam!

PARLAMENTI KARCOLATOK

A MAI ÜLÉSBŐL

[jan. 14.]

Ha a mohácsi csata után hívja vala össze a Házat Péchy Tamás, sem lehetne jobban megtizedelve, mint most az influenza által. Csak az a kis különbség van, hogy akkor az öregek volnának itt és Gajáriék, Münnichék estek volna el. Most meg az öregek hullottak ki. Maga a vezér is náthában őrzi otthon a szobát.

— Krsz . . . pszt . . . — hangzik a folyosók minden zugából.

A padokat csak gyéren népesítik be a képviselők. Karzat abszolúte nincs.

A piros székek hasonlóan üresek, csak a hadak minisztere ül ott rendületlenül, katonásan, és Baross, akinek a költségvetését most tárgyalják — azt is az influenza iránti tekintetből. Mert, ha az orosz nátha nem uralkodnék, a Wekerle költségvetését tárgyalnák.

Az első szónok Polónyi Géza (jobban is kezdődhetnék az újesztendő), utána Kaas Ivor kritizálja a kereskedelmi ügyeket (mind a ketten kesztyűben beszélnek). De rájuk dől Baross, s hatalmas rögtönzésben felel, az egész Házat megragadva tisztán ömlő logikus előadásával.

Nem hiányoztak vidám jelenetek és közbeszólások sem. Egy ilyen közbeszólási dialógot megunván Baross, türelmetlenül kérdi:

— Mehetek tovább?

— Megett! — zúgja rá a vasúti műszót vidám kórusban a szélsőbal.

Nem kisebb derültséget keltett, mikor beszéde végén kivesve egy percre önérzetes hangjából, kissé szelídebben folytatá:

— Addig t. Ház, míg a kereskedelmi tárca szerény kezemben van . . .

Mire két herculesi karját hatalmasan rázta meg a levegőben.

A részleteknél Vadnai Károly beszélt igen szépen a textilipar mellett, Smialovszky Valér pedig a szűzbeszédét tartotta: a tótok elszegényedésén keseregve — ami könnyekig hatotta volna meg Matuska Pétert, ha ott lett volna. Így csak Krajsik és Urbanovszky bólintgatott a derék fiatal szónoknak nagy szomorúan.

Künn a folyosón melázgatva járt-kelt Podmaniczky Frigyes, panaszkodva a Radnótfáy-dologban.

— Tudtam barátom . . . tudtam, hogy sikkasztanak, azért nem néztem soha a könyvekbe.

S ez a rövidke mondás jobban jellemzi közéletünk e hótiszta, nemes alakját, mint akármilyen más. Az undort az iránt, ami nem tisztességes.

»Tudtam, azért nem néztem soha bele a könyvekbe.«

A T. HÁZBÓL

[febr. 26.]

Csak fegyverszűnet volt. Az appropriációnál újra megindult a kegyetlen hajsza az ország miniszterelnöke ellen. A hatalmas államférfiú, kit nálunknál nagyobb országok irigyeltek tőlünk, ki két kézzel paskolta földhöz ellenfeleit a nemes küzdelmekben, sodrából kihozva, a dicstelen fegyverek tompa csörömpölése közt, bizonytalanul, tétován néz szét azon a mezőn, melynek első vitéze volt.

Mihez is kezdjen? Ment volt-e attól a mocsoktalan Bayard, hogy egy csizmadiainas utána ne hajítsa a papucsát? Nem volt-e lehetséges, hogy I. Napóleont összecsisipkedjék a poloskák? S ha ez megtörténik, összes légiói menthetik-e meg vajon testét tőlük?

Mivel verekedjék Tisza? Mi ellen? A *szótár* ellen?

Mert mik azok a nehéz ágyúk, amikkel az »ostrom« folyik? A szótárból kiszedett összes rágalmaszó és gyalázó kifejezések. Szavak, szavak és újra szavak.

Ha folynának a hazafiúi elkeseredés forrásából, még ak-

kor is nemtelen lenne ez irtóhadjárat egy ember ellen, volna bár az e hazának oly ellensége, mint Haynau volt, s nem a legkülönb édes fia, kit másfél évtizeden át ismert el vezérének a nemzet.

De folynak egyszerű heccből, éretlenkedésből; csak helyelhellyel ravasz számításból; szinte kiérzik a hecceken az a durva szag, ami akkor áradhatott szét, midőn a krónika szerint Simonyi obester a francia trónusra verte ki pipájából a bagót. (Igaz, hisz ez a rüpökség már akkor is virtus számba ment.)

Am ha ezt a nemes ősz főt így csúfolhatják meg ebben az országban, melyik fej maradhat még itt egészen fölemelten?

.....

Nem feladata e soroknak (melyek mindig tárgyilagosak akarnak lenni) Tisza maradásának egyengetése. Tisza esetleges bukása lehet veszteség erre az országra, lehet veszteség a liberalizmusra (mert a Tisza elmenetelével a liberalizmus is mindjárt az ajtókilincshöz nyúl), az is könnyen megtörténhetik (sőt mernék is rá fogadni), hogy ezek az urak, akik most hocholnak, visszasírnák még Tisza Kálmánt, de mindegy, Tisza természetes úton bekövetkezhető távozását kiheverheti az ország, hanem egy ily erőszakos eltávolítást nem heverhetne ki a parlamentarizmus sohasem.

Ezt Tisza Kálmán nagyon jól tudja. Rendületlenül marad hát a helyén.

És valahányszor arról szólnak az ellenzéki bulletinek: »Ma megint viharos ülés volt! Tisza pocskékká van verve. Míg a vihar zúgott bent, ő fejet vesztve bujdosott a folyosón« — ez voltaképpen mindég annyit jelent: »Tisza állása ismét megszilárdult«. Mert se a korona, se a többség nem mondhatja ilyen időkben, még ha kedve volna is hozzá: »A kisebbségnek igaza van, menj isten hírével!«

És ha csak Helfy mondja, nem veszedelmes a dolog; mintha a puskátlan vadász azzal akarná leteríteni a tigrist, hogy rákiált: »Te gonosz tigris, roskadj össze és halj meg«.

*

De térjünk át az ülés rövid leírására, melyet Orbán Balázs goromba beszéde nyitott meg.

Orbán sűrűn szüli a beszédeket, szapora, mint a házinyúl,

míg az elefánt csak minden nyolc évben produkál egy kölyket. De ez nem akar célzás lenni Móricz Pálra, aki évek óta ma beszélt először.

Orbán beszédje éppen ötnegyed óráig tartott, amit azért tudunk olyan pontosan, mert már a folyóson is van óra, mely ilyenkor sokkal kellemesebb perceket mutat, mint a tanács-terem órája.

Orbán beszédje a szokott sablonra ment.

1. Fogvicsorgatás Tisza ellen.
2. Oldaldöfés szubvencionált újságíróknak.
3. Elnöki megrovás.
4. Adóemelés és államadósságok.

(A számadások kezelésében a milliókkal való bőkezű bánásmód.)

Minden beszédje ebből áll már tíz év óta, azzal a különbséggel, hogy néha két elnöki megrovás éri. S az ilyen beszédek után a »Nagyszabású Beszédeim« című kötetbe nyomatja le, míg az egy megrovású beszédek egyszerűen a »Szónoklatok« garmadájába sorozza.

Szapáry Gyula okos és nemes beszédet mondott. Az a különös szerencse érte, hogy kétféle melegben beszélhetett.

Egy ideig az ellenzék helyeselte zajosan, noha semmi olyat nem mondott, ami örömet szerezhetne neki, később aztán, amint Tiszáról kezdett szólni, egyszerre meghidegültek iránta balról, s a mameluk-táborból zúgott fel a rokonszenves »éljen«.

Most következett aztán a vihar, Ábrányi Kornél beszédje alatt, azon szavaknál, » hogy Tiszát semmi sem védi már, csak egy vékony hártya, az arcnak bőre«.

Az ellenzéken nagy tetszészaj tört ki. Nehány tenyér összeütődött, éljenkiáltás hömpölygött át a padokon.

A mamelukok ocsódni kezdtek:

— Mit mondott? Mit éljeneznek?

Csak lassan értesült e nehezen mozgó test. A derék jó mamelukok egészen úgy vannak szoktatva, mint a Mátyás restjei, hogy a szájuk kitévése is nagy fáradságukba kerül. Ott ülnek, mint a karókra rakott lelketlen köcsögök, akik meg se mozdulnak a szélben, csak ha a karó is inog.

A kifejezés kíméletlenségét mégis megszokallták néhányan

— Rendre! — kiálták az elnök felé.

A zaj nőttön-nő. A nagy test galvanizálódni kezd. Kőrösi rémítő hangja fölrázza a tetszhalottakat is. Az elnök idegesen lógázza csengettyűjét. A túloldalról még folyton dagad, terebélyesedik a tetszés.

— Rendre! Rendre! — hangzik egyre fenyegetőbben eminnen.

Péchy Tamás beszélni kezd szaggatott félmondatokban.

— Vannak dolgok, t. Ház, amelyeket nem Magyarország legfőbb tanácskozási termében, de semmiféle tisztességes társaságban sem lehetne elmondani.

A szélsőbal fenegyerekei felugrálnak dühösen.

— Vonja vissza az elnök!

A mamelukokban föltámad a visszafejeselés démona. (Szegény ördög eleget aludott már.)

— Vonja vissza Ábrányi! — mennydörgik impozánsan.

A kétféle zaj összecsap, s rekedt, érthetetlen üvöltéssé olvad össze a füledt, sűrű levegőben. Valóságos forradalom tör ki. A mediumon álló képviselők ingerült gesztusai úgy tűnnek fel, hogy no most rögtön ököre rohan össze a két haragvó tábor. Természetes arc már nincs is a teremben. A Ház kétféle színbe öltözött: dühös, vörös arcok és dühös, fehér, sápadt arcok. A szemek szikráznak. Az extázis erőt vesz az idegeken, mindenki mozog, kiált, rikoltoz; a csengettyű cseng, bong, sír, de nem lehet hallani, a karzat hölgyei megfélemlülve bújnak össze, a folyósokról megriadva futnak be a képviselők, a teremtiszték ijedten nyargalnak ide-oda, még Krajtsik is fölébred, mérgesen dörmögve: »Ne bolondozzatok, gyerekek . . . éppen ilyenkor . . . mikor olyan szépet álmodtam!«

De az orkánszerű két kiáltás még folyton keresztezi egymást:

— Vonja vissza az elnök!

— Vonja vissza Ábrányi!

Az elnök olyan vörös lesz, mint a paprika, s indignációjában túlzúgja a vihart:

— Ha ebben a székben olyan elnök ülne, aki szavát visszavonná, az nem volna ide való.

Éljenzés kíséri az elnök szavait jobbról, szilaj követelő tombolás balról.

— Vonja vissza!

— Mit? — pattan fel Péchy ünnepélyes pátosszal. — Összeroskadhat az égboltozat, de semmit sem vonok vissza!

— Pali! — kiáltja egy szélbali hang Hoitsy felé. — Vigyázz a csillagokra, mert nagy veszedelemben forognak.

Ugron felszökik könnyedén, villámmal terhesen, s noha még Ábrányi is áll szónoki pózban, hangjának érce átveri magát a pokoli zenebonán.

— T. Ház!

— Nem szólhat. Nincs joga szólni! (Ugron leül.)

Ábrányi a beszédet akarja folytatni.

Egyszerre száz torokból zúdul rá:

— Eláll! Üljön le! Itt ugyan nem beszél! Vonja vissza előbb!

A zaj permanens a teremben; Ábrányi még egynéhányszor megpróbálja a szólást, de a mamelukok megkóstolták már a roham édességét, s Ábrányi nem juthat szóhoz többé, hiába kéri őket az elnök, hogy »a képviselő úrnak joga van szólania«.

— Az meglehet, de azért mégse fog beszélni.

Ábrányi ott áll diadalittasan a dicsőségtől, az éljenektől, de amellet elég hidegvérrel, türelmesen; a Ház minden ülő embere beszél, kotyog, hadonász, mutogat, zsörtölődik, az elnök a csengettyűt rázza, a gyorsírók a körmeiket rágják, de a szónokot szóhoz nem engedik. Az ingerültség, mint lázas testen a pióca, szemléltomást nagyobbra hízik. Egyes hangok sürgetve kívánják:

— Föl kell függeszteni az ülést.

Egy-két kormánypárti képviselő közbekiált:

— Föl kell oszlatni a parlamentet!

Amire méltatlankodva jajdul fel Károlyi Gábor.

— Persze, akkor mi közülük csak Mudrony Soma jönne vissza s még legfeljebb Unger és Törs.

Végre jó szerencse, a Ház órája könnyörül meg, véget szakítva az izgalmas, kínos jelenetnek, lassan-lassan odacammogván a kettes számhoz, mire Ábrányi rést kapva egy kevésbé zajos másodpercben, egyetlen rövid mondattal befejezi beszédét nagy éljenzés közt.

A Ház izgatott hangulatban tódul ki a folyósora, ahol Eötvös Károly titokzatos arccal tartja politikával a fiatalabb képviselőket útközben a kijárat felé.

— Ugye, csak pompás egy jelenet volt?

— Az ám. A mamelukok végre-valahára dühbe jöttek.

— Hát tudjátok-e, hogy voltaképpen honnan volt ez a jelenet inszcenírozva?

— Ugyan honnan?

— A Burgból, édes szógám.

— Ne beszélj, Károly bácsi!

— Egyenesen a királyi Burgból, ha mondom. (S jelentőségteljesen kacsintott apró szürke szemével.)

Vagy hitték a derék fiatal képviselőtársak a dolgot, vagy nem hitték, de ha talán hitték, gyönyörűen színezhette ki fantáziájuk, hogyan invitálja magához őfelsége reggelenként Károlyi Gábort és Meszlényi Lajost, s fölöstököm közben kieszta nekik a Tisza elleni közbeszólásokat.

*

Ez volt az ülés röviden vázolt lefolyása.

Este olvastam a lapokat, hogy Bolgár Ferenc és Szentiványi Árpád magyarázatra kérték fel az elnököt Ábrányi megbízásából, és Péchy Tamás ki is magyarázta a dolgot.

Kiesett kezemből a lap, s ijedtem futottam ki az ajtón az égboltozatot megnézni.

Különös dolog. Ott állt a maga helyén mindenestül, a sok ezer csillag olyan vígan ragyogott rajta, mint tegnap.

EÖTVÖS

— A mai ülésből —

Hagyjuk a politikát. Behunyom szemeimet, hogy ne lássam se a terem közepén azt a sokat megcsúfolt tisztos ősz fejet, se a kezeit mosó óvatos Pilátust a balvidéken, se a düledező

parlamentarizmust, a széteső gerendákat, a farizeusok tömegét. Nem akarok egyebet látni, csak a nagykőrösi képviselő alacsony, köpcös alakját, amint ott áll a szélsőbali második padsor közepén, és ajkairól jóízűen csörgedezik az igaz magyar szó, meg humor. Vagy De Maistreként én is kétfelé választom magamat: gondolkozó és élvező emberre. Azt hiszem, különben nagyon sokunkon esett meg ma Eötvös Károly beszéde alatt ez az elvi szétválás, s nem egyszer tört ki testi határainkon belül a házi perpatvar.

— Orbán Balázs-i nivó . . . — szól fitymálva gondolkozó felem.

Élvező felem vállát vonja.

— Én pompásnak találom. Démoszthenész tajtékipípával kezében. A nemzeti géniusz abaposztó mentében. És vice versa egy darab őseredeti magyar föld angol kertnek művelve. Szóval, érdekel minden formája, változása.

— De barátom — rimánkodik gondolkozó felem —, hogy tud ön gyönyörködni ezeken a frázisokon?

— Eh, mit, törődöm is én az önök skrupulusaival. Ne téhenkedjék rám. Sőt legjobb lesz, ha minél előbb elpárolog innen.

— Csönd az emeleten! — kiált a szív, a fül, valamennyi ideg, valamennyi szimpátia az észre, aki püsszeg.

— Ostoba csöcselék — mormog az ész alá, s szomorúan tekint Domahidy Pistára, aki ma az ő elveit fogja képviselni.

. . . És Eötvös beszél. Konok, zárkózottan gúnyos arcán mosoly szaladgál nagy alattomosan, apró szemei elevenen csillognak, hol egészen ártatlan kedélyességgel, hol pedig valami ármányos furfanggal, amit nem lehet leírni evvel a vaskos tollal erre a szürke papírra. Egyenesen áll helyén, mint a cövek, minden szónoki póz nélkül; pusztán csak arca fejezi ki a gerjedelmeket: a gyorsan összefutó ráncok szemei alatt, a szét-simuló vonások, a gúnyosan összehúzódozó ajk; nagy ritkán emelkedik föl keze vízszintes irányban (ha onnan túlról ellentmondás kavarog át), egyszer-kétszer meglegyinti a levegőt, miközben kissé meghajtott széles homloka alatt, mint valami üvegburán át, szinte látni lehet, mint gyűl össze a maró rög-tönzert. Ami azután lecsap, mint a villám. Vagy kisüt, mint a

napsugár. Amilyen a dolog természete. Mindig úgy, ahogy legjobban használ neki.

Eötvös beszél. És ez az igaz, hamisítatlan magyar levegőben fürdő beszéd megfogja lelkünket. Elandalodva hallgatjuk, s pajzán képek röpködnek előttünk. A parlament, a zöld padok, az elnöki emelvény eltűnnek . . . nem szónoklatot, valami jól ismert zenét hallunk. Három cigány legény hegedül. Nyalka, vörös hajú, darázs derekú csaplárleány járkál kényesen, begyesen az ivóban. Csaplár uram dörmög a söntésben és csörömpöl az üvegekkel. Az ajtóféltre föl van róva a hitel, az államadósság. Hangozik csöndesen, méltóságosan léptek ütemes kopogása, sarkantyúk pengése, s ebbe a zenébe belecincog a cimbalom, cirpel a tücsök, rikolt a rigó, kelepel a gólya, susog a nádas, s szól valamennyi népies hangulatú motívum, ami odakünn a magyar beszéd, a magyar élet világában zsong.

Elröppen a kép . . . Borozgatnak öregurak. Valaki anekdotázik. A plébános tokája kigömbölyödik . . . Valaki a pipáját tömi, a dohányzacskóban szűz muskotály sárgállik. (Meg ne lássa Wekerle.) »Hogy is volt az azzal a tót spionnal Nagy-Sarlónál?« — kéri egy hang. »Mondom Nagy István órnagnak a 7-ik zászlóaljnál . . .« — kezd bele egy másik hang. Azután lassan átömlik a beszéd sora a politikára. »Dejszen megmondtam én már a Naláczi János választásakor, hogy ez a Tisza Kálmán . . .«

De, ni, hol vagyunk már megint? Hiszen ez a diéta. Ott ül a palatínus vagy az országbíró a főhelyen, néha-néha megrázza a fejét, nyájasan mosolyog vastag szemöldei alatt, s odasúgja a közelében ülő apátúrnak: »Advocatus furibundus«. A jurátusok kardjukat csörtetik és kézzel-lábbal biztosítják az oppozicionális szónokot rokonszenvükről. Az pedig beszél furfangosan, kardélre hányja az egész kormányt, hegyes szemével összeszurkálja a kancellárt, s viharos éljenek közt vágja ki:

— Mindaddig, amíg ily férfiú ül a miniszterelnöki széken, nevezzék akár Tisza Kálmánnak, akár Gajári Ödönnek, mindegy.

Úgy látszik, ismét a jelen parlamentébe kerültünk vissza. Az ördögbe, mégse. Hisz odafenn az elnöki székben Danton rettenetes feje sötétlik, Voltaire és Rousseau szobrai alatt. Félhomály uralkodik a nagyíves vaskos boltozat alatt, melyet

fáklyák vérvörös lobogása derít föl. A teremben jakobinus sipkák fürgetege szorong és ujjong a szónoknak, Maratnak vérszomjas, huhogó szavain. Demoulin Kamill gúnyos hangja áthatítja a fülledt levegőt:

— Nem lesz sok az a százezer fej, Marat polgártárs? Hátha elég lenne 99.999 belőle?

De ez a kép csak percekig tart. Eötvösből hamar elpárolog a forradalmi fluidum, egész táblabírói valója ellenkezik a revolucionárius hanggal. Megelégszik avval a fenyegetéssel, hogy darabokban tépjük össze azt a bizonyos fátyolt . . .

És ekképp ragadja ez az impresszionista szónok egyik hangulatból a másikba az embert könnyedén ömlő beszédével, mely átjárja igéző magyarságával a kedély minden rétegét, minden zugát. Ellentmondásunk elolvad szavai alatt, mint a viasz, s azok az alakzatok nyomódnak bele helyébe, melyeket ő akart. Egyszerű könnyű, magyaros, szinte népies eszmenetével könnyedén emelkedik föl, mint a tenger hulláma, a csillagokig, és nehézkedés nélkül száll alá a gyöngyös tengerfenékgig. Oly egyszerű minden szava, s mégis oly gazdag, mert mindegyikben van valami meleg rész a hazai földből. Amíg halljuk, hatása alatt állunk, s amikor végképp elhangzik szava, úgy érezzük, mintha valahol ismerős kaszapengés csendült volna el, mintha valami nóta szakadt volna meg mintha Pázmányt vagy Mikes Kelemt csapták volna be előttünk. Ezért volt Eötvös s marad mindig a Ház legmagyarosabb szónoka.

KÉPEK

(A lefolyt vitából)

I. A Ház felosztása

Ábrányi beszéde szülte a legingerültebb hangulatot, mely azután az egész héten lohadt.

Ugyane beszéd alatt nagyon megdöbentette az ellenzék két jobboldali közbekiáltás:

— Föl kell a Házat oszlatni !

Ideges fészkelődés támadt a balmezón, mintha csípős hideg fuvallatt suhan el a vetések fölött. Az arcok megnyúltak, sok Bendegúz-bajusz lekonyult. Ijedten adták szájról-szájra a baljóslatú hangokat.

»Hallottátok, hogy mit akarnak ezek? Föloszlatni a Házat. Hm, ennek fele sem tréfa. Ezek már tudnak valamit! No, ez szép mulatság lesz, ha megtörténik.«

Suttogás, sopánkodás morajlott végig a padokon. A pénzes emberek (akik nem kis költséggel jutottak a mandátumaikhoz) mérgesen nézegették a szegényebbeket: »Könnyű nektek lármázni, mert ti ingyen jutottatok be«, mire a szegényebbek még dühösebben méregették emezeket: »Könnyű nektek, mert ti megint bekerültök«.

Mindamellettt általános volt az óhajtás:

— Tenni kellene ez ellen valamit !

— Teszek én ! — vállalkozott Eötvös Károly.

— Ne beszélj, szógám ! Mivel akadályozhatnád te meg ?

— Fölszólalok holnap én megteszem a Ház föloszlatását ellenzéki programnak, s akkor legott nincsen semmi jövője.

S úgy tett miként beszélt: másnap ő mesélte el szónoklatában, hogy meggyőződése szerint föl kell a Házat oszlatni.

II. A fölfordított észjárás

A harmadik nap a Beöthy Ákosé volt. Az ékes hangú szónok, kitől megszoktunk néha nagyon szép és tartalmas beszédeket hallani, ezúttal sajtászerű volt.

Mindent megfordított. Meglehet, hogy ez csak valami új figura a szónoklat mezején, amit az angoloktól tanult.

Elmondta, hogy a véderövita szép és *tárgyilagos* volt.

Hogy ment volt minden *személyeskedéstől*.

Hogy *magas nívón* állott.

Hogy ebben az országban nincs *szólásszabadság*.

De már ezt teljes lehetetlen volt kiállni, ott hagytam a termet, hazamentem.

Otthon a kis fiam ugrott nyakamba, szavalva a gyermekkönyvből eltanult versikét:

Benéztem az ajtón
Bementem az ablakon
Szoba volt az asztalon
Székek ültek urakon.

A vers ismerősen zúgott-csengett a fülemben; mintha már hallottam volna ma valami ilyesfélét.

De hol is, hol? Hopp, tudom már. A Beöthy Ákos beszédjében.

III. A waldecki forradalom

Kis politikusok, nagy politikusok egyként törik rajta a fejüket, mi lesz ebből a helyzetből a kibontakozás? Hogy kellen-e az ellenzékkal elbánni? A Házat kell-e fölösztatni, vagy pedig a házszabályokat változtatni meg? Parlamenti rendőrséget és börtönt szervezni, mint Angliában. Könnyebb pedig az örök mozdonyt föltalálni és megindítani, mint Károlyi Gáborék nyelvét megállítani. De azért az emberi elmék mégis fürkésznek örökösen. Nem jobb volna-e, ha a mamelukok egy kis vérszemet kapnának, ha a zajra zajjal felelnének, a gorombaságra gorombasággal. Háromszáz ember mégis több, mint száz ember.

Ezer meg ezer jó és hőbortos tanács hangzik e tárgyban a füstös folyosókon naponkint, nem egy ezekből a miniszterelnök előtt, ki csendesen von vállat mindenkire, s hallgatagul megy odább, egész megadással viselve sorsát, kivált amióta Széchenyiből bolond lett.

Még csak az van hátra, hogy az öreg Deákot hülyének tegyék meg.

— Már pedig mégis tenni kell valamit — véli aztán egy-egy ilyen visszautasított tanácsadó —, mert ez a helyzet nem maradhat így.

— Szeretném tudni, miért nem maradhatna? — kérdezi egy öreg politikus. — Hát mi baja van ennek a helyzetnek?

— Az, hogy valóságos parlamenti forradalom.

— Az igaz.

— No látod, hogy elismered. Hát mégis le kell vele számolni.

- Természetesen.
- És miképp?
- Hát olyanformán, mint a waldecki forradalommal.
- Hogy volt az?
- Nekem maga Waldeck herceg mesélte, György Viktor; elmondom úgy, amint hallottam:

(A herceg elbeszélése)

188*-ban forradalmat csináltak az én alattvalóim is. Sajátságos kis forradalom volt, de éppen nem iszonyatos.

Nyolc órakor reggel gyülekezni kezdtek a forradalmárok a palotám előtti térre és zajongtak déli tizenkét óráig. Az ördög tudja, mi mindenfélét kiabáltak össze-vissza.

Déli harangszókor hazamentek ebédelni, s két óráig síri csend uralkodott a palota körül.

Délután két órakor újra kezdtek a lármát egész fél ötig, a sörözés idejéig. (Jó német ember a sörös poharát jobban szereti az alkotmánynál.)

Esti szürküléskor szállingóztak elő harmadízben, s folyt a pokoli zsvaj, fenyegetőző kurjongatás, fülhasogató hangok reszelték a levegőt, s még a Marseillaise-re is rágyújtott egy-egy csoport. Ez volt a legborzasztóbb, mert átkozott hamisan énekeltek.

Mikor bekövetkezett a kapucsukások ideje, hirtelen szét-szaladtak (mert a vérüket ígérték kiontani a szabadságért, de a kapupénz fizetésére nem vállalkoztak), s másnap kezdték újra.

Így tartott ez sokáig, nagyon sokáig. Anyám, Emma hercegnő, aki akkor helyettem uralkodott, sokszor ideggörcsöket kapott, a miniszterünk sápadt arccal, ijedt szemekkel nyitott be hozzám nem egyszer.

— Hallja, herceg, odalent azt a tengerzúgást?

— Hallom.

— Mit tegyünk, uram?

Vállat vontam.

— Hát minek tennénk? Hiszen mindig magától múlik el. (Elővettem az órát.) Most fél négy van. Egy óra múlva

elmegy a forradalom sörözni. Nekem egyáltalában nem kényelmetlen.

*

Eddig a herceg elbeszélése. Eszembe jut, valahányszor hallok töletek az ellenzék egy-egy ingerült rohama után, hogy: »Istenem, istenem, mi lesz ebből?«

Hát az lesz, hogy délután kettőkor elmennek az elégedetlenek ebédelni: olyan forradalom miatt, melyet az öreg Péchy hí össze és oszlat hat el, nyugodtan lehet aludni.

A MAI ÜLÉS

[márc. 6.]

A Ház ma egy kőembert alkotott (alkalmasint tekerescsel a kezében), és egy leomlott kőpartot tárgyalt.

Képviselők gyér számmal jöttek. Nagy szavazások után pihen a Ház, mint az anyaföld.

Az Andrássynak emelendő szobrot csak a szélsőbal ellenezte, de szónokai által azt is illő hangon. Míg a habarék-párt részéről gyönyörű szavakkal jellemezte Andrásyt Beöthy Ákos. E jellemzés mindig becses anyag lesz ama történetíróknak, kik a terebesi kripta csendes lakóját tolluk hatalmával előszólítják.

Majd Tisza állt fel, hogy néhány szóval ajánlja a javaslatot. Kaas Ivor rákiáltott:

— Mit akar? Szobrot?

Ebből némi ingerültség, fészkelődés, izgalom támadt a két tábor között. Azontúl egészen szelíd volt az ülés lefolyása.

De persze ez a téma se múlhatott el Orbán Balázs nélkül. Azt mondja, éppen kétszáz olyan író és államférfiút ösmer, akik Andrassy előtt következnek szoboremelés dolgában. (Fenyvessy Ferenc szerényen lesütötte a szemeit, Ábrányi Emil fölemelte a fejét.) Orbán azonban mégse rossz ember, kétszázegyedik szobornak — úgymond — megszavazná az Andrassyét is.

Az elnök feltette most a kérdést, s az egész jobboldal és habarékpárt felállott, csak az Orbán szobraiból maradt ülve vagy húsz darab.

*

Következett a szegedi rakpart ügye, mint vádlók szerepeltek Melczer és Pap Elek. Melczer a szakember szürke köntösét öltötte fel és rosszallást indítványozott, Pap Elek pedig hihetőleg valami szegedi komájával beszélgetett a beomlásról a nyáron, vidám borozgatás közben. Pap Elek tehát többet tud a dologról, mint Melczer, de amit tud, rosszul tudja. Melczer nem tud semmit, de azt legalább jól tudja. A Pap Elek komája nagyon el lehetett keseredve, mert sok dolgot másképp lát, mint ahogy van, és sok körülményt összezavar. Pap Elek figyelmét hihetőleg a szegedi fúrások ragadták meg: gondolta magában: »Hop! Ez az én szakmám!«

Tisza Lajos hosszú beszédben védte eljárását, szándékosan kerülve minden koloritot (mellyel pedig senki sem tud nálánál jobban bántani), kihajigálva az eszébe ötlő szóvirágokat és a szúrós töviseket, egyszerűen, ridegen csoportosította a tényeket, melyek minden vádat lehetetlenné tesznek. Ami magát a kőpartot illeti, az már eleve úgy volt építve, hogy a beomlás veszélye nem lehetett kizárva, mert a süppedékes talajban olyan mélyen kellett volna kezdeni az alapozást egy erősebb kőparthoz, hogy ahhoz újabb és újabb milliók kellettek volna.

A Ház nagy figyelemmel hallgatta a tárgyilagos beszédet, sőt maga az ellenzék is, mely ma erősen nélkülözötte Herman Ottót, a szegedi panaszok mérges szószólóját.

Midőn Tisza gróf beszédjében említette, Almássy Géza közbekiáltott:

— Nincs itt! Meg van nyírva!

Csakugyan csodálatos volt, hogy Herman Ottó nincs jelen a Tisza Lajos fővételénél. Hiszen ehhez a szertartáshoz az ő kése volt a legjobban kifenve.

— Meg van nyírva! — hangzott újra több és több szájból. Lehetetlen az! Herman a sörénye nélkül!

Suttogás támadt a padokban. Az emberek kíváncsian kérdezték egymástól:

— Megnyiratkozott volna?

(S ez éppen olyan különösen hihetetlenül hangzott, mintha azt mondaná valaki, hogy Péchy Tamás kitért katolikusnak.)

— Dehogy nyíratkozott! Megnyírták erőszakkal!

— Kik? Hol?

A kópart háttérbe szorult, s künn a folyóson az értesültek nagy csoportok előtt kezdtek beszélni, miképpen történt.

A Herman Ottó lenyíratása

Hát úgy esett a dolog, hogy a jeles természettudós a madarak húzását ment megfigyelni a Balaton mellé.

Szereti a furcsa öltözeteket az efféle kirándulásokhoz. Van azon ilyenkor mindenféle. Fején angolos parafa kalap, a lábain egész derékig érő csizmák, felső testét kurta ködmön fedi, a vállára akasztva ott lóg egy kobak, egy tarisznya pogácsával, süttekkel, egy messzelátó fekete zsinóron, egy csikóbőrös kulacs, egy kisebb kulacs konyakra, egy pléhdoboz láncon, jegyzetekre, a zsebből (hogy a nemzeti géniusznak is elég legyen téve) egy kosból való dohányzacskó sallangjai fityegnek ki. Már most képzeljétek el ebben a ruhában Herman Ottót.

Ekképp ment el madárnézőbe a Balaton-partra.

Ott a legsűrűbb gallyú fán csinált magának egy dűcot, s már hajnalban három óraker felült, s órák hosszái, néha délig guggolt ott csöndesen figyelve, összehúzódva. A madarak jöttek-mentek, csipogtak, szálltak. Eszük ágában se volt, hogy valaki kémleli őket. De Hermannak sem volt eszeágában, hogy őt valaki kémleli.

Pediglen már akkor erősen szemügyre vették a somogyi juhászok és kanászok, s keresztet vetegelve nézegettek a fára.

— Ugyan mi lehet?

— Úgy néz ki, mintha ember volna.

— Minden jó lélek dicséri az urat!

— Amondó vagyok, hogy nagy csapás éri a határunkat. Esztendőre nem hozza meg a föld a fűvet. Ez nem jó lélek!

— Pedig olyan gúnya van rajta, mintha valami úr volna.

— Bolond kend, bátya. Az úr a diványon ül ilyenkor, nem a fa tetejében. A garabonciás diák az, ha mondom.

— Csakugyan az lesz. Mit csináljunk vele?

— Üssük agyon!

A juhászok, kanászok legott kerítettek vasvillákat, s egész rohamban csörtettek a fához. Közel mégse mertek menni, messziről kiabáltak Hermanra:

— Ki vagy? Ember-e, vagy lélek?

De az erdő manója nem értette meg mit kiabálnak, ahelyett, hogy megmagyarázta volna mi járatban van, még ő förmedt rá a pásztorokra:

— Mit akarnak velem?

— Gyere le, majd megmondjuk!

Addig-addig csalogatták, hogy a jeles tudós végre lejött; hajrá, most . . . nekirohantak, rávetették magukat, s addig el nem eresztették a kezükből, míg a hosszú hajsörénye, az ő legnagyobb büszkesége, s lengő rozsdaszín szakállá le nem hullott az olló éle alatt, mivelhogy a garabonciás diák haja becses jószág; némely birkabetegségnél nagy medicina, azonképpen a teheneknél, akik ha a tölgyüket egy ilyen hajjal megsiklandozzák, jól tejelnek, sőt magának az embernek se árt ha ilyenféle hajzatot visel a mándli gombja körül tekerve, mert az képessé teszi, hogy minden birkózásnál leverje az ellenfelét.

*

Így mesélték el jó források a folyóson. Hogy szórul szóra így történt-e, nem vállalunk érte felelősséget. De ha így történt, Herman igazán szerencsés férfiú, mert Európa összes kutatói közt őrá illik most már a legjobban, hogy haja a tudományért hullt el.

A történet a folyosóról csakhamar beszivárgott a tanácsterembe is, s mire Tisza Lajos bevége beszédét, a megelégedés érzete ömlött el a Házon, a jobboldal zajosan helyeselt, mosoly jászott a képviselői arcokon.

Napsugár sütött be az üvegfedelen át, Szeged panorámája mintegy elővarázsoltan lebegett a hallgatók előtt, a képzelet délibábjában, tarka-barka színzavarban, tornyok, kupolák, a Halácsy fúrója, a Lechner Lajos cirkalomja, a szegedi mosónék, a Pap Lajos komája, a halomra dőlt rakpart — és a Herman Ottó lenyírt feje . . .

S ezzel vége is lett volna a dolognak, de persze ez a téma se múlhatott el Orbán Balázs nélkül.

Orbán feláll, s erre a Háznak legott vágya támad hazamenni.

— Holnap! — kiálták harsányan. — Holnap! Holnap!
A folytatás tehát holnapra maradt.

A FOLYOSÓRÓL

A Ház folyosója ma az izgalmak óráit élte. Ha az ember az arcokat nézte, a legkülönbébb hangulatok fogták el. Egyszer úgy érezte magát, mintha valami vihartól dobált hajón lenne, ahol mindenki ingó, bizonytalan léptekkel jár; mászor mintha egy csatatéren lenne a krízis percében, amidőn a kedélyeken erőt vesz a láz, a kétely, a bizalom, a szorongás, az apátia. A szivarfüsttel összevegyül a rejtelmek köde. Csak egy arc ragyogott derülten és bizalomteljesen az általános elszontyolódás közepette, egy frakkos, fehér nyakkendőes fiatalemberé, aki most jött a vidékről. Kormánypárti lapot akar alapítani a pátriájában, s épp azért utazott a fővárosba, hogy a hatalom pártfogását megnyerje. A folyosón megszólított egy vidékbeli kormánypárti képviselőt, fölkerve, mutassa be a miniszterelnöknek őt. A megszólított fájdalmasan mérte végig a jövevényt, és síri hangon kérdezte:

— Mikor kelt föl ma, kedves barátom?

— Most keltem föl egy félórája.

— E szerint még nem olvasott ma lapot?

— Nem én. A szállodából egyenest a Házba jöttem.

— No, éppen jókor. De egy kicsit mégis korán. A miniszterelnök most a királynál van audiencián, s csak egy óra múlva jó a Házba. Addig menjen el egy kávéházba, olvasson el szórakozásul egy-két lapot, s aztán jöjjön vissza.

. . . *Nem jött többé vissza.*

A KÖZLEGÉNY

Tisza Kálmán a folyosón

Noha csupa érdektelen tárgyak voltak napirenden, amelyekhez máskor kötéllel kell fogni a határozatképes Házat, ma élet pezsgett a képviselőház minden zugában. A válság hírére feljöttek még a hazajáró lelkek is. Az ellenzék jókedve megcsappant három nap alatt egy kicsit, a szabadelvű párt levertsége ellenben engedett. Ámbár még mindig melankólikus a párt. Borongós, szürke ősz hangulata ez a tavaszi napfény üde sugarainál.

Tudom, hogy önök (nyájas olvasók), szeretnék hegyről-végről tudni, hogy mit gondol, mit érez ilyenkor a t. Ház.

A habarékiak ott ülnek az olvasóteremben, s olvassák a lapok válság-híreit olyan savanyú kedéllyel, mint ahogy egy testamentumot szoktak azok, akik abban semmit se örökölnek.

A szélsőbal a miniszteri szoba környékén táborozik, s a józanok kezdik már mondogatni: »Alighanem bolondot csináltunk, atyafiak«.

Dehát a mamelukhad hogy viselkedik? (Hm, persze ez a legérdekesebb.)

Csak hogy ez nehéz téma. Mert a mamelukok sokfélék. Mindegy, önök mindenáron erről akarnak olvasni.

A mamelukok, legalább a válsággal szemben, négy kasztba sorozhatók.

Az első kaszt áll a Tisza fanatikus híveiből, kiket egyszerűen »Rónay Jánosok« gyűjtőnéven szokás megkülönböztetni. A Rónay Jánosok (s ezek vannak a legtöbben) úgy nézik a Tisza demisszióját, mint egy természetfölötti csodát, megdöbbenéssel, elképedve, mintha az Ararát-hegy omlott volna össze.

Az egyik búsan sóhajtott fel ma: »Ilyen nagy dolog tán még elő se fordult a történelemben«.

A másik kasztba jönnek a Tisza személyes, régi barátjai, ősz fejfű, görnyedt vállú alakok, akik a szívéhez közel álltak. Ezek lecsendesült kedéllyel teszik meg észrevételeiket: »Nos, hát el is kel a szegény Kálmánnak egy kis pihenés«.

Felfortyannak erre a fiatal mamelukok (a harmadik kaszt):

— Mit, pihenni? Csak nem akar Tisza pihenni? Hát ki vezet akkor bennünket?

Erre aztán szemrehányólag jön a negyedik kaszt (az okos politikusok).

— Hogy gondoltok olyat? A párt vezére csak Szapáry lehet.

S mázsás argumentumokat, angol parlamenti példákat öntögetnek a fiatal mamelukok gondolatvilágába. Nem csoda, ha nehezen szokják meg, hogy nem Tisza Kálmán lesz a vezér.

Legelőbb szokik el tőle maga Tisza Kálmán, s ma amint ott ült a folyóson, olyan vidáman, mint régen-régen ezelőtt, adomákat mesélve, s kedélyesen évelődve barátjaival, azoknak, akik az ő vezérségét óhajtják, majdnem bosszankodva mondá:

— Hagyjátok el az efféle kívánságokat. Deák Deák volt, s még se sikerült ez a dolga.

— De kegyelmes uram . . .

— Egy szót se szóljatok többet. Sok mindenféle voltam. Ezek után már csak egy ambícióm van, *megmutatni, hogy milyen közlegény tudok lenni.*

Most már tehát egészen bizonyos, hogy a lapok azon első híre, mintha Tisza Kálmán Deák Ferenc szerepét akarná vinni a pártban, teljesen légből kapott volt.

A »generális« egyszerű közlegénynek készül, odaülhet valahova Ivánka Imre mellé. »Így lesz az jó a zászló érdekében — szokta mondani —, csak hagyjátok rám.«

Lehet, hogy így lesz jó, s hű pártja, semmi kétség, most is meghajlik az ő akarata előtt (azzal tiszteli meg a legjobban), szót fogad még egyszer a generálisának, be hagyja ülni a közlegények közé, de azért a szerény köpenyeg alatt, ha el lesznek is takarva, örökké látni fogja az ő aranyos vállrojtjait.

A KORMÁNYVÁLSÁG

— A mai nap hírei —

Minden a lecsöndesedés stádiumában van. A kabinet immár teljesen megalakultnak tekinthető, mindössze egy államtitkár helye üres, melyet a szabadelvű párt óhaja szerint, Tisza Istvánnal kellene betölteni. Ez nagy megnyugvást keltené a pártban, melynek jól esnék kabinetben látni valakit a Tiszák közül. De Tisza István, ki már régebben meg volt kínálva az államtitkársággal egy más tárcánál, hír szerint nem volna hajlandó az új kabinetben állást vállalni. Tibád távozása általános sajnálkozást kelt, mert benne egy ki nem használt nagy erő vonul vissza, ki amellet a demokratikus elem képviselője.

A szabadelvű pártban eleinte némi fészkelődési tünetek csakugyan mutatkoztak s volt egy idő, midőn a legilletékesebb körökben is az a hit volt megerősödve, hogy az új kabinet fennállása nem lesz kellőleg biztosítva e párttal, de ez azon időkről datálódik, midőn a válság még el volt fedve a nyilvánosság elől. Tisza demissziója kisebb rázkódást idézett elő a pártban, mint aminőre számítottak, de az főleg gróf Tisza Lajos és Csernátony Lajos érdeme, kik tekintélyükkel és a kapacitáció összes fegyvereivel igyekeztek a megoldott elemeket összehozni. E fészkelődési tünetek azonban egyetlen alakjukban sem irányultak az új kabinet ellen, hanem részint Tisza vezérségének proklamálása mellett, részint pedig a párt hatalmának kiterjesztésére. A párt tizenöt évig tartó koplalás után éhes lett az uralkodásra. A legkomolyabb elemek azonban rögtön a kompakt tömörülést látták szükségesnek, úgy a fúzió megakadályozására, mint ami ezzel majdnem egyértelmű, a liberális zászló megmentésére. A mozgalom, melyet a fiatal képviselők kezdtek néhányan, alig bír némi jelentőséggel, míg ellenben a Beniczky lakásán ma tartott konferencia éppen azt bizonyítja, hogy a szabadelvű párt hivatva van higgadtságával, mérsékletével s érzelmeinek a politikai követelmények alárendelésével, azon nagy és fontos szerepre, melyet elfoglal, mert egy párt életrevalósága nem mindig annak eleveenségében van.

Az ellenzéki lapok szenzációs hírei a párt belső forrongásáról a nevetésességig túlzottak. A válság már egy hét óta tart, tehát a válságról beszélnek a szabadelvű párti képviselők (hiszen csak nem beszélhetnek most az 1854-iki krími hadjáratról), sokféle ember, sok mindenfélét beszél, s ha e diskurzusokat, óhajokat politikai akciók gyanánt veszik a lapok, hát természetes, hogy akkor forrongás van. Immár a lázadóknévsora is ki van nyomtatva a ciceró-betűs hasábokon.

A szenzációhajhászat nem kímél semmit; az udvari ebédek cercle-in a dialogok máskor valóságos altatószerek, most szintén mint izgatószerkeket kezeltek a lapok által. Tetszés szerint adják a király szájába a szenzációs megszólításokat és válaszokat.

De voltaképpen a dolog úgy áll, hogy az új kabinet minden rázkódtatás nélkül kezdhet feladatainak megoldásába. Tisza Kálmán, kinek megvan az a hibája, hogy tizenöt év alatt nem gondolt arra, hogy utódot neveljen, az utolsó időkből a hazafi félt gondoskodásával készítette elő az új helyzetet. Majdnem biztosra vehető, hogy a szabadelvű párt teljes egészében Szapáry mögé sorakozik, ki a parlament atmoszférájában nőtt fel, s a párt bizalmát, becsülését kivívta mint miniszter, szeretetét pedig midőn mint egyszerű párttag nemesen és lojálisan viselte magát Tiszával és a párttal szemben, nehéz napokban a véderő-vita alatt.

A kormány bemutatása eleinte jövő szombatra volt tervezve, de minthogy szombat éppen március 15-ére esik, az új miniszterium jobbnak látta elhalasztani a születési napját hétfőre. A Ház holnapi ülésén Tisza bejelenti a lemondását, tehát látni fogjuk a piros székben még egyszer utoljára (lehet, hogy nem is utoljára). Megemlítésre méltó, hogy a miniszteri székbe tizenöt év előtt éppen március 3-án ült be legelőször, ugyancsak március 3-án volt a nézeteltérések konferenciája, a Tisza kormányzásának zárköve.

*

Egy más forrásból halljuk: A szabadelvű párt szabadelvű tagjainál nyomott hangulatot szült, hogy a főlég csupán a kabinet mágns tagjaival tanácskozott a helyzetről, nevezte-

tesen Szapáryval és Csákyval, míg ellenben Szilágyi, Baross és Wekerle tanácsát nem kérte ki, kiknek súlya pedig legalább is arányban áll a Csákyéval.

*

Bécsi politikai körökben hírlik, hogy Szapáry gróf, midőn a kabinet alakítására vállalkozott, egyszeremind kikérte őfelségétől az engedélyt a Ház esetleges feloszlatására, mert alaposnak látszik az aggodalom, hogy a Ház jelenlegi ellenzéke részéről a nyugodt tanácskozások elé gördített akadályok újólag folytattnak. Másrészt a többségre vonatkozólag is a kabinet több tagja is úgy vélekedik, hogy valóban benső viszonya a kabinetnek csak *oly többséggel* fejlődhetik, melyet ő maga hozott össze választások útján.

A T. HÁZBÓL

[márc. 14.]

Ünnepi hangulat rezgett a Ház sűrű, tömött soraiban (aminók nem voltak évek óta), midőn a vezér belépett lengő fehér hajával, egyszerűen, csendesen, s áthaladva a mediumon, beült bíborszékébe még egyszer, utoljára.

Zajos éljenzés viharzott fel jobbról, s mélységes, nyomott csend honolt túl. A Kaas Ivor hírhedt piros »kedvéből«, csak a Csatár orrán fénylett egy centiméternyi.

Már együtt volt mindenki; a zsúfolt karzat, ember ember hátán, ezer mosolygó női arc: csinos ideges jószágok, kiket izgat, gyönyörködtet a látványosság, a nagy öregember utolsó útja.

Félkaréjban ott ülnek zordonan a miniszterek. Olyanok, mint a színpad hősei, kik eltávoznak a színről, hogy az új jelenetben ismét előjjenek. Baross Gábor komoran süti le érdekes szemeiben kihamvadtt a vidor fény, csak gróf Teleki Géza sugárzik a mosolytól. Még egyszer kinyitja, becsukja a fiókját, hogy nem felejtett-e el benne valamit, s aztán benne hagyja a piciny kulcsot.

Az elnök remegő hangon nyitja meg az ülést. Búsan csilingel a viharúzó csegetttyű, mint a lélekharang. A mamelukok szívét összeszorítja valami . . . A tavaszi napfény besüt a hármás ablakon, de fent az elnök feje felett zöld mezőben az országcímer, mintha árnyékkal volna bevonva.

Majd a sablonszerű bejelentések után feláll a »generális«, aki már holnap közkatoná lesz. Egyszerű, barna kabát van rajta, nyugalom, megelégedés ül szelíd, hosszúka arcán, mintha csak azt készülne jelenteni, hogy holnap lesz a Mária-Valéria királykisasszony lakodalmá, ahová szívesen látják a tisztelt Házát egy kis délebedre, mintha valami jó, tetszetős dolgot akarna mondani.

Templomi csönd áll be. Hallani lehet a Miksa Elek lélegzését, lent a karzaton a fotográfus gépének csettenését, amint a camera obscurára rácsapja a fedőt.

Beszélni kezd, a hangja nyugodt, messze hallatszó. Az egész terembe elhat a nagy csöndben.

Elmondja a kabinet tagjai közt beállott nézeteltéréseket, melyeknél fogva beadta a mai napon öfelségének lemondását.

— Éljen a király! — dördül közbe a lojális Polónyi. (Hej, tudom csuklik most fent Budán a király.)

Egypár szélbali hang utána kiáltja az éljent, de csak hamar csend lesz ismét, s Tisza bevégezheti szavait, kérve a Házát, hogy miután a kormány lemondott, függessze fel addig üléseit, míg a kegyelmes királyi leirat meghozza az új kormányt.

Hosszantartó, lelkes éljen reszketettette most meg a terem falait.

Tisza bágyadtan intett a kezével, mintha mondaná: »Minek az?«. A habarékpárt vezérei összenéztek: »Furcsa bukás ez«. Beöthy Ákos odahajolt a jobb határhoz, s azt kérdé a határszéli mamelkuktól:

— Hát már most mi lesz?

S önmaga nyomban meg is felelt:

— Megpróbáljátok Szapáryt szeretni.

Ezzel kellett volna befejeződnie a mai ülésnek, de a sors úgy akarta, hogy a zöld asztal hatalmas vitéze még egyszer összemérje kardját az ellenféllel: hadd csattogjon, hadd szikrázzék még egyszer a nemes acél a régi csillanással, a régi éllel.

Az öreg Irányi állott fel, nem hozzá méltó és nem a helyzethez illendő szavakkal, elkezdte a távozó nagy ember működését, múltját, pályáját mocskolni, ebben az ünnepeleys félórában, midőn még a balmezőn is minden jó hazafi lelkét nyomta egy bizonytalan érzés. Némelyeken meglátszott, némelyek be is vallották.

— Eláll — hangzott a felháborodás jobbról, s Irányi percekig nem jöhetett szóhoz. A méltatlankodás vörösré festé a jobboldaliak arcát:

— Undorító! — kiáltá egy-két hang. S valóban szánalmas volt az ellenzék nagy önteltségű Dánielje, aki rálicitált Polónyiékra, de ízetlenebbül, mert ezek a hatalmon álló államférfiút ostromolták, míg ez a hatalomtól visszalépett — aminek nem lehet praktikus haszna, ami csak pusztá lefetyelés. (Hja bizony, nem olcsó a szélbali vezérség sem.)

Zúgott, fészkelődött, háborgott, mint a felkorbácsolt tenger a mameluktábor. Ötször-hatszor félbe kellett szakítania beszédét a nagy szenteskedőnek, kit a saját pártja is röstelkedve hallgatott.

Alighogy bevégzé, fölpattant ifjú tűzzel Tisza Kálmán a miniszterelnöki székből. Vissza se ült abba már többé.

— Mintha a régi balközépi vezért látnám — morogta Horváth Gyula, s szürke, lelkes szemei felcsillámlottak az édes emlékektől.

Polónyi közbekiáltott:

— Mi címen szól?

— Míg a király föl nem ment, még miniszterelnök vagyok. S hatalmas verve-vel felelt, ruganyos elmeéllel, főlemlítvén, ezelőtt tizenöt évvel is azzal fogadta Irányi, hogy nem bízik benne, most is azt fejezte ki. Ő is azt feleli hát, amit ezelőtt tizenöt évvel felelt, hogy ezt személyének egyéni megítélésére örvendetes tudomásul veszi.

Beadván a keserű labdacot Irányiéknek, pártjának . . . vagy boosánat — a többségnek — frenetikus tetszéskitörések között elhagyta székét és a termet . . .

Léptei nesztelenül hangzottak el a puha, tompa szőnyegen.

De azok, akik utána néztek a nagy történelmi alaknak, úgy érezték, mintha egy emberben megtestesített fényes kor-

szak lépne ki a tereméből s tűnnék el a szűk, szárnyas ajtóban, s lépteit alatt mintha dobbanna a föld . . .

A léptek elhangzottak . . . Elment . . . Nincs többé. A szolga feladja rá nagy szürke kabátját a miniszteri szobában.

Jó Clió, csinálj pontot, írd oda a »finis«-t, szórd be arany porzóddal, s verd ki a tintát tolladból.

Hohó, megállj csak! Hallod künn az utcán az »éljeneket!« . . . Tiszát üdvözli a tömeg. Gyengéled az éljen hangoztat? Mire az ország végéig érnek, orkánná izmosodnak . . . Úgy nézem, öreg Clió, varrj még a tékához egypár ív tiszta papírt!

A T. HÁZBÓL

[márc. 18.]

Már jóval tizenegy óra előtt benépesedett a folyosó. Senki sem akart elmaradni a miniszterek bemutatójáról, kik a hagyományos díszmagyar helyett szalonkabátokban gyülekeztek a Házba.

— Ez az utca ellen van irányozva — mondák tréfásan némelyek (mert az utcán egész tömegek várták a panyókás, kardos celebritásokat).

— Ez a Szilágyi befolyás! — dörzsölték kezeiket a liberálisok.

Akármi volt, a miniszterek nem nyújtottak oly pompás ünnepélyes látványt, mint egyébkor; Péchy Tamás sem húzta hát fel atilláját, minélfogva egészen hétköznapi külseje volt a Háznak.

Pont tizenegykor megnyílt az ülés.

A miniszterek elfoglalták helyeiket. Mind a régiiek, csak valamivel gondosabban öltözve. Az új ember, gróf Bethlen András, csinos, karcsú, leventeszerű alak, borotvált ovál arc, kéklő szemekkel, középütt elválasztott, sima hajjal.

Az elnök a szokásos jelentésekkel kezdte, köztük a Szapáry Gyula lemondásával a mandátumáról.

— Hol választják meg szegényt? — humorizált Csernátony Lajos.

Aztán a »generális« helyéről felállt Szapáry Gyula gróf. Mélyszéges csönd támadt.

— Halljuk! Halljuk!

De még ez nem program volt; csak a királyi leiratot nyújtotta át a teremtisztnek, ki azt legott vivé az elnöknek, aki már készen tartott maga előtt egy nagy ollót, s remegő kézzel metszé el a leirat összekapcsoló részeit. Persze az egész Ház kíváncsi volt, hogy ugyan kiket nevezett ki a király.

A feltört leiratot átnyújtá az elnök Dárdainak, aki megnézvén futólag a király aláírását és a nagy pecsétet, mely úgy néz ki, mint egy derelye, s valódinak találván mind a kettőt, csengő, átható hangon olvasta fel, hogy vitézlő Tisza Kálmán fölmentetvén, helyébe a király tekintetes és nagyságos Szapáry Gyulát nevezi ki miniszterelnöknek.

Az egész Ház vitézlő borosjenői Tisza Kálmánt kezdte most keresni. Hol van, merre van? Alig lehetett ráakadni. Ott ült csöndesen, meghúzódva ifjabb Andrassy Gyula helyén, a Tibád Antal háta mögött, átbeszélgetve Falkhoz és Jókaihoz, homlokán nyugalom honolt, ajkai körül vidámság.

De most Szapáry kezd beszélni. Pszt! Pszt! Halljuk a programot!

Jó Szathmáry Miklós mérgesen csitítja a szomszédjait.

— Ne locsogjatok a hátam mögött!

— Eleget hallgattunk a régi érában, bátyám. Az új érában nem lehet már.

A miniszterelnök programja síri csöndben lett elmondva, csak a »helyesek« tarkították a rokonszenves, szép arcú államférfi kissé túl gyors előadását.

A program rövid, tömör és változatos, mint egy szép kert, ahonnan mindenki tudott magának egy kedvenc virágot szakítani. (Még tán Schvarcz Gyula is tűzhet belőle a gomblyukába egy rezedaszálat.) Tetszett is az összes pártoknak, de a jobboldalon az a kijelentés aratta a legnagyobb hatást, hogy az irány a régi marad.

Az egyes pontoknál az ellenzék is helyeselt; Apponyi néhányszor bólingatott a fejével. Fenyvessy még egyszer annyiszor (az ő mehetnékje sokkal nagyobb), sőt a szélsőbali szájakból is ki-ki szaladt egy-egy fősvény: »Úgy van«. De a legna-

gyobb szerencsége mégis a hármasszövetségnek van, mert azt Szendrey Gerzson is jónak tartja.

Már-már derülten látszott elvonulni az új kormány feje fölött a mai nap, midőn hirtelen előbuggyant ebben a mézes órában az első ürömcöpp.

Szapáry férfias nyíltsággal jelentette ki, hogy a honossági törvény revízióját nem nyújtja be.

— Szégyen! — kiáltá közbe Helfy Ignác, aki nyilván röstelli, hogy Irányi a múlt pénteki beszédével előnyben van.

— Szégyen! — ismétlék utána. S a szélsővidék víg gyerekei megmozdultak. Károlyi Gábor, mint a megszózott halcsik elkezdett a fejével és a kezeivel kalimpálni. Polónyi gúnyosan vigyorgott, Hoitsy mélabúsan megcsóválta a fejét, mintha intene a miniszterelnöknek: »Oly fiatal, és már így beszél«.

A párt zajosan megéljenzé a miniszterelnököt. És ezzel be volt a hivatalába iktatva. A kibontott zászló a régi színekkel lengett.

Még csak az hiányzott, hogy az ellenzéki vezérek is beleüssék szegeiket a nyelébe.

Irányi Dániel felállt, s ha jelvényekkel lehetne ábrázolni e vezéreket, mint a mitológia alakjait, azt mondhatnók, hogy Irányi elővonta rozsdás Alvinczijét és így szól: »A háború nem szűnik meg közöttünk, de ma, kivételképp még nem lesz lövöldözés«.

Sokkal nehezebb volt Apponyi szerepe: ő elrejté fegyverét tógája alá, de sejtetni hagyta, hogy ott van, keze amelyben só és kenyér, a barátság jele kacérkodott, egyszer-kétszer kiszámítással odasiklott a fegyverhez, hogy csörömpöljön harciasan; fenyegetett és biztatott, mosolygott, de mosolya fanyar volt, haragudott, de a haragja mosolygós volt.

Szapáry Gyula megfelelt neki igen talpraesetten.

Tisza fejbólongatva hallgatta helyéről, de midőn így kezdé utolsó bekezdését: »Még csak egy nyilatkozatot kötelességem tenni t. Ház, és ez az . . .«, akkor a generális ijedten rezzent össze:

— Mi ez? Hát már megint én kerültem vissza?

A pártnak is tetszett, mert ez a pongyola forma emlékeztette Tiszára, s mosolyogva figyelmeztették egymást a mamelukok.

— Nemcsak a Tisza irányát, de a stílusát is magáévá teszi az új kormány.

Majd Ugron Gábor pattant fel rohamra nagy tűzzel az állami adminisztráció ellen, egy huszáros fordulattal megkardlapozva a kormányt s pártot.

Szilágyi látván, hogy a csendes bemutatóból most mindjárt heves ütközet fejlődik, egyet loccsantott roppant tudásából a harapózó tűzre, s legott lelohadt, békesség lett: s a Ház meglegedetten oszlott szét ebédelni. Különösen a mamelukok arca ragyogott a jókedvtől.

— Hát benneteket ugyan mi nyugtatott meg? — kérdezték gúnyosan a korridoron a közéjük vegyülő ellenzékiek.

— Az Apponyi beszéde — felelék —, hogy ezentúl se hagyja el azokat a padokat.

A TÖBBSÉG

Sok fényes beszédet mondtak el, mióta az első öt éves országgyűlés együtt ül. De minden flosculus, axioma, definíció közt legmaradandóbb lett a Hannibál József mondása, aki fölemlítette, hogy »sok az eszkimó és kevés a fóka«. Hannibál, mint afféle hódító, ezt a mondást is anektálta ugyan, attól a bizonyos nógrádi földbirtokostól, aki az »Ember tragédiájá«-t írta, de azért a siker az ő nevéhez tapad, s ma sűrű emlegetés sorába jött mondata, mivelhogy az eszkimók családjában szörnyű változás történt. Elment Tisza. S az óriási többség úgy áll ott, mint egy mozdulatlan nagy szfinksz. Boldog, boldogtalan töri rajta fejét, mit rejt magában, mi lesz vele.

Ha csak arról volna szó egyszerűen, hogy mit beszél ilyenkor Hagara Viktor? Ha csak azt kutatnánk, hogy mit hallgat el Darányi Ignác, könnyű lenne tréfával elútni a dolgot felületesen. Ha okát kellene adnunk, miért vág keserű, ijedt ábrázatokat László Mihály, rá lehetne fogni könnyen a Bismarck-válságra. Jókai kedélyének borúja se kitalálhatatlan titok: hogy éppen őt rendelték az istenek a Tisza megbuktatására, aki mindennap imádkozott érte. Kegyetlen gondolat

volt az istenektől! Vajon a »generális«, aki mindent jól elrendezett mielőtt elment volna, aki mindent átadott Szapárynak, átruházta-e őrcellenciájára a Jókai ezutáni imádságait is?

De nem, a tréfa szemüvegét csúsztassuk fel Ghyczy módjára a homlokra, hagyjuk ezt a Scarron mézes nádjának, s nézzük komolyan a helyzetet, mint alakult át Tisza elmenetelével, s hogy helyezkedett el a többség.

Gróf Andrássy Gyuláról beszélnek, hogy magyar miniszterelnöksége utolsó napjaiban nagyon megunta az aláírásokat. Ez is egy betegség, a névaláírási iszony.

Csináltatott hát a honvédelmi miniszterium számára egy aláíró gépet, s ezzel tetemesen megkönnyebbült a feladata.

A legvérmesebb mameluk-képzeletekben ez az eset villant fel a válság első két napján:

— Hiszen Tisza is csak így tesz. Elunta az aláírásokat. Hát visszavonul a párt élére, csináltatván magának egy helyett nyolc aláíró gépet.

De a nagy ember visszavonulása csakhamar komolynak és őszintének domborodott ki. A mamelukokat, kik azt remélték, hogy Tiszával az élén csakhamar a párt vergődik nagy hatalomra, hogy minden hatalom, mely tizenöt év alatt önként belepotyogott a »generális« kezeibe, apródonkint visszaszáll a pártra, mely most sűrűn fog szülni és felfalatozni kabineteket, már a harmadik, negyedik nap nagyon lehűtötték némely nyilatkozatok, melyek Tisza közvetlen környezetéből származtak. Tisza gróf és Csernátony Lajos adták ki legelőször a jelszót:

— A párt vezére csak a miniszterelnök lehet.

Maga Tisza is több ízben hangoztatta: »Én csak egyszerű közlegény akarok lenni«.

Szapáry Gyula gróf neve kétségkívül kellemesen cseng a szabadelvű párti képviselők fülében. Ha maguk a képviselők döntenek vala el titkos szavazattal, hogy ki vegye át a kormányrudat a kabinet volt tagjai közül, akkor is Szapáryra esik a nagy többség. Szilágyi és Baross kaptak volna még szavazatokat.

A magyar miniszterelnöknek megvan tehát a parlamenti gyökere. A felség éppen úgy választott, mintha a párt összes tagjaival beszélt volna. Azonfelül Szapáry oly szépen viselte

magát mint pártember, kivált tavaly a véderő-vita alatt, midőn könnyen válhatott volna veszedelmessé, hogy a gondolkozók mély tiszteletét vívta ki, egyéni jelleme iránt. Ez csak fokozódott az utolsó büdzsé-vitában, amikor Wekerle érdemei előtt ő vette le a kalapját először. Míg ilyen nemes alakok vezetik a pártot, annak addig nincs oka az izgatottságra. Szapáry feladata magaslatán áll. Széles látköre van, gyors tekintete, sok judícium és komprehenzív erő. Sok megvan azokból a tulajdonokból is, amik ritkák, bár némelyek hiányzanak talán azokból is, amik szükségesek. Démoszthenész kavicsokat tett a nyelve alá, hogy a hebegéstől elszokják, Szapáry tegye a nyelve alá a nemzet igazait és senki sem fogja észrevenni a hebegését. Pályáján lesznek lendületes mozzanatok is. Modorában nincs ugyan meg a Tisza melegsége, az a csodálatos megnyerő erő, de vannak rokonszenves vonások, melyek nem maradhatnak hatástalanul. A talentumoknak és a munkának igazi barátja, s ellensége a nagyúriás dilettantizmusnak. Még élénk emlékezetünkben lehet az ötlet, midőn pénzügyminiszter korában sorba járván a hivatalokat, egy ficsúr államtisztviselő porral belepett íróasztalára odaírta az ujjáival: »Itt járt Szapáry Gyula«.

Sok függ azonban a környezettől, melyből tanácsadóit veszi.

Lesz-e neki is egy hű, önzetlen Csernátonya? Vagy egy parlamenti klikk fogja-e befolyásolni? Itt van az egyik zátony. Kik lesznek ebben a klikkben, közönyös; mit fognak tanácsolni, még közönyösebb. A baj abban van, hogy Tisza nem hagyott maga után *vezérkart*. Ilyenhez a párt nincs hozzászokva s bárkiket válasszon Szapáry intímusainak, az kellemtelenül fogja érinteni a többit.

Tisza sajátóságosan kezelte az érintkezést pártjával, tervszerűleg úgy, hogy az örökké ötletszerűnek látszassék. Künn ült a folyosón sokszor apró emberektől környezve, beszélgetett Csáky László gróffal vagy Busbachhal, azokkal, akik az előtte képződő karéjba beálltak. A teremből ezalatt jöttek-mentek, Széll Ákosok és Rónay Jánosok, vagy, mint Mikszáth mondaná, más Gyulai Andrások, akik éppen kifelé jöttek; ezektől kérdezte, ezek értesíték a történetekről. Ha valami intézkedést látott helyén, meg se mozdult, beüzent, s a dolog rendbe lett hozva.

Sok alkalommal igen jelentékeny dolog jelentéktelen emberek által lett kezelve, s amin senki meg nem ütközött. Olyan volt ez, mint a nőna, dermesztő álomba nyomta le a rivalitásokat, az irigységet és a személyi intrikákat. Ūrias, előkelő levegő lengett a pártban. A sokat emlegetett húsos fazekak szagát a legfinyásabb orr se érezhette.

Tisza tehetette ezeket. Hatalma, vezéri szerepe oly régről datálódott már, hogy a párt tagjai közül csak igen kevesen voltak jelen a forrásánál. A többi már úgy találta kidomborodva, s annyira eszébe sem jutott senkinek azon változtatni, mint ahogy senki sem kívánja, hogy az embernek több orra legyen egynél. De ha ez például a teremtéskor megbeszélés alá jut, kétségtelen, hogy lett volna rá párt, mely két vagy három orrot vesz fel programjába.

Hogy a kabinet és a párt miként él meg egymással, aminek találgatását sport gyanánt űzik most némely lapok, arra nézve, mint fentebb mondtuk, az érintkezési mód a párttal nem csekély befolyású lesz.

A helyzet önként kínálkozik a klikk-alakulásra; és ebben van némi veszedelem. A kormány maga ellentétes elemekből áll. Hatalmas egyéniségek, mint a Szilágyié, Barossé, a kabinet teljes összeolvadását majdnem kizárják. Lehet-e Szilágyi Dezső, e minden ízében államférfiú, kiben nagy politikai gondolatok élnek, forrnak, egyszerűen szakminiszter? Nem úgy néz-e ki túlfelül Csáky Albin gróf, mint aki észrevétlenül minden nap lép egyet? Wekerle, bár nagy tehetség, szerelmes a saját szakmájába és nem fog átkacsingatni a szomszédba, de Baross már jól túl van a mézes éveken, s megmérhetetlen tettvágya a terjeszkedésre öszökéli. De ez csak az egyéniségek rajza belsőleg. Nézzük már most a külső elhelyezkedést. Csáky gróf a saját erejét tarthatja a legnagyobbnak, mert az udvar kegye órá sűt a legmelegebben. Szilágyi támaszkodhatik mindeneket felülmúló parlamenti diadalaira. Baross és Wekerle háta mögött a miniszteri székeken elért imponáló sikerek ragyognak. Lehetetlen, hogy ilyen markáns, erőtelj duzzadó alakok közt előbb-utóbb be ne következzen a kollízió.

Nem csoda, ha az emberekben feltámad a telepátia, az idegeknek szeme nő, s a jóslási tehetség a legrealisabb koponyákban is kirűgyezik, hogy amint így állnak a kabinet férfiai

külön piederstáljaikon, nem fog-e köztük a többség, ízlése, rokonszenve szerint külön elhelyezkedni, mint búcsúhelyeken a processziós népek: minden csoport más-más szentet térdelve körül.

Egy osztrák álamférfi, aki a múlt napokban itt járt a Budán időző királynál, így nyilatkozott a helyzetről:

— A magyarok parlamentarizmusában van valami keleti vonás. Nekik még mindig szükségük van egy »Barbarchef«-re, egy erős, hatalmas főnökre, aki két fejjel magaslik ki a többinél. (Mert ha csak egy fejjel magaslik ki, azt mindjárt le akarják ütöni.) Ilyen főnök volt Deák, majd Andrássy, de különösen Tisza. És most, bármennyire fürkészve néznék is szét, sehol se látom e főnököt behorpaszthatlan páncéljával és színes nemzeti tollazatával.

Természetes, hogy e mindenkit legyűró, mindenki fölött kidomborodó főnök hiánya hozza előtérbe az aggodalmakat, hogy a szabadelvű párt talán nem is marad meg kompaktnak.

Ez mondatik a jelen percben a jövő egyik főkérdésének, ettől tart a kormány, ettől remél az ellenzék.

Mindenekelőtt vessünk egy tekintetet a pártra. Kiket látunk ott? Kétségkívül a nemzet legjobb, legintelligensebb elemei ők, de nem elvek szerint vannak konszolidálva.

Van a pártban vagy negyven stréber, aki karriert akar csinálni. E kökörcsineknek, nárciszoknak és fészó mályva-bimbóknak mindegy, hogy ki tűzi őket a gomblyukba; ők csak benne akarnak lenni egy-egy lyukban. Van ötven ember, aki azon a címen rakja egy ugyanazon kupéba a cókómókját, hogy ők együtt utaznak, mert ők liberálisok. E szempontból nézik a kormány tevékenységét, irányzatát. Bízna Szapáryban, vonzódnak Szilágyihoz és fáznak Csáky gróftól. Van aztán nyolcvan »legitimista«, a Tisza-Ház személyes hívei, kik helyükön maradnak mozdulatlan, mert Tiszát visszavárják. Ez bent a legnobilisabb csoport, legerősebb, mert ragaszkodásuk Tiszához törhetetlen, politikailag többé-kevésbé súlytalan egyének, akik a fejleményekkel egy cseppet se törődnek: »Minek? Hiszen úgylis visszajön Tisza és rendbehoz mindent, amit azalatt elrontanak«. Ezek sohase fognak kimenni a pártból, míg Tisza nem mondja, és mikor már Tisza (amit isten sok

ideig ne adjon) el lesz egyszer temetve valahol a geszti kriptában, még akkor se hiszik el, hogy végképp meghalhatott és még akkor is visszavárják.

Van a pártban vagy húsz gavallér, kikre a főispánság vár otthon vagyonuknál, összeköttetéseiknél fogva, s itt csak azért vannak, hogy ez a legalkalmasabb hely, csendesen, óvatosan bevárni míg a halál vagy a »saját kérelem« (két atyafigyerek) elsöpri az otthon csibukozó akadályt. Lézeng négy darab demokrata, aki sehol se találja a helyét. Szalonnát esznek a büfében, foliánsokat falatoznak fel a könyvtárban s igen boldogok, ha néhanapján foghatnak valakit, aki osztja . . . nem, aki meghallgatja a nézeteiket. Van harminc öregúr, a fogatlanok, harapni már nem tudnak, de az étvágyuk se nagy. Rendjel vagy excellenciás cím lóg rajtuk. Ezeknek már nem kell semmi. A miniszterektől se várnak már egyebet, csak azt, hogy eljöjjenek majd a temetésükre. Van húsz egyszerű kedélyes alak, akik mikor a politikai villámok szeszélyes pompában cikkáznak is, azt lesik, hogy lesz-e holnap eső, mert már odahaza a repce vagy a kukorica megkívánná. E jámbor urakat a főispán vagy otthon a megyei »ügyállás« nógatta bele a mandátumba; mint ahogy a gólya lábát a selyem madzag is nyomja, nekik is kényelmetlen a mandátum, összes ambíciójuk, tisztelességgel hazamenni az öt év után. S van végre húsz nagyúr, akik azért képviselők, hogy többet írhasanak még egy sorral a vizitkártyájukra, s hogy délelőtt, mikor még a kaszinó üres, legyen hol egy cigaretta elszíni.

A párt, mely ilyen jámbor elemekből áll, nem csinál forradalmat. Az az öt-hat ember, kiknek természetük a békétlenség, a folytonos mozgás, nem elég kovász ily tömegben! Kik bontsák hát fel ezt a pártot? A stréberek? Ezekben van agilitás, az igaz, de ki látott már lázadó strébereket? Talán a liberális frakció van hivatva a méhkast megbolygatni? A jó isten tudja miféle liberalizmus az. Horváth Gyula liberalizmusa egy csöppet se hasonlít a Beksicséhez, a Szeniczey Ödöné is nagyon elüt mind a kettőtől, anélkül, hogy ezzel csak egy vonalnyit is közeledne a Rakovszky István liberalizmusához. Ahányan, annyi felfogás. Az egyik abban látja a liberalizmust, hogy »maradjon meg a vármegyék«, a másik az egész liberalizmusból csak azt az egyet fogadja el, hogy ne a mágnások töltsék be a

főhivatalokat, hanem a dzsenti, a harmadik . . . ah, inkább ne is beszéljünk a harmadik és negyedikről.

Furcsa kis karaván ez, éppen nem arra való, hogy esetleges ellenfelekkel harcba szálljon. Jó fegyver volna e csoport — mondják — jó kézben. Nem hiszem. Csak addig látszik az fegyvernek, míg a kakasát fel nem húzzák. Azontúl, ha lőnek is vele, legföljebb az igazi liberalizmust lövik meg vele.

De hisz e pártcsoportok is csak képzeletiek, a levegőbe vetett vonalakkal elhatárolva. Szabad szemmel csak az az egyforma szürkeség látszik a többség erdején áttekintve. Ha szabad egy triviális képpel élni, olyan e többség, mint ama katona-fotográfiák, melyeket a huszár közvitéznek a szeretőiknek küldözgetnek: a ló és a huszár teste már előre ki van nyomtatva az egész ármádia számára, csak a fejnek van hely hagyva, csak a fej változik. Most ezen az üres helyen a Szapáry feje gömbölyödik, a párt tehát most a Szapáry teste és a Szapáry paripája.

— Úgy ám, de mi lesz akkor a »veszélyes« tünetekkel? Ezeket nem lehet eleszkamotírozni. Megvannak, tessék hát őket számon adni!

Így szólhatnának a kandiak, felsorolva a Hegedüsék-Wahrmannék konferenciáját, egyszóval a pénzügyi bizottság összeröffenését, elővehetnék a Kemény János—Beniczky-féle értekezletet, melyen a Bethlen miniszterségének bölcsőjét rengették a párt száraz-dajkái. Súghatnának—búghatnának a lojális keddiek szomorúságára megindult csütörtöki vacsorákról, a Boncza-mozgalmat nem is említve.

Jól van hát, vegyük őket görcsövi vizsgálat alá, ha ezekben rejlik a szeszélyes kombinációk alapmagja.

A Hegedüs-féle értekezlet elnöke fölvetette, mit kellene tenni, hogy a párt kompakt maradjon.

Sok beszéd folyt, határozat nem hozatott, hanem annyi kisült, hogy a kormány az itt egybegyűltekre hallgasson, mert ők a párt igaz emberei.

A Beniczky-féle értekezleten is az vétetett fel, mit kellene tenni, hogy a párt kompakt maradjon. Sok beszéd folyt, határozat nem hozatott, hanem annyi kisült, hogy az itt egybegyűltekre hallgasson a kormány, mert ők a párt igaz emberei.

Nos, és a harmadik konferencián az »István főherceg«-ben

mit határoztak? Ugyanazt szórul szóra, azzal az okos módosítással, hogy legalább meg is vacsoráztak azalatt.

A megfigyelő, ha egy kicsit friseur is hozzá, rögtön lezűrheti a megjegyzést, hogy ahol három konzíliumot is tartanak, ott bizonyára nehéz beteg van, de a még mélyebb megfigyelő legott láthatja, hogy itt a *tekintélyeskedés* tizenöt évig elfojtott viszketege mutatkozik. S hogy mind a háromszor éppen a párt-kompaktságot választotta köpönyegnek, látszik, hogy ez még mindig *erős posztó*ból van.

Így állunk; a párt rendületlen, s összetartásához alig férhet kétely. (Nem árt annak még a Samassa belépése se.) A kormány bizvást kezdheti redukción, hogy elcsapja azt a szegény krampuszt, aki láncait zörögtetve, ijesztgeti a többséget: »Csendesen, gyerekek, mert be talál ütni a fúzió».

Szeppen a mamelukság, de erre az ijedségre semmi szükség, mert az anélkül is támogatja Szapáryt. Az, hogy a többség élettelen és lágymeleg, lehangoló dolog lehet a kormányra, de ez már természetes, olyan volt Tisza alatt is (akit pedig nagyon szeretett), hogy a lélek még hálni se járt bele; olyan lesz Szapáry alatt még inkább, de együtt maradt és szavazni fog. Mint ragasztó-anyag, a fúzióval való ijesztgetés fölösleges, mint melegítőszert ellenben ártalmas. Szerencsére nem sokáig lehet használni, legfeljebb az első parlamenti összecsapásig. Ekkor vagy maga a mérsékelt ellenzék rontja le a hidat, melynek aranyozott oszlopait, rózsaszínre festett karfáit annyiszor álmodta meg; vagy ha az óvatos lesz (mert az lesz), akkor a kormányznak kell azt felrobbantania.

A lagymatagságot egész a tétovázás stádiumáig növelhetné, ha látná a többség, hogy a kormány ilyen eshetőségre gondol. El kell még a gyanút is vetni, a gyengébbek kedvéért, mert okos politikus úgysem képzelhet oly gyenge eszű kormányt, mely a mai viszonyok közt komolyan akarja a fúziót Apponyiékkal. A kétszerkettőt minden kormány tudja, s hogy negyven megbízhatatlan szavazatot kapjon, azért el nem szalaszthat legalább háromszor annyi megbízhatót.

Ha azonban a kormány erőnek erejével alkalmazni akar a gépe mellett egy krampuszt, akkor miért nem nyúl ahhoz a szörnyűbbikhez, akit a »Ház eloszlításának« hínak? Persze, hogy ez olyan krampusz, akivel nem jó játszani, de legalább egy

racionalis, okos krampusz, aki festett szarvak helyett igazi kaszát tart a kezében a felburjánzott füvek ellen; a Ház feloszlataása már mint terv is, akár az irrigátor a lomha vért, egy kis pezsgésbe hozhatná a többséget, talán megszüntetné a lagymatagságot, ha pedig tényleg megtörténnének a választások, az új többség, melyet már Szapáry választatott meg, bizonyosan tetszetősebb lenne előtte.

De ez mind akadémikus . . . akarom mondani, üres beszéd, a krampuszokra nincs szükség, a Ház feloszlataására, éppúgy, mint a fúzióra; a majoritás oly erős és szilárd, aminő ezelőtt volt, nincs szétesésben és nincsenek aggasztó tünetek; ha baj jöhet valahonnan, ami e pártot, talán az utolsót sok ideig, mely a liberális zászlót szokta meg jelvényeül, megoldhatja, szétszórhatja, az a baj csak a kormány magaviseletéből származhat; ha a kabinet nem marad kompakt, akkor a párt is megrepedezik, széteshet.

Azért terheli kétszeres felelősség ezt a kabinetet, mert ennek nemcsak az a kötelessége, hogy jól kormányozzon (amihhez szintén kell egy kis egyetértés), de még erre a vén, korhadt pártra is vigyázni kell, mert ha ez egyszer szétmegy, összetörik dirib-darabra, együtt a liberális zászlóval, azt még egyszer nehéz lesz így összedrótozni. Pedig e pártra, bármily elaggett is, roppant szüksége van ennek az országnak ezekben a nehéz időkben, mindaddig, míg egy jobb, frissebb, derekabb támad helyette.

A többségekre könnyű kimondani az anathémákat, ott, ahol megvannak az eleven, életképes minoritások, készek minden percben a többségek örökét átvenni; de Magyarországon, ahol csak ez az egy szabadelvű faktor van, úgy kell vigyázni erre a pártra, mint a szemünk fényére.

Én is el tudok képzelni egy külön szabadelvű pártot ennél, de honnan vegyük — nem lévén az olyan cikk, mint a kávé, amelyből egy jobb, finomabb kvalitást lehet rendelni Jávából, Kubából. A tengeren elhozzák.

Ez a szabadelvű párt olyan, amilyen, de a mostani viszonyok közt mindeneknél a legjobb: más nincs — azért kell megőrizni, fenntartani és erősíteni.

ORSZÁGGYŰLÉS

[máj. 4.]

Az aluszékony Házat a királyi táblákról szóló javaslat se bírta elevebbé tenni; pedig a karzatok látogatói ettől vártak egy kis pezsgést. De Szilágyi teljesen megzavarta az alakuló táborokat azzal, hogy Debrecen és Nagyvárad is táblát kapott. A kifent kardok és kihegyezett mérges nyilak a torkaikba kerültek. A javaslat szép simán gombolyodik le, csakis Aradnál észlelhető egy kis gubanc. Falk Miksa megvillogtatja parlamenti kardját, és ez lesz a vita legszebb mozzanata. Legfeljebb még Boross Béni ereszt meg egy panaszos orációt. Bohus Zsigmond átjön a főrendiházból búsulni és veszekedni a folyosóra, Végh Aurél pedig a karzatról fogja hallgatni Vásárhelyi Bélával együtt az aradi gyásznapot.

Így fog lefolyni a javaslat legérdekesebb részlete, de ma még nem vagyunk ott, ma még csak az általános vita fejeződött be, s néhány ellenzéki szónok tüsszögte ki magát.

Az öreg sün volt az első orátor. Ti.: Csatár. Még tegnapról maradt.

Úgy volt vele a Ház, mely benépesült Szilágyit meghallgatni, mint a vendégsereg, amelynek meg van ígérve: hogy lesz ugyan fácsnpecsenye is, de előbb még egy tál sárgarépát kell elfogyasztani.

Egy tál helyett kettő lett, mert Csatár után Mocsáry Lajos tartott hosszadalmas és unalmas beszédet, mely alatt a Háznak a folyosó óriás füstjétől beszorult része vidám trics-tracsba ereszkedett. Száz ember diskurált a padokban. Adomákat beszélgettek egyes csoportok. Amott a Vas megyei képviselők dugták össze a fejüket sötéten: »Régen kellett volna már a táblát decentralizálni. Most nem időszerű«. (Ami azt jelenti, hogy sokkal időszerűbb lett volna a Horvát Boldizsár idejében.)

Mocsáry beszéde után jelentik a jegyzők, hogy a fekete táblák tiszták, nyomban is dezinficiálta őket, egy spongyával Dárdai Sándor, mire Péchy Tamás nagy hirtelen bezárta a vitát, s fölemelkedett Szilágyi Dezső.

Az ezerszer leírt kép ismétlődött. Egy pillanat alatt meg-

telt az egész tanácsterem, csak úgy öntötték az ajtók a képviselőket, Tisza Kálmán is besántikált a folyosóról, hol mostanában kedvére üldögél hívei közt, s csak a nagy mozzanatokra megy be a tanácsterembe publikumnak.

Síri csöndben kezdte s folytatta Szilágyi mai nagy beszédjét, mely megint remeke volt a dialektikának. A Ház minden oldalán nagy tisztelettel hallgatták, a kormánypárt hangulata pedig gyakran tört ki tetszészajban. Mivelhogy pedig Szilágyinak rendes szokása, mint hajdan a sárkányoknak, hogy beszéd közben mindig megeszik egy embert, ma sem tett kivételt. Most Polónyi Géza került a trancsérozó kése alá.

A „szélsőbal kardja» (ezt a titulust viseli immár) nyugtalanul izgett-mozgott, s többször beleszólt a miniszter beszédjébe, de csak rőzsét rakott ezzel a tűzre, mert Szilágyi elfogta a félig elmorgott szavakat is, s olyan lövegeket dobott értők vissza, hogy a kormánypárton is ellebbent egy szánakozó sóhaj: »Szegény Kozareket akasztják«.

ORSZÁGGYŰLÉS

[máj. 6.]

Ma megkezdődött a tábláért küzdő városok közt a végtusa, mely azonban már csak színpadi harc, melynek mindenki ismeri az ötödik felvonását. De mindegy, a reménykedő és fenyegetett városok képviselőinek ki kell állani a porondra, hogy megverjen valakit az előtte szólók közül vagy ötet valaki az utána beszélőkből városa becsületéért. Egyszóval megkezdődött a nagy hazabeszélési dalnokverseny. A lokálpatriotizmus most éli aranykorát, s egyik város a másik után ömlik házsoraival, lakosaival, intézeteivel a Ház elé, s úgy lebeg ott, mint a délibáb kétszeres, háromszoros nagyságban. Elsőnek Falk Miksa jött, aki Arad színeit hozta a tornára, s harci ménül a Pegazust használta. A költői magasztalaton járt az a borongó hang, mellyel a Ház szívére apellált, s beszéde andalítóan szép ritmusából mint a hirtelen felzúgó Rákóczi-induló, úgy szállt fel Arad szabadságharcának emlékezte. Lőporfüst és ágyú zengése közt néhány mondatban oly plasz-

tikus emléket emelt Aradnak, melynél aligha lesz szebb az a szobor, melyet most állítanak föl valamelyik terén.

Falk expozícióján aztán megindult a hazabeszélés. Egy-
más után keltek föl a szorongatott képviselők, akiknek most legkeservesebb dolguk van a föld hátán. Muszáj beszélni, mert hátuk mögött Haluska János vérben forgó szemeivel és rengeteg torkával, melyben abcúg-vihar, macskamuzsika készül foganni. De viszont meg elől ott ül a miniszter hideg zárkózott arccal, körülötte pedig a Ház gúnyos, lehűtő levegője, amiben denevér szárnyakon jár mindig egy vérszomjas szellem, mely gyönyörködni vágyik a szorongatottak gyötrelmein. — A szónokok hangulata eszerint sokféle. Ki reménykedve, hosszan elterjengve beszél, ki pedig — mint Bujanovics Sándor — csak becsületből, elegáns nonchalance-szal rázva le a kényszerű terhet. Bujanovics Eperjes mellett szólt, de úgy, hogy a rivális Kassára esett beszédéből minden fény. Jókai még ebben sem nyugodott meg, és gyorsan Kassa pajzsát tartotta az eperjesi dárdá elé. Gaál Jenő Arad mellett kelt síkra. Ezután átvonult a harc Dunántúlra. Jön Varasdy Szombathellyel, Fabiny Sopronnal, Ziskay Győrrel. A Ház türelme azonban fogyóban. A társalgás, a csevegés általánossá válik, s a morgás e vastag hangzúrjén csak elmosódottan zeng át a hazabeszélők egyforma nótája. Unott, nyomott hangulat kap lábra, s még Fabiny Teofil se tud figyelmet kelteni, aki pedig elmés leleménnyel egyszerre Szombathely meg Sopron mellett is szólt. Ziskay rengeteg hosszú beszéde alatt már mindenki a folyosóra menekült, aki pedig benn maradt, az úgy járt, mint Móricz Pál ki közvetlenül a szónok előtt elaludt. Az alvó Móricz Pál, s a fölötte gesztikuláló szónok árnya megható csoportképet alkottak a mai vitából. Pedig Ziskay lelkes hévvel küzdött Győr mellett, elsorolta a város egész statisztikáját, s egy ízben elragadtatva fordult a Szombathelyt védő Varasdy felé: »Most tessék beszélni !« Varasdy helyén már akkor Molnár Antal ült, aki a Ház nagy derűtsége közt szabadkozott a neki szánt szerep ellen. De hasztalan, a Ház nem vidult föl állandóan. Egy ízben a szónok így kezdte mondását: »Ismétellem . . . «. »Ne ismételve, ne ismételve !«, nyögték mindenfelől.

Csakhamar megváltozott a kép. Polónyi újra összetűzött Szilágyival, s ennek hírére mindenki befutott a folyosóról. A

Háznak már mindennapos csemegéje Polónyi összetöretése Szilágyi rettenetes gúnyjának villámszakadásában. Polónyi, aki Szilágyi tegnapi beszédére válaszolt, most simább és humorosabb volt, mint egyébkor. Többek közt említette, hogy egy nagy múltú államférfiú úgy nyilatkozott volna a tegnapi vitáról, különös, hogy a Ház két leggorombább embere tart egymásnak felolvasást az illemből. Az aperçu nagy derűtséget keltett a baloldalon, mert hangosan és halkán azt rebesgették, hogy az az államférfi maga Tisza lenne. Szilágyi válaszában úgy találta, hogy annak a névtelen státuszférfinak, tekintve életét, úgy múltja, mint jövője iránt igen kis véleményt táplál. »Tisza volt«, — kiáltották a szélsőbalról viharos derűtség közt. Ezt a hiedelmet azonban csakhamar eloszlatta maga Tisza, ki Szilágyi után szót kért, s kijelentette, hogy a neki tulajdonított megjegyzést csak hallotta, de nem tőle eredt »a megnevezett uraknak legalábbis egyikét, ha nem is mindkettőt, arra a kifejezésre, hogy a Ház leggorombább tagja, teljesen méltatlannak tartja«. A szélsőbalról a szavakban nyilvánuló maró szatírárt úgy akarták parírozni, hogy közbekiáltottak: »Melyiket?«.

Szilágyi polémiája különben olyan volt, amilyennek bizonyára sejtí mindenki: a leigázó gúny, lényének játéka egy alant mozgó nehézkes tömeggel; argumentációja pedig, mint mikor egy ujj könnyedén feldönt egy kártyaházat.

A MAI ÜLÉS

[máj. 7.]

Ha valami idegen egy büdzsé-vita idejében fordult meg a Ház karzatán, s hallgatója volt a balvidék frázisainak, mint pusztul a kormány vasvesszeje alatt minden, hogy költözködni ki a lakosok az országból koldustarisznyával, hajdan virágzó városok hogy kongnak néptelenül, piacukat laboda és bogáncs veri fel, nyomor, kétségbeesés és árverési dobszó hallik szerte a Kárpátoktól az Adriáig, s ha most az a valaki véletlenül ismét a karzatra vetődött volna, ugyancsak csóválhatná a fejét csodálkozásában.

Nagyon fölvitte a mi dolgunkat az isten rövid idő alatt.

Ugyanarról az oldalról szónokok emelkednek fel, s rajzoltak rendre olyan virágzó városokat, hogy szemé, szája állt el az embernek. Aranyos verőfényben úszó kupolás paloták közt a London City-jének kereskedelmi élete pezseg, főnséges tornyok, hatalmas középületek meredeznek az égnek, a gyárak kéménye, mint annyi sárkány okádja a felhőknek a füstoszlopokat, zörög a kalapács, nyiszog a gyalu, a boltok tömve vannak vevőkkel, a színház padsora roskadozik a nézők tömege alatt, az emberek dagadoznak a lojális hazaszeretettől, a »Times« száz példányban jár ide vagy amoda, az ott lakó gentlemanek a kultúra olyan magas fokán állanak, hogy Bluntschlit könyv nélkül tudják, a jólét olyan általános, hogy a fölösleges zsír és méz lecsurog a kanálisokba. . .

Csupa gyönyörűség volt ezt a kormánypadokon hallgatni.

Bujanovics Sándor még az ózondús levegőt is a serpenyőjébe vetette Kassa ellen, pedig mégis Kassa szedte fel az epret (hiába van benne az Eperjes címerében).

A jó Ziskay Antal annyi mindenfélével dicsérte el Győr városát, hogy valaki közbe kiáltott a hosszú litániának:

— Mit ér, ha veterán-egyletük nincsen !

A derék Varasdy Károly a sok argumentum közt még azt is felhozta Szombathely mellett Győr ellen, hogy Szombathelyhez közelebb van Győr, mint Győrhez Szombathely, mire gróf Esterházy Kálmán mindjárt citálta a folyosón az erdélyi verset:

Vinczhez Csóra
Csak egy óra
Csórától Vincz
Még annyi sínes.

Ma is, mint tegnap, az egész ülés a városok dicsőítéséből állott. Sopron gyönyörű házsorai között vezetgetett Bolgár és Hannibal; Halassy Gyula a szerény Besztercebányát kívánta egy királyi tábla székhelyéül. Látván Kaas Ivor, hogy az egész vitában erre van a legkevesebb lehetőség, természeténél fogva nyomban Besztercéhez csatlakozott. A legtöbb figyelmet keltette a Roszner Ervin szép, lendületes felszólalása Nagyvárad védelmében. Órála nem lehet mondani, hogy dicsekedett,

sőt azt állította, hogy Nagyváradon van a legtöbb bűnügy — tehát oda kell a tábla.

Sal Ferenc a karzaton megdicsőülve hallgatta a város »fogadott fiát«, amint kiállt a porondra, leginkább csak azért, nehogy kardcsapás nélkül kapja meg a táblát Nagyvárad.

A vita egyébiránt csendesen, simán ment, a himnuszokat senki sem vette komolyan — még maguk a felszólalók sem. Mindössze Goda Bélán tört ki a hazabeszélési »furor«, s hadonászó bicskájával egy kicsit belehasított a Sopron bőrébe, azt állítván, hogy Sopron azért kapta az osztrák világban a kerületi főtörvényszéket, mert »jóérzelmű« volt. Amire nagyon elkeseredett Bolgár. Szerencséje szegény Goda Bélának, hogy Fabiny Teofil nem volt kéznél. Majd adott volna az neki!

E kis összecsapás után bezárattott a vita. Chorin igen csinosan előadott epilógja után Szilágyi tartott tárgyilagos, pompás beszédet, melybe ezúttal Polónyi bele nem szövegett (pedig már kényelmetlenül kezdett fészkelődni), s mely pusztán csak a táblák székhelyeinek elhelyezését indokolta.

Persze, hogy a javaslat e tekintetben nem tökéletes, de hogy az lehessen, csak egyetlen módja lett volna. Az, ha a városok mindjárt első keletkezésük alkalmával, valamikor az Árpádok idejében, mindjárt hozzá kombináltattak volna a Szilágyi mostani reformterveivel...

De az ősök — panaszolja Beöthy Algernon —, könnyelmű, gondtalan emberek voltak!

Szilágyi beszéde után meglehetősen komplikált szavazás következett.

Elsőnek a Falk indítványa került a vesztőhelyre.

Csak az aradiak álltak fel mellette: Falk, Bohus László, Boross Béni, s az ellenzékéről néhányan.

Aztán Besztercebánya esett el.

Az elnök föltette a kérdést:

— Akik Besztercebányát óhajtják táblai székhelynek, méltóztassanak felállni.

Egyetlen szőke, piros pozsgás ember emelkedett fel a guggoló kormánypárti táborból.

A Ház félig csodálkozva, félig mosolyogva nézte az idegenszerű alakot.

— Ki ez ?

— Halassy Gyulának kellene lennie.

Eszerint mégis Besztercebánya ért el a követelődző városok közül legtöbbet, mert legalább végre ismerőssé vált a parlamentben a képviselője. Csak éppen ez az egy mód volt rá.

Majd Eperjes reményeit törte össze a t. Ház. Utána Szombathelyt tették a koporsóba.

A szegény Péchy Tamás érzékeny jó szíve nem állhatta tovább e tömeges kivégzéseket, s átadta az elnöki széket félkettő táján Bokrossnak.

— Folytasd a hóhérságot !

Az I. §. változatlanul ment keresztül; a másodikkal pedig pusztán Kubinyi Árpádnak sikerült hóna alá kapnia a rózsahegy-i törvényszéket, s átszaladni vele Kassáról Pozsonyba.

ORSZÁGGYŰLÉS

[máj. 21.]

A honossági kérdés (melynek sikerült Tiszát áldozatul ejtenie), még egyszer visszatért a Házba, mint a difteritisz szokta, új áldozatokra áhítózva.

Szapáry Gyula nem tért ki előle, beengedte a kapun és az ajtón, de okulva a példán, előre kimondta, hogy szíves fogadtatásra ne számítson. »Beeresztem, fojtson meg engem is, ha tud, de nem csókolózom vele.«

A Házba, dacára, hogy ott benn már a Homér fénydús ege süt be az ablakokon, s a kopasz képviselői fejekről izzadságyöngyöket facsar, sokan gyűlének össze, úgy földszint, mint a karzaton, mert híre lón, hogy gróf Károlyi István fog egy lojális beszédet tartani, a törvény napirendről való levételét indítványozva.

Gróf Károlyi Istvánt legújabbán egy el nem mondott beszéd tette nevezetessé éppen ebben a kérdésben, ami nagy ritkaság az el nem mondott beszédek világában.

A kormánypártiak közül mindenki kesztyűs kézzel nyúlt a »gyilkos« kérdéshez. *Bezerédj Viktor* tapintatos, tárgyilagossággal adta elő a közigazgatási bizottság álláspontját. A

nagy közbeszólók hiába lesték, hol lehetne »felháborodni«, dühbe jönni, Bezerédj el tudta kerülni ügyesen a zátonyokat. Maga Irányi Dániel is »tapintatosabb« volt a szokottnál, játszván a diplomatát, aki Kossuthot nem is említi, de nem is volt semmi hatása. Az öregúr arany napjai lejártak már. A faggyúgyertya fényét ma már senki sem csodálja, mikor villanyos fényfolyam is van.

Irányi szavaira legott fölkelt gróf Szapáry Gyula, s tájékoztatta a szélsőbalt, hogy ennek a hétnek (mert egy hetet okvetlenül igénybe vesz a vita) nem igen lesz nyoma a törvénykönyvben. Ez csak egy kegyesen engedélyezett szónoklási majális a szélsőbálnak. Szapáry Gyula kifejtette, hogy az Irányi-javaslat nem bír befolyással a kivándorlás megakadályozására, s hogy akik tíz évig nem járulnak sem személyükkel, sem vagyonukkal az ország fejlődéséhez, azoktól legalább egyszer meg lehet követelni tíz év alatt azt a nyilatkozatot, hogy: »magyar kívánok lenni«.

A miniszterelnök kimért okos szavaira felhangzott a helyeslés vidám zaja. Ugyanazok az ismerős hangok, melyek Tisza alatt. Kivált közülük a Kőrösi Sándor oroszlánszerű felbődülése, az az óriási »Úgy van !« kiáltás, mely egy dülő miniszteri széket is képes visszafordítani a helyére, a Széll Ákos szopránja, a Szivák Imre baritonja. Az idők változhatnak, de a mamelukok hangja mindig egyforma.

Most következett Károlyi István. Fekete ruhába volt öltözve, ami nagy leereszkedés tőle a mélyen tisztelt Ház iránt. Kis fekete sapkáját levette fejéről és síri csöndben kezdé beszédét. Csak a nagy oratoroknak jut osztályrészül az a figyelem, érdeklődés, melyben a »kaszinó vezérének« részesíté a Ház. A képviselői padok egészen megteltek, a folyosó végképp kiürült. »Helyre ! helyre !« — hangzott fel, s a Ház asztala előtti tér hirtelen tisztássá vált.

De jó Grecsákunk hú pertu pajtása ez egyszer nem felelt meg a várakozásnak. Nem mondott bizarr dolgokat, mint rendszeren, hanem ügyesen lavírozott, a Kossuth iránti kegyelet és a dinasztia iránti lojalitás között, hol ide bókolt, hol oda, Bécs felé fordított arccal hajlongatta derekát Turin felé. . . A szélsőbaliak, akik megszokták, hogy odaát a szomszédban az ő szájukkal beszéljenek, megcsördítették egyszer-

kétszer az éljenzéseket, de lelkesülő ábrázatuk ugyanannyiszor el is savanyodott. Legjobb ötlete az volt Károlynak, hogy híres, el nem mondott beszédjéből idézett, ami némi derűtséget keltett a jobboldalon: »Nem szabad beszédet olvasni« — kiálták.

Miután sem elég forradalmi nem lehetett, sem elég lojális, hogy valamivel mégis megengesztelje népeit ama két határnak, melynek mezsgyéjén állt, Tisza Kálmánon ütött egyet; de ez inkább visszatetszést szült, mintsem tapsokat.

Tisza váltig jegyezte a Károlyi beszéde alatt, amiből arra lehet következtetni, hogy holnap ő is felszólal.

Még egy felszólalást várt a Ház ma: a Károlyi Gáborét, ki polémiába akart ereszkedni bátyjával, de mint a folyosón mondá: »A beszéd felerészben szélsőbali volt, nincs mit támadni rajta. Nem szólaltam fel ellene. Hadd legyen nekem is egy el nem mondott beszédem.«

Szép beszédet mondott még a mai ülésen Helfy Ignác, melynek egyes részei nagy tetszést arattak a meggyérült hallgatóság előtt. A jobboldal is kedvtelve hallgatta »Kossuth palatinusának« ama szavait, melyek Kossuthnak királyunk személye iránti tiszteletét vázolták. Beszéde után orkánszerűen zúgott fel az »Éljen Kossuth!« kiáltás a balmezőn.

De Petrich csakhamar eltemette a lendületes felpezsdlést az unalom mélységes sírjába. A terem levegője melegedni, s a Ház oszladozni kezdett.

A T. HÁZBÓL

I. Ki volt Cogordan?

[máj. 22.]

Tegnap még Irányi diplomatizált (már ahogy ő tud). tegnap még a szegény kivándorló tótok is szerepeltek a zászlókon, ma már csak a Kossuth Lajos arca tündöklött azokon. Tiszta Kossuth vitává nőtte ki magát az Irányiék javaslata. Mellette villogtak a lándzsák és kardok, mellette sütögették a karabélyokat Dobay uraimék őkegyelmeik; tegnap még a

kormánypárt bele nem ugrott a vitába. Némán hallgatta a szélbali szónokokat. Tibád Antal pláne azzal foglalkoztatta az egész folyosót, hogy hajszát tartott Cogordanra.

— Ki az a Cogordan? — hangzott a kérdezősködés itt is, ott is.

A jó Cogordan úgy lett híressé, hogy Irányi hivatkozott az ő véleményére a honossági kérdésben, mire Bezerédj Viktor is beszötte beszédjébe Cogordant.

Tibádot bántotta a dolog, hogy a jó öreg Bluntschli (aki a Tisza-kormány uralma alatt mint nagy auktoritás élt köztünk), most egyszerre háttérbe szorítva, Cogordannal helyettesítetik.

— Ki az a Cogordan? — kérde Bezerédjtől.

Bezerédj vállat vont:

— Én nem tudom; kérdezd meg Irányit.

Irányitól is megtudakolta, Irányi vállat vont, de anélkül, hogy a nyaka méltóságos merevségéből bármit is veszítsen.

— Nem tudom. Én Schvarcz Gyulától hallottam.

Nosza, meg kell keresni Schvarcz Gyulát, Schvarcz Gyula a fejét rázta:

— Én nem tudom, de egy német könyvben olvastam egy jegyzetet, amelyben a neve előfordul, hogy könyvet írt a honosságról.

»Talán nem is létezik« — mormogta magában Tibád. — S ez éppen pompásan kvadrálna a vitához. Ha már citálnak egy *él nem mondott* beszédből, mért ne citálhatnának egy *nem létező* tudósból.

Tibád valóságos sportot csinált belőle, minden tudóst megfogott, de Hagarától kezdve le egész Neuman Árminig, mindenik mást mondott.

— Az egy norvég tudós lesz.

— Ah, egy középkori angol író.

— Amerikai parlamenti tag — szólt a harmadik.

— Lánczy Gyulának kellene sürgönyözni Kolozsvárra.

Ha az se tudja, akkor nem létezik.

Arra se volt rest a kedélyes siculus, hogy a könyvtáronkokat (Coxot és Boxot) mezzaklassa: hallották-e Cogordan hírét.

Hányják-vetik a lajstromokat, s végre kisül, hogy csak-

ugyan van Cogordan. Írt is egy könyvet, meg is van a könyvtárban, de elvitte Szilágyi Dezső, és vissza nem adja a honosságai vita végéig — hogy elcsukja a tisztelt Ház elől a forrásokat.

Hadd legyen minden tudomány ónála.

Mint a futótűz terjedt el a folyosókon.

— Meg van Cogordan! Még pedig se nem norvég, se nem amerikai, hanem francia.

S így lőn a Háznak a tegnapi napja mégis eredményes, amennyiben egy francia honosságától megfosztott tudós visszaadatott a szülőhazájának.

*

A folyosó benépesedett ma is már tíz óraker.

Az első érkezők közt van rendesen Tisza Kálmán.

Többnyire kint ül, mint kormányelnök korában a bal folyosón, a tanácsterem első ajtaja környékén, s barátaival beszélget kedélyesen mindenről. Leginkább Tisza Lajos környékezi, Csernátony, Horváth Gyula, István fia, Gajári Ödön, Rónay János csak messziről meri nézni a »generálist«. Vidám, nyugodt, a legjobbízútnak őt nevet a Beöthy Algernon dévaj ötletein. E kis csoport ott, mely egyre hullámszik, váltakozik, képezi a Házban a központot. A teremből kijövők odahoznak meg minden hírt a tanácskozás menetéről. Tisza rendesen mindenre tesz egy-két megjegyzést, de olyan szerény hangon, olyan igénytelenül, mintha igazi »közkatona« volna. Ha egy jó élce, egy eleven aperçu születik valahol, azt idehozzák. Minden friss cseresznye, még azon hamvasan, legelőbb őhozá kerül. A szeretet és a gyöngéd hódolat, mely iránta nyilvánul, sokkal szebb, meghatóbb ebben a formájában, mint mikor az ország hatalmas kormányzó férfiát érte. Az ő itt, ami Angliában Gladstone, a nagy öregember. A vidéki deputációk (melyek sűrűn fordulnak meg a folyosón) bámulják fejkatát, szürke ruháját, egyszerű viselkedését, az arra menő miniszterek megállnak előtte, kérdezősködve az egésze iránt:

— Hogy érzed magadat?

— Elég jól a körülményekhez képest — feleli.

— Milyen körülményekhez képest?

— Hát a Károlyi Pista szemfedője alatt.

Ha kiválóbb szónokot jelez az elnöki csöngettyű, a generális leteszi szivarját és sietve biceg a terembe. Ott aztán csendesen meghúzódva figyel, és semmi társalgást meg nem tűr maga körül.

De a kiváló szónokok oly ritkák, hogy Tisza többnyire a folyosón tartózkodik.

Thaly beszédét ott künn várta ki, pedig sok lendület volt benne, s nemcsak a szélsőbali pártot villanyozta fel, hanem a kormánypárt is szívesen hallgatta. Ott is sok a virágkedvelő.

Utána Dárdai Sándor beszélt, gyönyörűen fejtegetve a kérdést, pártja nagy helyeslése közt, folyton elvi magaslaton maradván. Az ellenzékről csak imitt-amott hangzott ingerültebb közbekiáltás. Midőn a tótok kivándorlásáról szólott, mondván, hogy azok is többnyire visszatérnek, Ugron Gábor élenken közbekiáltott:

— Igen visszatérnek, Erdélyből mandátummal!

De a szónokot még az a gyanúsítás sem vette ki sodrából, hogy ő tót, folytatá beszédét a mamelukok szájaíze szerint. »Ejnye, de okos ember ez a Sándor!« Az ellenzék komolyabb része is a tárgyilagos szavakat megillető tisztelettel hallgatta *majdnem* egészen végig. Azért »majdnem«, mert a befejező mondat, mely a szabadságharc egyik szomorú epizódját a szemrehányás hangján érinté, bizvást elmaradhatott volna.

II. Az öreg Gosztonyi közbeszólásai

Ha mindent megtud is a künn ülő »generális«, egy dolog soha sem jut a fülébe. Arról még a miniszterek sem tudnak. Jobboldali szónokok, akiket részben illet, soha meg nem hallják. Örök titok a sztenuográfusok előtt is. A Gosztonyi Sándor közbeszólásait értem. Oly halkan suhannak ezek el a vita alatt, hogy csak a legközelebbi padsornak van róluk tudomása. A »Naplóba« ezek nem jutnak, s éppen ezért becsesebbek a jövőendő kor történetíróira. A szürkülő fejű szittyia szakadatlan gyilkos megjegyzésekkel könnyít hazafiúi bánatban sorvadó lelkén. Ma egy képviselő (az öregúr elvtársa) Thaly és

Dárdai beszéde alatt suttymban lejegyezte őket, s alább közöljük (mint őszinte hangot a hegyről a honossági vitában), mert végre is az el nem mondott beszédek divatjában, bízva nyerhetnek polgárjogot az elszuttogott közbeszólások:

Thaly beszéde alatt: Nagyon jól tette... talpig való becsületes ember. Úgy van. A császári szolgák... Úgy van... Úgy van tökéletesen... Szolgalelkek. Osztrák szolgalelkek.. Nem érdemes azokkal beszélni. Nyomorultak.. Az összes világ katolikus s keresztény lett, mint ahogy az egész világ ellenzéki lesz 92-ben... Megtagadták már 79-ben, most azt kellene megszüntetni... A Habsburg-ház elpárolgott volna! Elég bolond volt mindig a magyar. Ellene szavaz Kossuthnak! Elég piszok dolog az!... Bizony nem véték! — Éljen Kossuth Lajos... Iszen 92-ben majd megmutatjuk, hogy hol lesz a kormánypárt —... Akinek nincs lelkiismerete, elvállalhatja... Hazájának ne! (*Dárdai szólásra állt föl*) Ki az az ember ott? ..Horváth Gyula úgy néz ki, mintha a sírból jönne... Micsoda beszéd ez!.. Elég rossz, hogy meghozták... Akkor is rossz volt, most is az. A jogvédő alkotmányt kiforgatják a sarkából.. Melyik az az új mameluk? Piszkos szolgalelkűség... Az ám, hát a szegedi rakpartot ki döntötte le?... No, megállj! Kutyafülűek! Ejha, helyre Kati! stb. stb.

Így zsörtölődik az öregúr, minden oráció alatt már évek óta: de a hangosabb közbeszólók, Károlyiak, Hoitsyak miatt soha se érvényesülhetett pezsgő szelleme. Ím ezek elhallgatnak, s most ő grasszál. De nem sokáig. Nem mintha talán lakatot tenne a szájára, de mert holnap, holnapután már megjön méltó társa, Csanády bácsi, s akkor a halk közbeszólások átváltoznak párbeszédekké a két borongó státusz-férfiú között.

*

Az ülés fénypontja a Szapáry Gyula beszéde volt. Nyílt és férfias kijelentései imponáltak az ellenzéknek. A legnagyobb zajongók sem találtak olyan réseket, ahova a turbáló bombákat be lehetett volna dobni. Pedig ugyancsak nyüzsgött a tábor. Egészen a Tisza modorában szólott, ceruzájával gesztikulálva. Nem volt szavaiban se szín, se zománc, se

virág — de tövis sem. Egyszerű szürke mázba öltözteté érveit. Az igazságra ilyen ruha illik. Sorba vette az ellenzéki állításokat, melyeket az előtte levő papírlapra jegyzett volt fel, s olyan vaslogikával parírozta ki, s annyi őszinteséggel fejté ki álláspontját, hogy az ellenzék kezéből minden fegyver kiesni látszott. . .

Szerkezetében laza volt, de gondolatmenetében államférfiúi magaslaton állott e rövid beszéd, melyet zajos tetszéssel fogadott a párt. Tisza Kálmán első volt azok között, akik gratulálni siettek a miniszterelnöknek első nagy szónoki sikeréhez.

Szapáry beszéde után öt percnyi szünet következett. A népes zsbongó Ház kitódult a folyosóra cigarettézni, s vissza se tért többé.

A következő szónokok nem bírták becsábítani. Se Hentaller, se Dobay, sőt Dobaynál kezdett a bennlevők türelme is kifogyni.

— Eláll! — kiáltozták szerte.

— Ha én egyszer felállok, el nem állok — felelte Dobay kurucosan. — Olyan nincs.

S e szavakkal legott kiengesztelé a többséget.

— Hallgassuk meg. Eredeti ember lehet.

S valóban az. Érvelése körülbelül ez volt: Kossuth valamennyiünk közt a legkülönb ember. S ezt órála valamennyien elismerjük. Miután pedig a legkülönb ember, hát minek zárnam én ki a honpolgári kötelékből éppen a legkülönbet? Megszavazom a törvényjavaslatot.

Dobay után a jó öreg Madarász kiabálta ki magát kedvére. Legelőbb a szeme kezdett fényleni, azután az izzadás fogta el, majd az arca vörösödött ki, végre a fejbúbja is olyan piros lett, mint a skarlát.

Miután egyéb megveresedni való már teljességgel nem akadt rajta, tehát ő is bevezé a stentori lármáját, s az elnök áttette a vitát holnapra.

A mai ülés felette érdekes és mozgalmas képet nyújtott. Az apró szónokokat üdítőleg váltották fel a nagyok: Apponyi Albert gróf és Tisza István (kit immár méltán a Ház nagy szónokai közé lehet sorozni). A tanácsterem oly népes volt, mint csak igen ritkán. Jókai a »nyári fejével« kopaszán ült ott, s mikor Veres József az ékesszájú orosházi pap, nagy animóval szidta a lóversenyeket, mondván, hogy azok árán minden évben sok száz kivándorló tótot lehetne megmenteni, jóízű humorral közbemordult:

— Persze, persze, csakhogy aztán a tótoknak kellene futtatniok a lovak helyett.

S képzeletében kifejtvén ezen látványt a Veres József országából, a nagy regényíró maga is elmosolyodott.

Ma általában újra a tótok kezdtek szerepelni.

Krajtsik Ferenc Veresnek arra a vádjára, hogy Kossuthot kizárják a honpolgárságból, mogorván közbekiáltott:

— Ugyan, ugyan, ki akarja őt kizárni?

Mire nagy kacagás támadt a balmezőn, élénk felkiáltásokkal vegyesen.

— Ah! Ah! Ön úgy látszik most ébredett fel: átaludta a javaslatot!

Perlaky Elek higgadt, tömör beszéddel kezdé meg a kormánypárt harcát. Utána Herman Ottó jött. Ezt Tisza István váltotta fel.

A Ház megtelt, az elnöki harangszó összehívta a képviselőket a büféből, a háznagy »kaszinóból«, a folyosóról. A síri csöndességben künn csak egyetlen képviselő maradt ülve, aki nem ment be Tisza Istvánt meghallgatni. A nagyváradi képviselő; az apa.

Egyedül volt. Vajon hova kalandozhattak gondolatai a kriptai némaságban? A múlta gondol-e, mely oly fényes volt vagy a jövőre, mely még fényesebb lehet. Csakhogy a káprázató fénysugarakban a fia áll már helyette. .

Vagy tán csak a jelent, a tényeket figyelte e nagy államférfiú, ki csak egy erőszakos tettet követett el hosszú pályáján, hogy a saját ábrándjait lakat alatt tartotta, és csak egy gyen-

geséget tanúsított, hogy a saját fia dicsóságát nem volt bátorsága teljesen végigélvezni.

Nem ment be, de tán hallotta a félig nyitott ajtón, a teremből kihallatszó derültséget. Balról jó. Ez nem jó jel.

Akkor volt az, mikor Tisza István a Kossuth teendőit fejtegette a hatóságokkal szemben és az ellenzék mesterséges hahotával igyekezett zavarólag hatni a beszédre.

Ingerült közbeszólások sűrűn reszelték a levegőt. A habarékpárt négyszínű kandúrjai (kik azonban ama mesés pályadíjat még a mai napig se nyerték meg) szintén megpróbálták a »segédkezést« úgy, hogy a »véderői zaj« siket, tompa zúgása hatolt ki immár.

Az elnök hiába sopánkodott székéről:

— Miféle szokatlan dolgok ezek, tisztelt Ház?

— Micsoda? Még most se szokta meg? — vágott vissza Károlyi Gábor megbotránkozva.

Kaas Ivor felment az emelvényre, éppen az elnök háta mögé, onnan kiabált közbe.

Péchy megszeppent:

— Ne tessék kérem *innen* kiabálni! («Még azt hiszik majd — dörmögte magában az öregúr —, hogy én magam zavarom a tanácskozást.»)

Az ellenzékiek szétfutottak katedra mellől, hogy az intelmhez képest a helyeikről kiabáljanak.

De nem soká tarthatott a multságuk. A fiatal képviselő szép, magvas előadásával, nyugodt, majdnem hideg, de nemes modorával lebilincselte őket egyenkint. Akaratlanul is követték. Ama templomi csönd állt be, midőn a szónok lélegzetvételtkor hallja a sztenografusok órájának egyhangú petyegését. A ceruzák percegése a fehér papírlapokon dübörgéssé nő meg.

Észrevette-e vajon a generális azt a csöndet? S mikor bent a szónok az óra ketyegését hallhatta, vajon nem hallotta-e a künn üldögélő apa a saját szívének édes dobogását?

Hát még mikor azután kitört a tetszésvihar oly elementáris erővel, hogy szinte a Ház falai rengtek tőle?

— Mi volt odabent?

Hát éppen az volt, hogy Károlyi Gábor, az ellenzék konspirálását említvén a szónok, felkiáltott vékony, penicilus-hangján:

— A tata is konspirált !

Tisza István gúnyosan nézett oda egy másodpercig, s aztán emelkedettebb hangon folytatá, mely végigcsengett a termen:

— Egész életemben büszke leszek arra, hogy ő konspirált, akkor, midőn a fejével játszott. Némely emberek akkor nagy hazafiak, mikor az akasztófa várja őket, mások akkor, midőn olcsó népszerűségre tehetnek szert.

Úgy hatott ez a közbevetett mondat, mint a hideg zuhany. Szinte fölszisszent tőle a baltábor, míg a jobbmezőt a tetszésnek valóságos láza ragadta el.

A beszédnek, minőt a magyar parlamentben 29 éves ember még nem mondott, külső nagy hatását ez a kis ríposzt hatványozta; belső értéke még külső hatásánál is nagyobb volt. A lojalitást fejtegető része, melyben még a szélsőbal lojalitását is mint megrendíthetlent igyekezett feltüntetni, államférfiúi magaslaton állott és félig-meddig jóvá tette azt a fatális élességet, mely a szélsőbal politikusoknak nemigen eshetett jól.

Lefegyverkezve hallgatta az ellenzék. Nem volt már zaj, fészkelődés többé; lankadtság fogta el őket; az okosabb ellenzékiek átjöttek a kormánypárti sorok elé, s ott morogták egymás közt:

— Kemény legény a talpán !

— Ez a jövő embere !

— Hm ! Olyan ez a Tisza család, mint a kandeláber. Még az egyik gyertyát csak most koppantottuk el rajta, már mingyárt gyúlik a másik.

— Nem gyertya ez szógám, beillik ez ilyen szegény faluba gázfénynek is.

*

Ma csak fel kellett állni a Házban. Minden sikerült. Jól beszélt Perlaky, excellált Tisza István, s egyik legremekebb beszédjét tartotta Apponyi Albert (mellyel a mai vezércikkben foglalkozunk).

A vitában kitaposott nyomokat (nem is nyomok már, de kátyúk) teljesen befújta a fölséges oráció, egészen új oldalról (sokkal magasabb horizontból) fejtegetve a Kossuth-kérdést. A habarékpárt tetszésérzete a szellemi kéjelgésig emelkedett.

a kormánypárt (ami már régen nem történt) zajos helyeslésben tört ki több ízben, csak a szélsőbal volt hallgatag, levert; mindössze Károlyi Gábor méltatlankodott hangosan: »Látom már, hogy csakugyan vágyik a miniszteri székbe« s Gosztonyi morzsolgatta suttyomban sopánkodásait.

Pedig a nemes gróf ugyancsak mesterien kíméletes módonban bontá fel ez alkalomra a szövetséget, mintha mondaná:

»Fiúk, vérzik a szívem . . . isten látja lelkemet, hogy veletek érzek. Ne okoskodjatok, ne haragudjatok, meg kell lenni, nem szavazhatok ma veletek . . . pedig szeretnék. Hiszen tudjátok, hogy veletek voltam a „nagy” napokban, de most nem tehetem, . . . nem engedi a politika . . . a jövő . . . Ne haragudjatok, gyerekek, ha most az egyszer beállok okos embernek.«

És azok nem is haragudtak, csak végtelenül elszomorodának felette.

ORSZÁGGYŰLÉS

[máj. 29.]

A honossági vita átjött pünkösöd utánra. Három részből állt. Az első rész a kivándorló tótoknak volt szentelve, s ezt a címet viselhetné a Ház naplójában a fejezet: »Podzabutski«. A második rész a Kossuth himnusz.

Ez is elmúlt. Legújabb változata a vitának, hogy Dárdai Sándor fekszik a deresen, s nagy vehemenciával ütik-verik, az érvekből kifogyott szónokok. Még vagy négy mogyorófa pálca van felírva holnapra is.

De holnap már hihetőleg bezáródik a vita, és a pozdorjává tört ellenzék azzal a tanulsággal gazdagodik meg, hogy könnyebb a javaslatokat támadni, mint azokat megvédeni.

Írányi javaslata mellett többen szólaltak fel a szélsőbalról ma is, de a meritumnak még környékén se jártak. Még Eötvös Károly szájából se csorgott ma méz, hanem csak savó. Polónyi sokkal ügyesebb volt Eötvösnél, s pártjánál nagyobb hatást keltett, mint a Ház »legjobb ízű orátora«, ki csak szincerizált, s mint az egerésző macska körülszaladgálta a lyukas hombárt.

Az afrikai melegben sanyarú képet mutatott a tanácsterem. Az öregebb honatyák szunnyadoztak, az ébrenlevők az

izzadságot törülgették homlokaikról és a Ház levegőjét szidták. Széll Ákos aggodalmas tekintettel méregette a tátongó padokat; a karzatok hallgatói gyorsan változtak, mindenki el volt lankadva, csak a friss elnök, Bokross Elek nem, mivel figyelem dolgában csak egy ember konkurálhatott még, a vén kuruc, Csanády. Ma volt először a Házban, s miként a halottaiból föltámadt peleskei nótáriust, Nagyzajtai Istvánt, őt is érdekelte minden: szem, fül volt az öreg, ne adj isten, hogy csak egy megjegyzést is elveszítsen. Végighallgatta a jegyzőkönyvet, az elnöki jelentéseket, az összes beszédeket, kikutatott minden elmosódott közbeszólást, s csinálta folyton tenyeréből füléhez a tölcseket, egész addig: hogy »a vita folytatása holnapra halasztatik az idő előhaladottsága miatt«.

Megbámulta Károlyi Gábort: »Hm, ebből valamikor ember lesz«. Nagy, duplafedelű fejét (a fekete fedél alól a szürke fedél kandikál ki) megcsóválta egyszer-kétszer az ülés végén: »Ej, ej, hogy megnőtt azóta ez a Polónyi gyerek«, gyilkos szemekkel átsandított a miniszteri székek felé, mint a prédáját méregető farkas, majd odaszólt sóhajtva Gosztonyihoz: »De azonban nem ér ez semmit, hékás, ha Tisza már nem egzisztál«.

— Egyébként is nagyot változott a világ, Sándor bácsi — panaszkodott Gosztonyi. — Most már *onnanról* harapnak.

— Ne beszélj! — mondta az elvéhnedt szittyá, a kialudt fényű szemei tágra nyíltak.

A vita szürke egyhangúságát, s a Ház kimerültségét nem lehetett volna megjósolni a kezdetből, mert az ülés nyitánya, egy vitézi előjátékkal, mozgalmas, pezsgő tanácskozást ígért, úgyszintén a névsor is, melyen két olyan név fehérlett, mint az Eötvösé és a Polónyié. Ezekről nem lehet elmondani, hogy ahova lépnek ott nem terem a fű.

A vita villásreggelijét a Károlyi Gábor rohama képezte, kinek a pünkösdi ünnepeit nagyon megrontotta a Pongrácz gróf múltkori rendreutasítása: »tartsa a száját gróf Károlyi Gábor képviselő úr!«

Ezt már nem lehet így hagyni — gondolta magában gróf Károlyi Gábor, s fegyver után nézett a szélbali arzenálisban.

Akadtt is fegyver (sok ember sokat lát, tud), s Károlyi Gábor ma felállott, hogy attól a tábornok úrtól (Pongrácz

gróftól) föl nem veheti a sértést, aki 1848-ban Kossuth s a hazája ellen harcolt Temesvárnál.

Pongrácz nevetve kiáltott közbe:

— Tizennégy éves koromban?

A szélsőbaliak megsemmisítő gúnnyal nézték a nagybaszú, katonás képű képviselőt, néhány ingerült felkiáltás röpített el: »Gyönyörű dolog!« De csak egy percig érezte át a szemek bántó szúrását, mert amint aztán ő is felszólalt, hogy ő 1848-ban még Grácban ült egész 1850-ig az iskolapadokban, a nagy haragból nagy mosolygás virult ki a tigrisek ajkán. »Hazug rágalom az egész« — végzé be szavait.

Erre most újra felpattant Károlyi gróf. Volt még a pus-kájának egy csöve: ráolvasta az »Országgyűlési Almanach«-ból: »Mint táborkari tiszt vett részt a temesvári csatában.« Itt van, ki van nyomtatva. Szerkesztette Sturm Albert.

A jelenet már-már kínossá kezdett válni, midőn nagy tapintattal mindent lecsendesített az elnök.

— Miután Pongrácz Károly »hazug rágalom« megjegyzése nem Károlyi Gáborra, hanem a könyvre vonatkozik, a személyes ügy befejezettnek tekinthető.

Erre lecsendesedett a háborgó földszint, mint Neptun szavára a hullámok, de megmozdult a jobb karzat, ahol a Lloyd tudósítója és az Országgyűlési Almanach szerkesztője üldögélt, szelíd arcával és hegyes ceruzájával.

Mintha a villám érte volna! Őt, ki egy légynek se vétett soha, arra szemelte ki a fátum, hogy Károlyi Gábor generálisokat öljön vele. Ez több volt, mint amennyit jó szíve elviselhetett. Hát még mikor azt látta, hogy Pongrácz csakhamar előkeríti valahonnan az »Almanachot«, s ráncha szedett homlokkal olvassa a saját életrajzát.

Aztán megindul padjából a folyosó felé, mindenütt tudakozva útközben:

— Hol van az a Sturm Albert?

Sturm Albert csakhamar előtermett a folyosón, s a rágalom gurult ismét odább, mert Sturm Albert megmutatta a Halász Sándor múlt Országgyűlési Almanachját, amelyből szóról szóra átvette az adatokat.

— Teringette! — mond a tábornok zordonan. — Ki az a Halász Sándor?

— Az egy igen derék ember — mentegeté Sturm.

— Nem bánom én! De hol van?

— Most éppen nászúton van.

A jószívű Sturm szerette volna kipuhatolni, hogy miféle halállal akarja a tábornok kimúlatni a világból.

— Nemsokára hazajön... De az olyan jó ember kérem, hogy bizonyosan csak tévútra vezették... valami más Pongrácz életadataival keverték össze a képviselő úrét, egy olyan-
nal, aki Temesvárnál csakugyan harcolt...

— Az ördög vigye az egész temesvári csatát. Azt én föl se veszem.

— Hát miért haragszik akkor? — csodálkozott Sturm.

— Hogy a pokolba ne haragudjam, mikor elég vén fickó vagyok már anélkül is, s ez az ember elég vakmerő, két évet hozzá toldani. Mit kompromittál engem az asszonyok előtt! Tudja meg, hogy én 33-ban születtem és nem 31-ben...

Ezzel a kis incidenssel aztán véget ért e személyes kérdés a folyosón is, három tanulsággal.

Az első az, hogy a nyugalmazott tábornokok nem olyan félelmetesek, mint az aktív tábornokok.

A második az, hogy a képviselők annyira el vannak foglalva törvényhozási munkájukban, hogy még a saját életrajzukat sem érnek rá évek soráig átolvasni.

A harmadik az, hogy a nyomtatott betű sem szentírás.

Kritika nélkül könyvet írni nem jó. S kritika nélkül írt könyvből a mások jó hírnevét megtámadni nem ajánlatos.

A T. HÁZBÓL

[máj. 31.]

Ma végre befejeződött a honossági vita, melyet egy későbbi kor fiai szeretnének majd kiszakítani a Ház naplóiból. Kossuth is meglehetősen volna nélküle, a szélsőbal is, a kormány-párt is. Öröme, haszna nem volt belőle senkinek. (Gróf Pongrácz Károlyt kivéve, aki két évvel lett általa fiatalabbá.)

.....
A Laci fiamon már régen kitapasztaltam ennek a mostani vitának a természetellenességét.

Néha ugyanis előfogom a gyereket:

— Kit szeretsz jobban, te gézengúz, anyádat-e vagy apádat?

Ötöl, hatol ilyenkor a fiúcska, zavartan néz rám, hol az anyjára, kis szíve remegve inog ide-oda. . . míg végre kivágja magát valami közönséges szólammal: »apát is, mamát is egyformán«.

Hja, de a kis Lacika a lutheránus matrikulába van bevezetve, rajta hát nem eshetik ezen a téren nagy kellemetlenség, míg ellenben a szegény parlamentnek nyilatkoznia kellett a honossági kérdésben, *kihez hűz jobban?* Azok követték el a tapintatlanságot, akik ezt a kérdést a rideg eldöntés sorompói elé hurcolták.

Legjobb lett volna, ha még valamikor télen, a Tisza azon kijelentésénél: »Mi Kossuthot mint díszpolgárt ezentúl is magyar honosnak tartjuk« Irányi Dánielék rázúdítanak pecsétnek egy harsogó éljent, s aztán veszik az esernyőiket, kalapjukat, s mennek egyenest a távírdahivatalba sürgönyözni: »Kormányzó úr! Győztünk! Kérünk hadi jutalmul vagy hűsz nyílt levelet«.

A hűsz nyílt levelet átolvastuk volna, szép csendesesen, pipaszó mellett, s a mostani két hetes vitának nem lett volna se híre, se hamva. Dárdai nem feszegeti Nagyenyedet, Kőrösi tudománya intakt marad, a Sturm Almanachjában a molyok lakomáznának, Jókai Mór pedig írná otthon a Svábhegyen a »Rákóczi fiá«-t, ahelyett, hogy most itt a pörkölő melegben a szavazatával Kossuthból csinál Rákóczit. (A szélsőbali fel fogás szerint.)

De hát sic fata tulere. . . A vita megvolt, s ma a zárbeszédek máskor csendes napján is nagy tűzzel lobogott. Mindenki tett még a tetejébe egy kis rózsét.

Bezerédj Viktor, aki nemcsak kiváló háznagy, de a szónoki fegyverforgatásban is ügyes, egy kicsit megpiszkálta az ellenzéket, mint mikor a köpűt megrázzák, hogy hamarabb kijöjjön a raj.

Jött is a nagyhajú Herman, Bezerédj felé egy nagy lánzsaszúrással. Utána felállott Helfy Ignác, Kossuth bús »palatínusa« (most már in partibus infidelium); szemeiben a fény megtörött, homlokán felhők borongnak. Hivatkozik Molnár Antalra, hogy miként informálta ő Kossuthot. Molnár

kesernyésen ingatja nagy fejét, mintha mondaná: »Miért nem hivatkozik inkább Cogordanra!«

Majd maga a vezér lép elő: Irányi Dániel.

A Ház fele része kisomfordál a tereméből, pedig ha csak fele akkora szónok lenne az öregúr, mint aminőnek magát képzei, ma nem lenne Kossuth-kultusz, mert Kossuthot rég elfelejtették volna már az Irányi kedvéért.

Boldog ember, a legboldogabb e hazában, mert az istenek, akik úgy alkották egyrészt, hogy semmivel se legyen megelégedve, amit mások csinálnak, a tőle elvett elégedettséget nem tartották meg maguknak, hanem szépen visszacsúsztatták az öregúr elméjének abba a serpenyőjébe, amelyben a saját működését méregeti.

Polemizálgatott Szilágyival és Apponyival, hosszasan és unalmasan. Azt a képet nyújtva, hogy valaki mennyi ideig tud egy garasos szivart színi anélkül, hogy a hamuja elcsep-penjen.

Nekifordult Dárdainak is (hát persze, persze), hogy mekkora nagyot tévedett. És most — ide méltóztassanak figyelni olvasóim — az öregúr póza mutatja, hogy most nagy effektust vár:

— De tévedett Kossuth is — így szól és megáll egy percig, mert most olyan ékesszólási figura következik, aminő Cicero óta még nem volt.

— Halljuk! Halljuk! — hangzott a Ház minden szögletéből.

A nagy Dániel megszegi fejét, s önszobra legtöbbször mozgó részét, karját, könnyedén fölemeli s így folytatja:

— Az ő tévedése abból állott, hogy hitt a bécsi udvarnak és bízott a királyi eskü szentségében.

A jobb vidék megmozdult ingerülten. Péchy a lélekharanghoz kapott és megkondítá.

— Igazat mondott — kiálták balról.

— Én tűröm a szabad szót — mond az elnök —, de.

— Kénytelen tűrni.

— Igaz, kénytelen vagyok, de. . .

— Ott van a történelem, — süvítenek közbe a balok.

— Igaz, úgy van, de a királyi eskü szentségét a parlamentben ekképpen említeni nem szabad.

Ez elnöki figyelmeztetés által látszólag fölingerelve, de voltaképpen édesen megelégedve, leült a szélbal maché-párduca, miután még gigászi talpaival Apponyit »letiporta«, hogy azelőtt rászavazott a Boda indítványára, most pedig az ő javaslatára nem szavaz rá.

Apponyi Albert egy nyúlékony okoskodással Tisza Kálmánt használta törülközőkendőnek. De a szélbalon kitört az elégtelenség a »szövetséges« iránt.

— Kilóg a lóláb! — kiáltá Madarász Imre.

— Miniszter akar lenni — dohogta Csanády, s folyton folyvást zajlott, morajlott jobb keze felől a haragos tábor.

A remeklő szónok, kinek muzikális füle másnemű hangokat szokott meg onnan, látható idegességgel folytatta s végzé beszédjét.

Apponyi nyilatkozata provokálta a Tiszáét, mély csönd lett, mikor a hatalmas államférfi, a nagy »holt ember« felállott s elmondta őszintén, hogy milyen betegségben múlt ki. Melyik nyilatkozatot tette egyetértésben a társaival, melyiket a saját felelősségére, s hogy jött aztán a Kossuth levele, mely megnehezítette ígérete beváltását. Látható rokonszenvvel hallgatta az ellenzék is.

Tisza felszólalásának mintegy folytatásául jött a Szapáry Gyula beszéde; a miniszterelnök fényes sikerrel cáfolta meg a többségre és a kormányra ráfogott következtelési vádakat; mai beszédjének volt polemikus éle is.

Élénken tarkítják a (zajos helyeslés jobbról) és a (nyugtalanág, zaj balról), mert egypár igazságot odamondogatott az ellenzéknek, de annyi őszinteséggel, olyan nyílt modorban, hogy még az ellenzék se haragudott valami komolyan. S egyes (pedig az ellenzéknek elég keserű) helyeken olyan figyelem volt, hogy, mint az elnök mondá a csendet kérő Csanádynak: »Hiszen kérem a légy röpülését is meg lehet hallani«.

Szapáry roppant szerencsével kezeli az ellenzékot; Irányit arra indítá, hogy egy idézett szélsőbali lappal minden közönséget megtagadjon. Polónyi pedig formálisan ellágyult, készen a trón lépcsőihöz borulni.

Még most sem ért véget a vita, pedig Polónyi lojális beszédével már úgyis eléggé megszilárdult a trón, de még hátra volt Szilágyi Dezső, kinek múltkor tartott beszéde,

lángelméjének egyik legnagyobb nyilatkozása, elég lehetett volna pihenő babérnak akár esztendőkre, de a szenvedélyes viaskodót mégse vitte rá a lelke, hogy a vita legvégén még egyszer el ne paskolja kedvenc alakjait.

A türelmetlen Ház zsúfolt padjait (ugyancsak sokat petyeghetett tegnapelőtt a táviró) csakis Szilágyi bírta már lebilincselni délután két órakor. Beszéde után kitört a gyomrok szózatja: »Szavazzunk !«

Az elnök benyúlt a betűk közé és az E betű volt szerencséjében.

A szélbál makacsul bent maradt a padokban, ellenőrizni a szavazatokat, megéljenezte a habaréki »nem«-eket, Kaast, Beöthyt, Nagy Istvánt, míg ellenben nagy zúgás, gúnyos közbekiáltások fogadták a Jókai és Mikszáth »igen«-jeit:

— Gyönyörű dolog ez íróktól !

Csonka kezű honvéd, gróf Esterházy Kálmán, olvasta a neveket a jegyzői székről. A Kossuth csatáinak egyik hőse. És ő is igennel szavazott, mint még igen sok bajtársa.

A kormány tagjai ezalatt künn cigarettáztak a folyosón, és hihetőleg nagy izgatottsággal várták az eldöntést, hogy kinek a kezébe jut hát az ország? Kossuthnak-e vagy Ferenc Józsefnek?

Megszámíttatván a szavazatok, kitűnt, hogy 80 »nem« szavazattal szemben »219« igen áll.

Eszerint marad minden a régiben, őfelségéé lesz, Ausztria, Csehország, Karinthia, Illíria, Galícia, Lodomeria stb. és *Magyarország* továbbra is; Kossuthra marad Helfy, a dicsőség s a nemzet kegyeletes emlékezete, mint eddig (vagy ahogy széről nevezik — a száműzetés keserű kenyere), de Apponyi Albert elveszti ama jelzőjének jogosultságát, hogy Kossuthot per »nagy hazánkfia« emlegesse.

Ámbár elég szomorú dolog biz az !

HURCOLKODÓ HABARÉK

— Politikai karcolat —

A habarékpárt kocsija különválva állt a dombon, kereke egyetlen kővel alátámasztva. A kő (Tisza Kálmán) elgurult, s a kocsi magától beszalad a szabadelvű párti portára.

Semmi kétség már, a mérsékelt ellenzék ott lesz nemso-kára a Lloyd-épület mamelukjai között. Horánszky Nándor ott fog billiárdozni Csernátonyval, Tibád Antal együtt sakkoz-ik gróf Wenckheim Frigyessel és Sennyey István Beksiccsel fogja fújni a követ egy szögletben, a demokrácia érde- kében.

Bejönnek — nem azért, mert híre jár, hogy bejönnek — hanem, mert nem tudnak egyebet csinálni. Olyan kritikus helyére jöttek az ostáblának, hogy már csak egy mozdulatuk van: a *bejövetel*.

Már egy félve kísért a rém a szabadelvű pártkörben, hogy *be akarnak* jönni. És ez most megerősítést nyer legközelebb a jászberényi beszédben, az »akarni« szó kivételével. Mert akarásnak nevezni a kénytelenséget, nagy szószegénységre mutatna s szavak tekintetében ők mindig jómódú emberek voltak.

Dehogy akarnak, dehogy, a Kálvin-térről a Lánchíd-térig vezető út nem kéj-kirándulás; nem annak fogják azt fel Appo- nyiék sem, mert jól tudják, hogy ahová mennek, az rájuk nézve a »legsötétebb Afrika«, amelynek homálya átláthatat- lan: rózsákon ott eleinte nem ülnek. Egy olyan megfordított házasság akar ez lenni, amely az ő legvérmesebb reményeik szerint is perpatvaron kezdődik, és csak a végére jönnének a mézeshetek.

*

A mézeshetek bizonytalanok, a perpatvar bizonyos.

Vessünk egy tekintetet a jövőbe. Mi lesz, ha Apponyi bevonul a pártba, összes suitjével, grófjaival és papjaival.

Hát mindenekelőtt nagy kellemetlenség lesz Szapárynak, kinek a pártja elég nagy és elég odaadó. De ez nem minden, a

dolog kellemetlen lesz mindenkinek, mert ha egy teli tóba beömlik még egy tó, a víz egy részének szükségképpen ki kell loccsannia, és a vízzel együtt halak is partra vettetnek.

A szabadelvű párt eddigi korifeusaiból, kápláraiból és közlegényeiből mindenik veszít valamit, a pozíciójából mindenik hátrább tolatik, mert Fenyvessyt, Grecsákot még megbírja a párt-gyűléses hullámvészélés nélkül, de ahova a Károlyiak, Wenckheim Frigyesek esnek, azok nem lehetnek statiszták, azoknak a súlya, ereje nem érdemeik és szolgálataik után jár. Ezek mint nagy testek nagy helyet foglalnak még mozdulatlan-ságukban is, akárhol legyenek.

De vajon igazán mozdulatlanok lesznek-e? Kétkelkedni lehet rajta. Hiszen kézzelfogható dolog, amit akarnak. Csak a lapjaikat kell elolvasni, ahol még mindig foly az ádáz csata Tisza Kálmán, a »holt ember« ellen. Elég magyartalan vonás ez. Mert a magyar ügy mellett már küzdöttek a holtak (nem az Éles Henrik holt választóit értem, hanem a Csaba vitézeit), de holtak ellen még nem küzdöttek magyar ügyben.

Nem szemrehányásként mondjuk azonban, csak mint tényt konstatáljuk, hogy Tisza ellen egyre foly a hajsza, az ellen a Tisza ellen, aki megteremtője és a közlegényi ruhában is nagy faktora annak a pártnak — ahova bemenni fognak.

Botorság volna hinni, hogy a mérsékelt ellenzék csak azért megy be a szabadelvű pártba, hogy a foganatba veendő reformokkal meg van elégedve, s hogy ezen meglegedésben meghízzék; sem nem azért megy, hogy mindennap jó estét kívánhasson a minisztereknek, ami szintén egy neme lehet az élvezetnek (egy ellenzéki emberre nézve), hanem azért megy be (ami természetes is), hogy ott magát érvényesítse, s erre nézve első teendőnek, minden jel arra mutat, Tisza és embe-reinek kiirtását tartja.

Mert így gondolkoznak és talán igen helyesen: a hatalomig két ajtó van, az egyik ajtóhoz a Lloyd-épület hátulsó lépcsője vezet, a másik ajtóhoz csak Tiszán keresztül juthatunk.

A habarékpárt bevonulása tehát háborút jelent Tisza és hívei ellen.

*

Kétségkívül rosszul berendezett parlamenti élet ez, ahol a lelépett államférfi kénytelen beülni azok közé, akik megszokták, hogy az ő szava az első és utolsó; ahelyett, hogy átülhetne az ellenzékre, folytatni a csatákat elveiért a győztesek ellen. Andrassy megszűnt kormányelnök lenni, elment Bécsbe; Bittó nem szerepelt a parlamentben többé (és Bittó végre is csak Bittó volt). Első eset, hogy volt kormányelnök beült abba a pártba, melyet tizenöt év alatt ő hozott, teremtett össze. Igaz, hogy közlegénynek ült be — de ha egy nagy vas-kondér azt mondaná: »ezentúl már én is csak cserépbögre leszek«, olyan könnyű volna-e azért eltörni, mint a cserépbög-réket?

Tisza denique bent ül, s ez a legsajátságosabb helyzeteket teremtheti meg. Tisza is tudja, mert nem vak és nem süket, hogy a habarékpártnak ő ott nagy szálka, de ha Tisza nem tudná is, érzik az ő hívei, hogy a beözönlők első célja az ő kifüstölésük a parlamentből; a lassú elmúasztás szomorú processzusa; ma ennek, holnap amannak az elejtése.

És mert az önfenntartási ösztön a leghatalmasabb az emberekben, Tisza igazi hívei és azok, akik híveinek tartatnak, mihelyt a habarékpárt átlépi a Lloyd küszöbét, rögtön a régi vezér köré csoportosulnak, rögtön pártot képeznek a pártban vagy legalább árnyalatot. Ezekhez fognak járulni a liberálisok, akik azt dörmögik magukban: »Bejöttek közénk a feudális urak«, s legott fészkelődni kezdenek a protestáns elemek: »Bejöttek közénk a klerikális urak«.

Mit fog csinálni ekkor Szapáry? Vagy lavíroz a két árnyalat közt, gondolva »majd összetörődnek apránkint«, vagy valamelyik árnyalathoz áll.

De elkerülhetők-e ily lavírozás mellett a kollíziók két oly árnyalattal, mely egymást meg akarja enni?

Éppen ellenkezőleg! Szapárynak nem marad más választása, miután a torzsalkodást lecsendesíteni nem tudja (mert az lehetetlen), mint hozzászegődni valamelyik árnyalathoz vagy feloszlatni az országgyűlést. (És ez volna a kisebbik baj.)

De tegyük fel, hogy Szapáry a nagyobbik bajt választja (vagy, hogy a nagyobbik baj válik időközben kisebbiké), és a mérsékelt ellenzékéből származó mamelukjait tekinti fő

támaszának. (De ehhez a föltevéshez legyen szíves az olvasó a Jókai fantáziáját kérni kölcsön.) Mondom, tegyék fel, hogy őket fogja segíteni a térfoglalásban a régiek rovására — s ezen föltevással kapcsolatosan kérdezzük meg például Horánszky Nándort vagy Beöthy Ákost (Beöthy Ákost ne is kérdezzük, mert az már tudja és nem megy egy tapodtat se) hiszi-e, hogy ezt összetett kézzel nézné a régi szabadelvű párt és ezek adhe-renciája ?

Szapáry Gyula rokonszenves és tisztelt államférfi Magyar-országon, de végre is gróf. Ez még nem baj. De az már nagy baj lesz, ha a közvetlen háta mögé Apponyi áll, mert az is gróf, mivelhogy hát Apponyinak a háta mögött is gróf áll: Károlyi Sándor, ennek a háta mögött is gróf: Wenckheim Frigyes és nagy beláthatatlan vonalon gróf, és gróf. . .

Az a liberalizmus pedig, amit a grófok csinálnak, olyan, mint az újpesti hatos, hasonlít az igazi piculákhoz, rá is lehet vele szedni az embereket, de a pengésénél a forgalomban rögtön elárulja magát.

Ha tehát Szapáry Gyula gróf melléjük állna, az csak annyi lenne, mintha ő ment volna a habaréki klubba; mert rögtön egy másik szabadelvű tábor támadna, erősebb, tisztább és hatalmasabb az eddiginél.

A valószínű egyébiránt az, hogy Szapáry a saját pártjával marad, melyet jó napokban, rossz napokban soha el nem hagyott, s ez esetben (jó lesz notíciába venni a habarékpárt-nak), őrajta teljesezhetnek be, amit a Tisza híveire szeretne rámérni, hogy a következő országgyűlésen négy-öt fogásra is elfér a retyerutyájuk. . .

Gondolják meg, mikor irtani indulnak, hogy hátha véletlenül ők találának kiirtatni. . . Mert előfordultak már ilyen furcsa esetek a történelemben !

Oppozíciójuk ártalmatlan volt, de ragaszkodásuk veszedelmes. A torzsalkodások és belzavarok kikerülhetlenek lesznek, az ő belépésükkel okozhatják a kormány bukását is (mert a zavarokból nem lesz kivezető út), de egy kétségtelen, s ez az, hogy sorsuk éppen nem irigylendő, és hogy sehol se várják őket tepertős pogácsával.

GRÓF APPONYI ALBERT

A vászonkereskedések kirakatain két kép vált már unottá. Láthatta azokat minden ember, aki az utcákon megfordult. Egy fiatal férfit ábrázol az egyik kép, aki kétségbeesett arcot vág, mert egyszer sem, sehogy sem tudja az inggallérját úgy felgombolni, hogy valahol fel ne csússzék.

Ez gróf Apponyi Albert tíz év óta.

A másik képen ragyogó vidám arccal, széles jó kedvében ugyanazon férfialak van ábrázolva, aki végre megleli a gallérfelgombolás nyitját.

Ez is a gróf Apponyi Albert a véderő-vita óta.

Nem akarom a harmadik képet megfesteni, hisz ezt a vászonkereskedők sem teszik ki a kirakatokba (mert kárára lenne a Fayt-féle felgombolási módnak), de nagyon valószínű, hogy a szilárdan állni látszó gallér is kicsúszik majd. . . Csak legjobb az, ha az embernek az inge és a gallérja ugyanazon egy darabból való.

És ezzel körülbelül el is mondtam volna már a kritikámat a gróf Apponyi Albert politikája, programjai és működése fölött — de ön, tisztelt szerkesztő úr, valami egyebet kíván tőlem; egy fecsegést Apponyi grófról, melyet a hölgyek is megértsenek, de a politikusok is elolvashassanak.

Tudom, tudom. Ön azt írta nekem: »A mamelukot hagyja a másik szobában, mikor hozzáfog az íráshoz«.

Ne tessék tőlem félni, t. szerkesztő úr, én bennem a mameluk nagyon szelíd, hallgatag ember, és mikor Apponyi Albertről írok, bátran bent lehet a szobában, mert az ő egyéni tulajdonai és nagy talentuma előtt a mameluk is leveszi a kalapját.

Apponyi Albert (nem árurom el éveit, mert még megházasulandó ember) amaz időszaknak a gyermeke, melyről azt szokták mondani: »Itt egy generáció kimaradt«. Ez az időszak mindössze közepszerűségeket produkált, s az egyetlen nagy alak Apponyi Albert. Mikor lett nagygyá, hogyan növekedett fel híres, ős kapacitások feje fölé, annak alig van története. Mindjárt első fellépésével a parlamentben államférfiú számba ment. Apponyi Albert sohasem volt *kezdő* politikus.

Talán éppen ezért sorsa, hogy *bevégezt* politikus se legyen soha.

Pedig széles látkörrel, sok tanulmánnyal bír, az angol nagy államférfiakra emlékeztető komprehenzív erővel rendelkezik, szónoki képessége pedig ez idő szerint első az egész kontinensen.

Előadásából hiányzik ugyan a Kossuth színpompája, az Eötvös Károly csöppentett mézes humora, a Szilágyi Dezső analízáló ereje és az Ugron Gábor gyújtó heve, de sokkal több hiányzik viszont ezeknél abból, ami őbenne megvan.

Nagy napja az a Háznak, ha ő beszél, pedig gyakran beszél. Már kívül a kapun láthatni nyomait; ki van függesztve a táblácska: »a karzati jegyek elfogytak«. A folyosón mélységes csend honol, mint a kriptában, csak a teremőrök léptei hangzanak: tipp-topp, tipp-topp. A karzat telidem-tele van. Az idegenek páholyában száz meg száz szóke, barna női fej izeg-mozog türelmetlenül. Ingó-lengő kalaptollak, csapkodó legyezők rezedaillesatot hajtanak lefelé, hol fülledt, sűrű levegő kavargó a tömött sorokban ülő honatyák feje fölött... A főrendek karzata is megtelt rogyásig. A vegyes karzati közönségben ki-kitarkállik egy-egy klerikus nyakig begombolt renverendában, a hátulsó sorokban olykor-olykor egy jászberényi atyafi a szépen kifefélt dókájában.

A miniszterek a ceruzájokat hegyezik (mert lesz jegyezni-való), az egész Ház türelmetlenül hallgatja azt a szerencsétlent, akinek Apponyi előtt jutott a hely a szónokok tábláján.

Végre megcsendül a jegyző ajkán:

— Apponyi Albert gróf!

A templomi csöndben fölemelkedik a Horánszky Nándor háta mögött, ifj. Ábrányi Kornél mellől a Ház nagy szónoka, kivel csak Szilágyi vetélkedhetik. Hosszú kezeiben egy ceruza van és egy zsebkendő. Feje, mely egy nemes angol lóéhoz hasonlatos, méltóságteljesen, nyugodtan nyúlik fel hosszú nyakán. Szép öblös hangja megkondul, mint a harang, és viszi, viszi a hallgatóit — amerre ő akarja. S milyen szép művészi, kicirkalmazott utak ezek, amiken ő viszi a hallgatóit; kanyargósak és mégis összeérők. Szilágyi megáll velünk, s az unalomig hosszan kell időznünk egyes helyeken, sőt némelykor vissza is fordul; Ugron vadon-erdőn visz, sziklákon,

hegyszakadásokon át, túskebokrok között nyargal, sohase tudjuk, hol lyukad ki. Eötvös kiveszi a labdáit egy-egy tisztáson, s csiklandozó napfénynél pajkos játékot íz velünk, de Apponyi komolyan, méltóságteljesen, erős léptekkel, simán hatol előre az ő »angol sétányán«, virág is van az útban, de módjával, túske is van, de csak a dekoráció végett.

Pihen az elnöki csöngettyű. Nem kell elnyomni a »zajt«, »nyugtalanságot«, nem kell rendreutasítani a szónokot. Öntudatosan nagy mester kezeli a Cicero fegyvereit, ki nem ragadtatja el magát. Tudja, mennyi centiméterig szabad a késnek behatolni az ellenfél bőre alá, hogy a seb inparlamentarissá ne váljék. Vitatkozási modora előkelő, hangja mindig nemes, stílje finom, kifejező, szabatos és a frissesség hímpora van rajta.

Beszédje mindig kerek, mindig egész; oly nagy, gazdag anyagot nem bír kezelni, mint Szilágyi (ki egy társzekér argumentummal dobálja agyon ellenlábásait), csekély beszédlatinát gyúr meg egy szónoklatra, de az úgy van dolgozva, cizellírozva, kidomborítva, összeállítva és felállítva, hogy *nagy arányaival* látszik imponálni, pedig ez csak a szónoklati művészet bűvös játéka; az a bűvészet, mely a Hatvani professzoré volt, hogy a Hortobágy füvei magasabbaknak tetsettek egy percre a debreceni toronynál.

Apponyi beszédei megrendítik, összemorzsolják az embereket, de csak az ő szájából hallva, a hatás künn, a friss levegőn, gyorsan párolog ki a fejből, bár sohase párologhat el végképpen.

A frenetikus tetszészaj, mely föl-fölviharzik szavai alatt, egy cseppet se látszik őt melegíteni; nyugodt, hideg marad végig, halavány hosszú arcán nem gyúl ki a pír, szemei nem csillognak tüzesen, homlokán nem cikázik át a hevület derengő fénye, csak nagy orrcimpái látszanak gyorsabban lüktetni, és a ceruza jár sebesebben a kezében.

*

Gróf Szécsen Antalt dicsérte egyszer valakinek Deák Ferenc, hogy nagyon okos ember és jó szónok:

— Tudom — mondta az —, jól ismerem. Hatalmas szónok az; sokat pisszegtem már neki.

Körülbelül így van Apponyival a közvélemény; de amíg Szécsen Antallal szemben ez talán helyes álláspont volt, Apponyi Alberttel szemben nincs a közvéleménynek igaza. Szécsen maga kereste ezt a pisszegést és megtalálta, Apponyi el akarja kerülni és minduntalan szembe találja.

Apponyi Albert a nemzeti törekvések hivatott, nagy szószólója, őt minden magyar embernek szeretni és tisztelni kell — ha követni nem is. Mert lehetnek differenciák a módra nézve, de a célra nincsenek.

Ő abból a fából van faragva, melyből a legnemesebb államférfiak. Szíve jó és eszményekért hevül. Sokszor mondá baráti körben:

— Tisza a nemzet rossz tulajdonságaira spekulál, azért olyan erős, én a jó tulajdonait szeretném fölkorbácsolni.

De hisz éppen ez az egyik oka, amiért Apponyi tehetségeihez mérten nem prosperálhat; nem vezetik magyaros motívumok. A nemzetek nehezebben válnak meg az öröklött rossz tulajdonságaiktól, mint a jóktól. S a nemzetek nem változnak meg egyszerre egyes emberek kedvéért, kell hát, hogy ezen emberek változzanak meg. És Apponyi próbálja is az elváltozásokat így is, úgy is; de sehogy sem tudja úgy eltalálni, hogy a politikát csináló magyar elem önmagára ösmerjen: »Ninini, ez az én képemben jár«.

Ez az oka azon félszeg helyzetnek, amelybe most jutott, hogy a meddő küzdelmekben kifáradt pártja, úgyszólván belekényszerül a kormánypártba való beleolvadásba; zászlójukat beviszik magukkal, s el fog tétetni a szabadelvű párt győzelmi relikviái közé.

Ez az oka és ama hibás kiindulási pont, hogy Apponyi már ifjan azzal a szándékkal lépett a parlamentbe, hogy mindenáron miniszterré legyen.

Ha a görögök, meg azok, akik a mitológiát kigondolták, olyan mameluk-természetűek lettek volna, mint mi, bizonyára külön istent adtak volna a minisztereknek is (volt nekik elég), s ez az isten vagy mondjuk istennő, hihetőleg olyan természettel bírna, hogy futna azoktól, akik neki udvarolnak — de ámbár minisztereinknek nincs külön istenük (legfeljebb külön kupéjuk), akivel ezt az igazságot ki lehet tapasztalni, de példáink vannak már a múltból. Andrassy Gyula gróf az

akasztófa felé indult, s talán ezért jutott el a trón közelébe. Tisza Kálmán első léptei (az Almásy-összeesküvésben) a börtön felé irányultak, s így ért el kacskaringósan a miniszterelnöki székbe.

Csak Apponyi Albert indult egyszerre a vörös szék felé.

Egy lépés csak, két lépés csak . . . de még eddig egy tapodtnyira sincs közelébb, mint ahogy az első nap volt.

*

De hisz egy egész kötetet lehetne Apponyiról fecsegni, még sem merítenők ki sem az anyagot, sem a közönség érdeklődését! Felhozhatnánk ellene, hogy szereti a zenét, és mondhatnók a magyar atyafiaknak: »Ej, ugyan képzeljék el, önök, Deák Ferencet zongorázva«. Elmondhatnók, hogy a jezsuiták nevelték (s ez nagy hibaszámba esnék, kivált azok előtt, akiket senki sem nevelt), ráfoghatnánk, hogy a papokkal kokettírozik stb. De e léha szószátyárságot mellőzve, legyen szíves a cikk végére odatenni szerkesztő úr a következő szavakat:

»Apponyi Albert grófot félreértették eddig, de az ő idejének is el kell érkeznie. Mert a nagy tehetségek nem pusztán azért adatnak a nemzetnek, hogy a képesűjságoknak legyen kiknek hozni az arcképeit.«

AZ ELSŐ ÜLÉS

A negyedik ülészak megnyílt. A nyár elején elhagyott kép újra kitérült a szemek előtt, nagyon piciny módosításokkal. A folyosókon minden úgy van, mint azelőtt, csak a kandallók újak, de azokban még nem kell tüzet gyújtani; mert az idő is éppen olyan, mint mikor a Ház eloszlott. Csakhogy akkor még így szólt az izzadt homlokú képviselő panasz: »már nagy meleg van tanácskozni«, most pedig: »még nagy meleg van tanácskozni«. Tehát semmi sem változott meg: Péchy Tamás a régi jó színben ül helyén, mintha fel se kelt volna onnan azóta, Csernátonyt Szapáryval beszélgetve hagy-

tuk el, most is úgy találjuk. Tisza Kálmán csendesen húzódik meg padjában; mintha fiatalabb lenne tavaly óta.

De a szem önkéntelenül a változásokat keresi. Hol ül Fenyvessy?

Apponyi mellől áthurcolkodott már, de nem egészen a kormánypárti zömbe, hanem csak szerényen a határra: a bal szomszédja még habaréki, a jobb szomszédja már mameluk. Az ő, ami a mappákon az elválasztó szín. (Ézúttal zöld szín.)

Azután Ugron Gábort keressük. Ugron a nap hőse. Lázás tevékenységben jár-kei, sűrű-forog, majd ehhez szól, majd ezt a párttagját fogja el: disputál, kapacitál, intézkedik, mintha száz keze és száz szája volna. A jó Irányi Dániel se vesztett kevély merevségéből semmit, peckesen trónol szétszóródásban levő csirkéi közt, mint egy meglegedett kotlóstyúk; bekunyorított hajával határolt homlokán nagy tűnődés festékezik; hogy ő ellene van-e Kossuthnak ez a mai levele irányítva vagy Ugron ellen? Az öregúr egyedül hallgatja a népes Ház morgását, zajgását. Eötvös és Polónyi a dirigensek. Ezeket veszik körül nagy csoportok. Ez is, az is Polónyival akar beszélni, tőle kérdezni valamit. Eötvös széles arcán diadalmi mosoly tündöklök. Az öreg Irányitól senki sem kérdez semmit. Érti a mellőzés ezer apró tűszúrását, amit egy, az udvarnál kegyvesztett belső titkos tanácsos érezhet.

A nyolc miniszter mind jó színben van. Szilágyi Dezső megfogyott egy kicsit (tíz kilóval lett könnyebb). E súlyt hihetőség átengedte minisztertársainak, mert Szapáryn Baross, sőt még Orczy is konstatálható egy kis nyári akvizíció.

A függetlenségi párt soraiban észrevehető külsőleg is a küszöbön álló bonyodalmak pezsdítő ereje: elevenség, zsidóság mindenfelé. Egészen elütő a »szomszédok« hallgatag táborától, kiknek a szemében olvasható a tűnődés: »Hát velünk mi lesz?«

*

Egyébiránt a rövid ülés nagy része az elnökségnél felgyűlt iratok felolvasásából állott. Jelentések, kérvények, új választások, képviselői lemondások. Egy hang balról belekiáltott a monoton jegyzői mormogásba:

— Köztük van-e az Ábrányi Emilé?
A napirend megállapítása után az interpellációk következtek, s ezekkel az ülés véget ért.

A MAI ÜLÉS

[[okt. 4.]

Délig a választások folytak, s itt egyéb emlékezetre méltó nem történt, csak az, hogy az ó-bal egyik jelöltje, Justh Gyula kibukott a közigazgatási bizottságból, s helyette az új-bal Holló Lajosát szűrték be a kormánypártiak. Rokonszenv kifejezése akart-e ez lenni a *kezdődő* párt iránt, vagy valami egyéb — azt majd kinyomozza a 21-ik század Thaly Kálmánja, aki a mostani »kuruc csatákról« böngész adalékokat.

Annyi bizonyos, hogy a Ház szavazócédulái (amikre a takarékpénztár is adhat már) hosszú idők óta először hagytak cserbe valakit.

Háznagynak majdnem egyhangúlag Almássy Gézát választotta a Ház.

Ha ezelőtt két évvel választották volna meg háznagynak Almássy Gézát — nagy bókot mondanánk neki: mert a Ház háznagyának rendszerint a legszeretetre méltóbb gentlemant választja, de most, amióta a háznagyokból válogatják a minisztereket és miniszteri tanácsosokat, azt a malíciát is mondhatnók, hogy a Ház azokat a tagjait választja háznagyoknak, akiktől hamarosan meg akar szabadulni.

De Almássy Géza nem érdemli meg, hogy malíciával fogadjuk, különben is oly nehéz helyzetet talált Bezerédj után, hogy kegyetlenség volna még súlyosabbá tenni; Bezerédj tatarozási leleményességét annyira kiaknázta, hogy Almássynak semmi teremteni valót nem hagyott többé. Még egy alkotás volt képzelhető: a kandallók, de Bezerédjnek az is eszébe jutott.

*

A választások után (mert választásoknak csúfolják) Szapáry Gyula miniszterelnök felelt a hozzá intézett két egyszerű interpellációra.

Válasza nyugodt őszinteséggel, szűken szavakban, frázisok nélkül, de ügyes fordulattal a távirati sikkasztás büntényét hegyezve ki, jó hatást tett a pártra, mely zajos helyesléssel vette választát tudomásul.

Gulner úgy állította fel a kérdést, hogy Bécs vagy külföldön van, s akkor írjanak oda nemzetközi nyelven, franciául, vagy belföldön van és akkor írjanak magyarul.

Amint azonban Bécs nincs sem külföldön, sem belföldön, úgy Gulner sem lévén egészen sem a kormánypárton, sem egészen az ellenzéken, a válasznak az Ugron interpellációjára adott részét tudomásul vette, de a saját részével nem volt megelégedve.

Most már azt várta volna az ember, hogy Ugron megcsupa reciprocitásból a Gulnernek adott válasszal lesz elégedett és a magáéval lesz elégedetlen, de nem. Ugron szívébe nem fér be egyszerre két érzélem; Gulner olyan szelíd mellette, mint egy falat puha kenyér, amelyiknek az egyik oldalára vaját kennek. De Ugron olyan, mint a szivacs, annak ha az egyik csücskét vitriolba mártják, a vitriol az összes likacsait betölti.

Nagy szócsattogtatással rontott Szapárynak azon a szenvedélyes hangon (ha nem is abban a stílusban), amelyet kiküszöbölni akar a vitákból:

»Két bűnös van itt, az egyik, aki elsikkasztotta a táviratot, a másik pedig az, aki megsértette a nemzet jogát a távirattal...«

Feltűnő volt, hogy a szélsőbaloldal hideg maradt, pedig Ugron oly verve-vel, oly villámló haraggal beszélt ma is, mint szokott. Okvetlenül magával kellett volna ragadnia a baltábort.

De Eötvösök kiadták a taktikai jelszót:

— Semmi »helyeslés«, «, gyerekek! Hadd lássa, hogy mit érnek az ő beszédjei, ha mi nem vagyunk a háta mögött.

A haza e nagy küzdő fiainak fájt ugyan a német távirat, vérzett a szívök, de a rettenetes miniszterelnöki büntényt mégis képesek voltak szó nélkül elszenvedni, amint arról volt szó, hogy »bosszantsuk meg Gábort egy kicsit«.

Azonban mégis az Ugron szónoki varázsa győzött; a dikció végén átmelegedtek a kedélyek, s egyre több tetszészaj csúszott ki a taktikailag meglakatolt torkokból.

A T. HÁZBÓL

(Bevezető rész a büdzsé-vitához)

[nov. 6.]

Úlj mellém a kandallóhoz, t. olvasó, föl van szítva melege a folyosón, meséljük tovább a nagy csodálatos regét, melyet a főséges Idő apró morzsákban, kicsi vonásokban előtologat!

Megint költségvetési vita van. Tán már a tizedik, amióta én írom a lefolyását.

Unalmas, egyhangú dolog — ha a külsőségeket vesszük. Ugyanaz a tárgy, ugyanazok a szónokok. Mint az alumneumok sovány étlapján jött egymás után: »Kása, lencse, kása lencse«, úgy jön a költségvetési vitában. Helfy—Horánszky, Helfy—Horánszky. Tavaly is így volt, esztendőre is így lesz.

Változik a kormány, a büdzsé, de e két szónok sohase változik meg. Már a régi országgyűléseket sem tudom elképzelni e két panaszkodó alak nélkül. Mária Teréziának Helfy tagadta meg a zabot. II. Lajos temetési költségeit Horánszky kifogásolta...

S midőn ilyenformán él az elmékben a keserű arcú Horánszky, micsoda különös bibliai esemény adja elő magát.

A habarékpártnak ugyanis volt egy gyönyörű okos programja. A világ ugyan nem tudott róla semmit, de maga a habarékpárt sem. Mindenki azt tartotta róluk, hogy magtalanok. Handler Mór volt a házi orvosuk, de siker nélkül.

Látták ki- s bejáráni a megboldogult doktor lelkét a habarékhelyiségekbe az ajtóhasadékokon, de ez, mint most utólag kivil, mind csak fifika volt, mert a habarékpárt egy egészséges fiúcskát nemzett, de ezt titokban tartotta. Miért tartotta titokban azt nem lehet kikombinálni, de hogy titokban tartotta, ha megvolt, az bizonyos. Hogy pedig megvolt, az onnan

bizonyítható, hogy ellopták. Mert az ördög már elvitte egyszer úgy a szegény mesebeli ember fiát, hogy az arról semmit sem tudott, hanem olyan fiút, amelyik még nem volt meg, eddigelé az ördög se tudott elvinni.

Úgy áll hát a dolog, hiába csúrjuk-csavarjuk, hogy a furfangos Tisza Kálmán összebeszélvén az embereivel, nagy titokban ellopta a gyereket a habarékpárttól.

A habarékok nem szóltak semmit egy darabig, látván a fiúcskát, fenekedének ellene.

— Nem kellesz nekünk. Apád se kell, te se kellesz. Veszedelmesek vagytok mind a ketten.

Látván azonban izmosodni a gyereket, milyen hatalmas, lendületes, erős, felkiáltának egy napon:

— Hiszen ez a mi ellopott fiúnk!

A szabadelvűiek a fejüket csóválták:

— Hogy mondhattok olyat, ti pogányok, akik annyiszor megköveztétek!

— Esküszünk, a miénk ő!

— Nem igaz. Mindég a miénk volt!

— Ti csak a tutora, Tisza miatt szeretitek.

— Ti pedig csak azért állítjátok magatokénak, mert irigylitek tőlünk.

Az aggastyánok eleget töprenkedének, hogy honnan veyék elő Salamon királyt, aki ítéljen a gyerek felett, hogy ki az apja.

Míg végre előjött Salamon király a véderóvita alatt a szélsőbal képében. (Oh, de ráfér már ezekre is, hogy egyszer valaki egy bölcshez tegye hasonlókká.) A szélsőbal így szólott a »fegyvertársakhoz«:

— Itt van a kezetekben ez a pallos, amelynek neve »inparlamentáris harcmodor«. Igaz, hogy ezzel a gyermek életét is kiolthatjátok, ha sokat hadonásztok vele, de a Tisza feje bizonyosra le fog hullani. Kell-e a pallos, vagy sem?

Apponyi azt felelte:

— Várjatok, uraim, egy kicsinyég, míg előbb a kezemet megmosom.

— Kell-e pallos, vagy sem?

— Megálljatok, míg a kesztyűmet felhúzó.

— Kell-e pallos, vagy sem?

— Ne türelmetlenkedjétek, míg egy imádságot elmondok a parlamenti küzdelmek tisztaságáért...

— Tehát nem kell a pallos...

— Azt már nem mondtam. Hozzad csak utánam, Ivor fiam!

A habarékpárt elindult a pallossal:

— Hadd vesszen a gyermek is, csak Tisza ne maradjon!

Tisza azt mondta a csatában:

— Hadd menjek én el, csak a gyermek megmaradjon!

És a szabadelvű párt helyeselte ezt.

Az apasági kérdés ezzel el lett volna döntve a komoly közönség előtt salamoni módon, a biblia találékony bírói serpenyőjén — de mi történjék most már az alapákkal?

Természetesen el kell játszaniok egész végig az apai szeretetet.

S ennek a szent vonzalomnak látjuk egyes szikráit kicsilámlani a költségvetési beszédekből.

A gyermeküket veszített atyák, a gyermekük után kíváncsoznak — a szabadelvű körbe.

Hát nem magasztos érzélem ez?

Ott van minden habaréki beszédben szebbnél szebb alakban az instancia: »Adoptáljatok apáknak«.

Most már jó a program, kielégítő a kormányzati rendszer, és kitűnő a kormány, de azért még nem állott be a teljes megállapodás.

A habaréki beszédekből ezek a mély okoskodások pengenek ki:

A Tisza rendszere rossz volt. A mai rendszer jó. De miután a mai rendszer teljesen azonos a Tiszáéval, tehát mégse jó. Mivelhogy azonban a költségvetés mégis jó, és az egész kormányzati irányzat az ellopott program értelmében vitetik, tehát mégiscsak jó a rendszer — és Horánszky elfogadja a költségvetést.

A mai ülés is csak olyan volt, mint a tegnapi. Ugyanezek a dolgok kísértettek. Ábrányi Kornél, kinek beszéde nem nélkülözötte írói vénájának zománcát, szintén a kormányklubba való útról hempergette el a köveket. A hírhedt »vékony hártyaért« formálisan expiálta magát, amit rokonszenvvel hallgatott a Ház, csak Károlyi Gábor mordult bele gúnyosan:

— Megyek kezét csókolni Tiszának !

A szónok érdekes megfigyeléseket mondott a helyzetről, s azokat sok helyütt igen szellemesen tálalta fel úgy, hogy a Ház figyelmét lekötve tartotta folytonosan.

Wekerle miniszter déltájban kezdett beszélni, s oly nemes szavakkal koszorúzta meg beszéde elején Tiszát, hogy ott szemlátomást nőtt a hallgatók előtt. Nem Tisza, de Wekerle. (Hová nőhetne már Tisza még nagyobbra?)

Aztán az eddigi szónokokkal polemizált, a Ház zajos tetszése mellett majdnem bravúrral, néhol kedélyeskedve is: hogyha ő ülne az ellenzéken, majd jobban megbírálná ő a büdzsé hibáit. . .

Az egész Ház mosolygott. Aranyos derű öntötte el az arcokat.

A szép pirosló országcímert a Péchy Tamás fáradt feje fölött szinte nevetni látszott az emberekkel.

— Hehehe ! A pénzügyminiszter a saját büdzséjét figurázza. Jó rendben lehet az ! Hehehe ! Csak mégis jó volt azt a programot ellopni !

A MAI ÜLÉS

[nov. 7.]

Hegedüs Sándor, ki hetekig szokott ülni az előadói széken, a legvérmesebb álmában se merte képzelni, hogy három napig leüli a dolgait. Ma, harmadnapra véget ért a költségvetési vita.

Az első orátor Illyés Bálint volt. Rosszat nem akarunk róla mondani, mert poéta, jót nem lehet, mert nem politikus.

Csatár Zsigmond ellenben szépen fejlődik, tehetségei izmosodnak, hasa növekszik és látköre tágul. Ma már Crispiról beszélt és a hármas szövetségről is nyilatkozott. Fájdalom, kedvezőtlenül. Csatár úr azt mondja, hogy a kiengesztelt jó barát és a kétszer főtt étel nem jó.

Ezen ellenzéki gyengélkedések után déltájban felállott Tisza István, kit templomi csöndben hallgattak; a valutarendezést fejtegette olyan eleven világos előadásban, hogy a laikusok figyelmét is lebilincselte, s a tetszés külső megnyilvánulásai még az ellenzékre is átragadtak.

Beszéde második részében az általános politikai helyzettel foglalkozott magas, úgyszólván pártok feletti szempontból; annyira tárgyilagos volt, hogy a mérsékelt ellenzékben is kiemelte, ami politikai pályájukon kiemelhető akadt: némely szubtilitásai a legvénebb politikusokat is elragadták; csak a beszéd végén csattant ki belőle a pártember. Amire megmorogult a szélsőbal.

Utolsó szónoknak maradt Szapáry Gyula gróf. Szétnézvén a Ház nyugodt, csendes ábrázatján, a hallgatag ugronistákon, a kacérkodó habarékokon (akik festik magukat, s különböző illatos kenőcsöket használnak, hogy megszerettesse nek) szinte elgondolhatta: »Ugyan kikkel verekedjem?«

Tiszának mennyi anyagja volt ilyenkor! Neki nincsen!

De ami kevés ellenséges anyag akadt, azt sikerült, a párt egyre zajosabb tetszése közt gyúrta össze lóporrá Szapáry Gyula: főleg Ábrányi beszédéből vette az anyagot és a Horánszkyéből, kit ma »Savanyú Nándornak« nevezett el valaki a folyosón. (Egy kicsit későn most, mikor már *Édeskés* Nándor akar lenni.)

Szapárynak mint debatternek egy pompás tulajdonsága van, hogy nem széles: inkább kevesebbet mond, csakhogya ne engedjen az ellenfélnek semmi megfogódzni valót. Szapáry sohasem szólja el magát: nem gondolkozik fennhangon, mint némely politikusok, kik emiatt folytonosan rajta kaphatók a következetlenségeken — még a legnagyobbak is.

Eddigi parlamenti föllépései annyira imponálóak, olyan szabatosak, annyira rajtuk van a méltóság, erő és őszinteség bélyege, hogy csakhamar magához hódította a pártot, melyet tizenöt esztendeig egy nagy parlamenti debatter vezetett.

Mai beszéde csak nevelte sikereit. Egypár észrevétele, mellyel a mérsékelt ellenzék öntelt dicsekedéseinek alaptalan voltát mutatta ki, viharos tetszést idézett fel a jobboldalon, de ideges fészkelődést a középben.

Veszter szomorúan nézte Grecsákok, Grecsák még szomorúbban nézte Vesztert. Elborult szemeik azt látszottak mondani: »Menjünk-e, ne menjünk-e?«

Szapáry beszéde után Péchy Tamás bezárta a költségvetés általános vitáját.

E három napot azonban csak az országgyűlési naplók

nevezhetik komolyan költségvetési vitának, mert ez volta-képpen a habarékpárt farsangja volt.

Próbálkozott, tapogatózzott, keltette magát a rendezetlen szellemi viszonyok közé jutott párt egy kicsit, de a bál rosszul sikerült.

Az összegyűrt toaletteket kedvetlenül rakhatják vissza a skatulyáikba.

A T. HÁZBÓL

I. Trafik a Házban

[nov. 8.]

A romantika vedlik apródonkint a Házból is. Tisza eltörülte a középkori pompát. Nem jönnek már át panyókás, kardos főrendi jegyzők üzenetekkel! A reform elnyelte őket.

Különben se volt az valami nagyon ősi szokás. Ha jól tudom az Arany egyik verséből, a Hunyadi ház alatt a hollót használták üzenetvívésre. A hollótól a cigányok vették át a mesterséget. Most végre a magyar kir. posta.

Gróf Károlyi István eltörölte a »pertut«. Ennek a nagy horderejű reformnak szükségképpen bizonyos következményeket kellett előidéznie. Azelőtt mondhatta az ember, ha rá akart gyújtani: »Adjatok fiúk egy szivart«, s a fiúk, Bossányi, Urbanovszky, Vargits legott előrángatták a szivartárcáikat. De a hideg udvariasság korszakában legfeljebb azt lehet kérdezni:

— Ugyan kérem, hol kaphatni itt legközelebb szivarokat?
Amire következik a felelet:

— Itt a trafikban.

Igen, igen, azelőtt a Bossányi László zsebe volt a legközelebb, most a magy. királyi trafik van.

Így kellett ennek lennie, először mert a reformok kormánya uralkodik, s másodszer, mert az új háznagynak Almássy Géának okvetlenül felelnie kellett a Bezerédj-féle kandallókra a trafikkal. Tromf a tromfra. A háznagyok olyan legények, hogy intézüciókkal felelgetnek egymásnak.

Az új alkotás a büfében van elhelyezve, egy magas, im-

ponáló szekrényben két elárúsító ór felügyelete alatt, s már három nap óta is sokkal fontosabbnak bizonyult, mint ahogy kontempláltatott.

Mikor Guttenberg János feltalálta a könyvnyomtatást nem gondolhatott arra, hogy ennél fogva most már a Mocsáry röpiratai is nyomtatásban fognak megjelenni, mert különben abbahagyta volna a dolgot: Irinyi se sejtette a gyufa feltalálásánál, hogy ezzel fogják magukat megmérgezni a szerelmeseik, Almássy Géza még kevésbé számított rá, hogy ő lesz megteremtője a *parlamentári kritikának*.

Mert immár azzá vált a trafik. Ha átlapozzuk tüzleti könyveit, megtaláljuk bennük a beszédek súlyát, hatását, homorú és domború lencséken tekintve a dolgokat.

	Bevétel
Helfy beszéde alatt	6 frt 54 kr.
Horánszky beszéde alatt	6 frt 23 kr.

Helfy tehát 31 krral gyengébb szónok Horányszky nál. Szapáry beszéde alatt bevétel 2 kr. (Valamely szélsőbali szíhatott ki odakünn egy kurta szivart.)

Csatár beszéde alatt a havanna szivarok fogytak, mert a nagy demagógot éppen a nagyurak nem hallgatták.

Az elárúsító cég nagy reményeket köt világosi Gaál Jenőhöz, de ahogy a mai szónoklatból láttuk, még Kun Miklós is kinőheti magát.

II. A száműzött tündérek

A trafik még hagyján, hadd hirdesse itt is fennen, hogy füst, minden csak füst. Füst a beszédek, füst a hatalom. Az izzó, pattogó tüzes zsarátnok szikrái is azt beszélnek a kandallók homályában: Füst, füst !

De miután már szétnéztünk a büfében, lehetetlen föl nem sóhajtani még egy reformeszme fölött, melyet alighanem Irinyi sugalmazott a háznagynak.

Vége a poézisnek. A két Hébe elmenőben van.

A büfét januártól kezdve kiadják Dobosnak, s frakkos pincérek fogják fölszolgálni a reggeliző honatyákat.

Nem mondja többé reggelenkint Krajtsik: »Mit álmodott Gizike?«

Gizike nem lesz többé. Nem fog már ugrándozi a miniszterek körül. Kinek az állat csipkedik meg ezentúl a pajkos öregurak? A szoknyák suhogása szinte megszépítette e sivár falakat. S ha egy kis csengő női kacagás hallatszott ki néha a folyósora, még az öreg Szathmáry Miklós is vígabban tipegett fel s le a miniszteri szobától az elnökéig.

Úgy elkelt ide az a két szép leány, mint egy homályos mogorva sikátorba a napfény.

De vége, vége!

Ezentúl nem marad más női alak a patriae patres barlangjában, mint az a vén anyóka, aki a folyosót szokta elsepregetni.

De ebben csak a túlságosan korán érkezők gyönyörködhetnek. Erre mondta Beöthy Algernon, hogy a »haza anyja«.

De még a honfoglalás előtti korból.

Az ülés lefolyása

Megbeszélvén a külsőségeket, áttérhetünk a napirendre.

A szélsőbalok elfelejtkezvén Eötvös Károly hazafias óhajtásáról, hogy ők is hívassanak meg az udvari ebédekre, ma a királyi udvartartás költségeit ostromolták.

Meszlényi kezdte a párt nevében (de nem versben), hogy azt mondja *elfogadják a tételt*, de magyar udvart akarnak, nem pedig olyat, ahol Jókait így jelenti be a német tiszt: »Jókai von Mór«.

Nagy a gyanú, hogy ezen ötlet elmondhatása kedvéért keletkezett az egész vita, melyben részt vett Szapáry, Ugron, majd igen szép beszéddel Wekerle, sok jót elmondván az udvarról. Irigyelte is tőle Jókai. (Odaadta volna ezért a beszédjéért a legszebb ötkötetes regényét.)

Mert Jókai ott hallgatta a mediumon nagy élvezettel, közbe-közbe a habarékokat élcelve, mert biz azok arra a sorsra

jutottak szegények, ahova egykor a tanfelügyelők; hogy ki-
nek valami elmésség a fejében megterem, mindjárt rájuk keni.

— Nézd csak, ez a mi Kornélunk olyan kevélyen ül ott,
mint az én bécsi katonatisztem!

— Hát az hogy ült?

— A' biz úgy feszengett, mintha ő maga vesztette volna
el a königgrätzi csatát.

Ábrányi Kornél azonban voltaképpen a Beöthy Ákos
veres nadrágjára volt kevély, aki ma a szélsőbal felfogásához
csatlakozott. De rosszkor: mert felugrott a tudománytól
terhesen Pulszky Ágost és kigombolyította a közjogi felfogá-
sok összekuszált fonálát. Szapáry Gyula pedig ama panaszkodókra
cserdített rá nagyon ügyesen, kik a magyar udvari
méltóságok politikai befolyásának hiányáért siránkoznak
(mert nagy nemzeti zokogás volt emiatt a dikciókban).

— Hiszen csak az kellene még — mondá Szapáry —,
amit az urak akarnak, hogy a felségre mások is gyakoroljanak
politikai befolyást a felelős minisztereken kívül.

Ezzel egészen rájuk pirított. S az udvartartási költségek
keresztülment. Őfelsége egy esztendőre, hála istennek, megint
el van látva.

Visszatért a Házba újra a nyugalom, csak Hegedüs Sándor
sóhajtott fel búsan az előadói széken:

— Ha erre az »elfogadott tételre« két órai vita lett, mennyi
lesz majd az el nem fogadott tételekre?

Az elnök feje felett delet mutatott az óra. A kimerült
Ház, mely ekkora összecsapást is már régen látott, kivonult
a folyósora, hol Orczy beszélt mintegy illusztrációul a Szapáry
felszólalásához:

— A király roppant korrekt az ilyenekben. Mikor külügyi
osztályfőnök voltam, sohase beszélt velem magyar ügyekről,
mióta miniszter lettem, sohasem beszélt velem külügyekről.
Hajszálnyira vigyáz a paritásra is. Tegnap Bécsben kellett
lennem, hogyha Taaffee ott lesz Miklós nagyherceg körül, a
magyar kormánytól is ott legyen valaki. S kettőnket mutatott
be a nagyhercegnek legelsőül.

Bent a teremben csendesesen indultak meg a kisebb tárcák.
Egy kicsit nevettek ugyan Detrichnek (az őseembernek), aki
szinte megéri azt a nagy summát a kormánynak, amibe bele-

került, Kun Miklós előadása azonban valóságos »gyászoló közönséggé« varázsolta át az elálmosodó Házat, s talán el is aludtak volna a haza atyái, ha Ugron Gábor nincs, akinek most rá kell licitálnia az anyapártra.

A miniszterelnökség tételénél egészen beleesett abba a hangba, amelytől az anyapártnál megcsömörlött volt. Kivörösödve, ingerült gesztusokkal, kiabáló hangon beszélt a megszokott témákról, a magyar zászlóról, a címerről, a Hentzi szoborról, citadelláról és a — Tisza Lajos gróf mosolygásáról. Ezek voltak a gravamenek, s egy-két elevenebb összecsapást provokáltak.

E nagy tehetségű szónok némely beszédjei olyanok, mint ama helybeli levelek, amikre öt, sőt néha tíz krajcáros márkát ragasztanak; mikor pedig három krajcáros bélyeg is elég volna.

A MAI ÜLÉS

[nov. 14.]

A Bethlen András gróf tárcáját tárgyalták. A hajdani büdzsé összecsapásoknak se hírük, se hamvuk. Hány bajnívás volt máskor ebből az alkalomból! Lándzsa tört, sisak behorpadt. Egy-egy leventének a vágásai egész kis táborokat mozgósítottak. Ülések végén rendszerint lázasan lüktetett már a vér a Házban. Volt mulatság a karzatnak, anyag az írónak.

De ma — mi van ma? Az ellenzék versenyzik a mamelukokkal, hogy a miniszternek kellemes dolgokat mondjon. Valóságos ellenzéki virágkertészet van, ahonnan a koszorúkat tépik őexcellenciáik számára. Kaas Ivor tegnap »az ország leghasznosabb emberének« nevezte Baross Gábort. Oly bók, mely közel jár a valósághoz, de egy kormánypárti képviselő nem merné elmondani. Ma Vályi Árpád kedélyes bonhómiával kigúnyolni látszott az ellenzéki kis-kátét, hogy a halottakról vagy jót vagy semmit, a miniszterekről ellenben vagy rosszat vagy semmit.

A meglehetősen lanya ülés kiemelkedő pontja a gróf Bethlen András beszéde.

A miniszter szép rokonszenves alak, a fiatalság üdeségével,

középuött elválasztott fekete haja simán szinte odatapadni látszik piros, egészséges ovál arcához; világoskék szemével gyakran hunyorgat éppúgy, mint Tisza; hangja nem erős, előadása nem folyékony, de azért egész egyénisége, úgy előadási modora, mint hangja (dacára az erdélyies akcentusnak) kellemes benyomást tesz a hallgatókra. Mai beszédje »szűzbeszéd« volt. (Boldog, ki szűzbeszédét miniszteri székben mondhatja el.)

Érzelmes politikus, világos látkör áll előtte, s azt az utolsó részletig betekinti. Sorba ment az aktuális földművelési kérdéseken, megjelölve az irányokat és a terveket a Ház sűrűn felhangzó helyeslése közt. Az ellentábor se bírta visszatartani több helyen hangos meglepődését.

Sőt az utána következő Károlyi Sándor gróf beszéde sem volt a valóságban egyéb, mint előismerése annak, hogy Bethlen András a legjobb úton halad. A nemes gróf (ki a földművelési miniszterek álmaiban mint kísértet szokott megjelenni) ezúttal csak néhány ártalmatlan észrevételt tett, amelyekben épít nagyítóüveggel se lehetett volna fölfedezni.

*

A büdzse vita oly gyorsan megy, hogy a kormány szinte meg van ijedve a nagy szerencsésjétől. Hol győz ő annyi reformot gondolni a télen, amennyit a Ház meg győz szavazni?

Az ellenzéki elmékbe beleesett a perenospora viticola; a mamelukok pedig régen elszoktak a kritikától. De a beállott költségvetési apátiát némelyek arra szeretik magyarázni, hogy a képviselők közigazgatási feljajdulásra készültek — s ezért haggják szaladni a büdzsé tételeket.

A MAI ÜLÉS

[nov. 15.]

Lankadt figyelem mellett megy a tárgyalás tovább. Pedig sok mindenféle tárgy vetődik fel tarkán, változatosan. Boross Béni a filoxériával vesződik. Petrich Ferenc (pénteki

nap lévén) a halak tenyésztését szorgalmazza. Kaas Ivor (miután már a habarék mindent megpróbált, de semmi se használt neki) még egy végső eszközhöz nyúlt, elkezd az *önhumorizálást*. (No de már ezt csak meghallgatja a t. Ház!) Elmondta (Vályi Árpádhoz adresszálván szavait), hogy ő mint várakozó állományba helyezett ellenzéki, Baross büdzséjénél beállt kormánypárti önkéntesnek. A Ház mosolygott, Apponyi lesütötte a fejét szomorúan. Ezalatt Wittmann János a szegény, oktalan állatok egészségügyéről beszélt . . .

Az elnök az egész ülés alatt csendesén szunyókált székében. A csengettyűhöz egyszer se nyúlt. Nem kelle már többé a csengettyű.

Herman Ottó érdekes beszédét is csak igen kevesen hallgatták. Némely passzusa úgy hangzott, mintha a kormánypárti padokon született volna: hogy ne várjon a magyar társadalom mindent a magyar kormánytól és az államtól. (Helyeslés jobbról.) Csak Kőrösi Sándor dörmögött a markába: »Bustya lelkek, egészen eltanulják a mesterségünket«.

Felbukkant a láthatáron, mint egy nagy léghajó Móricz Pál köpcös alakja is. Az öregúr visszaadta a kölcsönt, olyan beszédet vágván ki viszonyzásul a műbor dédelgetése ellen, hogy az egész ellenzék lelkesülten bólintgatott a fejével.

Oly teljes volt a kibékülés, a kölcsönös udvariaskodás, bókolás, hogy Szendrey Gerzson elérkezettnek találta az alkalmat a Ház kegyeibe behízelegni magát.

Felállt, de a béke mégse volt akkora nagy s a szeretet akkora forró, hogy Szendrey Gerzsont megbírta volna, s hogy a jobboldal föl ne zúgjon: — Eláll! Eláll! Ma! Holnap! — zúgott össze-vissza.

Az elnök szinte megörült a lármának, mert ő úgy van a parlamenttel, mint vásott gyerekével az atya: »Félek, valami baja van ennek a fiúnak, hogy olyan nagyon jó«.

Aha, lármázik már! No hála istennek! »Ugyan, méltóztassék kérem kihallgatni a szónokot«.

Szendrei Gerzson csakugyan beszélt azután. Hogy mit beszélt, nem tudjuk, hogy okosat beszélt, föltesszük. De ha talán csalódnánk, könnyű Szendrei Gerzsónnak. Ő mindig eltagadhatja, amit beszélt, mert nincsenek ellene tanúink.

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Kukorékoljatok kálvinista kakasok a tornyokon — megint éjszaka akar lenni. Jön a fekete reverenda.

Ma lesz az első megütközés.

Kettő felé jár a Ház órája, a tanácsterem majdnem üres. Szegény Bethlen András már negyed napja ül ott, hallgatva az ellenzéki zsilipeken kicsurgó bölcsességet. Pedig a legnagyobb bűnösökre is csak egynapi siralomház van már kiszabva.

Az egyes vallásfelekezetek künn a folyosón várják az elkeresztelési vitát. Ma lesz-e vagy elmarad holnapra?

Komoly, mogorva arcokat vágnak a papok. Még a Firczák derült, tiszta képén is felhő borong.

Egyik csoportban összebújnak a »nagyfejűek«; Szivák Imre egy szögletben üldögél, mint egy előre elkészített bárd. Dél felé végigmegy a folyosón a Horvát Boldizsár. Mintha az öreg Toldy lépegetne nehéz páncélingben, vasszergű csizmában. Hát valóban veszélyben volna a szabadelvűség címe, hogy az ősz bajnok előjön »héttollú buzogányával«?

A várakozás a feszültség határát éri. Nem foly a szokott víg triccs-traccs. Legfeljebb egy-egy kötekedő habaréki tesz valami enyelgő megjegyzést, megállva a kormánypárti csoportnál:

— Ám legyen, szavazzunk érvényt a törvénynek, de akkor annak a másik törvénynek is, mely a »lutherani comburanturt« rendeli.

Mosolyt fakaszt ez a tréfa is, de van valami keserű íze ez egyszer. Mintha egy gonosz dzsin visszavinne minket a XVII. századba. Ivánka Imre olyan elkeseredett arccal jön ki s be, mintha a következő percben készülne interpellálni Karaffának a tegnapi dolgai miatt, amiknek rémhírét vesszük Eperjesről. Hock János félénken suhan el az eretnekek között, hosszú kabátját felfogva hátul, mint egy szoknyát. Roszival szeméből vészjósló tűz csillog ki. Busbach szelíden húzódik meg Tisza mellett, s talán morogja is magában a zsoltárt: »Erős várunk nekünk«.

A Bezerédj-féle kandallókban felgyúlnak a tüzek. Aha, a máglya!

Milyen szépen meg lehetne benne égetni azt a bizonyos rendeletet — vagy a pápának a levelét. A vörös lángnyelvek mohón kapnák be.

Megszólal odabent az elnöki csöngettyű. Máskor csak azt mondja picike ércnyelve: csingilingi. Most úgy rázza Péchy, hogy minden képviselő azt olvassa ki belőle: »Ébren legyetek, szabadelvűek!«

Megtelik a terem egy perc alatt. A csengettyűszó azt jelenti, hogy vége van a földművelési vitának; Bethlen András elvégezte a maga dolgát — most már Bethlen Gábor kell. Vitézi kardjának egy bátor villanása — s a rém visszahúzódik kámzsájával.

Az előadói székbe Országgh lépked. Jön a kultusz-büdzse!

— Holnap! — hangzik a felkiáltás.

— Ma! — dörög vissza nagyot.

A padok benépesednek, a fórum megtelik fejekkel. Országgh lepergeti a beszédjét, s jön Irányi Dániel »jelene«.

Az öregúrról megírtuk, hogy faggyúgyertya: de mégis gyertya; világosságot terjeszt — igaz, hogy a világosságának faggyú szaga van. S azonfelül gyakran kell megkoppantani.

Ma is megvolt a faggyú szaga, s hol tetszett, hol nem tetszett még a saját pártjában is.

Ő dobta a Ház napirendjére az elkeresztelési vitát.

Az antibaptistákról szólva a kálvinista papok morogtak, a katolikus papokról szólva, a kálvinista papok helyeseltek, a Csáky rendeletét helytelenítve, megint morogtak a kálvinista papok, s az egész Ház nyugtalanul fészkelődött. Az ugronisták se nem morogtak, se nem helyeseltek. Ezek az igazi lutheránusok.

Átesvén a Ház Irányin, s ő maga is átesvén maga magán, feláll gróf Szapáry Gyula. Hullámos ónszínű haját hátra rázza, meglóbázzván kezében azt a kis ceruzaszálat. Most ez a Bethlen Gábor kardja . . .

A Házon ünnepélyes rezgés fut át, az idegbántó csöndben hallatszík az órák ketyegése a zsebekből; még az is neszt okoz ilyenkor, ha Lesskó az olvasóját morzsolgatja a pad alatt.

Irányi általános vallásszabadsági óhajtásaira, melyek olyan pontosan jönnek meg évenként, mint a kalendáriumban a Luca napja, azt felelte a miniszterelnök, hogy a házasságjog szabályozásáról előterjesztést szándékozik tenni az igazságügy-miniszter.

Mindenki odanézett Szilágyira. De a nagy államférfiu behúzta fejét a vállapockái közé és szomorúan mosolygott.

Áttérvén Szapáry az elkeresztelési rendeletre, határozott férfias szavakkal jelenti ki, hogy a kormány ragaszkodik a rendelethez. Viharos tetszés zaja zuhogott fel nemcsak a jobboldalon, de szerte a balvidék egyes helyein is.

Amint azonban tovább kezdené fejtegetni, hogyha ezek az intézkedések nem mutatkoznának elegendőnek . . .

— Ahá! — hangzott fel balról.

— Itt a lóláb!

De az ellenzék torkán akadt a szó, mert a kormányelnök akként egészítette ki a mondatot, hogy az esetben erélyesebb intézkedésekhez nyúl; esetleg behozza a polgári anyakönyvet is.

De már erre még nagyobb erővel tört ki tetszés mindenfelé, s egy hang élénken csendült ki balról:

— Ez aztán talpig férfi!

Szapáry leült a helyére. A kis ceruza nem mozgott többé a kezében. De a kísértetek csendesen visszahúzódtak. Egy árny se lebegett a teremben. Derült, tiszta napfény ömlött be minden résen, pajkosan szaladgálva a Gajári homlokán, onnan belekapaszkodva a György Endre üstökébe, végignyargalt a padokon és egy parányi sugarat lövellt be a miniszterelnök előtt álló nagy kalamárisba, mely körülbelül hasonlított ahhoz, amit valamikor Luther Márton odavágott az ördöghöz. Legalább így képzelte Fabiny, akinek az ábrázata kiszélesült, kivörösödött az örömtől. Talán nem is a nap világitott, de az ő feje.

Apponyi Albert az egész beszéd alatt nem mozdult; semmi jel nem árulta el rajta, se a tetszést, sem a nem tetszést, nagy orrlyukain át szabályosan szítta be az eretnek levegőt.

Csak a beszéd végén gombolt be a kabátján felül egy gombot.

Most Csáky következett; a mai nap az ő diadalnapja.

Csáky már régen meglátszottak az »oroszlánkörmök«. (De a párt eleinte csak azt látta benne, hogy nincs a képviselővel »pertu«.) Később azonban ráparancsolta a gyerekeinkre a német nyelvet. (Hát érdemes a magyar anyáknak szülni ezentúl!) Még a nóta is ellene fordult: »Abzug Csáky, Fejérváry!«

De most aztán kijött az egész oroszlán — erőteljesen méltóságosan — s hatalmas talpait odatámasztotta a törvényre.

Hangja csengőbb volt, mint egyébkor, csak testtartása, gesztikulációja maradt olyan egyszerű, mint azelőtt.

A Házat perceről-percre jobban áthatotta bizonyos ünneplés hangulat. Hűs légáram szaladott át a hátgerinceken; majd mintha izzó vért eresztene valaki az erekbe.

Mintha nem is szavak hangzanának a teremben, amiket ritka mohósággal nyel a fül, hanem fegyvercsörömpölés. Minden mondat, minden új argumentum lázba hozta, ellenállhatatlanul ragadta magával a Házat, mely lebilincselve az eszmemenethez, elvesztvén minden visszatartó erejét, vittetett a szónok által, mint mikor egy fönséges folyam magával ragad egy csónakot.

Itt-ott felviharzott a tetszészaj, néha percekig. Kivált egy-egy olyan talpracsett helynél, mint az, hogy a rendelet a törvényen alapulván, a papok a törvény ellen intézik a kérvényeket.

Míg a Ház ki nem tombolta magát a tetszési érzelmeiben, szóhoz nem juthatott a miniszter, s Apponyinak éppen elég ideje volt még egy gombot begombolni a kabátján alul.

Jókai, aki a leaotungi emberkékről álmodta tovább padjában a meséjét — ijedten pillantott fel Csákyra. Ha azok naftába mártva lettek olyan kicsinyek, milyen folyadékban nőhetett meg ekkora nagynak Csáky egy szempillanat alatt!

De nőtt az még nagyobbra is. Oly magvasan, oly világosan domborította ki a kérdést, annyi komprehenzív erővel, oly logikával ostromolta meg a papok magatartásának fonákságát, amellelt ízléses formulázással, nyugodtan, a szónoklati művészet élénkítő mesterfogásaival, és a tehetség olyan fénylő zománcaival, hogy a tetszés egész a lázas tombolásig növekedett. Kivált, mikor Rómát említé, amellyel szemben ez a Ház az utolsó fórum.

A falak is reszketni látszottak a tetszészviharból. (Talán még a szentatya is csuklott otthon a Vatikánban.) Apponyi megint begombolt egy gombot.

Mikor jóval két óra után egy méla akkorddal bevégezé beszédét, az egész Ház egyetlen nagy száj lett, melyből kán-szerű éljenek dőltek ki.

A lelkesedés leírhatatlan mérveket öltött. Nehány szélső-bali felkiáltott: »Vele tartunk halálíg!« (De németül, ugye mégse tanultok meg?)

A padjuktól felugrált képviselők mind a miniszteri szék felé tódultak, hogy üdvözölhessék. Majd agyongázoltak egy-két protestánst.

Fabiny egy tarka kanavász zsebkendővel a szemeit törülgette.

Apponyi pedig begombolta kabátján a legutolsó gombot is.

A T. HÁZBÓL

[nov. 20.]

A királyné asszony nevenapja miatt csak délfelé gyülekeztek a képviselők, önérzetesen a tegnapi nagy nap után; még Demkó Pálon is meglátszott az állami fönség: már amennyi óra jut az ötödfélszáz részből.

Pont féltizenkettőre bevonult Péchy Tamás apródjaival (mert most csupa apró természetű jegyzői vannak) a terembe, s felült a zöldmennyezetes trónjára.

A padok és a bíboros-székek gyorsan megteltek. Az egész Ház ünnepélyes egyöntetű nagy test, csak Komlóssy mérges alakja lóg ki az összhangból, mint a kalpagból a leffentyű.

Első szónok Vadnai Károly.

Okos ember — dacára annak, hogy jó író; ő az egyetlen férfiú ma, aki beválna intendánsnak, dacára annak, hogy nem gróf. Pedig milyen szépen hangzanék most a jegyző ajkán: »Gróf Vadnay Károly!«

De mivel az én hatalmam csak a nemesség adományozásáig terjed, (az is csak az »i« végzetű neveknel), ennél fogva

hagyjuk el a fényes ábrándokat, s hallgassuk meg Vadnay urat figyelemmel.

De mi ez? Micsoda pajkos csíny a közvélemény ellen! Vadnai elkezd a büdzséhez szólni. Hol kalandozik ennek az esze?

Még Péchy Tamás is megmozdul a székében, s elégedetlenül morogja a jegyzőkhöz:

— Mit akar ez a Károly? Miféle dolog az, hogy mikor konyakot vár az ember, köménymagos levest találnak eléje?

— De Tamás bácsi, hiszen voltaképpen csak ő maga tapodja a helyes utat. A büdzsé van most napirenden, nem az esztergomi érsek.

De a Ház a primásra éhezett; s ez egyszer alig várta, hogy a különben népszerű szónok elnémuljon, s helyét átadja annak, ki a fekete táblán legközelebb eső szónoki funduson van bekelezve. Ez Gyórfy Gyula, az Ugron-pártból.

Szép, habos sárga selyem nyakkendő ékesítette mellét. Rossz omen. Úgy nézett ki messziről, mintha valami misemondó ruhából lenne egy felmaradt darab.

E különben jeles szónoknak rossz napja volt ma (lehet, hogy a pártállás okozza).

Szerette volna túlcitálni a szabadelvűségben Csákyékat, de az érvelések káoszába bonyolódva úgy járt, mint a Füzv orvos, eltévesztette a szert, amelyből az injekciókat teszi. E folyadék Simoréktól való. Gyógyszertár »Az elkeresztelő Szent Jánoshoz«.

Szerencsére nem hatott olyan veszedelmesen, mint Füzv-nél.

Majd fölemelkedett jó Horvát Boldizsár, s beállt a nagy beszédek megillető csend. Az egyetlen élő az első miniszteriumból. Hozza be a harcba Deák lobogóját.

Irányi Dániel fölcihelődék helyéből, s áthurcolkodott Horvát Boldizsár mellé. Bánatosan nézte onnan a saját helyét, meredt nyakkal, mint egy gólya, de nem olyan gólya, aki csőrében az elkeresztelendő objektumot viszi, hanem aki alul kihulladozik a fészek.

— Halljuk! Halljuk!

Horvát Boldizsár szólni kezdett, mint a Münchhausen trombitája, amelyből kitör az évtizedek előtt befagyott hang.

Milyen lágy, édes zene! Hát erre lelkesedtek a régiiek!
A mai fülnek szinte szokatlan!

A beszédet nagy kegyelettel hallgatta a Ház, csak Komlóssy kotyogott közbe néhányszor.

Gyakorta fölzúgott a helyeslés. A régi szép forma, az érvek, a toalett, amiben megjelentek, úgy hatott, mintha a modern csecsebecsék közt egyszerre ráakadunk azokra a csínált régi virágokra, amik a nagyanyáink kalapjait díszítették valamikor; porosak, megfakultak, ma már más is az ízlés — de hát elég szépek voltak azok.

Tiszta liberális beszéd volt, verve-vel, nemes pátozzsal elmondva. Új momentumokat nem hozott fel.

Valaki közbe is szólt a jobboldalon az egyik helynél:

— Ezt mondta tegnap Szapáry is.

Egy másik helynél egy másik képviselő jegyzé meg hangosan:

— Benne volt a Csáky beszédjében.

Mire dühösen rájuk förmedt Matuska:

— Nem tesz az semmit. Hányszor volt már a kezetekben a »tous les trois«, hanem azért mégis újra és újra örültök neki.

... És miután már úgylis teljesen vallástalanokká lettünk — talán legjobban is lesz ezzel a »klub bibliájából« merített képpel fejezni be a mai rövid ülés leírását.

A »PECH«

(Haditudósítás a t. Házból)

Az első szónok Szivák volt, ki a sokat emlegetett határozati javaslatot nyújtotta be.

Ha mitológiát komponálnánk az ülésről, akkor három jelvényt kellene festeni Szivák körül.

Az egyik egy serpenyő, amelyen méregeti a felboncolt elkeresztelési kérdés alkatrészeit.

A másik egy kínai fal, amelyet a politikus tologat elő egy

kordén, hogy a szabadelvűek és a mérsékelték közé tolja a vita ötletéből. (De félni lehet, hogy ez csak spanyolfal.)

A harmadik egy hárfa, melyen lendülettel veri ki a liberalizmus tiszta hangjait. Tetszett is a gyülemelő Háznak a szép beszéd.

De sajnos nem írunk mitológiát, csak egy kis haditudósításról van szó.

A Háznak három tragikus alakja van; az egyik Hagara Viktor, aki okos ember, jó ember, de senki sem akarja végighallgatni — tehát teljes lehetetlenség annak a kitudódása, hogy olyan okos.

A másik tragikai hős Sprinczer János — akit meg nem ismert a Ház.

Míg a harmadiknak, Hocknak, éppen ellenkezőleg az a tragikumája, hogy a Ház megismerte.

Hock János emiatt száműzetett a pártból, s új otthont ment keresni. Nem abban van a pech, hogy száműzetett, de hogy a habarékpárthoz került. A pechet és a habarékpártot egy bölcsőben ringatta a gondviselés. A habarékpártnak is pech volt, hogy Hock odakerült, de Hocknak is pech volt, hogy éppen a habarékpártba vetődött. Összecsókolóztak, összelelkeztek: ásó kapa választ el bennünket.

A peches párt folyton sopánkodott:

— Nincs olyan pech a világon, mint a mienk.

Hock János is váltig szidta a malórjét:

— Én vagyok a legmalórösebb ember a földtekén.

Végre is azon nehéz időkből, midőn a párt egyedüli drága kincsét, a programjukat, ellopta a szabadelvű párt, nem maradt már semmi egyébük amit eldöntsenek, mint az, hogy ki a pechesebb: a párt-e vagy Hock János?

A nagyobb szabású, szubtilisabb mérsékelt ellenzéki államférfiak különféleképpen formulázták a kérdést:

A párt Hock nélkül vagy Hockkal?

Hock külön vagy a párttal?

Ezer szempontból lett ez megvitatva, de csak nem lehetett eldönteni, kié a nagyobb pech.

Egyszer aztán annyira megkörnyékezte a pech a pártot, hogy biztosan hitték Hock Jánost felülmúlni.

Egy szomorú napon tudtára adják:

— No, nem te vagy a legpechesebb, hanem mi. Olyanok a viszonyok barátom, hogy nem marad fel számunkra egyéb, mint belemenni a szabadelvű klubba. Hát láttál már valaha olyan pechet?

Amire fölszisszen Hock János:

— Ha láttam-e? Hiszen százszor nagyobb pech az enyém, hogy éppen olyan párthoz kellett kerülnöm, amelyik útban van abba a pártba, ahová többé vissza nem vesznek!

Ebből aztán világos lett, hogy mégis Hock a pechesebb ember. A habarékpártban azóta megszerették, becézgették a jó Hockot, ahogy a púpos ember teszi a sántával, mert a púposnak is jólesik, ha elmondhatja valakiről: »Ez a szegény szerencsétlen ördög«.

Úton-útfélen hallani Hockról: »Pechje van a szegény fiúnak!«

Ma is pechje volt. Valóságos idült pech. Hiszen olyan jó ember, és mennyi esze van. Az a kis ravaszkodás is, ami a nyakát szegte, másnál elcsúszik — neki a karrierjébe került. Még Gajári Ödön is órá csinál ma a Nemzetben egy ötletet: elnevezve őt »félbemaradt püspöknek«. Félbemaradt bazilika már volt, de félbemaradt püspök, ez valami új és kapitális gondolat! Nagy pech kell ahhoz is, hogy valaki éppen eltalálja: mikor Gajári gúnyoros, csípős hangulatban van. A jó öreg, »Nemzet« hogy neki gyürekszik, pedig máskor a légynek se vét. Ha írna róla, azt mondaná, hogy berepült eközben egy legyecske és nagy hatással dongott.

De még nagyobb pech kell ahhoz, hogy éppen akkor álljon fel szónokolni Hock János, mikor Roszival van megtéve Tomorinak; és ott áll lesben egy nagy beszéddel — mint a klérus szája. Hatalmas termete kimagaslik, felborzolt tüstőke úgy néz ki, mint ahogy a lángot festik a képeken.

Persze, azért peches ember, hogy most álljon fel.

Tagadhatatlanul szépen beszél, hangja átható, végigcsendül az egész termen. Csinos, sima arc, nagy, okosságot lövellő szemekkel, ajkán gúnyoros mosoly. Egy fiatal abbé kópiája, abból a fajtából, melyből a Richelieuk lesznek vagy — de ne vágjunk eléje a pechnek!

A gomolygás elsimul a padokban. A figyelem a szónok felé fordul, ki nagy ügyességgel csinálja azt a játékot, amit

némely szemfényvesztők szoktak három kártyával: addig forgatja az ujjai közt a nézők szeme előtt, hogy mikor aztán egy, kettő, három, leteszi, senki se tudhassa, hol van a »veres hetes«.

De nem ez az ő pechje, mert hiszen volt a beszédjében annyi liberalizmus, amennyi a pártjának nem árt, és volt benne annyi ellenzékiesség is, amennyi a püspököknek nem használ, s mi több az ellenzéknek tetszett a beszéd, az »úgy van« és a »helyes« oly sűrűn potyogott a balon, mint szélben az éretlen szilva: de Hock János most a püspököknek fordult (a Csáky által jelzett belforradalom zászlaját fölemelve).

Míg csak a püspökök fölemésztéséről volt szó, Péchy Tamás szelíden szemet húnyt. Hadd harapjon egyet-kettőt a fő-tisztelendő és főméltóságú urakba! Jó az azoknak.

Ám mikor aztán a kormánypárti pap képviselőknél esett a szónok, és őket kezdte piszkolni, Péchy Tamás összerándította a szemöldjeit, de csakhamar megnyugtatta szelíd lelkét:

— Ha már a püspököket jól elpáholta, és nem kiáltottam rá, a szegény plébánosoknál szóljak közbe? Nem, nem! Még megapprehendálnának rám a püspökök.

Péchy tehát tovább engedte beszélni.

Csakhogy a Péchy türelme is véget ért amint a »politikai morál« szót emlegette. Milyen pech, hogy az egész Fogarasi-szótárból éppen ezt a két szót választotta ki. Ilyen pech is csak Hockkal történhetik. Hány ember használta már ezt a szót és semmi baja se lett. Mért, hogy éppen Hocknál haragszik meg érte az elnök és a Ház! Csodálatos peches egy ember!

Az elnök közbecsengetett és megróttta, hogy ezt a szót nagyon »óvatosan« kell csak használni. Hát mi veszedelmes lehet ebben a szóban?

Az egész jobboldal tombolt és toporzékolt:

— Rendre! Rendre!

A jámbor lelkű Novák József (aki négy esztendő alatt sohase botránkozott meg semmin) dühösen ugrott fel:

— Hogy mer ő politikai morálról beszélni!

(Azóta is, pedig már este 9 óra van, folytonosan ezen tűnődik.)

A jobboldalú arcok belevörösödtek a méregbe, száz mameluk zajgott, méltatlankodott. Roszival tükön ült, még a

szelíd Ivankovics is heves gesztussal magyarázgatott szomszédjainak.

Szerencsére hamar lett azután vége a beszédnek, melynek kétségkívül voltak hatásos, sőt gyönyörű részei, miket riadó tapással és éljenzéssel jutalmazott a balvidék.

Még ez »eljen« zajban fölpattant Roszival ruganyosan, haragosan, s megmagyarázván a kormánypárti papi képviselők korrekt magatartását, emeltebb csípős hangon folytatá:

— Egyébiránt mi az *ilyen embertől* . . .

Az »ilyen ember« szóra egyszerre nagy zaj tört ki balról.
Rendre ! Rendre !

Egy sztentori, borízfi hang kimagaslott:

— Rendre a papot, ha rendetlen !

Egy szélsőbali megfenyegette öklével Roszivalt:

— Hallgasson, még nem püspök !

— Hiszen éppen azért nem hallgat, mert még nem püspök — sivitott közbe egy szózat, mintha az égből jönne.
(Ha ugyan vannak az égben kappanok.)

A jobbpárt is megemberelte magát.

— Halljuk a szónokot ! Halljuk !

A balmező tombolt, vijjogott, dörömbölt.

— Nem hallgatjuk. Álljon ott a szégyenpadon !

Egypár kálvinista mameluknak a Roszival háta mögött, megesett a szíve.

— Ne hagyjuk az emberünket !

— De hiszen pap.

— Az igaz, de a mi papunk.

— De most ellenünk van.

— Mindegy, mégis a mienk. Ne hagyjuk !

Sikerült egy kis animót csinálniok Roszival mellett.

Az elnök is megeresztette a csengettyűjét. Addig rázta, rázta, hogy végre kirázott belőle annyira való csendet, hogy Roszival megint üthetett egyet az »úrban való testvérén«.

— Hock az én szememben sokkal csekélyebb személyiség . . .

Erre meg már éppen lázasan tört ki a düh. Az ellenzékiek felugráltak padjaikban, s véderóvitai gesztusokkal csörtettek az emelvény felé.

— Rendre ! Rendre !

Az elnök megijedt, hogy mindjárt paphalál lesz, s rendretasítottá Roszivalt is.

— Nem engedem meg, hogy az egyik képviselő »csekélységnek« nevezze a másikat.

.....
Csáky meg eközben csöndesen nézte a helyéről, hogy keresztelik el egymást mindenféle a gúnykifejezésekkel a papok. Kit tudja, mire jó az?

A habarékiak pedig folyton dicsekedtek azalatt elragadtatva a Hock beszédje által, a gránicokon ülő idegeneknek:

— Nekiünk csak egy papunk van és az is liberális!

Amire malíciával jegyzé meg valaki megfordítva:

— Nálatok csak egy liberális ember van, s az is pap.

*

Kérdem már most a tisztelt olvasótól, hogy mi a nagyobb pech?

Az-e, ha a habarékpárt azt mondja valakiről, hogy liberális?

Vagy az, ha valaki azt mondja a habarékpártról, hogy csak egy liberális embere van, s az is pap?

Sőt az se bizonyos immár, hogy ki van nagyobb pechben? Hock-e, vagy a pártja?

Merő lehetetlenség eldönteni. Minek törném hát még tovább is rajta a fejemet?

A T. HÁZBÓL

[nov. 22.]

Abban a pillanatban, midőn első nagy beszéde után leült Csáky, midőn kipirulva a szómámortól tódult feléje száz képviselő, az ellenzék egy szürke hajú tagja azt a szóbokrétát látta jónak fölfrissíteni, melynek illatában már gyönyörködhetett egyszer Wesselényi Ferenc nádorispán, kassai szabadízü toasztja után.

— Ezzel a beszéddel kétszázezer kardot kötöttél az oldaladra, kegyelmes uram.

Hát igen, sok kardot kötött oldalára azzal a beszéddel Csáky; sok-sok százazret; de amint előrehalad a vita, önkéntelenül is rájön az ember, hogy ez akvirált kardok közt nem sokat ér némelyik. Egynek rossz a pengéje, másoknak rossz a hüvelye; ez tompa, az életlen. Akad közöttük rozsdás, van aki végképp kicsorbult, valamelyikről kisült, hogy ólomból van, sőt olyan is előkerült, akinek a markolatja van kiélesítve, hogy az vágja az ujját vele, aki használja.

Amint rendre jöttek szólásra az ellenzéki orátorok (kik ama nagy beszéd alatt felvillanyozva ujjongtak), kitűnt, hogy van ugyan bennük liberalizmus, de bizonyos hipokrizissel elegyítve. A polgári házasságot akarják, de a kevesebbet nem merik akarni. (Ellene vannak a rendeletnek.) A polgári házasság messze van, tehát akarják, azt is hiszik, hogy abban megfájul a kormány feje, tehát akarják, — a rendelet is liberális ugyan, de az közel van és a kormányé — hát nem akarják.

Nem liberális kardok ezek, hanem egyszerű ócska vasak, amik úgy tudnak csörömpölni, mintha kardok volnának. Egész mulatság hallgatni e szónokokat.

Tegyünk úgy, mint a természettudósok, vegyünk, uraim, egy gombostűt és szúrjunk fel rá egyet közülük persziflázs-képpen! Teszem azt Helfyt. De öntsük ez igénytelen kis kritikát tegnapi beszédjéről valami különösebb formába, és adjuk neki mindjárt ezt a címet:

Helyf és az ágy

Tisztelt Ház! Nincs valami édesebb a világon, mint mikor fáradt az ember, s elcsigázva, kimerítve, bágyadtan meglát egy puha ágyat.

Íme itt az ágy, tisztelt Ház. Olyan tiszta ragyogó fehér, mint a hópihe . . . Nézzék e duzzadt vánkosokat, a dunyhát, mely a hattyú tollaival van megbélelve! És milyen ingerlően vetette meg ez a Szivák; a Csáky jó puha keze megigazgatta! Ó, ah! (Helyf ugyanis ásít egyet.) Már hosszú évek óta kívánkozom ez ágyba. Engedjék, hogy levessem a papucsaimat!

Íme uraim készen vagyok . . . De nini, eszembe jut a hálóg-ingem ! (Most már a Ház kezd ásítani.) Igaz bíz az, majd el is felejtettem, uraim. Ebben az ingben nem szabad abba az ágyba feküdni. Ennélfogva lefekszem az ágy mellé. Pártolom az Irányi javaslatát.

*

Helpy az ágy mellé feküdt a földre. (Feküdjék békében.) Mások mást tettek, de nem érdemes újra visszatérni azon urakra, akik csak narkotizálják magukat a liberalizmussal. Mondjuk el inkább röviden a mai ülés lefolyását; de csak nagyon röviden, mert csendesen, minden külső szcéna nélkül múlt el. Csak az elején volt egy kis csetepaté.

Rossz, borongós hangulatú nap volt ez, nemcsak az Ucsu-ék gyásza miatt, kik búsan lehorgasztott fejvel ültek a padokban. (Mert hát minden elmúlik a világon, ha Kubicza is elmúlhatott.) A fák megkopaszodtak ott kívül a Múzeum-parkban, a levelek lehullottak sárgán, a szél odacsapkodja a harasztot a parlamenti ház falaihoz, de az minden évben így volt egyszer; ám most Kubicza is lehullott a levelekkel, harasztal együtt — pedig még eddig soha se tette.

Bánatosan kérdezték egymástól:

— Olvastal barátocskám a Közlönt?

Az illető »barátocskám« csak a fejével bólintott, szólni ma a fájdalomtól nem voltak képesek a trencséniek — sőt még hallgatni se, korán otthagyták az ülést.

De a trencségi gyászon kívül is volt még egy lehangoló momentum; hogy ma egy szónok se volt a rendelet mellett.

Kezdte pedig a vitát Komlóssy, az egyedül bavallott ultramontán. (Ennek legalább korrekt az álláspontja.)

A kis menyétképi pap a Zimándy szerepét vette át, aki »Trefort kalapácsának« szerette magát nevezni.

Kalapács ő is volna, ha nyele volna.

De még az is baj, hogy Komlóssy kisebb kalapács, mint Zimándy, Csáky pedig nagyobb Trefort.

Megint remekelt. Rögtönzésében, melynek nagy része polémia volt Hockkal és Komlóssyval, váltakozott a debatter könnyű lövege, a logikának mindent szétzúzó tömör bombájá-

val, egy-egy játszi rakéta megvilágítja a tért, ahol szét-pattant . . .

A lándzsát könnyen hajítja súlyos keze, de a röpke nyíl is jól talál abból.

Kétségtől nagy szónok. Stíljében is van kellem, szín és ízlés.

Csáky beszédeit a gráciák öltöztetik — de a Minerva páncéljába.

A T. HÁZBÓL

I. Madarász-esprit

(Félhivatalos helyreigazítás)

[nov. 25.]

Az öreg Madarász apó (akire az ellenségei se foghatják rá, hogy szellemes ember) e napokban kiiramodván a teremből, sietve tartott a ruhafogasokhoz, ahol az ő kabátja lógott — az utolsó zsinóros Kazinczy. Van ugyan Csanády bácsinak is egy ilyen felső gúnyója, de ő magán tartja, beviszi a tanács-terembe is, mert nem egészen bízik az öregúr az emberiségben, biztosabb a habitus az ő tulajdon testén, közvetlen felügyelete alatt, meg aztán szó ami szó, ő még a kabátját se hajlandó szögre akasztani.

Hát mondom, megy már hazafelé Madarász, amikor megszólítja Tisza Kálmán:

— Hova tartasz, öregem, hova?

— Haza megyek.

— Ilyen hamar!

Az öreg mérgesen rángatta meg a vállát, hogy a nagy, ősz szakállá is ugrálni látszott az álla hegyén.

— Ejh, meguntam hallgatni ezeket a *csuklyás reformereket*.

Tiszának megtetszett a jó öreg Madarász mondása, s ha őneki egyszer kedve támadna azt mondani a paprikára, hogy az szappan, még György Endre is paprikával mosakodnék. Annál is inkább sikerül, ha a szappanra találja rámondani,

hogy paprika, s így lón a Madarász mondása egy nap alatt sokkal híresebb magánál Madarásznál. Az ördögbe is! Nem tréfa dolog! Egy ötlet, amit Tisza Kálmán kolportál!

De a párt »közkatona« nem volt szerencsés az idegen talajon nőtt ötletkével.

Elhíresült, szájról szájra járt, fülből fülbe, annyira megkopott, átidomult útközben, hogy mire szombaton Apponyi tartotta a nagy beszédét, már csak a »csuklya« volt meg belőle.

Ellenzéki újságírói fülekbe már csak a *csuklya* jutott — reformerek és Madarász nélkül.

Hanem iszen, ha Rómer Flóris és Pulszky Ferenc tudtak egy megmaradt »c« vagy »e« betűhöz egész hexameter sorokat restituálni valmi ócska kövön, az újságírókat se költötte a gölya, ők is helyreállították a hiteles szöveget, hogy Tisza azt mondta Apponyi beszédje után: »*Kibíjt a barát a csuklyából*«.

Ebből aztán természetesen következik, hogy Tisza nem ösmeri el az Apponyi tehetségeit.

Hogy pedig az Apponyi tehetségeit nem ösmeri el Tisza, abból az következik, hogy Szapáryt meg akarja buktatni.

*

De voltaképpen csak az következik az egészből, hogy Tisza Kálmán még a Madarász tehetségeit is elösmeri.

És még az következik, hogy engem (e karcolatok igénytelen íróját) akar megbuktatni, mert ha Madarász ötleteit dicsérgeti a folyóson — az enyimeknek okoz kárt.

II. Nepomuki Szent János

(Legenda)

A jelenkor mindenik írója komponált már ki legendát; csak nekem nem volt még soha témám. Arany költészetében megmozdul a nagyváradi Szent László ércszobra. Gyönyörű, hangulatos kép elbájoló miszticizmussal. Ilyesvalamit szeretnék magam is kigondolni.

De hol vegyem? Kitől lopjam? Shakespeare is lopott, tőle is loptak. Már minden el van lopva.

De hátha volnának helyek. Lám, a szabadelvű párt is tudott lopni a habarékpárttól. Hátha én is ott keresgélnek.

S íme, csakugyan ott volt az én legenda témám is a habarékpártnál, csakogy nem vettem észre.

Ma pattant elő, mint éjben a villámfény, mikor a redakcióban leültem írni.

Előáll a szerkesztő és kérdi:

— Nos, milyen a helyzet a Házban?

— Hm — mondám sokat jelentő arccal.

A »hm« sokat érő varázsszó. Láttam ezt a párt korifeusainál, akik, ha véleményüket kérik, éppen olyan arccal húzzák ki tüdejükből a »hm«-öt, mint más ember a dohányzacskót — hogy tessék belőle megtölteni a pipáját.

— Azt kell hinnem — folytatá a szerkesztő —, hogy Apponyi beszéde változtatott valamit a helyzeten.

— Hm — feleltem nagy beavatottsággal.

— Ő többé nem áll a híd közepén — jegyzé meg a tudós redaktor.

Ez a szó egyszerre megütötte a fületem. Hogyan a híd közepén? Hát ott állott . . . Igen, igen . . .

Csapongó fantáziám futni kezdett, s ugyanakkor futni kezdett a mi falusi kőhidunk is elibém. Láttam magam előtt megkopott kőpárkányát, közepén a jó Nepomuki Szent János-sal. Csakhogy a derék szent nagyon megváltozott; jóízű, pufók arca volt gyerekkoromban, s most íme, felvette az Apponyi Albert gróf fiziognómiáját.

— Igen, igen — motyogtam zavartan —, jó a hasonlat. Apponyi a híd közepén állt tíz év óta . . .

— Mozdulatlanul állt — jegyzé meg a redaktor. — Csak a feje fordult meg hol ide, hol amoda.

— Úgy van, a fejét forgatta . . .

— De szombaton végre kitérta hosszú kezeit.

— Iszonyúan nagy kezei vannak.

— Hosszúak. Az egyikkel Szivákot ölelte a másikkal Irányit.

— Persze, hüm . . .

— Szombaton aztán megindult a nagy Nepomuki riadó tapsok közt, leért a híd legszéléig, és ott áll e percben . . .

— Valóban, ott áll a híd legszélén.

— Külön csoda történet, nemde?

— Az. Fel is dolgozom valamikor legendának.

— Vigye patvar a legendákat — szolt a szerkesztő fitymálól —, hanem írjon holnapra valamit a szituációról, vonja le belőle a politikai konzekvenciákat, analizálja a dolog horderejét, s taglalja lapunk szempontjából az indítóokokat, melyek a grófot arra vitték.

*

Egész kilenc óráig rágtam a tollat. Hasztalan volt minden fáradságom.

Voltak ugyan ideáim, de csak olyanok, mint a Dániel Márton kártyajárása. Kontráim jöttek, de kettes nem volt közte. Se honneur, se ütő.

Sorba szedtem a megoldandó feladatokat.

Vonjam le a konzekvenciákat? Hát a konzekvencia az — kezdem írni —, hogy azzal nem lett se a híd se Nepomuki Szent János erősebb.

Igen, de közelebb jött hozzánk? — okoskodott bennem egy ármányos szellem.

Nem, nem; ez nagy labirintusba vezetne. Töröljük ki! Lássuk a másik kérdést.

Mi a hordereje, hogy a hídnak erre a szélére jött?

Az — vetem papírra —, hogy a többi szentek is meg-hökkennek, ha látják, hogy a nagy nepomuki szent megmozdult és előrement, nem tartván elégnek csupán a fejforgatást, s hogy a hídnak erre a végére jött, nem a másikra, megtanuljuk ebből, hogy melyik irányba kell utána jönni.

Eh, ostobaság! A szentek nem tanulékonyak . . . Ez se lesz jó.

Nézzük a harmadik kérdést: *Mik voltak az indítóokok?*

Hja, ha én azt tudnám! Eszem elkalandozott mindenfelé, de semmi biztos fonál, semmi derengő fény.

Hacsak nem a prágai Nepomuki Szent János esete volt az indító példa.

A prágai Nepomuki Szent János is a híd közepén állt. S mikor összedőlt, bepottyant szegény a Moldvába.

Ez plauzibilis föltevés, mert a híd itt is összeomlóban van; csak abban sántít a dolog, hogy nem bírom demonstrálni, mi történt volna a prágai Nepomuki Szent Jánossal, ha az összeomlást megelőzve, a híd szélére szalad vala.

*

Így nem bírtam aztán megírni se a cikket, se a mai ülés rajzára nem jutott időm; még kevésbé térhettem át az első vérré, mely az elkeresztelési vitában folyt — a Gajári Ödön karjából; pedig illetett volna, hogy ha már megemlítettem a barátot, aki kibújt a csuhából, ne hagyjam megcsipkedés nélkül a másik barátot, aki *bebúvik a csuhába*.

»ÖTVEN PERC«

Az első szónok Neppel Ferenc után, aki mindig röviden, de okosan szokott beszélni, Szilágyi vette át a szót zsúfolt Ház és karzatok előtt, mert a Ház nagy szónoka még egy kicsit az asszonyoké is. Csinos, érdekes, nagy fej, mint a Mirabeau-é, mely izmos, hatalmas nyakon nyugszik, s még nem érintette az ős dere.

A fejről lévén szó, eszünkbe jut, hogy midőn Deák Ferenc ott haldoklott egykor a Kecskeméti utcai házban, egy képviselő látogatójához így szólt, amint az a vánkosát sietett megigazítani, s evéghől megfogta fejét:

— Erősebben fogjad a fejemet! Eleget sajnálom, hogy nem hagyhatom rátok.

Feje nem maradt ránk — *egy darabban* —, de részletekben megvan még ez a fej.

Egy rész belőle a Szilágyié. Jókora nagy darab. És éppen ez a fej van hivatva kigondolni Magyarországnak a reformokat.

Beszélni kezd tiszteletteljes mélységes csendben, s körülé ugyanaz a levegő, ami a Deák utolsó nagy beszéde napján

volt. Áhítattal nyelik szavait szerte. Mindenki visszafojtja lélegzetét, nincs meg a szokott »úgy van«, »helyes« zajongás se, nehogy a beszédből elveszen a füleknek valami. A papok összehúzódva, meglapultan ülnek a padokban, míg a liberalizmus nagy buzogánya sívít a levegőben, rengető csapásokat osztva. Még kényelmetlenebb helyzetben vannak az előző napok orátorai, kik úgy ülnek ott szorongva, mint a csirkék a borító kosárban. Vajon melyikük kerül előbb a trancsírozó kés alá? Baj ha odakerül, de az is baj, ha nem kerül; mert ez annyit jelent, hogy a nagy szakács kicsinek, soványnak tartja késhegyre venni.

Védelmébe véve a februári rendeletet és szétmorzsolva hatalmas érvekkel az aggályokat (egyik fölséges része beszédének), játszi pajzánsággal nyúl Beöthy Ákoshoz, s amint szétszedi beszédét, csodálkozva nézünk rá . . . nini, hiszen ez csak egy hőember! Az orra murokból van, a feje egy csóván áll; ráereszti a napfényt gunyoros hamissággal, mire Beöthy Ákosból egy nagy tócsa válik; majd egyet fordul, barackot nyom a Grünwald Béle fejére, és otthagya; roppant apparátusával nekiesik Apponyi Albert grófnak, kifejti, hogy a miniszternek joga van a törvény értelmében kihágási büntetéseket is statuálni, s egészen kirángatja Apponyi alól az alapot, amelyből a rendeletet kifogásolta.

Egyes megjegyzései, mint az, hogy a kormány nem lehet Hamlet, interpretálnia kell a törvényt ott, ahol a törvényhozók nem intézkedtek, maradandó lesz mindenkor, éppúgy az »apró mécs« hasonlata a bírósági törvény-magyarázatra nézve.

A kálvinisták szinte hízásnak eredtek a két óra hosszat tartó gyönyörűségtől. Szilágyi azonban mindjárt szónoklata elején megkenegette egy kis mézzel a katolikusok száját is. Szónoklata kielégített mindenkit, a jogászokat, kiket ellenállhatlanul vitt magával tudományának fényes szövétneke mellett, a laikusokat, kik megtalálták az egyszerű, magvas eszmemenet mellett a kivezető utat a vita által fölkevert tömkelegből, az ingyenceket, kik nem a kérdés tisztázása iránt érdeklődnek, hanem a dialektika fegyverfogásaiban találják élvezetüket, az érvek finomságában, csoportosításában és végre a komoly liberális politikusokat, kik ragyogó arccal vol-

tak tanúi, hogy töri össze, hogy hányja rakásra a seprű alá, a lomok közé az ellenzék rozsdás ósdi érveit.

A Ház órája fél kettőt mutatott, midőn végre áttért a házassági jog reformjára, mely el fogja törölni a felekezeti juriszdikciót, s behozza a polgári anyakönyvvezetést és a polgári házasságot.

Zajos, füleket rengető éljenzés harsant fel, mikor leült, s a nagy üdvivalgáson keresztül egy éles, lelkesedett hang verte fel magát az elnöki katedrához:

— Ötven percet kérünk!

Ötven öt helyett.

S mert az »öt perc« kiáltás a nagy beszédek kísérő szövege a Házban, ez az átvergődő hang volt a Szilágyi beszédének méltó kritikája. Mintha azt kiáltaná az illető: Nagy beszéd volt. A nagyoknál is sokkal nagyobb.

A MAI ÜLÉS

[nov. 28.]

Még enyhe ős volt, mikor az elkeresztelési vita megindult, már kemény dermesztő tél van, hólepett kabátokban jönnek a képviselők, s még mindig a februári rendelet van napirenden, de már végvonaglásban. A Ház és a folyosó mozgalmalmas képet nyújt. A mezei hadak mind itt vannak. Ucsu a fagyos kezeit melengeti a pattogó tűznél. A protestánsok harcias kedélyhangulatban hullámznak szerte a helyiségekben szabadkőművesi kacsintásokkal üdvözölve egymást, mintha mondanák: »Hm, sokan leszünk, hm«. De el nem maradtak a katolikus papok se, csakhogy elkeseredésük már enyhe humorra változott, ami elég különös jelenség, hogy az ecetből legyen bor. »Rosszabbak vagytok a burkusoknál — mondja az egyik tisztelendő atya mosolyogva —, mert azok Bismarck szerint, legalább az istentől félnek, de ti már nem félték az istentől sem.«

Bent Sponer Andor kezdte a vitát jó szepességi dialektusban. Jóképfű, sovány ember, tele ellentétekkel. Rossz szó-

nok, de okos ember. Okos ember, ámbár ellenzéki. Elfogadja a Szivák és az Irányi határozati javaslatát.

Ugyanezt teszi báró Prónay Dezső, a lutheránusok főkurátora is, csinos átgondolt beszédében.

Hasonlóképpen Kiss Albert. Nincs semmi ellentmondás az utolsó napon.

A szónokok táblája üres. Az elnök kijelenti, hogy a vita be van zárva. Ámen.

Még egyszer feláll Csáky (omne trinum perfectum), és harmadszorra is megigézi a Házát, mondván, hogy úgy érzi magát, mint aratás után a gazda, csak a kalászkokat szedi már össze; az élés be van hordva, asztagba van rakva, sőt a *»nagy cséplőgép«* is dolgozott már (Szilágyira mutat), mire kitört a zajos derűtség az egész Házban, még szegény katolikus papok is nevettek.

Ilyen jó hangulatba hozván hallgatóit, elkezdte a kalászszedést Polónyinál, a kalászkok toklászával egy kicsit megszurkálván az illetőket (mert míg Szilágyi zúz, ő csak szúr és kapacitál). Polónyiról átcsapott Apponyira, akit szelíd ironiával mártogat meg egy tegnap kiszalasztott furcsa mondásában. Nem kerüli el Beöthy Ákost (akire most ártatlanul nagyon is rájár a rúd), s egy kis légyecsapóval úzi el előle a rémeket, melyek miatt nem tud aludni.

Megemlékezik Kudlikről is. Hogyne, a kedves Kudlikről! De Kudlik végre is csak egy fanatikus ember, azért neki egy hátbavágás is, ami nem megyen a bőr alá, csak meghök-kenti, megfélemlíti (sőt az is túlságos megtiszteltetés neki), nyilat, mérgezett hegyút Ugronba kell röpíteni, akinek székelv letére két esze van, az egyik eszével lerajzolja ragyogó fényben a vallásszabadságot és jogegyenlőséget, de midőn abból egy részt életbe kell léptetni, a másik eszével meg nem szavazza. Csákynek megvolt rá a harmadik esze, ezt szellemesen kidomborítani.

Mint nagy csaták végén szokás, a sebesültek nyögése tölti be az ágyúmorajtól megpihenő levegőt; még feláll Polónyi, Csatár személyes kérdésekben, Szilágyi megmaradt lövegét elsüti, az öreg Irányi, aki bús és lehangolt (amióta Kossuth Lajos szójátékokat csinál rá) megdicséri Csákyt, Komlóssy felgrik és visszavonja a saját határozati javaslatát. Már-már a

teljes vallási béke van kiütőben, általános a szeretet és kibékülés, nem maradt fenn egyéb, mint szavazásra tűzni ki a különféle határozati javaslatokat.

Az elnök elővette a skatulyáját és kihúzta »Pap Elek« nevét.

— Halljuk a Papokat! — hangzott az elméncek ajkairól

A Papok szavazata megsemmisítette egymást. Pap Elek igennel szavazott, Pap Samu »nem«-mel.

A kormánypártiak nemmel szavaztak az Irányi javaslatára. De néhány *egészen* liberális ember mégis akadt. Wahrman Mór, Tarnóczy, Chorin és Görgey Béla. A pártonkívüliekből hárman hajlottak ide, Perczel Miklós, Király Ferenc, Prónay Dezső. A párt többi része (ti. Széll Kálmán) egészen a kormánypárti taktikával úszott.

Az antiszemita bacillusokat is kiölte az új, friss levegő. Régi, lármás antiszemitákból együtt szavazott Wahrmannal, Chorinnal: Andreánszky, Veress József, Szalay Imre. Így fordul a világ.

Az Irányi javaslata természetesen elbukott.

Még egy névszerinti szavazás volt a Szivák javaslatának II. pontjára (jól benyúlva a délutánba).

A II. pont arról szól, hogy a Ház fenntartani kívánja az elkeresztelési törvényt.

Igen vagy nem?

A Ház fenntartani kívánta a törvényt 47 szavazat kivételével.

A püspököknek nem maradt fenn egyéb vigasztalás csak az, hogy a liberálisok szavazatai szerencsétlen számot tesznek ki; kétszázötvenhárom voltak. (Egy aligha meg nem hal közülnök egy év alatt.)

E 213 számba beleesik a mérsékelt ellenzékből Bernáth Béla, pécskai Gaál Jenő, Grecsák Károly, Horváth Lajos, Ivánka László, Szentiványi Árpád, Szentiványi Kálmán, Spöner Andor, Zay Adolf. A függ. pártiak: Dobay Antal, Farkas Imre, Gencsy Albert, Gosztonyi Sándor, Gulácsy Gyula, Gyóry Elek, Hevessy Benedek, Horváth Ádám, Károlyi Gábor gr., Kiss Albert, Komjáthy Béla, Kossa Dezső, Kun Miklós, Madarász Imre, Madarász József, Majthényi Ádám, Mocsáry Lajos, Papp Elek, Papszász Károly, Pázmándy Dénes, Petrich

Ferenc, Thaly Kálmán, Vécsey Endre, Vály Árpád. Pártonkivüliekből Széll Kálmán, Király Ferenc, Perczel Miklós, Prónay Dezső b., míg viszont a kormánypártból a »negyvenhetesekkel« szavazott Eitner Sándor, Firczák Gyula, Ivánkovics János, Mihályi Péter, Rezey Szilvius — és Roszival. Igen, Roszival. Neve a Hock Jánoséval vegyült össze. Hát érdeemes volt ezért összeveszni?

HOGY JUTOTTÁL A LEAOTUNGI EMBERKÉKHEZ

Kedves bátyám!

Olvastam hozzád írt leveledből a leaotungi emberkék eszméjét honnan vetted, de engem nem viszel tévútra. Szép, épületes tudománynak tartom a tarokkot magam is, de azt már kötve hiszem, hogy beszély-témák bugyognának belőle. Nem lennék-e én akkor termékenyebb náladnál? Mert meg kell mondanom az igazat szemedbe, hogy én sokkal jobb tarokkista, vagyok, mint te. Te pedig sokkal jobb író vagy, mint én — és az is valami.

Hanem éppen azért nem szép tőled, elzárni előlem a forrásokat. Már mindjárt tegnapelőtt, mikor a levél megjelent, kifejezhettem volna a kételyemet; de akkor még nem jöttem rá, hol vetted a leaotungi emberkék eszméjét. Most már azt is tudom.

Jókai Mór írt a Pesti Hírlapban egy igen szép elbeszélést. »A leaotungi emberké« címen. Ez emberké hazája egy világtól elzárt kínai tartomány, melyet egyszer, hajdani időkben földrengés alkalmával egy óriási szikla úgy eltörleszolt, hogy onnan csak az ott élő aranymenyétek tudtak kijutni egy keskeny egérúton.

Az emberek bennrekedtek, s idők múltán nagyon megkisebbedtek. Ennek története pedig az, hogy van Leaotungban egy naftatartalmú csodaforrás, mely megakadályozza a test kifejlődését, s ha az állati kölyköket vagy gyermekeket születésük után megmártják benne, nagyon kisdud természetűek maradnak. A katasztrófa alkalmával kor-

Mindenekelőtt megmondom, neked, merre fekszik Leaotung tartomány, az eltemetett kis ország, ahonnan nem lehet kijönni a lakosoknak. Te Kína mellé tetted, de voltaképpen kezdődik Prónay Dezső báró mellől és tart fölfele Fröhlich Gusztávig, Horváth Gyuláig, kik a gránicon ülnek.

Ez a te Leaotung tartományod.

Tudod-e, hogy jöttem én erre rá. Amint ott ülünk tegnapelőtt a Szilágyi hatalmas beszéde alatt, hát látom egyszer, hogy a nagy miniszter fölkap egy csomó leaotungi embert és elkezdi őket a saját állításaikba mártogatni (te ezt a folyadékot naftának nevezted a beszélyben), s éppen ellenkezőleg, mint a gyertyamártónál, minél többet mártogatta őket, annál kisebbek lettek. Fogytak, törpültek ott a szemünk láttára úgy, hogy elbűvölve a látványtól, közbe is szóltam:

— Nini a leaotungi emberkék !

Szerencsére nem hallották a gyorsírók, se az elnök, aki nyilván megpirongatott volna, mert barátságos lábon állunk Leaotung tartománnyal.

Ebből aztán nyilvános lett előttem minden, amit megírtál.

Hiszen persze, hogy persze, a habarékpárt az az országoska, melyet egy beomlott kőszikla elzárt a nagy világtól, s a lakosoknak nem marad egyéb választásuk, mint vagy ott pusztulni el, vagy kijönni.

Kijönni azonban nem lehet, mert csak egy akkora rés van kifelé, amin egy kis aranymenyét kiférhet. Aminthogy ki is fért már rajta Fenyvessy Ferenc barátunk.

mányzó leaotungi helytartó tehát, hogy a folyton szaporodó faj megélhessen a szűk területen, a forrással ivadékról ivadékra megkisebbítette népét, hogy hogy végül oly aprókká lettek, hogy a szűk egérúton is kijárhattak a világba. Egy harminckét leaotungi emberkéből álló deputáció történetét írja le a mese, melyet Leaotung azért küld a külvilágba, hogy a tartomány alattvalói hódolatát tolmácsolja Csia Csingi kínai császár előtt, ki egy aranymenyét nyakára kötött üzenettel magához rendelte azt. A t. Ház írója a klubban meginterpellálta Jókait: honnan vette az ideát ehhez a bájos meséhez, mire Jókai egy Mikszáth-hoz intézett humoros levélben azt felelte, hogy tarokkozás közben bukkant reá, s hogy a leaotungi emberkék voltaképpen a tarokk kártyák figurái, a skiz lévén köztük a kínai császár stb.

E levél adta a fenti karcolat írásához az alkalmat 1890 nov. végén a fuzionálási hírek közepette.

A kiadók.

S íme most már hová tendál az egész leaotungi politika. Az embereknek *meg kell előbb kisebbedniök*, hogy átjöhessenek. Nagy kevély természetükkel, vezéri páncéljaikkal, forgós sisakjaikkal át nem férnének az összerázott *Tien-Muen* sziklaúton.

Te, kedves bátyám, aki előbb láttad meg ihletett szemmeddel az égboltján az Androméda csillagot, mint a szakértő csillagászok, te immár anticipálva az időket, le is írtad az ő bevonulásukat a klubba, amikor megkisebbedve jönnek harmincheten. (Én is ennyire becsülöm a számukat.) Gyönyörűségesen van ez lefestve, hogy »lépdel a kormányzó (ez a legmagasabb termetre köztük) négy vadásszal, három kürtfúvóval (Kaas Ivor, Bolgár és Grecsák), négy palankin-hordóval, két napernyőtartó (Linder György, Bernáth Dezső), két lámpavivővel s azonkívül tizenkét testőrvitézekkel, hoznak magukkal két tigrist, két szelindeket, egy tevét. És ez mind összevéve nem tesz ki többet egy »közönséges jól kihízott mandarin súlyánál«.

Eddig a te szép, elbájoló meséd. Valóban csodálkozni fog felette Gyulai Pál, aki azt mondja, hogy mikor »igaz történetet« írsz, mindig mese válik belőle, s most íme, hogy egyszer mesét mondasz, egy igaz történetre bukkanhat.

Mély megfigyeléssel nyúltál bele az aktuális politika szálaiba, csak egyetlenegyben sántít a dolog. T. i. a császár Csia Csingi felséges személyét nem látom sehol a horizonton, aki pedig szükséges volna arra nézve, hogy a menyét nyakára kösse a cédulát azzal a beszélyedben leírt becses üzenettel a leaotungi emberkékhöz:

— Én, Csia Csingi császár, kívánlak palotámban elfogadni, s mindennemű szükségesekről gondoskodom rólatok, utatokban és szállástokon.

Egyebekben pontról pontra összevág minden. Sőt némileg ebben is, mert a mi leaotungi emberkéink hasonlóan kisebbednek, s folyton folyvást várják az üzenetet. Nap nap után múlik, s az üzenet nem jön. A Csia Csingi szája be van csukva.

*

Látod, hiába fogtad rá a tarokk-figurákra a meséidet, megösmérem én a te észjárásodnak furfangos voltát, s igen sajnálom, hogy már te is a szegény mérsékelt ellenzék ellen törsz, gúnyos szatírákat írva róluk. Hiszen annyira elhagyatottak és szerencsétlenek!

Kinek a lelke essék meg rajtuk, ha nem a költőé; aztán akinek annyi koszorú van a fején, mint neked — az hagyja a tövisekkel való babrálást nekünk, akik igazán csak leaotungi emberkéek vagyunk hozzád képest; s ha elszeded a témáinkat — miből élünk meg azután?

Vagy hogy éppen azért utaltál engem a tarokkra?
Tisztelő híved és szolgád . . .

APPONYI MEGINT LICITÁLT

A mai ülésnek (mely egyébként egyhangú szürkeségben folyt le) volt egy érdekes momentuma. Tisza Kálmán felszólalt. Az »ország örege« (ámbár még nem nagyon öreg) egy jelentéktelen kérdésben hallatta újra szavát, méltóan szokott egyszerűségéhez nem keresve ünnepies, hatást ígérő alkalmat, amikor eclat-val léphet fel.

Károlyi Gábor gróf hallván a régi hangot, ösztönszerűleg megbokrosodott, s megpróbálta a közbeszólásokat, de az elnök keményen reá recsent.

Tisza Kálmán Kaas Ivor ellenében, ki a protestáns lelkesek fizetésének minimumát kívánja megállapíttatni, arra figyelmeztette a Házat, hogy ez a megállapítás lehetetlen, mert az állam segélye ingadozó összeg. Egyszer ennyi, máskor több vagy kevesebb lehet. Valamint azt is hangsúlyozza, hogy a segélyezéseknél a felekezeti szempontokkal találkozni kell a nemzeti szempontoknak.

Csendesen hallgatta a vita ezen momentumát gróf Apponyi Albert, s így szólott magában:

— Mi történt Tiszával? Hiszen nem olyan elfogult kalvinista ez, mint gondoltam. Pedig ezen a réven emelkedett. Ne csipogjatok itt a hátam mögött (szólt hátra párthíveihez).

Van egy eszmém. Ezer ördög, egy mentő gondolat villant a fejembe. Beállok kálvinistának.

S fölkel s kinyitván az állam kasszáját, elméletben, megbíztatta a protestáns atyafiakat, hogy csak nyúljanak bele, vájkáljanak könyökig, ő megszavaz nekik mindent. Ne higgyenek Tiszának, a segélyezés éppenséggel nem ingadozó, mert azt a törvényhozás és ő mindig egyformán meg fogja szavazni. (Ne neked Tisza Kálmán! Mehetsz most már ezzel a bokkrétával kálvinista gyűléseket nyitogatni Komáromba!)

A kálvinisták összenéztek. Kőrösi Sándor nagy szemeket meresztett, Kiss Albert, Thaly Kálmán szemei az örömtől csillogtak, György Endre szájából egy harsogó éljen volt már kiszaladóban — mikor a háta mögött egy katolikus képviselő elkezdte mogorván dünnyögni:

— Nem ingadozó az alap? Mindig meg fogja szavazni? Hiszen csak tegnapelőtt szavazta le az 1868. 53. t. cikket, melyen a protestánsok közjogi állása nyugszik!

Erre azután csakugyan befagyott György Endre szájában a »zajos éljen«, s Apponyi kudarcai megint szaporodtak eggyel.

Mert hogy miniszterre nem sikerült lennie — az még hagyján.

De hogy még a kálvinista létel se sikerüljön valakinek, ahhoz már igazán nagy pech kell. De legalább nyugodt lehet a lelkiismerete, hogy: »igazán mindent megpróbáltam«.

Az egész Ház azon tűnődött, hogy mi indíthatta a nemes grófit e különös felszólalásra, de csak lehetetlen volt egyéb intenciót kisütni, mint azt hogy az Akadémiába akar bejutni. most vannak a tagajánlások.

Ha ez az ok, akkor visszavonok mindent, akkor nagyon ügyesen csinálja.

A MAI ÜLÉS

[dec. 10.]

A fegyvergyár ügyéről foly a tárgyalás három nap óta. Az ellenzék elemében van. Csak Thaly búsong, ül szomorúan. Az ő »külön miniszterének« a feje fölött zúg a fergeg.

Mintha az a hús el nem fogadott puska mind a Fejérváry mellének lenne szegezve most egy-egy szónok képében.

Igazi golyózápor közt van. Ott áll piros széke az ellenzék harcvonala élén. Nemcsak azok a golyóbisok érik, amiket a Ház naplója megörökít, hanem azok a kenyérből gyúrt galacsinok is, melyeket a pajkoskodó tigrisek gyúrnak megerezett nyállal s dobálnak szerte suttyomban.

A szép daliás miniszter idegesen kapkodja a fejét ide-oda, s beszédje közben egész dialógokat folytat — amiket menten össze lehetne fogdosni valami társalgási színműbe. Bosszantó közbeszólások egész raja zúdul rá. S ha le akarnók festeni a beszédjét, úgy nézne ki, mint a Hugo Viktor »Oroszlán«-ja, mely egészen tüskés a beleszúródott nyilaktól.

Ma egészen szakszerű beszédet mondott, tele arzenális műszavakkal, idomszerek-, ellen-idomszerekkel, kiterjeszkedve a fegyvergyár működésére, a fegyverek megvizsgálására, úgyhogy a kotyogóknak kevesebb alkalom jutott a csipkedésre, a lényegyet illetőleg. Csak a külsőségeknél csatlant el egy-egy derültséget hintő megjegyzés, mint a német jegyzőkönyvek felolvasásánál Thaly belekiáltása:

— Nem értünk németül. Nem voltunk önkéntesek.

A véderővita tömérdek ügyes közbeszólót nevelt az ellenzéken. Károlyi Gáboron kívül egy egész iskola képződött, Meszlényi Lajos, Hoitsy Pál, Kaas Ivor stb. Jelenleg Ugron Ákos és Linder György vannak tanfolyamon. E sok közbeszólónak folytonos táplálék kell. Sok varjú sok májat eszik.

A kormánypárton nincsenek közbeszólók. Egyetlenegy van, Daniel Gábor, s az annyira el van bizakodva e talentumára, hogy csak nagy ritkán él vele. A nagy, hatalmas párt folytonosan hallgat és unatkozik; nehéz pillanatokban bizonyos hullámlás fut keresztül rajta, amit a gyorsírók »ideges fészkelődésnek« neveznek.

De a fegyvergyár-vita alatt ez a »fészkelődés« sincs. Hallgatja az ellenzékét csendesesen, nyugodtan, mint ahogy hallgatni szokás valakinek a köhögést, mikor valami szálkát kell nyelnie. A szélsőbal köhög. Hát hadd köhögjön, hiszen a köhögés is emberi dolog. A habarékpárt ellenben vért köp. Hát az is így szokás — ha valaki hektikában van.

A fegyvergyárért bizony kár — de ha nem tudott puskát csinálni, Fejérváry mégse rendelhette ott a puskákat. Az bizonyos.

A puskák nem olyanok, mint a törvényjavaslatok, hogy azzal is csináltathatja a miniszter, aki nem ért hozzá; mert majd korrigál rajta az országgyűlés, ha neki tetszik, de a rossz puskán nem korrigál.

A minisztertanács még tán adhatott volna időhaladékot, akinek egyéb dolga is van a világon, mint a puskabeszerzés; de hogy a rezsort-miniszter, akinek ez a legfőbb kötelessége, a saját szakállára hagyja fegyvertelenül a honvédséget — azt a rezsort-minisztertől nem lehet kívánni.

Hogy lesz-e hamarosan háború vagy nem lesz, azt tán tudhatja a kormány és a jól értesült Pesti Napló, de magának a honvédelmi miniszternek csak egyet szabad tudnia, hogy a honvédek még fegyvertelenül vannak.

— Blamázs! — kiáltják az ellenzékiek. — Igaz! Nagy blamázs, hogy volt egy fegyvergyárunk, amelyik nem tudott fegyvert csinálni.

De nagyobb blamázs volna egy hadsereg, az ütközet előtt, amelynek nem tudnának a kezébe fegyvert adni.

Ha most háború előtt állnánk — egy árva szó se hangzott volna el a mai beszédekből. Akkor derék ember lenne Fejérváry.

Miben van hát a bűne?

Egyenesen abban, hogy nem lett háború. De ennek nem Fejérváry az oka, hanem a német császár.

Ő csinálja ezt az egész galibát. Őt kell felelősségre vonni. Ő csinálja a békét! Hát, miért nem mondta, hogy éppen olyan jól van a béke megcsinálva, mint amilyen rosszul voltak megcsinálva a puskák.

Nem is lenne bolondság egyébiránt kiegyezni a potentátorokkal.

— Várjanak az urak, míg a magyar fegyvergyár meg tanul tökéletes puskát gyártani! (Hátha meg lehetne ezen a réven csinálni az örök békét.)

Fejérváry után Herman Ottó szólott, majd Ugron lobbant újra bőszen haragra, mindketten személyes kérdésben. Különös véletlen, hogy éppen Ugron beszéde alatt jelentették

Almássy Gézának, hogy a terem több helyütt repedezik, s néhol a vakolat is hull.

Déltájban Apponyi Albert lépett fel. A szavak nagy mestere gyönyörűen vette ki magát mai szerepében.

Milyen volt ez a szerep? — fogják kérdezni a karzat hölgyei, akik rajonganak Apponyiért. A nők szeretik az ábrándos férfiakat.

Milyen volt a szerep — hát istenem, önök nem vették volna észre?

Apponyi előlépett a színre, miként a színművekben az intrikusok, s kezdte kioltogatni azokat a gyertyákat, amiket Fejérváry apródonkint meggyújtott.

Az egyikre rálehelte és elaludt. A másiknak a világító lángnyelvét egy koppantóval csípte le.

Egy-két gyertya még égett, de ő máris állítani kezdte: »Tisztelt Ház, kevesebbet látok mint ezelőtt«.

S hogy azt ne higgyék, mintha neki volna farkas-sötétsége, rendre ráfúj a gyertyákra, és kijelentette, hogy ebben az ügyben teljes *homály* van.

A homályban maradt párt tapsolt és éljenzett a különben retorilag gyönyörű beszéd hatása alatt; Linder György azt mondta: »Ez halálos csapás volt Fejérváryra«, a jegyző pedig új alakot szólított elő. Véletlenül olyat, aki teljesen lát és ragyogó világosságban vonultak el előtte a dolgok.

Ez Tarnóczy Gusztáv!

Minden évben egyszer szokott szólni, mint a kakukk. Tavaly ilyenkor hallottuk az igazságügyi büdzsénél. Valaki azt kérdezte tőle:

— Hát te is jogász vagy?

— Igen. *Szenvedő* jogász. Mert sok pöröm van.

Ma, egy év múlva, a *szenvedő* gyáros beszélt belőle.

Beszédének magva, hogy mindennek így kellett történni, ahogy történt, és minden úgy van jól, ahogy van.

Tarnóczyt felváltotta Szentkirályi Albert, mint *vidéki-beszélő*. Ez is egy parlamenti műszó. A dolog ti. úgy áll, hogy Károlyi István gróf akart holnap beszélni, de hogy a vita már ma be ne zárassék, Szentkirályi Albertre volt szükség, aki csakugyan elérte a kitűzött célt: addig-addig dörmögött,

mennydörgött, míg a Ház hagymája két órát mutatott, s a vitát nem lehetett berekesztetni.

Ekkor azonban Szapáry a vita megszakítását indítványozta, hogy holnap, az appropriáció következék. A balvidék ingerülten ellenezte ezt. Az elnök föltette a kérdést — s a többség megszakítani kívánta a vitát.

Haragos fenyegető hangok emelkedtek az ellenzéken:

— Ezt nem viszitek el szárazon! Hosszú vitát csinálunk!

A kormánypartból egy hang utána kiáltott az oszladozó ellenpártnak:

— Hát csak hadd fiaddzék az az »el nem mondott beszéd«.

Denique gróf Károlyi Istvánnak mindig zajos hatást csinálnak az el nem mondott beszédei.

KOMÉDIA A HÁZBAN

(Karcolat a t. Házból)

A büdzsé-javaslat rendesen a »vezérek harca«. Előkelő parlamenti személyekhez való ceremónia. Még egyszer előjönnek a színre, mint a vitézi alakok az ötödik felvonásban. Kirántják kardjaikat még egyszer, elszavalnak utoljára még egy átkot — s ez képezi a büdzsé-vita epilógját.

Ma még a szokottnál is rövidebben ment, mert a vezérek megszaporoztak ugyan Ugronnal, de ajkaik bősége megcsappant.

Mert siettek. A közlegénység türelmetlen volt. Az étvágy nagy. Egy miniszterbe lehet harapni. A fegyvergyári vita következik az appropriáció után. Hamar, hamar!

Csak a szélsőbal két érdemes aggastyána, Csatár és Csanády nem sietnek. Ők tökéletesen végzik a haza szent dolgát, esőben, sárban, derült időben, viharban.

Csanády elmondta, hogy minden bajnak oka a közös ügy, Csatár elmondta, hogy a fináncok garázdálkodása miatt már

azt se tudja bizonyosan, övé-e az az óra, ami a zsebében ketyeg?

Mindez igen szépen ment délig. Szapáry, Wekerle megfelelt a bizalmatlankodó vezéreknek okosan, de az elemek már mind szaturálva voltak a fegyvergyári dolgokkal; erre alludáltak a közbeszólások, erre népesedett meg a tanácsterem egész zsúfolásig.

A szónokok tábláján a Pázmándy neve állt a Károlyi István grófé előtt.

Előbb hát át kell esni Pázmándyn. Addig éppen ki lehet színi egy szivart, míg Károlyira kerül a sor.

De a folyosón, a büfében csakhamar híre ment, hogy Pázmándy fegyvereket hozott magával.

A Pázmándy szónoklatai nem szoktak vonzók lenni. »Bárok de Manx« megunt könyv Magyarországon — de hogyha Dini csakugyan fegyvereket hozott a Házba, sapristi, akkor meg kell hallgatni. És hogy fegyvereket hozott, hihető, mert nem ő maga mondja.

Hát csakugyan a szellemes Dini csevegett. Ezúttal nem beszélt Vas megyéről (ahol annyira szeretik), Franciaországot se kalandozta be (ahol annyira bálványozzák), hanem kihajtatván tegnap a fegyvergyárba, ott megtöltette a fejét valamely elbocsátott hivatalnok által.

De, hogy igen mulatságos volt és szellemes, az bizonyos. És hogy az illető hivatalnok nagyon el fog csodálkozni az adatok ügyes csoportosításán, az valószínű. Pázmándynak van fantáziája és talentuma. Az ördög vigyen el engem, ha ezt valaha kétségbe vonnám.

A Jókai *melegített* lutri-tokjai mehetnek lomtárba. Dini jobbat talált . . .

Miként jártak el a fegyverbíró közegek, mikor a hús puskát vizsgálták? E hús puská közé belekeveredett egy valóságos steyeri. Kezébe veszi az egyik közeg, nézi, nézegeti: »Hm, ez a legrosszabb«, mire nagy hirtelen hátba löki egy másik közeg: »Hallgass, te bibaszt, hiszen ez steyeri puská.«

»Biz ezt akár hihetik, nem is, kegyelmetek.«*

* Idézet »Háry János«-ból.

Hatalmas derűtség viharzott fel, csak úgy rengtek a falak, még a jobbpárton is hahota zuhogott percekig.

Áttér ezután az idomszerekre, s kihúz egyet a zsebéből.

— Ez még egyszerű — mondja —, ezt még el lehet készíteni rajz után, de van komplikáltabb is.

És egy komplikált idomszert húz ki a másik zsebéből.

A szélsőbalon tapsolni kezdenek az eszkamotórnek.

Péchy idegesen fészkelődik, a miniszter dacosan fordítja el a fejét.

— De hoztam még valamit őexcellenciájának.

— Lássuk! Lássuk!

— Tegnap olyan keménynek mondta a puskaacélt, hogy a reszelő nem fogja, hoztam neki egy olyan reszelőt, amely fogja.

S kihúzza a harmadik zsebéből a reszelőt.

Újra kitör a kacaj az egész teremben, még a karzat is nevet. Báró Fejérváry bosszankodva kiált fel: »Komédia!«

Pázmány átnyújtja a reszelőt Thálnak. Thaly nagy készséggel viszi Fejérváryhoz, leteszi az asztalára.

— Reszelje meg vele ő a nyelvét — dohogta a miniszter.

— Nem komédia ez — reposztíroz Pázmány elmésen —, tragédia inkább, melyben a miniszter Otellót és Jágót játssza. Ő dobta a zsebkendőt, s ő fojtotta meg a fegyvergyárat.

I. Történet.

A láb alól eltett kapitányról

Az ellenzéken nagy tetszést aratott ez a rögtönzet, mire Pázmány még jobban belemélyedt a mesélésbe. Egyre-másra szórta a hajmeresztő, borzalmas történeteket.

Hol volt, hol nem volt, azaz lennie kellett egy kapitánynak, akár az óperenciákon túl, akár az óperenciákon innen, aki ebbe a beszédbe beilleszthető legyen — mint gyanúanyag Mert gyanúanyag gyűjtésében dolgozunk most.

Ergo, volt egy kapitány.

Ez a kapitány fiatal korában lakatos volt, tehát ez értett legjobban a fegyvergyártáshoz és a puskákhoz. (Lakatosokkal kellett volna kezeltetni a gyárat.)

A kapitány szintén tagja volt a vizsgálobizottságnak, de bizonyos fokig ez is számár volt, mert elárulta a miniszter előtt, hogy okos ember.

Látván a puskákat így szólt:

— Ezek bizony tökéletesen jó puskák.

De ez a szó okozta vesztét. Mert meghallotta a miniszter, s a szegény kapitányt negyvennyolc óra alatt eltette láb alól.

Szegény, szerencsétlen kapitány!

Szendrey Gerzson kivette zsebkendőjét és a szemeit törölgette. A karzaton is nem egy szem nedvesedett meg a kapitány sorsán. Egy batisztkendős anyóka különösen kérdezgette a szomszédjait, hogy nem tudjuk-e, milyen halállal sikasztották el.

S ami a legkegyetlenebb, legszomorúbb vonás volt e hajmeresztő történetben, hogy a gyilkos miniszter nem átalott ezalatt mosolyogni.

II. Történet.

Kötelezvény egy öngyilkosságról

Ugyanebben a bizottságban volt egy másik ember (hihetőleg kenderből volt a szakálla ennek is).

Ez az ember tanult a kapitány sorsán és nem is járt rosszul, de most mindjárt rosszul járna, ha itt volna.

Mit gondolt ki ez az ember?

Hogy a minisztert jókedvre hangolja, szól vala ekképpen, a gyárt hecsmérelve:

— Az első szuronnal, melyet a gyár készít, agyon fogom magamat szúrni.

A miniszter megveregette a vállát nyájasan:

— Emiatt halhatatlan lehet ön.

S hol van most az az ember? Bizonyosan valami ordót kapott azóta, pénzelik, traktálják, etetik, itatják.

Quel diable! Hát megy ez? Ennek az embernek nincs joga élni tovább egy percig sem.

Itt hozom számára a halált a zsebemben.

Sacrebleu! Csak nem felejtettem otthon? (A zsebeit kutatja.) Hopp! Itt van, kutyafulú! (S kihúzza a hónaljából egy szuronyt.)

Igen, egy valóságos szuronyt, mely megvillan a Ház színe előtt.

— Íme, miniszter úr; ezt a szuronyt a magyar gyár csinálta. Adja oda annak az embernek, hogy váltsa be az ígértét. Szúrja magát agyon!

A szélsőbalt a tetszés zajos mámora kapta meg, ujjongtak, tapsoltak, riadoztak, de a jó Péchy Tamás bárány szíve megesezt már ennyi vérengzésen, megrázta csöngettyűjét, hogy rendre utasítsa az »efféle illusztrációkért«.

A Ház megszokott csöngettyűjét hallva, szétfoszlott a hallgatók előtt a rózsaszín köd, apró smaragdzöld ördögöcskék, incselkedő gnómok és manók szétrebbentek. A csöngettyű szava elillanásra készíté őket . . .

Ohó! Hiszen nem a fonóban vagyunk. Nem Hány János uram őkegyelme mesélget. Hiszen ez a magyar parlament!

Az ám, ni! Hogy elbáméskodik az ember! Hogy száll a nívó lejjebb-lejjebb! A képzelet hogy elringat és elkápráztat . . . Az a nagy guzsaly ott nem is guzsaly, de Királyi Pál, nem kukoricát morzsolnak, de Krajtsik hortyog, nem a rokka perreg, hanem a ceruzák percegnek.

*

Csakugyan egészen kizökkent formájából a vita, még gróf Károlyi Istvánnak is, csak nagy nehezen sikerült visszaterelni — a komolyságot, mely egy idő óta gyakran hiányzik az ülésekről. Szerencse, hogy nincs ilyenkor névszerinti szavazás, hadd állna ott — a »távollevők« közt a legelsőnek.

Károlyi István, aki egyike a legfigyelmesebben hallgatót szónokoknak, mert ritkán, különös alkalmakkor beszél csak, nem minden prepotencia nélkül, de férfias nyíltsággal és nemes intencióval, ma a gavalleritás paripájára akarta fölerőszakolni Fejérváryt.

Beszédjét rokonszenvesen hallgatták, habár a figyelem ördögösen megoszlott közte és Pázmándy közt; mindenki szeme Pázmándyn csüggött.

Mert híre járt, hogy az elhozott fegyverrészeket az ülés végén egyenkint le fogja nyelni.

A MAI ÜLÉS

[dec. 13.]

Némely parlamenti férfiak súlya igazán csodálatos. Karrierjük hasonlít ama kalapokhoz, melyeket az arató tótok szoktak viselni.

E kalapok magukhoz szíván minden nedveket évről évre súlyosabbak lesznek, anélkül, hogy értékesebbé lennének. Egy-egy ilyen arató tót kalapja néha tíz-tizenkét fontot nyom, de többet is nyomhat. Megjegyzendő még, hogy e kalapokat a végén ki szokták főzni, s csak akkor látjuk meg azután, mitől voltak olyan súlyosak.

E bevezetés általános és nem vonatkozik senkire. Egy papírra dobott gondolat, mely az író megkapja, midőn áttekint a fegyvergyári vitán (annak epilógját írván), a vita nevezetes szónokain, a praetorokon és vezetőkön — ha megdoldja, hogy ezek sokszor mitől nyerik a súlyukat.

A vita eldőlt; ma megvolt a szavazás. Fejérváry ellen nem rendelte el a parlament a vizsgáló bizottságot. Ezt egyébiránt sejtteni lehetett.

De az ellenzéki vezetők a markukba nevetnek:

— Mindegy. A homály megvan.

A homály. A mesterségesen összeszótt homály. A pók szövete nem olyan finom, mint ez. Leszáll, mint a köd, lassan, csöndesen úszva, körüllebegi a miniszter alakját, ott ring, ott gömörög alakja körül, míg végre beborítja, elnyeli.

Ezt gondolják ők.

De hát éjszaka van-e, homály van-e azért, ha valaki fényes nappal kiáll a fórumra — és lámpás után kezd kiabálni.

*

De ezen állítólagos homály mégis jó volt valamire: hogy abból emelkedjék ki egy fényes, új talentum. Gróf Andrássy Gyula, mondhatnók II. Andrássy Gyula.

Azaz illik is, hogy mondjuk, mert mikor utolszor írtunk róla e rovatban, már akkor is le volt rajzolva föllépésének sikere, de nyomban oda volt vetve melléje néhány vonással egy kis vázlat, hogy miként nézett volna ki a lefestett jelenet,

ha a szónokot nem Andrásy Gyulának, de esetleg Gyulai Andrásnak hívják.

Négy év múlt el azóta, s Gyulai András alakja (mely a parlamenti szótárban azóta a tekintély nélküli nevek gazdáira volt használatban) összetört; a mai beszéd elfújta. Andrásy Gyula gróf, ha véletlenül Gyulai Andrásnak hívnák is, ma fénylő szárnyakon emelkedett volna fel ama homályból, hol a nevek csak voksokat jelentenek.

Ő volt az első szónok és elragadta az egész Házat. Előadásából izmos, becses tehetség sugárzott ki, erős nemes vonásokban. Megvilágította a tárgyat nemcsak a logika látó erejével, hanem a szónoklati művészet mutogató csecsebecsével is. Diszkrét színekben hangulatot öntött el előadásán, s imitt-amott a melegség kellemes léhe reszketett felette.

A Ház lelkesen éljenzte meg, és sokan tódultak hozzá szerencsét kívánni.

Hogy ismét átsapjunk a humorisztikus térre, nem szabad elfelejtenünk, hogy e különben szerencsétlen vita egy másik embert is híressé tett. Kemény Pál e vitában tűnt fel a horizonton először. Szóta az egész Ház e csodálatos férfiúban gyönyörködik, ki nagyra tudott lenni anélkül, hogy tudna róla.

Fürge, mint az evet, s víg, mint a vőfély falusi lakodalomban. Ott szokott állni a mediumon, s élvezi a szónokokat, de nem közönséges módon, hanem élvezi úgy, mint a muzulmán a hasist vagy ópiumot; szemei megittasodnak, arca rángatózik, egy-egy hazafias mondástól egész teste delejes kéjben rázkódik össze, felugrik vagy lekuporodik, féloldalt dől, a szónok felé rohan vagy az ajtónak iramodik, konvulzív köhögési rohamot kap, elfogja a nevetési görcs, egy-egy ötletnél táncolni kezd, máskor a feje bágyadtan esik le, mint a Paprika Jancsié, ha a cérna elszakad.

De Kemény Pál korántsem tartozik a lármacsinalók közé; nem a Károlyi Gábor iskolájából van. Derék, jámbor, jó hazafi, szépen pirosuló meglegedett gömbölyű képpel, akit Zirc küldött a parlamentbe csak az imént; ideje se lett volna elromlani. Nem akar ő zavarni, infesztálni senkit. Mindezt a saját mulatságából teszi. S annyira ment minden afféle feltűnési viselkedéstől, hogy fogadni mernék, e sorokból fogja

megtudni először, hogy a nemzeti képviselőt szeme már napok óta rajta függ.

A folyosón ülő honatyák azt kérdezték a kijövőktől:

— Mit csinál Kemény Pál?

A nyolc miniszter elandalodva nézi székéről: »víg-e Kemény Pál?«

A mamelukok mind órá ügyelnek, hogy egy mozdulatot se veszítsenek el Kemény Pálból, ki lehetővé tette, hogy a tanácssteremben elmondott beszédek *illusztrálva* legyenek élvezhetők.

*

Andrássy Gyula után, kinek beszédjébe azt kiáltotta egy ellenzéki hang: »Íme megvan az új honvédelmi miniszter«, még Polónyinak volt joga szólásra, ki a maga szempontjából ügyes beszédet mondott; a ravaszságot senki sem használja annyira cum grano salis; beszédjének Andrássy Gyula gróffal polemizáló rögtönzött része sok tekintetben érdekes volt.

Közvetlen a szavazás előtt a miniszterelnök állott fel, s egy olyan kitűnő beszédet tartott egyszerű, könnyed modorban, hogy a mameluk-sereget teljesen felvillanyozta. Pedig e lassú, hideg, lomha testben nagyon gyengén cirkulál a vér. Fejérváry a vita alatt akárhányszor tűnhetett volna fel úgy a karzati idegen előtt, mint egy ellenséges táborból idetévedt idegen, ki övétől elszakadván, az ellenséges barlangban száz sziszegő nyelv ellen védelmezi magát. És éppen nem tűnhetett volna fel úgy, hogy hatalmas többsége ott gubbaszkodik a padokon.

Szapáry Gyula gróf, kinek a nobilitás iránti finom érzéke olyan, mint egy képráma, hogy minden cselekedete e becses foglalatban tárul elénk; talán éppen e fonákságot érezte ki, hogy bár előhaladott volt már az idő, felállott minisztértársa védelmére. Melegen, odaadással védte; de osztogatott sebeket is. Apponyi mellett se suhant el szó nélkül, különösen a »titkos befolyásra« vonatkozó vádját tette semmivé. Beszédjében egy igazi államférfihoz méltó átlátszósággal szedte szét a fegyvergyári vita matériáját, s oly megnyugtató alakban csoportosította össze az érveket, hogy az ellenzék is csendesedni kezdett a beszéd folyama alatt, mint az irritált beteg a csillapító szerektől.

A MAMELUKOK

A Pesti Hírlap mai számában egy újdonság van, mely a szabadelvű párt indolenciáját feszegeti a fegyvergyári vita alkalmából, némi pirongatásokkal vegyítve.

Helyes, helyes! Hiszen a szegény mameluk arra való, hogy sohase tehessen semmit, amiért nem éri gáncs; mert ha ragaszkodik, azért szidják, hogy ragaszkodik; ha nem ragaszkodik, azért szidják, hogy nem ragaszkodik. Hozzá van az már szokva az effélékhez.

Hanem hát egy dolog nem áll, mintha Fejérváry iránt lenne a párt fagyos. Sőt éppen ellenkezőleg, a honvédelmi miniszter a párt kedvence: az ő modora talál a párt véralkatához leginkább. Nem azokból a miniszterekből való, akik ott érzik örökké fejük körül a glóriát — ami pedig már a modern Krisztus és Szűz Mária képekről is lemaradt. Az új fogalmakban a miniszter is csak egy 70 és 90 kiló közt váltakozó test. Nagyobb nyomatéka ennél csak akkor van, ha kivüle eső több más testek öregbítik a súlyát.

Senkinek se volt nehezebb a pártot magához hódítania, mint Fejérvárynak; először, mert katona, s mert polgári ész szerint, ha egy csöpp kenyérmorzsza beleesik egy kád mézbe, az egész méz megsavanyodik tőle; másodsor, mert már a hivatalánál fogva is ő méri a *vörös posztót*: minden miniszter csinálhat néha valami kellemeset, ő soha, hacsak ki nem áll a Ház közepére elénekelni az Andrássy Gyula által említett nótát, mely a »német«-en végződik és a »mégis«-sel kezdődik; hogy mégis megszerette a párt, egészen egyéniségének a varázsa okozta.

Egyénisége pedig semmit se vesztett azzal, hogy a magyar fegyvergyár rossz puskákat csinált.

Hogy miért hideg hát mégis a párt?

Nem hideg az, kérem — csak nem tud meleg lenni.

Egyenkint mind szereti Fejérváryt; egyenkint minden mameluk egy oroszán, aki a fergeteges ülések alatt kijóvén a folyosóra, felmérgeződve sziszegi:

»Kedvem volna közéjük csapni!»

»Mégis gyalázat, amit csinálnak!»

»Tegyünk már mi is valamit»

»Ne hagyjuk a miniszterünket!»

Néhány komoly öregúrnak kell őket visszatartani: Ugyan, ne okoskodjatok gyerekek! Legyen eszetek az isten szerelméért!

De amint aztán együtt vannak a teremben, egyszerre meglohad a derék hazafiak haragja; szemeik villáma mosolylyá változik, a haragos fogvicsorgatás vidám vigyorgássá a Károlyi Gábor közbeszólásain vagy a Kemény Pál gesztusain; minden ember mulat egyenkint a dolgokon — és roppant csodálkozik, hogy a többiek hogy nem jönnek dühbe az efféléken?

Egyszóval a természetrajzot kell tudni, tisztelt szerkesztőség!

Az ellenzéki akkor bátor, ha sokadmagával van. A mamelek egyenkint bátor, de sokadmagával gyámoltalan. Ha magában kapható, még Károlyi Gábor is jó fiú; Helfy egy öreg kir. tanácsos észjárásába zökken, ha a keretjéből kiragadtatik; Hoitsy Pál egy szelíd báránka benyomását teszi, szinte szeretne az ember selyem pántlikát kötni a nyakára.

De hát mi ennek az oka, hogy egy ugyanazon éghajlat alatt két ilyen különböző emberfaj nevelkedhetett!

Hja, ez bizony a megszoktatás dolga.

Tisza tizenöt évig így szólt hozzá:

— Én majd magam verekszem az ellenfeleimmel. Hozzá ne merjen nyúlni egyiktek sem egyikhez sem! Mind az én pecsenyém. Ti csak nézzétek, hogy mit csinálok velük!

És mi néztük.

S miután tizenöt évig néztük és sohase szóltunk semmit, néztük, néztük és addig néztük, hogy leszoktunk lassankint a haragról, s mikor aztán a haragról leszoktunk, egy évtizedig való nézegetés alatt az a hit gyökerezett meg bennünk, hogy a karzaton ülünk; szerettük ugyan a »generálisunkat«, de a szeretetünket nem volt szükség kimutatni, mert ő a mi szeretetünk nélkül is meg tudta verni az ellentábort. Képzelnék önök egy olyan hadvezért, aki azt mondja a katonáinak a háborúban: »Feküdjetek le aludni, én majd beveszem magam a várat; ne ijedeztetek a röpködő golyóbisoktól, mert egyúttal azokat is én fogom fel, csak aludjatok nyugodtan; feküdj le fiam, Krajszik.«

Hiszen persze hogy kellemetes egy ilyen háborút végig-

küzdeni, de azt nem lehet elmondani róla, hogy alkalmas lenne valami nagyon *edzeni a sereget*.

A sok nézéstől annyira elkáprázik a párt szeme, hogy utoljára azt fogja hinni, hogy voltaképpen ő tán nem is nézi az eseményeket, hanem csak képzei, hogy nézi.

*

Méltóztassék becses lapjában helyt adni e soraimnak; hátha okulnak rajta pártunk nagyjai — s beleszabadítják a zömöt is a parlamenti csatákba.

Mert az volna az igazi. Ember ember ellen. Ha az ellenzékbeli feliratkozik négy ember, tőlünk negyven ember lépjen a sorompóba, s akkor bezzeg lekonyul a kisebbség fennhordott orra, hogy immár tőle függ megbuktatni, akit akar. Skandalózus vitákat provokált, s csupa ellenzéki szónoklaktól zúg az ország napokig.

S mit csinál ez ellen a Ház többsége, Magyarország akaratának kinyomata?

A többség ilyenkor fagyos.

Egyebet nem vesz észre a szem, mely a többséget fürkészi.

Egy-egy mameluk ásít néha, egy másik megereszt a miniszter beszéde közben egy-egy »halljuk! halljuk!«-ot mintegy ösztönszerűleg — de egészben véve fagyos.

Tromfra tromf, beszédre beszéd, ez az én indítványom, mert ha a festéket keverve mártogatjuk fel az ecsettel, egy *harmadik* szín jön ki a kettőből (nem pedig mindig az ő színük).

Azt, hogy mi is tomboljunk, lármázzunk, rikácsoljunk, zavarogjunk, s mert több torok több zajt csinálhat, e réven kerekedjünk fölénk, nem tartanám helyesnek.

Ha egy csomó embernek elment az esze, jobb megvárni türelmesen, míg visszajön, mint a magunkét is utána eresztetni.

A REFORMÁLT FŐRENDEK

Az isten hat nap alatt teremtette a világot, először a világosságot, azután az égboltot, harmadnap szétválasztotta a vizeket a szárazföldtől, a negyedik napon a világító égitest-

teket, örödik napon a vizekbe halakat teremtett, a levegőbe madarakat, a földre négylábú állatokat: és látá isten, hogy az jó volna.

A hatodik napon teremtette az embert.

A hetedik napon teremtette volna az emberből a mágnást — de már akkor annyira el volt fáradva, hogy megpihent.

De talán gondolta, hogy ha már a világosságot megteremtette, a mágnásnak nincs semmi értelme többé. Ez a két dolog nem kvadrál.

Egyszóval az isten hat nap alatt eleget teremtett — de mi az ahhoz a gyorsasághoz képest, ha a világ alkotásával véletlenül a magyar főrendiház lett volna megbízva. Annak egy negyedóra is elég lett volna ezen csodálatos alkotásokra.

Mert íme, a költségvetést, mellyel egy negyed esztendőjig kínlódott a képviselőház, ma egy rövid ülésben tárgyalták le őméltóságaik.

A zsűfólásig megtelt karzat, szép hölgyek és érdeklődő képviselők, kik nagy vitákat vártak, felette csodálkoznak a gyors munkán.

Pedig, hajh, ott ül a jegyzői széken, mint a lassúság emb-lémája, Gyulai Pál. Jegyzőségében Achilleus (a gyorslábú), poétaságában Malesherbes (a lassú kezű).

Malesherbes egy költeményt írt az akadémiai elnök ne-jének halálára. A költemény borzasztó lassan készült. Mire a harmadik strófáig jutott a költő, az elnök akkorára újból megházasodott.

Borzasztó, hogy éppen Gyulai Pál jegyzősége alatt kell ilyen gyors munkát végezni.

Az ősz Vay elsorolja a halottakat; Rudnyánszky József felolvassa a részvétiratokra kapott válaszokat.

Ez az ülés érdekesebb része. Természetes ez. Hiszen ne tessék elfelejteni, hogy a főrendiház a »temető előszobája«!

S amely méltóságos urak meghaltak, voltaképpen csak átmentek egy még ennél is valamivel hallgatagabb és méltóságteljesebb főrendiházba — őseik kriptáiba.

Az apró-cseprő jelentések után fölállt az elmaradhatatlan gróf Zichy Nándor, a »katolikus anyaszentegyház kedvenc fia«, s egy talyigára való ultramontán kérvényt nyújtott be,

mondván, hogy ezek tárgyalásába most a költségvetésnél nem akar bocsátkozni, majd a kérvények idején.

Mire fölállt Schlauch Lőrinc püspök, s a körülülő alakokról kisült, hogy eleven lények, mert a »Halljuk, halljuk« hangzott szelíden, csendesesen szerte a padokból. A népszerűség nagy mértéke kell ahhoz, hogy egy grófi ajak »Halljuk«-ot mondjon valakinek.

A népszerű püspök csatlakozott Zichy Nándor nézetéhez.

Most jött aztán az igazi költségvetés, amit a Ház hónapokig tárgyalt.

Wekerle Sándor ügyes, szakszerű beszédben kérte a költségvetés elfogadását, mire leült elszántan, s átadta a költségvetést sorsának.

Következett az általános tárgyalás.

A miniszter szétnézett, az elnök szétnézett, a főrendiházi tagok visszaneztek az elnökre és miniszterre. Hirschler ásított.

S ezzel az ásítással be volt fejezve az általános vita.

Következett a részletes tárgyalás. Kilenc bonyodalmas tárcának szövevényes tételei. Egy iszonyatos labirintus. Ezer meg ezer szövedéke az állami életnek.

A miniszter szétnézett, az elnök szétnézett.

Mélységes csönd mindenfelé.

E síri csendben elprüsszentette magát Hollán Ernő. Nát-hája van.

Egy püspök feléje fordult, s halkán súgta:

— Conducat sanitati!

S ezzel a részletes vita is be volt fejezve.

*

1 órakor már vége volt az ülésnek, s a főrendiház ez idei alkotásainak.

Két püspök, aki a prémes felöltőjét vette fel az előteremben, így szólt egymáshoz.

— Egy kicsit soká tartott az ülés.

— Utcunque! De meglehetősen eleven volt.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- MK** = Mikszáth Kálmán
MK_m = Mikszáth Kálmán Munkái. 1—33. köt. Bp. Révai Testvérek kiadása. 1889—1908 között több kiadást megért sorozat.
Jk = Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán Munkái. 1—32. köt. Bp. Révai Testvérek kiadása. 1910.
Hi = Hátrahagyott Iratok. (A Jk folytatása.) 1—19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózses.
Krk = a jelen kritikai kiadás
PH = Pesti Hírlap
KNapló = Képviselőházi Napló (Képviselőházi ciklusonként az egyes kötetek római számmal való jelzése újrakezdődik.)
VÚ = Vasárnapi Újság
K = kézirat (kizárólag MK műveinek kéziratai)
M = megjelent (újságban, folyóiratban, könyv alakban)
OSZK = Országos Széchényi Könyvtár
[Szögletes zárójelben] = a sajtó alá rendező kiegészítései és megjegyzései
<Ékzárójelben> = a kéziratban (K) törölt szavak, ill. szövegrészek
< > = a kéziratban (K) olvashatatlannal törölt szavak, ill. szövegrészek
<<Kettős ékzárójelben>> = a kézirat (K) olyan szövegrészeit jelöljük, amelyeken belül még olvashatóan, ill. olvashatatlannal törölt részek is találhatóak.

TUDNIVALÓK

E karoletokkal az eddigi Mikszáth-irodalom érdemben nem foglalkozott. Jegyzeteinknek ezért nincs »Irodalom« rovata.

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

A Krk jelen kötete Mikszáth Kálmánnak az 1890. jan. 1. és dec. 31. között keletkezett publicisztikai írásait tartalmazza. Az előző kötetek szerkesztési elveit követve, külön csoportba illesztettük a cikkeket és tárcákat, illetőleg a parlamenti karcolatokat. Mind a két sorozatot kronológiai rendben soroltuk kötetünkbe.

A »Cikkek és tárcák« ciklusba helyezett írások közül néhányra külön is érdemes a figyelmet felhívni. A *Íbéri szalonokról* c. írásában MK »A Hét«-ben, Kiss József akkor induló hetilapjában fejt ki egy-értelmű és határozott visszautasító választ az írót is »befogadó« főúri szalonokkal kapcsolatban. Gróf Csáky Albinné ugyancsak »A Hét«-ben közzétett elgondolására nemcsak Mikszáth, hanem tizenkilenc író-társa is negatív választ adott. Érdekes, helyi feszültséget váltott ki a tréfásan ironikus *Új települők a Felvidéken* című kis karcolata, amely a »Napi hírek« és a »Szerkesztői üzenetek« lakonikus sorai után ítélve közel két hétig tartotta izgalomban Besztercebánya értelmiségi köreit. Az 1890-es év rekord előszó-termést hozott Mikszáth életében: az ő ajánló sorai vezették be Gárdonyi Géza »Figurák« c. elbeszéléskötetét, Móricz Pál képviselőtársa »Emlékezzünk régiekről« visszaemlékezés-kötetét, Szóts Pál Andrassy-adomákat tartalmazó füzetét, az Egyetemes Regénytár immár negyedik Almanachját és saját kötetét, az átütő sikert arató *A jó palócok* díszkiadását. Nyáron két hónapot Gleichenberghen töltött, az itt hallottak két karcolatához, *A gonosz asszony* és a *Bogáncsok az út szélén* címűekhez szolgáltatott témát. Két karcolatában két pályatársa portréját rajzolta meg: *Szemere Attiláról* szólva saját ifjúkorát is megidézi, míg *Bródy Zsigmondot* az ötvenedik születésnapja alkalmával létesített alapítványai kapcsán dicséri meg a nagy nyilvánosság előtt.

A különböző címekkel közzétett negyvenegy, a parlament életével foglalkozó írásában nagy érzékenységgel tolmácsolja az év legnagyobb politikai eseményét: Tisza Kálmán bukását, a szabadelvű párt szétzilálódó és lassan-lassan átrendeződő sorainak belső kulisszatitkait. E politikai események közül a Tisza-éra utolsó hónapjairól az alábbiakban külön és részletesen is szólunk, de ez előtt egy Mikszáth Kálmánt mélyen megrendítő családi eseményről kell hírt adnunk.

Jánoska halála. Mikszáth betegsége és gleichenbergi üdülése

Az ötödik életévében levő Jánoska haláltusájáról szól Mikszáth egyik legszebb gyermek-novellája, *A ló, a báránka és a nyúl* (1893-ban, a *Pernye* c. kötetben jelent meg először). Jánoska, az író kedvence, diftériát kapott. Egyes feltételezések szerint Enyedy Lukács, kisfiától kaphatták el a Mikszáthfiúk, Lacika és Jánoska a ragályos betegséget. (Ld. erről MK kondoleáló levelét Enyedy Lukácshoz, Krk 25. köt. 31. l. és a jegyzeteket a 197. lapon.) Mikszáth Kálmánné Visszaemlékezései VIII. fejezetében, a »Nehéz idők« címűben számol be arról a hősi harcról, amelyet a szülők folytattak a három gyerek felépüléséért (Bp., 1922. 168—169. l.). Már-már úgy tűnt, hogy sikerült úrrá lenni az alattomosan támadó kóron, erre utal Mikszáthnak Futó Ferenchez névjegyre frott reménykedő sora: »most már annyira van Jánoska, hogy határozott reményt nyújt«. (Krk 25. köt. 31. l.) De a kis beteg sorsa hirtelen válságosra fordult, 1890. ápr. 22-én reggelre kiszenvedett. A megrendült író a következőket jegyezte be a családi anyakönyvül használt *A tekintetes vármegye* korrekktúrapéldányából készült díszkötésű kötetbe: »László János, a legédesebb fiú most fekszik halva. Reggel 8 órakor halt meg 1890. ápr. 22-én. Reszkető kezekkel írja a sorokat apja, aki imádta.« (MTAK Kézirattára, 483/1952.)

A PH 1890. ápr. 23-án a »Napi hírek« rovatban a 7. lapon a következő búcsúsorokat nyomtatta le:

»Jánoska. Ki volt Jánoska? Mert csak volt, ma reggel a napsugárral s a madárdallal elszállt oda, ahonnan nem tér többé vissza senki. Jánoska egy elkényeztetett potentát volt, akit tenyerükön hordtak nagy tekintetű képviselő bácsik, rideg könyvkiadó urak és mogorva lapszerkesztő hatalmasságok. Karácsony napján Jánoska valóságos audienciát adott jól ismert híveinek: a Singer és Wolfner cég derék Mihályának, a Légrády Testvérek Samujának, a Révaiak Ferencének s a papa képviselői kollegái huszárjainak, akik egyenkint szinte elé járulának s lábaihoz rakták a köteles adót: a szebbnél-szebb képeskönyveket, a puskákat, a nyalánkságokat. Azután kegyelemben elbocsátotta a deputációkat, biztosftván küldőiket rokonszenvéről. Az pedig nem volt csekélység, mert Jánoska víg kacagása és rontom-bontom jó kedve az ajándék-küldőknek termelt szép tárcaközleményeket, kapós könyveket s itt-ott szúró tövis helyett illatos rózsát a t. Ház-i karcolatokban. Egy egész hadserege volt Jánoskának (mármint az ilyen hatalmas potentáthoz illik) vitéz cinbakákból, nyalka ólomhuszárokból, megverte volna vele Gulliver Kázmér és Hóköm Mátyás egyesült armádiáit — csak azt a rettenetes ellenséget nem tudta legyőzni, aki három hete megrohanta s torkára tette kezét. Hasztalan görögtek rézkerekeiken ágyacskája mellett az ólomvitézek, hasztalan irányozták a láthatatlan ellenségre puskáikat a bakák, hasztalan villogtatták feléje kardjaikat a huszárok, hasztalan áldozták fel magukat, egészségüket éj-nap ápolva, virrasztva apa, anya — Jánoska nincs többé. A szép szöke, eszes fiúcska, Mikszáth Kálmán munkatársunk négy éves gyermeke, szerkesztőségünknek is kikiáltott kedvence, ma reggel meghalt

difteritiszben. Vigasztalja a lesújtott apát, aki maga is beteg volt s állapotát a megrendítő csapás még súlyosabbá tette, ismerőseinek és tisztelőinek részvéte.«

Jánoska haláláról »A Héte« hírt adott. (1890. ápr. 27. 17. sz. 275. l.) Majd a PHban az előzőhöz hasonlóan lírai sorok számoltak be a végső búcsúról is:

»Jánoska temetése. Azt a kis dombot, melyet ma délután emeltek Mikszáth Kálmán kisfiának tetemei fölé, a rokonok és jóbarátok ószinte könnyei között hantolták fel a kerepesi temetőben. A kis halottat a gyászoló háznál *Bachát* Dániel ev. esperes búcsúztatta el megható beszédben. Könnyek között, megindultságtól rezgő hangon vált el az esperes kedvencétől, akit pedig ő képzeletében már a nagyobbik fivérével látott az iskolába járni. A gyászoló család és ismerősök ezután kikísérték utolsó útjára a kis Jánoskát; csak maga a megtört apa nem lehetett jelen legkedvesebb fia sírba tevésénél, mert orvosa határozottan megtiltotta ezt neki. A temetőben *Pósa Lajos*, az egyrek-szívekkel legszebben beszélő jeles poéta mondott fájdalomtól elfojtott hangon utolsó istenhozzádot „az ő kis játszó pajtásának”. Azután levették a szebbnél szebb koszorúkat a koporsóról s néhány perc múlva már a kis fakerezt jelezte: „Itt nyugszik Mikszáth Jánoska”. Nyugodjék békében a drága kis halott!« (PH, 1890. ápr. 24. 7. l.)

Ez a tragikusan fájdalmas veszteség a magyarázata annak, hogy 1890 áprilisának elejétől május második hetéig nem találkozunk Mikszáth-írással a lapok hasábjain, májusban is inkább csak búfelejtőként, kötelességből írt meg néhány parlamenti beszámolót, majd június végével (Mikszáthné: i. h. 171. l.) az egész család elutazott Gleichenbergbe.

Az osztrák fürdőhelyen üdülő Mikszáthékról az első hírt Futó Ferenc »Fürdőlevel«-e szolgáltatta, amelyet Gleichenbergből keltezett július 6-án. (PH, 1890. júl. 9.) Ebben arról ad hírt, hogy előző nap »olyan nagyszámú magyar társaság került össze, hogy az ünnepélyesen nagy társaság már tiszteletadásra is lelkesítette egy külföldi magas állást betöltő, s most itt nyaraló földinket, ki lelkes szavakban éltette azon két magyar nevet, mely ma oly sok dicséretet nyer a bérceken túl is, innen is: *Mikszáthot* (ki családjával van itt) és *Barost*, ki csak nőgón volt köztünk képviselve, de azért nem kapott kevesebb éljent, mint amaz...«

A Mikszáth család gleichenbergi tartózkodásáról három nap múlva jelent meg újabb hír a PH hasábjain: júl. 9-én ünnepelte meg a magyarok kedvelt kezelőorvosa, Závory Sándor születésnapját. Ebből az alkalomból az ottani magyar vendéglő, a »Schweizerei« külső termet zsúfolásig megtöltötték a vendégek. Mikszáth gyengélkedése miatt levélben köszöntötte Závoryt, ennek szövege megjelent a Krk 25. köt. 32. lapján. Az ünneplésről a PHban a következő sorok adtak hírt: »... Az ünnepelt orvost megérkeztek Nogáll zenekar üdvözölte, mire kedélyes lakoma következett, a fürdői zenekar játéka mellett.

Az ünnepi felköszöntőt dr. Grubiczky László, a kairói nemzetközi bíróság tagja tartotta [ezért intézte MK a születésnapját ünneplő orvost üdvözlő sorait Grubiczkyhez, aki azt felolvasta,] humorosan jegyezvén meg, hogy most hallgassa meg Závory a hallócsővel betegei keblét: az mind a hála és ragaszkodás érzetétől dobog! Révész István Pest megyei plébános Mikszáth Kálmánt és családját, Futó Ferenc pedig a hölgyeket éllette, mint akik kiegészítik az orvos gyógyítását, mert ők lelkünket és kedélyünket gyógyítják meg kedveségük által. A lakoma folyamán, melyen Zádor, Mikszáth, Baross, Domahidy, Justh, Hajdu, Ibrányi, Mike, Weresmarty, Zarka, br. Barkóczy, Wirth úrhölgyeket, Ribáry min. tanácsost, br. Rózner Ervin képviselőt, br. Binét püspököt, Altman ezredest láttuk a 160 részt vevő között, felolvasták a gyengélkedése miatt le nem mehetett Mikszáth Kálmán levelét, melyet szellemes tartalmán kívül annak jelül is közlünk, hogy aki ily jó kedéllyel bír, nem lehet veszélyes beteg . . . » (PH, 1890. júl. 12. 4. l. »Betegek halálja« c. cikk)

A gleichenbergi kúra augusztus végéig tartott, ezt Mikszáthné visszaemlékezése is megerősíti (i.m. 171. l.), de bizonyítja az a tény is, hogy szeptember elejétől újból rendszeresen találkozunk Mikszáth írásaival a PH hasábjain.

Tisza Kálmán bukása

A véderőtörvény 1889 tavaszán történő, nagy indulatokat kiváltó tárgyalását Mikszáth interpretálásában a Krk előző, 78. kötetében kísérhették figyelemmel az olvasók. A jelzett kötet bevezetőjében röviden összefoglaltuk a történeti eseményeket.

Tisza Kálmán a viharos parlamenti akciókból megtépázva került ki, de miniszterelnöki posztját ekkor még nem érezte megrendültnek. Sőt az 1889 márciusában lezárult vitát követően szinte azonnal hozzálátott kormányának rekonstrukciójához, ezzel is megerősíteni vélte helyzetét: ápr. 9-én Wekerle Sándor kapta meg Tisza Kálmántól a pénzügyi tárcát. Ugyanezen a napon még két tárca is gazdát cserélt: Fabiny Teofiltól Szilágyi Dezső vette át az igazságügy irányítását, Széchényi Páltól pedig Szapáry Gyula gróf kezébe került a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi tárca. 1889. június 16-án további változások következtek: Tisza keresztülvitte, hogy a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumot kettéválasszák, a földművelési tárca vitelére Szapáry Gyula kapott megbízatást, a kereskedelemügyre Baross Gábor, aki az új tárcájába beleolvasztotta a korábbi közmunka- és közlekedésügyi minisztérium feladatkörét is. Az ideiglenesen betöltött belügyminiszteri szék is új gazdát talált. (Emlékeztetőül: kormányzása idején 1887 februárjáig Tisza Kálmán a belügyminiszteri posztot is betöltötte, 1887-től két évig Orczy Béla, a király személye körüli miniszter, majd 1889 márciusától a közlekedési tárcája mellett Baross Gábor vitte a belügyi tárca ügyeit.) A jún. 16-i újabb kormány-módosítások Baross Gábertól Teleki Géza gróf vette át a belügyminiszteri tárcát. A két alkalommal lefolytatott kormánytalakítás során

megmaradt eredeti posztján Orozy Béla báró, a király személye körüli miniszter, aki 1879 óta töltötte be ezt a helyet, Fejérváry Géza báró, honvédelmi miniszter, aki 1884 óta tartotta kezében a katonai ügyeket és Csáky Albin gróf, vallás- és közoktatásügyi miniszter, aki 1888 őszétől, Trefort Ágoston halála után került a tárca élére.

Ez a nagyarányú kormányrekonstrukció mindenesetre arra mutatott, hogy Tisza Kálmán ebben az időben még nem gondolt arra, hogy miniszterelnöki posztját feladja, sőt az 1889. őszi parlamenti vitákban hangosan hirdette, hogy legközelebbi feladatának az állami közigazgatás megszervezését és az ellenzék terrorizmusának megfékezését tartja.

Az 1889. év őszén a függetlenségi párt elhatározta, hogy akciót indít a tíz éve érvényben levő 1879:L. törvény, a honossági törvény módosítására. Ennek a törvénynek egyik intézkedése, ha nem is kifejezetten, de szándékában és céljában valójában Kossuth Lajos honosságának megszüntetésére irányult. A honossági törvény 31. szakasza ugyanis úgy intézkedett, hogy azok az állandóan külföldön élő magyarok, kik tíz esztendő alatt nem jelentik ki az illető ország konzulátusa vagy követsége előtt, hogy fenntartják magyar állampolgárságukat, elvesztik magyar honosságukat.

A képviselőházban a költségvetési vita során 1889. nov. 22-én Irányi Dániel határozati javaslatot nyújtott be annak érdekében, hogy módosítsák a honosságról szóló 1879:L. törvénycikket. Hosszabb beszédben indokolta javaslatát, záró gondolata a következő volt: » . . . mi haszna lehet abból az államnak, ha erőszakot akarva tenni honfitársai lelkiismeretén, meggyőződésén, kényszeríti őket, hogy vagy arról tegyenek le, vagy elveszítsék polgári jogaikat. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső balszélen.)* Midőn e kérdést teszem, önök sejtik, t. uraim, hogy miért tettem, sejtik, hogy mire céloztam vele. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen Kossuth Lajos!)* Én senkit, aki bármily hosszú ideig távol van a hazából, nem akarok megfosztani állampolgári jogától és nem akarom e jognak akár fenntartását, akár visszaszerzését bármely feltételhez kötni. *(Élénk helyeslés a szélső bal felől.)* Azért kérésem odaterjed, hogy a fennálló törvény ily értelemben módosíttassék. *(Helyeslés a szélsőbalon.)* De nem tagadom, sőt nyíltan megvallom, hogy midőn ezt teszem, különösen egykori sorsafeleimre, bajtársaimra és ezek között a legnagyobbra, Kossuth Lajosra gondolok . . . » A benyújtott határozati javaslatot a függetlenségi párt ötvenhárom tagja írta alá. Tisza Kálmán azonnal válaszolt. Előbb elvileg szögezte le álláspontját, majd a következőket mondotta a javaslatról: » . . . Én elvi szempontból ma is azt hiszem, hogy ez a szakasz, úgy, amint van, helyes és módosítása nem szükséges *(Ellentmondások a szélsőbalon)* és abból a nézetből indulok ki, hogy — mert általánosságban beszélek — aki egy államban honpolgár akar lenni, annyit, amennyit a törvény kíván, hogy végre ha nem is kormányközegnél, hanem törvényhatóságnál tudassa, hogy honpolgár akar maradni, megtehet . . . És azt hiszem, hogy úgy az amerikai emigránsokra nézve, kiket Irányi t. képviselő úr említett — ha azok, amint rendszeren

történi, majdnem mindig illető közegükkel összeköttetésben maradtak, valamint azokra nézve is — és ez, azt hiszem, csakugyan alkalmazható az általa felhozott speciális esetre is — akik ezen 10 év alatt az ország bármely törvényhatósága vagy városa által annak díszpolgárává választatván, azt elfogadták úgy, hogy ez a tény maga igazolja, hogy honpolgárok akarnak maradni és rájuk annak a 10 évi határidőnek letelte nem vonatkozik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Hosszantartó nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon.)* Megjegyzendő, hogy Tisza a speciális esetre való utalásával Kossuthra célzott. Irányi Dániel válaszában kifejtette, hogy »a létező törvényt magyarítani, illetőleg módosítani csak más törvényt által lehet«, ezért határozati javaslatukat fenntartotta. Tisza rövid viszontválaszában leszögezte: »... Fenntartom, t. Ház, amiket mondtam; a képviselő úrnak természetesen joga van határozati javaslatához ragaszkodni s a felett annak idején szavazást kívánni. *(Úgy van! jobb felől.)* Mi, akik itt ülünk, mindazokat, akikre azok, miket mondtam, ráillenek, tehát Kossuthot is, honpolgároknak fogjuk tekinteni; *(Helyeslés jobb felől. Mozgás szélsőbal felől.)* ha önök nem, arról mi nem tehetünk. *(Élénk helyeslés jobb felől. Gúnyos derűltség és Hoch kiáltások szélsőbal felől. Felkiáltások: Mondjon le! Zaj. Mozgás.)*» (KNapló, 1887—92. XIV. köt. 59—62. l.)

A parlamentben beterjesztett határozati javaslattal egy időben és azzal párhuzamosan országszerte megindult a mozgalom Kossuth Lajos honosságának biztosítása érdekében. Népgyűlések és törvényhatóságok egyre-másra hoztak határozatokat, és feliratokat intéztek a képviselőházhoz. Olyan mély volt a Kossuth-kultusz és olyan magasra csaptak az indulatok, hogy Tisza Kálmánban megelégedött az elhatározás, hogy mégis eleget tesz az egyre jobban háborgó közvélemény kívánságának.

Megnyilatkozásra alkalmat nyújtott a parlament 1889. dec. 11-i ülése, amikor a Házhoz benyújtott kérvények között tárgyalták a nov. 17-én »Győrben tartott népgyűlés« határozatát, amely az 1879:L. törvénycikket módosítását kívánta. Az ügyrendi kérdésről az érdemiekre nézve Tisza Kálmán a következőket mondotta: »... ha úgy áll a dolog, amint hallottam, hogy több részről nyilvánult az a nézet, hogy megnyugvást lehet elérni egy nyilatkozattal, mely szerint a honosítási törvény revízió alá vétele célba van véve és ez a revízió ki fog terjeszkedni éppen a szóban levő szakaszra is; akkor ismételhetem és ha tesszik, határozottabb alakban is azt, amit mondtam, midőn Perczel Miklós t. képviselő urat kértem, hogy határozati javaslatát ne tüzesse ki tárgyalásra. Elmondtam ugyanis azt, hogy a kormány érzi általános szempontból, figyelemmel úgy a szóban levő körülményekre, mint az Amerikába nagyobb számmal kivándorolt hazánkfiainak érdekeire, a honossági törvény revíziójának szükségét és akkor ezen szakaszra is ki lehet terjeszkedni és a kormány kész annak idejében ez irányban javaslattal lépni a Ház elé. Ezt határozottan ismétlem a kormány nevében. Ha tehát nem vagyok tévesen informálva és ez megnyugvást szül: a nyilatkozatot igen szívesen megteszem. *(Általános élénk helyeslés.)*» Polónyi Géza azonnali válaszában az ügyrendi kérdések után a követ-

kezőket szögezte le: »... ha a t. miniszterelnök úr nyilatkozatát úgy lehet venni, hogy kilátásba van helyezve és meg van ígérve a kormány részéről az, hogy a honosítási törvény módosítására vonatkozólag törvényjavaslatot fog benyújtani, hozzáteszem még azt, hogy a kormány nem fog késlekedni a benyújtással: én és elvtársaim hajlandók vagyunk e nyilatkozatot örvendetes tudomásul venni és megelégszünk ezzel az eredménnyel, mert ebben megnyugvást szerzünk arra nézve, hogy a kormány mindenesetre oly módosításokat tartalmazó javaslatot fog benyújtani, amelyek lehetővé fogják tenni azt, hogy Kossuth Lajos honosságát megtartsa. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) ...« Tisza Kálmán viszontválaszában azonnal leszögezte: »T. Ház! Ami Kossuth Lajos személyét illeti, hogy én őt ma is honpolgárnak nyilvánítom, azt ismételtén kinyilatkoztattam; erről most többet mondani nem akarok . . . különben ismétlem, amit már hetekkel ezelőtt nyilvánítottam, hogy a honossági törvény revízióját s éppen a szóban forgó szakaszra nézve is általános szempontból, figyelemmel minden magyar honpolgárra, fogja a kormány eszközölni s nem fog vele készakarva késlekedni. (*Általános élénk helyeslés.*) ...« (KNapló, 1887—92. XV. köt. 57—58. l.)

Dec. 11-én hangzott el Tisza Kálmán ígérete, hogy a kormány »nem fog . . . készakarva késlekedni« a honossági törvény revíziójával, alig tíz nap múlva látott napvilágot az »Egyetértés« hasábjain Kossuth Lajosnak az aradi Mülek Lajoshoz írott december 9-én megkezdett és december 12-én még utóirattal ellátott levele. Ez a levél döntő fordulatot hozott a vitatott kérdésben.

Közlésre szánt hosszú, a kérdéseket részletesen taglaló levelében Kossuth Lajos kifejtette, hogy »alkotmánytani nézetei« szerint különböző városoktól kapott díszpolgárság nem elegendő honossága megtartásához, különben is — tette hozzá Kossuth — »puszta miniszteri kijelentés a fennálló törvény rendeletét, amint meg nem szoríthatja, úgy ki sem tághatja, annyira az alkotmányos jogtan legsarkalatosabb alaptételei közé tartozik, miszerint lehetetlen volt nem tudniok, hogy a miniszterelnöki kijelentésnek, ha csak annak megfelelőleg a törvény nem módosíttatik, jogi érvénye nincs és nem lehet«. Ez a konklúzió csak olyan »személyeskedés« Tisza Kálmánnal, egy kis fricska a törvény »nem ismeretéért« vagy esetleges »elferdítéséért«. Ezt követően Kossuth Lajos az 1879:L. törvény utasításainak részletes elemzésével kimutatta, hogy nem elegendő az, hogy »valamely úton nyilvánvalóvá legyen az illetőnek azon szándoka, hogy magyar állampolgár akar maradni, hanem szükséges az is, hogy ez a szándok, ez az akarat a törvényben megnevezett illetékes hatóságnak be lett legyen jelentve«. E jogi eszmefuttatás után Kossuth Lajos leszögezte a maga álláspontját: »Én hazám jelen közjogi állapotát: elidegeníthetlen állami függetlenségével, ezeréves történelmi államiságával, sőt még azon kétoldalú ünnepélyes szerződésekkel is ellenkezőnek tudom lenni, melyeket őseink a Habsburg-Lotharingiai házzal kötöttek; annál fogva egy mulékony nemzedék jogfeladó gyengesége ellenében az igazság örök erejére hivatkozva s a jövőben bízva, én magamat a törvényesített jogtalanság ez

állapotának alá nem vetem, s ha többet nem tehetek az ellen, mint született magyar állampolgár, ki e minőségéről soha le nem mondott, hontalansággal kívánok tiltakozni. *Ferenc József „osztrák császár, magyar király”* alattvalójának magamat soha egy perzig sem ismerem el s el sem ismerem. Ez az én álláspontom . . . Leszek — ha lennem kell — nemzetem polgárainak soraiból kitaszított pária. De hitehagyottá sohasem leszek. Nekem nemcsak miniszteri engedékenység, hanem még maga a törvény is hiába kínálgatna bármely hátsó ajtócskát, hogy azon meghajtott derékka lopóddzam be a házba, melyből a főajtón kidobtak; nekem nem az az óhajom, hogy módomban lehessen fenntartani bármely cselekményem által a velem született állampolgárság gyakorolhatását; hanem óhajom, könyörgésem, esedéklésem az, hogy ne taszítson ki engem polgárai közül saját nemzetem, ne vegye el tőlem az egyetlen, egyedüli kincset, melyet a számkivetés keserves útjára magammal hoztam a hazából; ne vegye el tőlem magyar állampolgári minőségemet . . .» (Kötetben: Kossuth Lajos Iratai. X. köt. Bp., 1904. 313—321. l.)

Kossuth levelének időzített nyilvánosságra hozatala fordulatot hozott a honossági törvény ügyében éppen úgy, mint Tisza pozíciójának megrendülésében. A Kossuth-levél közzététele után egyszerre azt kezdték hangoztatni a szabadelvű pártban, hogy Kossuthnak ez a rideg, visszautasító, magának az uralkodónak törvényességét is megtagadó és kétségbevonó kijelentései után, lehetetlen egy olyan javaslatot a király elé terjeszteni, mely ha nem is kifejezetten, de mégis nyilvánvaló módon Kossuth repatriálására vonatkozik. A kortársak tudni vélték, hogy Szilágyi Dezsőnek, az igazságügy-miniszternek is ez volt az álláspontja.

Ennek ellenére Tisza Kálmán 1890 elején, a költségvetés tárgyalása során, mikor rendkívüli éles és szenvedélyes támadások kereszt-tüzébe került, egy nyilatkozattal igyekezett elejét venni az ellenzéki harag újabb kitöréseinek. Határozott terminust szabott a honossági törvény 31. szakaszának módosításáról szóló novella beterjesztésére. Kijelentette, hogy a honvédségi törvényjavaslat részletes letárgyalásának napján benyújtja a kérdéses törvényjavaslatot. (KNapló, 1887—92. XVI. köt. 341. l.)

A parlament üléstermében kisebb-nagyobb viharok között folyt a költségvetés tárgyalása, megkezdődött a honvédségi törvényjavaslat tárgyalása is, sőt már látszott a tárgyalás befejezésének napja is. 1890. márc. 6-án, a király elnöklése alatt minisztertanácsi ülést tartottak. Ennek rövid érzékeltetésére átadjuk a szót Szatmári Mórnak, az »Egyetértés« akkori rovatvezetőjének, későbbi függetlenségi párti képviselőnek, aki erről a napról harminchét évvel később megjelent visszaemlékezésében a következőket írta:

» . . . Ezen a tanácskozáson pecsételődött meg Tisza Kálmán sorsa. A honossági törvény módosításának kérdése fölött tanakodtak. Tisza a maga ígéréthez képest akart novellaris javaslatot tenni. Minisztertársai közül többen ellene foglaltak állást. Szilágyi Dezső

hosszú beszédben fejtegette a király előtt Tisza álláspontjának tart-
hatatlanságát. Az uralkodóra könnyen lehetett hatni ebben a kérdé-
ben Kossuth levelére való hivatkozással. Szilágyiék szerint ez a levél
megváltoztatta a helyzetet és a király szívesen akceptálta ezt a fel-
fogást. Döntés ugyan nem történt ezen a minisztertanácskozáson, de
nyilvánvaló volt, hogy a király elejtette azt az embert, aki tizenöt
esztendőn át volt hűséges tanácsadója. Ez megfelelt a Habsburgok
citrom-teóriájának.

Késő este, úgy tíz óra tájt, fölkerestem Szilágyi Dezsőt a lakásán.
Igen vidáman fogadott. A miniszteri tanácskozáson történelekről
tudakozódtam. Nem titkolódzott. Sok esetben meggyőződött diszkrét-
ságról, s megbízott abban, hogy csak azt trom meg, aminek a közlését
ő maga megengedi. Elmondta nemcsak azt, hogy a király elejtette
Tiszát, hanem elmondott részleteket is.

— Meztelenre vetkőztettem Tiszát — mondotta.

— Tehát megbukott? — kérdeztem.

— Nyugodt lehet, Tisza megbukott, mégpedig alaposan.

— És megírhatom?

— Csak annyit írjon, hogy a miniszterelnök és a kabinet többi
tagja közt a nézeteltérések áthidalhatatlanok és ez a mai miniszteri
tanácskozáson öfelsége előtt igen határozott formában jutott kifeje-
zésére.

Azután mondott sok egyebet is; élesen szinte indulatosan beszélt
Tiszáról.

— Meglátja, senki se fogja sajnálni — tette hozzá azzal a
szarkasztikus mosollyal, mely annyira jellemezte.

Nagyon gyűlölte Tiszát. És felhasználta az alkalmat megbuktatá-
sára. (Szatmári Mór »Hűsz esztendő parlamenti viharai«. Bp., 1928.
136—137. l.)

Másnap, 1890. márc. 7-én a képviselőházban a honvédségi tör-
vény tárgyalásának befejezése után azonnal szót kért Tisza Kálmán,
és a következőket mondotta: »T. képviselőház! (*Általános nagy moz-
gás. Felkiáltások minden oldalról: Halljuk, Halljuk! Helyre!*) Miután
meg volt ígérve, hogy mire a honvédségi törvényjavaslat tárgyalatik, a
honossági törvényről szóló novella be fog nyújtatni és ennek ma eleget
tenni nem tudok, kötelességemnek tartom a t. Ház előtt azt indokolni.
(*Halljuk.*) Ezen honossági novellára nézve a kormány kebelében
nézeteltérések merültek fel és éppen azért a törvényjavaslat ma be
nem nyújtható. Ezen nézeteltérések néhány nap alatt vagy ki fognak
egyenlítettetni, vagy ha nem, akkor kötelességemnek fogom tartani a t.
Ház előtt nyilatkozni. (*Helyeslés jobb felől.*) Azt gondolom, hogy ennek
kijelentésével tartoztam a t. Háznak. (*Helyeslés jobb felől.*) . . .«
(KNapló, 1887—92. XVII. köt. 203. l.) Ezt követően Apponyi Albert
felvetette, hogy a parlament a kormányválság idején függessze fel
működését. Tisza Kálmán válaszában kijelentette, hogy ő csupán
differenciáról beszélt a kormányon belül, »kormányválság igenis akkor
áll be, midőn egy fennforgó differencia ki nem egyenlíthető« (uo.).
E vitához még Polónyi Géza és Szilágyi Dezső szólott hozzá, az utóbbi

jogi szempontból magyarázva Tisza kijelentését, még a következőt mondotta: »... miután a miniszterelnök úr kilátásba helyezte azt, hogy néhány nap múlva vagy abban a helyzetben lesz, hogy ezen ígéretének megfelel; vagy ha nem, akkor megígérte, hogy a helyzet iránt és ha jól értettem, a helyzet következményei és a jövő iránt nyilatkozni fog (*Helyeslés a jobboldalon*) úgy, mint a parlamenti kormányzat szabályai szerint köteles...« (I. h. 204. l.) (Közbevetőleg érdemes megjegyezni, hogy Szilágyi Dezsőnek ez a Képviselőházi Naplóban lenyomtatott megjegyzése minden vonatkozásban hitelesíti az előző este Szatmári Mórnak mondottakat, amit Szatmári csak harminchét év múlva tett közzé!)

A hivatalosan demontált hírek ellenére a válság valójában létezett. De azzal, hogy cáfolták, biztosították az időt ahhoz, hogy a főrendiház letárgyalja a költségvetést és honvédségi törvényt, és a »politika-csinálók« pedig megtalálják a miniszterelnök-utódot. A hazai politikai berkekben beállott válsághoz nagy zavar fűződött. »Elképzelhető — írta Szatmári Mór —, milyen állapotba jutott a szabadelvű párt, mely tizenöt éven át élt nyugodtan a hatalomban, s most nem tudja, hogy mi következik. Egyszerre kitört a fejetlenség mellett a különféle frakciók tülekedése. Öregek, meg fiatalok külön csoportokba verődtek és hol ezek, hol meg azok tanácskoztak titkos konventikulokban. Már forgalomba jött gróf Szapáry Gyula neve. Ő volt a miniszterelnökjelölt. Érdekes, hogy Szilágyi kombinációba se jött. De azért a szabadelvű pártban még nem tudták tisztán, kinek kell már előre bókolni, mint jóvendő napnak. Erősen nyugtalanokdtak...« (Szatmári: i. m. 138. l.)

A főrendiház a két törvényt gyorsan »letárgyalta«, elhárult az akadály a miniszterelnök bejelentése elől.

1890. márc. 13-án csütörtökön déli fél egy óraker kezdődő parlamenti ülésen a jegyzőkönyvi forraságok után Tisza Kálmán a következőket mondotta: »T. Képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Van szerencsém jelenteni, hogy a mai napon beadtam öfelségének a kabinet lemondását és ennek elfogadását kértem. (*Zajos felkiáltások a szélső bal felől: Éljen a király!*) Ennek természetes folyamánként kérnem kell a t. Házat, hogy üléseinek tartását azon, úgy hiszem igen rövid időre, míg az új kabinet kinevezve lesz, felfüggeszteni méltóztassék. Midőn ezt kérem, egyúttal el kívánom mondani, mi volt ezen lemondás beadásának oka. (*Halljuk!*) T. minisztársaim között és köztem sem az általános kormányzatra, sem az egyes miniszterek által kilátásba helyezett reformokra nézve nemcsak összeütközés nem, de nézeteltérés sem volt. A nézeteltérés egyedül a honossági törvénnyel szemben követendő eljárás miatt fordult elő. Én ugyanis azon nézetben voltam, hogy tekintettel azokra, miket Perczel Miklós képviselő úr határozati javaslata alkalmából november 27-én mondtam és mikre nézve később még határozottabb nyilatkozatokat tettem, a magam részéről szükségesnek kell, hogy tartsam, hogy a honosítási törvény módosítottat-

ván, abba belevetéssék az, amit november 22-iki nyilatkozatom szerint a fennálló törvény szelleméből folyólag, különben is érvényesnek tartok. És bár azok, amik utóbbi nyilatkozataim óta történtek, alaposan felhozhatók lennének is amellet, hogy tett ígéretem alól felmentessem, mégsem tartottam helyesnek, hogy be nem váltva — nem ugyan azt, amit szavamba később belemagyaráztak — de azt, ami azokban tényleg és csakugyan bennfoglaltatik, ezen a helyen megmaradjak. T. társaim más helyzetben voltak. A november hó 22-én tett nyilatkozatom kivételével többi nyilatkozataim a vita folyamán, tehát az előzetes megbeszélés lehetőségének kizárásával történtek. Őket tehát ezek nem kötelezték. E szerint teljes joggal kívánhatták és ragaszkodhattak ahhoz, hogy tekintettel azokra is, melyek december 11-ike óta történtek [tudniillik a Kossuth-levél publikálása óta], a honossági törvénnyel szemben e lényegében helyes eljárás követségük. Nem tarthattam feladatomnak őket erről lebeszélni akarni, vagy véleményükben legkevésbé is akadékoskodni; de viszont érzületem azt mondta, hogy a magam részéről nem tehetem ki magamat annak, hogy az mondassék, hogy kibúvó ajtót kerestem azon irányban, hogy be ne váltsam azt, amit valóságban, csakugyan megígértem. (*Zajos helyeslők jobb felől. Mozgás a szélső baloldalon.*) Önérzetem követelte ennél fogva, hogy nyilatkozataimnak következményét személyemre nézve levonjam és beadtam lemondásomat, ami a parlamentarizmus elvei szerint természetesen a kabinet lemondását is maga után vonta. Ezek elmondása után, mint amelyekben elmondtam a beállott változásnak kizárólagos indokát, nem marad más hátra, mint ismételve kérnem a t. Házat, hogy az új kabinet kinevezéséig, ami igen rövid idő alatt meg fog történni, az üléseket felfüggeszteni méltóztassék. (*Zajos felkiáltások jobb felől: Éljen Tisza Kálmán! Zaj és mozgás a szélső baloldalon.*)» (KNapló, 1887—92. XVII. köt. 223. 1.)

Tisza Kálmán nyilatkozata után Irányi Dániel kissé hosszú beszédben azt fejtegette, hogy Tisza megérdemelte sorsát, majd kijelentette, hogy a függetlenségi párt a honossági törvény módosítása dolgában szigorúan ragaszkodik korábbi álláspontjához. Tisza, mint még föl nem mentett miniszterelnök, röviden reflektált Irányi beszédére. Ezzel a parlament az új kormány megalakulásáig elnapolta ülését. A Házból távozó Tisza Kálmánt a véderővita során kialakult »Abzug Tisza!« kiáltás fogadta . . .

Aznap, márc. 13-án este a szabadelvű pártkörben elbúcsúztatták hívei Tisza Kálmánt. Tisza a következőkben összegezte a tizenöt éves kormányzás tanulságait: »Szükség volt arra, hogy legyen egy nagy párt, amely belátja, hogy kormányt és pártot csak ugyanaz az ember vezethet, hogy kettős vezetés mellett nincsen párt, amelyik hosszú ideig fennállhasson (*Igaz!*) . . . nem szabad egy kormánypártban kettős vezetésnek lennie, annál kevésbé, mert a kettős vezetés mellett aztán lassan feltámadnak azon egyes kis csoportok is, melyeknek egyike egyik, másika másik köré csoportosul, s utoljára a párt széjjelfoszlik (*Zajos tetszés és helyeslés*), én, akinek ez a meggyőződése, s aki azt tartom, hogy úgy a parlamentarizmus elvének tisztaságban fenntartása — ami már maga is országos és nemzeti érdek (*Úgy van!*) —, mint

általában az országos érdek megköveteli, hogy mindenki megtegyen mindent arra, hogy ezen konszolidált viszonyok, egy állandó kormány, s egy állandó, azt támogató párt, fennálljanak, én, t. barátaim, azzal a kéressel fordulok hozzátok, hogy fogadjatok magatok közé, mint közlegényt, munkáljunk együtt ezen célra s ez által a haza javára . . . » Tisza Kálmán beszédének ezzel az érvelésével az addigi és a következő időszakban támadható különböző kombinációkat akarta kellő időben hatálytalanítani. A miniszterelnök búcsúszavaira a pártkörben Jókai Mór válaszolt. Beszédét a következő szavakkal kezdte: »Nem példátlan eset a parlamentek történetében, hogy egy kormányfő, ki a korona bizalmát s a parlament többségének támogatását bírja, állásától leköszönjön. Az ifjabbik William Pitt 18 évi teljes kormányzás után lépett vissza helyéről: áldozatul hozva a törvényhozás termében meg nem ingatott hatalmát a békekötés óhajtatásának. A történelem feljegyzé, hogy ez a béke nem volt valódi, és nem lett tartós. Vajon a mi békénk az fog-e lenni?« (PH, 1890. márc. 14. 4. l.) Jókainak ez a beszédintonációja érzékeltette azt a tényt, hogy a szabadelvű párt egy része meg volt arról győződve, hogy Tisza Kálmán egy taktikai lépés, egy furcsa manőver áldozata lett.

(Zárójelben megjegyezve erre mutat Tisza Kálmánnak 1890. máj. 30-án a honossági törvény elfogadásakor tett nyilatkozata is, amelynek a lényegét érintő része a honossági törvény előzményeivel kapcsolatban a következő: » . . . Közbejött az — mondotta Tisza —, hogy utóbbi nyilatkozatomat [az 1889. dec. 11-i felszólalására utalt] bár azzal kezdtem, hogy Kossuthról elmondtam véleményemet — most is azt tartom, nem teszek hozzá semmit, de nem is veszek el belőle — úgy tüntették fel, mint ígéretet azon célból, hogy egyenesen ő miatt a törvényhozási intézkedés történjék. (*Felkiáltások bal felől: Úgy is volt mondván!*) Jött azután azon Aradra intézett levél — midőn a kormány, tehát már a kormány, bár saját felelősségére tette, másképp nem is tehette volna, a legfelsőbb faktor beleegyezésével oly kíméletes és előzékeny eljárást mutatott — amely szerint ő a magyar koronás királyt soha uralkodójának elismerni nem fogja; jött az a nyilatkozat, hogy a magyar törvényhozásnak, tehát az egyesült nemzet és királynak együttes minden végzését törvényesített jogtalanságnak tekinti és bármit is határozzon a törvényhozás, az órá nézve semmi befolyást nem gyakorol. (*Zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Már 20 év óta mondja!*) Ezek után, t. Ház, átláttam, hogy itt már ez irányban tovább menni nem lehet. De mert úgy lett volna magyarázható némely nyilatkozatom, azaz nem lett volna úgy magyarázható, de tényleg úgy magyaráztatott, mintha ígéretet tettem volna ez irányban (*Felkiáltások szélső bal felől: Igenis tett ígéretet!*) pedig nem ezen irányban tettem; én a magam részéről levontam a következtetést és a túloldal nagy örömeire (*Felkiáltások a szélső baloldaltól: Ez igaz!*) ott hagytam a miniszteri széket . . . Ha nem jönnek közbe azok, amik közbejöttek — azt is megmondom — megkísérlettem volna azt, amit ígértem, amit ígéretembe belemagyaráztak, teljesíteni, hogy sikerült volna-e vagy nem,

azt nem tudom . . . » (KNapló, 1887—92. XVIII. köt. 367. l.) — Úgy tűnik, hogy Tiszának ez a nyilatkozata sok olyan köztes akcióra utal, amelyet a történelemtudomány még nem tárt fel teljes egészében. Pedig érdemes lenne más irányú forráskutatásokkal is kiegészíteni Tisza Kálmán megbukásának vagy megbuktatásának mozgató rugóit !)

Március 16-án megjelent a hivatalos lapban a Tisza Kálmánhoz intézett legfelsőbb királyi kézirat, amelyet már az új miniszterelnök, gróf Szapáry Gyula ellenjegyzett. A következő nap, márc. 17-én a Szapáry-kabinet bemutatkozott a Házban. Minden miniszter megmaradt a helyén, csupán a Tisza által 1889 nyarán kinevezetett belügyminiszter, Teleki Géza gróf vált meg a tárcájától, amelyet Szapáry Gyula magának tartott meg a miniszterelnökség mellett. Szapárynak a Tisza-kabinetben elfoglalt földművelésügyi tárcáját Bethlen András gróf kapta meg.

A fenti rövid összegzésben Tisza Kálmán miniszterelnökségének utolsó hónapjaiból azokat a mozzanatokat emeltük ki, amelyek fokról fokra arra kényszerítették a politikust, hogy adott szavának »megtartása« látszatáért feladja miniszterelnöki posztját. A honossági törvény körüli hadakozás egy hosszabb politikai ellehetetlenülést végső állomása volt. Ennek a szélesebb összefüggés és összefonódás sorozatnak elemzése nem feladata eligazító bevezetőnknek. Az érdeklődők számára megemlíjtjük, hogy a fentiekben idézett műveken kívül haszonnal forgattuk Matlekovits Sándor »Magyarország államháztartásának története 1867—1893« c. munkájának II. kötetét Bp., 1893. (898—901. l.), Apponyi Albert »Emlékirataim. Ötven év« Bp., 1922. (178—183. l.), Klein Odön: »Tiszától Tiszáig. Visszaemlékezések és adalékok« Bp., 1922. (25—26. l.), Balla Antal »A magyar országgyűlés története. 1867—1927« Bp. [1928.] (111—114. l.), Gratz Gusztáv »A dualizmus kora« Bp., 1934. (250—252. l.), Hegedüs Loránt »Két Andrássy és két Tisza« Bp. [1938.] (210—212. l.). Az említett művek részben kortársi visszaemlékezéseken, részben adatfeltáráson alapulnak. — A Tisza bukásának összefüggéseit marxista megközelítésben tárgyalja a »Magyarország története« IV. kötet Bp., 1973. (249—252. l.) és a tízkötetes »Magyarország története« VI. kötete, Bp., 1979 (1329—1331. l.)

A Krk e kötetében közzétett parlamenti karcolatok jegyzet-apparátusát a korábban kifejtett módszertani elvek alapján állítottuk most is össze (ld. Krk 65. köt. 223—226. l.). Ehhez hozzáfűzzük még azt is, hogy az ebben a kötetben közzétett írások közül kilencenek maradt fenn autográf kézírata, ezeknek javításait természetesen a szövegváltozatok között számba vettük a Krk 71. kötet 215—216. lapján újrafogalmazott elvek alapján.

A megjelentetett cikkek döntő többsége a PHban látott napvilágot. Ebben az időben az újság felelős szerkesztője *Kenedi Géza* volt. Nevét nem tüntettük fel minden alkalommal az egyes cikkek lefőhelyei-
nek megjelölésekor, hanem itt, ezen a helyen jelezzük.

A korábbi kötetekhez hasonlóan, *A t. Házból* címmel megjelent karcolatok és a hozzájuk kapcsolódó jegyzetek könnyebb és zavar-
talanabb használata érdekében a szöveg előtt, a jobb oldalon szögletes
zárójelben közöljük a megjelenés napját.

1981. április 15.

Króó András—Rejtő István

CIKKEK, TÁRCÁK

AZ ÚJÉVI TISZTELGÉSEK

M *Pesti Hírlap. 1890. január 2., 12. évf. 2. sz. (1., 2. 1.)* Rovaton kívül. *A budai palotában* alcímmel. Névjelzés nélkül. Kötetben itt először.

Az újévi jókívánság mint politikai mérce

MK a korábbi években is beszámolt a miniszterelnöki palotában tett tisztelgő látogatásról. Képviselővé választása után szinte minden évben hírt adott erről az aktusról. Az 1890. decemberi politikai viharok után, az ellenzéki képviselők sorozatos elítélő nyilatkozatai, Tisza Kálmán személye ellen intézett nyílt és közvetlen támadásai után a kormánypárt tagjai demonstrációvá tették a miniszterelnök újévi köszöntését. MK érezte ezt a hangulatot, és beszámolója kompozíciójával, a képviselők magas létszámának hangsúlyozásával, a fokozottabb ünnepélyesség hangulatának érzékeltetésével jelezte a demonstráció külső megnyilvánulásait. Tisza Kálmán reagálását is feljegyezte beszámolójában, noha a PH e karcolatot követően teljes terjedelmében közölte a köszöntő beszédet éppen úgy, mint a miniszterelnök válaszát. A megnyugvás és megnyugtató hangulatát MK azzal is érzékeltette, hogy a fogadást követően feljegyezte a távozó képviselők egymáshoz intézett kérdéseit. Az utolsó bekezdéssel a humort sem mellőzte, amikor jelzi, hogy a képviselők jó hangulata akkor érte el tetőpontját, amikor «a sok száz kabátból mindenki megtalálta már a magét».

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

7 : 12 *Krajtsikot elaltatni mint Ripp van Winklét* — MK korábbi években többször gúnyolta Krajtsik Ferenc aluszékonyosságát. Ezt a személyéhez fűződött vonást tetézte meg MK azzal, hogy Planquette zenéjére írt regényes operett főhősére hivatkozott, aki az operett szövegekönyve szerint évszázados álmából ébredt fel, ő a «hétalvó szabad vadász». A művet 1833. dec. 28-án mutatta be a Népszínház.

23 *matador* — bajnok, hős, itt: kiváló ember

- 8 14—15 (*Szinte megrezzent: hol az ellenzék?*) — MK utalása az 1890-es év végén tapasztalt nagyfokú ellenzéki mozgolódásra utalt, azokra a jelenségekre, amelyekkel több alkalommal közbeküldésekkel, jelenetekkel zavarták Tiszát beszédében, válaszádsában.
- 19—20 Urbanovszkynak tulajdonított mozdulat. — Korábbi évek karcolataiban Urbanovszky Ernő, parlamenti nevén Ucsu gyakorta szerepelt MK karcolataiban, a mameluki hűség szinonim jelenségeként.
- 23 A Bismarck-mondás. — Mikszáth e fordulattal is a képviselők demonstrációjának célját szolgálta: a szabadelvű párt és vezérének töretlen erejét és hatalmát akarta érzékeltetni.
- 9 2—3 — *El ne feledkezzél, kegyelmes uram, az új esztendőben arról a postamesterről!* — MK e kérés interpretálásával is a párton belüli nyugalmat és biztonságot óhajtotta érzékeltetni.
- 12—14 *már ma hallhatták meg, amit csak holnap kellett volna elolvasniok a lapokban.* — MK más írásaiban is visszatérő mozzanat, hogy az újságírók, a politikusok, mindazok, akik részesei az eseményeknek, már az előző nap tudják azt, amit csak másnap közölnek az újságok.

A FŐURI SZALONOKRÓL

- M I. *A Hét.* (Szerk.: Kiss József.) 1890. február 2., I. évf., 5. sz. (72. 1.) *Levél Kiss Józsefhez* alcímmel. *Teljes névjelzéssel.*
- II. *Pesti Hírlap.* 1890. február 2., 12. évf. 32. sz. (8. 1.) Rovaton kívül. *A magyar szalonéletről* címmel. *Teljes névjelzéssel.* — A PH a következő bevezető szöveggel jelentette meg MK írását: »A magyar szalonéletről megindult eszmecserét fölhasználva. „A Hét” szerkesztője több kiváló író-t fölszólított, hogy nézeteiket közöljék vele, ebben a sokszor fölvetett, de gyakorlatilag soha meg nem oldott kérdésben. Az érdekes nyilatkozatok közül bemutatjuk itt Mikszáth Kálmán munkatársunk levelét Kiss Józsefhez „a főuri szalonokról”.«
- III. *Székely Nemzet.* (Szerk.: Málk József.) 1890. február 6., 8. évf. 20. sz. (1. 1.) *Teljes névjelzéssel.*
- IV. *Mikszáth Kálmán Összes Művei* 25. köt. *Levelezés* II. köt. Bp., 1961. Akadémiai K. 30—31. 1.

A magyar írók véleménye az arisztokrácia és az irodalom kapcsolatáról

Kiss József »A Hét« mutatványszámában (1889. dec. 23. 3—5. 1.) helyet biztosított az akkori kultuszminiszterneje, gróf Csáky Albiné »Szalonélet« című írásának. A cikket — amelyre 1890. február elején egy sor író különböző temperamentumtól fűtve, különböző megközelítésben találva véleményét egytől egyig elutasított — az alábbiakban teljes egészében közöljük. Közlésünket az motiválja, hogy bár a jelen

Krk »Levelek« ciklusa már húsz évvel korábban közölte a MK írást, de azt misszilis levélként kezelve, csak röviden utalt az előzményekre (ld. Krk 25. köt. 197. l.). A körülmények alaposabb vizsgálata arra mutat, hogy MK-nak ez az írása — éppen úgy, mint írótatársai rövidebb-hosszabb megnyilatkozásai — csak formájukban levélszerű írások, valójában a szerkesztő Kiss József felkérésére írt vélemények, megjegyzések. Egyrészt ezért tartjuk szükségesnek itt a »Cikkek és karcolatok« c. ciklusban, a megfelelő kronológiai helyén közölni Mikszáth írását, másrészt azért is tesszük közzé a vitát kiváltó írást és a magyar írótatársadalom reagálását, hogy érzékeltessük: Mikszáth, bár együtt tartott a szabadelvű párttal, továbbra is megmaradt demokrata álláspontján az írók és az irodalom céljait illetően. Osztotta írótatársai többségének véleményét.

Következzék tehát előbb a vitaindító cikk:

»Salonélet

Írta:

Gróf Csáky Albinné

Elöttem a tiszta fehér lap, hívogatólag int, vajon mit írjak rá? Olyan tárgy lebeg előttem, mely szoros kapcsolatban van azzal a vállalattal, mely idestova egy éve lesz már, hogy foglalkoztat bennünket: létesítésével annak a társulatnak, melyet még megszületése előtt olyan hangzatosan keresztelt el nagynevű írónk „Magyar Pantheon”-nak. Elöttem lebeg ideális fényben a múlt század teremtménye, melyet szülőföldjén „Salon”-nak neveznek. A legsajátosabb csatatere ez a nőnek, ahol az ügyességével, szeretetreméltóságával, szellemével, mindazon tulajdonokkal, melyeket a francia együttesen a „savoir faire” szóval fejez ki, aratja legfényesebb, de vértelen és senkit sem bántó diadalait.

Vajon miből is áll az a leírhatatlan, kézzel nem fogható, de annál inkább érezhető . . . az a „je ne sais quoi” . . . mely eredményezi, hogy valamely házban, bizonyos nő társaságában oly otthonosan érezzük magunkat, akár évek hosszú során át ismertük volna őket, de amellet mintha e körben jobbak, szellemesebbek, finomabbak volnánk a szokottnál? Vajon miből állt az a varázs, mely különösen a múlt században egyes ilyen nők „Salon”-jában egybegyűjtötte a legkiválóbb, de egyúttal a legheterogénebb szellemeket, melyek e barátságos meleg légkörben fölengedve, a mindegyik által sejtett rokonszeny hatása alatt teljes fesztelenséggel nyilatkoztak meg; amely összehozta a látzólag legellenkezőbb táborok embereit és a közel érintkezés útján észrevétellel velök, hogy bizony van sok jó, helyes, érdekes ott is, hol a mienktől merőben eltérő irány és világnézet uralkodik.

Mennyit nyertek a szellemek létkörük tégulásában, — mennyit a férfiak modora finomságban, lovagiasságban, udvariasságban és viszont a nők szellemi értékben! Tapasztaljuk ezt legélenkebben, midőn elgyönyörködünk egy Sabran grófné kimondhatatlanul bájos levelezésén; midőn valódi élvezettel látjuk Neckerné salonjában rokon-

szerves házigazdájuk szellemes szíveslátásán fölmelegedni ama kor legérdekesebb alakjait; az irodalmi, valamint a politikai világ minden kitűnőségeit fesztelen, szellemes társalgásba mélyedni a magas műveltségű bájos nővilággal; midőn elbűvöl minket egy prince de Ligne élcés, páratlan finomságú konverzációja; midőn soha el nem halványuló érdekekkel olvassuk életleírását ama számos elvarázsoló nőalaknak, kik díszei, virágai voltak ama halni induló korszaknak, a francia nők, akik átvitték a forradalom társadalombontó borzadályain, a Directoire, a Consulat és Empireon át tradícióját ama legnemesebb értelemben vett *arisztokratikus* intézménynek az új korszakba. Változtak a nevek, háttérbe szorultak a régi családok, de megmaradt, mindig a *nő uralma* alatt arisztokráciája a *szellemnek*, a finom érintkezési formáknak, fényes tűzijátéka a francia eszpritnek.

Nem vagyunk mi franciák, nem bírnuk e téren százados tradícióval. De nem lehetnének-e e téren, melyen „ősöktől nem származunk”, „ősei családunknak”?

Csak azután a kezdeményezésnél valahogy ne tévedjünk a XVII. század hamis útjaira. Ne legyünk Molière-féle femmes savantes-ok, ne is modern blue stocking-ok, de igyekezzünk lenni nők, kik oly élénk érdeklődéssel viseltetnek minden iránt, mi szellemi téren terem, hogy jól érezhessék magukat a mi szalonjainkban azok, kik e téren működnek. Mert hiszen mi tagadás? Nem mindannyink által érzett baj-e az, hogy a szalonokat ma már gyérnél gyérebbe látogatják? Kizárólag elfoglalja a *politika* a *komoly* férfiakat. Akik *nem* azok, éppoly teljességgel abszorbeálja — a ló, a sport. Akik pedig eszményi világban élnek, oly világban, mely voltaképpen a nő uralmához tartoznék, azok nem ismernek bennünket, nem volt alkalmuk soha velünk érintkezni és meggyőződést szerezni arról, vajon igazán nem volnánk-e egyebek rosznál, mellyel lehetőleg keveset törődni vajmi eszélyes?

Pedig oly könnyű volt elfoglalnunk azt a helyet, melyet maga a természet számunkra kijelölt. Hisz nem kell ehhez semmi egyéb, mint hogy *érezzük* a szépet, nyújtassék az nekünk bármily alakban; hiszen az érzelem világa a *mi* világunk, minékünk szabad, sőt *kell* e világban a túlsúlyt bírnunk, ellentétben a férfiakkal, kiknél kell, hogy az ész vigye a kormányt. Nem törekszünk semmiféle emancipáció után, valamint nem törekedtek utána a múlt századbeli nők sem, akik finom, hamisítatlan női tapintatukkal érezték, hogy éppen gyöngeségében rejlik a nő hatalma, varázsa; és volt is hatalmasabb, ezerszerre nagyobb körökre kiterjedő befolyásuk ama minden ízükben nőies, költői alakoknak, mint van manapság a legfölvilágosodottabb, Zürichben végzett női doktoroknak, vagy amint léssen — bár isten ne adná, hogy legyen — a legékeesebben szóló nő-népképviselőnek.

Nem azt tartom én kívánatosnak, hogy bármily irányban túllépjük a határt, mely osztályrészünk volt mindenkoron; de e határon belül fejlődjünk ki teljességgel. Merjünk nézni, hallgatni, olvasni előítéllettől ment szemmel, füllel, ésszel; merjünk fölkeresni és élvezni elfogulatlan kebelrel mindent, ami jó és szép, és ez élvezetben fogunk találni oly magasztos, lélekemelő örömet, mely ellen hatalma nem leend sem időnek, sem kornak, sem viszontagságnak!

Oh, merjünk ez elaggott, rettenetesen elanyagiasodott század végtizedeiben kísérletet tenni arra, hogy „kis szükrát, parányi fényt” varázsoljunk „elrozsdásodott nevére”! Ne tartzuk józan eszünk méltóságán alólinak egy kis idealizmust keverni a mindennapos élet prózájába; ne szűgyeljük, ne palástoljuk képességünket: hevülni a szépért, jóért; oh ne legyünk már egyszer oly irtóztatóan vének az érzés, lelkesülés képességében, mint amilyen fiataljaink nagy része! Ne legyünk oly blazírtak, mintha a földnek nem volnának többé illatos virágai, az emberi szellemnek nem örökké megújuló, halhatatlan ifjúsága és az emberi szívnek nem örökkön lángoló, lobogó, istenadta szent tüze! Nem volt azoknak sem, kik e században minket megelőztek, szalonjuk ama régi párizsi értelemben; de volt ama szalonokban más valami, minnek szintén megvolt a maga értéke, bár szűkebb körre szorítkozva, jótékony hatása inkább a családiasság jellegével bírt. Voltak a társaságnak egyes oly köztiszteletnek és tekintélynek örvendő, mintegy tipikus nőalakjai, kik előtt kegyelettel hajolt meg a társadalom minden tagja; kiknek nézete mértéktadó, felfogása törvény, minden intése hálával fogadott, és elismerése az illetőknek adott szabadságlevél volt. És ők osztozták a jóindulatú intéseket jobbra-balra, ifjúnak, leánykának s hatalmas tényezőivé váltak ekként a társadalmi élet finomságának, a formák eleganciájának, ami éppen nem volt kárára a *lényeg*nek. Megnevezem itt e matrónák legáldottabbikát, ki ama kor nemtője volt a pesti társaságban, báró Wenkheim Teréziát, kinek szalonjáról apáink hálás megindulással, gyermeki hódolattal emlékeznek meg, akikben tiszteljük azt, ki megőrzé és kifejleszté atyáink szívében a lelki fölényt, jellemzilárdságot és egyenes felfogást, melyet mi, későbbi kor szülőttei, szeretünk és bámultunk bennök.

Volt aztán egy másik, szalont tartó matróna is, bár ennek uralma már kevésbé anyai volt; Semsey Keglevich Éva grófnét értem, amelynyiben több lelki rokonsággal bírt az ecclesia militans-szal. Volt több ily jellegű szalon, kisebb-nagyobb hatáskörű és tekintélyű; volt azután nagy Széchenyink, kinek lángszelleme, honszeretete maga köré gyűjtött mindent, ami jóra, szépre, nagyra képességet és fogékonyságot mutatott. Rajta függött mindenki, aki honért, művészetért, irodalomért lelkesült; ő volt mintaképük, vezérük és profétájuk.

Midőn rideg balsorsunk öt körünkből kiragadta, ama bús és utólagosan nemzeti fejlődésünkre nézve mégis oly áldásos viszály és passzív ellenállás korszakában, melyben a szalonok merőben szünettek, voltak társadalmunkban egyes kiváló tekintélyű, magas erkölcsi piedesztálon álló férfiak, kiket jellemök, műveltségök, megközelíthetetlen gentlemanlike voltak az ifjúság természetes, utánzásra méltó példáiává állított fel; kik voltak bár jóakaró barátai, pajtásai, de tudtak szigorú mentorai, megfeddői is lenni, ha annak szükségét látták. De elköltöztek már ők is és árván hagyták ifjú nemzedékünket, mely tapasztalt kormányos híján vitorla- és árbocvesztetten hanyatúik az élet tengerén. Mert lázas tevékenységű korszakot élünk, hol minden hivatás egész férfiút követel, aki szakmáján kívül idejét semmi, de semmi másnak nem szentelheti. Élni kénytelen, ha politikus, kizárólag a politikának, a követelő kedvesek e legkérlelhetlenebbjének; ha

tudós, kizáróan a tudománynak, mert olvasson, tanuljon bár éjjel-nappal, alig képes lépést tartani tudománya haladásával; élni kénytelen, ha művész, kizárólag művészetének, mert hiszen a technika manapság már oly tökélyre vitetett, hogy a gyakorló művész összes idejét lefoglalja. Na meg élni kénytelen már éppenséggel, ha *sporteman*, kizárólag a szent sportnak, mert — na mert úgy kívánja azt a „chic” meg a „pohutte”, meg amint dívik, mind a divatos műszó.

Szegény ifjainkkal tehát törődni, értem nevelésükkel a magasabb értelemben, vajon ki érne rá? — Legfeljebb azok, kiknek éppen ez a szakmájok. Csakhogy ezek meg szegények annyit voltak kénytelenek tanulni a magok szakmájukban, annyi port nyeltek a teória tanulmányozása mellett, hogy kissé elfásult az izük, kissé elhomályosult az élet praktikus követelményeivel szemben és így nélkülözi jelen ifjú nemzedékünk mind amaz áldott matrónák anyai vezetését, mind ama férfias, erős kezeket is, melyekkel útba igazította az ifjakat mintegy 25—30 évvel ezelőtt egy Wenkheim Béla, egy Andrassy György stb.

Messze eltévelyegtem kiinduló pontomtól. Miképp találjam fel immár az utat, mely visszafelé vezet? — De talán nem is lesz az oly nehéz, hisz azzal foglalkoztam most is, mivel kezdetben, azzal, ami *nincs*. Legyen tehát, ami nincs, — legyen „szalon”-unk, mely igénytelen, szíves, igazi magyar vendéglátással tárva legyen megszokott körünk, valamint a beléjutni kívánók számára egyaránt, ahol kifáradt, nyűgét vonszoló politikus enyhét és szórakozást leljen a művész, az író, más irányú, lélekfrissítő tevékenységének megbeszélésében. Ismerkedjenek meg ez utóbbiak színről-színre az állami gépezet sokat gáncsolt, általuk eszményi szempontjukból néha kissé le is nézett — sokat meghurcolt szegény intézőit és meg fognak győződni, hogy e szörnyetegek nem is oly rettenetesek, való, van bennök valami emberi és nagyon sok szánni hogy imitt-amott még valami megbecsülni, sőt bámulni való is.

És ismerkedjünk meg mi is egymással, mi nők, kik csak nyertünk, ha komoly és magasztos ügyekkel foglalkozó férfiakkal társalkodunk, kik nem fognak talán veszíteni, ha a korszag parancsolta egyoldalúságból néha-néha kibontakozni és más dominiumba is egyegy pillantást vetni alkalmuk nyílik.

E fesztelen, igénytelen, vendégszerető megismerkedési lehetőség szerintem legegyszerűbben volna feltalálható akképp, ha mi, a magyar Pantheon felhívásának aláírói, hetenként egy-egy délután, meghatározandó órákban, kitárnók ajtónkat ismerőseink számára és azoknak, kik olyanokká válni kívánnak, bemutatattván magukat valami régibb ismerősünk által. Azok ama napon és órákban jöhetnek, mehetnek, amikor akarnak, szólhatnak, akivel akarnak, tanulmányozhatnak, akik akarnak, szóval megismerkedhetnek, mulathatának feszélytelenül, kényük-kedvük szerint.

S minthogy francoia példán kezdettem, francoia szójárással végzem, mondván: „Ce n'est que le premier pas qui coûte!” — Vajon megteszük-e ezen lépést? — Előre, bátraké a siker! »

A Hét 1890. jan. 6-i I. számában a 26—27. lapon Szemere Attila az »Írói szalonok« címmel látszólag Csáky Albinné cikkétől függetlenül

egy 1889 tavaszán megjelent felhívásra reagált, és annak abszurd voltát taglalta. Gróf Csáky Albinné nevét le sem írta, de a »Magyar Pantheon«-nak szóló elutasítás elutasítása volt a grófnő kifejtette irodalmi szalon ötletének is. Mint a vita szervezője részét következők magá az írás:

»Írói szalonok

Írta: Szemere Attila

Még a múlt tavaszon „Magyar Pantheon” cím alatt valami felhívás-féle jelent meg a lapokban. A felhívás aláírói közt nagynevű grófok és grófnők, ősi dzsentrik, elegáns ifjú képviselők, dilettáns úri írók voltak s közbük keveredett, Isten bocsá’ meg, a nagy Jókai is, aki a gyakorló író tintafoltos kabátját levetve, egyszerre a Maecenas csillogó köntösét akarta felpróbálni.

Hogy mi volt vagy mi akart lenni a „Magyar Pantheon” azt a jó Istenen kívül nem tudta s ma sem tudja senki. Sem a felhívás írói, sem olvasói. Csengő-bongó frázisoknak eufonisztikus összeállítása; elmefuttatások az írók léhasága, az olvasó közönség közönye, a magas társaság zárkózottsága felett, mindebből levonva a morál, hogy „ez nem jól van így”, s azután következtek a névalírások gróf X, báró Y-né, Fenyvessy Ferenc és Jókai Mór.

A „Magyar Pantheon” azután megmaradt annak, aminek maradnia kellett, egy körülbelül három tárcahasábos ritkított garnond betűkkel nyomtatott cikknek, mely évszázadok múltán is nem csekély fejtörést fog okozni a szorgalmas kutatóknak, ki véletlenül bukkan a cikkre a múzeum hírlapkönyvtárában s hiába fogja majd keresni a Pantheon vagy legalább is annak nyomait.

Mi, szegény írók, pedig belenyugodtunk, hogy hát megint csak nem lesz Pantheon s elégedtünk tovább ahogy eddig, szerkesztőségeink dohos, szemetes, poros irodáiban vagy a saját hónapos szobáink törött lábú íróasztala mellett keresve a hírt, a sikert és a honoráriumot.

S íme most, hogy elmúlt tőlünk a Pantheon, új kilátásokkal, új reményekkel, új örömmel kecsegtet a jövő. Szébb napok pírja dereng felénk s gyengéd női kezek készülnek földi életünkbe mennyei rózsákat fenni be.

Ha Pantheon nem lett, lesz Salon. Nem olyan büszke és hivalkodó cím ugyan mint a másik, de hát ebben a nyomorúságos világban megelégedhetünk ezzel is.

... Most veszem észre, hogy a tintám ecetesedni kezd. Pedig Isten látja lelkemet, hogy nem akarok gúnyolódni s mindazt, amit elmondandó leszek, a lelkemnek abból a háromszorosan elzárt rekeszéből veszem elő, hol a legjobb s legigazabb meggyőződésemet szoktam tartogatni.

Úgy van! Kegyelmes és méltóságos asszonyaim, én tudom, hogy önök igen irgalmas és jószágos cselekedetet akarnak velünk elkövetni, de kénytelen vagyok konstatálni, hogy igen rossz módon fogtak hozzá, midőn cikkeket kezdtek írni e kérdéssről s mozgalmat indítanak egy olyan ügyben, mely természeténél fogva egyenesen kizár minden agitációt.

Vegyük azonban elemzés alá a kérdés erkölcsi és gyakorlati oldalait. Önök, aszonyaim, nem írják ugyan meg, de néha társalgás közben elejtik vagy cikkeikben a sorok között olvasható, hogy föl akar-nak minket emelni magukhoz. A férfit a nőhöz — szívesen; az íróat az írisztokratához — soha. Látják, hölgyeim, a mi munkánk, a mi pályánk attól, aki szeretettel s igaz rajongással fog neki, egy olyan adagát követeli meg az önbizalomnak s az önérzetnek, hogy az másoknál valóban visszataszító lenne; nálunk pedig nemcsak természetes, de mindenekfölött szükséges is. A mi, több-kevesebb tehetséggel megáldott fejeinkben egy-egy kis világ van s a kis világok központja az „Én”, mozgató ereje az önérzet s a kis világ e központja köré csoportosul a külső nagy világ a maga sajátos képeivel, nagyuraival, Pantheonjaival és szalonjaival egyetemben, melyeket mi mindannyian másképp látunk, mint azok, kik e képeknek valóságos alkatrészei.

Ennek a szubjektív világnak azután megvannak a saját külön s néha igen együgyű, vagy különös gondolatai. Így pl. az a zsurnalista-bojtár, akinek első tárcacikke ma látott napvilágot, az magát egy nagy magas hegyen képzele, amelyet Parnassus néven szoktak nevezni s amely hegy olyan magas, hogy onnan mindenfelé csak le lehet menni, de föl nem. Az ebédje ugyan még a kétes dolgok kódében bujkál a derék fiúnak, de öneki azért esze ágában sincs elcserepíteni egynapos dicsőségét az Esterházyak kétszázévet majorátusával. Elég bolond, de ha ő jól érzi magát ebben az állapotban, hát minek bolygatnók ki belőle?

Ez a fiú — ugorjunk át néhány évet s tegyük föl róla, hogy már neves író, akinek két darabja bukott meg a Nemzeti Színházban s három regénye 2000 megmaradt példányban görnyesztí a Révai testvérek könyvállványait, sohasem fogja átlépni egy nagyúri szalon küszöbét. Neki az ott található urak és hölgyek túlságos „vegyes társaság” lenne. Az ő magasan repkedő szárnyai egyszerre bénultan hullanának le a formaságok és az etikett serétszemeitől találatva. Roppantul feszélyezné őt az a gondosan borotvált komornyik, akinek a frakkja modernebb, inge fehérebb, frizurája gondosabb mint az övé, ajkára száradna a szó, midőn a nagy szalonba lépve X grófné, Y báróné és Z hercegné a lornyonjaikon keresztül jóindulatú szemekkel nézegetnek s e jóindulat mögül a Brobdignacok idegenszerű kíváncsisága villanna fel, midőn Gullivert hajóستul az előcsarnok bazenjébe teszik; s teljesen elvesztené a filumot, ha egy jelenlevő kegyelmes vagy méltóságos úr megkérdezné tőle, hogy mik a nevezetesebb művei. Fogadom, hogy egyiknek a címe sem jutna eszébe.

A szupénál azután ügyetlenkednék, a kést a szájába tenné, a kenyeret vágna, a sajtot harapná s a kis Gulliver mind e boulettejeit a Brobdignacok elfojtott mosolygása kísérmé, amit ő nagyon jól észrevenne s ami neki nagyon fájna, mert ha szépen a kávéházában maradt volna, ő ott is Gulliver ugyan, de nem az óriás Brobdignacok, hanem a törpe liliputiak vagy legalábbis a magához hasonló Gulliverek közt.

Erre a fiúra s a hozzá hasonlókra tehát ne számítsanak hölgyeim. A sumatrai és braziliai őserdőkbe, hol a vegetáció valóságos szardanapáliáit látjuk, hiába ültetnők át a Tátra sudár fenyőit. Nekik

nem a zsongító, kéjes meleg kell, hanem a zord sivár, hideg tél, az északi szelek fagyasztó sivitása, a lavinák pusztító görgetege. Ott fejlődik, izmosodik, éled minden ápolás, gondozás nélkül, hogy aztán százados korában egy mennykőcsapás semmisítse meg.

Azután, méltóságos és kegyelmes asszonyaim, a magyar író szegény is, nagyon szegény. Neki élnie kell, gyakran családot eltartania s a legtöbb író egyszerűságra hírlapíró is. A hírlapíró sorsán pedig, ha ismerik, bizonyára elérékenyülnének. Nekik még nem akadt Lavigierie bíbornokuk, pedig az ő életük sem irigylendőbb az afrikai rabszolgáknénál. Ideg, lélek és test folytonos munkában, szakadatlan és megfeszített dologban van mindennap, minden éjjel szünet és pihe-nés nélkül. Hírlapíró és szedő bőven szolgáltatja a lakót a temetőnek. Most is eltemettük egyik mártírunkat, szegény Visi Imrét. Az ilyen embernek, hölgyeim, mikor vége van a napi munkának s az utolsó forma is a gépbe ment, tudják-e mi az egyetlen vágya. Egy jó meleg ágy, amelyben alhatik jó üdítő álmot hosszan-hosszan, akár örökre is. Szalon, szupé, szoáré, az mind nem csábítja őt egy cseppet sem.

Van azután az önök jó szándékának, hölgyeim, még egy akadály is. Akad az írók közt olyan impraktikus ember is, aki nem elégszik meg a maga nyomorúságával, hanem megduplázza azt olyaténképpen, hogy megházasodik, azaz feleséget vesz. Bolondság, de hát megtörténni s bekövetkezni néha még az az eset is, hogy egy ilyen bohém-menázs a legnyárspolgáriassabb szerelem és boldog együttélés képét tárja elénk. Az ilyen menázsban azután nagy elcsodálkozást, sőt elszörnyűködést keltene egy ilyen meghívó: „X gróf és neje szívesen látják B. urat estélyre”. Nyárspolgári és naiv felfogás ugyan, hogy egy skribler még azt is megköveteli, hogy tudomást vegyenek nős voltáról, de biztosíthatom méltóságokat, hogy egy ilyen civilizálatlan vadember képes volna visszaküldeni az aranyvágású meghívót. Ez az eljárás persze megcáfolná egy nagyméltóságú írónknak azt a kegyes megjegyzését, hogy minekünk írónknak fogalmunk sincs a társadalmi formákról, mert ha nem csalódom, az úri renden is úgy szokás, hogy a férjet felesége nélkül nem igen hívják meg, hacsak egyenesen sötí-tet nem akarnak elkövetni az illető úrhölgygel vagy úrral.

Mindezeket összefoglalva, fájdalom, de azt hiszem, hogy a méltóságok mozgalma semmi eredményre nem fog vezetni. Hogy a társadalmi osztályok különválása logikus következménye a civilizáció terjedésének, az olyan tény, mely nem vitatható. Ennek pedig szükségyszerű folyamánya az, hogy efféle tömörítő és amalgamizáló kísérletek mind nehezebbek és sikertelenebbek lesznek. Azok, kik a magyar társadalomban a Rambouillet-k, Montausier-k, vagy akár csak a Scudéry kisasszony szerepére vágnak, ne sajnálják az időt s olvasgatván azon kor történetkeit hasonlítsák össze a társadalom mai alakulásával. Akkor majd levonják ők maguk a következtetést az összehasonlításból.

Lehet, hogy alkalmilag még visszatérek e témára, mely érdemes reá, hogy foglalkozunk vele. Egy másik cikkben talán annak a bebizonyítására fogok vállalkozni, hogy Budapest Európán nagyvárosai közt utolsó helyen áll társadalmi élet dolgában s ennek okait keresve

talán reá bukkanunk azokra a módokra és eszközökre, melyek lehetővé teendők, közelebb hozni egymáshoz az írók gárdáját s a társaság upper thousand-jét.†

Szemere Attila írását követő három számban semmi nyoma sem található az eszmecserének. Az 1890. febr. 2-án napvilágot látott 5. szám élén »Írók a szalonról« címmel a szerkesztő néhány soros bevezetése után sorra következett tízennyolc író véleménye. A közlési sorrendet megtartva közöljük valamennyit, teljes szövegükkel.

»Írók a szalonról«

Csáky Albinné grófasszony cikke, melyet „A Hét” mutatvány-száma közölt, nemcsak a sajtóban keltett erős visszhangot, hanem mindama társaságokban, melyek a budapesti szalonok ügyével már huzamosabb idő óta foglalkoznak. Természetes, hogy a nézetek különböző irányokban oszlottak meg s ha voltak, kik a fölvetett eszmétől a magyar szépirodalom megfinomulása tekintetében sokat vártak: többen — mint például Szemere Attila „A Hét” egyik múltkori számában — nem találták kivihetőnek azt a gondolatot, hogy a magyar írók a főrangú szalonok síkos parkettjére lépjenek. Lapunk nem tartotta fölöslegesnek, hogy a fölvetett kérdésben irodalmunk néhány kiválóbb tagját véleményadásra fölszólítsa. A válaszokat, melyek eddig kérdésünkre beérkeztek, mi itt közöljük:

Tisztelt barátom! Megvallom, nem értem egészen a kérdést, melyre felelnem illik. Ekképp attól tartok, hogy oly furcsán járhatok, mint az egyszeri süket parasztlány, ki a szíves megszólításra: „Jó napot, hűgom!” azt válaszolta: „Zsákat mosok, uram!”

Az írói szalonok kérdése kétféleképp érthető.

Lehet szó olyan szalonról, melyet valamelyik kiváló írónk nyitna s meghívna bele a legelőbbkelő társaságot, hogy hallgassanak ott rövid, szellemes fölolvadásokat, bel- és külföldi művészekről, művésznők-től érdekes előadásokat s végül hallgatók és előadók egymással megismerkedjenek, társalogjanak s egymásra és ezen az úton az irodalmi és művészeti fejlődésre is hassanak. Hogy létesíthető-e ilyen szalon most nálunk, nem tudom. Kellene hozzá mindenek előtt olyan ismert és tisztelt író, ki tehetség, finom modor és tekintély mellett az írói és főúri körökben egyaránt bensőbb öszeköttetésekkel bír, s hozzá még vállalkozási kedvvel és olyan kedvező anyagi helyzettel is, mely kellő időt és módot nyújt ilyen szalon fenntartására. Egyszer, a negyvenes években, volt ilyen szalon: a Petricsevich Horváth Lázáré, a főúri körök által felkarolt „Honderű” szerkesztőjeé, s vén írók beszéltek, hogy igen érdekes volt egy darabig; de meg kellett szűnnie, mert a háziúr nem tudott a maga szalonjának központja és ura lenni, sőt nagyon is szolgálja lett fiatal főúri vendégeinek, az akkori irodalom

támadó csillagait és nem egy nagy művészet pedig valóságos ellenségeivé tette magának. Megszűnt tehát e szalon s még gyökereiből sem sarjadzott ki valami hasonló. Mert egészen másforma volt sokkal később a Liszté, kinél a társaság, nők és férfiak, főrangúak, írók és művészek, úgyszólván mind elvesztek egy zenei lángelme iránti közös hódolatban. Sőt másforma volt a Pulszky Ferenc múzeumi szalonja is, melynek szombati estélyeiről azonban nagyon sok érdekest jegyezhetnénk föl, kik abban részt vettünk.

Egy azonban bizonyos, hogy sem társaséleti, sem irodalmi szalon nem bírhat tartós, folytonos vonzó erővel, ha annak központja nem egy szellemes, mindenkit lekötelezni és elbájolni tudó nő, mert a szalonvezetés művészetére csak ritka tulajdonokkal bíró nők teremnek.

Valószínűbbnek tartom tehát, hogy ami „az írói szalon” kérdésének másik formája lehet, az van ezúttal is szóban. Az, hogy előkelő nők szalonjukat megnyitnák meghívott írók és művészek előtt, azzal a nemes törekvéssel, hogy a toll, hangszer vagy ecset előkelői társadalmi kapcsolatot kapjanak a születés arisztokráciájával.

Nekem a fővárosban két ilyen régibb nemes célú kísérletben volt már részem s ekképp egy kis tapasztalatom is.

Az ötvenes évek vége felé gróf Csekonics Jánosné, ez a magas szellemű és műveltségű, lelkes magyar úrnő, az irodalom és művészet iránti meleg érdeklődésből, egy télen át több estélyen összehozta Kecskeméti utcai palotájának fényes termeiben az akkori írókat a maga főrangú nagy társaságával. Nagyon kitűntetve fogadták ott az irodalom apraját-nagyját (az aprajából csak egypáran voltunk); az úri nők úgyszólván dédelgetve társalogtak velünk, de épp ezért már a második estélyen észre kellett vennünk, hogy amint otthonosiasodunk mi, mert erről gondoskodott a háziasszony perfekt kifejezésű szeretetreméltósága, éppúgy kezdik otthoniatlannak találni a mágnás urak e megszokott szalonjukat, mert nemcsak idegen elem valánk, hanem úgyszólván némi válaszfal is köztük és az úrnők közt. Teljes szívességgel beszélgettek az urak is velünk, de hamar kifogytak a nekünk valónak tartott tárgyól. Éreznie kellett tehát mind a két félnek, hogy voltaképp más társaséleti kapocs nincs köztük, mint az ünnepektől háziasszony tiszteletreméltó törekvése, aki bizonyára maga is kénytelen volt arra gondolni, hogy könnyű a zongorán legkülönbözőbb hangokból szólni a legteljesebb összhangot, de annál nehezebb azt megteremteni szalonban, a társasélet terén, egymástól külön működő, különféle módon művelt és egészen másképp élő elemek közt. Pedig akkor legalább egyben: a hazafiúi gyászban és a nemzeti szellem ápolásában rang és vagyon különbsége nélkül valamennyien testvérek valánk. És mégis ama fényes estélyeknek csakhamar nem volt egyéb eredménye, mint emlékek, de valószínűleg nem mindenkinél egyenlő keretben.

A hatvanas évek elején, tehát az alkotmányos törekvések virradtával, megint támadt egy grófnő: Batthyány Arthurné szül. Apraxin Júlia, ki francia regényeket írt, a művészetekért rajongott, s szalonjában, a Koronaherceg utcai Szapáry-házban, hetenként egyszer tea-

estélyre hívta meg ismerőseit, nőket és férfiakat a főúri körökből s férfiakat az irodalmi és művészi világból. Mellőzve volt nála minden nagyobb fényűzés, hogy ez se hathasson otthoniatlanul azokra, akik otthon egyszerűen élnek. Beszéltünk politikáról, irodalomról, művészetekről. De néhány hét múlva a háziasszony hiperentuziazmusa vált elkülönző eszközzé. Egészen frónó s olykor színpadi művésznő kívánt lenni, s akkor már eltűntek szalonjából a főúri ismerősök, maga a férj is, sőt még az írók híresbjei is. Vége szakadt a szalonnak.

Ezek az emlékek indítottak arra, hogy midőn egy évvel ezelőtt Justh Zsigmond fiatal barátom, kinek kedveért — mivel szeretem és becsülöm — még a magam kedve ellen is sokat meg tudnék tenni, arra buzdíthatott, hogy vegyek én is részt az irodalmi és művészeti szalontervező tanácskozásokban, azt feleltem neki:

— Olyanokat kell oda hívni, kiknek hitük van a terv tartós valósíthatóságában. Nekem nincs. Ekképp én a magam kétkedésével csak kerékkötő lehetnék, nem szárny.

— S miért nincs hite? — kérdé.

— Mert hogy a természetben nincs ugrás, még kevésbé van a magasb társasélet fejlődésében. Ahhoz, hogy az irodalom és főrangúság tagjai *jolyvást* jól érezzék magukat együtt egy szalonban, egyebek közt az is kellene, hogy a főúri világban a hazai irodalom iránti érdeklődés *általánossá* váljon. Egyes irodalomszerető mágnások és mágnásnők nálunk is mindig voltak és lesznek, valamint kifogástalan szaloni műveltségű írók is, s ha ezek találkoznak néha, bizonyosan jól is érzik magukat egymással szemben. De, uram, most *kétféle társaság* egybekapcsolásáról van szó s ehhez szilárd közös alap kell. Mielőtt megszeretnék az írótak, meg kellene nagyon szeretniök a hazai irodalmat. Mikor ez meglesz: akkor a többi magától jön. Amíg nincs meg, addig minden ilyenmő törekvés szappan-golyó: szépszínű, de üres és hamar szétpattanó.

Tisztelt barátom, szerkesztő úr! Közeliőbb a nemzet legnagyobb lírikusának: Petőfinek két ismeretlen költeményére akadt egy szerencsés bűvár. Ki is adta azokat és mi, írók, mind a legélenkebb érdeklődéssel beszéltünk róluk. Mit gondol ön, hány szalonban olvasták és vitatkoztak fölőtte?

Ha nagyon sokban vagy éppen valamennyiben beszéltek róluk, — amint beszélnének Párizsban, ha Lamartine-től vagy Musset Alfréd-től találának eddig nem ismert költeményeket, valamint Londonban, ha lord Byron vagy Moore Tamás lappangó műveire lelne valaki, — akkor én megadom magamat s megjön a hitem az „írói szalon” jövőjében. De ha — ami valószínűbb — e költészeti kincslelet a fenső szalonokban szóba sem igen jött: akkor ne vegye rossz néven, ha a fölmerült kérdésben továbbra is csak Hitetlen Tamás, de önnek mindenképpen igaz tisztelője maradok.

Budapest, 1890. január 26.

Vadnay Károly

*

Az exotikus növények legtöbbje nálunk csak melegházban, mesterkélt légkörben tenyészik; szabadban csak azok élnek meg, melyek

a talajhoz, éghajlathoz alkalmazkodni bírnak. Meglehet, hogy ezek nem oly pompázók, nem oly illatosak, de mindenesetre egészségesebbek, mint a melegháziak.

Szily Kálmán

Ön t. szerkesztő úr azt kívánja: mondjam el nézeteimet „az írói szalonok kérdésében társadalmunk néhány előkelő tagja által az utóbbi napok folyamán megindított mozgalomról”. Szégyenemre be kell vallanom: először, hogy nem tudom mit kelljen „írói szalonok” alatt érteni, másodsor semmi tudomásom nincs a szóban álló mozgalomról, melynek én legalább eddigelé sehol nyomára nem akadtam; harmadszor sejtelmem sincs arról: vajon mi is lehetne e mozgalomnak célja. Oly főúri család, mely azt óhajtja, hogy szalonjában egyik-másik író is megforduljon, a mívelt emberek közt általános érvényű társadalmi szabályokban megtalálja a módot amaz óhajának valósf-tására, valamint az írónak is, aki valamelyik úri szalonba felvételni kíván, ugyanezen társadalmi szabályok megjelölik az utat, melyen ama kívánatát érvényesítheti. Azon előkelő köröket pedig, melyek bizonyos exkluzivitáshoz ragaszkodnak (ami, mellesleg mondva, teljesen jogukban áll) ezen álláspontjukat semmiféle „mozgalom” kedvéért elhagyni nem fogják, de még ha tennék is, nem hiszem, hogy önérzetes író saját méltóságával megegyezőnek vélhetné oly szalon küszöbét átlépni, melynek ajtaja csakis bizonyos erkölcsi presszió következtében nyílik meg előtte. Másfelől pedig oly író, aki akár egyéni hajjainál, akár személyes viszonyainál fogva eddig sem kívánt a szerényebb társadalmi körök határain túllépni, ezt azért sem fogja tenni. Ami tehát egyáltalában egyszerűen elérhető, azt már most is el lehet érni, ami pedig most el nem érhető, azt semmiféle mozgalom nem fogja mesterséges úton létrehozhatni.

Falk Miksa

*

Konstantinápolyban Nelidov gróf orosz nagykövet (nem volt szükséges hozzá semmi előleges mozgalom) meghívott engem nehezen nyíló ajtajú szalonjába. Titulusom erre nézve az volt, hogy újságíró úri ember vagyok. Ez az egy-két *five o'clock tea* és este mindig legkedvesebb emlékem fog lenni. Pedig nem történt velem semmi különös dolog. Nemes, művelt, szeretetreméltó hölgyek és urak között töltöttem néhány kellemes órát, hallottam elmés társalgást, gyönyörködve szívtam az előkelő ház levegőjét — épp mint itthon, ha úri család vendége vagyok. De utólag — mert akkor eszembe se juthatott, oly természetes, magától értődő volt minden — utólag nagyon hálás voltam, hogy e kellemes atmoszférában egy pillanatra sem érezhettem, hogy az én helyzetem itt voltaképp kivételes, mert én más régiók lakója vagyok. Még csak szívesebbek sem voltak irántam, mint a többiek iránt; lehetetlen volt hozzám félnie az elpirítő gondolatnak: „Most hozzád leereszkenek”. Újságíró-mesterségemről épp azon a hangon beszéltek velem, mint a contre-admirállal az ő tengerész-mesterségéről.

Hazaérve vendéglői szobámba, mindig azt vettem magamon észre, hogy nyugodt, vidám és elégedett vagyok, nem hoztam magammal egyetlen rossz emléket, egyetlen szemrehányást, egyetlen megbánást — szóval kitűnően töltöttem el az estét, szép és becses impressziókat gyűjtöttem és megfigyeléseim üdék, elevenek, mert minden oly természetes, érthető, világos, egyszerű volt, mint egy júniusi reggel a kertben. Hogy ez itthon is így legyen majd, nem hiszem. Fájdalom, elválasztó falak ledöntéséről van szó. Ha ez sikerül is, amint hogy sikerülni fog, nekem nem lesz benne hasznom, mert már csak az a tudat is, hogy egy meghívás tisztességében „üdvös mozgalom” révén részesültem, az én szememben örökre elveszi a dolognak természetes voltát. Természetesség nélkül pedig nem lehet meg a világon semmi.

Tóth Béla

Az írói szalont én — tisztelettel legyen mondva — képtelenségnek tekintem a következő okokból:

1. Mert azok a francia szalonok, melyeket utánozni akarnak, tényleg a közvéleménynek voltak legbefolyásosabb képviselői. Azokban a szalonokban olvasta fel az író művének szép részleteit, onnan lanszírozták őt is, a könyvét is. Ma már — hála Istennek — a legelőkelőbb szalon sem képes valamely könyvért csak fél annyit is tenni, mint a legkisebb újság;

2. ha, mint „A Hét” kérdése mondja, az irodalmat akarjuk emelni, arra nem a szalon való; ha pedig „a mi szunnyadó társadalmi életünket” kívánjuk föleleveníteni, arra meg nem az „írói szalon” való. Én legalább nem tartom, hogy az író ember inkább illik szalonba, mint mérnök, vegyész, orvos, ügyvéd, tanár, egy szóval az az egész kör, mit nálunk intelligenciának szoktak nevezni. Ahová ezeket be nem eresztik, oda én el nem megyek, sem azért, hogy csodát lássak, sem azért, hogy rajtam csodát lássanak;

3. mert teljesen egyetértek Szemere Attila cikkével, amelyben kíméletesen és kedélyesen, de egészséges naturalizmussal el van mondva mindaz, mit okos ember erről a furcsa témáról mondhat.

Neményi Ambrus

*

(*Recipe egy „minta-szalon” számára.*) Végy egy szellemdús, művelt, kellemes — de nem túlságosan fiatal és talán nem is túlságosan magas állású hölgyet, kinek rendelkezésére áll egy meglehetősen nagyszágú, kényelmes támlásszékekkel bútorozott, szépen kivilágított, kellemes illattal elárasztott terem.

Ezen hölgy nyissa meg termét hetenként egyszer-kétszer, esti 6 és 9 óra között a főváros egész szellemi elitje előtt. Igyekezzenek az érkezőket egyenlő szívéllyel fogadni és a fesztelenség és fizikai jólérszés előmozdítása végett egy csésze teával megkínálni. Megjegyzendő, hogy a látogatók egy óránál tovább, és egy félóránál alább ne

időznek; kerüljék a társalgás fölött való uralkodást és a túlságos tartózkodást egyaránt. Lásd el a háziasszonyt és a látogatókat a kölcsönös jóindulat és becsülés lehetőleg nagy készletével.

Ezekkel — amennyire emberi előrelátás terjed — egy élenkebb szalonélet megindulását és fejlődését biztosítani lehet.

Ideth

*

Én az írói szalonoknak sem szükségét nem érzem, sem hasznát nem látom be; nem tartom tehát magamat hivatottnak arra, hogy a kérdéshez nyilvánosan hozzászóljak.

Egyébiránt, egész általánosságban azt hiszem, mindenki saját ízlése és hajlamai szerint, választja a maga társaságát. Ha az előkelő emberek közül valaki megkísérli azt, hogy szalonjában, saját körébe vonja az írókat, és ezek ott jól érzik magukat, és szívesen láttatnak: majd akadnak a kísérletnek utánczóí, és az írói szalonok kérdése meg lesz oldva; ha nem sikerül, egyik rész sem vallja valami nagy kárát. De azt gondolom, bármily kényszer — még a legyengédebb is (terv, szabály, kötelezés) — már előre kockáztatja az óhajtott eredményt.

Paulay Ede

*

Teljességgel nem érzem magam illetékesnek, hogy a fölvetett kérdésre — legalább abban az alakban, melyben téve van — feleletet adjak. Soha nem volt semmiféle társadalmi ambícióim, s azt hiszem, jövőben még kevésbé lesz. A sorsnak mostohasága — mint mások hiszik, — kedvezése, mint én magam sokszor gondolom, abba a kényszerű helyzetbe hoztak, hogy csak a bizalmasabb tété à tété iránt bírok kellő fogékonysággal. Az én elemem a kissé hangos sugdosás, amelynek intim varázsát, ha csengő női hangból árad, élvezni is tudom. Megvallom egyébként, hogy ezt tartom a tiszta írói hangulat forrásának is, melyből a mélyebb és igazabb inspirációk fakadnak

Mezei Ernő

Vannak szalonok, melyeket szeretek, s vannak, melyeket tisztellek. Az elsőkh sohasem kényszerítenek exküzére; az utóbbiak sokszor.

Ifj. Ábrányi Kornél

*

Sem magyar ipart, sem magyar *szalonéletet* nem lehet csak úgy „fejlesztetni”, mint a szénsavat szokás a szódavizes palackban. A szellemi élet nem vegytani kísérlet, hanem organikus fejlődés útján jön létre s a szántóvető embernek hosszabb a dolga, mint a kémikusnak.

A nőket tanítani és nevelni kell, mégpedig egy magasabb szellemi életre. A férfiak szerezzenek olyan vagyont, amelynek nemcsak nyers súlya, de fénye és zománca is van. A tudomány és irodalom csak dolgoz-

zék tovább, minél jobban és minél többet. Az osztályok ne marakodjanak egymással s az emberek tanulják meg egymást becsülni. Akkor — meglátjuk!

Kenedi Géza

*

Kedves barátom! Ezt a kérdést megoldani elsősorban maguk az írók volnának hivatva. Először tömörülnök kell, testületté kell konszolidálódnok, s azon nomád-élet helyett, amelyet most szellemileg élünk, s amelyben minden sátor alatt más törzs más patriárka körül csoportosul, egy nagy írói családot kell képeznünk, amelyből csak a hivatás nélküliek lehetnek kizárva. Nézzük: van-e írói testületi szellem? Szívbeli és kollégialis összetartás? Nyoma is alig van. Az egész írói világnak követni kellene azt a tiszteletreméltó példát, melyet hírlapíró kollégáink adtak, s bármily zászló, bármely közös elv kitűzése mellett *közeledni* egymáshoz. Száz mérföldnyire húzódnak egymástól. Márpedig amíg magunk nem érezzük a csoportosulás szükségét, amíg önmagunkban egyé nem olvadunk: addig más külső, bármily nagy hatalom sem lesz képes bennünket összeerőszakolni. Tegyük különbséget a keveredés és vegyülés kémiai elvei között. Összekeverhet bennünket valaki vagy valami, de az egybeolvadás, a rokonelemeket jellemző összevegyülés ez idő szerint csak *pium desiderium*. Hány irodalmi egyesület, írói kör s testület van a fővárosban — az országban! Ugyanaz a célja mindegyiknek, bár különféle utakon — s mégsem az elvek láncza köti egybe őket — hanem a publikum, mert ez veszi körül gyűrűként mindegyiket, erre apellál mindenik. A megélhetése mindegyiknek attól függ, hogy mekkora részt képes magának a publikumból elhódítani, mennyire tud kedveltségre, népszerűsége vergődni. Szóval: kifelé keresi elsősorban is a támaszt, nem befelé, azaz: önmagában. Így hát, aki írókat akar szalonjába gyűjteni: honnét vegye őket? Melyik csoportból? Melyik társulattól? Ennek vagy annak adjon elsőséget? Bajos. Mindegyikből valamit? Bajosabb. Valamennyit? Lehetetlen. Ha egy testületté tömörült írói világunk volna: azok fejei, vezetői reprezentálhatnának bennünket méltólag és mindenütt. Erre az egyesülésre kell törekednünk mindenekelőtt. Közeledjünk egymáshoz, hogy mások is közeledhessenek hozzánk. Ha egyik vagyunk: könnyebben ránk találnak s nehezebben veszítenek el bennünket.

Váradi Antal

*

Mindazt, amit én az írói szalonok kérdésében gondoltam, éreztem, álmodtam, de nem volt erőm és bátorságom rá, hogy a tollamra bízzam, kifejezte „A Hét” 2. számában Szemere Attila.

A főrangú világ nem teremtheti meg azt a légkört, melyre a magyar írónak szüksége van, hogy az életet jobban megismerve szélesebb látókört szerezzen. Az írónak a valódi életet kell festenie s az igazságot. Szalonokban, hagyományos mosolygások, kötelező bókók között ilyen nem terem. Ebben az andalító légkörben a szunnyadó társadalmi élet sem várhatja felébredését.

Erre pedig okvetlenül szükségünk van. Fel is találhatnók egy keresztúton. S ezt a pontot vajon nem jelölhetné-e ki valamely erre minden tekintetben hivatott egyén, aki időnkint egy semleges területen (valamely társaskör helyiségeiben) gyűjtené össze azokat, kik egy-egy alkalmi érdekes eszme megvitatását óhajtanák s erre képesek? Kívül hagyva mindazt, ami a közönséges életben válaszfal vagy előny, csak úgy jönnének össze, mint az eszmék egyszerű közkatonái, akik itt, ezen a csatamezőn fognak maguknak rangot s méltóságot szerezni.

Ezen a ponton találhatnánk embert és igazságot, amire az írónak szüksége van. S hetenkint egy ilyen találkozás bizonyára elég dolgot adhatna az ébredő társadalmi életnek is.

Szabóné, Nogáll Janka

*

Ha a főrangú körök az írókra hatni akarnak s állanak amellett, hogy azokat a saját körükbe vonják: ismerjék el előbb a szellem egyenrangúságát a születéssel.

Dr. Silberstein Adolf

*

Az előkelők között ne *mecénásokat*, hanem *barátokat* keressünk. Ha találunk, — kész a híd, melyen az író méltósággal vonul be a társaságba.

De ez magyar társaság lesz és nem magyarra fordított, francia szalon. Csak semmi utánzás, semmi affektáció!

Kozma Andor

*

Tisztelt barátom! Európa művelt nyugatán, a civilizáció élén haladó államokban a főrangnak szalonja jelenti az univerzális műveltséget, mely a legfinomabb társadalmi modorral és a kiemelkedő tehetségek kellemes, gőg és leereszkedés nélkül való megbecsülésével párosul. Annak a szalonnak, mely nálunk most a vitás kérdés tárgyát képezi, csak egy alapja, egy feltétele lehet: tökéletes paritás a műveltségben, teljes egyenlőség a modor finomságában. E kettőből ered a fesztelen, élénk, szellemes társalgás, mely a szalon éltető lelke. Amint a főrangú egyént oly mértékben hatja át a műveltség lényege, amely mértékben magáévá teszi az író és művész a társadalmi modor finomságát: a szalon kérdése nálunk is meg lesz oldva, mert a két rokon elem (a szellemnek igazi arisztokráciája) minden erőltettség nélkül keresni fogja egymást. És akik egymást keresik, azok egymást rendszerint meg is találják.

Budapest, 1890. január 30.

Igaz híved
Ábrányi Emil

Akármilyen hullámokat verjen is föl a sajtóban ez a szalon-kérdés; akármilyen lelkes cikketek írjanak is arról: szentül meg vagyok győződve, hogy nem lesz gyakorlati eredménye, mert a mi sajátos társadalmi viszonyaink mellett nem is lehet. Az ilyen kérdést nem lehet

megoldani hangzatos propagandákkal, mint valami részvénytársaság alakításának ügyét. Az úgynevezett előkelő világnak az írói világgal való összeolvadását, erőszakolt közeledéseket nem alkothatják meg. Addig, amíg egyrészt a leereszkedésnek, másrészt pedig a megalázkodásnak kell nyilvánulnia, hogy két kaszt összejöjjön — kár arról még beszélni is. Sem a dekadenciában levő társasélet föllendülését, sem a kétségtelenül szegényes nemzeti irodalomnak fölvirágoztatását nem érik el azzal, ha mutogatóba bevisznek egy-egy magyar írókat az úri szalonokba. Egyéb kell ahhoz; az, amit talán meghoz majd az idő: a kicsinyes, visszás közfelfogásnak alapos megváltozása, a valódi, hamisítatlan demokratikus elveknek a társasélet minden rétegében való egészséges érvényesülése. Ha majd a közfelfogás kivédlik mostani gyarlóságából; ha majd a szellemi arisztokráciának értéke fölemelkedik, a születési arisztokráciáé pedig egy kissé alászáll, hogy azután egy ponton a kettőnek értéke a közfelfogásban egalizálódjék: akkor nem lesz többé szükség erőszakolt közeledésekre, hanem létrejön a természetes összetalálkozás. Addig hiábavaló egyeseknek minden jóindulatú törekvése. A szánalom hangján való hivatást *mi* meg nem hallgathatjuk, a mi önértetes álláspontunkat pedig *ők* meg nem értik. Hát csak hagyjuk ezt a kérdést! Túlhajtott fejtegetése csak az éles ellentétek kiugrasztására vezet.

Szatmári Mór»

A tizenhat író aforisztikus mondatát, illetőleg fejtegetését tizenhetedikként követte Mikszáth Kálmán közleménye. Kiss József azzal is súlyt adott MK véleményének, hogy Szatmári Mór írása után három csillagot szedettet, ezt követte félkövér betűkkel a cím: *A főúri szalonokról* és alatta kurzív szedéssel zárójelben (*Levél Kiss Józsefhez*). Ekkor következett a mikszáthi írás, amelyet főszöveggként e Krk jelen kötetében közlünk a 9–10. lapokon.

A Hét következő számában Lucius aláírással (amit maga a hetilap oldott fel a következő év második felében az 568. lapon, amely szerint *stőbben* használták ugyan a Lucius álnevet, de először Keszler József), »A leszavazott „Szalon”« című cikkében némileg védelmébe vette gróf Csáky Albinné írását, ami mögött inkább a szerkesztő udvarias gesztusa, mint a valódi egyetértés szavai olvashatók ki. Tehát »A Hét« 1890. febr. 9-i számában a 85–86. lapon olvasható Keszler József cikke, és ezt követte gróf Csáky Albinné írása, amelyben enyhén megbántódva utasítja el magától az írók feltételezett hátsó gondolatait. A szerkesztő két ízben is szükségesnek érezte, hogy lapalji jegyzetben fejtsse ki véleményét. Következzék tehát a vita két záró darabja:

»A leszavazott „Szalon”«

— Még egy levél a szerkesztőhöz —

Kedves Barátom! Nemcsak írókat, quasi-írókat is felszólítottál: adnák elő nézeteiket ama bizonyos „Szalon”-ról, amely nincs, de tán lesz. Az utóbbiak közt engem is. Akkor fölöslegesnek tartottam, hogy

hozzászóljak a dologhoz. Nem mintha untatott volna a história, amint untatta a felhívottak egyikét-másikat, akik úgy látszik, így gondolkoztak: „Nem tudjuk, van-e ily eszme, nem tudjuk, vannak-e írók, s különösen nem tudjuk: miért nem hagynak nekünk békét?” De megvallom, nem passzionált a kérdés. Közel voltam ama filozófiai magaslatokhoz, amelyre Paulay Ede emelkedett, mikor olyanformán nyilatkozott, hogy ha lesz szalon, jó, ha nem lesz, az se baj. Mert valóban a kérdés abban az alakban, melyben előttünk áll, nem provokálja az erős meggyőződéseket. Még ha arról lehetne szó, hogy lesz-e egyharmar magyar szalon-élet vagy sem?! De erre semmi reménység. Szalonélet, a külföldi értelemben, csak ott képzelhető, ahol jóval fejlődöttebbek a társadalmi viszonyok, mint nálunk. Csak a legelőrehaladottabb kultúra eredménye lehet, nem mesterségesen csinált valami. Ebben mindenki egyetért. Tehát legfeljebb arról van szó, hogy egyes társaságokban szívesen látnának írókat és művészeket is, ami talán nem volna haszon nélkül sem az otthonosokra, sem az új vendégekre. Úgy képzeltem, ezen sincs mit vitatkozni. Hogy nincs benne semmi lehetetlen, s hogy ilyen érintkezések megeshetnek minden nagyobb baj nélkül, remélteti az a tapasztalat, hogy eddig is akadtak írók és művészek, akik bejáratosak voltak egyes előkelő társaságokba, anélkül, hogy emiatt nagyobb kalamitásokat kellett volna megélniök. Másrészt, hogy az ily érintkezések valami nagyon sürűek és hogy úgy mondjam, tömegesek lennének, arra viszont semmi kilátás és semmi szükség sincs. Ebben se igen van véleménykülönbség. Szükségtelennek tartottam ezeket az olcsó igazságokat papírra tenni, s hozzá vetni egy-két olyan poént, amelyet az egyik szavazó talált, mikor kijelentette, hogy nem mind arany, ami fénylik, s hogy legjobb az egyenes út. Elengedtem magamnak, hogy a „Szalon”-ban tamáskodjam, különösen, mert gyanítottam, hogy az egész írószág ellene fog szavazni e képzeleti szalonnak, hivatkozva rá, hogy minden út a „kis pipá”-ba vezet. Sőt nem láttam be e szavazás célját se, mert a „kérdést” csak abban az alakban tudtam megtalálni, amilyenben Vádnai Károly formulázta, hogy ti. hol van hát az a szalon? Erre a kérdésre pedig nem az írókat illeti a felelet joga. Igaz ugyan, hogy abban a finom szellemű cikkben, mely e szavazásra alkalmat adott, volt némi teoretikus engedelem valami ideális közeledésre, de végre is, ez a cikk még nem volt meghívó.

Úgy véltem tehát, nincs ok a nyilatkozásra. Sokan más véleményben voltak, és a felszólított írók közül többen elmondták nézeteiket. S azóta, ezekre a nyilatkozatokra, volna egy megjegyzésem.

Egy kissé meglepett az a forma, melyben egyes szavazók a meglehetősen légiés „Invitation à la valse”-t visszautasították. És még inkább meglepett az okadatolás, mellyel némelyek refusz-jóket megmagyarázni alkalmoszerűnek vélték.

Először is, ami a formát illeti, miért ez a vehemencia, mellyel az invitációt visszautasítják? Hisz az az invitáció nem volt kelletén túl erőszakoskodó. S mégis, egyik-másik nyilatkozatból valóságos forradalmi szellem szól. A sorok közül kihallatszik a „Szabadság, Egyenlőség és Testvériség”-nek oda rejtett, s (mintha ciszternából jönne)

tompán felmormogó jelszava. Másutt, a haragtól ritmikusra váló hangok a „Világszabadság” danájára csengenek. S minden oldalról az előítéletekre zuhogó ütések puffanása hallatszik. Az egyik szavazó föltételeket szab: ő elmegy, de előbb ismerjék el a szellem egyenrangúságát a születéssel; a másik nem alkuszik arisztokratákkal: ő nem megy el, sem azért, hogy csodát lásson, sem azért, hogy rajta csodát lássanak.

De uraim, hisz csak egy csésze teát kínáltak önöknek! Miért ez a szigorúság? A haragvó „lion”, Humbert úr, aki a Ponsard darabjában mint a forradalom egyik vezérémbere találkozik az arisztokratákkal, nem rátartósabb önöknél. Miért e fellobbanás? Senki se kívánta, hogy erőszakot tegyenek az elveiken, kár megsértődni. Tesznek, amint jónak látják. Nem kínálták önöket püspökséggel az elveiknek árán. Ha tetszik, elfogadják a teát, ha nem, nem. Ha ebben a tónusban folytatnák, még azt következtetné az ember, hogy mikor visszautasítják e teát valami hőstettet visznek végbe. Pedig bizony, ha köszönettel mondunk le róla, akkor se követünk el a méltóságunkon valami nagy erőszakot.

Mert így a „Szalon” tervezői közül egyik-másik könnyen azt mondhatná:

— Pardon, hogy tévedtünk. Oh, belátjuk, hogy tévedtünk. De ez a tévedés menthető. Annyit gáncsoltak bennünket, hogy elzárkózunk az egész világtól! (S éppen írók voltak azok is, akik a legtöbbet kritizáltak emiatt.) Tenni akartunk róla, hogy ne érjen ez a kifogás. S önökre gondoltunk, írókra és művészekre, akikről föltettük, hogy a leghamarabb meg fogjuk érteni egymást, akikkel közös passzióink s közös műszereteink vannak. Tán arra is gondolhattunk, hogy ez az érintkezés nem volna minden kölcsönös haszon nélkül való; képzelhetük például, hogy talán fokozná érdeklődésünket a hazai irodalom iránt; hiába, sokunkban van némi fölületesség; s a fölületesebbeknek előnyére válnék, ha némi személyi érdeklődés is élénkítené dologi érdeklődésüket; önök meg tán alaposabban rajzolhatnák ezentúl a mi köreinket, ha éppen kedvük van rá, alaposabban mint eddig, amíg, mint éppen írók jegyezték meg, ez a milió zárva volt a regény- és színmű-író előtt. De minderre nem fektettünk súlyt, hisz nem valami nagy dologról volt szó, csak koronkint egy-egy félóráról. Szívesen láttuk volna önöket ama feltétellel együtt is; készségesen elismerjük, hogy a szellem egyenrangú a születéssel; elismerjük volna még akkor is, ha e követelést nem egy kiváló tehetség formulázza, hanem olyan valaki, akinek voltaképp mindegy lehet, elismerjük-e vagy nem? Szívesen láttuk volna önöket, de így is jó. Rosszul kellett kifejeznünk magunkat, mert félreértés történt. Nem kívántunk csodát láttatni, s nem kívántunk látni se. Nem láttatni, mert nem vágyódunk közönségre; ami pedig a látást illeti, ha e megjegyzést nem egy kítúnó író teszi, azt kellett volna felelnünk: „láttunk mi már önöknél nagyobb czervegőket is”. De hát sebaj. Önök beláttatják velünk, hogy tévedtünk és mi megadjuk magunkat. Bocsánat.

Nem fog így szólni senki. Nem mondanák el, ha efféle gondolatnának is. Nem közlékenyek. És nem tesznek semmiféle megjegyzést

arra az okadatolásra sem, mellyel egyes szavazók tagadó válaszukat bevezetik.

Amit az utóbbiak szép hegedűszóban mondanak, egyszerűen annyit jelent, hogy ámbár mi írók modor dolgában tán nem vagyunk csupa Georges Brummel-ek, vagy Chesterfield-ek, de másrészt féltő, hogy ama dolgok iránt, melyeket mindnyájan szeretünk, azok az ismeretek iránt, melyek előttünk a legkedvesebbek, ott a „szalon”-ban nem lesz meg a kellő — érdeklődés és predilekció.

Ez volt az, ami az írók nyilatkozataiban a legjobban meglepett.

Meglepett pedig azért, mert még élénken emlékszem egy jelenetre, mely elképzelteti velem, milyen lett volna, ha földön valóvá lesz, ama bizonyos szalon, mely még csak a holdban van. Mint akik Cagliostroznak a pohár vizében látták előre a francia forradalmat, láttam a jövő Szalonját egy kis szalonban.

A fiatal B. G. grófnál volt, aki szerelmes volt az irodalomba és a művészetekbe, egész a könnyelműségig. Mint ez az eset is mutatja. Kicsiben, kísérletet akart tenni olyan szalonnal, amilyenről most volt szó. Írók is, művészek is gyakran fordultak meg nála. Egy este elég merész volt nagyobb számú vendéget hívni magához, mind a két társaságból. Voltunk ott jó sokan „írók és művészek” is, akik mind ismertük a Mikszáth novelláit, s mind láttuk a Madarász képeit. A házigazdának azok a vendégei, akik „születés szerint voltak vele egyenrangúak”, nyilván, hogy kedvünkben járjanak, rávetették magukat az irodalom és a művészetek kimeríthetetlen témáira. Többnyire úgy beszéltek, mint azok a kissé ideges causeur-ök, akik hozzászórtak félszóból is megérteni egymást. Csak úgy röpködtek egyre-másra az idegen, s Magyarországon kissé ismeretlen írók és művészek nevei. A magyar írók és művészek kised, de elszánt csapata belesápadt a nem várt s minden oldalról kitörő támadásba. Volt köztünk egy-kettő, akik egy darabig diadalmasan vagdalkoztak az idegen nevekkel, de ezeket aztán csakhamar lefoglalta néhány élelmesebb vendég. A csapat vezérek és tanács nélkül maradt. Az idegen nevek pedig úgy röpködtek, csapkodtak, mint megannyi bomba. Mit volt mit tenni, a bátrabbak mégis megkísérelték hozzáérni az idegen nevek süstörgő bombáihoz. Olyanformán szóltak, ahogy a „Válás után”-ban Bourga-neuf beszéli el olaszországi útjának benyomásait: „Ah, Velence! A Lido, a gondoláki . . . Nápoly, ah Nápoly! A Vezuv! . . . Róma, ah Róma! Ah — Róma!” — de csak szóltak valamit. A zöm azonban csak néma kétségbeeséssel állta az ostromot. Egyszerre valamelyik „született” ajkán ez a név hangzott el: *Plato*. Sohase okozott *Plato* nagyobb örömet, mint most, az írók és művészek szorongatott csapatjában. *Plato*ról mindenki tudott valamit, ha egyebet nem, azt, hogy siker nélkül udvarolt egy görög kisasszonynak (ami különben, tudakosok szerint, nem egészen bizonyos). Ah *Plato*! A derék *Plato*! Mindenki fellelegzett. Csak az én kedves barátom, a görög professzor vált halott-halaványra. Fejfáját színlelt és eltávozott.

Lucius«

•Egy kis félreértés

Írta:

Gróf Csáky Albinné

Zárszavat kérek ezennel „A Hét” t. szerkesztőjétől oly ügyben, melyet nagyon *nem akarva* cause célébre-ré emelt igénytelen cikkem. Különösen utolsó fázisában vált azzá, ama kérdés által, melyet a szerkesztő úr az író urakhoz intézett, s mely a dolgot egy kissé mestersegesen felfújta.*

Már pedig e kérdésben egy bizonyos eszmezavar uralkodott, melynek folytán éppen nem esodálkozom, hogy az illetén interpellált urak teljesen eltérő irányban válaszoltak attól, melyben szerény cikkem mozgott s amelynek visszhangja már-már alkalmatlanná kezd válni. Más ad vissza nekem e visszhang merőben, mint amit én reá bíztam volt s majdnem oly sértően kezd hatni fülemre, mint azé a bizonyos német város polgármesteréé, akinek históriája minden gyermekszobában ösmeretes!

Hisz képtelenség az, mi szándékomná tétetik s közvetve — mi reám nézve még bántóbb — mind azoknak, kik aláírták felhívását a „Műpártoló körnek” (a Jókai úr által elnevezett Magyar Pantheonnak), hogy ti. „mozgalmat” akartunk volna megindítani, hogy „egyletet” óhajtunk alakítani oly célra, hogy „írói szalont” teremtsünk! Akár dobszóval verebet akartunk volna fogni!

Hisz éppen szalonjaink *sokoldalúságából* állt kívánságom! Azt mondám, bár egyesíthetnének keretükben nőt, komoly férfiút, ifjúságot, politikust, művészt, írókat egyaránt, — támadna bár feszélytelen eszmecsere e különböző tényezői között társadalmi és nyilvános életünknek. Mi pedig az e cél elérésére „megindított mozgalmat” illeti, nagyon hasonló volt ez a viharhoz egy pohár vízben, — mert nem volt egyéb elmefuttatásánál egy gyöngye női fejnek, mely platonikusan foglalkozott „azzal, ami nincs”.

Megengedem, hogy némileg jogosítani látszott ez eszmezavart saját cikkem két szava, mely a nyilvánosságot meg nem szokott tolalamból kicsúszott: „a szoros kapcsolat”, mit látni véltem a létesíteni kívánt „Műpártoló kör” és saját térnám között. Amde e „szoros kapcsolat” az volt csupán, mit a francia „association d'idées”-nek nevez, olyan összefüggés, mely csak eszmemenetemben létezett, amennyiben az egyetlen tervezett közös működése a „szellem vitézei”-nek meg

* Amily készséggel közöljük e sorokat, melyek minket is vádolnak, ugyanoly egyenességgel jegyezzük meg, hogy tévedést látunk abban, mintha a Csáky Albin grófasszony eszméjét cause célébre-ré óhajtottuk volna felfűjni. Ama cikkben, mellyel a nemes grófné minket megtisztelt, oly ideát találtunk, mely nekünk tetszett, s melyről az eszmecsere nem tartottuk fölségeznek. Olyan jelentőséget, hogy ez eszme tárgyalása a „Műpártoló kör”-nek ártalmára lehetne, nem tulajdoníthatunk a dolognak. Szerk.

a nemes tevékenységükért érdeklődő laikusoknak, felébresztette bennem ama múlt századbeli francia szalonok emlékét, melyekben feszélytelenül mozogtak s érintkeztek a szellemi élet legkülönbözőbb tényezői, s mely szalonok nálunk való feltámasztása, újjászületése, ha lehetséges volna, — nekem fényes vívmány színében tűnnék fel!

Ennyiből állott az egész „szoros kapcsolat” egy ténnyé válni készülő komoly vállalat és egy színpompás eszménykép között, mely egyedül csak az én egyéni szereim előtt lebegett, de mely természetesen semmiféle dologi összefüggésben nem állhat az egylettel, melynek céljával csak nem tűzhetne volna ki senki sem, „Szalont” alkotni! **

Felfogom azért teljesen, hogy Vadnai Károly úr „nem értette” a kérdést, amint ez felvetetett, s osztom a többi urak azon nézetét is, miszerint „mozgalom által szalont és szalonéletet megteremteni nem lehet”; — csak hogy maga az előzmény téves, mert e célra mozgalom soha meg nem indított. Mit egyletünk létesítése által megteremteni kívántunk, az nem multság, az komoly munkája, serény működése volt laikusoknak, művészeknek és íróknak közös téren, e közös működésnek látható, kézzel fogható eredménye pedig lett volna egy bizonyos reciprocitás a nyújtott műélvezet és ennek fokozódó becsülése között.

Hogy példával illusztráljam szándékunkat: a kör p. o. megvesz egy szép, értékes képet a szakbizottság (mely művészek és laikusokból áll) megbírálása után, és azt egy egyleti ünnepélyen kisorsolja, mely kisorsoláshoz minden tag egy-egy ingyenes sorsjegyet kap.

Avagy: a kör valamely szép, értékes könyv kiadását könnyíti, — az illető szakbizottság jól megfontolt véleményadása után, — azáltal, hogy tagjai számára egy-egy példányt vesz meg.

Avagy: a kör zeneszakosztálya rendes művészek és dilettánsok közreműködésével zeneestélyt, kis színelőadást, — iparművészeti szakosztálya kis kiállítást rendez, szép és értékes tárgyakból.

Szóval: *a termő szellemek részére biztosítani kívánja az élvezők érdeklődését!* — Ez rövid egy mondatba összefoglalva programja a kontemplált egyletnek, mely komoly „Leistung und Gegenleistung” elvén alapul.

Közös, kapcsolatos ebben és „Szalon”-om eszményképében nincs semmi egyéb, mint a kívánság, hogy lenne alkalmuk egymással

** Tudtunkkal a „Hét”-ben fölvetett eszme nem is tulajdonított a „Műpártoló kör”-nek, s az utóbbi komoly vállalatról szó sem volt az eszmecsereben. A Szemere Attila cikkében, melyről azelőtt íratott, mielőtt felszólításunkat az írókhoz elküldtük, volt ugyan célzás a „Magyar Pantheon”-ra, de ez is csak célzás volt, s egyébként az eszmecsereben az egyletet senki sem kritizálta. Ha egyesek netalán „szorosabb kapcsolatot” láttak volna a nemes grófasszony eszméje, meg az egylet célja közt, mint amennyit a jelen cikk megenged, abban mi ártatlanok vagyunk. Különbben ismételjük, ezt a tévedést a bekioldott cikkekben nem fedezhettük fel. Szerk.

személyesen is megösmernedni azoknak, kik a szellemi tápot és élvezetet nyújtják, meg azoknak, kik azt magukévé tenni szeretik. Természetes, hogy itt még sokkal kevésbé, mint bármi más téren, semmiféle kényszerről szó sem lehet; soha senkinek eszébe se juthatott, kedve, kívánsága ellenére toborzani akarni valakit, a velünk való megösmernedésre.

Teljesen aláírom Ábrányi Emil úr szellemes, tárgyilagos, annyira helyes felfogáson alapuló nyilatkozatát, s hiszem, hogy *ebből* kiindulva, senki félre nem értheti és félre nem magyarázhatja azon óhaját, mely — talán idő előttien — de tiszta jószándékkal keresni indult, s mely tökéletesen meg lehet elégedve, habár egyelőre még csak egyet-kettőt, de itt-ott mégis „talált” is!

S most úgy hiszem elég, — de már nagyon is elég volna e témáról, mely ha még tovább szövédnék, merőben meggyőződhetne a német közmondás helyességéről, mely reám alkalmazva, szabad fordításban így hangzanék: „Asszony, maradj a varrófűdnél”.

Elvárom a „Hét” tisztelt szerkesztőjének lojalitásától, hogy teljességében közlendi e zárszavamat, mely tisztázni kívánta a helyzetet, rektifikálni a tévútra terelt véleményeket, elkülöníteni *teljességgel*, — valamint különálló két dolog volt mindig — az én „Szalon” cikkemet, mely annyi port vert fel, s melyet bár fedne végre már a *feledés* pora a „Műpártoló kör” tervétől és feladataitól, melyek merőben mások! — A kettőnek összetévesztése csakis ártalmára lehet mindegyiknek.◀

SZEMERE ATTILA

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 129—131 folio.
M I. *Pesti Hírlap*. 1890. március 29., 12. évf. 76. sz. (1., 2. 1.)
A *Pesti Hírlap* tárcája rovatban. Névjelzés: *M*.
II. *Jk* 36. köt. = *Hi* 4. köt. *Az én ismerőseim*. Bp., 1914. 215—219. l.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában részekre vágták, és az egyes szeleteket A, B, C, Kl, D, E, F, G, H, H [áthúзва], I, K betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdai szedésutasítást: »garmond«, mellette, idegen kéz ceruzás bejegyzése a rovatbeosztási helyzetet tisztázta: »Tárca«.

A K átlagos számú javítást tartalmaz, néhány esetben hosszabb kihúzott részekkel. A nyomdai javításkor MK még tovább csiszolta szövegét, és még a következő helyeken találhatunk utólagos változásokat: 11 : 19, 11 : 26—28, 12 : 17, 12 : 20, 12 : 27, 13 : 27, 13 : 34, 14 : 3.

A jelen Krk a PH szövegét közvetíti.

Emlékek a tíz évvel korábbi szerkesztőségi társakról

Mikszáth Légrády Károly felkérésére Szegedről Budapestre vizsztatérve a PH szerkesztőségében találta meg az új és végleges műhelyét. Különböző egykorú és későbbi visszaemlékező írásából tudjuk, hogy ekkor Pulszky Károllyal és Szemere Attilával volt közös szobája. A pesti szerkesztőség e két tagjáról alig fél évvel a fővárosba érkezése után már hangulatos cikket küldött a Szegedi Naplónak *Az emigráció gyermekei* címmel, és e karcolat bevezetőjében is már eszmefuttatást fűzött a külföldi születési helyekhez (Krk 60. köt. 171—172. l.). Az ezekben az években keletkezett más írásaiban is fel-felbukkan Szemere Attila neve. Így egy Szeged körül támadt polémiában Szemere álláspontjával értett egyet (Krk 61. köt. 61. l.), 1881 szeptemberében pedig megvédelmezte Szemerét egy személyeskedő támadással szemben (Krk 62. köt. 55—58. l.). Szemere Attila 1881 végétől több mint három évig tartó külföldi utazást tett: bejárta Európa nagy részét, Észak-Afrikát: Marokkót és Egyiptomot, majd Délkelet-Ázsiában, Indiában, Kínában és Japánban élt. Hazaérkezése után különböző lapoknál dolgozott. 1886 áprilisában reflexiókat fűzött MK *A paraszok* c. képmagyarázata (Krk 72. köt. 28—32. l. és jegyzeteinket a 267—272. l.) körül támadt polémiáscskához. (Krk 72. köt. 45—46. l.) MK örömmel fogadta a baráti szavakat, és további eseteket adott elő az olvasói érthetlenségről (ld. uo. 46—48. l.).

Mikszáth karcolataiban később is fel-feltűnik Szemere Attila neve és alakja, de irodalmi pályájának kevésbé látványos sikeréről, továbbá a politikai pályára jutásának nehézségeiről a jelen karcolat ad elfogadható magyarázatot. MK tapintatára és baráti érzelmére jellemző, hogy mindezt akkor írta meg, amikor úgy tűnt, a Nemzeti Színház bemutatója, a *Hozomány nélkül* c. Szemere-vígjáték színpadra juttatása végre meghozta a sokáig nélkülözött elismerést.

Szövegváltozatok

Lap Sor

- 10 : 2 dolgoztunk Szemere (K: dolgoztunk <a Pes> Szemere)
2—3 Hírlap; egyik szobájában. (K: Hírlap" <szerkesztosegen> egyik szobajaban.)
3 volt, értelmes (K: volt <nagy> ertelmes)
3—4 szemekkel, barna, tüskés (K: szemekkel <?tövikeses?> barna tuskés)
" 5 Károly ült, (K: Karoly <ült> ült)
11 : 1 éjjel bejárt (K: éjjel <bejott> bejart)
2 megtudott kószálás (K: megtudott <koszalas> kosalás)
9—10 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <Szep gyujtemeny jött össze. Ebbol aztán legott kilehetett [sic!] volna talalni egy akkor felebredt Ripp van Winlenek is hogy kulonos idok>
11 azt írja le (K: azt <irt> írja le)

Lep Sor

- 11 : 12 szülőházánk. (K: szülőházánk" <Hat>)
" 14 fölébredt Ripp (K: fölébredt <Wi> Ripp)
" 19 Ebbe belebolondulhat Ripp (K: Ebbe belebolondulhatott volna Ripp)
19—20 míg végre rájön, hogy (K: míg <rájött volna> vegre rajon hogy)
21 folytatódik ezer alakban, sok-sok (K: folytatódik <<a születési <.....>> ezer alakban sok sok)
23—24 Ennek már tíz éve, akkor még kezdő írók voltunk, de hogy valamikor híres (K: <<...> Ez>> Ennek mar tíz éve <akkor meg fiatal írók voltunk mind a negyven azota> akkor meg <fiatalok voltunk, most meg megöregedtünk> fiatal kezdő írók voltunk <azaz az az hogy o meg en mar akkor> <Azota mind valami allando foglalkozásra adtuk magunkat> <de megvoltunk rola gyozodve> de hogy valamikor <mindnyajan> híres)
26—28 bennünket, kiosztogatva a szerepeket. Szemere Attila (K: bennünket kiosztogatva *köztünk* a szerepeket. <<A derek Molnar meghalt, Szemere Attila elutazot <Japanba> keleti országokba Japanba Chinaba, csak mi ketten alltuk <ki a sa> itt a sarat Pulszky Karollyal. O belöle nagy ur lett>> <Karoly hivatalnok lett, kaptar igazgato> <<Képviselő <.....>>> <Legelobb ment el a San franciscoi Mol> Szemere Attila)
28 ment el utazni (K: ment el <utazni> utazni)
28—29 országokba: Japánba (K: országokba <Chinaba> Japanba)
30 Utána a szöke (K: <Aztan> Utana a szöke)
33 Károlyt vitték el. (K: Károlyt <<me> tavozott el>> vitték el.)
35 tíz évvel, s innen (K: tíz évvel (mert (en belo) s innen)
36 figyelem a két forradalmi (K: figyelem <a tobbinek a palya futasat> a ket forradalmi)
36—37 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <?Fel? ev nagy idő> <Pulszky Karolynak nincs ma a napja o rola nem beszélék> <Szemere Attila visszajött masfel mulva europai utjarol tapasztalatokban gazdagon> <Szemere Attila latszott kozottunk a legtehetszegesebbnek>
38—39 közül a legnyájasabb. Ha két (K: köz <ott> ül a <legbohokasabb> legnyájasabb <?Izmos? alak deli termet> Ha ket)
12 : 1 a születésnél a tulajdonokat, (K: a <tulaj> születésnél a tulajdonokat)
2 akkor nem tudom, (K: akkor <Szemere Attilanak> nem tudom)
3—4 Szép alak jutott (K: Szep alak <ragyogó név (a Szemere volt Bertalané)> jutott) jutott)
4—5 Bertalan volt az apja.) (K: Bertalan volt <belugyminiszter fia> az apja))

- Lap Sor
- 12: 6 (aminóvel egy francia (K: (aminóvel <csak> egy francia)
 „ 7 ahhoz járul kora (K: ahhoz járul <egy> kora)
 „ 8 ötletbőség, előkelő, (K: ötletbőség <..> elokelo)
 „ 9–10 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <<(sok-
 szor hangzott a hatmogott, ahol emlegettek <.....>
 — Ez a fiatal ember sokra fogja)>>
 10 — Meglássatok — mondogatták a háta (K: — Meglassatok
 — <hallottam százszor> mondtak a hata)
 11–12 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <Mar a
 Pes> <Mint fiatal írónak mar az első fellepése miatt volt az>
 16 kelthettek volna (K: kelthettek <..> volna)
 17 egy kezdőtül. (K: egy kezdőnél)
 20 Elkedvetlenüledve *dobta el* Szemere élénken (K: <..> Elked-
 vetlenüledve *tette le* <At> Szemere élénken)
 21–22 a színből indul meg néha a lángész is. (K: a színből
 <folytatódnak> indul <ki a dicsőség> meg neha a lángész is)
 26 Talentuma megizmosodott. Némely (K: Talentuma megiz-
 mosodott <Neha ege> Némely)
 27 tele *amaz* isteni (K: tele *azzal az* isteni)
 27 a természet könnyedén beleereszt (K: melyet a <<műcukrasz
 nem tud <belead> beleadni a muvebe, melyet a természet
 könnyien beleereszt a barackba)>> természet könnyedén)
 29–30 ízeiből a cukorkájába. (K: ízeiből a <.....>
 cukorkájába.)
 „ 33–34 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható: <— Aha!>
 „ 36 A nagy apa (K: A nagy <emb> apa)
 13: 1 el Japánba utazni; (K: el <ideg> Japánba utazni;)
 „ 2 hogy Kiszeláknak (K: hogy <affele> Kiszeláknak)
 „ 5 látása, megismerése (K: látása <..> megismerése)
 „ 11 rajta, behozzák (K: rajta <2> behozzák)
 „ 16 vonták be fejeiket (K: vontak be fejeik <..> et)
 „ 16–17 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható: <Isten>
 „ 21–22 történt, nem lett megválasztva, beállították tehát (K:
 történt <tehat> nem lett <..> megválasztva <hanem bealli-
 tott> beallítottak <<azok közzé akik a biztatasbol elnek:
 majd <...> meg>> tehat)
 27 hogy igazán ne lehessen (K: hogy *aztan* igazan <atk> ne
 lehessen)
 28 facsaró volt a sejtelem (K: facsaro <latvany volt> volt a
 sejtelem)
 31–32 megint összezugorodik előtte, hogy abban el ne fér-
 jen... (K: megint <ugy> összezugorodik előtte, <.....>
 hogy <ab> o abban el <nem> ne férjen...)
 33 Fátum ez? Vagy úgy fordult (K: Fatum ez? <Ember ?tar-
 sak? szive> <<Emberek közönye Az anyaföld holt e ki?
 <Hogy> Az emberek szive van e megfagyva?>> Vagy <meg-
 fordult> ugy fordult)
 34 büntetve fiakban... (K: büntetve a fiakban...)

Lap Sor

- 13 : 34—35 sor között kihúzott szókezdés található a K-ban:
<Min>
35—36 újra visszatért közénk (K: újra <harmadszor is> vissza-
tért <ma> közénk)
37 Ez lesz a harmadik ostrom . . . az Olymp felé. (K: Ez <mar>
lesz a harmadik ostrom <<az <.> legyen <.>>> az Olymp
fele)
38—39 <<Hurrá>>-t! Öleljük meg, vezessük újra (K: „Hur-
rah”-t <Aztan ultessük> Öleljük meg <aztan ultessük> vezes-
sük újra)
39 a mi szerény asztalunkhoz (K: ami [sic!] szereny <<szereny
<.>>> mai napra asztalunkhoz)
14 : 1 bokrétát is arra az örömré (K: bokrétát is <a tiszteletére, de
ne meg se tegyetek> arra az oromra)
1—2 eljött . . . S ültessük ma (K: eljött . . . <fel fel ultessük
az első helyek egyikére> S ultessük ma)
3 fog ő ülni *mihamar*, ha köztünk marad, a szellemi (K: fog
ő ülni *továbbad* ha köztünk marad, <mar> a szellemi)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 10 : 1—2 *Rég ideje annak (talán már tíz éve is), ahogy mi együtt
dolgoztunk Szemere Attilával* — ld. a bevezetésben leírtakat
és *Az emigráció gyermekei* c. karcolatot (Krk 60. köt. 171—
172. l.).
11 : 3 *a reporter, gondolom Molnárnak hitták.* — A MK által emlí-
tett negyedik társról, a Molnár nevűről ma már nem lehet
hitelt érdemlően eldönteni, hogy valóban létező figuráról
szólt-e Mikszáth, vagy csak a csattanó kedvéért szerepeltette
ezt a San Franciscóban született és időközben elhunyt társat.
A bevezetésben említett visszaemlékezésekben, amelyek egy-
korúak voltak, nem tesz említést MK egy Molnár nevű külső
munkatársról.
4—19 *A külföldön született újságíróársak.* — *Az emigráció
gyermekei* c. karcolatban már megírta ezt a történelem terem-
tette furcsa helyzetet (Krk 60. köt. 171. l.), de később, mint
selmebányai diákélményt is beleszővi *A tavaszi rügyek* c.
elbeszélésébe (Krk 38. köt. 75—76. l.).
15 *egy most fölébredt Ripp van Winkle* — Ld. *Az újévi tisztelgések*
c. karcolat 7 : 12 sorához fűzött jegyzetünket.
12 : 6—7 *egy francia vicomte bár a Paul de Kock regényeiben* — MK
kora egyik leggyakrabban fordított francia regényíró és szín-
padi szerzőjére utalt, népszerűségére jellemző, hogy 1854-től
a századfordulóig mintegy 40 regénye jelent meg magyar
nyelven.

Lap Sor

- 12 : 18 *De a nagy apa árnyéka megjelent a közönség előtt* — MK utalása Szemere Bertalanra vonatkozik.
- 13 : 1—2 *már-már meg voltunk ijedve, hogy Kiszeláknak nővi ki magát* — MK e fordulattal a századvég sokat emlegetett turistájára utalt, aki arról volt nevezetes, hogy mindenütt, ahol megfordult, bevészte a nevét.
- 14 *ha Papucsek Adolfnak híják is.* — MK e játékos névadással arra utalt, hogy ha teljesen ismeretlen, nem történelmi nevet viselne Szemere, akkor is tehetsége miatt támogatni kellett volna.
- 19—20 *aztán mégis felleptették, kétszer is, de mindig olyan helyen* — MK utalása minden bizonnyal az 1887-es választásokra vonatkozhat.

[ELŐSZÓ GÁRDONYI GÉZA »FIGURÁK«
C. RAJZKÖTETÉHEZ]

- M I. Gárdonyi Géza: *Figurák* (Furcsa emberekről, furcsa históriák). Bp., 1890. (V—VIII. l.) Singer és Wolfner bizománya. Nyomatott Endrényi testvéreknél Szegeden. *Teljes névjelzéssel.*
- II. *Vasárnapi Újság.* (Szerk.: Nagy Miklós.) 1890. május 25., 37. évf. 21. sz. (341. l.) *Teljes névjelzéssel.*
- III. *Hi 7. köt. = Jk 39. köt. Szeged könyve II. köt. Bp., 1914. 218—220. l.*

A jelen Krk a szegedi elbeszéléskötet szövegét közvetíti.

Emlékezés a szegedi évekre

A huszonhét éves Gárdonyi Géza 1890-ben szegedi újságíró volt, előbb a Szegedi Híradó, majd e kötet megjelenésekor már Mikszáth korábbi műhelyének, a Szegedi Naplónak volt a munkatársa. Azt megelőzően 1885 és 1888 között Győrött újságíróskodott több-kevesebb sikerrel. Győri éveit két önálló elbeszéléskötete is napvilágot látott, a »Szerelmes történetek« és a »Száz novella« című. A Szegeden kinyomatott kötet tehát már harmadik önállóan megjelent műve volt, és huszonhat rövidke rajzot tartalmazott. Ez az újabb kötet is még mindig igencsak magán viselte a pályakezdő író kiforratlanságát: témái kidolgozatlanok voltak, jobbára egy-egy színes ötlet irodalmiaszkodó kidolgozással, anekdotikus történet alig-alig érvényesülő csattanóval, a vidéki újságíró pálya napi eseményei szinte minden írói megformálás nélkül.

Jelenlegi ismereteink nem nyújtanak fogódzót ahhoz, hogy kideríthessük, miként került Gárdonyi kötete elé Mikszáth előszava. Valószínű, hogy a volt szegedi műhelyből vagy talán Szegeden megjelent öt kötetének nyomtatójától, az Endrényi testvérektől érkezett a szí-

ves megkeresés. De az is lehet, hogy a budapesti bizományos, a Singer és Wolfner cég bízta meg (a kelendőség biztosítása érdekében) az előszó megírásával. Végül nem zárhatjuk ki a fiatal szerző kezdeményezését sem, noha az eddig ismert Mikszáth-levelezés anyag nem őrzi ketőjük kapcsolatának nyomát.

Az *Előszó* szövege mindenestre igen visszafogottan szólt a kötetben közzétett írásokról, két mondatral kiemelte már jelentkező erőnyeit, és egy lakonikus mondatral jelzi kiforratlanságát (15 : 25—26). A bevezető nagyobb részében a vidéki írók elé tornyosuló nehézségeket ecsetelte, és elismeréssel szólt Szeged irodalompartoló szellemi légköréről.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 14 : 8—10 *Nekem magamnak is vannak Szegeden született szellemi gyermekeim, akiknek sokkal több küzdelmet kellett kiállniok, mint a budapesti kölykeimnek, — Mikszáthnak Szegeden, Endrényi Lajosnál jelent meg 1879-ben Az igazi humoristák, Szeged pusztulása, Der Untergang von Szegedin, Tisza Lajos és udvara Szegeden és végül 1881-ben A tót atyafiak című elbeszéléskötete.*
- 19—21 [Szeged] *magyar hűségével megszerezte egy ezredév alatt a pelikánt, aztán a bárányt, majd a phönixet (ez került a legtöbbe) — MK utalásai a város címerében szereplő állatokra vonatkoznak. A Phönix az 1879-es árvíz rekonstrukciós munkái után került címerébe. (Ld. erről A csodamadár c. karcolatát Krk 67. köt. 75. l.)*
- 15 17—18 *Tíz-tizenöt figyelemre méltó mű jelenik meg ott évenként — MK adata valószínűleg túlzó, de az egykorú statisztikai összesítések hiányában nem ellenőrizhető.*

TAPINTAT

M *Pesti Hírlap. 1890. június 6., 12. évf. 154. sz. (1., 2. l.)* Rovaton kívül. *Karcolat a delegációból* alcímmel. Névjelzés nélkül. Kötetben itt először.

A szerzőségről és a témáról

A magyar delegációs bizottság alakuló üléséről szóló karcolat kétségtelenül Mikszáth írása. A jellegzetes stílusjegyeken kívül szerzőségét bizonyítja az osztrák delegáció elhelyezéséből kibontakoztatott gondolatmenet, továbbá a magyar delegáció első összejövetelére

térve az a mód, ahogy az ellentétébe átcsapó tapintat kérdését végigvezeti — parlamenti karcolataira emlékeztető módon —, képessé teszi a lényeg megragadására. A formalitások leírásával már előre jelzi, hogy milyen jellegű lesz majd a delegációs bizottság tevékenysége.

SZEGED

M *Az Osztrák Magyar Monarchia irásában és képben. Magyarország II. kötete.* Szerk.: Jókai Mór. Bp., 1891. Magyar Királyi Államnyomda. 481—504. l. *Teljes névveljzéssel.* Greguss Imre, Hány Gyula, Pataky László tizenkét tollrajzával. Mikszáth-kötetben itt először.

A Monarchiát bemutató sorozat

Mikszáth 1884-ben *A királyfi könyve* c. karcolatában a PH hasábjain beszámolt arról a vállalkozásról, amelynek élén Rudolf trónörökös állt. (Krk 68. köt. 68—70. l. és jegyzeteinket a 256—259. l.) A Monarchiát bemutató sorozat munkálatairól később is számot adott, így 1885-ben *Konferencia a királyfinál* c. cikkében belső műhelyproblémákat szelőztetett, amelyre Jókai reagált, és Mikszáth *A Jókai helyreigazításáról* címmel viszontválaszt írt (Krk 71. köt. 14—17., ill. 17—19. l. és jegyzeteinket a 222—225. l.).

A későbbiek során is találkozhatunk utalásaival a sorozat alakulásáról, az elért eredményekről. Az első kötet megjelenését megünnepelő pesti fogadásról, amelyen maga Mikszáth is részt vett, *A királyfi asztalánál* címen számolt be (Krk 76. köt. 27—30. l. és jegyzeteinket a 223—224. l.).

Mikszáth részvétele a trónörökös fogadásán már a felkért szerzőnek szólhatott. Kézenfekvő volt, hogy őt kéri fel második szülőföldjét, a Szegedet bemutató leírás elkészítésére. Valószínű, hogy a kézirat már a trónörökös 1890. jan. 30-i öngyilkossága után készült el, a kötet pedig az egykorú napilapok híradása szerint 1890. szeptember első felében (Nemzet 1890. szept. 7. sz.), majdnem háromnegyed évvel Rudolf halála után látott napvilágot. Mikszáth másfél évtized múlva a *Jókai Mór élete és kora* c. művében részletesen foglalkozott a Jókai Mór szívügyévé vált vállalkozással. Leírja a keletkezési történetét, a szerkesztéssel kapcsolatos problémákat, jellemzi Rudolf magatartását (Krk 19. köt. 127—129. l.), majd röviden szól arról is, hogy Rudolf trónörökös halála után Jókai elkedvetlenedett, mert érzékenyen érintette a trónörökös halála (uo. 147—148. l.).

A kedveszegettség bizonyos jelei mutatkoznak Mikszáth *Szeged* c. leírásában is. Ez nem Rudolf öngyilkosságának, hanem a vállalkozás felemáságának következménye. A szerzőnek történelmi áttekintést kellett adnia, ugyanakkor a bemutatott táj vagy város akkori

életét is fel kellett vázolnia. Mindezt úgy, hogy a Monarchia másik részén is megértsék és érzékeljék, ugyanakkor gondosan vigyázni kellett arra is, hogy ne sértsen semmiféle nemzeti érzékenységet sem itthon, sem a Monarchia más részében. A történelmi esszé pedig nem Mikszáth műfaja volt. A történelmi tények felsorakoztatásához történelmi forrásokat lapozgatott, a közelmúlt és a jelen leírásánál pedig saját személyes tapasztalataira hagyatkozott. A két elem összevegyítése meglehetősen felemás eredményt szült.

Történelmi forrásai közül két munkát kell kiemelnünk: Varga Ferenc »Szeged város története« c. munkájának I. kötetét, amely »A legrégebb időtől a török foglalásig« tárgyalta az eseményeket és Szegeden, 1877-ben látott napvilágot 315 lap terjedelemben. A másik munka, amelyet eredménnyel forgatott, az Reizner János »A régi Szeged« c. munkájának I. kötete, amely alcímében a következőt ígéri: »A negyvenes évek és a forradalom napjai Szegeden« (Szeged, 1884. 318. l.). E kötetből azonban csak a negyvenes évek adatait hasznosította Mikszáth, a forradalmi eseményeket mellőznie kellett. Annál eredményesebben forgatta Reizner János munkájának II. kötetét, »A kőbárány és a kun puszták pere« címmel Szegeden 1887-ben közölt 201 lap terjedelmű kötetet.

Alább a Tártyi magyarázatokban részletesen utalunk Mikszáth forráshasználatára, és megemlítjük azokat a korábbi írásait is, amelyekben egy-egy vonás vagy motívum már korábban felbukkant.

Tártyi magyarázatok

Lap Sor

- 18 : 7—15 Szeged helynév etimológiája. — Varga Ferenc idézi Dugonics András és mások véleményét arról, hogy a város a szöglet szóból származott, ő maga is ezt az álláspontot vallja (i. m. 3—12. l.). — Legújabban Kiss Lajos »Földrajzi nevek etimológiai szótára«-ban (Bp., 1978.) két véleményt ismeret: 1. »Az alapjául szolgáló személynév a magyar *szög*~*szég* 'feketés, gesztenyebarna' melléknévnek lehet a -d képzős származéka.« 2. »az 'ék, sarok, kiszögellés' jelentésű magyar *szeg* főnévből alakult -e képzővel.« (I. m. 600. l.)
- 18—19 »Szeged« néven 1199-ben bukkan föl először a III. Ince pápa levelében, mint *íbesperesi székhely* — Az adatot forrásmegjelöléssel közli Varga Ferenc is (i. m. 29. l. és 120. l.).
- 19 : 6—8 *Nagyobb föllendülése Zsigmond idejére esik. A király sokszor megszorult pénz dolgában, s olykor a szegediek segítették ki.* — Varga Ferenc munkájában felsorolja azokat a kiváltságleveleket, amelyeket Zsigmond adott Szegednek (i. m. 47—50. l.).
- 16—17 *Királyaink általában, de különösen a Hunyadiak föltűnő ragaszkodást tanúsítanak a város iránt.* — Varga Ferenc részletesen szól a város Mátyás korabeli helyzetéről és hangsúlyozta a Szegedet ért kiváltságokat (i. m. 78—79. l.).

- 19 : 23—25 *legfőlebb a Széchyekkel, a Garaiakkal, mint szomszédos birtokosokkal a különösen a kunokkal vannak sűrűbben kisebb-nagyobb galibáik, pöreik.* — A kunokkal való súrlódásokról Varga Ferenc is említést tett (i. m. 88. l.).
- 31—34 *Bertrandon de la Broquier, ki 1433-ban utazott Magyarországon, azt írja naplójában: »Szeged egy nagy, nyílt, s egyetlen utcából álló város, mely nekem mintegy mérőöldnyí hosszúnak látszott.* — Varga Ferenc munkájában idézi a francia főnemes nyilatkozatát (i. m. 120. l.).
- 20 : 1—4 *1519-től kezdve majd minden évben találunk szegedi származású tanulókat a bécsi, krakkói és wittenbergai egyetemi anyakönyvekben.* — Varga Ferenc munkájának »Iskoláztatás« c. fejezetében megemlítette, hogy a szegediek gyerekeiket »felsőbb kiképzetés végett a külföldi hírnevesebb egyetemekre, nevezetesen Bécsbe, Krakkóba és Wittenbergába küldötték«, majd 1519-től külföldön tanult diákok nevét sorolja fel (i. m. 191. l.).
- 7—8 *a Szilágyi Lászlóé, melynek ablakából lőtte le Vid Sebestyén uram Iván szerb cárt, a »rettenetes fekete embert* — Az adatot Mikszáth ismeretlen forrásból merítette.
- 9—11 *a szegedi grófé, Sárszegi Istváné, melyet ezeröttszáz aranyforintért zálogosított el 1511-ben krakkói és budai polgároknak.* — Az adatot Mikszáth nem Varga munkájából, hanem más, ismeretlen forrásból merítette.
- 20—23 *Oláh Miklós esztergomi érsek följegyzése szerint »ezer darab rőfös hosszúságú harcsát vegyesen ponttyal egy magyar forinton lehetett venni.* — Oláh Miklós nyilatkozatát idézi Varga Ferenc is (i. m. 139. l.).
- 23—24 *Sőt némelykor annyi volt a hal Szegeden, hogy sertéseket hizlaltak vele.* — Régi feljegyzésekre hivatkozva idézi ezt a tényt Varga Ferenc, tőle vehette át Mikszáth (i. m. 140. l.).
- 27—30 *Mert a szegedi magisztrátus, melyben hosszú századok alatt a Gegeš, Zayday, Szegény, Pálfi, Molnós, Harcsás, Zákány, Délczögh, Tsötörtök nevek szerepelnek,* — A Mikszáth Kálmántól felsorolt családnevek megtalálhatók Varga Ferenc munkájának »Városi tisztviselőség« c. fejezetében (i. m. 176—177. l.).
- 21 : 13—15 *A jómódú lakosság például együtt érez a Dózsa György porhadával; Dózsa itt gyűjti keresztjeit.* — Varga Ferenc munkájában arról írt, hogy Dózsa seregei, tapasztalván Szeged városa ellenséges készülődését, kikerülték a várost (i. m. 86. l.). Ezt az adatot Mikszáth Reizner János »A régi Szeged« c. munkájának II. kötetéből merítette (i. m. 23. l.).
- 16—18 [Szapolyai] *kivégeztetvén Dózsa Temesvározt, Verancsics szavai szerint »fejét véteté neki és Szegeddé küldé ajándékon a szegedi főbírónak, kinek Pálffy Balázs vala neve.* — Verancsics leírását Mikszáth Reizner János »A régi Szeged« c. munkája II. kötetéből merítette (i. m. 23. l.).

- 21 : 20—24 1444-ben, Szent Domokos napján megrázkodék a föld, percekig tartó zúgás-morgással meghimbálta Szeged házaát. Történt pedig ez ugyanaz nap, amikor Szegeden időző Ulászló király a híres békeszegő oklevelet adta ki. — Varga Ferenc részletesen szól a békétárgyalásokról, azok megszegéséről és a nagy földrengésről (i. m. 59—83. l.).
- 31—32 Mátyás király kétszer tartott itt országgyűlést. — Varga Ferenc munkájában cáfolja azt a korábbi állítást, hogy Mátyás Szeged városában országgyűlést tartott volna 1465-ben, szerinte ez csupán tanácskozmány volt. (I. m. 75—77. l.) — A jelek szerint Mikszáth ennél az adatnál felületesen olvasta át Varga szövegét.
- 34—35 Mátyás okleveléből vett idézet. — Az oklevelet és benne a Mikszáthtól idézett részletet Varga Ferenc is megemlítette (i. m. 136. l.).
- 36—38 A tizenhét szegedi templom tornyában (mert tizenhetet mond a szájhagyomány) — Ezt az adatot Mikszáth Varga Ferenc munkájának »Vallás-ügy« c. fejezetéből merítette (i. m. 173. l.).
- 22 : 8—10 Dobzse László királynak, akiről azt írja a pápai követ, hogy csizmája sem volt, honnan lett volna ereje megzabolázni őket? . . . — A történelmi anekdotát Mikszáth más korábbi írásában is megemlítette.
- 20—24 Talán, mint Jászay történetírónk véli, az írta a fejét, hogy Ibrahim pasának, mikor a mohácsi csata után Szegedre elkalandozott, az ott talált számtalan juhnyájából 50 ezer Iszkender Cselebi defterdarnak pedig húsz ezer darab jutott, — Varga Ferenc munkája szó szerint idézi Jászay Pál munkáját és ezt az adatot innen meríthette Mikszáth (Varga, i. m. 89—90. l.).
- 27—29 a város képeben elküldé a pasához Tsötörtök László, Zákány István, Somlyai Pál és Budai István uramékat meghódolni. — A négy városi küldött nevét Varga Ferenc is megemlítette (i. m. 93. l.).
- 31—32 Tóth Mihály kalandja, melyet Tinódi Sebestyén megénekelt. — A Tinódi históriáénekeiből vett idézetet Mikszáth Reizner János »A régi Szeged« c. munkájának II. kötetéből merítette (i. m. 31—32. l.).
- 23 : 7—9 A főbíró, e hajdan méltóságos perszóna, ki mikor Szeged utcáin megjelent, elől-hátul két-két fölemelt pálcájá esküdt kíséerte. — Mikszáth ezt az adatot Reizner János »A régi Szeged« c. munkája I. kötetéből merítette, ahol a várostörténész a következőket írta: »A főbíró az utcákon éppen úgy ment a tanácsházba, mint Róma consulja lictorai kíséretében.« (Reizner: i. m. 14. l.)
- 23—27 egy ócska 1200-ból való pecsétet halász ki a Tiszából, melyen az elmosódott címerből épek maradtak a »Sigillum Regiae . . . edediensis« szók, a Tiszát és a Marost ábrázoló két

- pólya, meg a sassá átváltozott pelikán, a jus galadii jelvényeivel. — Varga Ferenc munkája részletesen foglalkozik az 1704-ben a Tiszából kihalászott város-peccséttel. (I. m. 111—116. l.)
- 26 : 36—38 még latin oskolákat járt halászok deákul mormogják a receptet: »habeat colorem, odorem et saporem«. — Ezt a halászmondókat Mikszáth az 1883-as szegedi királylátogatás alkalmával írott *Szegedi képek* c. karcolatában is megemlítette (Krk 67. köt. 137. l. és jegyzeteinket 298. l.).
- 27 : 27—30 Régente egy-egy beavatott tisztviselőjét azzal az indokolással választá meg újra és újra, habár különben ingrata persona volt is, hogy »lehetetlen elcsapni, mert csak őkelme tudja, mink van.« — Ezt a szegedi eredetű anekdotát MK egyik korábbi országgyűlési karcolatába is beleszötte.
- „ 28 ingrata persona — kegyvesztett személy
- 28 : 17—30 A híd vám megállapítása nyelvi kritérium alapján. — Az anekdotikus történetet Mikszáth több ízben megírta. Első felbukkanása az 1884-es *Ahol a víz is virágzik* c. rajzfűzérhez kötődik (Krk 35. köt. 97—99. l.), 1886-ban *A dialektikus* c. anekdotában újra előadta (Krk 37. köt. 79—82. l., jegyzeteinkben szoltunk a közlést követő polémiáról uo. 188—190. l.).
- 33 »Soc gazdag aros nep giöle az varasban.« — Egykorú forrás nyelvi hangulatát felidézö szövegét Mikszáth ismeretlen forrásból idézte.
- 29 : 16 dangubáz — álldogál, dologtalanul lebzsel.
- 30 : 18—19 *A pesti egyetemről hazaérkező ifjak terjesztették az új eszméket, az 1843-iki országgyűlés szabadelvű légáramát.* — Mikszáth adatait Reizner János »A régi Szeged« c. munkája I. kötetéből merítette (33—34. l.).
- 31 : 28—32 : 35 Az 1879-es árvíz. — Az árvírről Mikszáth egykorú cikkei a szemtanú hitelességével szólnak, későbbi visszaemlékezései is híven érzékeltették az eseményeket. A jelen cikk megírása előtt *Az ár* címmel emlékezett vissza a szomorú napokra (Krk 76. köt. 53—57. l. és jegyzeteinket a 247—253. l.).
- 33 : 5—34 : 15 Szeged rekonstrukciója. — A város újjáépítéséről is a szemtanú közvetlen benyomásaival írt Mikszáth az 1880-as Szegeden keletkezett és később pesti újságíróként a városba vissza-visszalátogatóként megírt cikkeiben.
- 34 : 16—29 A király látogatása. — A szegedi újjáépítést az 1883. nyár végi királyi látogatás zárta le. (E látogatásról szóló írásai a Krk 67. kötetében láttak napvilágot.)

A GENGE SZÓKE EMBER

- M** I. *Pesti Hírlap*. 1890. szeptember 12., 12. évf. 253. sz. (1., 2., 3. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Egy kis visszaemlékezés* alcímmel. *Teljes névjelzéssel*.
- II. *Jk* 38. köt. = *Hi* 6. köt. *Szeged Könyve* I. köt. Bp., 1914. 209—215. l.

Ráday Gedeon emlékezete

A *genge szóke ember* című tárca, mint ezt alcíme is mutatja, a múltból veszi tárgyát. Apropóját újsághír szinten nem lehet fellelni, de végül is bármiféle felelevenített történet, MK-hoz eljuttatott adoma kiindulási pontja lehetett. A betyárbandák gróf Ráday Gedeon vezetésével történt megfélemezése a hatvanas-hetvenes évek nagy eseményei közé tartozott. A gróf egyébként népszerű közéleti figura volt. Igaz, megbízását 1871-ben visszavonták, 1872-től azonban országgyűlési képviselő lett, végül pedig honvédelmi miniszter. MK gyakran nevezte »kedvenc miniszterem«-nek korábbi karcolataiban. Am a rablóvilág felszámolása korántsem csak olyan békés eszközökkel ment végbe, mint amilyeneket az anekdota felelmeget. Az elfogott betyárookra várt például a hírhedt Ráday-bölcső is, amely a vallatás egyik rafinált kínzóeszköze volt. A vádlottat egy szemes zabbal és alkohollal megtöltött hordóba állították, és a bomlástermékkel égették a bőrét. Az ország pusztulására vonatkozó megjegyzés: »Olyan hangok is emelkedtek már, hogy nem tudni, mi volt ezen országnak presztízsére ártalmasabb: ama rablók és gyilkosok vérlázító garázdálkodása-e, vagy azon mód, amellyel kiirtották?«, amely a mikszáthi anekdotázó történet egészével nem harmonizál, feltehetőleg a rablóvilág megregulálásának a fenti példával jellemzett, brutális módszerére utalt.

A tárca lényegében egy *novellisztikus elemekkel dúsitott anekdota*. Bevezetőjében MK tulajdonképpen az írás aktualitását igyekszik megteremteni, s utána azonnal az írói feladathoz közelebb álló, szituációkra támaszkodó párbeszédes formára vált. A történet négy dialógus köré tömörül, a cselekménnyel MK csak addig halad elbeszélő stílusban, amíg el nem éri a következő kedvező pontot, ahol mondanóját jelenétté szélesítheti. Az első párbeszéd a miniszterek és a gróf Ráday Gedeont beajánló báró Wenkheim Béla között pereg. A második a feladatához hozzáfogó, a tisztikarát megalapító Rádayt követi nyomon. A harmadik párbeszéd már a helyszínen éri utol a királyi biztost, aki a főkapitánnyal folytat megbeszélést. A negyedik jelenet, amely a közgyűlés konfliktusait mutatja be, még a többenél is önállóbb, már-már betétszerűen hat. Különösen érdekes, ahogy az országgyűlés üléseiről rendszeresen tájékoztató MK a tekintetes karok és rendek előtt lefolyt eseményekről ezúttal a novellisztikus próza stílusához idomulva számol be.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 35 : 6—7 (*mert a nagy paraszt csendbiztos szeretett volna lenni*)
— Valószínűleg MK ezzel a közbevetéssel egy a Rózsa Sándor személyéhez fűződő feltételezést örökölt meg.
- 36 : 7 *Zordon kritika a Macaulay hangján*, — Macaulay nevével MK itt nyilván a polgári liberalizmus alapján nyugvó megvesztegethetetlen (és önmagát csalhatatlannak hívó) kritikát kívánta fémjelezni.
- 37 15 *marhapakszus* — marhalevél
- „ 31 *dekrétum* — kormányrendelet, végzés, határozat
- 40 : 4 *a gravamenes magyarok* — a sérelmet szenvedett, a sérelmeik miatt neheztelő magyarok.

APÁK ÉS FIAK

M *Pesti Hírlap. 1890. szeptember 14., 12. évf. 253. sz. (5. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

Egy téma változásai

Az *Apák és fiak* MK-nak nem az első témafeldolgozása. A 70-es évek végétől kezdve ugyanis egy, a fenti címmel jelölhető *folyamat* indult meg, amelyet MK mint parlamenti tudósító természetesen figyelemmel kísért. Tisza Kálmán miniszterelnök mellett felbukkant a képviselőházban Tisza István; Andrássy Gyula után ifjabb Andrássy Gyula következett. De az ismertebb személyek közül említhető Péchy Tamás is, akinek a fia szintén körülbelül ez idő tájt tűnt fel fiatal politikusként. Egyfajta «családi örösváltásnak» lehettek tanúi az érdeklődők. A családi cserék, illetve családi «kettős képviseltek» MK-nak lehetőséget nyújtottak egy kis jólelkű csipkelődéshez, ugyanakkor a generációk összevetésének gondolatát is magától értetődővé tették. A jelen karcolatnak is nyilván ez adta meg aktuális érdekességét, bár feltehetőleg az sem véletlen, hogy MK éppen az Andrássy-adomák megjelenésével nagyjából egy időben hozta elő ezt az Andrássy-adomakörhöz is illeszthető történetet. Mellesleg, az említett, Szóts Pál válogatásában megjelent könyvhöz MK írta az előszót, és bevezetője hirdetésként több napilapban, többször is megjelent. A történet szeptember 14-i megjelenése után például, ugyancsak a Pesti Hírlapban, szeptember 22-én látott napvilágot a hirdetés rovatban. A lap ekkor közölte MK bevezetőjét. (Ld. e kötet 44—45. l.)

Noha a témaismétlődés ténye joggal köti a karcolatot a 70-es évek végétől fellelhető, hasonló tárgyú írásokhoz, valamint az is nyilván

vánvaló, hogy a történet méltán sorolható az Andrássy-adomák közé, az *Apák és fiak* ugyanilyen joggal illeszthető be a »Tisza-adomák« sorába is. MK Tisza Kálmán bukása után is elhalmozta szeretete jeleivel. E kötet karcolatai között is sok olyan van, amelyben az író elismeréssel szól a közlegénnyé vizsgáinósült generációról. Az apának járó rokonszenvből több írás tanúsága szerint az ifjabb Tiszának is kijutott. A legpregnansabban ezt *A t. Házból* máj. 23-i beszámolója mutatja, melyben MK a honossági vitában felszólaló Tisza Istvánt a nagy szónoknak kijáró tisztelettel övezte, nem mulasztva el az apa és fiú talentumának összevetését sem. (Ld. e kötet 132–133. lapján.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 40 : 6 *a budai elypsen* — a budai körúton
 16 *penzió* — nyugdíj
 16 *apport* — a kutya azon betanított készsége, hogy az elejtett vadat a vadászhoz viszi, vagy az elhajított tárgyat az elhajítónak visszaviszi. Itt körülbelül: »-Kérjél!«
 41 : 21 *magyar Tyras* — az utalás korabeli jelentése homályos. Tyras volt a Dnyeszter folyó ókori neve, továbbá ezzel a névvel illették a miletoszi gyarmatot is.

A GONOSZ ASSZONY

M *Pesti Hírlap. 1890. szeptember 17., 12. évf. 256. sz. (1., 2. l.)*
 A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.
 Kötetben itt először.

Egy igazi fürdő történet

Mikszáth az 1890-es nyár nagyobb részét egészsége helyreállítása érdekében Gleichenbergben töltötte. A jelen anekdotikus történet is onnan származhat, valószínűleg írónk kezelőorvosa, Závory Sándor mesélhette el ezt a jóízű történetet, amely vagy abban az évben, vagy valamelyik korábbi évben történhetett meg egyik egészségére rátarti magyar páciensével. A novellisztikus elemekkel felépített írásban egy aktuális utalás van: »Lássuk csak, van-e benne [az újságban] valami a papok ellen!« (42 : 24). De ez inkább a karcolatíró Mikszáthra, mint az általa leírt helyzetre jellemző. A parlamentben ugyanis nov. 17-én került sor az elkeresztelési vitára, amely ekkor már előrevetítette árnyékát, hiszen a sajtó természetesen akkor bőven foglalkozott már a vallás-politika égető kérdéseivel.

Megjegyezzük még, hogy a két hét múlva megjelentetett *Bogáncok az út szélén* c. karcolatban Mikszáth újból Gleichenbergből származó anekdotikus forráshoz fordult.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

42 : 1 *komposzeaszor* — közbirtokos, valamely ingatlant másokkal közösen birtokoló személy

43 : 4 *hektika* — sorvadás, erős köhögés, tüdőbaj. Itt az utóbbi

[ELŐSZÓ AZ »ANDRÁSSY ADOMÁK, APRÓSÁGOK« C. KÖTETHEZ]

- M** I. Andrassy adomák, apróságok. Összegyűjtötte Szóts Pál. Bp., 1890. Athenæum r. társaság kiadása. (3—61.) *Előszó* címmel. *Teljes névaláírással*.
- II. *Pesti Hírlap*. 1890. szeptember 22., 12. évf. 261. sz. (3. 1.) Rovaton kívül. *Teljes névjelzéssel*. A közlemény előtt a következő bevezető sorok olvashatók: »Adomák Andrassyról. Szóts Pál hírlapíró összegyűjtötte Andrassy grófról a hírlapokban megjelent anekdotákat és egy csinos kötetben kiadta. Az érdekes könyvhöz Mikszáth Kálmán a következő *előszót* írta:»
- III. *Jk* 33. köt. = *Hi* 1. köt. *A saját ábrázatomról*. Bp., 1914. 125—126. l.

A jelen Krk az adomakötet szövegét közvetíti.

Tisztelgés Andrassy Gyula emléke előtt

Alig fél évvel Andrassy Gyula elhunytá után Szóts Pál, a Nemzet szerkesztőségének belső munkatársa, a lap országgyűlési beszámolóinak írója (egyben a Fővárosi Lapok tárcaírója) összegyűjtötte és kötetbe rendezte a miniszterelnök, majd a Monarchia közös külügyminisztere személyéhez kötődő adomákat. A 136 lap terjedelmű, kis formátumú kötetben a következő négy fejezetbe csoportosította az anekdotákat: I. Ifjúsága. A szabadságharc alatt; II. A miniszterelnök; III. A külügyminiszter; IV. A magánéletben. A kis füzetben 139 adoma látott napvilágot, 32—32 az első két fejezetben, 38 a harmadikban és 37 a negyedikben.

Az anekdotafüzér elé írt bevezetőjében Mikszáth meleg hangon méltatva az eltávozott államférfi tevékenységét, elismeréssel szól az ifjú pályatárs vállalkozásáról és a kötet jellegéhez méltóan egy adomával jellemezte az összeállítás munkájának háládatlan voltát.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 45 : 7—8 *saját nemzete szobrot emel neki* — A képviselőház 1890 őszén törvényerejű határozatot hozott Andrássy Gyula szobrának elkészíttetéséről. (Ld. a jelen kötet 94—95. lapján.)
- 15—16 *Némelyiket talán nem is ő mondta, sőt bizonyosan nem ő mondta egynéhányát, csak úgy ráragadt,* — Hasonló gondolatokat fejtegetett MK több ízben a Deák Ferenc körül kialakult adomakörről szólván.
- 26—27 *kisebb-nagyobb alakjai ott szónokolnak, kiáltoznak az ő sablonos irattekercseikkel,* — MK korábban is szót emelt a fantázia és egyéniség nélküli köztéri szobrok ellen, ez a megjegyzése is ebbe az irányba vág.

NAIV EMBEREK

M *Pesti Hírlap. 1890. szeptember 26., 12. évf. 265. sz. (11., 12. l.)*
Rovaton kívül. Száz forintos cikk alcímmel. Névjelzés:
Scarron.

A szerkesztőség belső világa

A *Naiv emberek* megírására MK-t nyilván nem aktuál-politikai esemény készítette. Ám már azt, hogy inspirációját valóban egy hozzá mint szerkesztőhöz címzett levélből merítette-e, vagy csak hallomás alapján keltette fel érdeklődését a hír — nem lehet megállapítani. Mindenesetre valószínűbb az első feltevés. Tényszerűen igazolható viszont, hogy a *Százforintos cikket* a PH tördelői közvetlenül a napi *Szerkesztői üzenetek* elé helyezték, ami már önmagában is ironikus ízt adott az újsághoz beérkezett levél feldolgozásának.

MK írása tipikus műhely-tárca. Témáját lényegében az újságrás napi robotjának humoros epizódjai adják. Jellegét tekintve a tárcanovella: visszaemlékező. A jelen egy bizonyos eseménye — ezúttal a két makói úr nem mindennapi fogadása — megindította az író gondolatait, aki a szokatlan kérést azonnal összekapcsolta a szerkesztői pályán már előfordult furcsa esetekkel. A téma feldolgozásának ez a visszatekintő, az anekdotányi történetből apró *anekdotafüzért* készítő módja tipikusan mikszáthi. Ugyancsak jellemző, hogy MK a szegedi vendéglőben időző két unatkozó úr tulajdonképpen magánérdekű fogadását a torontáli joggyakornok, illetve a barsi sikkasztók esete mellé sorolva milyen könnyedén és természetesen színezi át közérdekűvé. A korszak ismert alakjainak bevonása is a mikszáthi technika része. Kenedi Géza, Lisznyai Kálmán, Baldácsy báró, Hay Bernát nevével az író mintegy valóságpaneleket emel be a történetbe, melyek megnövelik a tárca szereplőinek hitelét is.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 47 : 20—21 *Mikor a Bars megyei sikkasztásokat szelldöztették a fővárosi sajtóban* — MK ezzel a megjegyzésével egy másfél évvel korábbi botrányos esetre utalt. A megyei sikkasztásról akkori karcolataiban utalásszerűen megemlékezett (ld. Krk 77. köt. 128., 136. l.).
- 48 : 19 *hipotéka* — jelzalog
35 *Baldácsy báró se él már.* — Baldácsy Antalról MK nekrológban emlékezett meg (Krk 55. köt. 11—13. l.), alakját későbbi írásában is felelevenítette: *Baldácsai regimentje* (Krk 62. köt. 28—30. l.).
- 49 : 3 *mért ne akadátna egy Hay Bernát is* — a korszak hírhedt uzsorását MK más tárcájában is megemlíti (ld. Krk 73. köt. 151., 156. l.).

A VÉN GOUVERNANTE ÉS CSIRKÉI VAGY IRÁNYI DÁNIEL ÉS A MAGYAR DANTON

M *Pesti Hírlap. 1890. szeptember 27., 12. évf. 266. sz. (1., 2. l.)*
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Kedélyes szatíra* alcímmel.
Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A szerzőségről

A névjelzés nélkül közzétett írás kétségtelenül Mikszáth tollából származik. A jellegzetes stílusfordulatokon kívül ezt bizonyítja a finom ironia, amellyel a függetlenségi párt belviszályát minősíti, továbbá a karcolat befejező része is az ő gondolkozását és kérdésmegközelítését tükrözi. Tréfásan a kétféle megoldás lehetőségét villantja fel, és az önmaga által kialakított helyzetet csattanóként egy Nemzet-stílusparódiával tetézi be.

Szatíra az ellenzékről

A mérsékelt ellenzék helyzetének látszólagos tarthatatlanságával szinte egy időben a függetlenségi párt soraiban is bizonyos nyugtalanság kezdődött. Ez végül is oda vezetett, hogy okt. 2-án megtörtént a szélsőbal szakadása. Ugyanannak a pártnak tagjai maradtak, de a pártkörből kiléptek: Czierer Akos, Zboray Béla, Unger Alajos, Gyórfly Gyula, Holló Lajos, Hoitsy Pál, Szecsódy Kálmán, Olay Lajos, Bartha Miklós, Molnár József, Matkovits Tivadár, Lits Gyula, Ugron Gábor,

Györy Elek, Mudrony Soma. A névleg Irányi vezette többség az 1884-es tág program magyarázatát kerekén visszautasította, azaz megtagadta a perszónalunió határozott proklamálását, az Ugron vezette tiszta 48-asok viszont (lásd fenn) azt követelték, hogy azok a 49-esek, akik a perszónaluniót nem fogadják el, legyenek kizárva. Mivel követelésük nem teljesült, ők maguk vonultak ki. Ezáltal létrejött az ún. ó-függetlenségi és új-függetlenségi frakció, melyek közül az ugroni kisebbséget Mikszáth lapja, a PH például melegen üdvözölte. (A többséget a valóságban nem Irányi, hanem Eötvös és Polónyi vezette.) Ugyancsak az előzményekhez tartozik egy nagyszabású Ugron—Eötvös vita is. A polémia Ugron Eötvös elleni kirohanásával kezdődött, mire Eötvös a függetlenségi párt belső életéről kezdett leleplező cikksorozatba. (Obstrukció; véderővita körüli események stb.) Az »udvarképes ellenzék« elképzelésre egyébként nem sokkal Eötvös szept. 24-i, a Nemzetben közzétett nyilatkozata után Pulszky Ferenc is reagált a PH »A magyar géniusz« című cikkében.

MK szokásához híven az anekdota felől közelített a problémához. Nem vitás, hogy kedélyes szatírjával kiválóan megcsipkedte a vén gouvernante-ot, vagy ahogy régen nevezte Irányit, a Függetlenségi Párt kotlását. Még inkább nevetéssé tette azonban az Eötvös képviselte »függetlenségi követeléseket« azáltal, hogy egyik legjelenték- telenebb tételét abszolutizálta.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 49 : 5 *egyik erdélyi lapban* — több sajtóorgánum átnézése után sem leltük a MK által jelzett cikket. Lehetséges, hogy ez a hivatkozás is az elhíttetés eszköztárába tartozik.
- 15 *Vidliczkay megürült területében* — Vidliczkay József, Nyíregyháza függetlenségi párti programmal megválasztott képviselője 1890. aug. 21-én elhunyt, helyébe Beniczky Miklóst választották meg, végső igazolását az okt. 27-i ülésen jelentette be az elnök. (KNapló, XIX. köt. 33. l.)
- 50 : 2 *reverzális* — kötelezvény, írásbeli nyilatkozat
 12 *stipulálta* — kikötötte, feltételül szabta
 21 *gravamen* — sérelem, panasz
 24 *olvagatta Pápay az »Égyetértés-t* — az utalás a miniszterelnökségi sajtóirodára vonatkozik.
- 51 : 28 *entrefület* — kisebb újsághír, rendszeren a vezércikk utáni apróbb politikai hírek egyike.
- 28—33 *A Nemzet híradása.* — MK ebben a hat sorban remek stílusparódiát alkotott, kifaragva a nehéz, politikai kérdésekről nyilatkozó kormánypárti orgánumot.

A KIS DOBOS

M *Vasárnapi Újság.* (Szerk.: Nagy Miklós.) 1890. szeptember 28., 37. évf. 39. sz. (622. l.) *Teljes névjelzéssel.*
Kötetben itt először.

Mikszáth képmagyarázatai

A *kis dobos* c. karcolatát Mikszáth Szobonya Mihály képéhez írta, kis kerekded történetet komponálva a festő által megörökített helyzet köré. Mikszáth — mint ahogy erről már korábban többször szoltunk — írói pályája kezdetén megélhetési nehézségei miatt több alkalommal készített egy-egy illusztrátor rajzához a mű hangulatát aláfestő vagy azt magyarázó helyzetleírást. (Ld. részletesebben erről a *Hazatérés a vásárból* c. karcolatához fűzött jegyzeteket a Krk 70. köt. 227—228. l.) Megemlítjük még, hogy az 1886-os év folyamán MK négy különböző illusztrátor tollrajzához írt szöveges magyarázatot. (Ld. Krk 72. köt. 24., 28., 65. és 81. l.) Szobonya Mihály rajzaiboz korábban már két ízben is komponált történetet: 1887 decemberében *A mosás* címmel írt magyarázatot (Krk 75. köt. 75—76. l.), 1888 júniusában *Kukorica-szelelés* c. kis írását készítette el (Krk 76. köt. 76—78. l.).

BOGÁNCSONK AZ ÚT SZÉLÉN

M *Pesti Hírlap.* 1890. szeptember 30., 12. évf. 269. sz. (1., 2. l.)
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Apró útiképek* alcímmel.
Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A szerzőségről és a témáról

A két történetet Mikszáth Gleichenbergben töltött gyógykezelése két hónapjában hallhatta, és mint saját élményét egyes szám első személyben adta elő. Az első történet hőseit ausztriai tartózkodásakor még maga is láthatta, de a berlini utazás vámvizsgálati történetével már valóban csak elbeszélés útján ismerkedhetett meg, hiszen utazásai során addig Ausztria területét nem hagyta el. A két történet stílusfordulatai, anekdotikus építkezése jellegzetesen írónk eszköztárára utal, különösen az első történet kibontása és a hozzáfűzött csattanó bizonyítja szerzőségét. Az első történet aktualitását az előző napokban tartott községi közjegyzők kongresszusa is szolgáltathatta, amelyet a

PH szept. 28-án »A községi jegyzők a községi közigazgatásról« c. vezércikkében üdvözölt, és a megbeszélésről a napilap következő napi száma szept. 29-én részletesen be is számolt.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 55 : 2 *laska* — vékonyra kinyújtott, gyúrt tésztaból készült metélt
„ 5 *prozopopea* — fontoskodás, nagyképűség
„ : 14 *rampasch* (rámpás) — már kiforrott, de még le nem tisztult új bor
„ 30 *proszit* — egészségére!
56 : 25 *nagy mogul* — átvitt értelemben nagyúr; közép-ázsiai mohamedán dinasztiából származó 16–18. századi indiai uralkodó.
57 5 *klakk* — cilinder
16 *Bodenbach* — az Osztrák—Magyar Monarchia cseh területen lévő határállomása az Elba bal partján. Egykorú cseh neve: Podmokly.

A 13 SZOBRA

M *Pesti Hírlap. 1890. október 5., 12. évf. 274. sz. (1. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.*
Kötetben itt először.

A szerzőségről

A szignó nélkül napvilágot látott rövidke írás kétségtelenül Mikszáth tollából származik. Ünnepeles, visszafogott stílusával, balladás hangvételével érzékelteti a rég várt ünnepi alkalom elérkezését.

Az aradi emlékmű avatásra

Az okt. 6-i ünnepségre, azaz a tizenhárom aradi vértanú halálának évfordulójára s ezúttal szobrának leleplezésére is nagy izgalommal készült az ország. A lapok szinte naponként adtak hírt a készülő fontos eseményről. Szept. 24-én hír jelent meg a PHban »Koszorúk az aradi vértanúk emléksobrára« címen, és hasonló hangvételű írások következtek többek közt szept. 26-án, okt. 1-én is. Természetesen megemlékezett az évfordulóról az egész magyar sajtó október 6-án. Az ünnepnek külön rendezőbizottsága volt, koszorúját magánszemélyek és hivatalos testületek mellett a parlament is elküldte.

MK rövid, de meghatározó megemlékezése sok szempontból rokon Vajda János »Virrasztók« című versének gondolataival. Am MK-nál a viszonylatok közel sem olyan egyértelműek. Először »az édes szép asszony, a mi anyánk, a mi hazánk« van úgy feltüntetve, mint aki negyven hosszú év után végre felébred a tetszhalálból (bár ahhoz, hogy ez a feleledés végbemenjen, az idő kövesztő, pusztító hatására volt szükség), s csak aztán következik a halál-virrasztás, halottak-virrasztók motívumra építve egy furcsa kettős játék. Hiszen MK szerint amit azok tizenhárman összeálmodtak »odalenn«, az mind a világban folytatódik »idefenn«. Ugyanakkor, amit »mi összeálmodunk a szabadságról, a hazaszeretetről, az mind valóság volt egykor...«. Külön is érdemes szólni a »billió fűszálról«, a »kalászt ringató buzáról«, mely rejtélyes susogásával, a maga balladai atmoszférájában a *Tót atyafiak* óta MK visszatérő motívuma.

[NYILATKOZAT]

M *Pesti Hírlap. 1890. október 19., 12. évf. 288. sz. (4. l.)* Rovaton kívül. *Teljes névjelzéssel.*

Kötetben itt először.

Egy politikai jellegű dementi

A PHban »Tisza és Mikszáth« címmel jelent meg írónk elhárító nyilatkozata. A címadás már arra mutat, hogy tapintatlanságnak érezte a megbukott miniszterelnökkel szemben a névnapozáskor tapasztalt »fukarkodás« felemlítését. Ezért hártja el a vidéki sajtóból átvett írást Mikszáth, bár a történet szerzőségét nem tagadja, de a csattanót, valószínűleg annak egyes fordulatait elutasította. Mikszáth nyilatkozatát követően a következő bevezető szöveggel nyomtatja le a PH a vitatott írást: »Az a közlemény, melyre t. munkatársunk nyilatkozata vonatkozik, a szegedi lapokból került bele a nagyváradi Szabadságba s egész terjedelmében így hangzik:«

Ezután következik a Mikszáthnak tulajdonított szöveg a következőképpen:

»A nagy palóc — így nevezik Mikszáthot — a napokban elmondta, hogy tartotta ki tavaly az ő névnapját Magyarország miniszterelnöke, az ő kegyelmes druszája.

A tavalyi Kálmán-nap — így kezdődik az elbeszélés — jól ütött be. A klubban voltunk, én már megkaptam a magam porcióját a gratulációkból, mikor megérkezett a kegyelmes Kálmánunk, a vezér. Anny szerencse sok is egy miniszterelnöknek, amennyit egyfolytában kívántunk neki. Alig győzte köszönettel. Végre aztán én is ráköszöntöttem a kegyelmesre.

— No, kegyelmes uram — mondtam neki —, már most kettőnk közül valakinek ki kell tenni magáért. Melyikünk tartsa ki a Kálmán-napot?

Jó kedvében volt a miniszterelnök, s ezt mondta:

— Értelek, te kujon, hát most azt szeretnéd, hogy én lakzít csapjak. A miniszterelnök névnapj lakzija sokba kerülne, hanem tudod mit, kitartom a tiedet.

Csak néhányan hallottuk ezt, megbeszéltük, hogy az „Angol királynő” éttermében találkozunk később.

Tisza meg is jelent pontosan. Hamarosan hozzáfogtunk a névnapom lakzijához.

A kegyelmes druzsám pezsgőt rendelt. Megittuk az első üveget. A másodiknál már megszapordtunk. A harmadikra is beérkezett egy-két újabb mameluk. Már öt üveg pezsgő volt az asztalon, mikor a kegyelmes névkitartóm aggodalmasan szétnézett a kompánián: egyszerre megnyilatkozott benne a Tiszáék ősi erénye, odahívta a pincért és rendelt:

— Hozza a feketekávé.

Ez persze elég érthető volt. Ha a vezér feketekávé iszik, a mamelukoknak is feketekávé kell inni. Eddig volt a lakzi.

Most aztán a múlt napokban, mikor Tisza éppen Gesztre készülődött, a klubban előhozakodtam:

— Hát kegyelmes uram, mi lesz az idén a névnapommal?

— Hja, most már te tartsd ki az én névnapomat.

— Szívesen, kegyelmes uram — mondtam neki —, csakhogy az ötödik pezsgő után én is megrendelem a feketekávé.

Nagyon kitűnően mulatott ezen a volt miniszterelnök, aki ezután az egész társaságot meghívta Kálmán-napot ünnepelni Gesztre — a jövő esztendőre.

[ELŐSZÓ MÓRICZ PÁL

»EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL« C. KÖTETÉHEZ]

M *Móricz Pál: Emlékezzünk régiekről. Rajzok a nem rég múlt időkbelől* alcímmel. Kiadja: a »Nemzet« szerkesztősége. Lampel R. Bp., 1891. 5—11. l. *Teljes névjelzéssel.* — A kötet megjelenéséről a PH 1890. dec. 24-i (352.) száma adott hírt az 5. lapon, de mivel MK a levélformában írt előszót okt. 22-re keltezte, a szöveget az 1890. október végi írások közé soroltuk. Kötetben itt először.

A kötetről és szerzőjéről

A 204 lap terjedelmű kötet Móricz Pál öt rövidebb-hosszabb visszaemlékezését tartalmazza. Ezekben az írásokban Móricz ízes, meglevenítő stílusban szólt kora ifjúsága vármegyei életéről, a sza-

badságharcot megelőző politikai mozgalmak érdekes személyiségeiről, utolsó írásában pedig a Bach-korszak világába vezeti olvasóit. Az öt írás a következők: »A debreceni vásár« (16—36.), »A régi Bereg vármegye« (37—59.), »A nagy korszak előharcosai« (60—93.), »Egy régi alispán és patvaristái« (94—131.) és »1840-től 1860-ig« (132—204.).

Móricz írásait megelőzően kettős előszó található »Előljáró beszédek« címmel, »Két levél, amelyek mindegyike nem csupán a címzetthez szól« alcímmel. Az első levél előtt a következő cím olvasható: »Mikszáth Kálmán a „Nemzet” szerkesztőjéhez«, datálása: »Budapest, okt. 22.«, a megszólítás pedig: »Tisztelt barátom!». Csak ezt követi MK bevezetője, amely a Móricz Pál visszaemlékezéseinek első újságbeli közlésének láttán érzett első meglepetését idézi fel, majd egy Tisza Kálmán-adomával fejezte ki, hogy tulajdonképpen mindenkiben egy író rejtőzik, még a volt miniszterelnök is megemlíti ifjúkori irodalmi próbálkozásait.

Mikszáth bevezetőjét követi Gajári Ödön levele Móricz Pálhoz (11—15.), amelyben röviden felsorolta azokat a jó tanácsokat, amelyekkel környezetét ellátta, amikor 1890 elején Visi Imre halála után átvette a megüresedett szerkesztői székét. A tanácsadók között Mikszáthot is megemlíttette: »... Mikor pedig a sok jó tanáccsal megrakodva a klubba érek, ott elsőnek Mikszáth Kálmán jön hozzám és részvételjes hangon ezzel a pythagoraszi bölcsességgel gazdagít — Te pedig, öregem, ne igen járj a mások esze után; de a magadé után se sokszor!...« (12. l.) Később újból visszatért Mikszáth személyére: »... Most azonban, hogy Mikszáth levelét olvastam, eszembe jut: talán mégse volna jó, ha én szó szerint követtem volna mindezeket a tanácsokat. Most már maga Mikszáth áll be ebben a levélben, hogy helyettem az ő eszével gondolkodjék. Most már ő ad nekem tanácsot, hogy mit tegyek tisztelt barátom, a te tárcacikkeiddel. Egyik oldalról oldalba bök az önhittség ördöge: — „Hogyan? Hát Mikszáth, aki azt mondta neked, hogy a mások esze után ne járj, most azt követeli, hogy az övé után indulj!” De az egyik ördögöt hamar félretaszítja a másik, a szerkesztőségi hiúság: — „Miért ne mutogathatná a „Nemzet” külön könyvben is, hogy milyen jó tárcái vannak?”« (13. l.) Majd később újra visszatér ehhez a gondolathoz: »És hova száll le Mikszáth Kálmán barátom tanácsainak értéke előtte, ki most megfogadom az ellenkezőjét annak, amit valaha tanácsolt; s az ő eszejárása szerint cselekszem?« (15. l.)

A két előszó különben irodalmi játék, Mikszáth is, Gajári is meleg szavakkal ajánlja az olvasónak Móricz Pál tárcacikkeit.

Móricz Pál alakja és személyisége már parlamenti tudósításai legkezdetén megragadta Mikszáth figyelmét, de személyében nem a szónokot, hanem a parlamenti élet eseményeinek fokmérőjét, szinte rezonátorát vélte megtalálni (Krk 65. köt. 40., 43., 83. l.), egyik alkalommal felfedezte benne az alkalmi versfaragót, és a karcolatba beillesztette rímeit (Krk 66. köt. 34. l.), a Ház feszült hangulatát érzékeltette parlamenti megjelenésével (Krk 66. köt. 45. l.), más esetben egy Móricz Pál-mondással minősítette az adott helyzetet (Krk 67. köt. 39—40. l.), egy feszült esetben leírta, hogy Móricz mint a szabad-

elví párt agilis tagja «folytonos akcióban» volt, azaz közbeszólásaival zavarta az ellenzéki szónokokat (Krk 68. köt. 188. l.). A *Skitz*, XXI. és I. c. karcolatában egy hírheft Móricz Pál-féle kártyakudarcot öröklített meg (Krk 74. köt. 129—130 l.). Amikor pedig az 1887-es választás után Móricz Pál lett a szabadelvű kör igazgatója, Mikszáth az első adandó alkalommal örömmel szolt e téren észlelhető előnyös tulajdonságáról (Krk 75. köt. 86. l.).

A futó felsorolásból is kitűnik, hogy Móricz Pál sajátos egyénisége, meggyőződéses szabadelvű párti közkatona volta ragadta meg Mikszáth figyelmét, és nem Móricz szónoki teljesítménye. Ez magyarázza azt az őszinte meglepetését, amelyet még a kötet elé írott előszóban is meg tudott őrizni és meg tudott értetni akkori és mai olvasóival.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 60 : 18 *email* — zománc, zománccal bevont
 28—29 *egy «miserintekensé» táplálkozó politikus* — Mikszáth az időzjelbe tett szóval Tisza Kálmánra utalt, korábban több ízben idézte nehézkes szónoki nyelvezetére jellemző példaként ezt a szót.
- 61 : 10 — 11 *It van Horvát Boldizsár, aki verseket ír* — MK utalása arra vonatkozik, hogy Horvát Boldizsár alkalmi versei megjelentek az 1880-as években a PHban, a Budapesti Szemleiben, a Pápai Lapokban, a VÜben és a Magyar Szalonban (Ld. Szinyeyi József: «Magyar írók élete és munkái» IV. köt. Bp. 1896. 1150. hasáb).
- 11—12 *Szontagh Pál nemkülönben öreg korára csókolódzik a műszakkal* — Szontagh Pál irodalmi munkásságáról Szinyeyi a következőket írta: «Szépirodalommal annyiban foglalkozott, hogy a Kisfaludy Társaságnak alapító tagja, hű látogatója volt és hogy olykor talpraesett epigrammákat írt . . .» (Szinyeyi József: «Magyar írók élete és munkái» XIII. köt. Bp., 1909. 1076. hasáb)
- 16—17 *Csernátóny, aki a szépirodalomon kezdte és egészen a politikáé lett.* — Csernátóny Lajos irodalmi fellépése 1842-re datálható, ekkor alkalmi verse jelent meg, a későbbiekben a Budapesti Hírlapnak, a Hölgyfutárnak, a Bolond Miskának volt a munkatársa, tárcákat, beszámolókat írt. (Szinyeyi József: «Magyar írók élete és munkái» II. köt. Bp., 1893. 319. hasáb)
- 62 : 10—22 3 : 20—31 *Stílusparódia Tiszáról.* — Mikszáth e mintegy tizenkét soros részletbe összesűrítette Tisza szónoki eszközeire jellemző körülményes pontosságot.
- 26—27 *te persze csak a rossz ötleteimet» írod meg a «Nemzet»-ben.* — Mikszáth utalása a néhány nappal korábban, okt. 19-én a PHban megjelent *Nyilatkozatára* vonatkozik (ld. e kötet 59. l., jegyzeteinket a 271—272. l.).

ÚJ TELEPÜLŐK A FELVIDÉKEN

- M I. *Pesti Hírlap. 1890. november 12., 12. évf. 311. sz. (1. l.)* A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Nyílt levél Légrády Károlyhoz, de voltaképpen egy humorisztikus újdonság* alcímmel. Névjelzés: *Scarron*.
- II. *Mikszáth Kálmán Összes Művei. 25. köt. Levelézése II. 1884–1908. Bp., 1961. Akadémiai Kiadó 32–34. l.*

A szövegről

A Krk jelen ciklusa a PH alapján újra közli Mikszáthnak ezt a karcolatát. A Krk levelézés-kötetének sajtó alá rendezője tévesen miszsilis levélnek fogja fel az írónak ezeket a gunyoros hangú sorait, bár a PHban közölt alcím is eléggé egyértelműen arra utalt, hogy a nyílt levél formát MK csak a tréfa kedvéért választotta.

A haszonlesés sajátos formája

A Besztercebányán történt esetre Mikszáth figyelmét saját lapjának két híre hívta fel, míg Daudet új művének előszava ugyancsak azokban a napokban látott napvilágot a PHban. De következzenek egymás után a karcolat matériáját képező elemek:

1. A PH 1890. nov. 6-i számában a »Napi hírek« rovatban a következő híradás jelent meg: »(Az elcsapott Kazinczy) Besztercebányáról furcsa esetről kaptunk tudósítást, melyet, ha megcáfolnának, mi magunk szeretnők legjobban. A tudósítás így hangzik: Besztercebányán pár hét előtt társas kör alakult zene-, ének- és szavaló-osztállyal. A kör tagjainak száma felülmúlja a 200-at. Az ideiglenes választmány Kazinczy Ferenc nevére el a kört, de a közgyűlésen a választmány *leszavazta önmagát*, s azzal indokolja eljárását, hogy Kazinczytól már semmi *hasznót* (1) nem várhatnak, tehát gróf Zichy Géza nevére el a kört, amely elnevezés a körnek anyagi hasznót fog hajtani, mivel gróf Zichy e megtiszteltetést meg is hálálhatja látható haszonnal, amit bizony szegény Kazinczy már nem tehet meg a másvilágról. A neveléségen megokolt indítvány mellett és ellen élénk eszmecsere fejlődött ki a mai közgyűlésen, aminek eredménye az lett, hogy név szerinti szavazás és egy képviselőválasztásnak is díszére (?) válható korteskedés után a besztercebányai társaskör Zichy Géza-körre lett. Az elkereszteléshez a nemes grófnak utólagos beleegyezését fogja kérni a kör, mely minden esetre megérdemelné önzésének és haszonlesésének büntetését, hogy Zichy visszautasítsa a kintüntetést (?) megtiszteltetést.«

Egy nappal Mikszáth nyílt levelének megjelenése előtt a fenti híre Besztercebányáról mentegetődő közlemény megjelentetését kérték:

2. A PH 1890. nov. 11-i számában, »A közönség köréből« c. rovatban »A besztercebányai társaskör választmánya« a 9. lapon reagált a PH nov. 6-i számában megjelent hírére, megjegyezvén, hogy a közlemény »lefolyt dolgokat is sorol elő s azokat a valóságnak meg nem felelő módon, vagyis elferdítve közli«. Az igazság kedvéért levelükben közlik a nov. 2-án megtartott közgyűlés jegyzőkönyvének szövegét. Eszerint az ülés második napirendi pontjaként »alelnök bejelenti, hogy hozzá több mint ötven aláírással egy ív adatott be, melyen az íven aláírók azon óhajtásuknak adnak kifejezést, hogy a kör ezentúl „Zichy Géza” körnek neveztesse; minthogy azonban az előző választmányi ülésen, az imént felolvasott jegyzőkönyv tanúsága szerint a „Kazinczy-kör” elnevezés ajánlatot, felhívja egyúttal a kör tagjait, hogy a beadott indítványra vonatkozólag véleményüket nyilvánítsák. *Határozat:* Ezen előterjesztésre a kérdéshez a tagok egy része a választmány ajánlata értelmében a „Kazinczy-kör” elnevezés, más része pedig a beadott indítvány mellett szólalt fel. Minthogy ilyen módon a tagok megegyezésre nem jutottak, szükségessé vált a szavazás elrendelése. Ennek megejtése után az alelnök összegzi az eredményt, mely szerint 29 tag a „Zichy Géza” kör, 10 tag a „Kazinczy-kör” és 7 tag az eddigi „Társaskör” elnevezésre adta szavazatát. Ennélfogva az alelnök határozatképpen kimondja, hogy a kör a „Zichy Géza kör” elnevezést fogadja el, s e célból megbízza a tisztikart, hogy a kör ezen határozatára vonatkozólag Zichy Géza gróf beleegyezését kikérje. Felelőleges megjegyeznünk, hogy a közgyűlés többségét és a választmányt e kérdésnél nem az épp oly méltatlanul, mint nevéstésesen inszinuált anyagi hasznosság vezette — hisz nem nyereségre alakult részvénytársaságról van szó —, hanem egyesegyedül azon óhaj vezette, hogy a körnek, mely a zene és ének kultuszát s az irodalom pártolását tűzte ki célul, lehetőleg oly nevről neveztesse, ki mint zeneművész és író egyaránt ünnepelt. Ily férfiút talált Zichy Géza gróf óméltósága személyében, de nem találhatott Kazinczyban, ki bár irodalmunk elévülhetetlen jelese, mint zenei kitűnőség a világ előtt ismeretlen. A „Besztercebányai Társaskör” választmányának f. hó 7-én tartott gyűlésének egyhangú határozatából. *A választmány.*»

3. A keretet, az irodalmi ötletet a besztercebányaiak eljárásának kipellengérezéséhez az újság tárcarovata nyújtotta: a PH 1890. nov. 8-i, 307. számában jelent meg »Port Tarascon« címmel Alphonse Daudet-től egy írás. A bevezető sorok szerint a francia író »befejezte Tartarin-ciklusát; a napokban jelent meg Tarascon eme hősről a befejező könyv, mely Tarascon halálával végződik. A nagynevű francia írónak e legújabb művéből közöljük a következőkben a bevezető részt«. Ezt követően olvasható bevezetőben az író elmesélte, hogy fiával és Mistrallal, a költővel kocsival a tarasconi pályaudvar felé hajtottak. Amikor a városba értek, megdöbbenetete őket, hogy minden kihalt és üres, sehol egy lélek. A pályaudvaron találkoztak az első eleven emberrel. A vasúti felügyelő csodálkozásukra a következőképpen felelt: »— Hogyan? Ön nem tudja? ... Hát honnét kerül ön ide? ... Hát semmit sem olvas ön? ... Pedig elég reklámot csináltak neki... Nos hát, barátom... a tarasconiak elmentek...

elmentek gyarmatosítani a kitűnő Tartarinnal élükön . . . és mindent magukkal vitték, semmit sem hagytak itt! . . .» A további beszélgetésből kitűnt, hogy már hat hónapja távoztak el, és még semmi hír sem érkezett felőlük. A későbbiekben mégis kaptak »híreket, részleteket és pontosakat; elegendőt avégből, hogy elmondhassam önöknek e derék kis nép kivonulását és a kalandokat és bajokat, melyeken keresztül kellett mennie. A regény e kalandokat fogja tartalmazni — írta Daudet — és megjegyezte: »ha önök imitt-amott egy és más tarasconináddal fognak találkozni, a manó vigyen el, ha ezek a furcsaságok az én találmányaim!«

Mint a továbbiakból majd kitűnik, a Scarron tollából megjelent csipkelődő tárcsa nagy felháborodást váltott ki a besztercebányai társaskör-alapítók között. De az indignáció már a nov. 6-i híradás kommentárját is követhette, hiszen a PH-nak ugyanabban a számában, amelyben MK írása a tárcsarovatban helyet kapott, a szerkesztőségi üzenetek között már válaszoltak egy besztercei levélre, megjegyezve »az hogy a társaskör ízléstelenséget követett el, amikor a Kazinczy-kör helyett „Zichy Géza körnek” nevezte el magát, az a mi nézetünk, s ahhoz nekünk nem kellett információ . . .« (I. h. 11. l.)

A Mikszáth-karcolat megjelenését követő harmadik napon, a PH nov. 15-i számában, a »Napi hírek« rovatban a lap szerkesztési gyakorlatától eltérően furcsa hír látott napvilágot: eléje kiemelt betűkkel, félkövér szedéssel a Daudet-től származó és Mikszáth által alkalmazott »Port Tarascon« helynevet illesztették, és a közleményt — amely különben levélformában írott beszámoló volt — aláírás rekesztette be: »Garami Zoltán, tek. Kazinczy-párti«. Ez a furcsa közlemény, a teljesen szokatlan névalírás arra a feltételezésre készített, hogy ez a Besztercebányáról keltezett levél a PH szerkesztőségében keletkezett: szerzője vagy maga Mikszáth Kálmán lehetett, vagy valamelyik újságírótársa, aki így próbálta viszonzni a felvidéki városból érkező heves tiltakozásokat. De következék maga a PH közleménye:

»(Port Tarascon) Besztercebánya nov. 12. Tek. Szerkesztőség! A folyó évi november hó 12-iki becses lapjukban megjelent cikkre vonatkozólag ezek történtek Tarasconban: Tarascon telepen nagy a meghasonlás a „mélt. Zichy Géza gróf”-párt és a „tek. Kazinczy”-párt hadilábon áll, harcra készen, megmozgatnak minden követ, hogy egymásnak árthassanak, kombinálnak, hogy hogysis pipálhatnak le egymást. A „mélt. Zichy gróf”-párt tegnap rendkívüli választmányi ülést hívott egybe, hol szőnyegre kerül a „Pesti Hírlap” tegnapi számában közölt cikk a „tarascon telepről”. Iszonyú indignálódás volt a hazafiak közt, a kör id. elnöke, ki különben nagy hazafi s pénzügyi irodatiszt, nagy felháborodással olvasta fel a kritikus cikket s halált kiáltott az író fejére, ki ily csúffá tett bennünket országvilág előtt, úgymond: tarasconiaknak nevezett ily hazafiat! Végül hogy mégis valahogy lemosódjék a szegyen, táviratot menesztettek mélt. Zichy grófhoz, hogy ne hallgasson a sok rágalmazó mendemondára, s kegyesen elfogadni méltóztasson a kör védnökségét. — Az esetre, ha mélt.

Zichy gróf ezt el nem fogadná, úgy az elnök ajánlatba hozta „Bou-langer”, „Bismarck” vagy „Pasteur” elnevezést s ezt ajánlja elfo-gadásra a tek. választmánynak. A „tekintetes Kazinczy-kör”-párt azt ajánlja az ellenpártnak, ha már nagy férfit, író-t, zenészt és énekest óhajtanak védnökül egy személyben, úgy melegen ajánlják „*Hazafi Vrai János*”-t, kiből ezen nemes követelmények mind bőven össz-pontosulva léteznek. A mélt. Zichy-párt ezen komoly gondolkozóba esett. S igen valószínű, hogy Tarasconban e kiváló férfi fogja a békét teljesen helyre állítani. Teljes tisztelettel *Garami Zoltán*, „tek. Ka-zinczy-párti”.

A nov. 12-i dátumot viselő levél fenti szövege csak nyomósítja feltételezésünket, azt, hogy ez az írás a lap szerkesztőségében készül-hetett. Ezt azzal egészíthetjük ki, hogy valószínűleg a felvidéki vá-rosból érkező tiltakozó levelek szövegéből meríthették a tényeket, a levélhez illesztett »Garami Zoltán« aláírás pedig a városka folyójának, a Garamnak nevéből származhatott. Ezt a feltételezést az a tény is alátámasztja, hogy e nov. 15-i napi hírrel egy számban, a »Szerkesztő-ségi üzenetek« között, a 12. lapon az első üzenetként a következő olvasható: »12 Scarron. Besztercebánya. Hát csakugyan ott vannak a tarasconiak! Ezt a levelet más nem írhatta!«

A PH következő számaiban a »Szerkesztőségi üzenetek« között állandóan találhatunk Besztercebányára szólót. A nov. 16-i szám 13. lapján a következőket olvashatjuk: »S. Besztercebánya. Mindennap új meg új bizonyítékot hoz arról, hogy a tarasconiak csakugyan ott vannak. Údv nekik és önnek! Levelét odaadtuk Scarronnak további tanulmányok tétele végett. Az a nagyszerű benne, hogy ön akarja szellemességre tanítani — Scarront.« Ugyanabban a lapszámban egy másik üzenet is a besztercei feldúlt kedélyekre utalt: »*Névtelen leve-lekre* nem adunk választ, hacsak — Besztercebányáról nem jönnek.«

A PH nov 17-i számának szerkesztőségi üzenetei élén a 7. lapon a következő közlés állt: »*Besztercebánya*. Mivel Besztercebányán egyes embereket jobb ízlésűk és helyesebb véleményük miatt némelyek saj-nos üldözésben részesítenek, kijelentjük, hogy a Kazinczy—Zichy vita első információját oly kézből vettük, amely ezen üldözések fölött áll; következőleg minden üldözés és anonim levelekkel való piszkáló-dás s a tarasconiasságnak minden hasonló bölcsességű fogása, egy-egy méltatlanság, s az ottani magyarság belső békéjének további okatlan feldúlása. Kijelentjük, hogy a tudósítást nem vettük Guta József ottani tanár úr kezéből sem, sőt neki az egész ügyhöz semmi köze. Még csak említést sem tett róla. A besztercebányai jobbjelű intelli-gencia legyen a balfogás további következményeinek elhárítása s az anonim levéláradat forrásainak bedugása. Az egyetlen mód, amellyel a dolgok elhíresedését a magyarság érdekében meg lehet aka-dályozni.«

A több mint tíz napig tartó háborúskodásban Mikszáth nevével vagy ismert szignói egyikével jelzett, a »besztercebányai ügyhöz« hoz-zászoló írást nem találhatunk. A PH nov. 25-i számából a »Napi hírek« rovatban megjelent egy »Levél Port Tarasconbólé félkövér szedéssel kieszedett című és »Garami Zoltán« aláírású közlemény. Ez az írás is

a helyi hírekből formáltan összegzi a Besztercebányán történeteket és zárja le a furcsa háborúskodást. Következzék a közlemény szövege:

»(Levél Port Tarasconból) Amióta a „Scarron” név feltűnt Tarascon amúgyis borongós láthatarán, azóta megszüntünk higgadt és nyugodt emberek lenni. A legesekélyebb célzás vagy csak pillantás is oroszlánná teszi még a legjámborabb tót atyafit is. Elég annak csak azt hallani: „Tarascon”, hogy tigrisként rohanja meg a vakmerőt. Pedig mily ártatlan célzás ez vitéz mivoltunkra! Volt egy ideánk, mely, ha sikerül, hét vármegye irigyelte volna meg tőlünk. Vége van! Hiába a „rosszakarat” és „áskálódás”, mely annyi merészt és nagyot söpört már le a földszínéről, a miénket is elvitte — egy boldogabb hazába. S mi sem maradt meg belőle, mint néhány üres szoba (a kör helyisége), s a háziúr félfévre hátralékos árenda-követelése! Oly csöndes ott minden s csak néha késő éjszakán hangzik elfojtott, méla énekhang. Talán a denevérek gyűléseinek elrabolt Pantheonunk romja közt. Volt és nincs! Kegyetlen sors, miért engedted úgy szappanbuborékká lenni oly tapintatosan kifundált tervünket! Megjött mélt. Zichy gróf válasza is, megköszönte határtalan figyelmünket, de elfoglaltsága miatt s már az amúgy is szélesesen kiterjedt védnöki tisztségei elhanyagolása miatt, az általunk kínált tisztséget a legjobb akarata mellett *sem fogadja el*. Ez volt a kegyelemdőfés. Megjárta izgága természetével kebelbeli cukrászunk is. Ez a vakmerő férfiú a kirakatba elhelyezett cukorkákra azt merete ráírni, hogy „*Tarasconi cukorkák*”. Beverték ablakait, s most tönkre kell mennie, mert gyáva, jellemtelen hazafi az, ki ilyen szegyeen után még nála merné elkölteni véres verejtékkel szerzett garasait. Halál minden pártütőre, s minden néven nevezendő Scarronokra, kik ily kül- és belharcot idéztek elő csöndes városkánkra. S írja meg minden halandó végrendeletét, ha azt a gyűlölt szót akarná kimondani: „Tarascon”. Istennél a kegyelem, ott, ott a romokban fekvő Pantheonunkban hajtjuk végre rajta megérdemelt halálbüntetését! Isten velünk — ki ellenünk! Besztercebánya, 1890. november 23. *Garami Zoltán.*»

A csipkelődő cikk valószínűleg éppen úgy nem Besztercebányán íródott, mint az előző »Garami Zoltán« aláírású. Mint fentebb jeleztük, vagy Mikszáth Kálmántól, vagy valamelyik belső szerkesztőségi munkatárstól származhatott.

E közlemény után a besztercebányai társaskör névválasztásával nem foglalkozott többet a PH.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor]

63 : 1—2 *olvastam néhány nap előtt Daudet Alphons* — ld. a bevezetőben írottakat.

64 : 1—2 *éppen a Pesti Hírlap egy újdonságából látom* — ez az utalás a PH nov. 6-i hírére vonatkozik, ld. a bevezető 275. lapján.

Lap Sor

- 64 : 23 A »Pesti Hírlap« közölte az október 28-i alakulás történetét — ez a 64 : 1—2 sorban jegyzett hírre való újabb hivatkozás.
30—31 A Pesti Hírlap mai számában nyilatkozik a »Választmány«. — MK-nak ez a hivatkozása a PH nov. 11-i számában megjelent beszercebányai tiltakozásra vonatkozik, ld. a bevezetőben a 276. lapon.
- 65 : 10—12 Egy újabb hír egy történelmi társulat alakulásáról. — A PH vonatkozó számaiban semmi ilyen hírt nem találtunk; ez az »ötletkettőzés« már Mikszáth szatíraíró képzetének szülötte.

[AZ EGYETEMES REGÉNYTÁR ALMANACHJA 1891-RE.
ELŐSZÓ]

- M I. *Egyetemes Regénytár. Almanach az 1891. évre.* (Szerk.: Mikszáth Kálmán.) VI. évf. 3. és 4. köt. Bp., 1890. Singer és Wolfner kiad., 1—9. l. — A kötet megjelenéséről a PH 1890. nov. 15-i száma (314. sz.) tudósít a lap 2. lapján az irodalmi hírek között.
- II. *Egyetemes Regénytár. Almanach az 1897. évre.* (Szerk.: Mikszáth Kálmán.) XII. évf. 3. és 4. köt. Bp., 1897. Singer és Wolfner kiad. 11—15. l.
- III. *Hi 3. köt. = Jk 35. köt. Tudós írások. Bp., 1914. 12—17. l.*
A jelen Krk az 1891-es Almanach szövegét közvetíti.

Az Egyetemes Regénytár Almanachjának negyedik kötete

1887 késő őszén jelent meg a Singer és Wolfner kiadásában az első Almanach, amely az 1888-as évre szolt. A következő évek tél eleji könyvpiacán mindig jelentkezett az újabb kötet, újabb tucatszámú elbeszélő írásával és köztük természetesen Mikszáth elbeszélésével. Minden kötet elé Mikszáth írta az előszót. (Ld. Krk 75. köt. 63—64. l., Krk 77. köt. 71—72. l. és Krk 78. köt. 32—36. l.)

A jelen bevezető írásában — éppen úgy, mint a korábbi előszavakban — az irodalom, különösképpen a prózairodalom sajátos állapota fölött medítal. De ezt megelőzően kissé önironikusan szolt saját különös irodalmi pályafutásáról, arról, hogy gyakorta kérte fel előszavak írására. A Krk előző köteteiben valóban több irodalmi alkotás elé készített bevezetőjével találkozhatunk, az 1890-es évben pedig különösen gyakran tisztelték meg e baráti felkéréssel. Mikszáth bemutató soraival jelent meg Gárdonyi Géza »Figurák« c. első önálló kötete (e kötet 14—15. l.), ő vezette be Szűts Pál »Andrássy adomák, apróságok« c. adomakötetét (e kötet 44—46. l.), Mikszáth bevezetőjével látott napvilágot Móricz Pál »Emlékezzünk régiekről« c. kar-

colatgyűjteménye (e kötet 60—63. l.). Emellett bevezető sorokat írt *A jó palóok* díszkiadása elé is (e kötet 73—74. lapján).

Az 1890-es évben írt öt előszó adhatja a magyarázatot azokra az anekdotikus mozzanatokra, amelyekkel Mikszáth saját előszóírói karrierjét jellemezte, és amelyek csattanója a hamis passzusokat gyártó községi jegyző »kollegiális« segítségkéreseként került a bevezető rész végére. Az előszó további részében Mikszáth bár folytatta az évődő hangot és a meditációt arról, hogy miként vezesse be immár negyedszer az Almanach elbeszélőit, de az évődő hangot egyre inkább felváltotta a keserűség, az elégedetlenség amiatt, hogy az irodalom egyre inkább háttérbe szorul, egyre nehezebb kiadót találni, és a megjelent műveket pedig egyre nehezebb eljuttatni az olvasóhoz, mert a könyvvásárlók száma egyre csökken.

Az előzőekhez hasonlóan ez alkalommal is felsoroljuk az Almanachba illesztett elbeszélések szerzőik nevének feltüntetésével:

Jókai Mór: »Csel-csal«	7— 18
Gyarmathy Zsigáné: »A temetőben«	19— 28
Murai Károly: »Gyermekszerelem«	29— 48
Vadnai Károly: »Az öröklés tana«	49— 88
Herczeg Ferenc: »A „Gentleman”«	89—112
Berczik Árpád: »Akinék pénze van«	113—124
Ágai Adolf: »A kávéház oszlopa«	125—146
Hevesi József: »Sul Mare Lucica«	147—164
Margitay Dezső: »Egy nagyon szerencsétlen ember«	165—180
Dóczi Lajos: »Miss Mary«	181—204
Sebők Zsigmond: »Mese«	205—212
Rákosi Viktor: »Napfogyatkozás Kocsárdon«	213—220
Bársony István: »Egy Sánta lébről«	221—236
Kozma Andor: »Napok, évek«	237—242
Mikszáth Kálmán: »A szemérmes asszony«	243—258

Az 1891-es Almanachban Mikszáthtal együtt tehát tizenöt író szerepelt. (Az 1888-as kötetben Mikszáthtal együtt tizennégyen, az 1889-es kötetben tizenketten, az 1890-esben pedig tizenhárman jelentek meg.) Az 1891-es kötet szerzői közül többen már az előző években is jelentkeztek írással, új szerzőként került a kötetbe Dóczi Lajos, Herczeg Ferenc, Kozma Andor és Margitay Dezső. Az előző három kötet írói közül Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Rákosi Viktor és Vadnai Károly negyedszer; Bársony István, Beniczky Bajza Lenke, Gyarmathy Zsigáné, Hevesi József, Tóth Béla harmadszor; Ágai Adolf, Murai Károly, Petelei István, Sebők Zsigmond másodszer jelent meg. Bródy Sándor, Justh Zsigmond, Kazár Emil, Tolnai Lajos, Tutsek Anna és Vértesi Arnold az előző három kötetben csak egy-egy alkalommal szerepelt.

A négy kötet ötvennégy elbeszélését Mikszáth tehát — a tőle származó írásokat is hozzászámítva — huszonhárom író alkotásából válogatta.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 67 : 4—5 *Eleinte nagy röstelkedve írtam egyet-kettőt, mert nem tartom magam elég öregnek az ajánló szerepére.* — Az előző évekből a Krk köteteiben a következő előszók jelentek meg Mikszáthtól: Pósa Lajos »Dalok, regék« c. kötetéhez írt előszót (Krk 72. köt. 288—289. l.), Bogdanovics György [Beksics Gusztávné] »Az én kis világom« c. elbeszélésgyűjteményéhez írt bevezetőt, (Krk 74. köt. 14—16. l.). Bibliográfiai adatok szólnak arról, hogy Fayné Hentaller Mariska 1886-ban megjelent két gyermekkönyve elé írt bevezetőt, de e két kötetet könyvtáraink nem őrizték meg.
- 66 : 8—15 A falusi lelkész imakönyve és a színésznő emlékirataihoz írott előszó. — A szöveg építése, a bevezetőben jelzett önironikus hang a bizonyíték arra, hogy a két ellentétes irányú műhöz készített előszó csak a szerzői tréfa része.
- 18 *flosculus* — szóvirág, cikornya
- 32 *Azaz küldjek egy novellát is.* — Az 1891-es évre szóló Almanachban *A szemérmes asszony* c. elbeszélést jelentette meg MK, amely nem sokkal korábban a PH 1890. szept. 24-i számában látott először nyomdafestéket. (Ld. Krk 40. köt. 85—95. l.) ■
- 68 : 20—21 *egy kis óborral kellett a mustot feltöltenem* — MK tréfás utalása arra vonatkozik, hogy a Singer és Wolfner Almanachjában többségükben másod- vagy harmadközlésben jelentek meg az elbeszélések. Ő maga is már korábban, legálább újság, folyóirat hasábjain közzétett írását közzétette le.

BRÓDY ZSIGMOND

M *Vasárnapi Újság.* (Szerk.: Nagy Miklós.) 1890. november 23., 37. évf. 47. sz. (765—766. l.) *Teljes névjelzéssel.*
Kötetben itt először.

Egy pályatárs portréja

Bródy Zsigmond 1890. nov. 15-én ünnepelte ötvenedik születésnapját. Ebből az alkalomból több alapítványt létesített. Mikszáth a befutott pályát méltatta cikkében, és csak röviden szólt az alapítványokról. Ezért ezek jellegének bemutatására idézzük a PH 1890. nov. 15-i számában a 6. lapon a »Napi hírek« rovatban megjelent közlemény szövegét, amely részletesen szól az alapítványtevő célkitűzéséről:

»Bródy Zsigmond alapítványai. Hatnak a jó példák; rövid idő alatt már több nagyobbzerű alapítványról volt alkalmunk megemlékezni, melynek tudomány és irodalom, vagy emberbaráti intézmények látták kitűnő hasznát. Ez alapítványok közé méltán sorakoznak *Bródy Zsigmond* laptulajdonosí, melyeket a fővárosi társadalmi élet e kiváló alakja születésének ötvenedik évfordulója alkalmával tett. A *m. tud. akadémiának* húszezer forintot juttatott öt százalékos magyar papírrárakékban. A kamatokból három évenként háromezer forintos pályadíjak fognak kiadni vagy oly publicisztikai mű megjutalmazására, mely az utolsó három évben akár nyomtatásban megjelent, akár az Akadémiának, e díjra versenyezve, kéziratban megküldetik e általános irodalmi értékkel bír; vagy pedig ily munka hiányában oly publicista általános hírlapírói működésének megjutalmazására, ki nek egész publicisztikai tevékenységét az akadémia e díjra érdemesnek találja. Ugyanaz az író általános publicisztikai működéséért tíz év folyamában kétszer meg nem jutalmazható, de egyes művek megjutalmazhatók, tekintet nélkül arra, hogy szerzőjük e díjt megnyerte-e már egy ízben vagy sem. — Az első díjat az 1894-i közgyűlés alkalmával fogják kiadni. — Ugyancsak húszezer forintot juttatott Bródy Zsigmond a *magyarországi hírlapírók nyugdíjintézetének*; a kamatok oly fővárosi írók és hírlapírók rögtöni segélyezésére fognak szolgálni, kiket a nyugdíjintézet alapszabályai értelmében nem támogathat. A *hírlapkiadóhivatali tisztviselők segélyegyletének* évi kétszáz forintot biztosított Bródy életfogytáig. — Nyomdája személyzete javára munkaképtelenség, betegség stb. eseteire 12.000 frtos alapítványt tett s végül vállalatai 290 tagból álló személyzetének 23.500 frtot juttatott remuneráció gyanánt.«

Végezetül megjegyezzük, hogy először 1894-ben adták ki a publicisztikai díjat Tisza Kálmán, Zichy Antal, Gyulai Pál, Hegedűs Sándor és Boncza Győző javaslata alapján Pulszky Ferencnek a publicisztika terén kifejtett teljes életművéért.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

70 : 35 Jókai Mór Bródyhoz intézett levele. — Az általunk áttekintett sajtóorgánumokban nem találtuk meg a köszöntő levél szövegét.

36—71 : 1 *csak az utolsó évekből említsünk egy csomót — Röck, gróf Kuun, Semsey.* — MK az említett három alapítványtevő közül Röck Szilárdról és Semsey Andorról a korábbiakban írt; Röck Szilárdról ironikus utalásokban emlékezett meg (Krk 77. köt. 59. l.), Semsey Andorról viszont az őszinte nagyrabecsülés hangján szólt (Krk 78. köt. 26—29. l.).

72 : 6—7 *meg nem közelítették a múlt évtized híres »Fk« jegyű cikkeit.* — A Pester Lloydban Falk Miksa jegyezte e két betűvel a lapban megjelent írásait.

38 *szubtilis* — pontos, finom árnyalatokra ügyelő

[ELŐSZÓ »A JÓ PALÓCOK« NEGYEDIK KIADÁSÁHOZ]

- M** I. *A jó palócok. (Tizenöt apró történet.) Bp., 1890. (V., VI. 1.) Néhány szó a negyedik kiadáshoz alcímmel.*
II. *Pesti Hírlap. 1890. november 29., 12. évf. 328. sz. (5. 1.) Rovaton kívül. Teljes névjelzéssel. [A PH-ban a kötetet méltató sorok vezetik be MK előszavának közlését, ld. alább]*
III. *Jk 33. köt. = Hi 1. köt. A saját ábrázatomról. Bp., 1914. 127—129. l.*
IV. *Mikszáth Kálmán Összes Művei 25. köt. Levelezés II. köt. Bp., 1961. Akadémiai K. 39—41. l.*

Az írói siker dokumentuma

Az 1890-es karácsonyi könyvpiacra Légrády Testvérek díszkiadásban — immár negyedik kiadásban — jelentette meg *A jó palócok* c. elbeszéléskötetét. A rajzok előtt olvasható Mikszáth jelen, levélformában frott bevezetése. Az irodalmi formát misszilis levélnek tekintve a jelen Krk »Levelek« ciklusa már húsz évvel korábban közölte ezt az írást. Ennek ellenére közlését itt megismételjük, mert ez volt Mikszáthnak az 1890-es évben frott ötödik előszava, és írói vallomása jelzi ekkori helyzetét és helyzetét az irodalmi életben.

A PH nov. végén — a kötet könyvpiacra kerülésekor — az »Irodalom« rovatban kiemelt helyen szolt a kötetről. Ennek figyelemkeltő írásnak szövegét az alábbiakban közöljük:

»Mikszáth Kálmán híres műve „A jó palócok” ismét új kiadásban jelent meg, mégpedig ezúttal oly fényes kiállítással, mely egyszerre az összes efféle díszműveket maga alá sodorja. Valóságos unikum és az idén a legnagyobb esemény a magyar könyvpiacra. A kiadók, a Légrády testvérek, kik tíz év előtt a Jó palócok első kiadását közrebocsátották, most a negyediket (mert már az) a költség oly pazarlásával, egy egész gárda jeles festőművész közreműködésével s a nyomdaipar minden haladásának és legszubtilisebb szépségeinek oly nagyzerű kifejtésével adták ki, hogy néhány év előtt efféle kiállításokról álmodni se mert volna magyar író.

A mind tartalomban, mind kiállításban rendkívüli művel legközelebb tárcánkban bővebben foglalkozunk [ez az ismertetés S(ebők) Zs(igmond) tollából megjelent 1890. dec. 13-án a tárcarovatban 1—3. lapon], ezúttal csak a kiállítás néhány feltűnőbb vonását emeljük ki. Nagy negyedrétű díszkiadás. A tizenöt elbeszélés mindegyikéhez egy, a legkiválóbb jelenetet ábrázoló, művészi kéz festette s chromolitográfiában a legkisebb részletekig híven visszaadott akvarell-kép van csatolva, melyek mindegyikének kompozíciója és színpompája megragadó. Magyarország elismert művészserege csoportosult a szerző körül, hogy annak legjelesebb művét képekkel lássa el. Bihary Sándor, Karlovsky Bertalan, Margitay Tihamér, Neogrády Antal, Roskovics Ignác és Vágó Pál — a mű illusztrálói — mind oly név, melyek a kül-

feldön is jó hangzásúak, egyaránt azon voltak, hogy a „Jó palócok” e díszkiadása művészi szempontból is páratlan legyen.

A kötés, melyet Roskovics Ignác kitűnő genre festőnk tervezett, szintén méltó a belső kiállításához. Remek színnyomatú, népies alakjaival, nemes stíli díszítményeivel és címbetűivel nagy hatást gyakorol az aranymetszésű nagy könyv, mely egy díszes dobozban fekszik, mi maga is remekmű.

A munka egyidejűleg francia, angol és német nyelven is megjelen, a legelőkelőbb kiadók kiadásában a magyarhoz hasonló kiállítással és a Légrády testvérek műintézetében készült képekkel, s így hivatva van a magyar szellem, a magyar művészet és a magyar ipar dicsőségét hirdetni a külföldön.

Hisszük, hogy rövid idő múlva nem lesz előkelő magyar ház, melynek asztalát e remekmű ne díszítene, annál inkább, mert ennél szebb és alkalmasabb ajándéktárgy nincs a magyar könyvpiaccon. Ára 24 forint. — Ezt követően közölte a PH Mikszáth bevezetőjét.

Itt jegyezzük meg emlékeztetőként, hogy *A jó palócok* tizenöt elbeszélése a Krk 32. kötetében látott napvilágot Bisztray Gyula gondozásában. Ugyanő szolt az Irodalom részben az 1890-es díszkiadás kritikai visszhangjáról (i. h. 391—394. l.) és a német, a francia és az angol kiadásokról (i. h. 418. l., 420—428. l. és 429—433. l.).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 73 : 6 *egy évtized múlva ilyen csillogó ruhában fog pompázni* — MK utalása az 1882. január elején megjelent első kiadásra vonatkozik.
- 7—9 [az első kiadás] *elindult olcsó zöldes köpenyében, zöngé apró képekkel, kezdő piktorok kísérleteivel.* — Az első kiadás-hoz huszonnyolc tollrajzot illesztett a kiadó, Mészöly Géza, Spányi Béla, Greguss Imre és Dörre Tivadar rajzait. A névsorból kitűnik, hogy az említett rajzolóak akkor bár fiatalok voltak, de nem tekinthetők névteleneknek. Ezt a fordulatot valószínűleg az új díszkiadás rangemelésének vágya mondatta Mikszáthtal.
- 10 *a genre is lenézett, megvetett.* — Az 1880-as években a rajz műfaja körül támadt kritikai vitára utalt Mikszáth.
- 74 : 13—14 *más emberek közé lökött az élet. Azokat festem most.* — Az utalás a képviselőségre és a parlamenti karcolatokra vonatkozik minden bizonnyal.
- 29—30 *Elvitt [a kötet] a Kisfaludy Társaságba, elvitt az Akadémia tudósai közé, elvitt a törvényhozási terembe.* — MK 1882-ben lett a Kisfaludy Társaság tagja, 1889-ben lett az Akadémia levelező tagja (az ajánlásban külön kiemelték *A jó palócok* korszakos voltát ld. Krk 78. köt. 208. l.), két évvel korábban, 1887-ben Illyefalva szabadelvű párti képviselőjévé választották.

»KRUMPLI PAJTÁS«

M *Vasárnapi Újság.* (Szerk.: Nagy Miklós.) 1890. december 28., 37. évf. 52. sz. (859—860. l.) *Kép a képhez* alcímmel. Névjelzés: *M—th Kálmán.*

Kötetben itt először.

Egy újabb képmagyarázat

A »*Krumpli pajtás*« c. karcolatát Mikszáth a müncheni festészeti akadémia neveltjeként végzett Peske Géza festményéhez írta. Peske Benczúr Gyula-tanítvány volt Münchenben, hazatérte után a korabeli művészvilágban a gyermekek életét ábrázoló képeivel szerezte meg népszerűségét. A Műcsarnok állandó kiállítója és a képeslapok sokat foglalkoztatott illusztrátora lett Peske. (Mikszáth képmagyarázatairól ld. *A kis dobos*hoz fűzött jegyzeteket e kötet 269. lapján.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

75 : 32 *bombóc* — Az UMTSz e tájszót a Székelyföldről és a palócvidékről gyűjtött adatokból ismeri, cukorka, bonbon jelentésben. Itt MKNál inkább gombóc formájú növényrészt jelent.

76 : 37 *pörgettyű* — dobásra, hajításra alkalmas része a burgonyának.

PARLAMENTI KARCOLATOK

A MAI ÜLÉSBŐL

M *Pesti Hírlap.* 1890. január 14., 12. évf. 13. sz. (2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

1890. jan. 13-án a képviselőház a kereskedelmi miniszter benyújtott költségvetését tárgyalta. *Darányi Ignác*, a pénzügyi bizottság nevében felszólaló előadó után, aki statisztikai adatokkal és konkrét számokkal bizonyította, hogy az 1889. évben a kereskedelmi tárca által az államkasszába az előirányozottnál 1 555 520 forinttal nagyobb

összeg folyt be, az ellenzék oldaláról *Polónyi Géza* és *Kaas Ivor* báró szólalt fel. *Polónyi Baross* miniszter személyes erényeinek dicsérete után három vitapontot fogalmazott. Felvetette a teljes bevételhez képest kevés számú beruházás nyugtalanító kérdését; az osztrák—magyar államvasutak mellett a folyamatosan akadozó Dunagőzhajózási Társaság ügyét, amelyet »állam az államban« megrovással aposztrofált, rámutatva a társaság »elgermanizáló tendenciájára« is. *Kaas Ivor* báró is a harmadik vitaponthoz szól hozzá, a Dunagőzhajózási Társaság ügyét a Nemzeti Bank és az államvasutak kérdésének horderejéhez hasonlítva. *Baross* miniszter konkrétan alig felelt a felmerült problémákra. Főként realpolitikai szempontokra, a kereslet-kínálat egyensúlyára hivatkozott. A következőkben *Vadnai Károly* a magyar gazdaság mérsékelt iparosításának szükségességére mellett foglalt állást, különösen a szövő-fonó ipar elmaradottságát nehezményezte. Végül *Smialovszky Valér* képviselő tartotta meg szűzbeszédét a felvidék falvainak lesújtó elszegényedéséről. A megoldást ő is az iparfejlesztő politikában látta. (KNapló, 1887—92. XV. köt. 66—91. l.)

*

1890-ben az országgyűlés első ülése jan. 11-re esett. A rövid; ötvenöt perces ülésről MK nem tájékoztatott, annak csupán elnöki zárszavára utalt a 13-i ülés karcolatában. E szerint a Ház jóváhagyta, hogy a kereskedelemügyi tárca költségvetési vitája megelőzze a pénzügyminiszteri tárca költségvetését. MK rövid beszámolójában szokása szerint nem a könnyen megszavazott kereskedelmi büdzsét taglalta, hanem az ülés apró, humoros körülményein mulatott. Kezdte mindjárt az influenza áldozataival, akik között a vezért is említi. Tisza Kálmán azonban szombaton is, hétfőn is jelen volt a képviselőházban, csupán 14-én, kedden és 17-én, pénteken »örizte a szobát«. A karcolat *Baross* miniszter beszédéből két mulatságos epizódot emelt ki.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 81 : 13—14 *ha az orosz nátha nem uralkodnék, a Wekerle költségvetését tárgyalnák.* — A Ház előző, jan. 11-i ülésének végén Péchy Tamás bejelentette, hogy Wekerle megbetegedése miatt nem a pénzügyminisztérium, hanem a kereskedelemügyi minisztérium költségvetését fogják tárgyalni. (I. h. 65. l.)
- 23 — *Mehetek tovább?* — *Mehett* — A humorosnak tűnő fordulatot a KNapló is megőrizte. (I. h. 77. l.)
- 28—29—5 — *Addig, t. Ház, míg a kereskedelmi tárca szerény kezében van . . .* — Ez a fordulat MK írói leleménye, a KNapló nem őrizte meg.
- 82 : 6—8 *Matuska Péter, Krajtsik Ferenc és Urbanovszky Ernő reagálása.* — A három képviselő nevének megemlítésével MK a felvidéki kerületek képviselőinek egyetértő magatartását óhajtotta érzékeltetni.

Lap Sor

82: 9—10 Podmaniczky Frigyes és a Radnótfáy-ügy. — Radnótfáy (Nagy) Sámuel 1862 és 1869 között volt a Nemzeti Színház intendánsa. MK utalása valamilyen anyagi vonatkozású visszaélésre vagy nem átgondolt intézkedésére utalhat. Podmaniczky Frigyes 1875-től lett a színház intendánsa.

A T. HÁZBÓL

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 112—114 folio.
M I. *Pesti Hírlap*. 1890. február 26., 12. évf. 56. sz. (1., 2. 1.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai*. Bp., 1892. Összegejtötték és kiadták Légrády Testvérek. 306—311. l.

A kézitről

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket I, II, III, IV, V, VI, VII, VII ½, VIII, VIII ½, IX, X, XI római számokkal jelölték.

A fennmaradt K javításai arra utalnak, hogy az átlagosnál többet változtatott MK a szövegen, és még a nyomdai levonat javításakor is módosított a fogalmazáson a 82:14, 83:9, 83:14—15, 83:21, 83:23, 83:34, 84:19, 86:24, 86:26—28, 86:33—34, 87:20, 87:23 sorokban.

A parlament üléséről

Az 1890. febr. 25-i országgyűlés meglehetősen viharos körülmények között zajlott. Fő tárgya az appropriáció, azaz a költségvetési törvény megszavazása volt. Az ellenzék részéről először *Orbán Balázs* szólt fel. Beszédében a miniszterelnököt személyében támadta. Bírált a népnevelésre fordított csekély összeget, a hadseregben történő durva visszaéléseket. Egy *Tisza Kálmán* múltbeli ellenzéki vezerségét célzó megjegyzés után, amely módot adott *Móricz Pálnak* és *Hélfy Ignác*nak a kérdéshez hozzászólni, a honvédelmi miniszter általános mentalitását vonta kritika alá. A miniszterelnököt azzal vádolta, hogy az a független államot osztrák gyarmattá süllyesztette. *Szapáry Gyula* földművelésügyi miniszter egy előzetes, személyét ért megjegyzésre reagált. Mint közlekedésügyi államtitkár, később belügyminiszter érdekeket vindikált magának, ám pénzügyminiszterként elismerte a pénzügyek körül történt hibákat. Az általa parlamentáris hibáknak nevezett vétségekből azonban, úgy vélte, csak a miniszterelnök és ő vonták le a tanulságokat. *Ábrányi Kornél* képviselő *Tisza Kálmán* újévi beszé-

déből indult ki, amelyben a miniszterelnök a külföldet azzal sietett megnyugtanni, hogy amíg ő a helyén van, az ellenzék nem fogja a parlamentáris viszonyokat megbontani. Beszédében a parlamentarizmus formáját vizsgálta, és megállapította, hogy a választókerületek képviseltjeinek számában megmutatkozó aránytalanság miatt az ország többsége nevében a választóknak csak kisebb részét képező csoport gyakorolja a hatalmat. Rámutatott arra is, hogy Tisza nem a választási törvény revíziójával, a választókerületek helyes beosztásával, nem a választói szabadság törvény általi biztosításával akarja a bajokat orvosolni, hanem további önkénnyel. A honossági vita ellentéteire kihelyezett érvelésében azt vetette Tisza szemére, hogy a nehéz helyzetből lefelé: a korona lejárásával, felfelé: az ellenzék denunciaciójával akart szabadulni. Ábrányi egy nehezményezett megjegyzése az ülés végén hatalmas vihart kavart. (KNapló, 1887—92. XVI. köt. 381—397. l.)

*

MK karcolata lényegében híven követi a lefolyt eseményeket, noha Tisza-párti indulatai részben átszínezik a tényeket. A miniszterelnök és a liberalizmus fogalmát azonosítja, a generálist ért támadásokat úgy értékeli, hogy azoktól »Tisza állása megszilárdult«. Ezt kívánja ellensúlyozni egyik zárójeles megjegyzése, miszerint sorai »mindig tárgyilagosak akarnak lenni«. Orbán Balázs beszédének satirikus részekre tagolása körülbelül megfelel a tényeknek. Szapáry felszólalását a karcolat nem elemzi. A beszámoló második szakasza Ábrányi konsternációt keltő megjegyzésének körülményeit festi. Az írás harmadik szerkezeti egysége csattanós adomaként folyósi történettel zárja az ülés rajzát.

Szövegváltozatok

A PH-beli közlés után MK a karcolatkötet sajtó alá rendezésekor *A forrongás megtűjul* címet adta karcolatának, és alá írta az ülés napját: 1890. febr. 25. A karcolat szövegét változtatlanul hagyta. A jelen Krk-ban a PH-beli címet megőriztük, és a kötetbelire csak itt utalunk.

Lap Sor

- 82 : 1 volt. Az appropriációnál (K: volt. <A harc újra kitört> Az appropriational)
 3 A hatalmas államférfiú (K: A hatalmas <erős ?tisza?> államferfiu)
 5 küzdelmekben, sodrából (K: küzdelmekben <gyepén> sodrából)
 5—6 fegyverek tompa (K: fegyverek<kel> tompa)
 7 azon a mezón (K: azon <a talajon> a mezon)
 7 vitéze volt. (K: vitéze <volt> volt.)
 10 hogy I. Napóleont összecsapkedjék (K: hogy <I. Napóleont ?összecsapjek?> I Napóleont össze csipkedjek)

Lap Sor

- 82 : 10—11 poloskák? S ha ez megtörténik (K: poloskak. <Osszes>
S ha ez megtörténik <...>)
11 légiói menthetik-e (K: legioi <nem> menthetik e)
12 testét tőlük (K: testet <ettől> tőlük.)
13—14 sor között a K-ban olvashatatlanul kihúzott szó talál-
ható.
„ 14 Mert mik azok (K: <Mifel> Mert *hát* mik azok)
„ 14 ágyúk, akikkel (K: ágyúk <a miket> a mikkel)
„ 17 Ha folyának (K: <A szótár> Ha folyanak)
83 : 1—2 ember ellen, volna bár az (K: ember ellen <<Meg Haynaut
<...> is kegyetlenség lenne úgy uldozni, nem az ország>>
<Meg az ország legnagyobb ellenseget is> volna bar az)
3 kit másfél (K: kit <három generacio ismert el vezereinek>
masfel)
3—4 vezérének a nemzet. (K: vezérének a nemzet. <<Simonyi
obester aki a kronika szerint a francia tronusra verte
<...> ki pipajabol a bagót az nem követett el oly rüpké-
séget, mint aki e nemes fehér haju főt>> <Ha elkeseredés>)
5—6 éretlenkedésből; csak helyyel-hellyel (K: éretlenkedésből:
<szint> csak helyyel helyyel)
6—7 a durva szag, ami (K: durva <<bago sz> bago szag, melyet
Simonyi obester ur mikor a kronika szerint>> szag ami)
7 szét, midőn (K: szét <miko> midon)
9 már akkor is virtus számba ment. —)(K: mar akkor *magyar*
virtus volt.)
10 Am ha ezt a nemes ősz főt így (K: <Gondoltak e arra hogy>
Am ha ezt a nemes ősz <fejet> főt így)
13 Nem feladata e soroknak melyeknek (K: <De mondjuk el az
ülés lefolyását> Nem feladata e soroknak <<melyekbe a
<...>> <melyek>)
14—15 Tisza maradásának egyengetése. Tisza esetleges bukása
(K: Tisza <marasztalása> <vedelme> marasztalásának egyen-
getese. Tisza esetleges <bukását> bukása)
15—17 liberalizmusra (mert a Tisza elmenetelevel a liberalizmus
is mindjárt az ajtókilincshez nyúl), az is könnyen (K: libera-
lizmusra <vissza siarthatják meg azok> <<amint hogy>
<<Tisza elmenetelevel> <mert <biz az> a Tisza elmenetelevel
<szint> bizonyosan ő is fogja mindjárt <az ajtó kilincse>
az ajtó kilincset> <de azért ezt meg ?kibirvan? az ország oda>
az is könnyen)
18 (sőt mernék is (K: <<es> sot mernek is)
19—20 Tisza természetes úton bekövetkező távozását (K:
Tisza <tavozását> természetes uton bekövetkező távozását)
21 az ország, hanem egy ily erőszakos eltávolítást nem heverhet-
ne (K: az ország <de az se lehetetlen hogy> *de egy* ily erőszakos
<távozás> eltávolítást nem <varha> heverhetne)
23 tudja. Rendületlenül marad *hát* a (K: tudja. <Es> <Es nem
fog> Rendületlenül marad a)

- 83 : 25 És valahányszor arról (K: Es valahányszor <szol a> arról)
 29—30 mondhatja ilyen időkben, még (K: mondhatja <e perc-
 ben> <ebben a percben> ilyen időkben meg)
 30—31 kisebbségnek igazva van (K: kisebbségnek <van> igazva van)
 31 hírével! (K: hírével!) <S addig amíg csak Helfy mondja
 nem veszedelmes a dolog s epen csak úgy veszi ki magát
 mintha a juh mondana a tigrisnek: „Menj innen, egyel
 kását!”>
 32 És ha csak (K: <S a> Es ha csak)
 32—33 dolog; mintha a puskátlan vadász (K: a dolog; <hasonlit-
 van ahhoz a képzelt jelenethez ha a juh> mintha <<a juh
 mondana <...> a tigrisnek: „Egyel kását!”> a puskátlan
 vadász)
 34 rákiált: »Te gonosz tigris, roskadj össze és halj meg.« (K:
 rákiáltva: „Te gonosz tigris <sziveskedjél összerogyni es
 meghalni> roskadj össze es halj meg”)
 „ 36 nyitott meg. (K: nyitott meg. <Orb>)
 „ 37 Orbán sűrűn (K: Orban <gya> surun)
 84 : 2 célzás lenni Móricz Pálra (K: celzas lenni <Harkanyi Ferencre
 aki a nyol> Moricz Pálra)
 2—3 óta ma beszélt (K: ota <nem> ma beszélt)
 5—6 óra, mely ilyenkor (K: óra, <<a hol honnan epen ot negyed
 orai <otnegyedkor> ahol>> mely ilyenkor)
 7—8 sor között a K-ban a következő kihúzott bekezdés olvas-
 ható: <<Orban szidta a Tiszat es az ujságírókat akik koncert
 ugatnak <s ez ?leguto?> Az oreg nemi frissesegre törekszik,
 addig csak Tisza>>
 8—9 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <Tisza
 szidalmazása>
 10 újságíróknak. (K: ujságíróknak <megmarasa>)
 11—12 sor között a K-ban részben olvashatatlanul kihúzott
 szavak találhatók: <<.....> valo dobalozas>>
 12 államadosságok. (K: allamadosságok. <<A melyekkel valo a
 <.....>>>)
 15 Minden beszédje (K: <Eb> Minden beszédje)
 19 garnadájába sorozza. (K: garnadájába vettetek)
 21 szerencse érte (K: szerencse <jutott> erte)
 23 szerezhetne neki, később aztán (K: szerezhetne neki, <majd
 ama> később aztán)
 25 s a mameluk-táborból (K: s <az> a mameluk taborból)
 28 azon szavaknál (K: azon szavak <alatt> nal)
 33 — Mit mondott? (K: — Mit <?is?> mondott?)
 34 test. A derék jó (K: test <akik> A derek jo)
 36—37 kerül. Ott ülnek, mint a karókra (K: kerül. <Ülnek>
 Ott ülnek <mint valami pigra massa gombák> mint a karokra)
 „ 39 nehányan. (K: nehányan. <A>)
 85 4—5 A túloldalról még folyton dagad, terebélyesedik a tetszés.
 (K: a tuloldal<on>ról még folyton <...> dagad, terebélyese-

- dik a tetszes <<zsivaja <.....> magát a sürtü fuledt levegőn rivalgasa>>)
- 85 : 6 — Rendre! Rendre! — hangzik egyre (K: — Rendre <re> Rendre! <kialtja sok torok> hangzik egyre)
- 12 dühösen. (K: dühösen <az okleiket rázva>)
- 16—17 Ábrányi! — mennydörgik impozánsan. (K: Ábrányi! <kialt> mennydörgik <...> impozánsan)
- 18 érthetetlen üvöltéssé (K: érthetetlen <üvöltésekbe> üvöltéssé)
- 19—20 forradalom tör (K: forra<dalom k> dalom tör)
- 22 tábor. Természetes (K: tábor. <Az arcok> Természetes)
- 22—23 teremben. A Ház (K: teremben. <Csak> A Ház)
- 23—24 arcok és dühös, fehér, sápadt arcok. (K: arcok es <a sápadt> duhos <sápadt> fehér sápadt arcok.)
- 24 szikráznak. Az extázis (K: szikráznak <a ki a kathedra kozte> az extezis)
- 26—27 hölgyei megfélemlülve (K: hölgyei <megfel> megfélemlülve)
- 27—28 be a képviselők, a teremtiszték (K: be a képviselők a <terem szolgálk> terem tiszték)
- 29 fölébred, mérgesen dörmögve: »Ne bolondozzatok, (K: fölébred <es mérgesen> mérgesen dörmögve: <.....> „Ne bolondozzatok)
- „ 32 De az orkászserű (K: <.....> De az orkanszerű)
- 86 : 8—9 terhesen, s noha még (K: terhesen <<beszelni akar <.....>> noha még)
- 9 pózban, hangjának érce (K: pose-ban, <beszelni> hangjanak erce)
- 10 zenebonán. (K: zenebonan <”t. Ház !>)
- 13 Ábrányi a beszédét akarja folytatni. (K: Ábranyi <kezd most szolani> a beszédét akarja folytatni.)
- 14—15 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Neha egy egy hang>
- 18—19 már a roham (K: mar <az revoluci> a roham)
- 22 Ábrányi ott áll diadalittasan (K: <Az ora percmutatója egyre odebb odebb cammog> Ábranyi ott áll <türelmesen minden de> diadalittasan)
- 24 beszél, kotyog, hadonász, mutogat, zsörtölődik, az elnök (K: beszél, kotyog, zsörtölödik az elnök)
- 26—28 engedik. Az ingerültség, mint lázas testen a pióca, szentlátomást nagyobbra húzik. Egyes hangok sürgetve kívánják: (K: engedik<a baloldal> Az ingerültség notton nő. Egyes hangok <a jobb oldalról harsnyan kialtozzak> sürgetve kívánják)
- 28—29 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <Fel Be k>
- 30 Egy-két kormánypárti (K: Egy ket <hang> kormánypartí)
- 32 Amire méltatlankodva (K: <Érre> Amire melatatlankodva)
- 33 közülünk csak (K: közülünk <feljőnne> csak)
- 33—34 Soma jönne vissza, még legfeljebb Unger és Törs (K: Soma maradna meg <es> Unger es Törs)

- Lap Sor
- 86 : 35 meg, véget (K: meg < . . . > veget)
- 87 : 2 Károly titokzatos arccal tartja (K: Karoly < egy > titokzatos arccal < magyarázza > tartja)
- 3 kijárat felé. (K: kijárat fel)
- 5–6 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható: <— Olya>
- 9 édes szógám. (K: edes szógám. <Egyenesen a burgból>)
- 12 kacsintott apró (K: kacsintott <? volt? > apro)
- 13 fiatal képviselőtársak (K: fiatal <a> képviselotarsak)
- 14–15 fantáziájuk, hogyan invitálja (K: fantaziajuk hogyan <hívja be o felsege reggelire> invitalja)
- 19–20 sor között a K-ban a következő kihúzott mondatok találhatóak: <<Estefele az < > ?Uzsonnalapom? az esti lapban azt olvastam hogy Bolgar. es ?Szentivanyi> > <Delutan ot orakor>
- 20 Este olvastam (K: Este elolvastam)
- 22–23 sor között a K-ban kihúzott sor található: <<Letettem a lapot ijedten < . . . >>
- 23 Kiesett kezemből (K: <A> Kiesett kezemből)
- 25 Különös dolog. Ott állt (K: <Egy csöppet se volt összeroskadva> Különös egy dolog. Ott állt)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 82 : 1 *appropriáció* — költségvetési törvény
- 8 *Bayard* — francia drámaíró, korabeli nagy sikerét darabjainak liberális politikai tartalma magyarázza.
- 83 : 7–8 *a krónika szerint Simonyi obester a francia trónusra verte ki pipájából a bagót.* — A történelmi anekdotát MK más korabeli és későbbi írásában is megemlítette.
- 17–18 *hoch-ol* — éljenez
- 24 *bulletin* — hivatalos jelentés
- 25–26 az ellenzéki kommentár szövege. — MK itt nem valamelyik ellenzéki lap szövegét, hanem annak tónusát akarta idézetével jellemezni.
- 31 *És ha csak Helfy mondja, nem veszedelmes a dolog* — MK itt Helfy Ignácnak a Ház febr. 24-i ülésén mondott hosszabb beszédére utalt, amelyben részletesen kifejtette, hogy miért tartja szükségesnek Tisza Kálmán távozását. Az érvelés közben megjegyezte, hogy a sajtó megjegyzései és kommentárjai nem veszedelmesek. (I. h. 366. l.)
- 84 : 2–3 *nem akar célszáz lenni Móricz Pálra, aki évek óta ma beszélt először.* — Móricz Pál 1890-ben valóban ezen a tárgyalási napon szólalt fel először, de az irónia inkább arra vonatkozott, hogy ez sem volt igazi felszólalás, hanem két alkalommal egy-egy rövid helyreigazítás.
- 9–12 Orbán beszédének négy mozzanata. — A kiemelt négy

mozzanat valóban megtalálható Orbán Balázs felszólalásában, a miniszterelnököt támadó személyeskedő hangjáért és a hivatalos, kormánypárti lapokkal kapcsolatos fogalmazásáért Péchy Tamás két ízben elnöki figyelmeztetésben is részesítette a szónokot. (I. h. 381–385. l.)

- 84 : 13—14 *(A számadások kezelésében a milliókkal való bőkezű bánásmód.)* — MK a korábbi évek karcolataiban is visszatérően élcelődött arról, hogy Orbán Balázs milyen könnyűszerrel dobálódzott a költségvetés számadataival. (Ld. 71. köt. 201., 72. köt. 224., 73. köt. 134., 74. köt. 54., 76. köt. 95. l.)
- 16—19 Orbán Balázs kinyomtatott beszédei. — MK korábbi karcolataiban is élcelődött arról, hogy Orbán Balázs parlamenti beszédeit kötetbe gyűjtve jelentette meg. (Ld. Krk 69. köt. 149. l., 70. köt. 197. l., 71. köt. 101. l.)
- 20—26 Szapáry beszédének kétféle hangneme és kétféle fogadtatása. — A KNapló a 386., illetőleg a 387. lapokon megörizte a kétféle tetszésnyilvánítást.
- 27—86 : 39 Ábrányi Kornél szónoki fordulatát követő viharos jelenet. — MK pontosan közvetítette a viharos jelenetet. A KNapló ezt a helyzetet a következőképpen örököltette meg: **ÁBRÁNYI KORNÉL:** . . . nem védi többé [Tisza Kálmánt] semmiféle nagyhatalmi bátya, semmiféle acélpáncél, vért, csak egy vékony hártya: az arcnak bőre. *(Hosszantartó megmegújuló zajos tetszés, éljenzés és taps a bal- és szélsőbaloldalon. Élénk felkiáltások: Rendre! Rendre! Szűnni nem akaró nagy zaj. Elnök csenget.)* **ELNÖK:** T. Ház! *(Meg-megújuló zajos éljenzés és taps a bal- és szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobb felől: Halljuk az elnököt! Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)* T. Ház! Tudom azt jól, hogy a parlamentben gyakran erős kifejezések használatnak. *(Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Élénk felkiáltások bal felől: Éljen Ábrányi! Felkiáltások jobb felől: Halljuk az elnököt! Rendre! Rendre!)* De vannak dolgok, amelyeket vagy meg kell magyarázni, vagy pedig különben olyképp is értelmezhetőik *(Nagy zaj és kütörő éljenzés a bal- és szélsőbaloldalon. Zajos felkiáltások jobb felől: Halljuk az elnököt! Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!)*, hogy azokat nem Magyarország legfőbb tanácskozási termében, de semmiféle tisztességes társaságban meg nem lehet tűrni. *(Szűnni nem akaró folytonos nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Vonja vissza az elnök, amit mondott! Zajos felkiáltások jobb felől: Vonja vissza Ábrányi, amit mondott! Folytonosan tartó zaj és nagy mozgás. Felkiáltások bal felől: Azt mondani, hogy „nem tisztességes” az elnöknek sincs joga! Vonja vissza!)* Nem vonok vissza semmit! *(Élénk helyeslés jobb felől. Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Vonja vissza!)* T. Ház! *(Felkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon: Vonja vissza! Halljuk az elnököt!)* En a házszabályok értelmében kérem a képviselő urat, tessék megmagyarázni szavait. *(Zajos fel-*

Lap Sor

- kiáltások a szélsőbaloldaltól: Vonja vissza! Addig nem hallgatjuk meg! Felkiáltások a jobboldaltól: Az elnök nem von vissza semmit! Nagy zaj.) . . .* (I. h. 396. l.)
- 84 : 28—29 *Tiszát semmi sem védi már, csak vékonyka hártya, az arcnak bőre* — Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Ábrányi beszédében a kiemelt részlet inkább metaforaként, semmint konkrét utalásként szerepelt. (Vö. i. h. 16. k. 396. l.)
- 86 : 6—7 *Pali! . . . Vigyázz a csillagokra!* — Hoitsy Pálhoz intézett közbeszólás a KNaplóban nem szerepel.
- 33—34 — *Persze akkor mi közülünk csak Mudrony Soma jönne vissza, s még legfeljebb Unger és Törs* — A KNaplóban a közbeszólás természetesen nem található.
- 87 : 7 *inszenírozva* — színpadra állítva, megrendezve
16 *főlöstököm* — früstök, reggeli

EÖTVÖS

M *Pesti Hírlap. 1890. február 27., 12. évf. 57. sz. (1., 2. 11. A Pesti Hírlap tárcája rovatban. A mai üléstől alcímme.)*
Névjelzés: X.

Kötetben itt először.

A szignóról

Az X. szignó felbukkanásáról MK rejtőzködő betűjeleinek sorában már korábban a Krk 75. kötetében a 270. lapon, továbbá a Krk 76. kötet 221—222. lapján részletesebben szoltunk.

A parlament üléséről

A febr. 26-án tartott országgyűlés ülése három részből állt. Bevezető egységében a képviselők és az elnök reflektáltak az előző napi Ábrányi-incidensre; középső, legterjedelmesebb szakaszában *Eötvös Károly, Domahidy István* és *Grünwald Béla* szólaltak fel az 1890. évi büdzsé-törvényjavaslat kapcsán; majd *Madarász József* jegyző olvasta fel Irányi Dániel interpellációját, amelyet a pénzügyminiszterhez intézett.

Eötvös Károly beszédében megállapította, hogy az ülés valóságos tárgya Tisza Kálmán államférfiúi egyénisége, és ennek szellemében járt el. Az ellentétek szenvedélyességének fő okát abban látta, hogy Tisza még mindig miniszterelnök. Bírálta a tájékoztatás hiányát, hogy Tiszához ellenzéki képviselő magánszemélyként nem férhet. A parlamentáris politikát a váltógazdálkodáshoz hasonlította, és nehezményezte, hogy Tisza — nem úgy, mint elődei (Batthyány, Andrássy, Lónyay, Szlávy, Bittó), akik belebukva egy-egy javaslatukba, otthagyták a

miniszterelnöki székét — a Magyar Nemzeti Bank felállításának, a bosnyák politika, a polgári házasság, a véderővita kudarcra után is ragaszkodik posztjához. Összegezve érveit úgy találta, hogy Tisza Kálmán személye már sem a koronának, sem a kabinetnek, sem az ellenzéknek nem felel meg. *Domahidy István* a mameluk tábor minden egyes becsületes tagjának nevében visszautasította az ellenzék vádjait, és megszavazta a büdzséjavaslatot. *Grünwald Béla* ironikus szavait úgy irányította Tisza ellen, hogy őt egy elmúlt, letűnt korszak képviselőjének tette meg. Elmarasztalta a miniszterelnököt, mert az sem a pénzügyi függetlenség, sem az ország intézményi rendszerének kiépítése érdekében nem fejtett ki következetes és hathatós politikát. A véderő vitával kapcsolatban azért is Tiszát vádolta, hogy a Ház kis híján elfogadott egy alkotmányellenes javaslatot. (KNapló, 1887 — 92. XVII. köt. 24 — 26. l.)

*

MK karcolatában egyedül Eötvös beszédére, pontosabban személyére koncentrált. Mint ismert Apponyi- vagy más kiemelkedő ellenzéki szónokokról festett portréiban, itt is különválasztotta magában a mamelukot és a művészt. Mameluk fele szemben állt a beszéd politikai tartalmával, művész fele azonban meghajolt a »jóízű magyar szó«, a »hamisítatlan magyar levegő«, a »népies hangulatú motívumok«, a csattanós anekdoták mestere előtt. MK a Ház legmagyarosabb szónokának arcképet ezúttal zsánerképek sorozatából rakta össze. Négy helyzetképében — életképében Eötvös stílusára jellemző hangulatot teremtett. Maga is úgy járta át igéző nyelvi leleménnyel tárgyát, mint beszédében Eötvös a sajátját.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 88 5—6 *De Maistreként én is kétfelé választom magamat: gondolkozó és élvező emberre.* — MK utalása minden valószínűség szerint Xaver Maistre »Voyage autour de ma chambre« 1884-ben magyarul is megjelent »Utazásom szobám körül« című munkájára vonatkozhat.
- „ 14 *vica versa* — és viszont, és megfordítva
- 89 : 18—19 (*Meg ne lássa Wekerle*) — a tréfás közbevetés arra vonatkozik, hogy a dohány lévén állami monopólium, a szűz dohány szívása a fináncok büntetését vonta maga után, Wekerle pedig pénzügyminiszter volt.
- 25 *De, ni, hol vagyunk már megint? Hiszen ez a diéta.* — Ezzel a fordulattal és a következő képekkel MK azt érzékeltette, hogy az Eötvös Károly által megütött hangnem a reformkori országgyűlések, a diéták hangulatát idézte a beszéd hallgatói elé.
- 28 *advocatus furibundus* — dühöngő, örjöngő ügyvéd; itt: a düh ügyvéde.

Lap Sor

- 89: 33 — *Mindaddig, amíg ily férfiu ül* — szó szerinti idézet a felszólalásból. (I. h. 7. l.)
- 33—34 Eötvös Károly beszédének fordulata. — A beszéd légkörének érzékeltetésére érdemes idéznünk a KNaplót: »... míg oly férfiu ül a miniszterelnöki széken, nevezzék azt akár Tisza Kálmánnak, akár Gajári Ödönnek, egészen mindegy (*Élénk helyeslés. Úgy van! a szélső baloldalon. Mozgás jobb felől.*) míg oly férfiu ül a miniszterelnöki széken, aki miniszterelnöki hivatásának azt tartja, hogy a saját pártjával szemben a jótévő adakozó szerepét játssza, az ellenzékkel pedig a bosszúálló Jehova szerepét viszi . . . nem fog tiszteltetni soha.« (I. h. 7. l.)
- 90 : 13 *Demoulin Kamill gúnyos hangja* — A forrongó képviselőházi jelenet a francia forradalmat idézte MK elé, így jutott el Demoulin alakjához, aki Robespierre közvetlen munkatársa volt, és 1794 áprilisában Robespierre követőjeként végezték ki.
- 8 *fluidum* — áram, folyadék

KÉPEK

- M I. *Pesti Hírlap. 1890. március 2., 12. évf. 60. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. *A lefolyt vitából* alcímmel. Névjelzés nélkül.
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.* Összegyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 311—314. l.

A parlament üléséről

A febr. 25-től márc. 1-ig terjedő időszakban a képviselőház folyamatosan az 1890-es büdzzé-törvényjavaslatot tárgyalta. (A febr. 25-i, 26-i ülésre vonatkozólag lásd az előző karcolatok »A parlamenti ülésről« alatt található összefoglalóit a jelen kötet 286—287. és 289—290. lapján.) Febr. 27-én az első fontosabb szónok *Pulszky Ágost* volt a kormánypárt részéről. A vitát igyekezett a személyeskedések síkjáról visszaterelni az elfogulatlan politizálás felé, kiemelve az elmúlt tizenöt év gazdasági, politikai sikereit. Beszédére azonnal reagált *Beöthy Ákos*. A miniszterelnök apologetikáját visszautasította, a Tisza elleni vádak lajstromát tovább szaporította. Felszólalásában abból indult ki, hogy a bizalmi kérdés eldöntése a parlament legfontosabb kötelessége, és így az ismétlésektől sem riadva vissza összegezte a kormány munkáját. Fiaszkóról beszélt és rámutatott, hogy a kormány képtelen volt öntudatos és következetes politikát tervezni és kereasztülvinni. A következőkben többek között Szapáry Gyula volt pénzügyminiszter önnön működésére utaló beszédét vonta vizsgálat alá és megállapította, hogy a

sikeres pénzügyi manőverekkel szerzett összegeket a kormány saját politikai hibáinak fölszámolására s nem reformokra fordította. Az ülés utolsó szónoka az ellenzéki *Ocsátér Zsigmond* volt.

Febr. 28-án *Kaas Ivor*, *Wekerle Sándor* és *Apponyi Albert* árnyalták a vitapontokat. *Kaas Ivor* a tizenöt év eredményeit úgy tüntette fel, mint amelyeknek Tisza ellenében kellett létrejönniük. Kárhóztatta a közjogi helyzetet, a közigazgatás dolgait, legelősebben a sajtószabadság megsértéséről, jegyzőkönyvek meghamisításáról fogalmazott. Beszéde záró részében Apponyi Albert magasztalása után — érzékelte, hogy annak képességei alkalmassá tennék arra, hogy az egész magyar nép vezére legyen — a mérsékelt ellenzék oldaláról szövetséget ajánlott a függetlenségi pártnak a miniszterelnök ellenében. *Wekerle Sándor* pénzügyminiszter a Tiszával szembeni túltengő szubjektivizmusra hívta fel a figyelmet. A kormány nevében jogosítottnak érezte magát, hogy a Háztól bizalmat kérjen a kabinet elsőrendű feladatának azt tartva, hogy az államjogi és közjogi helyzetet sértetlenül megóvja. *Apponyi Albert* gróf az egyes részbeszámolókat leválasztva az általános tárgyalásról, az egyes reszortminiszterek jóindulatát igyekezett megnyerni. Véleményazonosságot tételezett fel két ponton is. Állította, hogy a múlttal szemben a politikában lényeges változásoknak kell bekövetkezniük, és hogy az utolsó időkben a kormány s maga a miniszterelnök súlyos hibákat követett el. Érveinek summája az volt, hogy Magyarországon, akár bármely más országban, az állami és nemzeti egységet önkényel, törvénytelenséggel, kizárólagos hatalommal, a szabadság garanciáinak megsértésével fenntartani nem lehet.

A márc. 1-i ülésen a vitába új szempontok nem kerültek. *Bokros Elek*, *Polónyi Géza*, *Asbóth János*, *Wekerle Sándor* és *Hegedűs Sándor* pénzügyi előadó szólaltak fel. (KNapló, 1887—92. XVII. köt. 77—101. 1.)

*

MK karcolatát három részre bontotta. Az elsőben *A Ház felosztása* címen a febr. 25-i eseményekre utalt vissza. Az Ábrányi nevével fémjelzett 25-i ülés történetéből ugyanazt a lejegyzésre nem került közbeszólást emelte ki, amelyet 26-án megjelent írásába már beépített. (»Föl kell a Házat osztalni!«) A téma feltehetőleg teljesen fiktív kibontása MK leleménye. Annak a ténynek azonban, miszerint Eötvös Károly felszólalásában ezt az elcsípett közbeszólást ellenzéki programnak tette meg, reális magva van, minthogy az ellenzéki képviselő beszéde végén valóban a tarthatatlan helyzet alternatív lehetőségeként említette a képviselőház felosztását. (KNapló XVII. köt. 14. 1.) A második rész (*A fölfordított eljárás*) Beöthy Ákos febr. 27-i beszédére épült. A kurzívával szedett kiemelt részek szó szerint szerepeltek a szónok beszédében. MK természetesen azért, hogy környezetükből kiragadta a motívumokat, értelmüket is eltorzította. A szándékos torzítást jól illusztrálja az analógiaként idézett gyermekversike. *A waldecki forradalommal* foglalkozó utolsó egységnek csak érzelmi összefüggése van a büdzsé-törvényjavaslat tárgyalásával. MK a korában nyilván közismert anekdotával azt példázta, hogy a legforrongóbb kedélyek

is megcsillapodnak egyszer; igyekezett a nagy indulatokat kavart javaslatot úgy feltüntetni, mint olyan vihart, amely egy kanál vízben zajlott.

A szövegről

A PHbeli közlés után MK a karcolatot áttemelte a gyűjteményes kötetbe. Címét a *Képek a vitából* alakra módosította, az alcímet elhagyta, és alá illesztette az ülés napjának dátumát: *1890. márc. 1.* A karcolat szövegén nem módosított. A jelen Krk a korábbi gyakorlatnak megfelelően a PH-beli címet meghagyta, a kötetbelire csak itt utalunk.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 91 1 — *Föl kell a Házat oszlatni!* — ld. az előző karcolat tárgyi magyarázatát a 297. lapon.
- 4 *sok Bendebízt-bajusz lekonyult.* — utalás a függetlenségi párti képviselők hangsúlyosan magyar kinézetére és öltözködésére.
- 19—20 — *Főlszólalok holnap és megteszem a Ház felosztatását ellenzéki programnak!* — ld. a bevezetőben kifejtetteket.
- 24 *A harmadik nap Beöthy Ákosé volt.* — a költségvetési javaslat vitája febr. 24-én, hétfőn kezdődött, és Beöthy 26-án, szerdán szólalt fel.
- 29—32 *a véderő vita szép és tárgyilagos volt. Hogy ment volt minden személyeskedéstől. Hogy magas nívón állott. Hogy ebben az országban nincsen szólásszabadság.* — Vö. KNApló XVII. köt. 36., 39. l.
- 92 : 15—16 *Károlyi Gáborék nyelvét megállítani* — a képviselő híresen nagy közbeszóló volt.
- 24—25 *kivált mióta Széchenyiből bolond lett.* — MK utalása valószínűleg Széchenyi István öngyilkosságának okait boncoló korábbi és egykorú tanulmányok következtetéseiire vonatkozhat.
- 93 : 3 *Waldeck* — a német birodalomhoz tartozó fejedelemség Westfália és Hessen-Nassau porosz tartományok között.
- 94 : 7—8 *melyet az öreg Péchy hí össze* — Péchy Tamás volt az ülés elnöke.

A MAI ÜLÉS

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 116—118 folio.
M *Pesti Hírlap. 1890. március 6., 12. évf. 64. sz. (2., 3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztője kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában részekre vágták, és I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, VIII ½, IX, X római számokkal jelölték.

A K javításainak száma átlagos, a nyomdai korrekció elvégzése közben MK még tovább csiszolta karcolata szövegét a 94:15, 96:24 – 25, 96:28, 97:4, 97:15, 97:21, 97:23, 97:36 – 37 sorokban.

A parlament üléséről

A képviselőház márc. 3-i ülése rövid és formális volt. Az 1890. évi állami költségvetéstörvényt tárgyalták, amelyet a képviselők részleteiben is elfogadtak. Márc. 4-én a gróf *Andrássy Gyula* emlékére állítandó szobor tárgyában benyújtott törvényjavaslat került megvitatásra. *Dániel Ernő* után, aki a pénzügyi bizottság nevében vetette fel a témát, *Irányi Dániel* és *Orbán Balázs* szólaltak fel a javaslat ellen, míg mellette *Beöthy Akos* és *Tisza Kálmán* foglalt állást. *Irányi Dániel* beszédében elismerte az elhunyt elévülhetetlen érdemeit, életútjának 1848-ig terjedő szakaszát külön kiemelve, mint amik a bátorság, szabadelvűség, hazafiság jellemzett. A kiegyezés korának külügyminiszterét azonban elmarasztalta keleti politikájában, és Deák Ferencet szembeállítva vele elítélte a politikust utolsó megtartott beszédéért, amelyben a közös hadsereg felállítását szorgalmazta. *Beöthy Akos* kegyelettel áthatott szavaiban újlag felvázolta *Andrássy* gróf politikai pályafutását, a volt miniszterelnök helyét Deák mellett jelölve ki. A kiegyezésről úgy szólt, mint aminek Deák volt az alkotója és *Andrássy* gróf a foganatosítója. *Tisza Kálmán* rövid felszólalásában megállapította, hogy mind a javaslat támogatói, mind ellenzői nyilatkozataikban a méltányosság magasztaláról szóltak, ami mellett a törvényjavaslat benyújtójaként kiállt. Végül *Orbán Balázs* szavazott a terv ellen. Azzal érvelt, hogy a Monarchiával kötött közös ügyes alku még mindig csak kísérletnek tekinthető, illetve azzal, hogy gróf *Andrássy Gyula* végső soron pártember volt, így szobrának felállítása veszélyes precedenst teremthetne. A szoborjavaslatot a többség elfogadta. A második napirendi kérdésként a szegedi rakpart ügyében beadott miniszteri jelentés került megvitatásra. A tényösszefoglaló után *Melczer Géza* és *Pap Elek* szóltak hozzá a témához. *Melczer Géza* a szegedi gát beomlásának körülményeit vizsgálva oda jutott, hogy a munkálatok során többrendbeli hanyagság történt, amelyekért is az építetőket, főként a királyi biztost, *Tisza Lajost* felelősségre kell vonni. *Pap Elek* javaslata pedig az volt, hogy a Ház rendeljen el parlamentáris vizsgálatot. *Tisza Lajos* aznap és márc. 4-én válaszában a királyi biztos hatáskörét elemezte, felvetett kérdéseket világított meg, többek között a függőleges kontra lépcsőzetes rakpart, az eredeti vállalkozó elbocsátásának ügyét. Az ellenzék részéről *Orbán Balázs*, *Horánszky Nándor* és zárszavában újból *Pap Elek* támadta a királyi biztos személyét és az elvégzett munka minőségét,

a kormánypárt részéről pedig a földművelésügyi miniszter, *Hieroním Károly*, a szegediek nevében *Ivánkovich János* védte a gát tervét, rámutatva, hogy a beomlott falszakasz nem műszaki hiba következménye. A képviselők a pénzügyi jelentést elfogadták, *Melczer* és *Pap* képviselők indítványát pedig elvetették. (KNapló 1888—92. XVII. köt. 101—156. l.)

*

MK karcolatában csak a 4-i ülést tárgyalta, a kőszobor és köpart ügyét ironikusan is összevonva. A szoborszavazást egészen szárazan kommentálta, még Orbán Balázs szokás szerint vígjátéki fénybe helyezett szónoklatának interpretálásakor is követte a tényeket. A szegedi rakpart vizsgálatának leírásakor már többfajta módszerrel élt. A Melczer és Pap képviselők forrásait taglaló első részbe humoreszkbe illő pletyka-elemeket dolgozott be, a Tisza Lajos beszédét tartalmazó középsőben szöveghűen reprodukálta az ülésen elhangzottakat, a Herman Ottó hajának lenyíratását részletező záró szakaszban pedig kedélyes folyóói történetet dolgozott fel.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 94 : 2 köpartot tárgyal. (K: köpartot tárgyal. <Valóságos ?kő-korszakuk? volt>)
 6 de szónokai (K: de <...> szonokai)
 8—9 lesz ama történetíróknak, (K: lesz <azoknak> ama történetíróknak)
 9—10 hatalmával előszólítják. (K: hatalmával <foleb> <folidezik> <...> <előleptetik> előszólítják)
 15 között. Azontúl (K: között, de azontul)
 16—17 nélkül. Azt mondja éppen (K: nélkül <...> Azt mondja <ketsz> epen)
 18—19 következnek szoboremelés dolgában. (Fenyvessy (K: következnek <Ketszaz egyedilnek megszavazná a szobrot Andrássynak is> <Fenyvessy szerenyen lesutotte> <Fenyvessy szep> Fenyvessy)
 19 szemeit, Ábrányi (K: szemeit <Illyes Balint> Ábrányi)
 20—21 azonban mégse rossz ember, kétszázegyedik (K: azonban <nem> meg se rossz ember <<ketszazt egyedil(nek)> szobornak meg> ketszaz egyedil)
 22—95 : 1 sor között a K-ban kihúzott szavak található: <<Tobb szonok <Tobb szonok nem léven> Erre felallt szava>>
 95 : 1 Az elnök feltette (K: az elnök <kérdé> feltette)
 „ 5 Pap Elek. Melczer (K: Pap Elek <akik erre az alkalomra megtették magokat szakembereknek prücsköt bogarat összehordva> Melczer)
 5—6 köntösét öltötte fel és rosszallást (K: Köntöset <ontot> öltötte fel <Pap Elek> es rosszallást)

- 95 : 6—7 Pap Elek pedig hihetőleg (K: Pap Elek <az ujsagok> <uj-sagok> pedig hihetőleg)
- 7—8 beszélgetett a bomlásról a nyáron (K: beszélgetett a <dologról> <katasztrófa> bomlásról a nyáron)
- 8—9 többet tud a dologról (K: többet <tud> <hallott> tud a dologról)
- 10 Melczer nem tud semmit, (K: Melczer nem <igen os> tud semmit)
- 12 lát, mint ahogy van, (K: lat <es viszont> mint ahogy van)
- 13 hihetőleg a szegedi (K: hihetőleg <Tisza Lajos> a szegedi)
- 13 ragadták meg: gondolta (K: ragadtak meg <csak azt> gondolta)
- 15—16 Tisza Lajos hosszú beszédben védte eljárását, szándékosan kerülve minden koloritot (mellyel pedig senki sem tud nálánál jobban bánni), kihajigálva (K: <Királyi biztos> Tisza Lajos <egy nagy> hosszú beszédben <válaszolt kerülve minden> védte <a volt> eljárást szándékosan kerülve minden <szint ami> koloritot (mellyel <izlesesen tudja beszédeit> pedig senki sem tud <banni ügyesebben> jobban bannai) <szov> kihajigálva)
- 19 tesznek. Ami magát (K: tesznek. <Elmondta> Ami magát)
- 23 hogy ahhoz újabb és újabb milliók kellettek volna. (K: hogy <sok millióval> ahhoz <a Darius kincse se kellett volna> újabb és újabb milliók kellettek volna.)
- 24—25 beszédet, sőt maga az (K: beszédet, maga az)
- 26 szegedi panaszok mérges (K: szegedi <dolgok mérges> panaszok mérges)
- 26—27 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Tisza Lajos említe>
- 27 Tisza gróf (K: Tisza <Laj> gróf)
- 31—32 szertartáshoz az ő kése (K: szertartáshoz az <o bics> ő kése)
- 96 : 5 szorult, s künn (K: szorult s <ben a tere> künn)
- 8 sor előtt a K-ban a következő szavak olvashatók: <Ami a jeles tudósnak>
- 9 mellé. (K: melle <a somogyi> <.....>)
- 13 fedi, a vállára (K: fedi <azon> a vállára)
- 13 ott lóg egy kobak, (K: ott <fityeg> log egy kobak)
- 18 fityegnek ki (K: figyegnek <le> ki)
- 19—20 sor között a K-ban kihúzott sor található: <<Igy ment a somogyi kanaszok juhaszok közzé madar nezdöbe>>
- 20 ment el madárnézöbe (K: ment el <Herman Ottó> madar-nezdöbe)
- 21 Ott a legsűrűbb gallyú (K: Ott a <legnagyobb> legsűrűbb gallyu)
- 22 hosszaiig, néha (K: hosszaiig <ult vol> neha)
- 23—24 madarak jöttek-mentek (K: madarak <szal> jöttek mentek)

Lap Sor

- 96 : 24—25 hogy valaki kémleli (K: hogy <?programjukat? az spion> valaki kémleli)
25 volt eszeágában, (K: volt <az> eszeágában)
27 erősen szemügyre vették (K: erosen <gyanus szemeket vetettek ra> szemügyre vettek)
28 kanászok, s keresztet vetetve nézegettek a fára. (K: kanászok <akik a guggoló valamit> s egymásra keresztet vetetve nézegettek <a csodálatos> a fára.)
21—32 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <— Ember? Hova gondol kend batya?>
32 — Amondó vagyok hogy nagy (K: <Nagy is> — Amondó vagyok <batya> hogy nagy)
32—33 határunkat. Esztendőre (K: hatarunkat <.....> Esztendőre)
34 mintha valami úr (K: mintha <emb> <ur> valami ur)
35 batya. Az úr díványon ül ilyenkor. (K: batya. <<Mit keresne egy ur a <...> fa tetejében.>> Az ur díványon <szeregetni> ul ilyenkor)
97 : 3 kerítették vasvillákat, (K: kerítették <egy par> vasvillákat)
4 csörtettek a fához. Közél (K: csörtettek a <fa ala> fahoz. *Egészen közel*)
5 kiabáltak Hermanra: (K: kiabáltak <ra> Hermanra:)
12—13 lejött; hajrá (K: lejött; <.....> hajra)
14 míg a hosszú (K: mig a <.....> haja) hosszu)
15 s lengő rozsdászin szakalla (K: s lengő <teglaszi> szakalla)
16—17 haja becses jószág; némely (K: haja <amulet kepen, orvosságkepen> becses jószág; <a sz> nemely)
17—18 medicina, azonképpen (K: medicina <<de a szent <.....> tüzet is eloltja ha ezzel a hajjal megcsiklan>> azonkepen)
19 megcsiklandozzák, jól (K: megcsiklandozzák <jol> jól)
21 mert az képessé teszi, (K: mert az <kincset meg!> <betegség nem betegség> képesse teszi)
21 minden *birkozásnál* leverje (K: minden *verekedésnél* leverje)
23 a folyosón. *Hogy* szorul szóra (K: a folyosón <Igaz vagy nem> <Igaz va> *Ha* <egészen> szorul szora)
24 felelősséget. De (K: felelősséget <...> De)
25 férfiú, mert Európa összes (K: ferfiu <<akik megszerezték <ezzel> magának a legszebb baberlevelet mert a ro>> mert Európa összes)
26 órá illik most (K: ó ra <fon> illik most)
26—27 hogy haja a tudományért (K: hogy <a tudományért> hullatta el a haját) haja a tudományért)
29—31 beszédét, a meglegedés érzete ömlött el a Házon, a jobb-
oldal zajosan helyeselt, mosoly játszott a képviselői arcokon.
(K: beszédét <mar az egész haz mosolygott a többéag zajosan a meglegedés> <a képviselők arcan a meglegedés érzése ömlött, a jobboldal zajosan helyeselt, a baloldal pedig> a

Lap Sor

- megelegedes erzete omlott el a hazon, a jobboldal zajosan helyeselt, mosoly játszott a képviselői arcokon.)
- 97 : 32 Napsugár sütött be az üvegfedelen át, Szeged (K: <Napfeny> Napsugár sutótt be az <üvegburan, mosoly a bedult part> <a hatterben a Szeg> uveg fedelen at Szeged)
- 33 lebegett a hallgatók (K: lebegett a <szemek> hallgatok)
- 34—35 kupolák, a Halácsy (K: kupolak <tszalados? kórutak a> a Halacsy)
- 35 Lajos cirkalomja (K: Lajos <cirkalomja> cirkalomja)
- 36—37 dőlt rakpart — és a Herman Ottó lenyírt feje ... (K: dőlt kórfal <...> es a Herman Otto <.....> lenyirt feje ...)
- 98 : 1 dolognak, de persze (K: dolognak <.....> de persze)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 94 : 3—4 Nagy szavazások után pihen a Ház — utalás az előző heti büdzséjavaslat viharos mozzanataira.
- 9 a terebesi kriptá — az Andrásnyak nyugvóhelye
- 13 — *Mit akar? Szobrot?* — a közbeszólás valóban elhangzott. (Ld. KNApló i. h. 115. l.)
- 17 éppen kétszáz olyan írót és államférfiút ösmer — a szöveg konkrét idézet Orbán Balázs beszédéből. (Ld. KNApló i. h. 116. l.)
- 19—20 (*Fenyvessy Ferenc szerényen lesütötte a szemét, Ábrányi Emil fölemelte a fejét.*) — MK e közbevetéssel a két képviselő hiúságát kívánta érzékeltetni.
- 95 : 2—3 csak az Orbán szobraiból maradt ülve vagy hász darab. — a kedélyes kitétel a szélsőbal javaslat ellen szavazó képviselőkre vonatkozik.
- 13—14 gondolta magában: »Hopp! Ez az én szakmám!« — MK utalása arra vonatkozhat, hogy Pap Elek a budapesti politékumon végezte tanulmányait, a mérnöki diplomát megszerelve egy ideig a Tisza szabályozásánál tevékenykedett. Az 1870-es évektől szülővárosa, Karcag polgármestere lett.
- 16 kolorit — színezés, színhatás
- 25—26 mely ma erősen nélkülözte Herman Ottót, — Herman Ottó az ülésen nem vett részt, és erre a tényre Tisza Lajos beszédében ki is tért a következő fordulattal: »... Igen sajnálom, t. Ház, hogy Herman Ottó képviselő úr nincs jelen (*Derültség és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Örüljön!*), aki jönnek látta a szegedi rakparttól akkor beszélni, mikor az nem volt napirenden...« (KNApló, i. h. 125. l.) Az idézetből kitűnik, hogy a MK által leírt Almásy Géza-féle közbeszólást a KNApló nem rögzítette, csupán a szélsőbaloldali közbekiáltást.

Lap Sor

- 95 : 29 — *Nincs itt! Meg van nyírva!* — a közbeszólás nem található a KNaplóban.
- 32—33 *Hiszen ehhez a szertartáshoz az ő [Herman] kése volt a legjobban kifestve.* — Herman Ottó az előző ciklusokban Szeged függetlenségi párti képviselője volt, a kormánypárti Tisza Lajos nagy ellenlábasa. Az 1887-es választásokkor elvesztette szegedi mandátumát, csak az 1888-as pótválasztáskor jutott újból, de máshol képviselői poszthoz.
- 96 : 2 *Péchy Tamás kitért katolikusnak* — a képviselőház elnöke köztudottan vallásos evangélikus volt.
- 13 *kobak* — lopótökből készült szűk nyakú ivóedény
- 16—17 *(hogy a nemzeti génusznak is elég legyen téve) egy kosból való dohányzacskó* — tréfás utalás a kor szokása szerint az ivartalanított kos herezacskójából készült dohánytartóra.
- 36 *garabonciás diák* — népmesei vándordiók, aki csodákat képes művelni.
- 97 : 20 *mándli* — falusi férfiak által viselt posztóból készült rövid kabát
- 98 : 3—4 *Orbán felállt, s erre a Háznak legott vágya támadt hazamenni.* — a képviselő két óra előtt pár perccel jelentkezett szólásra, így beszéde másnapra maradt.

A FOLYOSÓRÓL

M *Pesti Hírlap. 1890. március 8., 12. évf. 66. sz. (7. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

Március 6-án és 7-én a képviselőház a honvédségről szóló kettős javaslatot tárgyalta. Az első napon, amelyen a javaslat általános vitája zajlott, többségben ellenzéki képviselők szólaltak fel. Először *Münnich Aurél*, a véderőbizottság elnöke ismertette a törvényt. Később *Bolgár Ferenc*, *Thaly Kálmán*, *Nagy István*, *Almásy Sándor*, *Czirer Ákos*, *Lüs Gyula*, báró *Jeszenszky László*, *Tóth Ernő* szólaltak fel. *Nagy Istvánt* és báró *Jeszenszky Lászlót* leszámítva, akik nem értettek egyet a javaslattal, minden felszólaló támogatta a honvédségi kérdést rendező indítványt. Már azonban itt az általános vita folyamán rámutattak, hogy vannak módosításra szoruló paragrafusok. *Bolgár Ferenc* a tartalékosok és póttartalékosok ötszöri behívását találta feleslegesnek az új, kétéves fegyver alatti kötelezettség bevezetésével; emellett érvelt, hogy a közös hadseregből tisztek ne lehessenek áthelezhetők, felemlítette a többek által nehezményezett fekete-sárga

jelzőszó használatát, amelyben a nemzeti színű lobogó jogkörének csorbítását látta. *Thaly Kálmán* a hadseregen belüli elnémetesítő tendenciát bírálta. A részletes vita tárgyalásakor végül az összes meg-támadott paragrafust eredeti alakjában fogadták el. Egyetlen kérdés, a jelzőszó ügye talált csupán kb. negyvenszázalékos ellenzésre. Az ellenzőket *Apponyi Albert* gróf gyújtó hangú beszéde is megerősítette. Az ülés végén *Tisza Kálmán* bejelentette, hogy az általa szemé-lyesen megígért honossági novellát a kormánypárt kebelében felmerült nézeteltérések miatt nem tudja benyújtani, és haladékokat kért. Ezt a bejelentést *Apponyi Albert* gróf úgy értelmezte, hogy kormányválság van, és a Ház időleges feloszlását indítványozta. Javaslátát az elnök elvetette, *Szilágyi Dező* igazságügy-miniszter pedig a kormányválság kifejezést utasította vissza, és a kormány nevében néhány napnyi időt kért. (KNapló, 1887—92. XVII. köt. 181—204. l.)

*

MK karcolatában szót sem ejt a törvényjavaslatról. Villanásnyi összefoglalójában a folyosó egy epizódját színezi ki. A vidékről jött kormánypárti fiatal ember történetével a képviselőház hivatalos programja mögött húzódo nyugtalanságot érzékelte. Konkrét kapcsolat a Ház márc. 7-i ülésével annyi, hogy ennek utolsó perceiben vetette fel *Apponyi Albert* nyíltan a kormányválság gondolatát.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

98 : 11 *patria* — szülőföld, szűkebben szülőfalu

21 *audiencia* — fogadás, kihallgatás valamely magas rangú személynél.

A KÖZLEGÉNY

M *Pesti Hírlap*. 1890. március 11., 12. évf. 69. sz. (3., 4. l.) Rova-ton kívül. *Tisza Kálmán a folyosón* alcímmel. Névjelzés nél-kül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A márc. 10-i országgyűlés legfontosabb napirendi pontja az 1888. évi zárszámadásról szóló jelentés tárgyalása és elfogadása volt. A meg-lehetősen csendes tanácskozás a szokásosnál rövidebb ideig tartott. Először *Varasdy Károly* előadó részletezte az 1888. évi zárszámadás mérlegét, amelyről megállapította, hogy az örvendetes fordulópontot

jelez a pénzügyek kezelésében. Az előirányzott kiadást és bevételt összehasonlította a tényleges kiadással és bevétellel, majd rámutatott, hogy a tizenkétfélmillió-négyszázazres nagyságrendű deficitet az 1888. évi államháztartás-kezelés mintegy egymillió-hétszázazres összegre devalválta, és így több mint tízmillióval kedvezőbb helyzetet teremtetett. Ezek után adófajtánként és kiadási tételek szerint lebontotta az elszámolást. Az ellenzék részéről először *Molnár József*, később *Horánszky Nándor* szólt fel. *Molnár József* az ellenőrzés formális volta miatt tiltakozott, a számadásból hiányolta a pontosságot, a jó áttekinthetőséget, a rövideiséget. Külön benyújtott határozati javaslatával — a kormány legkésőbb a jövő ülésszak végéig terjesszen elő törvényjavaslatot az állam számviteli rendszerének és az államadósságok ellenőrzésének szabályozásáról — az elszaporodó hűtlen pénzkezelések eseteinek igyekezett gátat szabni. *Horánszky Nándor* támogatta a javaslatot. Felszólalásában a pénzügyi javulás jeleiről beszélt, de az előirányzat nélküli kiadások megszüntetését ő is kívánatosnak tartotta. *Wekerle Sándor* pénzügyminiszter és *Rakovszky István* válasza után a képviselőház *Molnár József* határozati javaslatát visszautasította, a beterjesztett jelentést általánosságban és a részletes vitában elfogadta. (KNapló, 1887—92. XVII. köt. 205—219. l.)

*

MK parlamenti beszámolójának első mondatában elutasította az »érdektelen tárgyak« ülést, és a szakismereteket megkövetelő zárszámadási vita helyett a kormányválság folyosói tüneteinek szentelt figyelmet. A *közlegény* című írás, amely új oldaláról mutatja be a generálist (arról az oldaláról, amelyet megmutatni az események kényszerítették őt), tulajdonképpen portré. Tisza ellenségeinek és négy osztályba sorolt híveinek elővezetése és beszéltetés után — amellyel a portré felvázolásához szükséges karcolat *helyzetét* teremtette meg — MK a visszavonuló (saját szándéka szerint visszavonuló!) miniszterelnököt is megszólaltatja. A »Deák Deák volt és még sem sikerült ez a dolga« kitéllettel MK valószínűleg nemcsak az említett sajtóhírt kívánta cáfolni, de Tisza mondatát azoknak is címezte, akik a képviselőház előző heti ülésein a miniszterelnököt elődeivel hasonlították össze, mondván, hogy azok meg tudtak válni a bársonyszéktől, amikor eljött az ideje. A beszámoló utolsó mondata MK Tisza iránti érzelmeinek egyik legmelegebb megnyilvánulása.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

99 : 1 *csupa érdektelen tárgyak voltak napirenden* — lásd az ülést leírását.

4—5 *Az ellenzék jókedve megcsappant három nap alatt* — utalás az előző hét viharos, kormányválságot kirobbantó üléseire, amelyeket a héten békésebb tanácskozások követtek.

5

- sp Sor
99 : 24 »*Rónay Jánosok* — MK korábbi írásában is a mamelukü hűség megtestesítőjeként említette Rónay János képviselőt.
„ 26 *demisszió* — lemondás, leköszönés (állásról, hivatalról)
100 : 22—23 *megmutatni, hogy milyen közlegény tudok lenni.* — első felbukkanása a »generális« elnevezés ellentétének. Ettől kezdve a főnév gyakran áll Tisza Kálmán »egyszerű« képviselő neve helyett.
24—25 *a lapok azon első híre, mintha Tisza Kálmán Deák Ferenc szerepét akarná* — MK-nak ez az utalása arra vonatkozott, hogy egyes lapok azt latolgatták, hogy Tisza Kálmán csak a miniszterelnökségtől válik meg, a pártvezéri szerepet, a politika »szürke eminenciása« címét viszont meg akarja tartani. E kombinációknak maga Tisza vetett véget a szabadelvű körben tiszteletére rendezett összejövetelen elmondott beszédében (ld. Bevezető 223—224 lapján).

A KORMÁNYVÁLSÁG

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 119—120 folio.
M *Pesti Hírlap. 1890. március 13., 12. évf. 71. sz. (3., 4. 1.)*
Rovaton kívül. *A mai nap hírei* alcímmel. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában részekre vágták, az egyes darabokat A, B, C, D, G, G2 betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »garmond«.

A K-on átlagos számú javítást észlelhetünk, a jelek szerint a korrektúrát MK maga végezte el, ekkor még tovább csiszolta karcolata szövegét a következő helyeken: 101:cím, 101:alcím, 101:3, 101:28—29, 101:33, 102:6, 102:26, 102:34 és feltehetően a szedés javításakor írhatta cikkéhez a záró mondatot a 103:9—12 sorban.

A Tiszát követő kabinet megalakulásának kulisszatitkai

Tisza Kálmán bukása címmel a bevezetőben összegeztük azokat a mozzanatókat, amelyek a Tisza Kálmán miniszterelnöki poszttól való megválását kikényszerítették. A jelen tárcában — amelyet Mikszáth a kormánykrízis negyedik napján írott — a szabadelvű párton belüli helyzetet érzékeltette és elemezte. Ugyanakkor arra is kiterjedt figyel-

me, hogy az ellenzéki pártok mozgását is figyelemmel kísérje. A cikk matériáját és alaphangulatát a Beniczky Ferencnél tartott előző napi szabadelvű párti megbeszélés légköre és hangneme határozta meg. Ezen a megbeszélésen Mikszáth Kálmán minden valószínűség szerint részt vett, bár az egykorú források nem sorolják fel az összes résztvevő nevét, így Mikszáth jelenlétéről sincs megbízható adatunk. A tárgyalás légkörét ha nem is adja vissza, de legalább érzékelteti a PHnak »Szabadelvű párti képviselők értekezlete« c. beszámolója, amely a lap márc. 13-i számában látott napvilágot a 4. lapon, közvetlenül MK cikkét követve. Teljes szövege a következő:

»*Kemény János b. és Beniczky Ferenc képviselők ma délutánra meghíttak vagy 30 képviselőt Beniczky lakására, hogy tekintettel azon tényre, hogy egyes csoportok az utóbbi napokban tanácskoztak és a helyzet megbeszélését pártértekezleten szükségesnek jelezték, a teendők iránt megállapodhassanak.*

Báró *Kemény János* megnyitva az értekezletet, felkéri a jelenlevőket, hogy mondják meg egészen nyíltan nézetüket. A jelen értekezlet egybe lett hívva, mert máris többen külön-külön tanácskoztak és tanakodtak. Nehogy tehát különböző irányba történjenek lépések vagy határozatok, siettek az egybehívók az értekezletet megtartani, ami által meg van magyarázva az is, hogy aránylag oly csekély számban lehetett a tagtársakat meghívni. Nem akar ez semmi különködés lenni, csak megállapodást óhajt a párt további eljárása tekintetében.

Neppel Ferenc az elnök által feltett kérdésre vonatkozólag kijelenti, hogy véleménye szerint a programadás csak az új kormányt s illetőleg annak elnökét illeti, s mielőtt ezen részről program adatott volna, semmiféle más hasonló deklarációnak vagy nyilatkozatnak nincs ideje és helye. (Helyeslés.)

Báró *Huszár Károly* hasonló értelemben nyilatkozik.

Asbóth János azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a parlamentáris kormány elnöke és a többség vezére csak egy és ugyanazon személy lehet. Mindazok, kik itt jelen vannak, nem személyes szempontból ragaszkodtak a lelépő miniszterelnökhöz, hanem az ország érdekében, mivel az országot tizenöt éven át akkori zilált helyzetéből fokról-fokra fölemelte odáig, hogy ma Magyarország az európai államok közt konszolidált és respektált helyet foglal el. Így a bekövetkezett válság is a parlamenti majoritásnak minden ingerenciája nélkül következett be; mert a lelépő miniszterelnök változatlanul bírta, és meri mondani, bírja most is a parlamenti többség bizalmát s ha most hajlandó volna visszatérni állásába, ugyanazon ragaszkodásra találna, mint eddig. Ha egyéni elhatározásánál fogva visszalépett, mi az ő okait respektálni tartozunk, de személyes és politikai bizalmunk változatlanul fennáll. Azt azonban szóló minden kétségen felülállónak tartja, hogy azon súlyos helyzetben, mely beállott akkor, mikor egy nagy vezér visszalépett és szemben az országban mutatkozó frakciózus izgatással, a parlamenti majoritás csak egységes vezérlet alatt, nem pedig két vagy többféle vezérlet alatt mehet a csatába. Szóló nem érti azt a képzelenséget, hogy valaki azt a szándékot tulajdoníthassa a lelépő minisz-

terelnőknek, hogy mikor megmaradhatott volna egy nagy többség vezérének, most egy frakció vezére kívánna lenni s meg van győződve, hogy ha egy ily frakció léteznék, az a lelépő miniszterelnököt nem a maga élén vagy soraiban, hanem magával szemben az új miniszterelnök mellett találná. Ebből szerinte az következik, hogy semmiféle manifesztációnak, deklarációnak, pronunziamentonak vagy programozásnak helye nem lehet másnak, mint annak a programszerű nyilatkozatnak, amelyet az új kormány, illetőleg annak elnöke a párt s az ország előtt tenni fog. Akkor azután minden lojális ember meg fogja mondhatni, hogy azt követheti-e vagy sem, egész nyíltsággal s azok, akik követni akarják, el fogják vállalni egyúttal azon kötelezettséget, hogy azon irányban a kormányt támogatás. Amennyiben pedig a párt a lelépő miniszterelnökhöz búcsúszót akar intézni, ami mindnyájunk véleményével találkozik, s amennyiben a párt szót fog intézni az új kormányhoz, szükséges, hogy az, aki a párt nevében beszél, arra a párt részéről mandátummal bírjon, mert különben nem a párt, hanem csak a maga nevében, egy frakció nevében beszélhetne. (Élénk helyeslés.)

Chorin Ferenc örül a mai összefüggésnek, mert ő is szükségesnek látja, hogy a fennforgó fontos eseményekkel szemben a párt jelölje meg álláspontját. Utóbbi időben a párt sokszor mondott le azon jogáról, hogy a fejlődő eseményekre, mint önálló tényező befolyjon, s az eredmények mutatták, hogy ezen eljárás nem volt helyes, valamint tartozkodni kell a másik túlzástól, hogy a párt az új kormányal szemben oly állást foglaljon el, mely sérti annak önértetét s bénítja működését. Az új kabinet elnöke miniszter volt a Deák-párton, 15 éven át tagja a szabadelvű pártnak, mellette áll Szilágyi, kinek nagy múltja van s ki mint gyökeres reformer ismeretes. Ott lesznek Wekerle, mindnyájan kidomborodott politikai egyéniségek s józanul fel nem tehető, hogy ezen kabinet más alapon álljon, mint a rekonstruált minisztérium programja alapján, melyet a szabadelvű párt már magának vallott s támogatni késznek nyilatkozott. Nincsen tehát semmi ok ezen minisztérium programjára iránt kételyeket táplálni s midőn a párt 15 éven át volt vezérétől elbúcsúzik, nem lehet azt olyan módon tenni, mely az új kormányra a legcsekélyebb árnyékot veti. — Szólok szükségesnek tartja, amit előtte mások is hangsúlyoztak, hogy a leendő kormány s a párt között a legközvetlenebb s legközvetlenebb, semmi által nem zavart érintkezés keletkezzék s hogy ezentúl senki a párt nevében felszólalni vagy cselekedni ne érezze magát jogosultnak, ha a párttól erre megbízást nem nyert. Miután a mai értekezlet nincsen hivatva s nem is akar határozatot hozni s a párt nevében cselekedni, szükségesnek tartja, hogy a pártértekezlet bízta meg azokat, akik a párt nevében búcsúszót a lelépő kormányhoz intézni, valamint az alakuló kormány iránt a párt meggyőződését kifejezni hivatva lesznek.

Miklós Gyula köszönetet mond az elnöknek, hogy alkalmat adott arra, hogy itt mindenki őszintén elmondhassa nézetét a helyzetről, mert azt tartja, hogy ilyen kérdésben az őszinteség az egyedüli mód arra, hogy minden félreértésnek s ebből eredhető kellemetlenségeknek eleje vétessék. Részéről szintén helyesli és elfogadja mindazokat, miket

előtte szóló Asbóth és Chorin képviselőtársai kifejtettek s különösen hangsúlyozta, hogy a párt részéről nyilatkozatot nem tart szükségesnek, mert valamennyien meg vannak győződve arról, hogy az alakuló kabinetnek nincsen és nem lehet más programja, mint volt a szabadelvű pártnak akkor, midőn a rekonstruált minisztérium iránt bizalmát kijelentette. Ami pedig a párt jövő eljárását illeti, ő az ország, a kormányzás helyes elveinek érdekében és a szabadelvű irány biztosítása végett szükségesnek tartja, hogy a kormány és párt közé ne lépjen oly médium, amely a kormány előtt a párt nevében s a párt előtt a kormány nevében saját nézeteit érvényre juttatni igyekszik. Azt hiszi, hogy a szabadelvű pártnak semmi sem árthatna jobban, mint ha jobbra-balra tartott értekezletek által megbéníttatik abban, hogy akaratának másutt, mint pártértekezleten őszintén kifejezést adjon bármely kérdés felett s e tekintetben az a nézete, hogy a pártértekezletnek kell elhatározni azt, hogy a búcsúbeszéd és az üdvözlőbeszéd megtartásával kit bíz meg.

Vojnics István az előtte szólók nézeteihez csatlakozik és hangsúlyozni kívánja, hogy a fiatal erőknél nagyobb munkatér adassék.

Perlaky Elek csatlakozik az előtte szólók indítványaihoz.

Dárdai Sándor szükségesnek tartja örködni a felett, hogy ne keletkezessenek a pártban frakciók, melyek magukhoz akarnak ragadni a vezetést és előzetes diskussziók nélkül lépik meg a pártot befejezett tényekkel.

Gróf Teleki Domokos, Huszár Károly báró, Beniczky Ferenc és Asbóth János rövid felszólalásaik után, egyhangúlag abban állapodik meg az értekezlet:

„hogy a párt részéről semmiféle programszerű nyilatkozásnak helye nincs, az új kormányának a követendő politikai irányra vonatkozólag adandó nyilatkozata előtt; és hogy nyilatkozatok a párt nevében csak annak megbízásából és megállapodása alapján adhatók”.⁴

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

101 : cím A kormányválság (K: A válság)

alcím a K-ban hiányzik

- 1 stádiumában van. A kabinet (K: stádiumában van. <A kabinet immár teljes> <.....> A kabinet)
- 2 tekinthető, mindössze (K: tekinthető, <meg csak> mindössze)
- 3 helye üres, melyet (K: helye hiányzik, melyet)
- 5 melynek jól esnék (K: melynek <a Tisza csaladból> <a Tiszakból> jól esnek)
- 6 István, ki már régebben meg volt (K: Istvan <mar> ki mar <elobb> regebben megvolt)
- 7—8 nem volna hajlandó (K: nem <fogadta el> volna hajlandó)
- 10—11 elem képviselője. (K: elem képviselője. <Szapary> <Szapary gróf, ki eleinte aggodott, hogy a párt ?compact-saga? megőrizhető lesz e> <Tisza> <.....> <A partban a>)

Lap Sor

- 101 : 12 némi fészkelődési (K: nemi <?egyet?) fészkelődési)
15 fennállása nem lesz kellőleg (K: fenallasa <nincs biztosítva a part nincsen> nem lesz kellőleg)
15–16 de ez azon időkről (K: de ez <meg a valság előtt> <nyilvános előtti> azon idokrol)
17 Tisza demissziója (K: Tisza <elvonul> demissziója)
21 azonban egyetlen (K: azonban <az> egyetlen)
23 részint pedig (K: részint <a pá> pedig)
24 A párt tizenöt évig tartó (K: A part <megkapta az Apponyi-aktól az ehseget az uralkodásra> tizenötevig tarto)
28–29 megmentésére. A mozgalom, melyet a fiatal képviselők kezdtek néhányan, alig bír (K: megmentésére. Amaz Az iv melyet a fiatal kepviselok kozul irtak alá nehanyan alig bír)
„ 32 érzelmeinek a politikai (K: érzelmeinek <at> a politikai)
„ 33 azon nagy és (K: ama nagy es)
„ 34 annak eleveenségében (K: annak <az> elevensegeben)
102 : 1–2 forrongásáról a neveltségességig (K: forrongásáról <teljesen légből kapottak> a nevetsegessegig)
3–4 képviselők (hiszen csak nem) (K: kepviselők <s minthogy folyton arról beszélnek sok mindenfelet beszélnek> (hiszen csak nem)
4 most az 1854-iki krími (K: most <a> az 1854iki krími)
6 óhajokat politikai akciók (K: ohajokat zsortolodeseket politikai akciók)
6 gyanánt veszik (K: gyanant <kozlik> veszik)
10–11 altatószerek, most szintén (K: altato <dialogok> szerek <a dialogok> most szinten)
17 nem gondolt arra, hogy (K: nem <gondoskodott arról> gondolt arra hogy)
18–19 elő az új helyzetet. (K: elő a <válságot> z uj helyzetet.)
20–21 atmoszférájában nőtt fel (K: atmosphaerájában <?nevelkedett?> nőtt fel)
21 a párt bizalmát, (K: a part <kebelében majd mint miniszter> bizalmát)
22–23 pedig midőn mint egyszerű párttag nemesen (K: pedig <mint> midon mint egyszerű parttag <olya> nemesen)
25 A kormány bemutatása (K: A <z uj> kormány bemutatása)
26 tervezve, de minthogy szombat (K: tervezve, minthogy <martius> <szomb de> szombat)
27 látta elhalasztani (K: látta <attenni> elhalasztani)
28 hétfőre. A Ház holnapi ülésén Tisza (K: hetfőre. <Holna> A haz holnapi ulesen <...> Tisza)
28–29 lemondását, tehát látni fogjuk (K: lemondását <meg egyszer latni> tehát <meg egyszer> látni fogjuk)
30 utoljára. Megemlítésre (K: utoljara) <...> Megemlitesre)
31 3-án ült be (K: 3 an <...> ült be)
32–33 nézeteltérések konferenciája (K: nézeteltérések <minisztertanacs> konferenciaja)

- Lap Sor
- 102 : 33—34 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható <A szabad-
elvu>
- 34 forrásból *halljuk*: A szabadelvű párt (K: forrásból *írjak*: hogy
A szabadelvű part)
- : 35 tagjainál nyomott hangulatot (K: tagjainal<rosz> nyomott
hangulatot)
- 103 : 4 Bécsi politikai körökben (K: <Ellenzeki> Betsi politika körök-
ben)
- 7—8 ellenzéke részéről (K: ellenzé<nek> reszerol)
- 9—12 sorban lévő mondat a K-ban nem található!

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 101 2—4 *egy államtitkár helye üres, melyet a szabadelvű párt óhaja
szerint, Tisza Istvánnal kellene betölteni* — A PH márc. 9-i
számában megjelent B. szignóval jelzett »Válság« c. cikk,
amelyben — a közönség hangulatát ecsetelve — arról beszél-
getnek a tárcóban megszólaltatott figurák, hogy Tisza István
lesz a belügyminiszter, ezt egy másik személy úgy módosítot-
ta, hogy földművelésügyi miniszter lesz majd belőle. (I. h.
2—3. l.) — A karcolatban visszaadott légkör a hangulatot
tűkrözte, még ha túlzásokkal is. A PH márc 14-i számában
»A mérsékelt ellenzék« c. híradásában megemlítették, hogy
»a mérsékelt ellenzéknel ama hír, mintha Tisza lenne belügyi
államtitkárrá, nem talált hitelre«. (I. h. 1. l.)
- 8—9 *Tibád távozása általános sajnálkozást kelt*, — a PH márc.
13-i számában közvetlenül MK cikke után a következők hír
jelent meg: »Tibád Antal belügyi államtitkár ma délután
bejelentette Teleki Géza gr. belügyminiszternek, hogy állam-
titkári állásáról lemond.« (4. l.)
- 14—15 *az a hit volt megerősödve, hogy az új kabinet fennállása nem
lesz kellőleg biztosítva e párttal*, — Tisza lemondásának hírével
terjedt el az a híresztelés is, hogy újabb fúzió következik be.
A PH márc. 9-i számában »A kormányválság« c. összefog-
lalóban e kérdést már így fogalmazták: »Ami az ellenzéki
lapok által emlegetett *pártválságot* illeti, ilyen nem fog be-
következni. Még kevésbé fog bekövetkezni — minden óhajta-
sok és számítások ellenére — *fúzió*, vagy bármiféle csatlako-
zás erre, vagy arra felé. A szabadelvű párt hangulata és el-
határozása az új helyzettel szemben ma már egészen tisztán
áll . . .« (I. h. 3. l.)
- 18—21 Tisza Lajos és Csernátony Lajos szerepe a szabadelvű
párt egységének megtartásában — Erről a politikai tevékeny-
ségükről hasonlóan, de kissé részletesebben írt MK a későbbi
A időbég c. vezércikkében (ld. e kötet 110. l.)
- 29—31 *míg ellenben a Beniczky lakásán ma tartott konferencia*

éppen azt bizonyítja — ld. részletesebben a bevezetőben idézettek a 309—311. lapokon.

- 102 : 1—2 *Az ellenzéki lapok szennzációs hírei a párt belső forrongásairól a neveltségességig túlzottak.* — Az »Egyetértés« 1890. márc. 11-i számában »A kormányválság« c. cikkében arról írt, hogy »... a szabadelvű körben nagy a forrongás. Különösen a párt fiatalabb tagjai vannak igaztolt állapotban... Aláírásokat gyűjtenek, s már eddig mintegy 90-en írták alá a nyilatkozat tervét...«
- 4—5 *(hiszen csak nem beszélhetnek most az 1854-iki krími hadjáratról)* — MK ironikus zárójeles közbevetése a belpolitikai helyzet komolyságát volt hivatva érzékeltetni.
- 7—8 *Immár a lázadók névsora is ki van nyomtatva a ciceró-betűs hasábkobban.* — A »Pesti Napló« 1890. márc. 13-án átvett hírt közölt a »Budapester Korrespondenz«-ből, és ebben a következő »lázadó« szabadelvű párti képviselők nevét közölte: b. Kemény János, Beniczky Ferenc, Neppel Ferenc, b. Huszár Károly, Asbóth János, Chorin Ferenc, Miklós Gyula, Vojnits István, Perlaky Elek, Dárdai Sándor, gr. Teleky Domokos.
- 21—22 [Szapáry] *a párt bizalmát, becsülését kivívta mint miniszter* — Szapáry Gyula a fúzió előtt 1873 márciusa és 1875. március között belügyminiszter volt; a fúzió után 1878. december és 1887. február között pénzügyminiszter; 1889 áprilisától földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi, a tárca kettéválasztása után 1889 júniusától földművelésügyi miniszter volt 1890. március 15-ig, miniszterelnökké való kinevezéséig.
- 22—24 [Szapáry] *mint egyszerű párttag nemesen és lojálisan viselte magát Tiszával és a párttal szemben, nehéz napokban a védérvitá alatt.* — Hasonlóan jellemezte MK Szapáry magatartását a későbbi *A többség* c. vezércikkében jelen kötet 110—111. l.
- 25—28 *A kormány bemutatkozásának időpontja.* — MK cikkével egy napon, márc. 13-án a kérdésről a PH »Napi hírek« rovatában a következő kis glossza jelent meg: »Nomen est omen. Az új kabinet bemutatása először péntekre volt tervezve [márc. 14-ére], de ettől a babonásabb miniszterek például Csáky megijedtek. A péntek szerencsétlen nap. „Még majd „pénteki kabinet”-nek találnak bennünket nevezni.” Elhatározták tehát, hogy szombaton lesz az új kabinet bemutatása, de hohó, hiszen szombaton március 15-ike van. És ettől is megijedtek némely miniszterek (például Csáky). A szombat lehetetlen, még majd „március 15-diki” kabinetnek találnak bennünket elnevezni. Így lett a kabinet bemutatása elhalasztva hétfőre, pedig teljesen fölösleges volt az óvatosság (jegyzik meg a rossz nyelvek), mert pénteki kabinet lesz az, ha hétfőn nevezik is ki, s nem volna március 15-iki kabinet, ha szombaton kezdte volna is meg a pályafutását.« (I. h. 7. l.)
- 27—28 *az új minisztérium jobbnak látta elhalasztani a születési nap-*

Lap Sor

- ját hétfőre.* — A Szapáry-kormány megalakulásáról a képviselőház 1890. márc. 17-i ülésén hangzott el a bejelentés. (KNapló i. h. 228—230. l.)
- 102 : 28—29 *A Ház holnapi ülésén Tisza bejelenti a lemondását* — A parlament 1890. márc. 13-i ülésén Tisza bejelentette távozását (KNapló, 1887—92. XVII. köt. 223. l.). Ennek szövegét a jegyzetek elé illesztett bevezetőben teljes terjedelmében közöltük, ld. e kötet 222—223. lapján.

A T. HÁZBÓL

- M I. *Pesti Hírlap. 1890. március 14., 12. évf. 72. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892. Ősz* egyújtótték és kiadták Légrády Testvérek. 314—317. l.

A szövegről

A jelen Krk az 1892-es kötetkiadás szövegét közvetíti. Sajtó alá rendezésekor MK a PH szövegét változatlanul hagyta, csupán a karcolat címét változtatta meg *Tisza Kálmán bejelenti lemondását* címre, és alá írta az ülés napját: *1890. márc. 13.* A korábbi gyakorlatnak megfelelően a Krkbeli közléskor megtartottuk a PH címét, és az 1892-es kötetkiadását csupán itt említjük meg.

A parlament üléséről

Márc. 12-én a Ház tanácskozása rövid és formális volt, a 13-i ülés azonban igen nevezetessé vált. Ekkor jelentette be ugyanis Tisza Kálmán a kabinet lemondását. A leköszönő miniszterelnök beszédében hangsúlyozta, hogy közte és a miniszterelnök között sem az általános kormányzatra, sem az egyes miniszterek által kilátásba helyezett reformokra nézve nem volt összeütközés, de még nézeteltérés sem. Nézetkülönbözőség egyedül a honossági törvénnyel szemben követendő eljárás miatt fordult elő. Tisza, fenntartva, amiket a tárgyról az elmúlt év novemberében nyilatkozott, a honossági törvény módosításának szükségessége mellett állt ki, noha — megítélése szerint — a pótló paragrafusok érvényességét a fennálló törvények egyébként is szavatolnák. A miniszterelnök lemondását, önértetére hivatkozva, azzal hozta kapcsolatba, amit megígért és be nem tarthatott. Minisztertársaira tekintve azonban saját ígéreteit nem tartotta kötelezőnek, mivel azok a vita folyamán, tehát az előzetes megbeszélés lehetőségének kizárásával történtek. Mint mondotta, eszerint a miniszterek teljes joggal kívánhatták, hogy a honossági törvénnyel szemben a helyes eljárás követtessék. *Irányi Daniél* felszólalásában, amelyet a Ház za-

jongva, nyugtalanul fogadott, sokadszor Tisza *személyét* állította pel-
lengésre, majd bejelentette: maga és pártja nevében örül a miniszter-
elnök távozásának. Beszédében visszautasította a kormánypárti sajtó
vádját, miszerint: az ellenzék megfélemlézve a király iránti hűségéről,
Kossuthot bálványként állította az uralkodóval szembe. *Tisza* rövi-
den válaszolt a képviselőnek. Az ellene elhangzó vádakat visszauta-
sította, és fenntartotta magának a jogot, hogy amint a tárgy napirendi
pontra kerül, ahhoz hozzászólhasson. A Ház elhatározta, hogy amíg
az új kormányt ki nem nevezik, üléseket nem tart. (KNapló, 1887—
92. XVII. köt. 222—226. l.)

MK karcolatában szeretett vezérének búcsúját a Ház ünnepé-
lyes órájaként mutatta be. Elfogódottan írta le a »nagy öregember«
utolsó útját, saját meghatódása az izgalomtól zsúfolt karzat, a remegő
hangú elnök és a búsan ceilingelő csöngettyű leírásába is belejátszik.
Érzelmektől áthatott megfigyelései mellett azonban ott sorakoznak
szokott reális megjegyzései is a felvonuló miniszterekről, az ülés apró
mozzanatairól. Tisza beszédét MK már a krónikás hűségével követte.
Elhangzott Polónyi Géza idézett felkiáltása (i. h. 223. l.) és a képviselő
későbbi kérdése is (i. h. 225. l.), csak Beöthy Ákos kommentárja és
Horváth Gyula közbeszólása nem bizonyítható. Irányi Dániel beszé-
dét valóban többször is kénytelen volt megszakítani a nagy zaj miatt.
A karcolat lezárásában MK újból patetikus hangot üt meg. Tisza,
eszményítő tolla nyomán, történelmi alakká stilizálódik, akivel egy
»megtestesített fényes korszak« lép ki a tereméből.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

103 : 3 *medium* — itt: közép

104 : 15 *camera obscura* — lyukkamra, fényképezésre használható
sötétkamra; itt: maga a fényképezőgép.

28 *verve* — hev, tűz, lelkesedés

31—32 [Tisza Irányi bizalmatlanságát] »személyének egyéni meg-
ítélésére örvendetes tudomásul veszi« — Ez a fordulat a
KNaplóban megtalálható. (Ld. i. h. 226. l.)

106 : 5 *Clio* — Kleió (latinosan Klió) a történetírás múzsája

A T. HÁZBÓL

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 121—123 folio.

M I. *Pesti Hírlap*. 1890. március 18., 12. évf. 76. sz. (1., 2. l.) Ro-
vaton kívül. Névjelzés nélkül.

II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai*. Bp., 1892. Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrady Testvérek. 321—324. l.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles kutyanyelvre írta.

A szövegváltoztatások száma az átlagosnál magasabb, több helyen még a nyomdai levonat javításakor is változtatott fogalmazásán. E helyek a következő sorokban találhatók: 107 : 14, 107 : 16—17, 107 : 21, 107 : 32—33, 107 : 34, 107 : 37—38, 107 : 39—108 : 2, 108 : 14, 108 : 15—20, 108 : 22, 108 : 23—24.

A parlament üléséről

Kétnapos szünet után, márc. 17-én ült össze újra a képviselőház, hogy a királyi leirat tudomásulvétele után, amely Tisza Kálmánt a miniszterelnöki feladatok alól fölmentette, gróf Szapáry Gyulát pedig ugyanerre a posztra kinevezte, meghallgassa a kormány új programját. A kormány feje első mondatával tisztázta, hogy az új vezetés tartani fogja a régi irányt: »A kormány az 1867-es kiegyezés talaján állva, az ezáltal teremtett közjogi helyzet sértetlen fenntartásával kíván» a szabadelvű irányhoz továbbra is ragaszkodni. Szapáry ezután főbb vonalakban körvonalazta a kabinet elképzeléseit. A külpolitikáról szólva elmondta, hogy továbbra is a külügyi kormány 1878 óta követett elképzeléseit, vagyis a német birodalommal és az Olaszországgal kötött szövetség folytatását támogatja. A belügyekre törve kifejtette, hogy most, amikor már az államháztartás egyensúlya helyreállt, az egyensúly megtartása a fő feladat. Egységes, öntudatos közgazdasági politikáról beszélt, amely figyelembe veszi a földművelés, ipar, kereskedelem érdekét is, hogy ezen érdekeknek megfelelően alakuljon a követendő pénzügyi, vám- és forgalmi politika. A belügyi tárcát illetően, konkrétan, a megyei önkormányzati rendszert főlváltandó állami adminisztráció programjával állt elő. Az igazságszolgáltatás és a közoktatás terén előrejelzett reformokat a kormány sajátjaként ismerte el, Horvátország irányában továbbra is jószomszédi viszonyt ígért. Bejelentette, hogy a honossági törvény módosítására a kormány nem szándékozik javaslatot benyújtani. *Irányi Dániel* felszólalásában kijelentette, hogy pártja továbbra is ellenzéki platformot fog elfoglalni, az ellenőrzést a jövőben is tárgyilagosan és lelkiismeretesen kívánja gyakorolni. Azonnal bejelentette eltérő nézetét az állami közigazgatás programjáról, valamint a honossági törvény módosítás megtagadásáról. *Apponyi Albert* gróf felszólalásában nyugtázta a mérsékelt ellenzék számára főbb vonalaiban elfogadható programnyilatkozatot, noha, mint mondta, továbbra is a mérsékelt ellenzék pozíciójából fog bizonyos változtatásokat sürgetni. Az elhangzott program kivitelezését főként a párturalomra való törekvés és a reformok szembekerülésének lehetőségétől féltette. *Ugron Gábor* és *Polónyi Géza* az ellenzék részéről a parlamentarizmus tisztaságát kérte számon a kormánytól. Az első felszólalónak *Szülágyi Dezső* adott a különböző pártokat egyképp kielégítő választ. (KNapló, 1887—92. XVII. köt. 227—238. l.)

*

MK beszámolójában híven követi az eseményeket. A tárgya vezető első szakaszban a Ház általános hangulatát érezteti, az új földművelésügyi miniszterről közli első impresszióit. Szapáry miniszterelnök nagy napján még sokszor emlegeti Tiszát (mint ahogy ezután is gyakran tér vissza alakjához). Először akkor, amikor a miniszterelnök a »generális helyéről emelkedik szólásra; másodszer, amikor a leirat tudomásulvételekor a képviselőket úgy láttatja, mint akik a leköszönt, új helyzetébe derűvel beilleszkedő vezért keresik szemükkel; végül, amikor Szapáry stílusában mind ő, mind a Ház Tisza beszédeire utaló pongyolaságot vél fölfedezni. A beszámolót erősen tarkította lejegyzésre nem került, sokszor talán saját leleményű közbeszólásokkal és kommentárokkal.

Szövegváltozatok

A PH-beli közlés után a karcolatot beleillesztette az 1892-es karcolatkötetébe. A szövegen nem módosított, csupán a karcolat címét változtatta *Szapáry elfoglalja a miniszterelnöki széket* címre, és aláírta az ülés időpontját: *1890. márc. 17.* A korábbi gyakorlatnak megfelelően a PH címét adjuk, a kötetbelit csupán itt említjük meg.

Lap Sor

- 106 : 1 előtt benépesedett (K: előtt <nepes> benepesedett)
 3 helyett szalonkabátokban (K: helyett <salonkabat> salonkabátokban)
 5 — Ez az utca (K: — Ez az <or> utca)
 6 várták a panyókás, (K: vártak a <a k> panyokas)
 8—9 kezeiket a liberálisok (K: kezeiket a liberalisok. <Es meglehet>)
 11 egyébkor; Péchy Tamás (K: egyébkor <<..... .> ami a zsúfolt karzatokat>> Péchy Tamás)
 12 attiláját, minélfogva egészen (K: attiláját <s a karzat> minélfogva egészen)
 14 az ülés. (K: az ülés <az elnök elvegezven a szokas>)
 18 hajjal. (K: hajjal. <Vidámság k>)
 19—20 kezdte, köztük a Szapáry (K: kezdte, <a Tiszat felmentő> koztuk Szapary)
 107 : 3—4 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <De Szapary meg nem sz>
 4 csak a királyi (K: csak a <kegyelmes> kiralyi)
 5 ki azt legott vivé az elnöknek (K: ki azt <<...> nehány lepes elvitte>> legott vive az elnöknek)
 6—7 egy nagy ollót, s remegő kézzel (K: egy <ollót> nagy ollót s <elmetszi> remegő kézzel)
 7—8 metszé el a leirat összekapcsoló részeit. Persze az egész (K: metsze el <annak az összetartozandó> a leirat összekapcsoló részeit. <Ez volt az egyetlen> <és level belsejéből elővillant a kiraly> Persze az egész)

- 107 : 8 ugyan kiket nevezett (K: ugyan <kit nevezett> kiket nevezett)
- 9–10 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <<A levél belsejéből mint <.....> A levél belsejéből>>
- 11 futólag a király aláírását (K: futólag <az el> a király <szép aláírását>)
- 12 mint egy derelye, s valódinak (K: mint egy <oriasi> derelye, <....> s valódinak)
- 12–13 kettőt, csengő, (K: kettőt <felolva> csengő)
- 13 hogy vitézlő Tisza (K: hogy <vitézlő> vitézlő Tisza)
- 14 helyébe a király tekintetes (K: helyébe <tis> tekintetes)
- 16–17 kezdte most keresni. (K: kezdte most a szemével keresni.)
- 18 meghúzódva ifjabb Andrassy (K: meghuzodva <a közepen a miniszterelnoki hata mogotti padsorban> ifjabb Andrassy)
- 20 homlokán nyugalom (K: homlokán <a vidamság m> nyugalom)
- 21 De most Szapáry (K: De <mar> mar Szapary)
- 24 locsogjatok a hátam (K: locsogjatok *út* a hatam)
- 26 érában nem lehet (K: aerában <csak lehet> nem lehet)
- 27–28 elmondva, csak a (K: elmondva, <rovid tomor csak> a)
- 28–29 arcú államférfi kissé túl gyors (K: arcu <miniszterelnok> államferfi <gyors> kisse tulgyors)
- 30 A program rövid, tömör és változatos, mint egy (K: A <kormány> programm<ja tömör tapintatos es> rovid tomör <volt> es <?liberalis?> változatos <az a hely> mint egy)
- 31 egy kedvenc virágot (K: egy <vi> kedvenc viragot)
- 32–33 szakítani. (*Még tán Schwarcz Gyula is tűzhet belőle a lyukába egy rezedaszálat.*) Tetszett (K: szakítani. Tetszett)
- 34 jobboldalon az a kijelentés (K: jobb oldalon azon kijelentes)
- 34–35 legnagyobb hatást, hogy (K: legnagyobb <tetszest> hatást hogy)
- 36 Az egyes pontoknál (K: <hogy az irány a régi marad. Kitérő tetszest aratott a jobboldalon.> Az egyes pontoknál)
- 37 néhányszor bölintgatott (K: nehanyszor <ingatta> bolintgatott)
- 37–38 egyszer annyiszor (az ő (K: egyszer annyit (az o)
- 38 szélsőbali szájából (K: szélsőbali<<ak is <.....> nel>> szajakból)
- 39–108 : 2 »Úgy van. De a legnagyobb szerencséje mégis a hármas szövetségnek van, mert azt Szendrey Gerzson is jónak tartja. (K: „Úgy van”).
- 108 : 4 midőn hirtelenül előbuggyant (K: midőn <varatlanul előrepen> hirtelen elobuggyant)
- 6–7 honossági törvény (K: honossagi <torvent> törvény)
- 10 szélsővidék vig gyerekei (K: szélsővidék <<matador <...> ?puhany? <...>> vig gyerekei)
- 13 Hoitsy melabúsan (K: Hoitsy <szomoruan> melbusan)

- 108 : 14 intene a miniszterelnöknek: »*Oly fiatal és már így beszél.*» (K: intene a miniszterelnököt: „*Mire való az? Mire való?*”)
- 15—20 megjelenje a miniszterelnököt. *És ezzel be volt a hivatalába iktatva. A kibontott zászló a régi színekkel lengett. Még csak az hiányzott, hogy az ellenzéki vezeték is beleüssék azeket a nyelvébe.* Irányi Dániel (K: megjelenje a miniszterelnököt. < s most a ve > *Most következtek a vezeték.* < Irányi Daniel felállt s körülbelül szepirodalmi extratumban ezeket mondá: Mi I Daniel meguzenjuk önöknek a haborut de meg most ne lövöldözzünk mert meg nincs puskaporunk hanem lesz >> < < s elmondta hogy < > a haboru nem szunik meg, de lövöldözés ma meg nem lesz mert ahhoz puskapor is kell >> < Sokkal nehezebb volt az Apponyi Albert szerepe; o neki azt kellett volna kifejeznie > Irányi Daniel)
- 20 felállt, s ha jelvényekkel (K: felállt s ha < > jelvényekkel)
- 22 elővonta rozsdás Alvinczijét és így szolt: »A háború (K: elővonta tegzét es így szolt: < Ezt hozom > „A háboru)
- 23—24 lesz lövöldözés. (K: lesz lövöldözés < (Hanem majd lesz mihelyt eszembe jut valami) > (*Ma meg a Gabor fju se kezd meg a hancurat.*))
- 26 ott van, keze (K: ott van < kezét > keze)
- 27 kenyér, a barátság (K: kenyér < volt > a barátság)
- 27—28 kiszámítással odasiklott: a fegyverhez, hogy csörömpöljön (K: kiszámítással < odacsapott > odasiklott a fegyverhez < s az megcsördült > < mire az megcsördült harsanyan > hogy csörömpöljön)
- 29 biztatott, mosolygott, (K: biztatott, < kevely volt > mosolygott)
- 29—30 mosolya fanyar volt, (K: mosolya < rideg > fanyar volt)
- 30 de a haragja mosolygós volt. (K: de a haragja < enyhe > mosolygós volt < < . . . > > a vege az, hogy partja nem hagyja el a padokat.) < Utana Ugron Gabor >)
- 31 Szapáry Gyula megfelelt (K: < Utana > Szapary Gyula < legott > megfelelt)
- 32 Tisza fejbólongatva hallgatta helyéről, de midőn (K: Tisza < nagy elvezettél > fejbólongatva hallgatta helyéről < csak egyetlen egyszer rezsent fel azonban mikor Szapary > de midőn)
- 34 generális ijedten (K: generalis < — No, hat mar megint viszszaikerültem > ijedten)
- 38 Tiszára, s mosolyogva (K: Tiszara s < edes > mosolyogva)
- 109 : 1 — Nemcsak a Tisza irányát, de (K: — Nem csak < az irányát > a Tisza irányát de)
- 4—5 ellen, egy huszáros fordulattal megkardlapozva (K: egy < ket > huszaros < vagással > < mozdulattal > fordulattal < meg nem > megkardlapozva)
- 5—6 sor között a K-ban két kihúzott szó olvasható: < Mire Szilágyi >

Lap Sor

- 109 : 7 heves ütközet fejlődik, egyet (K: heves <adaz> ütközet <<lesz, beleugrott a <vitaba> s egy <.....> ható fejtegetésével lehütötte>> egyet)
8 legott lelohadt (K: legott <lecs> lelohadt)
8 lett: s a Ház (K: lett: <<.....> nem maradt több>> s a Ház)
9 ebédelni. Különösen a mamelukok (K: ebédelni. <A mamelukok> Kulonosen a mamelukok)
22–23 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <— A legmegnyugtatóbb volt — mondak>

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 106 : 8 *Ez a Szilágyi befolyás!* — az igazságügy-miniszter híres volt puritán, a külsőségeket megvető nézeteiről.
16—17 *Az új ember, gróf Bethlen András* — a kabinet egyetlen új tagja az új földművelésügy-miniszter volt.
19—20 *Szapáry Gyula lemondásával a mandátumról* — a parlamentarizmus szabályai szerint ha valaki képviselőből miniszter lett, új mandátumhoz kellett jutnia.
21 *Hol választják meg szegényt?* — a humoros közbeszólás lejegyzésre nem került a KNaplóban.
107 : 24—25 *Ne locsogatok a hátam mögött!* — *Eleget hallgattunk a régi érában...* — a párbeszéd a KNaplóban természetesen nem került lejegyzésre, MK a hangulat érzékeltetésére illesztette karcolatába.
38 *(az ő mehetnékje sokkal nagyobb)* — MK ironikus megjegyzése Fenyvessynek a kormánypárthoz húzó érzelmeit célozta.
108 : 1—2 *azt Szendrey Gerzson is jónak tartja* — Szendrey Gerzson MK egyik kedvenc ellenzéki alakja, akit sokszor használt fel arra, hogy a szélbali pártot humoros megvilágításba helyezze.
8 — *Szégyen — kiáltó közbe Helyf* — a közbeszólást a KNapló is megőrizte (ld. i. h. 230. l.).
9 *Irányi múlt pénteki beszédével előnyben van.* — Emlékeztetés Irányi márc. 13-i (csütörtöki) felszólalására, amelyben Tiszát leköszönése alkalmával erősen támadta.
14 *«Oly fiatal, és máris így beszél»* — a közbeszólás lejegyzésre nem került a KNaplóban!
22 *Alvinczi* — régi típusú puska; MKnál a korszerűtlenség szinonimájaként is szerepel.
33—34 *Még csak egy nyilatkozatot kötelességem tenni t. Ház, és ez az* — Szapáry miniszterelnök beszédét újraolvasva nyilván javított a szövegen, mert a KNaplóban ez áll: *«A másik, amiért Polónyi képviselő úr beszédére válaszolnom kell, az a kifogás, hogy...»* (ld. i. h. 237. l.)

Lap Sor

- 109 : 6—8 *Szilágyi . . . egyet loccsantott roppant tudásából a harapózó tűzre* — az igazságügy-miniszter az angol parlamentarizmus példáit fejtegette felszólalásában. (I. h. 235—236. l.)
- 11—13 — *Hát benneteket ugyan mi nyugtatott meg?* — *Az Apponyi beszéde . . .* — a párbeszédet MK feltehetőleg a Ház folyosóján hallhatta.

A TÖBBSÉG

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/1 124—128 folio
M *Pesti Hírlap. 1890. március 28., 12. évf. 86. sz. (1., 2. l.)*
Vezércikk. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kézitról

MK a cikket tíz különböző nagyságú fogalmazási papírra írta, a K 4. lapjától a nyomdában idegen kéz ceruzás számokkal látta el a K lapokat, 1, 2, 3, 3 1/2, 4, 4 1/2, 5, 6, 7, 8, 8 1/2, 9, 10 arab számokkal jelölve az egyes szétvágott részeket. Ugyanaz az idegen kéz adta meg a nyomdának a szedési utasítást is: »g.d.«, illetőleg a MK adta rovatmegjelölést: »(A Pesti Hírlap eredeti tárcája)« pedig kihúzta.

A K javításai az átlagosnál alacsonyabb számúak. Ez arra mutat, hogy MK végiggondolta mondanivalóját, és cikkét valószínűleg nem a szerkesztőségben írhatta meg. Külön felhívjuk a figyelmet, hogy a cikkbe szőtt két önmagára utalást a 110 : 5, illetőleg a 111 : 36 sorokban — a K tanúsága szerint — utólagosan szúrta be a K-ba, tehát ez az önhivatkozás inkább a rejtőzködés, mint az önmaga személyének fokozottabb előterbe való állításának eszköze ebben az esetben. Ezzel a két, Mikszáthra való hivatkozással véglépp elterelhette az olvasó gyanúját a szerzőséget illetően. Ezt annál is inkább megtehetette, mivel az eltelt években nem szerepelt a vezércikkrovatban.

Valószínűleg maga végezhetette el a cikk szedésének nyomdai javítását is, erre utálnak a következő sorokban észlelhető utólagos javításai: 111 : 10, 112 : 33, 113 : 7, 116 : 5, 116 : 11—12.

Mikszáth számvetése a válság vihara után

Mikszáth Kálmán *A többség* című vezércikkével alig két héttel a szabadelvű pártot ért magyarányú és nyilvános megrázkódtatás után egy olyan műfajú írásban összegezte véleményét, amelyben biztos lehetett afelől, hogy senki sem gyanítja, hogy ki lehet a Pesti Hírlap

vezércikkének szerzője. Mint a fentiekben jeleztük, ezt a rejtőzködést még azzal is megtette, hogy utólagosan két ízben is beleszúrta a Scarronra, illetőleg Mikszáthra való hivatkozást.

Ez a biztosított rejtőzködés arra a feltételezésre csábít, hogy Mikszáth ez alkalommal nem csupán a saját véleményét akarta elmondani, hanem a Tisza lemondását követő válsághangulatban kibontakozó csoportosulások egyikének óhajtott szószólója lenni. Az elkövetkező hónapokban tett megjegyzései, allúziói arra utalnak, hogy a szabadelvű párt összetételét elemző fejtegetései (113 : 24—114 : 28) során önmagát a „nyolcvan, „legitimista”, a Tisza-Ház személyes híveit (113 : 32) közé sorolja. Ez volt az a rétege a pártnak, amelyet a legtöbb melegséggel, a legnagyobb elismeréssel jellemeztek, míg a többiek esetében kisebb-nagyobb mértékben utat engedett az ironia, a csipkelődés „fegyverének” is.

Eppen ezért ezt a cikket egy olyan belülről felvázolt helyzetképnek tekinthetjük, amely összefoglalja az elmúlt két-három hét belső megrázkódtatásának minden jelentősebb fordulátát, amely — minthogy egy bukott politikus mögé felsorakozott személyes hívekből álló csoport véleményét tükrözte — a tárgyilagosság látszatát keltő tálatásban adja elő álláspontját olyan formában, hogy úgy tűnhetett az egykorú olvasó előtt, hogy egy a pártban felülemelkedő személy lehetett az anonim vezércikk szerzője. És ezt a célját Mikszáth cikke teljes egészében el is érte.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 109 : cím és az 1 sor között a K-ban <A Pesti Hírlap eredeti tárcája> rovatmegjelölést ceruzával kihúzták!
„ 16 Mihály, rá lehetne (K: Mihály <ral> ra lehetne)
110 : 3 imádságait is? (K: imádságait is. <Mert neki is szükségesek a szabadelvű politikához melyben a rossznyelvek szerint csak az imádság tartja a szabadelvűséget.>)
4 szemüvegét csúszassuk fel (K: szemüvege<n keresztül>t csúszassuk fel)
26 származtak. Tisza gróf (K: származtak. <Es> Tisza gróf)
32 maguk a képviselők (K: magok a képviselők)
34 tagjai közül, akkor is (K: tagjai közül <körülbelül a következőleg ut ki a szavazás rendje> akkor is)
111 5—6 alakok vezetik (K: alakok <?addig?> vezetik)
9 némelyek hiányzanak (K: némelyek <?van> hiányzanak)
10 szükségesek. *Demoszthenesz* kavicsokat (K: szükségesek. *Cicero* kavicsokat)
35 A teremből ezalatt (K: A teremből <kij> ezalatt)
36 Ákosok és Rónai Jánosok (K: Ákosok es <Bornemissza Adamok vagy masok> Ronai Jánosok)
37—38 ezektől kérdezte (K: ezektől <?kerdeztek?> kérdezte)
39 meg se mozdult. (K: meg se <mocant> mozdult)

- 112 : 2 ütközött. Olyan volt (K: ütközött. <S azonfelül> Olyan volt)
 3 nőna, dermesztő (K: nőna <orok> dermesztő)
 3—4 rivalitásokat, az irigységet (K: rivalitásokat <<melyek-
 nek csirái <ben> benne vannak a mameluk szivekben is>> az
 irigységet)
 5 fazekak szagát (K: fazekak <?szivargo?) szagát)
 9—10 úgy találta kidomborodva (K: úgy találta <s e> kidom-
 borodva)
 16 némely lapok, arra nézve, mint (K: némely lapok <sok függ>
 <e kérdésnek> arra nevezve mint)
 17 érintkezési mód (K: érintkezési <módtól> mód)
 18 csekély befolyású lesz. (K: csekely <befolyású dolog lesz. A
 kabinetnek> befolyású lesz.)
 19—20 klikk-alakulásra; és ebben van némi veszedelem. (K: klikk
 alakulásra; <egy esz> es ebben van <is> nemi veszedelem)
 20 ellentétes elemekből (K: ellentetes <?tarka?) elemekből)
 21—22 Barossé, a kabinet teljes (K: Barossé <a teljes> a kabi-
 net teljes)
 22 kizárják. Lehet-e (K: kizárják. <<Baross es Szilágyi <.....
> a szurkesegből. Weker>> Lehet e)
 23 minden ízében (K: minden <izz> izében)
 23 nagy politikai (K: nagy <gondola-> politikai)
 30 elhelyezkedést. Csáky gróf (K: elhelyezkedést. <Szapary
 grof> Csaky grof)
 „ 33 felülmúló parlamenti (K: felülmúló *fenyes* parlamenti)
 „ 39 hogy amint így (K: hogy <ily> amint így)
 113 : 7 parlamentarizmusában van valami (K: parlamentarizmusá-
 ban meg <mindig> van valami)
 11 ütni. Ilyen főnök (K: ütni <Ez most> Ilyen főnök)
 19 Ez mondatik (K: <Mindenekelott vessunk egy tekintetet e
 partra. Kiket latunk ott?> Ez mondatik)
 „ 31 és fázna Csáky (K: és <felnek> fázna Csáky)
 114 : 1 temetve valahol (K: temetve <?nap> akkor valahol)
 5 otthon vagyounknál (K: otthon <az> vagyounknál)
 8 akadályt. Lézeng négy (K: akadályt. <Van vagy> Lezeng
 negy)
 14—15 kell semmi. A miniszterektől (K: kell semmi <<egyeb
 mindössze <meg arra> <.....> dolgoznak még hogy
 a miniszterek menjenek el <....> a temetésükre.>> A mi-
 niszterektől)
 17 alak, akik mikor (K: alak akik <a politika> mikor)
 19 repce vagy a (K: repce <meg> vagy a)
 20 otthon a megyei (K: otthon a <roko> megyei)
 26 cigarettát elszíni. (K: cigarettát <elszinni> elszíni.)
 26 legyen hol (K: legyen <hova menni> hol)
 31 Talán a liberális (K: Talán <.....> a liberális)
 33 liberalizmus az. Horváth (K: liberalizmus az. <A hany em-
 ber, annyi fölfogás.> Horvath)

Lap Sor

- 114 : 37 Az egyik abban (K: Az egyik <ugy> abban)
- 115 : 4 harcba szálljon. (K: harcba <!lehetne vinni?) szálljon)
- 10 többség erdején (K: többség <....> erdején)
- 16 tehát most (K: tehát <a> most)
- : 19 Megvannak, tessék hát (K: megvannak, <tehát> tessék hát)
- 25 száraz-dajkái. Sűghatnának-bűghatnának (K: száraz-dajkái <Gorcsó vizsgálat alá vehetnek> Sűghatnak bűghatnak)
- 27 Boncza-mozgalmat (K: Boncza- <....> mozgalmat)
- 28 vegyük őket (K: vegyük <ezeket> őket)
- 28—29 alá, ha ezekben rejlik (K: alá. <Mi lehet a> ha ezekben rejlik)
- 30 A Hegedűs-féle értekezlet (K: A Hagedűs féle <konferencián mi történt? Az> értekezlet)
- 30 fölvetette, mit (K: fölvetette <hogy> mit)
- 33—34 mert ők a párt (K: mert <ezek> ok a part)
- 36—37 folyt, határozat (K: folyt, <de> határozat)
- 39 konferencián az »István (K: konferencian <mit gondolnak> az „István)
- 116 : 1 mit határoztak? (K: mit <történt> határoztak?)
- 5 ott bizonyára (K: ott bizonyosan)
- 10 Így állunk; a párt (K: <Ugy> Így <all ez a kérdés> állunk, a part)
- 11—12 kormány bizvást kezdheti redukción (K: kormány bizvást <kezd> kezdheti azon a redukcion)
- 15 Szeppen a mamelukság, de erre az ijedtségre (K: <Ettől minden mameluk megre> <ez a mamelukság> Szeppen a mamelukság, de erre az ijedtségre)
- 16 mert az anélkül is (K: mert az <Szapáryt amugy> anélkül is)
- 16 támogatja Szapáryt. Az, hogy (K: támogatja Szapáryt <akinek rokonszenves beköszöntője jó hatást tett.> Az hogy)
- 18 természete, olyan (K: természete ilyen)
- 19 bele; olyan (K: bele; ilyen)
- 22 Szerencsére nem sokáig (K: Szerencsére <nem sokáig legfe> nem sokáig)
- „ 29 kormány ilyen (K: kormány <gondol> ilyen)
- „ 30 vetni, a gyengébbek (K: vetni <persze> a gyengébbek)
- „ 37 akkor miért nem nyúl (K: akkor <nyuljon> miért nem nyul)
- 117 : 2—3 feloszlátása már mint terv is, akár az irrigator (K: feloszlátása <talán mint> mar mint <terv is mint> terv is, akár az irrigator)
- 5 lagymatagságot, ha pedig (K: lagymatagságot <mert vegrehajtott tény> <tény egy egészen új Hazat> ha pedig)
- 5—6 megtörténnének a választások (K: megtörténnének <az új> a választások)
- 6—7 bizonyosan tetszetősebb (K: bizonyosan <melegebb lenne valamivel, de egy csöppet se megbízhatóbb> tetszetősebb)
- 7—8 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <<De mindaz, amit az egész cikkben <.....> fecsegés>>

- Lap Sor
- 117 8 *akadémikus ... akarom* (K: *akademikus* <<bar <...> merőben felesleges>> *akarom*)
- 12 *utolsót sok ideig, mely a liberális* (K: *utolsót* <mely> *sok ideig* <akti> *mely a liberalis*)
- 14 *magaviseletéből származhat* (K: *magaviseletből* <er> *származhat*)
- 15—16 *megrepedezik, széteshet.* (K: *megrepedezik, széteshet* <ap-ro cserepekre> <tördelve.>)
- 17 *Azért terheli kétszeres* (K: *Azert* <van> *terheli kétszeres*)
- 18 *kormányozzon (amihez szintén kell egy kis egyetértés), de még erre* (K: *kormányozzon hanem* <.....>) *(amihez szinte kell egy kis egyetertes)* <(de a mint némelyeknek) de meg erre)
- 22 *Pedig e pártra, bármily elaggott* (K: *Pedig* <<erre az <.....>> e *partra bármily elaggott*)
- 23 *van ennek az országnak* (K: *van ennek* <a *nemzedéknek*> *az országnak*)
- 24 *még egy jobb,* (K: *mig* <egy másik lesz> *egy jobb*)
- 25—26 *sor között a K-ban kihúzott mondat található: <<Bar tamadna minel előbb (mert a vak is belatja hogy e <oglo> konglomeratum)>>*
- 26 *A többségekre könnyű* (K: <Mert a> *A többségekre* <konny> *konnyu*)
- 27—28 *megvannak az eleven, életképes minoritások, kések minden percben a többségek* (K: *meg vannak az* <.....> *eleven életkepes* <kis> *minoritasok* <de itt nem itt hol ? vagyon?> <de itt ahol nincs ho> *keszek* <tobbsege> <tobbsegekben atvenni> *minden percben a tobbsegek*)
- 29 *csak ez az egy* (K: *csak* <a *tobbseg van meg*> *ez az egy*)
- 30 *szemünk fényére.* (K: *szemünk fényere* <mivelhogy a tobbseg mint>)
- 31—32 *Én is el tudok képzelni egy külön szabadelvű pártot ennél, de* (K: <Tudunk> <Tudok en ennel> *En is eltudok képzelni egy külön szabadelvű partot* <is képzelni> *ennel de*)
- 32 *vegyük — nem lévén* (K: *vegyük* <mivelhogy> *nem leven*)
- 33 *kávét, amelyből* (K: *kave* <hogy> *a melyből*)
- 34 *Jávából, Kubából. A tengeren* (K: *Javából* <Ceylonból> *Cu-babol* <Itthon csak ez van s a mig jobb> *A tengeren*)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 109 : 2 *flosculus* — szóvirág
- „ 3—4 *Hannibál József mondása.* — *Madách Imre* »Az ember tragédiája« c. munkájának XIV. színében az *Eszkimó Ádám*-hoz intézett panaszában hangzik el: »Ha isten vagy, tegyed,

- könyörgök, hogy kevesebb ember legyen s több fóka.« — MK más írásában is ironikus felhanggal aposztrófálja Madáchot »bizonyos nógrádi földbirtokosok«-nak (ld. Krk 75. köt. 82. l.).
- 109 : 17—19 *Jókai kedélyének borúja se kitalálhatatlan titok: hogy éppen őt rendelték az istenek a Tisza megbuktatására, aki mindennap imádkozott érte.* — MK utalására a korabeli lapokban nem találunk hírcikket. Klein Ödön »Tiszától—Tiszáig. Visszaemlékezések és adalékok« Bp., 1922. c. munkájában a következőket írta: »Ma talán csak kevés ember tudja Tisza Kálmán lemondásának igazi okát. Honossági törvény, obstrukció nem ingatta volna meg állását. Megesett azonban a baj, hogy Jókai paktumot kötött Polónyi Gézával, Tisza tudta nélkül, az obstrukció leszerelésére. Ára pedig ennek az volt, hogy Tisza tegyen kijelentést arra, hogy novellát fog behozni Kossuth Lajos magyar honossága érdekében. Tisza Kálmán a világ összes kincséért sem dezavualta volna hűség barátját, a nemeslelkű nagy poétát. Feláldozta inkább állását novelláért, paktumostul, mindenestül együtt, lemondott és elment „közkatonának” vissza a pártjába.« (I. h. 25. l.) — Klein Ödön negyven év távlatából közzétett visszaemlékezése mindenestre azt a feltételezést megengedi, hogy Jókai tehetett lépéseket a függetlenségiükkel való egyezkedés felé.
- 110 : 8—10 *Andrássy-anekdota.* — A MK felidézte történetet nem szerepel a Szóts-féle Andrassy-adoma kötetben.
- 19—26 *Tisza visszavonulása a pártvezérség posztjára.* — A korabeli sajtóban a válság hírére hasonló kombinációkat lehetett olvasni, de ennek Tisza maga vetett véget, ld. MK *A közlegény* c. írását a jelen kötet 99—100. lapján és a bevezetőben a márc. 13-i klubban tartott búcsúbeszédét, melyből idézünk a bevezetőben a 223—224. lapon.
- 26—28 *Tisza Lajos és Csernátony véleménye.* — Hasonlóan emelte ki szerepüket MK *A kormányválság* c. karcolatában (e kötet 101. l.).
- 31—35 *Szapáry Gyula magatartása a véderővitában.* — Hasonlóan jellemezte Szapáry magatartását MK *A kormányválság* c. cikkében a 102. lapon.
- 111 : 31—112 : 6 *Tisza irányító módszere.* — Az évek folyamán MK több alkalommal leírta a folyosóról az ülésterem eseményeit nyomon követő Tisza módszerét.
- ” 8 *komprehenzív* — összefogó, átfogó
- 112 : 3 *nóna* — szerzeteseknél a déli ima ideje
- ” 35 *kollizió* — összeütközés, érdekellentét
- 113 : 8 *»Barbarenscheft* — barbárok főnöke
- 115 : 18 *elszakotótroz* — elvárászol, eltüntet
- 23—24 *elövehetnék a Kemény János—Beniczky-féle értekezletet* — a megbeszélésről szóló híradást *A kormányválság* c. karcolat jegyzetébe illesztettük, ld. a 308—311. l.

115 : 14 *Csendesen, gyerekek, mert be talál ütni a fizió — MK itt a mérsékelt ellenzékkel létesítendő füzidra utalt, amely még a késő őszi hónapokban is fel-felröppentett hírként szerepelt.

ORSZÁGGYÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. május 4., 12. évf. 122. sz. (2. 1.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház máj. 3-án második napja tárgyalta a királyi ítélőtáblák és királyi ügyészségek szervezéséről szóló javaslatot, általános szinten. Az ellenzéki kisebbség nevében (az előző napiak: *Polónyi Géza, Holló Lajos, Veszter Imre* stb. után) *Csatár Zsigmond* és *Mocsáry Lajos* képviselők szólaltak fel. *Csatár Zsigmond* felszólalásában konkrétan felsorolt néhányat azok közül a törvénybe foglalt elhatározások közül, amelyek nézete szerint módosításra szorulnak. Így beszélt a kisebb polgári peres eljárások megváltoztatásáról, melynek következtében az érdekelték nemcsak alakilag, de anyagilag is fellebbezhetnének; kérte a kereskedelmi és váltótörvény revízióját, a becületsértés polgári per tárgyává tételét. Példákkal illusztrálta, hogy az igazságügyi apparátusban feleslegesen nagy a bürokrácia, szót emelt a protekcionális rendszer ellen. *Mocsáry Lajos* a decentralizációs törekvésekről úgy nyilatkozott, mint tüneti kezeléstről, a központi irányításról szólva pedig megállapította, hogy az a bírói függetlenséget sérti. *Szilágyi Dező* az elmúlt két nap szónokainak alaposan és szakmai részletekbe menően felelt. Megindokolta, hogy miért nem lehet Magyarországon bevezetni az esküdtszéki rendszert; miért nem ítéltet véglegesen az a bíróság, amely elé a vitás ügy először került; miért indult ki a kormány reformpolitikájában a decentralizáció elvéből; miért nem kell a bírói szervezetről szóló tárgyalást a perjog megalkotásának megelőznie; miért van a törvényjavaslatban a sok felhatalmazás. Az igazságügy-miniszter és *Polónyi Géza* képviselő személyes hangvételű vitája után a Ház egyhangúlag elfogadta a törvényjavaslatot a részletes vita alapjául. (KNapló 1887—1892. XVIII. köt. 35—53. l.)

*

MK-nak hosszú idő után jelentkező parlamenti beszámolója furcsa szerkezetű írás. Bevezetőjében jelen időben ír a cikk megjelenése utáni napon tárgyalandó tanácskozás elképzelt eseményeiről (ennek tudható be, hogy az általa említett beszédek közül csak Falk Miksa parlamenti felszólalása hangzott el, Boross Béné nem), szokásos lekeresztő záradéka pedig teljességgel hiányzik: a karcolat *Szilágyi De-*

zsó beszédével párhuzamosan, azzal szinte egy időben fejeződik be. MK a rossz szónokok beszédei alatt gyakori beszélgetések leírásával tért napirendre az ellenzéki képviselők szónoklatai felett, annál nagyobb lelkesedéssel festette azonban az igazságügy-miniszter felszólalása körüli izgalmakat, amelybe Tisza Kálmán alakját is belevonta.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 118 : 9—10 *Legfeljebb még Boross Béni ereszt meg egy panaszos orációt — a feltételezett szónoklat a valóságban nem hangzott el.*
- 10—12 *Bokus Zsigmond átjön a főrendiházból . . . Végh Aurél pedig a karzatról fogja hallgatni Vásárhelyi Bélával együtt az aradi gyásznapot. — az Arad sorsát szívükön viselő képviselők ottléte a jövő idő miatt a szokottnál is kevésbé igazolható.*
- 29—31 *(Ami azt jelenti, hogy sokkal időszerűbb lett volna a Horvát Boldizsár idejében.) — Horvát Boldizsár 1867 és 1871 között volt igazságügy-miniszter.*
- 33 *dezinficiál — fertőtleníti*
- 119 : 13—14 [Polónyi] *többször beleszólt a miniszter beszédjébe — A KNapló tanúsága szerint Polónyi Géza tizenegy alkalommal szakította meg közbeszólásával Szilágyi Dezső beszédét. (KNapló, i. h. 43—53. l.)*
- 14—16 *Szilágyi elfogta [Polónyitól] a felígelt elmorgott szavakat is, s olyan lövegeket dobott érték vissza — Szilágyi Dezső hosszú felszólalásának több fordulatát kommentálta Polónyi olyan közbeszólással, amelyre Szilágyi azonnal reagált. Jellemző példaként megemlíthetjük a következő helyet: SZILÁGYI DEZSŐ: ». . . A törvényjavaslatban pedig meg van mondva, hogy minden főügyész a maga kerületében a törvény által felruházott hatalommal él. Ezt, t. képviselőtársam [ti. Polónyi], azt gondolom, elfelejtette és bár ebben az alakban támadta meg a javaslatot, egy kis utánolvasással mégis más meggyőződésre jutott volna. POLÓNYI GÉZA: Ez ám mesebeszéd. (Élénk derűség.) SZILÁGYI DEZSŐ igazságügy-miniszter: Ilyeneket mondani könnyű — kivált utánzásból (Derűség jobb felől.), hanem igen nehéz lesz majd helyt állni érettök. (Tetszés jobb felől.) . . .» (I. h. 49. l.)*
- 17 *»Szegény Kozareket akasztják!« — Ebben az időben Kozarek János volt a hóhér.*

ORSZÁGGYÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. május 6., 12. évf. 124. sz. (1., 2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

Máj. 5-én a képviselőház napirendjén a királyi táblák és főügyészségek szervezéséről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása szerepelt. Az ülés hosszú és egyhangú volt. *Falk Miksa* az aradi tábla felállításáért, *Bujanovich Sándor* eperjesi érdekekért szólalt fel. *Jókai Mór* Kassa, *Gaál Jenő* újból Arad, *Varasdy Károly* Szombathely mellett szólott. *Fabiny Teofil* felszólalásában elvetette a javasolt eperjesi, aradi és szombathelyi táblákat; Győrrel szemben azonban riválisként Sopront állította. Ezután már csak *Ziskay Antal* beszélt a megátadott Győr, valamint felszólalása utolsó szakaszában, *Polónyi Géza* Besztercebánya érdekében. *Polónyi Géza* a parlamenti udvariaság fokozatait elemezte, azzal a céllal, hogy *Szilágyi Dezsdé* előző napi, személyét ért bírálatáról bebizonyítsa, hogy az merő vádaskodás volt. Az igazságügy-miniszter a tábla-székhelyek vitájához érdemben nem szolt hozzá, ellenben *Polónyi* személyes megjegyzésére az előző napon mondottak szellemében válaszolt. Az ülés végén *Tisza Kálmán* egy, az igazságügy-miniszter és a képviselő szópárbját aposztrofáló és neki tulajdonított megjegyzés szerzőségét utasította vissza. (KNapló, 1887—1892. XVIII. köt. 54—82. l.)

MK karcolatában ezúttal olyan híven követte az ülés eseményeit, hogy az — szépirodalmi kvalitásain túl — az ülés rezessztájának is beillett volna. Az unalmas témát azonban most is humorral, a képviselők nevetséges, szorult helyzetéhez illő hangvétellel igyekezett el-
lensúlyozni. Beszámolójában így vált az Arad, Eperjes, Szombathely mellett felszólaló képviselők hatásában összefolyó beszéde a megszólalók karakterére nézve kifejező és találó szövegteszté, így nyertek az egyes képviselők jellemző arcélt. A Szilágyi—Polónyi kontroverziát MK a szombati karcolatában megütött hangon írta le, pillanatig sem hagyva kételyt az igazságügy-miniszter iránti mély rokonszenvéről és tiszteletéről.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 119 : 9—10 *s ügy lebegett ott, mint a délibáb kétszeres, háromszoros nagyságban* — a felszólaló képviselők túlzásai nagyok és általánosak voltak.
- 16 *Lőporfüst és ágyúk zengése közt* — utalás Falk beszédének egyik fordulatára, amely az 1848-as, Arad ellen irányított ágyúcsöveket említette. (KNapló i. h. 57. l.)
- 120 : 6 *Hátuk mögött Haluska János vérbenforgó szemével* — A parlamenti műnyelvben a »Haluska János« változatlanul a választópolgárt jelentette. A korábbi évek szokásához híven,

- az ilyen, az egyes városok aspirációi fölött döntő szavazáson a választók meg szoktak jelenni a parlament karzatán, és onnan közvetlenül figyelték megválasztott képviselőjük érdekükben folytatott hadakozását.
- 120 14 *nonchalance* — hanyagság, nemtörődömség
 15—16 *de úgy, hogy a rivális Kassára esett beszédeből minden fény* — a valóságban: a képviselő úgy érvelt Eperjes mellett, hogy azzal Kassát sem kisebbítette.
 17—18 *gyorsan Kassa pajzsát tartotta az eperjesi dárda elé* — MK szó szerint utalt Jókai egy beszédfordulatára, amelyben *Kassa pajzsát és Eperjes dárdáját* említette. (I. h. 61. l.)
 33 *„Most tessék beszélni!”* — a feltételezett gondolat természetesen csak pszichológiai szempontból valószínűsíthető.
 37 *„Ne ismételve, ne ismételve!”* — a közbeszólás lejegyzésre nem került.
- 121 : 7 *aperçu* — szellemes mondás; megjegyzés; észrevétel.
 12 *„Tisza volt!”* — a közbeszólás elhangozhatott, mert válaszában Tisza reagált a közbevetésre. (I. h. 82. l.)
 14—20 Tisza felszólalása és a közbekiáltott megjegyzés. — A KNapló tanúsága szerint Tisza Kálmán a következőket mondotta: *„T. Ház! (Halljuk, halljuk!) A tárgyhöz legalább most, nem kívánok szólni. Azonban, midőn Polónyi képviselő úr felhozta azt a tréfásnak tartott mondást, hogy különös dolog, mikor a Háznak két leggorombább embere egymásnak felolvasást tart az illemről, hallottam nevemet közbekiáltani, mintha ez a mondás tőlem származott volna. (Ellentmondás bal felől. Felkiáltások jobb felől: De igenis így történt!) ... a megnevezett uraknak legalább is egyikét — nem mondom, hogy mind a kettőt, de legalábbis egyikét — azon kifejezésre, hogy a Háznak leggorombább tagja teljesen méltatlannak tartom. (Élénk derűtség jobb felől. Felkiáltások bal felől: Melyiket?) Mondom, hallottam ezt én is, ismétetem, mintegy mindnyájunk által ismert és nem ezen párthoz tartozó képviselő úr mondását. Tőle származik a mondás: nem tudom egész biztosan, mert nem tőle hallottam; azt azonban ismétlem, hogy tőlem nem származik és azért azt az imputációt, mintha tőlem származnék, visszautasítom. (Élénk helyeslés jobb felől.)»* (KNapló, i. h. 82. l.)

A MAI ÜLÉS

- K** OSZK Kézirattár. Fol. Hung. 2169/4 132—133 folio.
M *Pesti Hírlap. 1890. május 7., 12. évf. 125. sz. (2., 3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában feldarabolták, és A, B, C, D betűkkel jelölték az egyes részeket. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának az utasítást: »borgis ritkítva«, de ezt idegen kéz áthúzta, és a bal felső sarokba felírta: »garm«.

A fogalmazáskor MK az átlagosnál kevesebbet módosított a kéziraton, a korrektúra alkalmával még kisebb módosításokat tett a következő sorokban: 121 1, 121 : 6, 123 : 4, 123 : 15—16.

A parlament üléséről

Máj. 6-án a képviselőház folytatta a királyi ítélőtáblák és a királyi főügyészségek szervezéséről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalását. Elsőnek *Nagy István* szólalt fel, aki Sopron érdekeit védte Győrrel szemben. Utána *Halassy Gyula* beszélt Beszterce mellett; *Boross Béni* Arad érdekében (Falk Miksa javaslata mellett és Fabiny Teofil véleménye ellen) érvelt, majd báró *Roszner Ervin* Nagyvárad előnyeit hangsúlyozta Araddal szemben. *Bolgár Ferenc* és *Goda Béla* Sopron, illetve Győr zászlóival megívott szópárbaja után *Kaas Ivor* még egyszer Besztercebánya előnyeit taglalta. A vita első felében elhangzottakat *Chorin Ferenc* előadó összegezte. Beszédében érdemben csak a besztercebányai javaslatra reagált — elutasítólag. *Szilágyi Dezso* szavazás előtti zárszavában néhány, a vitában fölvetett érvelt cáfolt. Tagadta, hogy az önálló királyi táblák hozzájárulnának Erdély elkülönüléséhez, de még az erdélyiek szubjektív különállási érzületéről is úgy nyilatkozott, mint ami kihalóban van. Cáfolta, hogy a kolozsvári, marosvásárhelyi, debreceni, nagyvárad, temesvári, szegedi táblák úgymond: »egy rakáson vannak«; elutasította a feltevést, hogy a királyi táblák kijelölésekor a magyar népességnek valamiképp is kedvezményeket akartak volna juttatni. A felvidéki panaszokra, mely szerint a térképen nagy területek maradnak tábla nélkül, a terv összefüggéseire koncentrálni felelt. A szavazás során minden képviselő javaslatát elvetették, és a tervet eredeti alakjában fogadták el. A második szakaszból is csupán egyetlen apró módosítás került a törvénybe. *Kubinyi Árpád* javaslata szerint a királyhegyi királyi törvényszéket Kassa helyett a pozsonyi Királyi Táblához csatolták. (KNapló 1887—1892. XVIII. köt. 83—105. l.)

*

MK beszámolója többszörös visszautalások között pergeti az ülés eseményeit. Az exponáló, fölvezető szakaszban például egyetlen ironikusan felvillantott ellentétre építi mondanivalóját. Összeveti a költségvetési vita idején elhangzott túlzott panaszokat a mostani, a »hazabeszéleési mámorban« megrészegült képviselők délibábos leírásaival. A miniatűr tájportré jól példázza MK módszerét: gyakran élt

a beiktatott rövid helyzetképek, zsánerképek, leírások eszközeivel. A vita reprodukálásában az összefüggések jobb érzékeltetése érdekében visszanyúl a részletes tárgyalások első napjára. *Bujanovics, Ziskay, Varasdy* képviselők humorosan bemutatott beszédét az első naptól eleveníti föl. A továbbiakban MK ragaszkodik a kronológiához, csupán *Kaas Ivor* és *Halassy Gyula* besztekeri szavazatait, valamint *Péchy Tamás* távozását színezi ki a maga kedve szerint.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 121 1 idegen egy büdzsé-vita (K: idegen, *ki* egy budget vita)
 „ 2 balvidék frázisainak, (K: balvidek <frazus> frazisainak)
 „ 3 kormány vasveszeje (K: kormány <vasveszozj> vasveszeje)
 „ 6 és *árverési* dobszó (K: es dobszó)
 „ 7 Kárpátoktól az Adriáig (K: Karpatoktól *le* az Adriáig)
 122 : 4–5 közt a London (K: közt <a Lon> London)
 5–6 pezseg, főséges tornyok (K: pezseg, <fölséges tornyok>
 fonséges tornyok)
 7 kéménye, mint annyi (K: keményet <meg> mint annyi)
 11 jár ide vagy amoda, az ott (K: jár <.....> ide vagy amoda
 <?meg?> az ott)
 15 gyönyörűség volt ezt (K: gyönyörűség <latni> volt ezt)
 17 ellen, pedig mégis (K: ellen, <<de hiába van az Eperjes
 <....>> pedig mégis)
 21 veterán-egyletük nincsen! (K: veterán egyletük <mégis>
 nincsen!)
 „ 34 Ivor, hogy az (K: Ivor <latvan> hogy az)
 123 : 3 a karzaton megdicsőülve (K: a karzaton <megdicsőült> meg-
 dicsőülve)
 4 amint kiállt a porondra, (K: amint *éles lándzsával* kiállt a
 porondra)
 5–6 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Goda
 Béla>
 7 még maguk (K: még magok)
 8–9 tört ki a hazabeszélési *sfuror*, s hadonászó (K: tört ki
 <egy kis vehementia> a hazabeszélési <<.....> egy kicsit
 erősebben>> „furor” s hadonászó)
 9 kicsit belehasított (K: kicsit <belehasított a Sop> beleha-
 sitott)
 10 osztrák világban (K: osztrak <....> világban)
 11 mert *sjóérzelmű* volt. (K: mert <....> „jóérezelmű” volt)
 12 Szerencsége szegény (K: Szerencseje <....> szegény)
 13 hogy Fabiny (K: hogy <?Fabin?> Fabiny)
 15 E kis összecsapás (K: E kis <rep> összecsapas)
 15–16 vita. Chorin igen csinosan előadott epilógja (K: vita.
 <Ma Chor> Chorin <..> igen csinos <beszede> <eload> elo-
 adva epilógja)

Lap Sor

- 123 : 17 melybe ezúttal Polónyi (K: melybe <egesen az eloa> <<s ne <....> a szekhelyek>> ezúttal Polónyi)
20 hogy a javaslat (K: hogy <az> a javaslat)
20—21 de hogy az lehessen (K: de <nem is lehe> hogy az lehessen)
22 mindjárt első keletkezésük (K: mingyart <epitesuknel> <epitesuk> első keletkezésük)
25 ósők — panaszolja (K: ósők — <mon> panaszolja)
26 voltak! (K: voltak! <akik>)
29—30 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <Csak Falk>
34—35 székhelynek, méltóztassanak (K: szekhelynek <álljanak fel> méltóztassanak)
37—38 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <— Ennek kell Halassy Gyulanak>
39—124 : 1 sor között a K-ban törölt szavak találhatók: <— Ennek kell>
124 : 3 ért el a követelődző (K: ért el a <ker> <...> követelődző)
6—7 Utána Szombathelyt tették a koporsóba. (K: Utana <el-essett> Szombathelyt <<....>> alá folé szegeztek a koporso)) tették a koporsóba.)
11—12 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <A szöveget nem>

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 122 : 5—6 *főnséges tornyok, hatalmas középületek merednek az égnék* — Vö. például Bujanovics Sándor beszédének ezzel a részletével: »Városias jellege, köz- és magánépületeinek díszes volta, kellemes vidéke vonzerőt gyakorolt a vidékbeli lakosokra, és így sokan választották állandó tartózkodási helyül, miáltal Eperjes társadalmi központtá is vált.« (I. h. 58. l.)
12—13 *Bluntschlit könyv nélkül tudják* — a korabeli híres közgazdasági író nevének megemlítésével is csak fokozni akarta MK az ironia eszköztárát, amellyel a képviselők az általuk képviselt város érdemeit felfokozták.
: 16 *Bujanovics Sándor még az ózondús levegőt is a serpenyőben vetette ellen* — a KNaplóban erre szó szerinti idézet nem található. De lásd: a tárgyi magyarázatok 122 : 5—6 sorára vonatkozó példát, valamint: »A város kellemes fekvése, művelt polgársága, jó tanintézetei nem egy családapát hírtak arra, hogy fiait kiképzés végett Eperjesre küldje...« (I. h. 58. l.)
21 *Mit ér, ha veterán-egyesületük nincsen!* — a közbeszólás a KNaplóba nem került be!
23—24 *Szombathelyhez közelebb van Győr, mint Győrhez Szombat-*

- hely* — a humoros megjegyzésből a KNapló tanúsága szerint annyi igaz, hogy a képviselő hosszasan fejtegette a terület egyes pontjainak Gyórhöz és Szombathelyhez való távolságát, a vasúti jó közlekedéssel is Szombathely mellett érvelve.
- 122 : 34—36 *Látván Kaas Ivor, hogy az egész vitában erre van a legkevesebb lehetőség, természeténél fogva nyomban Besztercéhez csatlakozott.* — MK, a hegyvidék jó ismerője joggal csipkedte meg a képviselőt tökéletesen irreális támogató javaslata miatt.
- 123 : 1—2 *Nagyváradon van a legtöbb bűnügy* — a Rosznertől idézett adat pontos, a képviselő a következőket mondotta: »1886—1888-ig a nagyváradai törvényszéknél 16 560 vádlott volt, míg Aradon csak négyezer, tehát négyszer akkora szám ez, ami helyben van Nagyváradon . . .« (I. h. 91. l.)
- 3—4 *a város »fogadott fiata* — Roszner Ervin 1876-tól a nagyváradai jogi akadémia helyettes, majd rendes tanára lett, így a Felvidék szülöttéként több mint egy évtizedet töltött Nagyváradon.
- 10—11 *Sopron azért kapta az osztrák világban a kerületi főtörvényszéket, mert »jó érzelmű« volt.* — a szöveg a KNaplóból pontosan: » . . . az akkori kormány . . . elismeri, hogy . . . a fölláttandó főtörvényszék székhelye Gyórt illetné meg, de miután Sopron „gut-gesinnt” város volt, Győr pedig éppen nem, ezért Győr helyett Sopronban állíttassék fel a kerületi törvényszék.« (I. h. 94. l.)
- 12—13 *Szerencséje szegény Goda Bélának, hogy Fabiny Teofil nem volt kéznél.* — Fabiny Teofil az 1887-es választások után Sopron város szabadelvű párti képviselője lett.
- 25—26 *De az ösök . . . könnyelmű, gondtalan emberek voltak!* — Beóthy Algernon megjegyzése a KNaplóba nem került.
- 124 : 3—4 *Eszerint mégis Besztercebánya érte el a követelőző városok közül a legtöbbet,* — a megjegyzés csak irányában pontos, hiszen Halassy Gyula a vitában is felszólalt.

ORSZÁGGYŰLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. május. 21., 12. évf. 139. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

Az 1890. máj. 20-i ülés MK szavaival élve valóban csak a székfoglaló beszéd volt. A vitára bocsátott honossági törvény ugyanis ésszerű mértékletes megjelenési formát kapott. A kormány részéről *Bezerédj Viktor* előadta a javaslatot, és kérte annak

megszavazását. Mellette, rajta kívül, csak *Szapáry Gyula* miniszterelnök szólalt fel, kimondva azt az érvet is, amit MK karcolatában a szájába ad (»Attól, aki az országból távol van, aki sem személyével, sem vagyonával az ország terhehez, az ország fejlődéséhez nem járul . . . a legkevésbé, amit a törvényhozás megkívánhat az, hogy a tíz év távollét alatt jelentse be a honosság fenntartása iránti szándékát . . .«). A honossági törvény ellen *Irányi Dániel*, *Helffy Ignác*, *Petrich Ferenc* és *Illyés Bálint* szólaltak fel. Irányi Dánielen kívül, aki Kossuthot név szerint nem is említette, minden felszólaló a 48-as vezér nevével érvelt. *Gróf Károlyi István*, aki forma szerint ellenzéki beszédet tartott ugyan, ám az ellenzéki törvényjavaslatot el nem fogadta, Kossuth és az uralkodó ellentétét élezte ki, a tarthatatlan helyzetet Tisza és kormánya számlájára írva. *Helffy Ignác* ezt a szembeállítást támadta. A történelmi példákat és a külföldi államok honossági kérdésekben elfoglalt álláspontjait gyakran felhánytorgató beszédek sorában *Petrich Ferenc* és *Illyés Bálint* már főként ismételt elemekből állott. (KNapló 1887—1892. XVIII. k. 217—239. l.)

*

Két hét szünet után máj. 21-én jelentkezett ismét MK a tisztelt Házból. A köztes időszak a parlamenti ülések érdektelen periódusába tartozott. A képviselőház megszavazta a királyi ítélőtáblákról és a királyi főügyészségekről, valamint a honvédelmi tárca 1889. évi költségvetéséből megtakarított 130 419 frt-nak az 1890. évben leendő felhasználásáról szóló törvényjavaslatokat. MK a honossági vita ismeretetését a Tisza-éráig visszanyúlva kezdte, de ezt a felszólalók is kivétel nélkül így tették. Maga Szapáry már beköszönő beszédében kitért a honossági törvényjavaslatra, ami a Tisza Kálmán távozását közvetlenül kiváltó kérdésnek eleve különleges érdekességet biztosított. MK cikkének bevezetője erre a programnyilatkozati pontra hivatkozott. A továbbiakban MK pontos és érzékletes beszámolóját csupán néhány, a szem- és fültanú bennfentességét bizonyító megjegyzéssel és a rá jellemző leírásokkal toldotta meg. Így került például a karcolatba a miniatűr Károlyi István-portré és a mameluk tábor helyeslőinek gunyoros rajza is.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 124 : 5—6 *előre kimondta, hogy szíves fogadtatásra ne számítsan* — »Midőn a kormány által előterjesztendő törvényeket felsoroltam, kötelesség már ez alkalommal is kijelentem, hogy a honossági törvény módosítására a kormány nem szándékozik javaslatot benyújtani.« (I. h. XVII. köt. 230. l. — elhangzott 1890. márc. 17-én.)
- 11—12 *mert híre lőn, hogy gróf Károlyi István fog egy lojális beszédet tartani*, — a hír azért tartott érdeklődésre számot, mert a képviselő a mérsékelt ellenzékhez tartozott.

- 124 : 14—15 *Gróf Károlyi Istvánt legújabbán egy el nem mondott beszéde tette nevezetessé* — utalás a képviselő egy, a honossági kérdést érintő beszédére, amelynek részletei annak idején a sajtóban napvilágot láttak, de a képviselőházban nem hangzottak el. Erre a tényre beszéde elején maga Károlyi István is hivatkozott. (I. h. 225. l.)
- 125 : 3—7 Irányi felszólalása. — Irányi valóban úgy tartotta meg felszólalását, hogy abban el sem hangzott Kossuth neve. Elviekben mozgó felszólalását az alábbi fordulattal érzékeltehetjük: »... De nem engedhetem meg, hogy pusztá távollét miatt fosztassanak meg azoktól [ti. az állampolgárságtól]. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) A távollét még magában nem jelenti azt, hogy az illető hazájáról, állampolgári jogairól lemond; a távollét magában véve nem bűn, s ennél fogva nem érdemel büntetést, legkevésbé pedig olyan súlyosat, amilyen az állampolgári jogok elvesztése...» (I. h. 221. l.)
- 8—17 Szapáry véleménye a kivándorlási és a honossági törvényről. — Szapáry Gyula Irányi ellenérveivel szemben a gazdasági okok miatt kivándorlókkal kapcsolatban a következőket mondotta: »Ami pedig Irányi Dániel t. képviselő úr megjegyzését illeti, hogy azok, akik a felső vármegyékből kivándorolnak, megszünnének honpolgárok lenni, mert a törvény rájuk is vonatkozik, megjegyzem, hogyha azok csakugyan kivándorolnak és állandóan künn keresnek munkát, nézetem szerint a hazára addig, míg künn maradnak, semmi jelentőséggel nem bír, hogy azok állampolgárok maradnak-e vagy sem. Ha pedig ismét be akarnak lépni a községi és állampolgári kötelékbe, a fennálló törvény 40. §-a szerint nehézség nélkül felvehetők, és így a törvények szóban forgó intézkedése a kivándorlottak visszajövedele elé semmi akadályt nem gördít...» (I. h. 224. l.)
- 17 *magyar kívánok lenni* — e fordulat Szapáry beszédében így nem fordult elő, értelemszerűen a visszahonosodásról beszél, ld. a 129 : 8—17 sorhoz fűzött jegyzetet.
- 20—21 *Kőrösi Sándor oroszlánszerű felbődülése; Széll Ákos szopránja, Szivák Imre baritonja* — a mameluk tábor illusztris tagjai közismert közbeszólók voltak. A KNapló név szerint semmiféle közbeszólást nem tüntetett fel. (I. h. 223—225. l.)
- 25—26 *Fekete ruhába volt öltözve, ami nagy leereszkedés tőle* — Gróf Károlyi István sok szempontból korának és Károlyi különönek a karcolatban emlegetett »kis fekete sapka« is része volt.
- 33 *De jó Grecsákunk hú pertu pajtása* — a napi érdekű hírek között az év elején nagy port kavart Grecsák és Károlyi képviselők slovagiás ügye. Az összekoccanás tárgya, amelyben értett félnek magát gróf Károlyi érezte, egy levél volt, amelyben Grecsák képviselő a képviselők között iratlan szabályok szerint tegezve szólította meg a grófot, amit az ki-

kért magának. Előzményeiről ld. a Krk 77. kötet több írását az 54—56., 101., 114. lapokon.

- 126 4—5 »Nem szabad beszédet olvasni!« — a megfelelő helyen a KNaplóban ez áll: »(Derültség a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! — a bal- és szélső baloldalon.)« (I. h. 225. l.)
- 10—11 Tisza váltig jegyzett a Károlyi beszéde alatt, amiből arra lehet következtetni, hogy holnap ő is felszólal — E fordulat MK Tiszához fűződő érzelmi kötődését érzékelteti: feltételezte, hogy Tisza abban a kérdésben, amely tulajdonképpen bukását váltotta ki, valamilyen formában újból hallatja hangját, újból vitába száll az ellenzék szónokaival. E kérdésben Tisza sem a következő napi ülésen, sem később nem szólalt fel.
- 19—20 Kossuth palatinusa — itt: Kossuth védői, nagy hívei. Helfy Ignác különösen híres volt Kossuthhoz fűződő barátságáról. A 48-as vezér gyakran üzent Magyarországra éppen rajta keresztül. Ez az epiteton ornans MK korábbi parlamenti karcolataiban visszatérően felmerült: Krk 73. köt. 141. l., 74. köt. 107. l., 75. köt. 147. l., 76. köt. 130. l.
- 17—22 Helfy fejtegetése Kossuth és a király közötti viszonyról. — Helfy hosszabb fejtegetésében részletesen ecsetelte, hogy Kossuth nem Ferenc József személyét támadja, hanem csak a közös uralkodó személye ellen van kifogása. Ehhez Kossuth-nyilatkozatokat idézett. A beszéd jellegének értékelésére idézzük az érvelés egyik helyét: Helfy szerint Kossuth a következőket mondotta: »... „En soha semmi feltevél alatt nem leszek oly magyar királynak alattvalója, ki egyszersmind osztrák császár.” S azután [Kossuth] rátért arra, hogy mit tenne akkor, ha életében — amit ő nem remél — mégis oly változás történék, hogy csak magyar király lenne, s ezt mondja: „Azon percben hazamennék és a csak magyar királlyá redukált Ferenc József irányában az alattvalói hűség kötelességét elfogadnám”. (Tetszés a szélső baloldalon.) Így nem szól ember, aki gyűlöl; így csak az szól, akiből egy mély politikai meggyőződés beszél... nem gyűlölet szolt Kossuth Lajosból akkor sem, amikor jelenlegi Felsőges királyunkról van szó, leginkább bizonyítja az a finom, mondhatom, gyöngéd modor, melyben ő róla nyilatkozik, akkor, amikor nem politikáról, hanem egyéb uralkodói tényről vagy tisztán emberiről van szó...« (I. h. 230. l.)

A T. HÁZBÓL

- M I. *Pesti Hírlap. 1890. május 22., 12. évf. 140. sz. (1., 2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.* Összegyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 329—334. l.

A parlament üléséről

Máj. 21-én, szerdán a képviselőház folytatta a honossági törvényjavaslat módosítását célzó vitáját. Az ellenzéki szónokok ezúttal is hatalmas többségben voltak. *Thaly Kálmán* egy erősen érzelmi beállítású felszólalásában a törvényjavaslat módosításának érdekében a fennálló törvény elleni tömeges elégedetlenségről számolt be. *Dárdai Sándor*, a kormánypárt egyetlen szónoka lényegében gróf Károlyi István előző napi beszédének egy gondolatát ismételte: a törvény mindenkire vonatkozik, éppen Kossuth nem akarhatja, hogy a jog egyetlen ember kedvéért csorbát szenvedjen. *Mocsáry Lajos* többekkel egyetértve, a korona—Kossuth ellentét mesterséges kiélezésére mutatott rá, és a kötelező lojalitás fogalmát igyekezett megszorítani. *Szapáry Gyula* miniszterelnök néhány, a vitában neki címzett kérdésre válaszolt, valamint tudatosította a képviselőkben, hogy a szönyegen fekvő kérdés már rég nem a honosság, hanem maga »Kossuth». A vita második részében *Helyi Ignác*, *Hentaller Lajos*, *Dobay Antal* és *Madarász József* szólaltak fel, mindannyian Irányi Dániel javaslata mellett. A beszédekben sok volt a történelmi részlet, az Ausztria, a közösügy, a kiegyezés elleni kifogás; *Hentaller Lajos* például a függetlenségi párti szemléletet követve, a történelmi összefüggéseket mellőzve, sovíniszta nacionalizmusba hajló nézőponttal vette számba a Habsburg-ellenes törekvéseket egészen 1567-től kezdve. (KNapló 1887—1892. XVIII. k. 239—262. l.)

*

MK karcolata két számozott részre (I, II), a valóságban azonban — figyelembe véve az I. részt és a II. részt két félre osztó csillagokat — négy fejezetre bontotta. Az elsőnek témája egy anekdota-szerű parlamenti történet, amely a »többek által idézett» Cogordan személye köré szőődött. A másodiknak hőse a közlegényként is rajongott generális; a harmadiké pedig egy névtelen ellenzéki katona, az öreg Gosztonyi, illetve a halhatatlanságra éppen hallhatatlanságuk miatt nem pályázható közbeszólásai, a negyedik az ülés tulajdonképeni leírása. A témák világossá teszik, hogy az ülés maga igazában alig érdekelte MK-t. Az első rész külön pikantériája, hogy Cogordan neve sem Irányi, sem Bezerédj beszédében nem szerepelt a KNapló tanúsága szerint. Nagyon valószínű azonban, hogy éppen a jókedvű és caipkelődő folyosói történet hatására hagyták ki a képviselők beszédük előtt változatából idézett — ám nem is ismert szaktekintélyüket. A csillag alatti részből MK egyik legmeghatóbb Tisza-portréja bontakozik ki. MK őszinte emberi vonzalmára jellemző, hogy sokszor, leköszönése után is sokszor visszatért a párt régi vezérének alakjára, mindig a becsülő tisztelet hangján emlékezve minden róla. Az öreg Gosztonyi morgolódásaiból kibontakozó arcképe mindenképpen szépírói lelemény. Hogy egy képviselő tényleg följegyezze volna az öregúr elhangzó közbeszólásait, az esetleg valószínű, de semmiképpen sem bizonyítható. Mindenestre a közbeszólásokról írott rész egyike azoknak a betéteknek, amelyekről a parlamenti karcolatok már megírásuk pillanatában többet jelentettek, mint pusztá beszámolóit.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 126 : 6 *Dobay uramék Skegyelmeik* — MK itt a vita egyik ellenzéki hozzászólójának nevével jellemezte a szónokok általános képességeit és a felszólalások minőségét.
- 127 : 3 *hajsztát tartott Cogordanra.* — A PH 1890. máj. 23-i számában a szerkesztőségi üzenetek között beszámolt arról, hogy Párizsban második kiadásban jelent meg Cogordan honossági törvények gyűjteménye, mely az utolsó hetekig alkotott honossági törvényeket tartalmazza és az állampolgárság kérdését a nemzetközi szerződések szempontjából is megvilágítja...«
- 6—8 *Irányi hivatkozott az ő [Cogordan] véleményére a honossági kérdésben, mire Bezerédj Viktor is beszötte beszédjébe Cogordant.* — Mint a regesztában már jeleztük, a képviselőház nov. 20-i ülésén egyik szónok sem hivatkozott Cogordan véleményére.
- 9 *a jó öreg Bluntschli* — MK korábbi években keletkezett karcolataiban többször hivatkoznak a képviselők közgazdasági és államjogi kérdésekben Bluntschli tekintélyére (ld. Krk 76. köt. 108., 164., Krk 77. köt. 130., 161. l.).
- 25 *kvadrál* — illik, megfelel
- 25—26 *Ha már citálnak egy el nem mondott beszédből,* — utalás gróf Károlyi István egy, a honossági kérdésben annak idején el nem mondott beszédére, amelyből a képviselő az előző napon (május 20-án) részleteket olvasott fel.
- 34 *Lánczy Gyulának kellene sürgönyözni Kolozsvárra.* — MK Lánczy Gyulára vonatkozó megjegyzése kettős értelmet képvisel: az 1880-as évek elején írott karcolataiban Lánczy Gyula volt az olvasott és képzett képviselő megtestesülése (ld. Krk 65. köt. 10—11., 66. köt. 12., 69. köt. 92., 70. köt. 88. l.), az 1884-es választásokkor nem jutott mandátumhoz, 1886-tól a kolozsvári egyetem professzora lett, 1891-től pedig a budapesti egyetemre került.
- „ 36 *siculus* — székely (lat.)
- 128 : 5 *Hadd legyen minden tudomány önála* — Szilágyi Dezső nem csak mint igazságügy-miniszter, de mint kiváló jogász is híres volt. MK visszatérő elismerő élce vele szemben roppant nagy tudása.
- „ 25 *aperçu* — elmés, szellemes mondás
- 129 : 2 *Hát a Károlyi Pista szemfedője alatt* — utalás a képviselő egy előző nap elhangzott mondatára: »Tiszta Kálmán tizenöt-évi kormányzatára a honossági törvény tette rá a szemfedőt és a szemfedőt soha, sem egy ember, sem egy párt, de legutoljára a magyarok Istene fel nem emelheti többé.« (I. h. 226. l.)
- 9—11 *Thaly beszéde.* — A beszéd Kossuth érdemeinek méltatása volt, a befejezése emelkedett hangulatban méltatta Kos-

- suth Lajos történelmi érdemeit. E mozzanatokra vonatkozik MK fordulata.
- 129 : 8 Ugron Gábor közbeszólása. — A KNapló a következőképp őrizte meg a megjegyzést: »UGRON GÁBOR: Mandátummal is térnek vissza Erdélyből! (*Derültség a szélsőbalon.*)» (KNapló i. h. 247. l.) Dárdai nem reflektált Ugron személyeskedő megjegyzésére.
- 23—25 Dárdai beszédének záró része. — A KNapló tanúsága szerint Dárdai a következőkkel fejezte be beszédét: »Én nem szívesen teszem, hogy rég behegedt, de még teljesen be sem gyógyult sebhelyeket feltépjek avagy csak érintsek is, de ám ha kényszerítenek rá, úgy utalok arra — s erre teljes jogom van —, hogy az én választókerületem székhelye Nagyenyed nem az 1848-iki eszméknek, hanem azok dacára Kossuth Lajos későbbi végzetes tévedéseinek esett áldozatul (*Mozgás a szélső baloldalon*) s ezért, ha önök most a közjogi alap ellen irányuló pártakciót akarnak kifejtteni, erre csak azon egy feleletünk van: hands off! (*Helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj, hosszas mozgás a szélső baloldalon.*)...» (I. h. 247. l.)
- „ 30 *szenográfus* — gyorsíró
- 130 : 6—7 *szolgalelkek, szolgalelkűség* — talán tudatos utalás a vita egy későbbi szakaszára, amelyben Szapáry Gyula miniszterelnök visszautasította Helfy előző napi felszólalásából a magára értett *szolgalelkűség* kifejezést.
- 31—131 : 6 Szapáry Gyula beszédének jellemzése. — MK már korábbi karcolatában, Szapáry első miniszterelnöki megnyilatkozásának kommentálásakor (ld. e kötet 321. l.) is utalt arra, hogy Tisza eszközeit és gesztusait utánozta a szónok.
- 12—14 Szapáry beszédét követő szünet. — A KNapló tanúsága szerint Szapáry beszédét közbekiáltások, zaj követte, az elnök ezért rendelt el öt perc szünetet (i. h. 253. l.).
- 18—22 Közbekiáltások Dobay beszédébe és a szónok visszavágása. — A KNapló tanúsága szerint Dobay, miután bejelentette, hogy Irányi javaslatát támogatja, a következőket mondta: »Nem fárasztom tovább önöket. (*Halljuk! Halljuk a szélsőbal felől. Felkiáltások a jobboldalon: Eláll! Eláll!*) Gróf KÁROLYI GÁBOR: Ki mondta azt, hogy eláll? Szégyelje magát! (*Zaj a szélső baloldalon.*) DOBAY ANTAL: Én ugyan nem szoktam gyakran felszólalni, de hogyha felállok, akkor el nem állok. Olyan nincs. (*Nagy derültség és felkiáltások jobb felől: Eláll! Eláll! Mozgás a szélső baloldalon*)...» (I. h. 257—258. l.)

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1890. május 23., 12. évf. 141. sz. (2., 3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház máj. 22-én továbbra is az 1879. évi L. törvény-cikk módosítása iránt benyújtott törvényjavaslat általános tárgyalását folytatta. Az ülés lényegesen érdekesebb volt, mint az előzőek. Ennek oka néhány magas színvonalú szónoklatban, de elsősorban gróf Apponyi Albert beszédében keresendő. A vitában először *Madarász Imre* szólalt föl, az előző napiak szellemében. Tagadta, hogy a kormánypárt részéről cáfolták volna a módosítási javaslat érveit, és a miniszterelnök Kossuth aradi levelére hivatkozó szavait is úgy kommentálta, mint amiből kiderült, hogy a vita igazi kérdése: Kossuth Lajos honossága. A kormánypárt padjaiból ezután *Perlaky Elek* következett. Az ellenzék részéről *Herman Ottó* volt a leghatásosabb szónoklat. »Tételként« a miniszterelnök azon szavait idézte, mely szerint a royalizmus és a magyar állampolgárság egymással szoros kapcsolatban álló fogalmak, de csak azért, hogy cáfolja az elmondottakat. A nap egyik legmagvasabb beszéde *Tisza Istváné* volt. Szónoklatát az ellenzék oldaláról sokan zavarták, gyakran meg kellett állnia a közbeszólások miatt. Tisza István rámutatott, hogy a törvény módosítási javaslat benyújtói a kivándorló nemzetiségek háta mögött tulajdonképpen Kossuthot akarják visszacsempészni. A Kossuth-kérdés taglalásakor pedig Kossuth 48 előtti és mai álláspontját a megváltozott idők tükrében teljesen szétválasztotta. *Veres József* után következett gróf *Apponyi Albert*, aki az egész Házat lázba hozta. A maga részéről elutasította a törvényjavaslat módosítását. Érvei summája szerint: az elképzelhető, hogy egyetlen emberért hozzanak törvényt, és Kossuth elég nagy ember is ahhoz, hogy a nemzet törvényhozása engedelményeket tegyen érte, de olyan állampolgár nem létezik és nem létezhet, akiért egy egész alkotmányos rendszert szabad volna fölbolygatni. Felszólalását a Ház pártállásokra való tekintet nélkül ünnepelte. (KNapló 1887—1892. XVIII. köt. 262—282. l.)

*

MK karcolata világosan kifejezi az ülés megnövekedett érdekességét. Beszámolójának gerincét a vita lényeges eseményei adják, noha az elhangzottakat — tudósítói szokása szerint — ezúttal is üdítőleg színesítik a képviselők között zajló szórakoztató szópárbajok leírásai, az ülés humoros epizódjai. MK már a bevezetőbe beleszó egy józú Jókai-adomát, amit aztán néhány közbeszólás íróilag részletezett kifejtése követ. A karcolat középső része Tisza István jól sikerült beszédének örve alatt ismét és sokadszor Tisza Kálmán portréja. A Tisza fiú erőteljes beszéde módot adott ugyanis MK-nak, hogy a tehetséges család közéleti újjáéledését, a politikai érdek folytonos jelenlétét hangsúlyozza. A karcolat utolsó egységének főszereplője: gróf Apponyi.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 132 : 6 *Veres József, az ékeszújú orosházi pap*, — Veres Józsefet először 1884-ben választották antiszemita programmal képviselővé. Demagóg szónoki fordulatait MK korábbi karcolataiban is kipellengérezte (Krk. 70. köt. 161—162., 71. köt. 184., 75. köt. 121. l.).
- 7 *animó* — élénkség
- 7—11 *A kivándorlás és a lóverseny*. — A KNapló tanúsága szerint ez a fordulat előszóban elhangozhatott — de a Naplóba nem került kinyomtatásra.
- 17 *Ugyan, ugyan, ki akarja őt kizárni?* — a közbeszólás elhangzott. (I. h. 274. l.)
- 20 *Őn úgy látszik most ébredt fel* — a közbeszólás helyén a KNaplóban ez szerepel: »Szavazzon hát velünk!« (I. h. 274. l.)
- 133 : 8—9 *A habarékpart négyzsinű kandúrjai* — a célzás ma már feloldhatatlan.
- 11 *a véderői zaj* — utalás a véderői vita példa nélküli heveségére, a közbeszólások soha nem tapasztalt mértékére, a parlamenti harc elfajulására.
- 14 *Miféle szokatlan dolgok ezek tisztelt Ház?* — az elnöki intelmet a KNaplóban feljegyezték (i. h. 271. l.).
- 15 *Micsoda! Még most sem szokta meg?* — A KNaplóban: »A véderő vita óta már nem szokatlan« (i. h. 271. l.), de a közbeszóló nevét nem jegyezték fel.
- 20 *Ne tessék kérem innen kiabálni!* — az epizódot a KNapló is megőrizte (i. h. 271. l.).
- 134 : 1 *A tata is konspirált!* — A KNapló szerint: »Atyja is konspirált.« (I. h. 271. l.) A zavaró közbeszólás Kaas Ivor epizódját megelőzte.
- 5 *Egész életemben . . .* — a nagy tetszést aratott ríposztot MK majdnem teljesen szó szerint idézte. (Ld. KNapló, i. h. 271. l.)
- 25 — *Kemény legény a talpán!* . . . — a megjegyzések a KNaplóba nem kerültek, részben imitált, részben valós folyosói beszélgetésfoszlányok lehettek.
- 31 *excellál* — kiválóan szerepel
- 135 : 3—4 — *Látom már . . .* A KNapló szerint az idézet pontosan: »Ez a miniszteri székhez vezető út!« (I. h. 271. l.)

ORSZÁGGYŰLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. május 29., 12. évf. 146. sz. (2., 3. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőházban máj. 28-án folytatódott a honossági vita, amelyben elsőként *gróf Károlyi Gábor* szólalt fel. Az ellenzéki képviselő sérelmesnek találta *gróf Pongrácz Károly* egy máj. 23-i, személyét ért megjegyzését, s azt megtorlandó a kormánypárti *gróf 48-as, Kossuth-ellenes* viselkedését említette fel. *Minthogy* azonban kiderült: adatai tévesek — a hiba az Országgyűlési Almanach életrajzi szövegébe csúszott be —, a »vadász« csak színesítő közjáték maradt. Az ellenzéki padokból ezután *Gulácsy Gyula* kért szót. Beszédében vállalta, hogy mind ő, mind pártja igenis kiáll Kossuth mellett, és annál nagyobb szégyennek minősítette azok viselkedését, akik a nagy hazafi honossága ellen kerestek érveket. Utána következett *Eötvös Károly*, aki szónoklata első részében *Dárdai Sándor* egy napokkal ezelőtt elhangzott, Nagyenyed sorsáért Kossuthot hibáztató megjegyzését szedte ízekre, majd *gróf Károlyi István*, *Tisza István* és *gróf Apponyi Albert* érveit boncolgatta. Legalaposabban *gróf Apponyi* beszédével foglalkozott, és megállapította, hogy noha az alkotmányos tényezők törvényességének tagadása valóban megengedhetetlen volna, az igazi szempont Kossuth esetében nem ez. A fő szempont: Kossuth, mint a magyarság jelképe. *Tisza István* helyreigazító szavai és *Gosztonyi Sándor* rövid ellenzéki felszólalása után *Polónyi Géza* emelkedett szólásra. A képviselő hivatkozott *Tisza Kálmán* 1889. decemberi beszédére, amelyben elhangzott, hogy »mi Kossuthot magyar állampolgárnak tekintjük«, és amely nyilatkozatot akkor magáévá tette *Szapáry Gyula* és *Szilágyi Dezső* is. Szavait főként az igazságügy-miniszterhez intézte. Rámutatott, hogy az állampolgárság megszerzését és fenntartását külön kell választani, hogy Kossuth múltját a maga egészében kell tekinteni, illetve, hogy az 1879-es törvény is ismerte az állampolgárság visszamenőleges rendezését. *Szilágyi Dezső* az elhangzott érvekre röviden és elutasítólag felelt. (KNapló 1887—1892. XVIII. köt. 305—332. l.)

*

MK karcolata ezúttal is több szakaszra bontható. A bevezetés első néhány sora az egész honossági vita summája. A törvényjavaslatmódosítás vitájának kétágú harapófogója valóban a kisebb »tót kérdés« és a nagyobb »Kossuth-ügy« volt. Eötvös, Polónyi, illetve *Dárdai Sándor* ellenzéki ellenérzések kiváltó beszédeinek kiemelése a karcolat szűkebb tárgyának, a 28-i ülésnek lényegi összefoglalása. Külön megjegyzendő, hogy az »Eötvös Károly szájából sem csorgott méz ma« és az »A Ház legjobb ízü orátora« kitételekkel MK ellentétes előjellel mintegy saját, febr. 26-i *Eötvös* című karcolatára játszik rá. (Vö. a tárgyi magyarázatok megfelelő helyével.) A beszámoló középő része, mint annyiszor, helyzetképebe ágyazott portré. Az egyszerre csipkedő és simogató élcek céltáblája az öreg *Csanády*, aki MK-nak egyébként is kedves, visszatérő parlamenti »figurája«. A fiktív *Csanády*—*Gosztonyi* dialógus is visszatérő ötlet. (Vö. a máj. 21-i beszámoló II. részének, *Az öreg Gosztonyi közbeszólásainak* utolsó mondataival.)

A lezáró szakaszban MK a napi ülés tényleges pontjai közül a Károlyi—Pongrácz összecsapást választotta ki, és ezt fejlesztette valóságos adomává, mintapéldáját szolgáltatva ezzel írói módszerének, melynek részeként érdemleges napi tapasztalatai azonnal történetekké kerekedtek keze alatt, amelyeket aztán intarziaként csak a megfelelő helyre kellett beilleszteni.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 135 : 1 *A honossági vita átjött pünkösöd utánra* — a parlament május 23. és 28. között nem ülésezett.
- 3 »*Podzabutski*« — A lengyel személynév egy politikai helyzetet és a vele járó körülményeket kívánja érzékeltetni. Pontos értelmét ma már nehéz meghatározni.
- 7—8 *négy mogyorófa pálcá van felírva holnapra is* — négy ellenzéki szónok jelezte előre másnapi felszólalását.
- 13 *meritum* — valamely dolog érdemi, lényegi része; érdem
- 13—14 *Még Eötvös Károly szájából se csorgott méz, hanem csak savó.* — Vö. a febr. 26-i karcolat jellemző részleteivel. (»ajkairól jóízűen csörgedezett az igaz magyar szó.«)
- 16 *a Ház »legjobb ízű orátora«,* — Vö. a febr. 26-i karcolatnak például ezen részleteivel: »Oly egyszerű minden szava, s mégis oly gazdag, mert mindegyikben van valami, mely rész a hazai földből . . . s amikor végképp elhangzik szava, mintha valahol ismerős kaszapengés csendült volna el, mintha valami nóta szakadt volna meg. Mintha Pázmányt vagy Mikes Kelemt csapták volna be előttünk. Ezért volt Eötvös és marad mindig a Ház legmagyarosabb szónoka.«
- „ 16 *szinczerizál* — kedélyeskedik
- 136 : 6—25 Csanády Sándor újra megjelenése a képviselői padokban. — Csanády Sándor MK 1880-as évek első felében frott parlamenti karcolatainak kedvelt figurája volt, magatartásáról, a közügyek iránti fokozott érdeklődéséről az ezekben az években keletkezett karcolataiban gyakran megemlékezett enyhén csipkelődő tónusban. Az 1887-es választások alkalmával Csanády nem jutott mandátumhoz, 1888 őszén MK egy álhír kapcsán nekrológot írt a vidéki birtokára visszavonult Csanádyról, amelyet két nap múlva önmaga volt kénytelen örömmel megcáfolni. (Ld. Krk 76. köt. 15—18. és 18—21. lapján levő írásokat és a hozzájuk fűzött jegyzeteinket.) Csanády Sándort 1890 tavaszán a Bihar megyei berettyóújfalusi kerületben egy pótválasztás alkalmával újból megválasztották képviselőnek. E ténnyről a Ház 1890. máj. 22-i ülésén az elnöki bejelentésből értesültek a képviselők (KNapló i. h. 262. l.), és a máj. 28-i ülésén már meg is jelent Csanády Sándor, és elfoglalta képviselői helyét. Személyével és magatartásával kapcsolatos megjegyzésekben MK a koráb-

- bi ciklusokban Csanády személyéhez fűzött ironikus fordulatokkal cseng egybe.
- 136 : 6—7 *a halottaiból föltámadt peleskei nótáriust, Nagyajtay Istvánt* — MK Gvadányi József híres műve, az »Egy falusi nótáriusnak budai utazása« hírhedt főhősére való utalásával adta meg az alaphangot Csanády Sándor parlamenti visszatéréseinek leírásához.
- 34—35 *»arta a száját gróf Károlyi Gábor képviselő úr!«* — az idézet pontos. (I. h. 291. l.)
- 36—137 : 7 Károlyi Gábor felszólalása és Pongrácz Károly közbeszólása. — A KNapló tanúsága szerint MK pontosan írta le a jelenetet. (I. h. 306. l.)
- 137 : 8—11 Pongrácz Kálmán érvelése. — A KNapló szerint Pongrácz gróf a következőket mondotta: »... kijelentem hogy én 1847-től 1850. szeptember 1-ig a gráci hadapród iskola padjain ültem ... és soha életemben sem Temesvárnál, sem másutt a magyarok ellen nem harcoltam ... Így tehát ezen állítást, akárhonnán merítette a t. képviselő úr, mint hazugságot és méltatlan rágalmat visszautasítom.« (I. h. 306. l.)
- 12—14 Károlyi gróf felszólalása. — A KNapló szerint Károlyi Gábor az 1887—1892-es Országgyűlési Almanachból felolvasva a vonatkozó részt, de nem fűzte hozzá, hogy »Szerkesztette Sturm Albert«. Ez a fordulat már a karcolatíró MK előkészítő ötlete volt, ezzel indította meg a valószerűleg a képviselőház folyosóján lezajlott »eseménysort«.
- 18—20 Az elnöki szavak. — MK a gondolatmenetet pontosan közvetítette, a KNapló szerint a Ház elnöke a következőkkel vetett véget a személyeskedésnek: »T. Ház! Minthogy gróf Pongrácz Károly képviselő úrnak erős kifejezése nem gróf Károlyi Gábor képviselő úr személye, hanem az általa felolvasott nyomtatványban foglaltak ellen irányult, ezen személyes incidens teljesen befejezettnek tekinthető. (Általános helyeslés.) ...« (I. h. 306. l.)
- 28—138 : 16 A két Almanach szövege. — Az első »Országgyűlési Almanach«-ot Halász Sándor jelentette meg. 1886-ban a képviselőházi tagok adatait, 1887-ben a főrendiházi tagokat tartalmazó kötetet. Ez utóbbinak 165. lapján jelent meg az akkor főrendiházi tagságát megtartó gróf Pongrácz Károlyról az idézett adat. A Halász-féle almanach az 1884/87-es ciklusbeli országgyűlés tagságát állította össze. Sturm Albert az 1887/92-es ciklus tagjait vette listába az »Új Országgyűlési Almanach 1887—1892« című, 1888-ban napvilágot látott kötetében, amelyben Pongrácz Károly gróf már a képviselők között szerepelt mint a Nyitra megyei Verbó kerület megválasztott képviselője, a kötet 285. lapján. A róla szóló adatok a következőképpen szólnak: »1831-ben született; atyja János kamarás és helytartósági altartományi biztos volt. A katonai pályára lépve, a császári hadseregben szolgált

és a szabadságharc alatt mint táborkari tiszt részt vett a temesvári csatában . . . » A két Almanach szövegének összevetéséből valóban kitűnik, hogy Sturm adatait Halász előző kötetéből merítette.

A T. HÁZBÓL

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 134—137 folio.
M I. *Pesti Hírlap*. 1890. május 31., 12. évf. 148. sz. (1., 2. 1.)
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai*. Bp., 1892.
Összegejtötték és kiadták Légrády Testvérek. 334—338. 1.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 35 cm hosszú és 21 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában részekre vágták, és az egyes darabokat A, B, C [D, E, F elveszett], G, H, I, K, L, M, N betűkkel jelölték.

A karcolaton átlagos számú javítás, változtatás észlelhető, a nyomdai levonat javítása közben még öt helyen: a 139 : 32—33, 141 : 12—13, 141 : 24, 142 : 7—8, 142 : 26—27 sorokban kisebb változtatásokkal csiszolt még MK a karcolat szövegén.

A parlament üléséről

A máj. 30-i parlamenti ülés meghozta a honossági vita záró szavazását. Irányi Dániel és elvbarátainak a javaslatát a Ház végül is 139-es szótöbbséggel elvetette. A szavazás előtt azonban még heves vita folyt. Elsőnek *Bezerédj Viktor* előadó beszélt Irányi javaslatára ellen, felszólalásának igyekezve összegző jelleget adni. Fő érvként azt a kérdést szegezte az ellenzéknek, hogy »midőn valaki egy nemzet alkotmányának sarkalatos tételeit, s annak uralkodóját törvényesnek el nem ismeri, miként kívánhatja azt, hogy azon általa törvényesnek el nem ismert alkotmány alapján álló országgyűlés javára törvényt hozzon, és az általa tagadásba vett uralkodó e törvényt szentesítse». *Irányi Dániel* a törvényjavaslatot egy tárgyilagos és egy személyes részre osztotta. A tárgyilagos részhez, véleménye szerint, csak gróf Apponyi Albert szólt hozzá, ám ő is tévesen. Cáfolta, hogy a honosság adományozható volna, és más jogállamok gyakorlatából hozva fel példákat azt bizonyította, hogy a honosság velünk született jog. A vita személyes vonulatát Irányi Dániel a Kossuth érdemei körül gyűrűző hozzászólásokban találta fel. Élesen támadta Dárdai Sándor Kossuth nagyenyedi »viselkedését» taglaló hozzászólását és gróf Apponyit azért, mert múlt év Boda Vilmos a mostanival lényegében azonos

indítványa mellett szavazott, míg a jelenleg vitatott javaslatot nem támogatta. Szónoklata után *Apponyi Albert*, majd, akire hivatkozott, *Tisza Kálmán* fejtette ki álláspontját. Az ülés végén elhangzó taktikai beszédével *Szapáry Gyula* miniszterelnök és *Szilágyi Dezsdé* igazságügy-miniszter osztotta meg az ellenzékét. (KNapló, 1887—1892. XVIII. köt. 354—377. l.)

*

MK, mint mameluk képviselő, természetesen nem rokonszenvezett a honossági vitát kiváltó beadvánnyal. Ez a karcolat első, öszszegző bekezdéséből világosan kiderül. A parlamenti kérdésnek a családi évődéssel való összevetése is mutatja, hogy az egész, Kossuth köré felfűjt vitát nem tartotta lényegesnek. Megjegyzendő azonban, hogy *Lacika* fiát nem először vonja be parlamenti írásába. Kötetünkben például a *Képek* c. karcolat *A felfordított észjárás* c., második epizódjában is utalt a kisfiúra, hogy ezzel is éreztesse, a felszólalások némelyike gyermekversike színvonalon mozog. A »kihez húz jobban?« kérdés egyébként tényleg a vita sarkalatos eldönteni valója volt. Az összefoglaló szakaszok után a napi ülés ismertetése következik. MK szokásához híven a legsokatmondóbb, a legszínesebb kulcsjeleneteket ragadta ki a vitából, amelyekből irodalmi jeleneteket is formált, ezáltal azonban az ülés tényleges eseményeihez is hű maradt.

Szövegváltozatok

A PH-ban megjelent szöveget MK néhány kisebb változtatással áttemelte az 1892-es kiadásba, az újságközlemény címét elhagyta, újat nem adott, hanem az előző, a máj. 22-én közzétett íráshoz csatlakoztatta, amelynek *A honossági vitából* címet adta. A jelen karcolatot azzal választotta el az előzőtől, hogy az ülés napját: *1890. máj. 30.* feltüntette. A Krk korábbi köteteinek gyakorlata szerint megtartjuk a PH-beli közlés címét, a kötetbeliről pedig csupán itt szólnunk. A szövegben tett néhány módosítást az alábbiakban a szövegváltozatok között soroljuk fel.

Lap Sor

- 138 : 7 vitának a természetellenességét (K: vitának <a hatását> a természetellenességét)
- 139 : 3 fiúcska, zavartan (K: fiucska, <kis sz> zavartan)
- 8 rajta *hát* nem eshetik (K: rajta nem eshetik)
- 11—12 eldöntés sorompói elé hurcolták. (K: eldöntés <el> sorompói ele hurcoltak. <Azok golyot erdemelnek> <Azok a vezérek>)
- 18—19 jutalmul vagy húsz (K: jutalmul <?most?> vagy husz)
- 15—20 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <... . . .> <De nem>
- 24 pedig írni otthon a Svábhegyen (K: pedig <Irna> írni otthon a <szob> Svabhegyen)

- 139 : 25 hogy most itt a pörkölt melegben (K: hogy <itt> most itt <.....>) a pörkölt melegben)
- 28 fata tulere... A vita (K: fata tulere a <keseru poharat vegig kellett inni> vita)
- 31 aki nemcsak kiváló háznagy, (K: aki <ügyes> nem csak kiváló <politikus> háznagy)
- 32 fegyverforgatásban is ügyes (K, PH: fegyverforgatásban is *végtelenül* ügyes)
- 32—33 ügyes, egy *kicsit* megpiszkálta az ellenzékét, mint mikor a köpüt (K: ügyes <előadói lándzsájával> egy *par* <előadói szurással> megpiszkálta <a következő zárszonokokat> az ellenzékét, mint mikor a <<?falakat? meg <.....> megdörzsölik hogy jobban kiadják a színt>> köpüt)
- 35 Herman, Bezerédj (K: Herman <Bezeredy> Bezeredj)
- 35—36 egy *nagy* lándzsaszúrással (K, PH: egy lándzsaszúrással)
- 36 lándzsaszúrással. Utána felállott (K: lándzsaszúrással <Helf> Utána felállott)
- 38 homlokán felhők (K: homlokán <a borulat> felhők)
- 39 Antalra, hogy miként (K: Antalra <arra nézve> hogy miként)
- 35—140 : 1 Molnár kesernyésen (K: Molnar <lesütött fejfel hallgatja bus> kesernyésen)
- 140 : 1 ingatja nagy fejét (K: ingatja <a> nagy fejét)
- 3—4 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <<Szell Kalman aki tudvalevőleg nagyon szerey embernek tartja magat így nyilatkozott egyszer Iranyirol: „Szeretnék olyan nagy ember lenni mint a minő<nek> nagynak Iranyi kepzeli magat” Es ez nem is volna tréfa dolog. Az még>>
- 4—31 sorig terjedő rész K-a az idők folyamán elkallódott.
- 33 kiálták balról. (K: kiáltak <.....> balról)
- 37 — Ott van a történelem (K: — <A tortenel> Ott van a történelem)
- 38 — Igaz, *úgy* van, (K, PH: — Igaz, *hogy ott* van,)
- 141 : 2—3 szelbal [maché-párduca, miután (K: szelbal <maché> mache<oroszlany> párduca miutan)
- 3—4 hogy azelőtt részavazott a Boda indítványára, most (K: hogy <miert szavazott rá> azelőtt <...> részavazott a Boda <javaslatara> inditvanyara, most)
- 6 Albert egy nyúlékony okoskodással Tisza (K: Albert <csak ugy tudott talpra allni> egy <?heves?> nyulekony okoskodással <Tisza Kálmánra harította> Tisza)
- 12 A remeklő szónok, (K: A <hatalmas> remeklő szónok)
- 12—13 hangokat szokott (K: hangokra szokott)
- 13 látható idegességgel (K: lathato<lag> idegességgel)
- 15 Tiszáét, mély csönd (K: Tiszáét <ki röviden föltarta> mely csönd)
- 16 államférfi, a nagy »holt ember« (K: államférfi <felállott> a nagy „holt ember”)
- 17 elmondta őszintén, (K: elmondta, <hogy mely> oszinten)

- 141 : 17 betegségben múlt ki. (K: betegségben <...> mult ki.)
 18 társaival, melyiket a saját (K: tarsiival <melyet a saját> melyiket a saját)
 19—20 mely megnehezítette ígérete (K: mely <lehetetlenné tette> megnehezítette ígerete)
 20 beváltását. Látható (K: beváltását <s ot a ?lekoszososre?> Lathato)
 21—22 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Tisza <utan> Szapary>
 22 Tisza felszólalásának mintegy (K: Tisza <<eloadasanak <.....>> felszolalasanak mintegy)
 23 miniszterelnök fényes (K: miniszterelnök <megeáfolta> fényes)
 24 többségre és a kormányra (K: többség es a kormányra)
 25 beszédjének volt polemikus (K: beszedjenek <politikus> volt polemikus)
 25 éle is. (K: éle is. <<A tobbseg <.....> kormánypart lelkes helyeslesre es az ellenzek fészkelődése is elege mutatta>> <A kormány> <Beszede>)
 27 zaj balról, mert egypár (K: zaj balról) <<de a <.....>> kormányparti államferfiui>> mert egy pár)
 29 haragudott valami komolyan. S egyes (K: haragudott <meg> valami komolyan <<A kormány elnök beszedjenek <volt az> volt egy produktiv eredménye hogy Polonyi>> S egyes)
 30—31 olyan figyelem volt, hogy (K: olyan <csend volt> figyelem volt hogy)
 31 mondá a csendet (K: monda <Csanadynak> a csendet)
 33—34 Szapáry roppant szerencsével kezeli az ellenzéket; Irányit arra indítá (K: Szapary <valosagos orozslanyszeliditőnek tűnt fel> roppant szerencsevel <?banik?> kezeli az ellenzeket Iranyait arra <?keszte?> indita)
 35—36 készen a trón lépcsőéhez (K: készen <...> a tron lepcsőéhez)
 36—37 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvaaható: <<Polonyi loyalis nyilatkozata <...> Szilagyi Dezső foglalkozott az egyes szonokokkal. Szilagyi nagy beszede melyet a multkor tartott langelmejenek egyik legkivalóbb termeke>>
 „ 37 a vita, pedig Polónyi (K: a vita <meg betesz> pedig Polonyi)
 „ 38 beszédével (K, PH: beszédjével)
 142 : 5 A türelmetlen Ház zsúfolt padjait (ugyancsak sokat petyeghetett (K: A türelmetlen Ház <<mely ugyancsak meleg mely tele volt> zsufolt padjait (ugyancsak <lehetett dolga a taviro> sokat petyeghetett)
 7 lebilincselni délután (K: lebilincselni <kit> delutan)
 7 Beszéde után (K: Beszedje utan)
 7—8 kitört a gyomrok szótátja: »Szavazzunk!« (K: kitört a lelkendező ohajtás: „Szavazzunk!”)

Lap Sor

- 142 : 8—9 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Szavazunk, szavazzunk!>
9 Az elnök benyúlt (K: Az elnök <belény> benyult)
9—10 és az E betű volt szerencsében. (K: ez az „E”-t huz) es E betű volt szerencsében.)
11 padokban, ellenőrizni (K: padokban <s eljen> ellenőrizni)
14 Jókai és Mikszáth »igen«-jeit: (K: Jokai <igenjeit> „igen” <je> jeit <<Mikszáth szavazatánál gunyosan kiálta Thaly: „Isten éltesse!” Az egész baloldal <.....>>>))
16—17 Kálmán, olvasta a neveket (K: Kálmán <a korjegyző> olvasta <a lajstromot a mel> a neveket)
17 székről. A Kossuth (K: székről <az ifjúkori ?horvat? csatak egyik hőse a> A Kossuth)
18 És ő is igennel (K: Es <az> ő is igennel)
18—19 sor között két kihúzott bekezdés olvasható a K-ban: <<A <»neme«> „nem”-ek <»vekonyan«> lassan gyűltek a lajstromon <s bizony a legvégére is csak 80 nem állt> 80 lett mindössze <a kormánypart> 219 <..> »igennek szemben.>> <A kormány szabadon lel> <Az „atkos” kormány szabadon lelektett fel mikor az elnök kihirdette az eredményt. — No hála istennek! Megis sikerült megtartanunk az orszagot Ferenc Jozsefnek!>
23—24 80 »neme« szavazattal (K: 80 <...> „nem” szavazattal)
24 áll. (K: áll. <<Ez <..>>>))
26—27 Karinthia, Illiria, Galicia, Ladomeria stb. és Magyarország továbbra is; Kossuthra marad Helfy, a dicsőség s a nemzet (K: Karinthia stb és Magyarország <.....> továbbra is Kossuthra marad a dicsőség s a nemzet)
29—30 keserű kenyere), de Apponyi Albert (K: keseru kenyere) <csak éppen Apponyi vesziti el az eddig általa használt kifejezés jogosultságát hogy> de Apponyi Albert)
30 ama jelzőjének (K: ama <?szavanak?) jelzojenek)
31 »nagy hazánkfia« (K: „nagy <.....> hazankfia”)
32 Ámbár elég szomorú dolog biz az! (K: <<Ezt az egyetlen valtozast <.....> segítette elő a ket hetes hosszú vita>>))

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 138 : 4—5 (Gróf Pongrácz Károlyt kivéve, aki két évvel lett általa fiatalabb.) — a máj. 28-i Polónyi—Pongrácz közjáték felelevenítésére vö. a 28-i ülés tárgyi magyarázatával, e kötet 346. lapján.
139 : 7 *matrikula* — anyakönyv
18—19 »Kérünk hadi jutalmul vagy hárs nyílt levelet.« — Kossuth gyakran üzent ellenzéki híveinek a sajtóban közzétett nyílt levelekkel. MK Kossuthnak ezt a szokását csipdesi meg itt.

- 139 : 22 *Dárdai nem fessegeti Nagyenyedet*, — a képviselő máj. 22-i beszédében taglalta Kossuth és Nagyenyed viszonyát. A magyarázatot lásd ott, e kötet 341. lapján.
- 22—23 *Kőrösi tudományá intakt marad*, — máj. 28-án Eötvös Károly Tisza István egy szavát, a *rebelliót* vonta nagyító alá, amelyet a képviselő Kossuth magatartásával kapcsolatban használt. Erre Kőrösi Sándor közbekiabált ott, amire is a *perduello, rebellio, sedetio* szavak körül keletkezett vita.
- 23—24 a *Sturm Almanachjában a molyok lakomáznának* — újból a Pongrácz-epizód van az utalás mögött.
- 28 *sic fata tulere* — a történetekbe bele kell nyugodni (tkp.: így hozta a sors)
- 35 *Jött is a nagyhajú Herman* — az epitheton ornans kétszeresen érdekes. Egyrészt azért, mert visszautal a márc. 6-i, a szegedi rakpart ügyét tárgyaló ülésre, amellyel kapcsolatban MK már tréfálkozott Herman Ottó nagy hajáról, másrészt azért, mert jellemzi a karcolat 96 : 7-től 97 : 22-ig játékosan ki-kiütköző eposzi alaphangját.
- 36—37 *Helpy Ignác, Kossuth bús »palatinusa«* — MKnél Helpy képviselő visszatérő jelzője. Kossuth gyakran hozzá intézett levél formájában üzent magyarországi híveinek.
- 37 *in partibus infidelium* — a hűtlenkedők táborából; e fordulatot azokra szokták alkalmazni, akik elhűtlenedtek az általuk is elismert vezetéstől egyes kérdésekben, vagy ellenzékbe vonultak vele szemben.
- 141 1—2 *»Miért nem hivatkozik inkább Cogordanra?«* — ld. a máj. 22-i karcolat Cogordanra vonatkozó tárgyi magyarázatát e kötet 340. lapján.
- 29 — *Az ő tévedése abból állott* — az idézet pontos. (Ld. KNapló i. hely 366. l.)
- 2—3 *maché-párduca* — (papírmasé); nem valódi, nem veszélyes, csak papírpépből gyúrt párduc
- 31—32 *az elnök mondá a csendet kérő Csanádynak: »Hiszen kérem a légy repülését is meg lehet hallani.«* — MK pontosan jegyezte fel Péchy Tamás elnöki megjegyzését. (KNapló, i. h. 367. l.)
- 33 *Irányít arra indítá* — az idézett sajtóorgánum a *Budapesti Újság*. Lásd a KNapló i. helyét, a 368. oldalon.
- 35—36 *Polónyi pedig formálisan ellágyult, készen a trón lépcsőjéhez borulni.* — A megjegyzés alapja az, hogy Szapáry Gyula beszédében Polónyi Gézát mint a Függetlenségi pártion belül is az egyik legradikálisabb irányzat vezetőjét emlegette, amelyet Polónyi képviselő visszautasított. (Ld. i. h. 371. l.)
- 142 : 7—8 [Szilágyi] *Beszéde után kitört a gyomrok szózatja: »Szavazzunk!«* — Szilágyi Dezső beszéde után Móricz Pál rövid felszólalása következett, már ezután elhangzott a *»Szavazzunk!«* közbeszólás, majd Herman Ottó kapott szót, az ő beszédét is meg-megszakította a sürgető közbeszólás. Ezután rendelte el az elnök a szavazást. (KNapló, i. h. 376—377. l.)

Lap Sor

142 : 13—15 *gúnyos közbekiáltások fogadták a Jókai és Mikszáth rigens-jeit: — Gyönyörű dolog az írótól!* — A KNapló nem örökölte meg ezt a közbeszólást, de az alábbi részlet jelzi a körülményeket: »Gr. ESZTERHÁZY KÁLMÁN jegyző (folytatólag olvassa a névsort): Jókai Mór! JÓKAI MÓR: Igen! (Nagy zaj a szélső baloldalon.) ELNÖK: T. Ház! Kérem, szabad akaratnyilvánítás-e az, midőn a t. képviselő urak az egyes szavazatokat minduntalan ily módon fogadják? (Élénk helyeslés a jobboldalon.) . . .« (KNapló, i. h. 377. l.)

HURCOLKODÓ HABARÉK

M *Pesti Hírlap. 1890. szeptember 21., 12. évf. 260. sz. (1., 2. l.)*
Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Politikai karcolat* alcímmel.
Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

Politikai helyzetkép

A *Hurcolkodó habarék* című írás az aktuális politikai helyzetükre, a mérsékelt ellenzék pillanatnyi lehetőségeit taglalja. A cikk alap gondolatát ezzel a kiragadott mondatával lehetne érzékeltetni: »Olyan kritikus helyére jöttek az ostáblának, hogy már csak egy mozdulatuk van: a *bejövétel*.« Mint tudjuk, az Apponyi vezette párt nem ment be a szabadelvű pártba, hanem szintén Apponyi vezetésével létrehozta a Nemzeti Pártot (1891), s noha később, 1901-ben valóban sor került egy rövid életű fúzióra, 1903-ban tagjai már megint önálló pártként, Függetlenségi Párt néven léptek föl. A korabeli sajtó azonban nap mint nap utalt a mérsékelt ellenzéki politikusok által sem tagadott fúzió lehetőségére. Bujanovits Sándor például eperjesi felszólalásában (szept. 17.) úgy fogalmazott: *lehet*, hogy a párt beolvad, ám ehhez az kell, hogy a szabadelvű párt beváltsa ígéreteit. A PH kommentátora pedig (szept. 14.) így írt Apponyinak, a hónap végén tartandó beszámolójáról: »E beszámoló tárgyalni fogja a múlt ülészek méltatásán kívül a mérsékelt ellenzék politikai magatartását az új kabinettel szemben.« Ugyancsak e lapban (szept. 25.) vezércikk jelent meg »Apponyi és a fúzió« címmel, egy nappal előbb pedig az előfizetők annak a fordulatnak a párját is olvashatták a »Párhuzamok« cím alatt, amellyel MK a jelen karcolatát kezdte. (»Tisza személyével a kapocs szétpattant« — »A kő [Tisza Kálmán] elgurult . . .«) Egyáltalában: a napi politika alakulását nyomon követők előtt teljesen világos volt, hogy a Tisza bukása körüli földmozgás a két ellenzéki párt helyzetét is módosította.

*

MK karcolata három részből épül fel. Az első egység lényegében a *helyzetismertetés*. A második a *találgatásoké*: hogyan fog a bevonulás végbemenni? A harmadik a *pártember állásfoglalását* rögzíti,

aki a közlegényvé visszaminősült generálist is változatlan szeretettel övezi. A legfigyelemreméltóbb az utolsó bekezdés állítása, amelyből kiderül, MK világosan látta azokat a veszélyeket is, amelyek a fűzőből a szabadelvű pártra háramlanak.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 143 : 5 *Lloyd-épület* — a mai Roosevelttéren a szabadelvű párt klubját magába foglaló épület, amely 1945-ben a harcok során megsemmisült.
- 12 *ostábla* — a saktábla elavult elnevezése
- 16 *a jászberényi beszéd* — Apponyi Albert gróf jászberényi választói előtt kívánta bejelenteni a párt politikájának lehetséges új irányát. Mivel azonban a beszámoló ideje egybeesett a jászberényi vásárral, a jászberényi út elmaradt, és a bejelentés az október elején megtartott első pártkonferenciára maradt.
- 20—21 *a Kálvin-térről a Lánchíd-térig vezető út* — a mérsékelt ellenzék klubhelyisége a Kálvin téren volt, a szabadelvű párt klubja a Lloyd-palotában az akkori Lánchíd téren (ma: Roosevelttér).
- „ 30 *suite* — kísérő, követő
- 144 : 16—17 (*nem az Éles Henrik holt választóit értem, hanem a Csaba vitézeit*), — a mondat értelme itt: *nem szó szerint értem*. A konkrét utalás első fele Éles Henrik 1887-es választási csalására vonatkozik, amelyről MK több karcolatában írt ironikusan (Krk 75. köt. 103. l., 76. köt. 102—103. l.), a másik az ismert hun mondai mozzanatra utalt.
- 145 : 13 *denique* — elvégre, utóvégre, egyszóval
- 26 *Bejöttek közénk . . .* — a mérsékelt ellenzéki politikusok között meghatározó számban szerepeltek katolikus főurak.
- 30 *kollízió* — ellentétes erők, törekvések vagy érdekek összeütközése
- 146 : 7—8 *adherencia* — odatapadás, csatlakozás
- 16—17 *az újpesti hatos, hasonlít az igazi piculákhoz, rá is lehet vele szedni az embereket* — az 1860-as években Újpesten hamisított fém váltópénz; a picula régi osztrák tizkrajcáros ezüst váltópénz volt.

GRÓF APPONYI ALBERT

- M** I. *A Hét*. (Szerk.: Kiss József.) 1890. szeptember 28., 1. évf. 39. sz. (193—194. l.) *Teljes névjelzéssel*.
- II. *Pesti Hírlap*. 1890. szeptember 28., 12. évf. 267. sz. (5., 6. l.) Rovaton kívül. *Teljes névjelzéssel*.
- III. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai*. Bp., 1892. Össze-
gyűjtötték és kiadták Legrády Testvérek. 324—329. l.

A szövegről

A két sajtóbeli közlés után MK a karcolat szövegét minden változtatás nélkül áttemelte az 1892-es kötetbe, a címét sem változtatva meg. Meg kell jegyeznünk, hogy valószínűleg kötet-kompozíciós megfontolásokból a kronológiai rendet mellőzve a márc. 18-án megjelent *A t. Házból* c. karcolat után (a jelen kötetben 106—109. lapokon) és a máj. 22-én közölt *A t. Ház* c. karcolat elé (a jelen kötetben 126—131. lapokon) illesztette. A jelen Krk a megfelelő kronológiai helyen az 1892-es kötet szövegét közvetíti.

Apponyi Albert és portréja

A kötetünkben is szereplő karcolatok között van egy Hock Jánosról szóló, *Pech* címen. MK lényegében Apponyi Albertet is egy ilyen »peches« politikusnak tartotta, akinek — használva a karcolat hasonlatát — csak ideig-óráig sikerülhet nem egy darabból való politikai elveit összetartania. Szordínós kritikai megjegyzései mellett sem felejtette el azonban MK hangsúlyozni, hogy a mérsékelt ellenzék vezérét a legnagyobb politikusok között tartja számon. Hogy mamentek érzelmeim, a tehetséget felismerve, MK túl tudta tenni magát, azt már többször tapasztalhattuk. Gróf Apponyi Alberttel kapcsolatban legutoljára akkor, amikor kormánypárti ellenérzéseket semmibe véve kiállt annak Kiszfaludy Társaságbeli felvétele mellett. De lényegében ugyanez a toleráns, sőt kalapleemelő magatartás jellemezte mindannyiszor, amikor Ugron Gábor, Eötvös Károly, illetve Apponyi Albert egyszerű napi szónoklatai ragadták el. E karcolat apropója Kiss Józsefnek, A Hét szerkesztőjének a felkérése volt. Kiss József felkérésének apropója viszont nyilvánvalóan ugyanaz, a mérsékelt ellenzéknek érintő válság volt, amely a *Hurcolkodó habarék* c. karcolatot is kiváltotta. Mivel azonban MK itt nem egy egész, saját pártját esetleg veszélyeztető politikai tömörülésről, hanem egyetlen személyről írt, több melegséget engedhetett meg magának.

A karcolat bevezető szakasza után az író éles szemét és remek ítélőképességét dicséri a szónokok különbözőségét felfedező rész. Hiszen a nagy beszédartók *modorának* leírásával nemcsak politikai pártállásukat, de egész szellemi, emberi habitusukat is érzékeltetni tudta. A novellafüzi írás dereka, akárcsak nyitó része egy külső, adomaszerű indításként nő ki. Központi gondolata talán a »mindenáron miniszterré válni akarás« eszméje. Köztudott, hogy Apponyi sohasem lett Magyarország miniszterelnöke, vallás- és közoktatási tárcát is csak 1906 és 1910 között, a koalíciós kormányban kapott. MK erről, karcolatának egy nyilatkozat nyíltságával kiálló befejezésében még semmit sem tudhatott. De ha többre is gondolt akkor, mikor azt írta: »az ő idejének is el kell érkeznie, abban semmiképpen sem tévedett, hogy a korszak politikáját erősen befolyásoló, súlyos egyéniségnek állított méltó emléket.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 147 : 10 *Ez gróf Apponyi Albert a véderővita óta.* — A véderővita során rendült meg Tisza Kálmán hatalma, illetve e politikai kérdés hozott a függetlenségi párt és a mérsékelt ellenzék vezérei között a szokásonál erősebb együttműködést.
- 13 a *Fayt-féle felgömbözlési módnak* — az 1880-as évek végén divatosná vált és szabadalmazott inggallér, amelyet a napilapokban is hirdettek.
- 22—23 *Tudom, tudom. Ön azt írta nekem: »A mamelukot hagyja a másik szobában, mikor hozzáfog az íráshoz.«* — E szerkesztői kívánságot a cikket megrendelő Kiss József és nem a PH szerkesztője, Légrády Károly hangoztathatta.
- 29 *(nem árulom el éveit* — Gróf Apponyi Albert 1890-ben negyvennégy éves volt.
- 148 : 1—2 *bevégezt politikus se legyen soha.* — MK e fordulatot a befutott, a pályája csúcsára jutott politikus értelmében használta.
- 4 *komprehenzív* — átfogó, összefoglaló
- 11—23 Apponyi beszédét váró Ház hangulatának leírása. — Hasonló fordulatokkal jellemezte a Ház képét MK korábban Apponyi Albert beszédeit (Krk 70. köt. 94—95., 131—132. l., 72. köt. 122—123., 184—185. l., 73. köt. 138—139. l., 76. köt. 104—106. l.), de hasonló leírásokkal érzékeltette Szilágyi Dezső beszédeinek körülményeit és hatását is (Krk 70. köt. 153—154. l., 71. köt. 138—139. l., 72. köt. 161—163. l.).
- 22—23 *egy jászberényi atyafi* — gróf Apponyi Albert Jászberény képviselője volt a parlamentben.
- 23 *dóka* — rövid v. közepes hosszúságú, rendszerint fekete posztóból készült, dolmányforma férfi- vagy női kabát.
- 24—25 *a miniszterek a ceruzájokat hegyezik (mert lesz jegyzni való)* — a figyelem e megnyilvánulását MK más szónokkal kapcsolatban is megemlítette.
- 29—30 *Horánszky Nándor háta mögül, ifjabb Ábrányi Kornél mellél* — mindketten a mérsékelt ellenzék ismert alakjai voltak.
- 149 : 11 *inparlamentális* — parlamentbe nem illő eszköz, hangnem
- „ 20—22 *Hatvani professzor bővészete* — MK írásaiban gyakorta felbukkant a Hatvani István nevéhez fűződő mágikus bővészetek megemlézése (ld. Krk 70. köt. 152. l., 71. köt. 151. l., 77. köt. 121. l.).
- 35—38 *Szécsen Antallal kapcsolatos anekdota.* — Ezt az anekdotát MK korábban már többször beleszótta karcolataiba, így az 1884. jan. 15-i *A t. Házból* (Krk 68. köt. 103. l.) és az 1884. jún. 27-én közölt *Az új főmarsall* (Krk 68. köt. 62. l.) c. karcolatokba, továbbá az 1886-ban megjelent *A tisztelt Ház* c. kötetében is felbukkan a történet. (Krk 71. köt. 188. l.)
- 150 : 26 *prosperál* — boldogul, érvényesül

Lap Sor

- 150 : 37—38 (*legfeljebb külön kupéjuk*) — MK ironikus utalása a képviselőknek és minisztereknek kijáró vasúti szabadjegyre vonatkozott.
- 39—151 : 1 *Andrássy Gyula gróf az akasztója felé indult* — A szabadságharc leverése után Andrássy Gyulát is halálra ítélték, az ítéletet 1851. szept. 21-én in effigie végre is hajtották.
- 151 2—3 *Tisza Kálmán első léptei (az Almásy-összeesküvésben) a börtön felé irányultak* — Az utalás valószínűleg az 1861. évi országgyűlés közjogi vitájára és az azzal kapcsolatos szavazásra vonatkozik. A jún. 5-i szavazáson Podmaniczky Frigyes és Almásy Pál a Határozati Párt egy csoportjának segítségével szavazási manővert (önleszavaztatást) hajtott végre. Elérték, hogy 2-3 szavazati többséggel a felirati javaslatot fogadják el. A család lelepleződött, de Tisza Kálmán megvédte őket.

AZ ELSŐ ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. október 2., 12. évf. 271. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

Az 1890. okt. 1-i ülés a parlament nyitó gyűlése volt, minek megfelelően rövid időtartama alatt a Ház főként beérkezett kérvényekről, indítványokról tárgyalt, elnöki jelentést hallgatott meg, az őszi ülésszak tervezett feladatait tekintette végig. Tudomásul vette bizonyos képviselők lemondását, mások végleges törvénybe iktatását. *Gróf Szapáry Gyula* tájékoztatója után, amellyel egyetértve a Ház megszavazta, hogy míg a különböző bizottságok a kormány által előkészítendő javaslatokat fogják tárgyalni, a Ház nyilvános üléseket ne tartson, *Gulner Gyula, ifj. Ábrányi Kornél* és *Ugron Gábor* fordult interpellációval a miniszterelnökhöz. Gulner és Ábrányi képviselők interpellációjának tárgya azonos volt: a német nyelv jogosulatlan használata Ausztria és Magyarország között állami szinten, illetve a magyar állam hivatalos nyelvének mellőzése. Ábrányi képviselő az Egerben megesett vagdalkozás ügyét hozta föl, melynek során a katonaság több tisztje összekaszabolt egy fegyvertelen polgárt. Az egri eset földérítését és a következményekről való részletes jelentést kérte a miniszterelnöktől. (KNapló, 1887—92. XLIX. köt. 3—19. l.)

*

MK a formális ülésnek egyetlen záró bekezdést szentelt. Érdeklődését, mint más nyitó ülések esetében is, az újra összegyűlő képviselők kötötték le. Az időjárásról, a miniszterelnök fizikai állapotáról, más

hasonló, látszólag semmitmondó kérdésekről csevegett, a hétköznapi témákba ágyazva azonban világos képet festett a politikai erőviszonyokról, az egyes pártokon belül végbemenő finom változásokról. A habarékpártot részben szept. 21-i, a *Hurcolkodó habarék* című politikai karcolatának gondolatait felidézve jellemezte. Mi lesz — tette fel a kérdést —, ha az Apponyi vezette pártnak, a mérsékelt ellenzéknek be kell oltadnia a kormánypárt soraiba? Fenyvessy nevét MK már szeptemberi írásában is felemlítette a »kisebb nagyságok« között, akik nem fogják az egyesült párt egyensúlyát felbolygatni. Mostani, személyes »áthurcolkodása« idején is hasonló szellemben írt róla. A függetlenségi párt korifeusait az olvasók által már jól ismert véleménye alapján jellemezte. Kedélyesen ironizált az öreg Irányi letűnt korszakot idéző vezéri gógjén, és figyelmét már az új szervezők, Polónyi, Ugron, Eötvös felé fordította.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 152 : 8 (*Ezúttal zöld szín.*) — valószínűleg a képviselő ruházatára vonatkozó utalás
- 9 *Ugron a nap hőse.* — A képviselőház okt. 1-i ülésének végén Ugron Gábor interpellációt intézett a miniszterelnökhöz egy német nyelvű távirat ügyében, amelyet a miniszterelnök a kabinetirodához intézett. (KNapló, XIX. köt. 7. l.) Szapáry Gyula okt. 3-án válaszolt az interpellációra, de Ugron nagy fenntartással fogadta a miniszterelnök magyarázkodását (Uo. 21—23., 24—26. l.).
- 16 *δ ellene van-e Kossuthnak ez a mai levele irányítva* — mint erre már hivatkoztunk, Kossuth gyakran üzent a nevét zászlójára vevő függetlenségi pártnak nyílt levelek formájában, a párt vezetőit ekképp dicsérve vagy elmarasztalva. Az »Egyetértés« 1890. okt. 1-i számában közölte Kossuth Lajos Herman Ottóhoz intézett levelét, amelyben kifejtette véleményét a függetlenségi párt belső helyzetéről. Ebben írta a következőt Kossuth: »Irányt jelzek, és irányom nem az Irányi iránya s bizony nem is a Baross nyaktekerési hatalmától féltében tipegő Ugroné...«
- 153 : 1 — *Köztük van-e Ábrányi Emülé?* — a közbeszólás lejegyzésre nem került.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. október 4., 12. évf. 273. sz. (2., 3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

1890. okt. 3-án a parlament főként rutinkérdésekkel foglalkozott. Gazdasági jelentések hangzottak el, felolvasták az interpellációs könyvet, háznyagot és bizottsági tagokat választott a Ház. Napirendi pontként *Szapáry Gyula* válaszolt a hozzá érkezett interpellációkra. A kérdésre, miszerint adott volna ki olyan rendeletet, hogy a »Magyarországból Ausztriába menő megkeresések ezentúl kizárólag német nyelven intézendők«, nemmel felelt. Ismertette a nyelvhasználat terén 1867 óta fennálló helyzetet, mely szerint mind a magyar, mind az osztrák hatóságok saját nyelvükön nyújthatnak be megkereséseket, és ezeket a másik fél köteles elfogadni. Am mindjárt hozzátette, hogy az ügymenet gyorsítása és egyszerűsítése érdekében néha a szabályként elfogadott nyelvi normáktól eltekintenek. Ugron Gábor interpellációjára válaszolva először is rámutatott, hogy az inkriminált távirat csakis sikkasztás útján kerülhetett ellenzéki parlamenti képviselő kezébe, minek folytán — a távirati titok épségét megőrzendő — eljárást indítatott a kiszivárogtatás körülményeinek kivizsgálására. A kérdés érdemi részére térve azzal érvelt, hogy az a bizonyos távirat nem volt hivatalos, ily módon a magyarnyelvűség kritériumának sem kellett eleget tennie. *Gulner Gyula* a választ részben tudomásul vette, csupán a »különleges esetek« előfordulását nehezményezte továbbra is, *Ugron Gábor* azonban teljesen elutasította a miniszterelnök argumentumait. Az ülés végén *Pázmándy Dénes* és *Eötvös Károly* részéről újabb két interpelláció hangzott el, ezúttal a honvédelmi miniszterhez címezve. (KNapló, 1887—1892. XIX. köt. 20—30. l.)

*

MKNak a délig tartó unalmas szavazásról nem lehetett beszámolnivalója, így szokásos gunyoros megjegyzéseivel színezte az egyhangú ülés eseményeit. Feltehetőleg a gyűlés érdektelensége volt az oka annak is, hogy Almássy Géza háznyagi megválasztásának — aki pedig a pártharcok szempontjából nem volt lényeges figura — külön részt is szentelt. A karcolat lezáró része megint elkanyarodik attól, amit a KNaplóból tudhatunk az eseményekről. Eötvösök »taktikai jelszava« nyilvánvalóan olyan utalás, amelyet csak egy, az ülés mögöttes csatározásait is ismerő beavatott tehetett.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

153 : 5 *a kezdődő párt iránt*, — a hangsúlyos jelző azt az átrétegződést érinti, amelyre az előző karcolatban már hivatkoztunk.

9—10 *(amikre a takarékpénztár is adhat már)* — ironikus oldalvágás, amely a parlament testületének statikus állapotára vonatkozik.

17—18 *de most, amióta a háznyagokból válogatják a minisztereket és miniszteri tanácsosokat* — kedves utalás Bezerédj Viktor és

Lap Sor

- elődje távozására, amelynek oka minisztériumi kinevezésük volt.
- 154 : I (*mert választásoknak csúfolják*) — utalás arra, hogy ezek a »szavazások« mindig tökéletesen egyhangúlag történtek.
- 33 *De Eötvösék kiadták a taktikai jelszót* — a megjegyzés a függetlenségi párt kebelén belüli nézetkülönbözőségeket éri.

A T. HÁZBÓL

- M** I. *Pesti Hírlap. 1890. november 6., 12. évf. 305. sz. (2. 1.)* Rovaton kívül. *Bevezető rész a költségvetéshez* alcímmel. Névjelzés nélkül.
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.* Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 339—342. l.

A szövegről

Az 1892-ben megjelent kötet sajtó alá rendezésekor MK minden változtatás nélkül átemelte a szöveget a PH hasábjairól, csupán a címet módosította *Az első költségvetés Szapáry alatt* címre, és alá illesztette az ülés dátumát: *1890. nov. 5.* A korábbi gyakorlatnak megfelelően a jelen Krk a PH-beli címet közvetíti, a kötetbéliit csak itt említjük meg.

A parlament üléséről

1890. nov. 5-én (de már az előző nap megkezdődött a vita) újra állami költségvetés — az 1891. évre szóló — került a Ház asztalára. Az előző nap szónokai: *Hegedűs Sándor* előadó, *Helffy Ignác*, *Horánszky Nándor*, *Mudray Soma* után *Molnár József*, *Abrányi Kornél*, *Csanády Sándor*, végül *Wekerle Sándor* pénzügyminiszter tartott beszédet. A három ellenzéki felszólaló közül Molnár és Csanády függetlenségi párti képviselő a költségvetési javaslatot általánosságban sem fogadták el. *Molnár József* elismerte, hogy az új költségvetési tervben nincs deficit, hogy a pénzügyi irányvonalat jellemzi a takarékoság, részleteiben azonban több kivetnivalót is felfedezett a javaslatban. Bírálta az állami jószágok eladását, akárcsak az előző nap *Helffy Ignác*, aki szerint az ebből befolyó összeget nem lehet bevételként elkönyvelni, mivel az egész nem más, mint tőkevagyon-fogyasztás. Sokallta a Vas-
kapu-szabályozásra és a katonai célokra kiadott összegeket, ugyanakkor a vasúthálózati és a közegészségügyi viszonyok gyengeségeire hívta fel a figyelmet. A legsúlyosabb és állandó bajként a nagy volumenű államadósság létét jelölte meg, melynek kamatai az összköltség egyharmadát emésztik fel. *Csanády Sándor*, mint mondotta, elvből nem szavazhatott a költségvetés mellett, mert, nézete szerint, költségvetés

közösügyi közjogi alapon nem állhat. *Ábrányi Kornél* a közjogi alapon álló ellenzék padjaiból azt az ellentétet kívánta megvilágítani, mely szerint a kormánypárt költségvetési programját elfogadja, ellenzéki pozícióját azonban megtartja. Pártjának taktikai különállását a szabadelvűség intakt módon megőrzendő mivoltával magyarázta. Véleménye szerint egy szükségszerűen konzervatív nemzeti társadalomban a szabadelvű nemzeti állam megteremtése feltétlenül fontos feladat — mondhatni, az egyedül lehetséges megoldás. *Wekerle Sándor* felszólalásában hiányolta a vita pénzügyi konkrétumait. Ábrányi Kornél elvi jellegű fejtegetéseitől elhatárolva magát, válaszolt a képviselők pontosan körvonalazott kérdéseire. Ám, mint kifejtette, az ellenzéki sorok között ülve ő több mindent kifogásolt volna, mint tisztelt politikai ellenfelei. (KNapló, 1887—92. XIX. köt. 78—104. l.)

*

MK, mint karcolatában írta, tízedszer kommentálta már a büdcsévitát, melynek üléséről a beszámolást nemegyszer remek történetek és portrék szórakoztató előadásával kerülte meg. Utoljára például Eötvös-ről festett rendkívül találó portrét ebből az alkalomból. (1890. febr. 27.) A mostani vitát — az unalmas külsőségek ellenére is — mégis úgy tudta elevenné és jellemzővé tenni, hogy lényegében követte a száraz költségvetési felszólalásokat. A Helfy és Horánszky képviselők egyhangú szereplésére felépített nyitó elmélkedés után MK a teljes karcolatot lényegében egyetlen kép köré szervezte. A mérsékelt ellenzék programja köré, amelyet a kormánypárt által ellopott gyermekként mutatott be, s melynek több apa benyújtott igényétől beárnyékkolt sorsa salamoni döntést sürgetett. Az ötlet ezúttal nem MK-é volt, mert mind az *adoptálás* szó, mind pedig a »felfordított észjárás« következtetései (157 : 22) szövegszerűen kimutathatók a képviselők felszólalásaiban. A kidolgozás ragyogó zománca azonban természetesen már MK-t illeti.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 155 : 1 *Új mellém a kandallóhoz . . . föl van szítva melege* — idézet Kisfaludy Sándor 1807-ben megjelent »Csobánca« első két sorából származik.
- 2 . . . *meséljük tovább a nagy csodálatos regét, melyet . . .* — a patetikus stílus ironikus értelmezést is megenged, mivel MK a költségvetési vitákat a Ház legunalmasabb ülései között tartotta számon.
- 5—6 *Tán már a tízedik, amióta én írom a lefolyását.* — MK a parlamenti tudósításokat 1881 őszétől kezdte írni. (ld. Krk 62. köt.), az első büdcsévitáról 1882. jan. 15-én írott *Apróságok a Házból* c. karcolatában adott számot. (Krk 63. köt. 164—168. l.)

Lap Sor

- 155 : 8 *alumnium* — bentlakásos, teljes ellátást nyújtó iskola
9—10 *kása, lencse, kása, lencse* — MK más, korábbi írásában is az egyhangúság érzékeltetésére hivatkozott selmeci diákévei emlékeit idéző unalmas étlapra.
22 *Handler Mór volt a házi orvosuk* — Handler Mór a mérsékelt ellenzék egyik fő ideológusa volt.
- 157 : 4—5 *Hozzad csak utánam, Ivor fiam!* — az utalás Kaas Ivorra, a mérsékelt ellenzék egyik kiemelkedő tagjára vonatkozik.
22 *instancia* — kérés, könyörgés
22 *Adoptáljatok apáknak!* — Vö. KNapló i. h. 86. l. »... kifogásolni nem lehet azt, hogy e párt, mely igaz szeretettel csügg a közigazgatás reformján, melyet kezdettől fogva ő nevelt fel, s melyet a túloldal csak nagykorában adoptált ...« (Ábrányi Kornél beszédéből)
23 *Most már jó a program...* — Vö. KNapló i. h. 79—80. l.; Molnár József beszédéből.
37—38 *A hírhedt vékony hárttyáért formálisan expialta magát,* — Vö. i. h. 88. l. »mert én a volt miniszterelnök személyét sérteni soha nem akartam, s [ha valami] sértőleg hangozhatott — itt e Házban kellene nyíltan expiálnom...«

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. november 7., 12. évf. 306. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

Az 1890. nov. 6-i ülésen az állami költségvetés általános részének utolsó napi tárgyalása zajlott. Sorrendben Illyés Bálint, Csatár Zsigmond, Tisza István, gróf Szapáry Gyula, majd Hegedüs Sándor előadó zárszava után Helfy Ignác képviselők szólaltak fel. *Illyés Bálint* a kormány új irányát kutatva a kötelező magyar lojalitást támadta, aminek, véleménye szerint, következménye csupán az, hogy »a kétféjű sas brutális feje« meg akar enni bennünket. Nemzeti haladást csak a közmfüvelődés területén látott. Bizalmi szavazatát a kormánytól megtagadta. *Csatár Zsigmond* a hármass szövetség, Crispi olasz miniszterelnök, a német szövetségesek, a galíciai orosz fenyegetés ellen beszélt. A belgyi helyzetre rátérve főként az orosz és lengyel betelepülő zsidókat támadta. Heterogén szónoklatában kifejtette eszméit a vármegyéről és a kereskedelmi törvénykönyvvel, a gazdaságtalan tagosításokkal, az igazságtalan választási cenzussal szemben. Érvelt a kötelező állami tűzkárbiztosítás és a katolikus önkormányzat mellett. *Tisza István*

beszédének gerincét a valutakérdés képezte. Részletekbe menően tárgyalta az amerikai ezüst feltűnésével összefüggő pénzdrágulást, majd Helfy képviselő a pártot támadó szavaira reflektálva megmagyarázta, hogy miért szavazott a kormánypárt bizalmat gróf Szapáry Gyulának, és miért »adoptálta« a mérsékelt ellenzék reformprogramját. *Szapáry* miniszterelnök felszólalásában visszautasította a feltételezést, miszerint a közigazgatási reformterv az ellenzék tulajdonát képezné. *Helfy Ignác* személyére vonatkozó bírálatától is elhatárolta magát. *Helfy Ignác*, mint az ülés utolsó szónoka, részletesen kifejtette, hogy miért támadta a miniszterelnököt, sőt arra is kitért, hogy bírálatában milyen távlati célokat tartott szem előtt. (KNapló, 1887—92. XIX. köt. 105—130. l.)

MK kedélyes alaptónusú karcolatából kitűnik, hogy kormánypárti képviselő létére nyugodtan hallgathatta az ellenzék nem túl nagy ütőerőt képviselő szónokait. Illyés Bálint beszéde érdektelen volt, akárcsak Csátár Zsigmondé, aki rendkívül sok mindenről, éppen ezért kevés meggyőző erővel beszélt. Az ülés legsúlyosabb szónoklata valóban Tisza Istváné volt. Szapáry Gyulát jellemezve MK egyrészt személyes vonalmát is kifejezve érzékeltette, hogy Tisza Kálmánhoz képest jelentéktlenebb személyiségnek tartotta, másrészt azonban párt-emberként és *bizonyos* elfogulatlanságra törekvő kommentátorként széles vonásokkal rajzolta meg a miniszterelnök ideális portréját. A karcolat lezárását MK az általános politikai helyzetnek szentelte, amennyiben visszatért a *Hurcolkodó habarék* című írásában felvetett kérdésre: vajon fog-e és ha igen, milyen körülmények között fog a mérsékelt ellenzék és a kormánypárt fuzionálni.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 158 : 1—2 *Hegedűs Sándor, aki hetekig szokott ülni az elbádi széken* — az utalás arra vonatkozik, hogy a korábbi években a költészetvita, mint a Ház többnyire legnagyobb véleménykülönbségeket kiváltó eseménye, nemritkán hetekig is elhúzódott.
- 5—6 *Rösszat nem akarunk róla mondani, mert poéta* — Illyés Bálint református lelkész volt, egyházi beszédei az 1870-es években láttak napvilágot. 1877-ben jelent meg »Költőtemények« c. hazafias és az élet vegyes benyomásaiából fakadó verseskötete.
- 8—9 *Ma már Crispiről beszélt* — a szónok az olasz miniszterelnök Adria-parti terjeszkedő politikájára célozott.
- 10—11 *a kiengesztelt jóbarát és a kétzer főtt étel nem jó* — MK a szólásokat Csátár beszédéből merítette (lásd: i. h. 110. l.).
- 159 : 17—18 *»Savanyú Nándor«* — *»Édeskés Nándor«* — a célzás lényegében megint a habarékpárt változó helyzetére vonatkozik.

Lap Sor

159 : 20 *debatter* — szócsatát vívó személy

36 *«Menjünk-e, ne menjünk-e?«* — újból a mérsékelt ellenzék kormánypárthoz való közeledésére célzott MK.

A T. HÁZBÓL

M I. *Pesti Hírlap. 1890. november 8., 12. évf. 307. sz. (2., 3. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892. Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 342—346. l.*

A parlament üléséről

Nov. 7-én megkezdődött az 1891-i állami költségvetés részletes tárgyalása. A sok megszavazandó tétel egységes »megszavaztatikkal« futott át, összesen három kérdés körül lángolt fel vita. Ezek közül is az ülés nagyobbik felét a királyi udvartartás körüli problémák kötötték le. Az első szónok *Meszlényi Lajos* volt, aki azt állította, hogy a magyar királyi udvartartásra befizetett összegek huszonhárom év óta valótlanságot lepleznek, mert magyar udvartartásról nem is lehet beszélni. *Meszlényi Lajos*nak *Szapáry Gyula* válaszolt. Az ellenzék részéről ezután *Ugron Gábor* és *Helfy Ignác* következett. *Ugron* képviselő kifejtette, hogy Magyarországnak alkotmányos érületű udvar kell, és rávilágított a trónörökös fiának magyar szellemű neveltetésének fontosságára. *Helfy Ignác* csatlakozott a szélbali szónokhoz, majd azt hangsúlyozta, hogy a magyar udvar a nemzetiségek összeolvadásában is domináns szerepet játszhatna. *Wekerle Sándor* pénzügyminiszter a meglévő udvartartási formát azzal védelmezte, hogy így az a politikai befolyásoktól mentes, illetve azzal, hogy az udvartartás végül is a király »belügye«. *Beöthy Ákos*, *Horánszky Nándor*, *Pulszky Ágost*, *Kaas Ivor* arról vitatkoztak, hogy az udvartartás vajon jogi intézmény-e, és kivehető-e a jelenlegi felemás közözügyi rendszerből. A második, kisebb vitapontot a főrendiház kiadásai, valamint a közözügyi kiadások képezték. Az elsővel kapcsolatban *Detrich Péter*, a másodikkal *Madarász József* és *Kun Miklós* szólaltak fel. Végül a miniszterelnökséggel együttjáró kiadások körül alakult ki véleménykülönbség. *Ugron Gábor*, a téma legérdekesebb szónoka, ezúttal is támarta *Szapáry Gyulát*. Sérelmekként a magyar nyelv integritásának elhanyagolt védelméről, a magyar zászló és címer megalázásáról, a Hentzi-szoborról, a Citadelláról beszélt. (KNapló, 1887—92. XIX. köt. 131—157. l.)

*

MK három részre osztotta karcolatát. Az elsőben a háznagyi választások okt. 4-i ülésére frottakra emlékezve *Almásy Géza* háznagyi

újtásáról, a trafikról számolt be kvaterkázó stílusban. *A parlamenti kritika* elnevezés alatt olvashatók azonban fényesen igazolják, hogy MK-nál az adomába csomagolt ítélet milyen élesen csíphetett, ha formájában soha vagy nagyon ritkán volt is sértő. *A száműzött ündérek* egységében MK nosztalgikus hangot ütött meg. A »Gizike« szakasz akár egy novellából is ide kerülhetett volna. Végül *Az ülés lefolyása* címen MK nem részletezte pontosan, inkább csak érezte a vita menetét. Központi alaknak részben Jókait tette meg, részben pedig Orczy képviselő folyosói történetét építette be a beszámolóba, mintegy az életből ellesett történettel egészítve ki a királyi udvartartás körül felparázslott vitát.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 160 : 2—3 *Nem jönnek már át panyókás, kardos főrendi jegyzők üzenetekkel!* — MK utalása arra vonatkozott, hogy 1886 februárjáig a két ház, a felsőház és a képviselőház között az ügyiratokat díszatillás jegyzők vitték és hozták az ülés ideje alatt. E szokást törölte el a képviselőház, és helyébe a két Ház elnökének írásbeli érintkezését állították.
- 5—6 *Ha jól tudom az Arany egyik verséből, a Hunyadi ház alatt a hollót használták üzenetvivésre.* — MK utalása Arany János »Mátyás anyja« c. balladájára vonatkozik.
- 8 *Gróf Károlyi István eltörülte a »pertute«* — MK-nál többször is ismétlődő utalás a gróf és Grecsák képviselő között nyilvánosan folytatott levélváltásra, melynek tárgya Grecsák képviselő — parlamenti szokás szerint — tegező megszólítása volt, amelyet a gróf nehezményezett. (Ld. a Krk 77. köt. 54—56. l.)
- 11—12 Bossányi, Urbanovszky, Vargits — a 80-as évek elején, közepén MK karcolataiban gyakorta felbukkanó mameluk képviselők, akik nem szellemi képességükkel, hanem magatartásbeli sajátosságokkal vonták magukra a figyelmet.
- 162 : 1 *Hébé* — a görög mitológiában az ifjúság istennője, Zeusz és Héra lánya.
- 2 *kiadják Dobosnak* — MK-nak ez a célzása valószínűleg egy korabeli fővárosi vendéglőre vonatkozhatott, aki vállalta a Ház büféjének működtetését.
- 15 *patriae patres* — az atyák hajléka
- 23—24 *Eötvös Károly hazafias óhajlásáról* — vö. Eötvös 1890. febr. 26-i beszédével
- 33 *Irgyette is tőle Jókai* — csipkelődő kitétel, amely Mikszáth sok szempontból példaképnek tekintett nagy írójának, Jókainak közismert udvarhú magatartására vonatkozik.
- 163 : 3 *ez a mi Kornélunk* — Az utalás Ábrányi Kornélra vonatkozik.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. november 14., 12. évf. 313. sz. (2., 3. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

MK a parlamentből néhány napos szünet után, a nov. 13-i ülésről frott beszámolójával jelentkezett ismét. A Ház ekkor a 8-i belügyi, 11-i pénzügyi és 12-i kereskedelmi költségvetési vita után a földművelésügyi minisztérium számára megszavazandó büdzsajavaslatot tárgyalta. *Dániel Ernő* vitaindító összefoglalójában rámutatott, hogy a tárcára előirányzott kiadások emelkedőben vannak, és főként a változásokra koncentrálva jelezte, hogy ezentúl a vízépzítészeti munkák és a »peres ügyekben járó perlekedések« is a minisztérium hatáskörébe tartoznak, valamint hogy a halászat is önálló tétellé lépett elő. *Szalay Imre* méltányos kritikájában arra hívta fel a figyelmet, hogy a minisztériumi berkekben kevés a szakértő, hogy növekszik a filoxérakár és hogy éppen ezért gyorsabb és hatékonyabb telepítési politika szükségeltetik. *Vályi Árpád* az esztelen takarékoskodás és a tartalmatlan jelmondatok ellen emelt szót, rávilágítva, hogy aki a földbirtok érdekeit védi, az nem csupán agrárius — ahogyan gyorsan rásütik —, de az egész ország érdekeit védi. *Bethlen András* miniszter programként is felfogható alapos beszédében kitért minden egyes hozzá intézett kérdésre. Az utolsó két szónok a filoxéra témakörében főként már elhangzott érveket ismételt. (KNapló, 1887—1892. XIX. köt. 261—284. l.)

*

MK nov. 14-i karcolatában az éppen napirenden levő büdzsajavaslatot továbbra is az előző költségvetési vitákkal összehasonlítva jellemezte. Az összevetés újszerű eredménye (akárcsak a költségvetés általános tárgyalásánál) most is ugyanaz volt. »Hol győz ő [a kormány] annyi reformot kigondolni a télen, amennyit a Ház meg győz szavazni?«

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

164 : 10 *Kaas Ivor* tegnap »az ország leghasznosabb emberének« nevezte *Baross Gábort* — a megjegyzés a kereskedelmi költségvetés vitáján valóban elhangzott. Lásd i. h. 240. l.

13 *bönhómmia* — kedélyesség, derűs jólelkűség

13—14 *Vályi Árpád* . . . *kigányolni látszott az ellenzéki kis-kátét*, — az ellenzéki képviselő ugyanis rendkívül diszkréten bírálta csak a földművelésügyi miniszter programját.

23 *peronospora viticola* — szőlőperonoszpóra (plasmopara viticola)

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. november 15., 12. évf. 314. sz. (2. 1.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház 1890. nov. 14-én folytatta az 1891. évi állami költségvetés részletes tárgyalását. A már nov. 13-án megnyitott vita második részében a képviselők továbbra is a földművelődésügyi minisztérium költségvetési tétéleihez szóltak hozzá. Elsőnek *Boross Béni* beszélt, aki a költségvetési tervet elfogadta, csupán a filoxéra sújtotta szőlőtermő vidékek megsegítésére, a kárt okozó kór kiküszöbölésére hozott intézkedésekkel volt elégedetlen. *Petrich Ferenc* a gazdasági élet általános tespedtségét és bizonyos költségvetési tételek érdemük felett dotálását nehezményezte. *Kaas Ivor* főként a vízjog kérdéseit feszegette, amely jelenleg nem gondoskodik kellőképpen a kisbirtokosok érdekegyeztetéséről, és rámutatott, hogy a kormány teljhatalma időnként vízi hatalmasságok, ún. »vízi főispánok« károsan túlméretezett jogkörében realizálódik. Külön szót ejtett a Temes—Bega ügyéről, amit tarthatatlannak minősített. *Kiss Albert* ezután újból a filoxeráról, *Wittmann János* az állat-egészségügyi törvény hiányosságairól beszélt. *Herman Ottó* új, átfogó gazdasági tervek szükségessége mellett állt ki; ostromozta a protekcionális megkövesedett rendszerét. Két konkrét esetben (filoxéra; halászat) arra figyelmeztetett, hogy az érdekelt magánszemélyeknek önállóan is kellene tudniuk cselekedni. Az ülésen még *Móricz Pál* a műbor megadóztatása mellett, *Szendrey Gerzson* pedig ellene foglalt állást. (KNapló, 1887—92. XIX. köt. 285—306. 1.)

*

MK-nak az ülésről beszámoló karcolata rövid és tárgyyszerű volt, a »lankadt figyelem« mellett zajló tárgyalás láthatólag nem is inspirálta az írók különösebbképpen. Kommentátori módszerei is a szokásosak. Jellemző például a beszámoló lezárása, amelyben a Szendrey Gerzsonok rendjébe tartozó, közismerten rosz szónokot pellengérez ki, akárcsak a Kőrösi Sándor szájába adott elhangzott közbeszólás, vagy az elnökkel és a csengővel folytatott kis játék leírása, amellyel oly kedvesen tudott utalni egy, a Ház előtt igen gyakran lefolyó jelenetre. A karcolat legmégesebb nyila ezúttal is a habarékpárt programjának tarthatatlanságát vette célba, ahogy ezt a *Hurcolkodó habarék* c. karcolatának megírása óta gyakran tette.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 166 : 1—3 (*miután a habarék mindent megpróbált, de semmi sem használt neki*) — sokadszor visszatérő utalás a párt meddségére. Vö. a *Hurcolkodó habarék* c. karcolat *adoptált gyermek* kifejezésével.
- 17—18 *bustya lelkek* — az UMTSz szerint a bustya »a kender puhítására, törésére használatos szerszám«, a bustyál ige »Kendert tör, puhít« jelentéssel szerepel. Ennek alapján a MK által használt kifejezés 'megtört, megpuhított lélek' jelentéssel magyarázható.
- 20—22 [Móricz Pál] *visszaadta a kölcsönt, olyan beszédet vágván ki viszonzásul a műbor dédelgetése ellen, hogy az egész ellenzék lelkesülten bölíngaték a fejével.* — A korábbi években MK a függetlenségi párti szónokok felszólalásait regisztrálva emelte ki — különösen Szalay Imre szónoklaitairól szólva — ellenérveiket a gyártott borokkal szemben.

A T. HÁZBÓL

- M I. *Pesti Hirlap. 1890. november 19., 12. évf. 318. sz. (2., 3. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892. Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 346—351. l.*

A szövegről

A PHbeli közlés után MK a karcolatot minden változtatás nélkül beillesztette az 1892-es kötetbe, csupán a címet változtatta meg *Osáky gróf diadalnapjaira*, és alá illesztette az ülés időpontját: *1890. nov. 18.* A dátumhoz csillagot illesztetett, és a következő magyarázó lapalji jegyzetet közölte: *Az elkeresztelési vita.* A Krk gyakorlatának megfelelően megtartottuk a PH eredeti címét, és csupán itt közöljük a kötetbéli.

A parlament üléséről

A képviselőház nov. 18-i ülése a földművelésügyi minisztérium részletes költségvetési vitájával folytatódott. Az észrevételek nélkül pergő szavazást két kérdésnél tarkították felszólalások. Hevesebb vita a »vízi munkálatok« téma körül támadt, illetve a »filoxéra elleni védekezés«-re kibocsátott összeg váltott ki indulatokat. A vízügyi kérdésekhez először *Tóth Antal* és *Ugron Gábor* szólott hozzá. Tóth képviselő Sopron megye kiabirtokosainak védelmében szólalt fel. A Rába szabályozásának elhúzódtását és a szerencsétlen marcaltői átvágást panaszoalta föl.

Erős kritika alá vonta továbbá azt az intézkedést, mely szerint a terület lakosainak támogatniuk kell a szabályozási munkálatokat, anélkül azonban, hogy jogos követelésükről — a belvizek levezetéséről — a kormány a legcsekélyebb mértékben is gondoskodna. *Ugron Gábor* az erdélyi mezőgazdaság legnagyobb terhéről: a drága szállításról beszélt, amit megszüntethetne az Olt teljes hajózhatóvá tétele. *Bethlen András* miniszter az utóbbi javaslattal teljes mértékben egyetértett, csakúgy, mint *Pap Elek*, aki Magyarország összes vízi útjának fejlesztését tűzte ki célul. *Thaly Kálmán*, *Gosztonyi Sándor*, *Uray Imre* szóltak még hozzá vízügyi kérdésekhez. A filoxéraproblémához — főként ismételve az előző nap már elhangzottakat — *Bernáth Béla* és *Boda Vámos* tett hozzá adalékokat. Az ülés utolsó szakaszában került sor a vallás és közoktatásügyi minisztérium költségvetési vitájára. Az előadó után *Irányi Dániel* az 1869 óta sürgetett vallásszabadság és polgári házasság bevezetése mellett tört lándzsát. *Szapáry Gyula* miniszterelnök elismerte a felvetett kérdések jogosultságát, de kérte a kezdeményezés jogát a kormány részére fenntartani. Beszédének lényege az volt, hogy a vallásfelekezetek közötti békét a kormány nem fogja kockáztatni. *Gróf Csáky Albin* vallás- és közoktatásügyi miniszter főként a febr. 26-i, az illetéktelen elkeresztelések tárgyában kiadott törvényt vizsgálta. Újfént leszögezte, hogy az általa kiadott rendelet a törvényben gyökeredzik, más törvény utasításokkal nem ütközik, így elfogadását semmi sem akadályozhatja. (KNapló, 1887—92. XIX. köt. 353—380. l.)

*

MK karcolatát a földművelésügyi tárca vitáját mellőzve a vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetési vitájának szentelte. Írása bevezető részében, akárcsak több szónok a képviselőház ülésén, a téma kínálkozó voltát megragadva messzire visszanyúlt az időben, a vallásfelekezetek nyílt háborújának, a XVIII. század évtizedeiben keresve a jelen vita kiindulási pontját. A képviselők élcelődő, fiktív elemeket is valóságosként kezelő bemutatásával MK itt is remekelt. Szivák Imre, »mint egy előre elkészített bárd«, »Horvát Boldizsár, mint az öreg Toldy«, a zsoldárt mormogó Busbach, az eretnekek között féltéken suhanó Hock János — megannyi lelitalálat. Általánosságban a beszámolóra jellemző, hogy legtöbb motívumát nem lehet ellenőrizni. Sem az Apponyi ruháján begombolt három gomb, sem a Jókai-utalás, sem a Fabiny-leírás nem valószínűsíthető, de remekül kifejezik a vitát hallgató felek érzelmeit és pártállását. Természetesen MK személyes véleménye sem — ezúttal sem — maradt titokban.

Tárgyi magyarázatok

Lep Sor

167 2—3 *Kukorékoljatok kálvinista kakasok a tornyokon — megint éjszaka akar lenni.* — Hasonló fordulattal más írásában is ily módon érzékeltette MK a kálvinista érdekeket sértő intézkedések fogadtatását.

- Lap Sor
- 167 6 *Szegény Bethlen András már negyednapja ül ott*, — negyedik napja zajlott a földművelésügyi minisztérium megszavazandó költségvetésének vitája.
- 12—13 *Még a Firczák derült, tiszta képén is felhő borong.* — korábbi karcolataiban MK kedélyes, mosolygós embernek ábrázolta Firczák Gyulát. Ezzel a fordulattal a helyzet »komolyságát« akarta érzékeltetni.
- 14 *nagyfejük* — a párt vezető személyiségeire utal MK
- 25—26 *»lutheráni comburantur«* — az 1521-es rákosi országgyűlésen elhangzott javaslat: »a luteránusok égettessenek meg«.
- 31 *aminek rémhírét vesszük Eperjesről* — az előzőekben megkezdett történelmi utalás folytatásaként említette meg MK Karaffa eperjesi tevékenységét, ahol vértörvényszék elé állította Thököly párthíveit.
- 168 : 4 *vagy a pápának a levelét* — utalás arra, hogy a püspöki kar bizonyos dogmatikus kérdések tisztázása céljából Rómához fordult, amit sokan elleneztek.
- 169 : 2—3 *mint a kalendáriumba a Luca napja*, — Vö. i. h. 375. l. »tudjuk, hogy a vallás és közoktatási költségvetés tárgyalásánál Irányi Dániel t. képviselő úr rendszerint ilyen vagy ehhez hasonló határozati javaslatot szokott beadni.« (Gróf Szapáry Gyula beszédéből)
- 178 : 28 *leaotungi emberkék* — lásd a *Hogy jutottál a leaotungi emberkékhez* c. nov. 29-i, Jókaihoz intézett karcolatot.

A T. HÁZBÓL

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 138—139 folio
M *Pesti Hírlap. 1890. november 20., 12. évf. 319. sz.* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 35 cm hosszú és 21 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában részekre vágták, de az egyes szeleteket külön nem jelölték meg.

A javítások száma átlagos, a szedés javításakor MK még két helyen módosított képviselőházi beszámolójának szövegén, a 171 : 9 és a 172 : 16 sorokban.

A parlament üléséről

A képviselőházban nov. 19-én folytatódott a vallás- és közoktatási költségvetés vitája. A hozzászólások sorát *Vadnai Károly* nyitotta meg. Az ülés három szónoka közül ő volt az egyetlen, aki csak futólag érint

tette az elkeresztelési vitát, s aki ténylegesen oktatási kérdésekhez szólt hozzá. Eötvös József híres mondatából kiindulva: »Magyarország jövője kultúr kérdés« nagyobb dotációt kívánt a tárcának, a tanárhiányt, sőt a tanárjelölthiányt felszámolandó fizetésrendezést és egyéb intézkedéseket sürgetett. *Győrffy Gyula* visszatérve az előző napi témára a vallás- és közoktatási miniszter beszédének érveit igyekezett pontról pontra megcáfolni. Véleménye szerint a febr. 26-i törvény alkotmányellenes volt, kifejtette, hogy a gyermekek vallását preventív módon az állam nem befolyásolhatja. Jogsértést csak a szentesítő fél, a szülő és nem a pap követhet el. *Horvát Boldizsár* ezek után újra megerősítette gróf Csáky Albin érveit. Egyszerűségében különlegesen szép beszédében abból indult ki, hogy a februári törvény lényegében ugyanaz, mint az 1886. LIII-as, csak a szankció új, habár szükséges. Gondolatmenetét arra alapozta, hogy nem lehet az anyakönyv és a valóság ellentmondásban. A megoldásnak a felvetett két módját: a miniszteri rendelet visszavonását, illetve a katolikus dogmákba való beleszólást elvetve harmadjára elismerte, hogy a megoldás egyetlen lehetséges módja a petíció. Rámutatott azonban a szülők vallásváltoztatásainak buktatóira, konkrétan az ellenzék petícióját is elvetette. Zajosan éljenzett beszéde végén a polgári anyakönyv szükségessége mellett tette le a voksot. (KNapló, 1887—92. XX. köt. 3—16. l.)

*

MK gyakori beszámolóí fogása szerint ebben a karcolatában sem tudósít minden eseményről egyformán pontosan. Inkább beleéli magát az ülés hangulatába, és csak a résztvevők számára fontos eseményeket domborítja ki. A kitöltendő szünetekben pedig kvázi-monológokat, közbeszúrt gondolatföredékeket, felkiáltásokat szimulál. Demkó Pál bemutatása, a villámportré elkészítése, jellemző MK kezdeiseire. A Vadnai-beszéd alatti el-elmerengés, a Péchy szájával közbeszúrt mondatok is beleillenek a képbe. Győrffy Gyula ugyan már a »témához« szólt hozzá, de gyengén érvelt, ráadásul MK meggyözdése ellen, így ő sem jutott jobb sorara. Végül Horvát Boldizsár beszéde felett is ellebegett a beszámoló, igaz, MK a letűnt korszak nemes bajnoka előtt tisztelettel hajtotta meg fejét.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 171 : 3 az állami föntség: (K: az állami <föntség> fonseg)
 4 részből. (K: részből <<meg a Lessko es Hock <resze> reszebol>>)
 5 feltizenkettőre bevonult (K: feltizenkettore <kilepett> bevonult)
 5 apródjaival (mert (K: aprodjaival <a terembe> (mert)
 7—8 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <Az első szó Vadnay Károlyé volt. Vadnai>
 9 ünnepélyes egyöntetű nagy test, csak Komlóssy mérges alakja

Lap Sor

- lóg ki (K: unnepanyes *csendes* egyontetű csak <merges al> Komlossy merges alakja log ki)
- 171 : 13 Okos ember — dacára annak, hogy jó író; ő az egyetlen férfiú ma, aki (K: Okos ember — <bar nem> dacára annak hogy jó író <<...> hatalmas bevezetés) O az egyetlen ferfiu ma <a kit intendanssa kellene> <dacára hogy> aki)
- „ 17 De mivel az én (K: <Mínthogyazonban> De mivel az en)
- 172 : 6—7 a székében, s elégedetlenül (K: a székében <<s hatrafordul jegyzőhoz <...>> s elegetetlenül)
- 9 az ember, kőménymagos (K: az ember <kemeny> keménymagos)
- 12 esztergomi érsek (K: esztergomi érsek <Hat nem az esztergomi érsekről>)
- 13 De a Ház a primásra (K: De a Haz <az esztergomi> a primasra)
- 14—15 átadja annak, ki a (K: átadja <a következő szonoki ?fundra?) <a fekete tablán bekebelezett szonöki fundusokra a következőnek aki a> annak ki)
- 16 Gyula, az Ugron-pártból. (K: Gyula, az Ugron part <...>bol nagyon rokonszenves tagja, akít az egész haz szeret.)
- 17 Szep, habos sárga (K: <...> Szep habos sarga)
- 25 folyadék Simoréktól (K: folyadék <a> Simoréktól)
- 29 Boldizsár, s beállt (K: Boldizsár <...> s beállt)
- 30—31 miniszteriumból. Hozza be (K: miniszteriumból. <Hozza be a harcba a> <<Hadd <...> lobogtassa meg egy kicsit>> Hozza be)
- 31 harcba Deák (K: harcba <a> Deák)
- 32—33 helyéből, s áthurcolkodott Horvát Boldizsár mellé. Bánatosan nézte (K: helyéből s <atment hallgatni> athurcolkodott <<a ?jobb? középre <...>> Horvath Boldizsar <melé> mellé. <Úgy nezett ki mint egy nagy golya> Bánatosan nezte)
- 34 de nem olyan golya, (K: de nem <am> olyan golya)
- 35 elkeresztelendő objektumot (K: elkeresztelendő <...> objektumot)
- 38—39 Boldizsár szólni kezdett, mint a Münchhausen trombitája (K: Boldizsár<unk> <aki hogy hangja megcsendült> szolni kezdett mint a Munchausen <? befagyott?> trombitaja)
- 39 amelyből kitor az évtizedek előtt (K: a melybol <<a befagyott <...>> husz ev elotti hang a>> kitor az evtizedek <ota> előtt)
- 173 : 1—2 a régiék ! A mai (K: a régiék ! <Szokatlan mar> A mai)
- 4 közbe néhányszor. (K: közbe <<már <...>> néhányszor.)
- 5—23 sor K-a az idők folyamán elkallódott !

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 171 : 13—15 ő az egyetlen férfiú ma, aki beválna intendánsnak, dacára annak, hogy nem gróf. — Az Operaház egymást követő inten-

Lap Sor

- dánsai ebben az időben: Podmaniczky Frigyes után Keglevich István gróf, majd 1888-tól Beniczky Ferenc következett.
- 172 : 11—12 *A büdzsé van most napirenden, nem az esztergomi érsek.* — az ironikus utalás annak a ténynek szól, hogy a felszólalók a vallás- és közoktatásügyi témákat illetően szinte kizárólag a febr. 26-i elkeresztelési törvénnyel foglalkoztak.
- 15 *fundus* — házhely, telek, itt: hely (általában)
- 23—24 *úgy járt, mint Füzü orvosa,* — MK utalása ma már feloldhatatlan, valószínűleg egy korabeli szituációból fakadó szólást öröklített meg.
- 25 *E folyadék Simoréktól való.* — Simor János 1867-től volt esztergomi érsek, hercegprímás.
- 25—26 *Gyógyszertár »Az elkeresztelő Szent Jánoshoz»* — remek szóvicc, amit MK az elkeresztelési törvényre alapozott.
- 32—36 *Irányi mint gólya* — MK visszatérően élcelt, ironizált a szélbal hatalmas Dánieljén, lassú hanyatlását látva. Hol mint fagygyertyát, hol mint csibéi nélkül maradt kotlóst említi, soha nem lépve azonban át a tisztesség határát, ami a parlament egyik legérdemesebb alakját méltán illette meg.
- 173 : 11 *verve* — tűz, lelkesedés, lendület
- 20 *»tous les trois»* — a három honneur együttes megléte a tarokkjátékban.

A »PECH«

M *Pesti Hírlap. 1890. november 21., 12. évf. 320. sz. (4., 5. 1.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A Házban a kultuszbüdzsé vitája nov. 20-án *Szivák Imre* hozzászólásával folytatódott. A képviselő Gyórfy Gyula előző napi beszédét támadta, egészében »izgatásnak« minősítve képviselőtársa érveit. A kérdést pusztán közjogi oldalról vizsgálva megállapította, hogy szó sem lehet *lex imperfectáról* (tökéletlen törvényről), és a szankciók bevezetése is jogosult. A katolikus papság és államiság szembefordításának vádját is visszautasította. Felszólalása végén odáig ment, hogy határozati javaslatot nyújtott be mintegy harminc képviselő nevében arra nézve, hogy a Ház deklarálja: a vallás- és közoktatási miniszter eljárását helyesli. *Hock János* először *Szivák Imre* hozzászólására reagált: kikérte magának, hogy világi urak a teológia alapvető kérdéseiben járatlanul dogmabeli kérdésekről nyilatkozzanak. Másodjára Horvát Boldizsár beszédével fordult szembe. A képviselőt egy elmúlt korszak bajnokaként igyekezett föltüntetni, hogy így semlegesítse annak a jelenre vonatkozó érveit. Gróf Csáky Albin kibocsátott törvényéről megállapította, hogy az milliók lelkiismeretét

sérti. A miniszter eljárását taktikátlannak nevezte. Neki *Roszival István* felelt, aki inszINUÁCIÓNAK minősítette a képviselőnek a kormány-párton belül helyet foglaló katolikus papokat ért megjegyzését. A két katolikus képviselő szóváltása a Házban nagy élénkséget keltett. Következő szónokként *Benedek Elek* jelentkezett, aki az eddigi felszólalók közül kirítt, mert kulturális kérdéseket feszegetve *Vadnai Károly* nyomdokaiba lépett. Lelkes hozzászólásának fő pilléreiként a magyar nyelv fontossága, a néptanítók ügye, a tárca állami dotációjának neveléségesen alacsony mértéke állott. Végül *Helgy Ignác* újból vallásügyi vizekre evezett. Szembeszállt *Hock János* véleményével, támogatta a minisztert, majd csatlakozott *Irányi Dániel* javaslatához. Az ülést *Roszival István* másodikori rövid felszólalása zárta. (KNapló, 1887—92. XX. köt. 17—39. l.)

*

MK beszámolójának fő témája gyanánt *Hock János* volt kormánypárti, a karcolat írásakor a mérsékelt ellenzékhez tartozó katolikus pap jellemét, életének fordulóit, szerencsését tette meg. Erre a képviselő nagyszabású és zajos sikert aratott beszéde körülbelül okot is adott. Más kérdés azonban már az, hogy a sikeres beszéd apropójára rögtönözze MK a peches emberről szóló pamfletjét. Ebbe mindkettejük pártállása nyilván belejátszott. A *Hock—Roszival* összezapás is, noha heves volt, a *KNapló* tanúsága szerint sokkal kevésbé volt kiegyenlített, *Roszival* ebben a vitában alárendelt szerepet játszott.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 174 : 2 (*De félni lehet, hogy ez csak spanyolfal*) — az utalás az ez időben egyre szaporodó megjegyzések egyike, amellyel a habarékpárt függetlenségének lassú elvesztésére céloz.
- 8 *A Háznak három tragikus alakja van;* — visszatérő éle. MK többeket is aposztrófált úgy, mint okos embereket, akiknek okossága (vagy igazsága) csak azért nem derülhet ki, mert senki sem hallgatja meg őket.
- 12—13 *tragikai hős Sprinczer János — akit meg nem ismert a Ház.* — MK utalása egy 1888-as karcolatára vonatkozik, amelyben leírta, hogy a hosszas betegsége miatt csak sok hónappal az új ülészek megnyitása után a parlament padsoraiban megjelenő *Sprinczer Jánost* betévedt idegennek tekintették, és már lépéseket tettek eltávolítására. (Ld. *Krk* 76. köt. 114—116. l.)
- 14—15 *Hocknak, éppen ellenkezőleg az a tragikuma, hogy a Ház megismerte. Hock János emiatt száműzetett a pártból* — A véd-erő-törvényjavaslat 1889. évi tárgyalásakor *Hock János* még a szabadelvű párt tagja volt. A nagy vihart kiváltó 25. § megszavazása után a *Posti Naplóban* a szili kerület egyik választója közzétette *Hocknak* hozzá intézett levelét, amelyben arról írt a pap-képviselő, hogy egyetért az *Apponyi-féle* javaslattal, de kerülete miatt nem támogathatja. A levél

- valódiságát Hock elismerte, és a következményt levonva kilépett a szabadelvű pártkörből, és a mérsékelt ellenzékhez csatlakozott. (Ld. részletesebben Szatmári Mór: *Húsz esztendő politikai viharai*. Bp., 1929. 130—133. l.)
- 31 *szubtilis* — pontos, finom árnyalatokra ügyelő
- 175 : 2—3 *nem marad fel számunkra egyéb, mint belemenni a szabadelvű klubba.* — MK a mérsékelt ellenzéknek erről az átmeneti állapotáról írt a *Hurcolkodó habarék* és a *Gróf Apponyi Albert* c. karcolataiban.
- 17—18 *Az a kis ravaszkodás is, ami a nyakát szegte,* — ld. a 174 : 14—15 sorhoz fűzött jegyzeteinket.
- 19 *Még Gajári Ödön is . . .* — a Nemzetnek, a Jókai vezette kormánypárti napilapnak szerkesztője.
- 20—21 *Félbemaradt bazilika már volt* — MK ironikus utalása a budapesti Szent István-templom, a Bazilika sorsára utal. A Hild József tervezte épületet a tervező nem tudta befejezni, halála után Ybl Miklós vette át, de 1868 januárjában az épülő templom kupolája a pillérek egyenlőtlen süllyedése következtében beszakadt. A munka hosszú évekig szünetelt, Ybl áttervezte a kupolát és a homlokzatot. A Bazilika 1905-ben készült el.
- 175 : 28—29 *mikor Roszival van megtéve Tomorinak* — MK utalása valószínűleg Tomori Pálra, a magyar seregeket a mohácsi csatában vezető kalocsai érsekre vonatkozhat, aki ugyan ellenezte az ütközetet, de a kir. haditanács rendelkezéseit mégis végrehajtotta. Vitézül harcolva esett el a mohácsi csatában.
- 39 *ki nagy ügyességgel csinálja azt a játékot,* — a képviselő néhányszor ellentmondásba keveredett, amire Helfy Ignác figyelmeztette ellentétes politikai elképzelésekért kiálló beszédében.
- 176 : 22—177 : 5 Hock János és a *politikai morál* kifejezés. — A KNapló tanúsága szerint Hock János nem nevezte meg azt a kormánypárti pap-képviselőt, akiről a következőt mondotta: „ . . . Csak azt a kérdést vetem fel, vajon nem találja-e furcsának a t. Ház, ha egy pap, aki hivatalos kötelességénél fogva etikai princípiumot képvisel, odaáll esetleg bárminő párt elé és ily kérdést tesz fel: „Ez a rendelet, melyet önök támogatnak és keresztyühajtani akarnak, az egyház érdekeivel ellenkezik és engem lelkiismereti aggodalmak elé állít, én az Önök irányát nem támogathatom, de megengedek-e, hogy a pártjukban maradjak?” (*Zajos derűlttség és tetszés a szélő baloldalon. Élénk mozgás és felkiáltások a jobboldalon: Nem ezt mondta! Ferdítés!*) Természetes, t. Ház, hogy a kormány meg fogja ezt engedni, nem azért, mivel elvi tekintetek vezetik, hanem mivel a többség önök nélkül is biztosítva van. De t. Ház, a politikai moral elveinek ilyen szigorú (*Nagy zaj és derűlttség a jobboldalon. Felkiáltások jobb felől: Ő beszél ilyen szigorú poli-*

tikai morálról! Halljuk! Halljuk! bal felől.) alkalmazása mellett akar magának nevelni a kormány egy új püspöki generációt. (Derültség a bal- és szélső baloldalon. Élénk mozgás a jobboldalon.) ELNÖK: Figyelmeztetnem kell a képviselő urat, nagyon ritkán és nagyon óvatosan lehet csak e házban egyik képviselőnek a másikat leckéztetni a morálból. (Élénk helyeslés jobb felől. Ellentmondások a bal- és szélsőbalon. Zaj.) . . . » (KNapló, i. h. 29. l.)

177 : 6—178 : 4 Roszival személyeskedő viszontválasza Hock János beszédére. — Roszival igen röviden szólt, de igen éles és személyeskedő hangon. Beszédét a következőkkel fejezte be: » . . . T. képviselőház! az volna valósággal a katolikus egyház kebelében belforradalom, ha sokan úgy gondolkoznának, mint Hock képviselő úr (Úgy van! Úgy van! Élénk tetszés jobb felől. Élénk ellentmondás a bal- és szélsőbalon.), aki a saját egyházi előljáróinak hitbéli tisztaságát vonja kétségbe. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zajos ellentmondások a bal- és szélső baloldalon. Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!) De Hock képviselő úr sokkal nagyobb csekélység (Nagy mozgás a bal- és szélső baloldalon) hogy sem ezen nézetének csak egyet is meg bírjon hódítani. Ilyen embertől aztán mi (Nagy zaj és mozgás a bal- és szélső baloldalon. Zajos felkiáltások: Rendre! Felkiáltások a jobboldalon: Halljuk! Halljuk! Tessék meghallgatni, hogy mit akar mondani! Elnök csenget.) HOCK JÁNOS: (szólni akar. Élénk felkiáltások jobb felől: Talán a politikai morálról akar beszélni? Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Rendre! Nagy zaj és mozgás. Halljuk! Halljuk!) ELNÖK: Méltóztassék meghallgatni Roszival képviselő urat; joga van hozzá, hogy szavait megmagyarázza. (Halljuk! Halljuk! jobb felől. Nagy zaj a bal- és szélső baloldalon) . . . » (KNapló, i. h. 30. l.)

25 *Ne hagyjuk az emberünket . . .* — a fiktív közbeszólásokkal MK azt érzékeltette, hogy az elkeresztelési vita folyamán nemcsak a papság, de sokszor a világi urak is ellentétbe kerültek vallásos érzelmeikkel.

178 : 5—7 *Csáky meg eközben csöndesen nézte a helyérl, hogy keresztelik el egymást mindenféle gúnykifejezésekkel a papok.* — MK szatirikus vénájának ragyogó szójátéka ez a fordulat: az elkeresztelési vitában összekülönböző pap-képviselők megjegyzéseit elkeresztelésnek tekintette.

A T. HÁZBÓL

- M** I. *Pesti Hirlap. 1890. november 22., 12. évf. 321. sz. (3. l.)*
 Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
 II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.*
 Összegyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 351—353. l.

A szövegről

A PHbeli közlés után a karcolat szövegét MK beillesztette az 1892-es kötetbe. A szövegen csupán egy apró javítást eszközölt (179:9 sorban az »elékerült« szót »előkerült« alakra módosította). A karcolat utolsó három sorát, amely ironikusan feljegyezte Grünwald Béla felszólalását, elhagyta. A kihagyás oka minden bizonnyal Grünwald Béla 1891-es párizsi öngyilkossága lehetett: MK nem akart a tragikusan feltűnő módon az életből kilépett személyiségről a frissen megjelent kötetében maliciózus megjegyzést tenni. A 181:8 sor után következő három sor a PHban így szól:

Utána Grünwald beszélt. Gondolom, nagyszabású beszédet mondott. Miből gondolom? — fogja kérdezni az olvasó. Abból, hogy öt percet kért utána a habarékpárt.

E kihagyáson kívül MK a kötetben a témára utaló *Az ócska vasak* címet adta karcolatának, és alá illesztette az ülés dátumát: *1890. nov. 21.* A Krk korábbi köteteinek gyakorlatát követve az 1892-es kötet szövegét közvetítjük, de a címben meghagytuk a PHban alkalmazottat, a kötetbélit csupán itt jelezzük.

A parlament üléséről

A képviselőházban a nov. 21-i ülésre áthúzódott a kultuszbüdzsé előző napi vitája. Először ugyanis az elnök utólagosan megintette Hock János képviselőt a püspöki karról mondottak miatt. Ezt követően Hock képviselő válaszolt, egyúttal a sajtó egy személyét bíráló megjegyzését is visszautasítva, amire aztán *Gajári Ödön* fejtette ki a sajtó álláspontját. A témához elsőnek *Komlóssy Ferenc* szólt hozzá. A katolikus papság, tágabban az egyház érdekeit szem előtt tartva újból azt állította, hogy a rendelet dogmába ütköző dolog. Rámutatott, hogy a kormány a püspöki karral szemben mennyire nem tisztességesen járt el, de további katolikus támogatást helyezett kilátásba, amennyiben a kormány egy határozati javaslatban utasíthatná rá, hogy a februári rendeletet úgy módosítsa, hogy az a katolikus egyház hittételeivel ne ellenkezzen. *Gróf Csáky Albin* az előző beszédében elmondottakhoz ragaszkodva ismételten elmondotta, hogy a püspöki kar a maga idején a legkevésbé sem hivatkozott dogmabeli akadályokra, majd az eddig elhangzott beszédekot vette sorra. Alaptalan feltételezésnek nyilvánította, hogy az 1868. LIII. törvény ellentétben állna a mostanival csak azért, mert az nem tartalmaz szankciókat, illetve újból kifejtette, miért nem igaz, hogy rendeletével beleavatkozott volna a vallás ügyeibe. Rámutatott arra is, hogy a polgári anyakönyv esetleges bevezetése nem kettős anyakönyvi könyvelést fog jelenteni, hanem annyit, hogy a papi anyakönyv jelentősége teljesen megszűnik. Az utolsó három szónok: *Grünwald Béla*, *Holló Lajos* és *Asbóth János* más-más vérmérséklettel, de egyaránt a rendelet ellen foglalt állást. Közülük a legérdemlegesebb beszédet az első tartotta, aki a polgári anyakönyv bevezetésének szükségessége mellé állította a polgári házasságát is, mint olyan intézmé-

nyét, amely elősegíti Magyarország lakosságának tökéletes asszimilálódását, a felekezeti különbségek eltűnését. (K.Napló, 1887—92. XX. köt. 40—64. l.)

*

MK karcolatát a vita egyik legérdemlegesebb pontjához és szóno-
kához kötve indította. A beszámolót Csáky Albin pártállás nélkül
üdvözölt beszédével kezdte, amelyről fokozatosan kiderült, hogy az
csak formájával és csak ideig-óráig hallgattatta el a rendelet ellenzőit.
A *Helfy és az ágy* parabola betétje olyan, amelynek társaival gyakran
találkozhatunk MK karcolataiban. Műfajilag mint egy természetes
köztes formát lehet felfognunk ezeket az ülések eseményeit szigorúbban
követő MK beszámolók és a kitalált, íróilag merészebben kiszínezett
tárcák között. De mikszáthi »sablon-elem« az egy vármegyéből érke-
zettek kollektív jellemzése (Trencséniek), Komlóssynak egy tárgyhoz
(Trefort kalapácsa), a szónok (Csáky) stílusának olyaténképpen leírása
is, hogy az már-már hadi leírásnak is beillene.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 179 : 5 *akvirál* — szerez, gyűjt
 13 *hipokrizis* — képmutatás, szemforgatás
 23 *persziflázs* — csipős kigúnyolás, a nevetséges vonásokat kiéle-
 ző paródia
 27 *Helfy és az ágy* — a példában az ágy a liberalizmust testesíti
 meg, melynek végyott paplanos kényelmét a képviselő
 hálógének hiánya miatt, azaz vallásos érzülete miatt (mely-
 nek hitelveivel ellenkezne az állam prioritásának elismerése)
 mégsem veheti igénybe.
 180 : 12—13 *Ucsuék* — Urbanovszky Ernő klubbeli beceneve
 14—15 *ha Kubicza is elmúlhatott* — Kubicza Pál 1867-től
 egyfolytában volt Trencsén megye főispánja, 1890. november
 derekán mentették fel e tisztségből.
 15—24 Kubicza és a trencsényi képviselők. — MK a korábbi
 években több ízben megcsipkedte a trencsényi kormánypárti
 képviselőket Kubicza Pál iránt érzett feltétlen ragaszkodásuk
 miatt (ld. Krk 74. köt. 63., 65—66., 134. l.; 76. köt. 170. l.;
 78. köt. 88. l.).
 28 *ultramontán* — szélsőségesen klerikális
 29—30 *a Zimándy szerepét vette át, aki »Trefort kalapácsának»
 szerette magát nevezni.* — Zimándy Ignác az 1884—87-es cik-
 lusban volt a Nyitra megyei szenici kerület antiszemita párti
 képviselője; egy 1880-ban megjelentetett, a kultuszminisztert
 támadó röpirata miatt nevezték »Trefort kalapácsá-nak (ld.
 Krk 69. köt. 272. l.). Az 1887-es választásokon való jelölésé-
 ről nem áll rendelkezésünkre adat (Krk 75. köt. 224. l.), par-
 lamenti »hiányát« MK *Az új Ház* c. karcolatában jelezte (Krk
 75. köt. 83. l.).

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1890. november 25., 12. évf. 324. sz. (2. 1.)
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.*
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőházban nov. 22-én, a vallás- és közoktatási költségvetés részletes vitájának második napján sem változott lényegesen az összkép. Az első két hozzászóló megint csupán az elkeresztelési törvényhez szólt hozzá. Igaz, *Grecsák Károly* egyetértett a miniszteri rendelettel, *Polónyi Géza* pedig végig törvénytelennek és végrehajthatatlannak minősítette. Az utóbbi összességében oda konkludált, hogy a miniszteri rendelet nem ugyanazt tartalmazza, mint a törvény, így nem áll módjában támogatni azt. A nap legfontosabb beszéde *gróf Apponyi Alberté* volt. A mérsékelt ellenzék vezére ideje legnagyobb részében Szivák Imre határozati javaslatát elemezte, és azt taglalta, hogy abból mit fogadhat el és mit nem. A második pontot, mely szerint az 1868-as LIII-as törvényt a Ház továbbra is mint jogosat fogadja el és azt módosítani nem kívánja — elutasította magától. Az egyes pontot is elvetette, mert véleménye szerint a Ház nem helyeselheti a miniszteri eljárást célszerűségi szempontból, mivel éppen az eljárás kevés sikere tesz szükségessé további intézkedéseket. Am a harmadik ponthoz, amely azt célozta, hogy az LIII-as törvény alapelvei jobban érvényre jussanak, teljes mértékben hozzájárult. Gróf Apponyi Albert így egyszerre támogatta Szivák Imre határozati javaslatának harmadik pontját és Irányi Dániel teljes határozati javaslatát. Utoljára *Szendrey Gerzson* szólalt fel a februári rendelet ellen.

Nov. 24-én, hétfőn sem változott a vita jellege. *Szentiványi Árpád* a polgári házasság bevezetését szorgalmazta, *Szalay Károly* pedig a rendelet kapcsán kifejtette, hogy miért nem ért egyet — elvileg sem — azzal, hogy az országot rendeletekkel kormányozzák. *Beöthy Ákos* Szivák Imre javaslata ellen, Irányi Dániel javaslata mellett, *Mocsáry Lajos* lényegében gróf Apponyi Albert véleményéhez csatlakozva, Szivák Imre határozati javaslatának szem előtt tartásával, mindkettő mellett foglalt állást. *Fenyvessy Ferenc* beszédében személyeskedőbb hangot ütött meg és főként Komlóssy Ferencet bírálta. (KNapló. 1887—92. XX. köt. 65—113. 1.)

MK parlamenti karcolatának záradékában nyíltan kimondja, hogy beszámolója rendhagyó, az ülés rajza helyett áll. Az írás két fő részre tagolható. Az elsőben az író egy folyosói anekdotát dolgoz fel. Innen nyerte e rész a címét is. (*Madarász-esprit*). A másodikban (*Legenda*), amely az ülés tulajdonképpeni ismertetése helyén áll, és amely

látszólag Nepomuki Szent János legendájával játszik el, lényegében Apponyi beszédére épül, igaz, burkolt formában. Az Apponyi-beszéd végeredményét azonban a maga módján világossá teszi: a mérsékelt ellenzék vezére úgy támogatta Irányi javaslatát, hogy ezzel egy időben az ellene benyújtott Szivák-féle javaslat harmadik pontjával is egyetértett.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 181 : alcím *esprit* — szellem, szellemesség
 7 *habitus* — itt: magatartás, viselkedés
 8—9 *és még a kabátját se hajlandó szögére akasztani.* — MK ironikus megjegyzése Csanády korábbi felszólalásaira vonatkozott: az 1880-as évek elején karcolataiban többször beszámolt arról, hogy Csanády megtámadta Tisza Kálmánt azért, hogy hitehagyó módon feladta elveit, a fúzió után »szegre akasztotta a bihari pontokat».
- 17—18 *csuklyás reformerek* — az elkeresztelési vita apropójára a mérsékelt, de főként a szélbali ellenzék részéről sokan a katolikus papok érdekeit magukévé téve küzdöttek a bevezetendő reformok ellen (polgári anyakönyv, polgári házasság). Korábban a mérsékelt ellenzék katolikus, főként mágnás tagjaira, illetőleg a függetlenségi párt ama tagjaira alkalmazták ezt az elnevezést, akik az antiszemita párt megalakulásakor annak is tagjaivá lettek.
- 21 *még György Endre is* — a függetlenségi párti képviselő nevének említésével MK az ellenzéki párton belül uralkodó összetartásra utalt.
- 182 : 3 *kolportál* — terjeszt, híresztel
 12—14 *ha Rómer Flóris és Pulszky Ferenc tudtak egy megmaradt »cs« vagy »es« betűhöz egész hexameter sorokat restituálni valami ócska kövön,* — MK e fordulattal a XIX. század derekának két híres archeológusára utalt.
- 29—30 *Arany költészetében megmozdul a nagyváradi Szent László ércszobra.* — MK Arany János »Szent László« c., 1853. szept. 19-én írott költeményére utalt, amelyben a nagyváradi sírjából feltámadt király, a téren álló ércszobrának lovára pattanva segítette a tatároktól veszélyeztetett későbbi utódokat.
- 183 : 3—4 *Lám, a szabadelvű párt is tudott lopni a habarékpártól.* — Vö. a nov. 6-i karcolat összegzésében leírtakkal, illetve a tárgyi magyarázatok *Adoptáljatok apáknak* kitételhez fűzőttekkel e kötet 362. lapján.
- 184 : 13—14 *Mint a Dániel Márton kártyajárása.* — e fordulattal MK a klub egyik híres kártya-csatájára utalhatott.
- „ 15 *Se honneur, se ütő.* — a tarokk-kártyajáték értékes figurái.
- 185 : 1—2 *A prágai Nepomuki Szent János is a híd közepén állt. S mikor összedől, bepottyant szegény a Moldvába.* — A VÜ

Lap Sor

1890. szept. 28-i 39. számában a következő hír jelent meg az őszi áradástól megrongált Károly-hídról: »Az árvíz ugyan csak három ívet szakított el belőle, a többi rész teljesen ép maradt, de az elszakított részen volt többek közt a csehek nagyhirű védszentjének, Nepomuki Szent János kőszobra . . . « (I. h. 631. l.)

185 : 9—10 az első vér, amely Gajári karjából kifolyt — a megjegyzés valószínűleg visszafelé, a nov. 21-i ülés Hock—Gajári közjátékára utal. Hock János személyes kérdésben kért szót, kikelt a kormánypárti sajtó karakterét és nem elveit bíráló megjegyzései ellen. A sajtó ügyét magára vállaló Gajári Ödön szavai mögött megbűvő magatartást nyíltan gyávaságnak minősítette.

»ÖTVEN PERC«

M *Pesti Hírlap. 1890. november 27., 12. évf. 326. sz. (2. 1.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A vallás- és közoktatási tárca költségvetésének hetedik napi vitája is a megszokott mederben folyt. Elsőnek *Pulszky Agost* szólalt fel Szivák Imre javaslata mellett. Őt követte *Csatár Zsigmond*, aki sem Szivák, sem Irányi képviselő javaslatát nem fogadta el, és aki azt követelte, hogy a miniszter ismerje el, kibocsátott rendelete érvénytelen. *Válly Árpád* újfent a rendelet mellett voksolt. Végül *Kudlik János* intézett vallási türelmetlenségtől izzó beszédet a rendelet ellen, amit felekezeti lázításnak nevezett.

Nov. 26-án *Neppel Ferenc* volt az első szónok. A képviselő a vallási türelmetlenség, Kudlik János beszéde ellen emelte fel szavát. Ugyanezt tette *Herman Ottó* is, aki Irányi Dániel javaslata mellett, Komlóssy Ferenc érvelése ellen hadakozott. A szerdai ülés különleges hosszúságú és érdekességű beszédét *Szilágyi Dezső* tartotta. Az egész elkeresztelési kérdést alapjaitól tekintette át. Megállapította, hogy a világi rend minden egyes magyar állampolgár számára törvény, míg a vallási parancs csupán felfogás — vagyis a fennálló rend sérthetetlenége felől közelített a problémához. Ezután végigment Beöthy Akos beszédén, és a leghatározottabban tagadta, hogy a rendelet csorbítaná a kormány integritását. Gróf Apponyi Albert érveinek vizsgálatával foglalkozott a legtovább. Tagadta, hogy a képviselő három kételye (melyik lelkész adhat végül is ki anyakönyvi kivonatot: a valóságos felekezeti vagy az elkeresztelő?; magyaríthatja-e a miniszteri a törvényt?; nem visszás-e, hogy a miniszter, azért, hogy alsóbb hatóságai hivatali kötelességüket teljesítsék, kihágás alakjában szankciókkal

ösztönzi őket?) reális alappal bírna, majd az Apponyi-beszédben taglalt rendőri rendelkezések hatásköréről mondottakat cáfolta. A nagyszabású beszéd után *Beöthy Akos* és *gróf Apponyi Albert* képviselők kértek szót szavaik félremagyarázása címen, illetve *Ugron Gábor* az igazságügy-miniszter beszédével polemizáló felszólalása zárta az ülést. (KNapló, 1887—92. XX. köt. 114—160. l.)

*

MK a kultuszbüdzsé nyolcadik napjáról szóló beszámolóját teljes egészében Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter nagy érdeklődéssel várt beszédének és egyúttal személyének szentelte. Szilágyi Dezső MK egyik legmegbecsültebb parlamenti alakja volt, aki, szemben Apponyival vagy a MK által szintén nagyra tartott, bár politikai szempontból sokkal kevésbé fontos Eötvös Károssal, ráadásul a kormánypárt bajnoka, azaz MK elvtársa is volt. Igen kedvező és lényegében jogos véleményére jellemző, hogy Szilágyiban mint parlamenti emberben egy új kor némiképp megkisebbedett Deák Ferencét látta.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 185 : 13 *egy darabban* — kettős utalás egyrészt Deák elveire, a kiegyezés politikai irányának fokozatos megváltozására; másrészt Deák Ferenc kivételes politikai kvalitására, melyhez foghatóval a jelen korszak politikálói közül talán egy sem dicsekedhetett.
- 186 : 8 *Vajon melyikük kerül előbb a trancsirozó kés alá?* — természetes és szükséges képviselőházi szokásnak számított, hogy a téma szónoka visszatért az előtte felszólalók véleményére, mintegy az ellenvéleményekkel konfrontáltatva saját érveit. Szilágyit azonban különösen jellemezte ez a szokás. Valóban, szinte sebészi alapossggal vagdalta apróra ellenfelei állításait.
- 24—25 *kormány nem lehet Hamlet* — Vö. KNapló i. h. 146. l.
- 27 *apró mécs* — MK nyilván azért értékelte kiemelésre méltóként a stílárís fordulatot, mert az egyben válasz volt Apponyinak egy szóképére, amellyel a híres szónok szövétneknek nevezte a bíróságot, amelynek fényénél meg lehet vizsgálni a kormányrendelet törvényességét. (Ld. KNapló, i. h. 148. l.)
- 31 *megkengette egy kis mézzel a katolikusok száját is.* — az utalás tulajdonképpen Szilágyi rögtönzött bevezetőjére vonatkozik, amelyben a miniszter Herman Ottó ellentétes értelmű szavait cáfolandó, állította, hogy a politikai szabadság, a vallás-szabadság és egyenjogúság érdekében hozott törvények mindenkor a katolikus állampolgárok segítségével jöttek létre.
- 187 : 5 — *Öven percet kérünk* — a karcolat címéül is megtett fordulatnak a KNaplóban természetesen semmi nyoma sincs.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. november 28., 12. évf. 327. sz. (2. 1.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház nov. 27-i ülésén végre nyugvópontra jutott az elkeresztelési vita. A Ház szótöbbséggel megszavazta Szivák Imre határozati javaslatát (amellyel egyúttal a miniszteri rendelet jogosságát is elfogadta), és elvetette mind Polónyi Géza, mind Irányi Dániel határozati javaslatát. Előtte azonban még hozzászólt a vitához *Spóner Andor*, aki Szivák Imre javaslatához csatlakozott, noha kifejezésre juttatta, hogy rokonszenvezik az Irányi Dániel féle javaslatban foglaltakkal is. Valamint *báró Prónay Dezső* és *Kiss Albert*, akik mindketten mindkét határozati javaslat mellett kiálltak. Ezek után *gróf Csáky Albin* az összefoglalás igényével jellemezte az elhangzottakat, és igyekezett válaszolni a képviselők hozzá intézett kérdéseire. Polónyi Géza-nak a katolikus autonómiát és az anyakönyvek kiállításával kapcsolatban felmerülő lelkesítő illetékességet érintő kérdésekre válaszolt, Apponyi Albert beszédéből a célszerűségi kritikát emelte ki, amelyet szerinte utólag nem volna idomos alkalmazni. Beöthy képviselő szavaiban egyszerű félreértésre mutatott rá. A határozati javaslatok benyújtóin kívül, akiket törvényesen is megilletett a szó, *Szilágyi Dezső* beszélt még egyszer. Tisztázva álláspontját, mely perspektivikusan a családjog teljes rendezését foglalta magában, nem pedig — mint Irányi képviselő tévesen feltételezte — a teljes polgári törvénykönyvét. (KNapló, 1887—1892. XX. köt. 160—180. l.)

*

MK az elkeresztelési vita fináléjáról rendkívül korrekten, felszólalásról felszólalásra haladva számolt be. Még a név szerinti szavazás leírására is olyan gondot fordított, amelyhez ismereteit csak a Képviselőházi Napló vagy valamely más forrás tüzetes tanulmányozása után szerezhette meg. Ha esetleg az eddigi karcolataiból nem derült volna ki, mostani beszámolójából világosan kitetszik, hogy MK azon képviselők véleményét osztotta, akik az egész vitát kicsit túlméretezettnek tartották, amelyet inkább párt-, mintsem valóságos érdekek duzzasztottak fel ekkorára.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

187 : 1 *Még enyhe ósz volt* — a kultuszbüdzsét 1890. nov. 18-án kezdte a képviselőház tárgyalni.

5—6 — *Ucsu a fagyos kezeit melengeti* — Ucsu, Urbanovszky Ernő szabadelvű párti képviselő MK egyik kedvelt mellék-

- alakja volt, személyével rendszerint a körülményt, a helyzetet jellemezte.
- 188 : 1—2 *Elfogadja a Szivák és az Irányi határozati javaslatát.* — Ebben az esetben MK tévedett. Spóner Andor csak Szivák Imre határozati javaslatát fogadta el, az Irányi-féle határozati javaslatban foglaltakkal csak szimpatizált. A név szerinti szavazáson »nem»-mel szavazott. (Vö. i. h. 177. l.)
- 9 *(omne trinum perfectum)* — itt: kb. három a magyar igazság.
- 10—11 *úgy érzi magát, mint aratás után a gazda,* — szó szerinti idézet Csáky beszédéből. (Vö. i. h. 165. l.)
- 12—13 *a mag ycséplőgépe is dolgozott már* — szó szerinti idézet. (Vö. i. h. 165. lappal, illetve az előző karcolat 186 : 8 sorához fűzött magyarázatával.)
- 37—38 *(amióta Kossuth Lajos szójátékokat csinál rá)* — Kossuth Lajos Herman Ottóhoz intézett levelében írta: »Irányt jelzek, és irányom nem az Irányi iránya . . .» (»Egyetértés«, 1890. okt. 1.)
- 189 : 4—5 *és kihúzta »Pap Elek» nevét.* — a szavazás Irányi Dániel határozati javaslata ügyében a »P« betűs képviselőkkel kezdődött.
- 13 *a párt többi része* — párton kívülként összesen nyolc képviselő volt.

HOGY JUTOTTÁL A LEAOTUNGI EMBERKÉKHEZ

- M I. *Pesti Hírlap. 1890. november 29., 12. évf. 328. sz. (1., 2. l.)*
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Válasz Jókai Mórhoz* alcímmel. *Teljes névjelzéssel.*
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.*
Összegyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 354—365. l.
- III. *Jk 48. köt. = Hi. 16. köt. A tisztelt Ház. Bp., 1917. 132—135. l.*
- IV. *Mikszáth Kálmán Összes Művei. 25. köt. Levelek II. 1884—1908. Bp., 1961. 37—39. l.*

A szövegről

A Krk jelen ciklusa az 1892-es kötetkiadás alapján újra közli Mikszáthnak ezt a karcolatát. A korábbi kötetek gyakorlatának megfelelően a PH eredeti címét és alcímét megtartottuk, a kötetbeli *A leaotungi emberkéek* címet csupán itt közöljük. Megjegyezzük még, hogy a Jókai novellájáról szóló kötetbeli összefoglalót mi is lapalji jegyzetként közöljük. MKnak ezt a karcolatát a Krk levelezés-kötetének sajtó alá rendezője, Méreiné Juhász Margit a sorozatban már közzétette. Ugyanis tévesen misszilis levélnek fogta fel Jókai Mórnak írónk-

hoz intézett fejtegetéseit éppen úgy, mint Mikszáthnak e sorokra való reagálását. A két írásműt 183. és 184. sorszám alatt a Krk jelzett kötetében a 35—37., illetőleg a 37—39. lapokra beillesztette. Maga MK sem tekintette írását misszilis levélnek, sőt inkább parlamenti karcolatnak, ezért iktatta be az 1892-es gyűjteményes kötetébe. Az írói szándékot tiszteletben tartva a parlamenti karcolatok közé helyeztük a Jókai Mórral folytatott »évdést«.

Egy Jókai-elbeszélés kétféle forrásmagyarázata

Jókai Mór »A leaotungi emberkéek c. elbeszélése először a PH 1890. nov. 16., 17., 18., 19. és 20. számában jelent meg a napilap tárcarovatában. Kötetkiadásban is több alkalommal napvilágot látott. Az elbeszélés témáját a Mikszáth-karcolathoz fűzött lapalji jegyzet tömören érzékelteti. Egy héttel az elbeszélés közlésének befejezése után, nov. 26-án látott napvilágot a PH tárcarovatában Jókai Mór Mikszáth Kálmánhoz intézett »téma-magyarázata«. Ennek szövege a következő:

»Hogy jutottam a leaotungi emberkéekhez
Levél Mikszáth Kálmánhoz
Jókai Mórtól

Kedves Pajtásom!

A múltkor azt kérdezted tőlem a klubban: „ugyan, bátyám, honnan a pokolbul veszed az ideát azokhoz a leaotungi emberkéekhez?”

Hogy én erre a kérdésre mért nem feleltem neked ott mindjárt a klub helyiségében, azt rögtön meg fogod érteni, amint a kútforrásra ráutalok.

Hát biz az úgy van a mi sportunknál: hogy a *kidolgozás* — az a *puska*: kinek milyen adott az úristen, olyanall puskázik; hanem az *eszme*, az már a *vad*: azt magunknak kell cserkészni, lesbe venni, felhajtani. A historikus poéták ugyan készen veszik az *eszmet* a nagy magazinban; hanem olyan is az aztán, mint mikor birkából csinálnak vad létére őzderekat.

Hát lássad, én ennek a mesének az eszméjét egy olyan könyvben találtam, amelyet te is mindennap forgatsz a kezedben (miként én is és minden szolid ember). — De nemcsak hogy lapozgatsz benne; de *olvasod* is — nagy figyelemmel olvasod újra meg újra olvasod és minden újabb olvasásánál feszült érdekléssel lesed, hogy mi lesz a történetben a vége. Mert ennek a könyvnek a története minden újabb olvasásnál változik. Néha napóleoni aplommbal kezdődik, s végződik egy Szedánnal. Máskor pedig egy véletlen non propria virtute diadalra segíti az üldözött ártatlanságot. A Nemezis sem várát magára egyszer-egyszer; de ellenben gyakran eltiportatják a világos igazság; fordulnak elő shakespearai katasztrófák. Zseniális gondolatok! Máskor pedig átkozottul

unalmassá laposodik el az egész história. — És mi azt újra meg újra nagy figyelemmel olvassuk: lélegzetünket visszafojtva, térdeinket összeszorítva, lábunkat a szék alá húzva: — s nagyot dobban a szívünk, mikor az olvasás azon végződik, hogy

„Dráj und drájszig.”

Most már tudod, hogy micsoda könyvről beszélek.

Hát egyszer — kínomban — mikor nagyon vertek a mamelukok, arra a gondolatra jöttem, hogy milyen derék dolog volna, ha ezek az apró emberkék, akik erre a tarokkra vannak festve, megelevenednének, s elkezdenének egymással a maguk esztől úgy játszani és verekedni, ahogy mi játszatjuk és verekedtetjük őket, ezek a bolerót táncoló senorák, szerenádozó Rómeók, aludttejivó pifferárik, citerázó tirolok, halászó olaszok, cérna gombolyító torreadorok, mazurkázó krakuzok, pipázó basák, szüretelő magyarok, arató svábok és más egyéb kinézetek: mind megannyi jó ismerőseink, akik mindannyian üldözik a legifjabb testvérüket, a bohóc mesterséget űző pagátot, de akik fölött ismét magasan emelkedik ki az egyedül dönthetetlen potentát, a minden tarokkok uralkodója, a „skiz”. Bukhatnak császárok és királyok a kerek földtekén; de a skiz nem bukhatik meg soha.

Csak egy olyan esetet jegyzett fel a világhíradó, amikor még az „excuse”-t is elütötték. Volt egy erdélyi képviselő kollégánk, M. Laci, akinek egy aufgeleget szólóban a skizét egy kópé játszótárs egy más játszómábol kikölcsezőnt skizzel felülütötte; amire a mi barátunk bámulatterhes indignációval kiálta fel: „no ez is csak énrajtam történhetett meg!” Hanem hát ez csak *legenda*. Az excuse a mennyei birodalom ura! Ez a kínai császár.

Kínai császár? Íme megvan az eszme a meséhez.

Csak egyszer a főalak meglegyen, a többi aztán jön magától. A mellékszempélyek készen vannak. A négy királyok. Hát hiszen tudjuk jól, hogy mit jelképeznek ezek a koronázott alakok a — játékban. Ezek a jámbor férjek. Ezek is elénekelhetik Petőfivel: „Király vagyok ma minden alkonyon”. (Csakhogy más indoklással.) Hát nem kész operett-e, mikor a *spekulációszdáma* a király szundikálása közben elhódítja a lovagot is, meg az apródot is? Hát még egy lázadó lovag, aki hűtlen rebellis merénylettel egészséges *cavall-ütést* csinál?

Az meg éppen kész vigjáték-tárgy, mikor oroszlánképpel mosolygó Palya bátyánk (azaz hogy „nektek” *bátyátok*: nekem *druszám*) kimondta a szólot négy dámával a kezében — és meg is nyerte. Két hölgynek a királya feküdt a talonban, kettőt meg elsmírolták. Négy pajkos menyecske és elsmírolt férjek! Százaranyas eszme!

Nem is mondom, hogy meg nem írom ennek a vigjátékát, csak arra várok, amíg az akadémia kiadja a *tarokk műszótárt* aminek az idegen technicus terminusait idezárom egyes vessző alatt (/), bárha Szarvas Gábor és Ballagi Mór kapnának rajta!

Már most tehát elérultam, kedves pajtásom, hogy honnan puszkáltam le ezt az ideát. „Hajtsuk! Hajtsuk!” van abban az erdőben még több is!

Aldjon meg a magyar Apolló! Maradok igaz híved.

J. M.†

A Jókai-szöveg után, ugyancsak a tárcarovatban, következett a kéthasábosan szedett, hol fonetikusán, hol a helyesírási gyakorlatot megtartva, minden betűrendet vagy más rendezőelvet mellőzve a magyartásra váró kártyaműszavak jegyzéke. Érdekességként eredeti formájában tesszük közzé az alábbiakban:

*/. Tarokk műszavak gyűjteménye, melynek megmagyarosítása legégetőbb szükségét képez.

Fórháng,	Vulpes,
Hinterhand,	Druck,
Talon,	Hochdruck,
Skart,	Musz-kettős,
Renonsz,	Hilfista,
Excuze,	Kibitz,
Pagát,	Brodzitzer,
Mond,	Kozák,
Monfang,	Renonce,
Szürkup,	Karra zsetta non dzsóka
Lachiren,	Wasz ligt, dasz pikt,
Primór,	Furt,
Aufgeleget Solo,	Subscus,
Kontra,	Brucchus,
Rekontra,	Wie ein Pudel !
Superkontra,	Kwint Major,
Ultimo,	Heraus mit der Mauz !
Singlton,	Blank király
Dublton,	Blankirozott Mond,
Farba,	Aufpászolni,
Spekulacionszdáma,	Dirigálni,
Cavallstich,	Markirozni,
Klopf,	Pakirozni,
Gepüfft,	Svindlerozni,
Karvatsiren,	Wie viel báj Schwechát?
Forpász,	Tuletroa,
Czupász,	Pagatfang,
Mit rezerv,	Bekakkt !
Fünfmal Káft,	Wasz szán mer schuldig?
Drei und dreiszig,	Egy blok,
Volát,	Három Fisch,
Matts,	National katasztrófa
Kein denkbarer Stich,	Quitt !

Morgen komm ich wieder.

S aki mindezeknek a szimbolikus jelentését nem tudja, az fizet Lehrgeldet.◄

Mikszáth három nappal a Jókai-témával kapcsolatos nyilatkozata után írta meg a maga véleményét, amelyben az elbeszélés alapmotívumát a mérsékelt ellenzék fuzionálási aspirációiban vélte felfedezni.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 191 4—5 *kezdődik Prónay Dezső báró mellől és tart fölfelé egész Frölich Gusztávig*, — a jelzett padsorokat a mérsékelt ellenzékhez tartozó képviselők foglalták el. Maga MK is feloldja ezt az utalást a 192 : 13—14 sorban.
- 5 *gránic — határ*
- 7—13 Szilágyi három nappal korábbi beszéde. — MK Szilágyi Dezsőnek nov. 26-án tartott beszédére utalt (erről szól *Ötven perc* c. karcolata e kötet 185—187. lapján), amikor Szilágyi a mérsékelt ellenzéki képviselőket saját korábban hangoztatott elveikkel szembebesítette.
- 16—18 *az elnök, aki nyilván megpirongatott volna, mert barátságos lábon állunk Leaotung tartománnyal*. — Mikszáth itt ironikusan utal Péchy Tamás elnöki gyakorlatára, aki, ha egy képviselő nem megfelelő hangot ütött meg egy külföldi hatalommal szemben, figyelmeztette arra, hogy Magyarország barátságos lábon áll az illető állammal. (Ld. Krk 74. köt. 55—56. l.; 76. köt. 149. l.)
- 25—26 *Aminthogy ki is fért már rajta Fenyvessy Ferenc barátunk*. — Tisza Kálmán bukása után Fenyvessy átlépett a szabad-
elvű pártba.
- 192 : 6—7 *Te, kedves bátyám, aki előbb láttad meg ihletett szemekkel az ég boltján az androméda csillagot, mint a szakértő csillagászok* — Az Androméda csillagkép az északi földgömbön szabad-
szemmel látható csillagokból áll. Az ún. Androméda-ködben 1885 augusztusában egy vörösessárga új csillag (nova) tűnt fel. A csillagzat egy ilyen váratlanul feltűnő csillagáról írt Jókai 1851-ben megjelent »A láthatatlan csillag« c. elbeszélésében.
- 11—18 Jókaitól vett idézet. — MK a sorokat az elbeszélés nov. közepén közölt részéből idézte, természetesen a zárójelbe illesztett neveket maga plántálta Jókai szövegébe.
- 20—22 Gyulai Pál megráfálása. — MK ezzel a fordulattal Gyulainak Jókairól vallott, köziamert negatív álláspontjára utalt.

APPONYI MEGINT LICITÁLT

M *Pesti Hirlap. 1890. november 30., 12. évf. 329. sz. (1. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház nov. 29-i ülésén tovább folytatták a vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésének vitáját. *Thaly Kálmán* a Nemzeti Múzeum dotációjával kapcsolatban tett megjegyzéseket. Eszrevételeit *Pulszky Károly* egészítette ki felszólalásában. *Herman Ottó* a néprajz tárgyi emlékeinek gyűjtését szorgalmazta. *Csáky Albin* szakminiszter *Thaly Kálmán* épületbővítéssel kapcsolatos elgondolásához szóló hozzá, és kérte az eredeti költségvetés elfogadását. *Szederkényi Nándor* a karmesterképzéssel kapcsolatos véleményét adta elő, amelyre a miniszter röviden válaszolt. Az egyházaknak nyújtott támogatásról szóló tételnél *Irányi Dániel* az evangélikus egyháznak nyújtandó összeg emelését javasolta. *Bartha Miklós* is csatlakozott a javaslatához, és az erdélyi protestáns egyházak helyzetét ecsetelte. *Kovács Albert* a protestáns egyházak nehéz helyzetét további adatokkal is alátámasztotta, de az 1891-es évre nem kívánta a költségvetési tétel emelését. *Kaas Ivor* báró a protestáns felekezetek közötti támogatás aránytalanságainak kiküszöbölésére figyelmeztette a kormányzatot. *Tisza Kálmán* a támogatás felemelésével egyetértett, de az összeg állandó egy szinten való tartását nem látta biztosítottnak. A vitában még felszólalt *Horváth Gyula*, *Thaly Kálmán* is. *Apponyi Albert* is támogatta a protestáns egyházaknak nyújtandó segély összegének emelését, és azt nem tartotta olyan változónak, ingatagnak, mint azt *Tisza Kálmán* jelezte. *Csáky Albin* a felszólalásokra adott válaszában kifejtette, hogy megérti a képviselők kívánságát, de az 1891-es költségvetésben nem áll módjában az összegeket emelni. Megígérte, hogy a tárca foglalkozik még a kérdéssel. A további tételeket minden észrevétel nélkül fogadták el a képviselők. (KNapló, 1887—92. XX. köt. 209—233.)

*

Az ülésről szóló fenti összefoglalóból kitűnik, hogy a költségvetési vita egyhangúságában külön színt jelentett a protestáns egyházak állami támogatásának fokozásáról szóló »vita«. Mikszáth minden további mozzanatot mellőzve erre a helyzetre figyelt fel és a szónokok közül is kettőt, *Tiszát* és *Apponyit* említette meg: valóban feltűnő volt, hogy *Tisza* a protestáns érdekek visszatartása, *Apponyi* az igények azonnali kielégítése mellett szólt.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

193 : 6 *eclat* — hatás

7—9 *Károlyi Gábor* közbeszólásai. — *Tisza Kálmán* beszéde végén a *KNapló* tanúsága szerint a következők hangzottak el: »Gróf **KÁROLYI GÁBOR**: Nagyszerű! (*Zaj jobb felől.*) **ELNÖK**: *Károlyi Gábor* képviselő urat, ezen közbeszólásáért rendre utasítom. (*Élénk helyeslés a jobb oldalon.*) Gróf

KÁROLYI GÁBOR: Csak azt mondtam, hogy **nagyszerű!**
ELNÖK: A képviselő urat újlag rendre utasítom és megvárom tőle, hogy Magyarország parlamentje iránt kellő tisztelettel viselkedjék. (*Élénk helyeslés.*)...† (KNapló, i. h. 226. l.)

- 193 : 19—194 : 2 Apponyi Tiszával ellentétes érvelése. — Mikszáth ezt a megnyilvánulást a szatíra érdekében túlméretezte. A KNapló szerint Apponyi csupán a következőket mondotta: »... Én nem is tartom ezt [ti. a segély összegét] annyira ingatagnak, mint aminőnek azt Tisza Kálmán t. képviselő-társam tartja: mert az igaz ugyan, hogy jogilag a képviselőháznak minden évben joga van ezt a segélyösszeget leszállítani, kevesbíteni; de erkölcsi lehetetlenségnek tartom azt, hogy még abban az esetben is, midőn talán ismét megszorításokra és megtakarításokra volnánk utalva, a törvényhozás a megtakarításokat ennél a tételnél kezdje...« (KNapló, i. h. 228. l.)
- 194 : 9 *kálvinista gyűléseket nyitogatni Komáromba!* — A PH az előző hetekben hírt adott Tisza komáromi szerepléséről.
- 21—22 *Mert hogy miniszterré nem sikerült lennie — az még hagyján.* — Az év közepén, a mérsékelt ellenzéknek a szabadalvú párttal való egyesülésének feltételezett hírei mögött több újságíró a mozgató erőt abban vélte megtalálni, hogy Apponyi Albert miniszteri bársonyszékre aspirált.
- 26—29 Apponyi »kálvinista« aspirációi és az Akadémia. — A múlt század végén az Akadémián a kálvinista »uralomról« cikkeztek a lapok. MK ironikus gondolatmenetébe így épül be Apponyi protestáns támogatása. Ez a feltételezés csak tréfa volt; Apponyit az 1891-es akadémiai tagválasztására nem jelölték, 1898 májusában lett az Akadémia tiszteleti tagja, ami nem a tudományos munkásságának, hanem közéleti tevékenysége elismerésének jele volt.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. december 10., 12. évf. 338. sz. (2. l.)* Rova-
 totban kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőházban dec. 9-én már harmadik napja folyt a tárgyalás a fegyvergyár ügyéről. A vita — amelyről MK az előzőekben nem tájékoztatott — Polónyi Géza határozati javaslata körül robbant ki. Az ellenzéki képviselő tisztán kívánta látni, hogy vajon szállításkép-

telen-e a magyar fegyvergyár vagy pedig a honvédelmi miniszter követt-e el hibát. A végeredmény ugyanis az lett, hogy idegen gyár kapta meg a magyar honvédség megrendelését, és ezzel csorba esett az 1888-as törvény II. paragrafusán (Magyarországon fegyvergyár létesíttessék, hogy ezáltal a honvédség ismétlő fegyverekkel legyen ellátva). Határozati javaslatában tehát vizsgálatot követelt. *Báró Fejérváry Géza* dec. 6-i beszédében cáfolta a képviselő javaslata mellett felhozott érveket, mai, első hozzászólóként pedig *Ugron Gábor* azóta elhangzott beszédére reflektált. Érvelésének lényege az volt, hogy a fegyvergyár magánvállalkozás, a képviselőháznak vizsgálatot indítani ellene nincs joga. Ugyanakkor minden felelősséget a gyárra hárított, amely a külföldi szállítások késése és a műszakiak hozzá nem értése miatt csődbe jutott. A nap második fontos szónoka *gróf Apponyi Albert* volt. A képviselő kiállt a vizsgálat szükségessége mellett, mert, mint mondom: »senki sem láthat tisztán e kérdésben. Bírálta a honvédelmi minisztert, aki az ellenzéki képviselők forrásainak nem adott hitelt, kifejtette, hogy az még mindig kisebb baj, ha egy-egy csapattest később kap puskát, mint ha egyetlen gyár, ráadásul külföldi, hegemoniát szerezhet a magyar hadsereg fegyverei fölött. Az ülés végén *Tarnóczy Gusztáv* a javaslat ellen, *Szentkirályi Albert* pedig mellett foglalt állást. (KNapló, 1887—92. XX. köt. 3—27. l.)

*

MK az unalmas fegyvergyári vita harmadik napján lépett csak sorompóba. A szélsőbal tigrisein és a habarékpárt »vért köpő« képviselőin ezúttal a szokásosnál is több joggal ironizálhatott, mert az ellenzék szónokai valóban rosszul voltak informálva, később pedig csak a szavakon lovagoltak. A jelentéktelen vita — mint rendszeren — most is fokozta MK gúnyolódó kedvét; a tigriseknek és az oroszlánnak a varjak csapata előtt folyó csatáját egészen vígeposzi színekkel festette meg. E vitában még gróf Apponyi Albert sem kapott MK-tól jobb minősítést, hiszen intrikusként, gyertyaoltogatóként vezette elő. Tarnóczy Gusztáv pedig, aki a kormányt támogatva a javaslat ellen emelt szót, kakukknak minősült.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 194 : 3 az ő *külön miniszterének* — Thaly Kálmán hazafiúi érzelmeitől fűtve soha nem tudott megbarátkozni a szerinte Habsburg-barát honvédelmi miniszterrel.
- 195 : 1 *Mintha az a hűsz el nem fogadott puska* — a fegyvergyári megrendelésből végül is hűsz puska készült el, ám azok is olyan állapotban lettek bemutatva, hogy még csak vizsgálatra sem kerülhetett sor.
- 5—6 *azok a kenyérből gyárt galacsinok is*, — MK itt a rengeteg kellemetlenkedő közbeszólásra utal.
- 12—13 *úgy nézne ki, mint a Hugo Viktor »Oroszlán«-ja, mely egé-*

Lap Sor

- szén tüskés a beleszúródott nyilaktól.* — MK utalása a nagy romantikus francia költő egyik poemájára utal.
- 195 : 21 — *Nem értünk németül. Nem voltunk önkéntesek.* — a közbeszólás azért lehetett igazán bosszantó a miniszter számára, mert ugyanebből a jelentésből az előző nap Ugron Gábor is németül idézett, és az ellenzéki képviselők közül természetesen senki sem akadt fenn a dolgon.
- 196 : 13—14 *azt tán tudhatja a kormány és a jól értesült Pesti Napló* — az oldalvágás a napilap azon cikkének szól, amelynek írója gróf Apponyi Albert végső következtetése szerint vonta meg a mérleget. Vö. a regeszta utolsó előtti mondatával.
- 197 : 31 *a szenvedő gyáros beszélt belőle* — Pázmándy Dénes a Schulhof cégnek volt egy ideig társa.
- 198 1 *a Ház hagyója* — a rosszul, pontatlanul időt mutató falióra gúnyneve.
4 *appropriáció* — felhatalmazási törvény, azaz a képviselőház megszavazza a költségvetési törvényt és végrehajtására felhatalmazást ad a kormánynak.

KOMÉDIA A HÁZBAN

- M** I. *Pesti Hírlap. 1890. december 11., 12. évf. 339. sz. (1., 2. 1.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Karcolat a t. Házból* alcímmel. Névjelzés nélkül.
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892. Össze- gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 357—361. l.*

A szövegről

A PH-beli közlés után MK a karcolat szövegét beillesztette az 1892-es kötetbe, a címet sem változtatta meg, csupán az alcímet hagyta el, és két kisebb szövegmódosítást tett: a 199 : 37 sorban a Garay-dézet után csillagot tett, és a lap alá illesztette: »Idézet „Háry János”-ból«, míg a PH-ban a verssort követően írta: »Idéz: „Háry János”-ból«; a 200 : 8 sorban a PH-ban a következő állt: »Péchy idegesen kezd fészkelődni«, a kötetkiadásban e helyett: »Péchy idegesen fészkelődik« szöveg olvasható. A jelen Krk az 1892-es kötet szövegét közvetíti, a korábbiaknak megfelelően a címadásnál megőriztük a PH-beli alakot.

A parlament üléséről

A képviselőház dec. 10-i ülésének tulajdonképpeni tárgya az 1891-es költségvetés tárgyalása volt, a képviselők mégis szinte átestek csak rajta, hogy minél hamarabb folytathassák a fegyvergyári vitát.

Az előadó után *Irányi Dániel*, *gróf Apponyi Albert* és *Csanády Sándor* egyaránt a költségvetés elfogadása ellen szavazott. Irányi képviselő az elvi platformok különbözőségére, a kormánynak a honossági vitában, illetve az éppen folyamatban lévő fegyvergyári ügyben tanúsított magatartására hivatkozott. *Gróf Apponyi Albert* bizalmatlansága okaiként még a honvédelmi és az udvartartási kérdést is megjelölte. *Csanády Sándor* a közösügyes politikát egészében kárhóztatta. *Gróf Szapáry Gyula* válasza után *Ugron Gábor* és *Csatár Zsigmond* sem fogadta el a költségvetést. Az utóbbi a képviselőházi választások meg nem felelő tisztaságát és a keresztény felekezetek megbontott vallásbékéjét is felemlgette. A fegyvergyári vita két nagyszabású beszéddel és több felszólalással folytatódott. Az elsőt az ellenzék részéről *Pázmándy Dénes*, a másodikat a kormánypárti padokból *Pulszky Ágost* tartotta. Míg az ellenzéki képviselő úgy foglalta össze érveit, hogy a felszámolt fegyvergyár Európa egyik legjobban működő gyára volt, és ezt fegyvergyári eszközök demonstrálásával is igazolta; politikai ellenfele védelmezte a miniszter eljárását. (KNapló, 1887—92. XXI. köt. 27—58. l.)

*

MK beszámolójának arányai — appropriáció: egy oldal, fegyvergyári vita: öt oldal — világosan kifejezik az ülés tárgyainak fontossági sorrendjét. Noha a költségvetési vita általában jóval nagyobb érdeklődésre tarthatott volna számot, akárcsak néhány nappal ez előtt a kultuszbüdzsé tárgyalása esetében az elkeresztelési törvény, itt a fegyvergyári vita szorította háttérbe a fontosabb kérdést. MK karcolatát *Pázmándy Dénes* beszédének anekdotikus ízű részleteire építette. A beszámoló két önálló betéttörténetévé nőtte ki magát a képviselő beszédének két figurája, akiknek a történetében az író megérezte a szépirodalmi fordulatok lehetőségét.

Tárgyi magyarázatok

Lep Sor

- 198 : 15 *Csanády Sándor* és *Csatár Zsigmond* felszólalása. — MK a KNApló tanúsága szerint a felszólalások lényegét visszaadta. (I. h. 36., 45. l.)
- 199 : 5 *szaturálva* — telítve, átítatva
- 6 *alludál* — valamire utal, céloz, példalózik
- 15 »*Báró de Manxa megunt könyv Magyarországon* — MK valószínűleg Cervantes regényére, »Az elmés nemes Don Quijote de la Manchá«-ra utalhatott ebben a furcsa formában. A regény a spanyol eredeti után az 1880-as években jelent meg Györy Vilmos fordításában.
- 16 *sapristi!* — teringettét!
- 29 a *Jókai megleített lutri-tokjai* — MK utalása ma már megfejt-hetetlen!
- 32—33 *E hűsz puská közé belekeveredett egy valóságos steyri.* — A megállapítás elhangzott. (Vö. a KNApló i. h. 43. l.)

- Lap Sor
- 199 : 36 (*„Biz ezt akár hihetik, nem is, kegyelmetek!»*) — Az idézet Garay János *„Háry János»* c. művéből származik.
- 200 : 7 *eszkamotör* — bűvész, szemfényvesztő
 22 *tragédia inkább* — az idézet szó szerinti Pázmány Dénes felszólalásából. (Vö. KNApló i. h. 45. l.)
- 201 : 7 *a szegény kapitányt negyvennyolc óra alatt eltette láb alól.* — Pázmány Dénes a következőket mondotta: *„Mikor a bizottságban ez a túlszigor mutatkozott, ő más véleményen volt és azt mondta, hogy a fegyverek jók, azokat nem lehet másképpen csinálni, és a honvédelmi miniszter úr negyvennyolc óra múlva kitette a bizottságból és a csapatokba besorozta.»* (KNApló, i. h. 45—46. l.)
- „ 29 *ördö* — polgári vagy katonai kitüntetés, rendjel
- „ 31 *Quel Diable!* — mi az ördög!
- „ 34 *Sacrebleu!* — teringettét!
- 202 : 5 *Szúrja magát agyon!* — Vö. KNApló i. h. 46. l.
 28 *prepotencia* — bántó magabiztosság, szemtelenség
 29—30 *ma a gavalleritás paripájára akarta fölérszakolni Fejérváryt.* — a képviselő egy újonnan felállítandó fegyvergyár szükségességéről beszélt.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1890. december 13., 12. évf. 341. sz. (3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A Ház dec. 12-i ülésén folytatódott a fegyvergyári vita, majd szavazással — amelynek során a miniszter jelentését elfogadták és Polónyi Géza javaslatát elvetették — befejeződött. A vita három hosszabb felszólalás köré csoportosult. Elsőként *gróf Andrássy Gyula* beszélt. Kifejtette, hogy egyetért: a parlamentnek joga van kérnie, hogy bizottság vizsgálja ki az esetet, ám ezt a kérelmet nem tartotta most célszerűnek. Rámutatott, hogy a kormánytól nem lehet semmit sem számon kérni, ha csupán kötelességei vannak, jogai pedig nincsenek. Leszögezte, a kormánypárt is szeretne új fegyvergyárat, ám bár az ellenzéknek nyilván ez sem lesz jó, mint ahogy a bizottság felülvizsgáló tevékenysége sem elégítené ki őket. *Polónyi Géza* beszéde első részében gróf Andrássy Gyula a bizottság felállítása ellen összegyűjtött érveit cáfolta, majd továbbra is kitartott amellett, hogy ha a fegyvergyár megkapja a szükséges haladékot, szállítóképes lett volna, mint ahogy báró Fejérváry Géza válaszával szemben is fenntartotta

eredeti nézetét. Gróf Szapáry Gyula gróf Andrássy Gyulához hasonlóan elismerte egy új fegyvergyár felállításának szükségességét, azt azonban tagadta, hogy a munka elindítását akár nyolc, akár tizenkét hónapig lehetne kötni. Kötelességmulasztást ő sem látott a kormány részéről, ellenben úgy találta, hogy gróf Apponyi Albert beszéde felesleges gyanút ültethetett el azokban, akik politikai állásfoglalásukat mérvadónak tekintik. Egyebekben Polónyi Géza határozati javaslatát teljesen elvetette. (KNapló, 1887—92. XXI. köt. 85—113. l.)

•

MK a dec. 11-i ülést átugorva mindjárt a zárónap eseményeire koncentrált. Ezt annál is inkább tehetta, mivel az előző nap szónokai, mind Csatár Zsigmond, mind Eötvös Károly, mind pedig a honvédelmi miniszter a már ismert tények körén belül maradt. Végeredményben pedig a fegyvergyári vita utolsó napján sem lehetett sok érdemi beszámolnivalója. A karcolat bevezetőjében MK a miniszter személye köré szőtt mesterséges homályról beszél. Ez a kép itt már ismételtén tér vissza, hiszen már Apponyi beszédét ismertette is élt vele, a homályt és az intrikát már ott közös nevezőre tette. Ezúttal a homály—fény ellentétet emelte ki, mert ez átvezetésül szolgált számára a karcolat első portréjához: *Andrássy Gyula* bemutatásához. Andrássy Gyula alakját a beszámolóban mintegy kiegészíti Kemény Pál humorisztikus portréja, aki népi zsánerfiguraként áll az ideális hős mellett. A lezárásban MK visszatért az események ismertetéséhez, s Szapáry Gyula beszédével tette kerekké az írást.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 203 : 13 *praetor* — az igazságszolgáltatás első tisztviselője az ókori Rómában.
- 204 : 1—2 *de eselleq Gyulai Andrásnak hívják* — MK egy három évvel korábban írt karcolatára utal, ahol ezt fejtegette ifj. Andrássy Gyula első képviselőházi szereplése kaposán, hogy vajon akkor is oly nagy sikert aratott volna, ha csak Gyulai Andrásnak hívják, és nem Andrássy Gyulának. (Krk 77. köt. 123—125. l.)
- „ 37 *infesztálni* — háborgatni, zaklatni, rátámadni
- 205 : 12 *»Ime megvan az új honvédelmi miniszter«* — a közbeszólásnak a KNaplóban nincs nyoma.
- 15 *cum grano salis* — csak módjával, okosan, megfontolva.
- 33 *»titkos befolyás«* — utalás Apponyi Albert beszédének azon passzusára, amelyben azt fejtegette, már-már felmerül a kérdés: Magyarország fegyvergyár nélkül hagyása nem egy átgondolt terv része-e.

A MAMELUKOK

M *Pesti Hírlap. 1890. december 14., 12. évf. 342. sz. (1., 2. l.)*
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés: *Egy vén képviselő.*

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház dec. 13-i ülésén néhány kisebb horderejű kérdés megvitatására került sor. Így az 1891-ben kiállítandó újoncok megszavazásáról szóló törvényjavaslat és két helyiérdekű vasút engedélyezéséről esett szó. Érdemi hozzászólások csupán az első témával kapcsolatban születtek. *Münnich Aurél* előadó után báró *Fejérváry Géza* kérte röviden a törvény megszavazását. Hivatkozott rá, hogy a törvényjavaslat szinte ugyanaz, mint a tavalyi, illetve felhívta a figyelmet a különböző területekről felajánlott újoncok számában mutatkozó aránytalanságra. A minisztert követően *Tóth Ernő* függetlenségi párti képviselő nem fogadta el a javaslatot, legalábbis a közös hadsereg számára foganatosított újoncozást nem, őt követően *Nagy István* mérsékelte ellenzéki képviselő ugyan a maga és pártja nevében elfogadta a javaslatot, de több megjegyzést nem tett. *Irányi Dániel* szintén így járt el, megragadva az alkalmat, hogy visszakanyarodjon a honvédelmi miniszternek a fegyvergyári vita alkalmával kifejtett nézetéhez. *Báró Kaas Ivor* hosszú, *Apponyit* méltató felszólalásának tárgya pedig lényegében teljes egészében báró *Fejérváry Géza* elmúlt napi beszéde volt. (KNapló, 1887—92. XXI. köt. 113—140. l.)

Jelen karcolatában MK szinte teljesen figyelmen kívül hagyta az éppen folyó vitát, és az elmúlt napon lezárult fegyvergyári ügy epilógusaként fiktív levelet írt egy vén mameluk képviselő nevében. A dolog apropóját maga is kimondja levele bevezetőjében, de hogy a párt »fagyosa« viselkedése a buzgón támadott honvédelmi miniszterrel szemben igen feltűnő lehetett, azt az a tény is bizonyítja, hogy MK maga is tett ilyen kijelentést a fegyvergyári vita zárónapján (»Fejérváry a vita alatt akárhányszor tűnhetett volna fel a karzati idegen előtt, mint egy ellenséges táborból idetévedt idegen, ki övétől elszakadván, az ellenséges barlangban száz sziszegő nyelv ellen védelmezi magát. És éppen nem tűnhetett volna fel úgy, hogy hatalmas többsége ott gubbaszkodik a padokon.« (Ld. e kötet 206. lapján.) Mindenesetre az ötlet módot adott MK-nak egy igen találó politiko-pszichológiai fejtegetésre, amelynek során a pártok leírásába belelepta kedvenc folyosói képeit, párbeszédeit is. Ez utóbbiaknak hitelességéhez sokszor perze kétség fér, ahhoz azonban sosem, hogy MK mindenkor a lényegre tudott tapintani látszólag hétköznapi témájú csipkelődéseivel.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 206 : 1—3 *A Pesti Hírlap mai számában egy újdonság van, mely a szabadelvű párt indolenciáját jesszegeti a fegyvergyári vita alkalmából.* — A PH dec. 13-i számában Rusticus szignóval vezérelők jelent meg »A fegyvergyári vita és Apponyi« címmel. Ebben a parlamenti pártok magatartásáról szólva a következőket írta a kormánypártról: »Emberek, akik miután egy évnél tovább, reggel és este folyton csak fúzióról prédikáltak, akik nappal arról ábrándoztak, éjjel arról álmodtak; akik napról-napra hirdették a fúzió kikerülhetetlenségét, mint evangéliumot: most miután a szabadelvű párt hideg magatartása mind e csillogó reményvirágokat lefagyasztotta, most azt kürtölik világgá, hogy a szabadelvű párt kereste e fúziót s ők, a szemérmes szűz, utasították vissza üres kosárral a szerelmetes kérőt . . .« (I. h. l. l.)
- 2 *indolencia* — közönyösség, részvétlenség, nemtörődömség
- 12—13 *akik ott érzik örökké fejük körül a glóriát* — az utalás elsősorban Szilágyi Dezső igazságügy- és Baross Gábor kereskedelmi miniszterre vonatkozik, akik mindketten az ellenzéki képviselők osztatlan elismerése mellett végezték munkájukat.
- 24 *az Andrássy Gyula által említett nótát* — a nóta azért érdekes, mert Polónyi Géza idézte a dal teljes szövegét, melynek részleges felemlétese szerinte jellemzi a kormánypárti képviselők németbarát érzelmét. (»Mégis huncut a német.«)
- 34 *Kedvem volna . . .* — a beszélgetési szövegek természetesen fiktív folyosói vélemények.
- 207 : 23—208 : 2 *Elkényelmesedés Tisza idején* — Tisza lemondása után Mikszáth több írásában hasonlóan fogalmazta meg véleményét.
- 38 *fejtűj le fiam, Krajtsik* — MK-nál az öreg Krajtsik visszatérő figurája a parlamenti életnek. Az író az idős képviselőt nem politikai, sokkal inkább alvó tehetségéről tette nevezetessé.

A REFORMÁLT FŐRENDEK

M *Pesti Hírlap. 1890. december 19., 12. évf. 347. sz. (2., 3. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A főrendiház üléséről

A főrendiház dec. 18-i ülésén *Vay Miklós* elnök megemlékezett az időközben elhunyt öt főrendiházi tagról, majd személyi ügyeket tárgyaltak. Ezt követte a gazdasági bizottság jelentése. Az 1891-es állami

költségvetés előtt *Zichy Nándor* arról nyilatkozott, hogy több kerületi papság kérvényét benyújtja. *Schlauch Lőrinc* nagyvárad püspök is csatlakozott a bejelentéshez, a kérvényeket az illetékes bizottsághoz utalták. *Wekerle Sándor* pénzügyminiszter hosszabb beszédben ismertette az eredményeket, és ennek alapján kérte a főrendeket a költségvetés elfogadására. Általánosságban vita nélkül elfogadták a költségvetést. A részletes tárgyalás során a kultuszbüdzsé egyetemi tételénél *Császka György* püspök felszólalt, és kifejtette, hogy csak akkor szavazák meg a költségvetést, ha a budapesti egyetem katolikus alapjai semmiféle hátrányba nem kerülnek. *Ósáky Albin* biztosította a jelenlévőket, hogy semmi hátrány nem éri a katolikus alapokat. Az ülés végén a Törökországgal és Bulgáriával kötött kereskedelmi szerződéseket hagyták jóvá. (PH, 1890. dec. 19. 3. 1.)

*

Mikszáth csak igen ritkán írt a főrendiház üléséről: valami különleges eseménynek kellett a Múzeum épületében történnie, hogy beszámoljon arról. A jelen karcolat megírásának kiváltója az a közöny volt, amelyet a született és kinevezett (az ironikus cím éppen a kinevezéssel »akcióképesség« tett felsőházra utalt) főrendek az egész költségvetés iránt tanúsítottak.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 209 : 10 *kvadrál* — illik, összevág
 24—27 Malesherbes költeménye — Mikszáth ezzel az utalással Chrétien Guillaume de Lamignon Malesherbes francia miniszter és tudós nevéhez fűződő történelmi anekdotát örökölt meg, de egyben Gyulai Pál évtizedekig készülő »Romhányi« c. verses regényével is évődött.
- 210 : 26 *Conducat sanitati!* — válják egészségére!
 „ 33 *utacunque* — akárhogy, akármi módon

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. A szegedi Tisza-part északról. Greguss Imre rajza »Az Osztrák—Magyar Monarchia irásban és képben« c. munka »Magyarország II. kötete« című kiadvány (Budapest, 1891.) 489. lapjáról.
- II. Gárdonyi Géza »Figurák« c. kötetének címlapja. E kötethez írt MK előszót.
- III. Szóts Pál »Andrássy adomák, apróságok« c. kötet. címlapja. A gyűjtést MK ajánló sorai előzik meg.
- IV. »A kis dobos«. Szobonya Mihály rajza. VÚ, 1890. szept. 28. 39. sz. 622. l.
- V. Bródy Zsigmond. Angeli festményének reprodukciója. VÚ, 1890. dec. 28. 52. sz. 860. l.
- VI. »Krumpli pajtás«. Peske Géza festményének reprodukciója. VÚ, 1891. dec. 28. 52. sz. 859. l.
- VII. *A mai ülés* c. parlamenti karcolat (1890. márc. 6.) első lapjának kézírata. (Lelőhely: OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 116b folio.)
- VIII. *A kormányválság* c. karcolat első lapjának kézírata. (Lelőhely: OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 119 folio.)

ÉLETRAJZI JEGYZETEK ÉS NÉVMUTATÓ

A névmutatóba felvettük mindazoknak a személyeknek a nevét, akik a MK-karcolatokban szerepelnek. A jegyzetekben előfordulók közül csupán azoknak a korabeli személyiségeknek nevét illesztettük a névmutatóba, akiknek személyi adatai magyarázzák MK írásait. A felsorolt adatok csak a karcolatok megjelenésekor meglévő tisztséget, funkciót tüntetik fel. A jegyzetekben megemlített, általánosan ismert személyek adatait és a ma élő kortársak nevét nem illesztettük a névmutatóba. Az álló számok a karcolatban, a dőlt számok a jegyzetekben való előfordulásukra utalnak.

Abafi Aurél, szegedi közjegyző
— 48

Ábrányi Emil — (1850—1920)
költő, újságíró, 1876-tól a Petőfi Társaság tagja. — 94, 153, 243, 250, 304, 358

Ábrányi Kornél, ifj. — (1849—1913) író, lapszerkesztő. 1882—83-ban az »Ország-Világ« szerkesztője. A PN főmunkatársa, 1887-től szerkesztője; az 1887—92-es ciklusban ismét a Borsod megyei Dédesd országgyűlési képviselője. — 84, 85, 86, 87, 89, 148, 157, 159, 163, 241, 288, 289, 294, 295, 298, 356, 357, 360, 361, 362, 365

Ágai Adolf — (1836—1916) író, újságíró, élelapszerkesztő. — 281

Álmásy Géza — (1849—?) megyei tisztségviselő, az 1887—92-es ciklusban először jutott mandátumhoz. A Heves megyei kápolnai kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. — 95, 153, 160, 161, 197, 304, 359, 364

Álmásy Sándor — (1821—1909)
1861-től a Heves megyei fügedi kerület képviselője, a függetlenségi párt egyik szervezője volt. — 150, 305, 357

Andrássy Aladár, gróf — (1827—1903) főispán, majd a főrendiház örökös tagja. — 18

Andrássy György, gróf — (1797—1872) gazdasági szakíró, az MTA tagja és egyik megalapítója, Széchenyi reformprogramjának lelkes támogatója. — 232

Andrássy Gyula, gróf — (1823—1890) miniszterelnök, 1871—1879 között a Monarchia külügyminisztere, lemondása után visszavonult az aktív politikai tevékenységtől, a főrendiház tagja, az MTA tiszteleti tagja — 44, 45, 93, 109, 112, 144, 149, 213, 263, 264, 265, 266, 295, 300, 327, 357

Andrássy Gyula, gróf ifj. — (1860—1929) 1885-től a Csík megyei csíkszentmártoni kerü-

- let szabadelvű párti képviselője, a pénzügyi bizottság tagja. — 41, 107, 203, 204, 205, 206, 263, 394, 395, 397
- Andreánszky Gábor**, báró — (1845—1905) politikus, Nógrád megyei földbirtokos. 1875-ben a főrendiház tagja, az 1880-as években csatlakozott az antiszemita mozgalomhoz és ellenzte a vegyes házasságot. 1884-ben antiszemita programmal a Tolna megyei Pincehely képviselőjévé választották, 1887-ben nem jutott mandátumhoz. — 189
- Apponyi Albert**, gróf — (1846—1933) 1872-től különböző ellenzéki pártok képviselője, az 1880-as évek elején a mérsékelt ellenzék egyik vezére, az 1887—92-es ciklusban Jászberény választotta ismét képviselőjévé. — 107, 108, 109, 115, 132, 134, 140, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 155, 166, 169, 170, 171, 182, 183, 186, 188, 193, 197, 205, 221, 296, 298, 306, 317, 322, 342, 344, 347, 348, 353, 354, 355, 356, 358, 369, 373, 379, 380, 381, 382, 383, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 395, 397
- Arany János** — (1817—1882). — 160, 182, 365, 380
- Asbóth János** — (1845—1911) író, újságíró, az 1887—92-es ciklusban a Krassó-Szörény megyei Szászka kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 298, 309, 311, 314, 377
- Attila**, hun uralkodó — (uralk. 433—453). — 22
- Bajomi Miksa** — MK alkotta név. — 42
- Baldácsy Antal**, báró — (1803—1878) nagybirtokos, politikus, a szabadságharc alatt ezredes. — 48, 64, 266, 267
- Ballagi Mór** — (1815—1891) teológus, nyelvész, szótáríró, az MTA tagja. — 386
- Baross Gábor** — (1848—1892) megyei tisztségviselő, 1875-től tagja a képviselőháznak, 1883-tól közlekedésügyi államtitkár, 1886-tól közlekedési miniszter, az 1887—92-es ciklusban ismét Győr városában választották meg. — 81, 103, 110, 112, 152, 164, 166, 215, 216, 287, 310, 358, 366, 397
- Bárony István** — (1855—1928) újságíró, író. — 281
- Bartha Miklós** — (1847—1905) újságíró, 1881-től országgyűlési képviselő, az 1887—92-es ciklusban csak a pótválasztások alkalmával szerzett mandátumot az Udvarhely megyei oklándi kerületben függetlenségi programmal. — 267, 389
- Bartók Lajos** — (1851—1902) költő, drámaíró, szerkesztő. 1869-ben az »Üstökös« munkatársa, majd 1878-ban megindította és haláláig szerkesztette a »Bolond Istók« c. élelapt. — 7
- Batthyány Artúr** né sz. Apraxin Júlia — (1830—1917?) író, a budai Népszínház mecénása, több színmű szerzője. — 237
- Bayard Jean François** — (1796—1853) francia színműíró, több művét magyarra is lefordították a reformkorban. — 82, 293
- Bekszics Gusztáv** — (1847—1906) publicista, közíró, MK szerkesztéségi kollégája a PH-nál. 1884-től Sepsiszentgyörgy szabadelvű párti képviselője. — 113, 142
- Benedek Elek** — (1859—1929) újságíró, író, az »Ország-Világ« felelős szerkesztője, az 1887—

- 92-es ciklusban a Háromszék megyei nagyjaitai kerület függetlenségi párti képviselője lett. — 375
- Benczúr Gyula** — (1844—1920) festő. — 286
- Beniczky Ferenc** — (1833—?) megyei tisztségviselő. 1880-ban az egyesült ellenzék képviselője lett, majd párton kívüli képviselőként működött. 1882-ben Jász-Nagykún-Szolnok megye főispánja. 1884-ben belügyi államtitkár lett. Az 1887—92-es ciklusban a Torontál megyei bánátkomlói kerület képviselője lett a pótválasztások során. — 101, 115, 309, 311, 313, 314, 327, 373
- Beniczky Miklós** — 1890 őszén, pótválasztáson megválasztott képviselő — 268
- Beniczkyne Bajza Lenke** — (1840—1905) írónő, a Petőfi Társaság tagja. Második férje Beniczky Ferenc volt. — 281
- Beöthy Akos** — (1838—1904) publicista, a parlamentnek 1872-től tagja (az 1881—84-es ciklusban nem volt képviselő), az 1887—92-es ciklusban a Veszprém megyei somlyóvásárhelyi kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 91, 92, 94, 104, 142, 146, 163, 186, 188, 297, 298, 299, 300, 316, 364, 379, 381, 382
- Beöthy Algernon** — (1839—1900) megyei tisztségviselő, 1875-től képviselő, az 1884-es ciklustól a Bihar megyei ugrai kerület szabadelvű párti képviselője, a Ház egyik jegyzője volt. — 123, 128, 162, 335
- Berczik Árpád** — (1842—1919) novellista, színműíró, 1888-tól az MTA lev. tagja. — 281
- Bernáth Béla** — (1850—?) ügyvéd, 1890-től mérsékelt ellenzéki képviselő. — 189, 369
- Bernáth Dezso** — (1841—1907) minisztériumi tisztségviselő, 1876-tól kihagyásokkal országgyűlési képviselő, az 1887—92-es ciklusban az Ung megyei nagykaposi kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 192
- Bethlen András**, gróf — (1847—1898) politikus, 1873-tól országgyűlési képviselő, 1883 és 1890 között Brassó és Szeben főispánja, 1890. márc. 15-től földművelésügyi miniszter. — 7, 106, 115, 164, 165, 167, 168, 225, 321, 366, 369, 370
- Bethlen Gábor** — (1580—1629) Erdély fejedelme. — 30
- Bethlen Gábor**, gróf — (1836—1897) politikus, országgyűlési képviselő, 1876-tól 1890-ig Nagy-Küküllő vármegye főispánja, az EMKE egyik elnöke. — 168
- Bezerédj Viktor** — (1855—?) megyei tisztségviselő, 1885-től a veszprémi kerület szabadelvű párti képviselője, a Ház közgazgatási bizottságának tagja. — 124, 125, 139, 153, 160, 168, 335, 339, 340, 347, 359
- Bihary Sándor** — (1855—1906) festő. — 284
- Bismarck, Otto von**, herceg — (1815—1898) német államférfi és diplomata. — 8, 109, 127, 187, 228
- Bittó István** — (1822—1903) 1874—75-ben az utolsó Deák-párti kormány miniszterelnöke, majd az ellenzékhez vonzódó képviselő, az 1887-es választásokkor nem jutott mandátumhoz. — 145, 295
- Blumtschlí, Johann Kaspar** — (1808—1881) svájci származású állam- és nemzetközi jogász, egyetemi tanár. — 122, 127, 334, 340

- Bocskai István** — (1557—1606) Erdély fejedelme. — 30
- Boda Pál** — parasztköltő, 1881-ben Mezőkövesden személyesen nyújtotta át a királynak egyik versét. — 141
- Boda Vilmos** — (1838—?) megyei tisztségviselő, törvénytudós bíró, az 1887—92-es ciklusban ismét Szegszárd város függetlenségi párti képviselője. — 347, 369
- Bogdanovics György** Beksics Gusztávné frói álnéve — (?—1903) színművész, író, útirajzíró. — 282
- Bokus Zsigmond** — (1825—?) országgyűlési képviselő, a főrendiház kinevezett tagja. — 118, 123, 329
- Bokros Elek** — (1844—?) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban Nagykiklód szabadelvű párti képviselője. — 124, 136, 298
- Bolgár Ferenc** — (1851—1923) katonatiszt, szakíró, a Katonai Lapok szerkesztője, az 1887—92-es ciklusban a Sopron megyei kismartoni kerület mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 87, 122, 123, 192, 305, 332
- Boncza Győző** — országgyűlési képviselő 1889-től. — 119, 283
- Boross Béni** — (1838—1896) vasútépítő mérnök. Erdemei elismerésül kir. tanácsosi címet kapott, az 1887—92-es ciklusban ismét a borosjenői kerület szabadelvű párti képviselőjévé választották. — 117, 122, 165, 328, 329, 332, 367
- Bossányi László** — (1823—1899) vármegyei aljegyző; a szabadságharc bukása után fogságot szenvedett; 1881-től a gödöllői kerület szabadelvű párti képviselője. — 150, 365
- Bródy Sándor** — (1863—1924) író, drámaíró, publicista. — 71, 281
- Bródy Zsigmond** — (1840—1906) újságíró, író, a »Neues Pester Journal« tulajdonos főszerkesztője. — 70, 71, 72, 73, 213, 282, 283
- Broquier, de la Bertrandon** — (?—1459) francia nemes, a szentföldi útjáról útikönyvet írt. — 19, 259
- Bujanovics Sándor** — (1837—?) megyei tisztségviselő, 1865—78 között előbb Deák-párti, majd mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselő, 1887-ben újból képviselővé választották a Sáros megyei eperjesi kerületben. — 120, 122, 330, 333, 334, 353
- Busbach Péter** — (1827—1905) ügyvéd, 1881-től Budapest terezvárosi kerületének szabadelvű párti képviselője, a PH alkalmi cikkírója. — 111, 167, 369
- Caraffa, Antol** — (?—1693) osztrák udvari tanácsos, a Thökölyellenes hadjárat vezére. — 167, 370
- Chorin Ferenc** — (1842—1925) ügyvéd, politikus, közgazdász. 1884 óta Szatmár megye Aranyosmedgyes kerületének szabadelvű párti képviselője, az igazságügyi bizottság tagja, a mentelmi bizottság elnöke. — 123, 149, 189, 310, 311, 314, 332
- Cicero, Marcus Tullius** — (i. e. 106—43) a legnagyobb római szónok. — 139
- Cogordan, George** — a XIX. sz. második felében működő francia jogtörténész. — 126, 127, 128, 140, 339, 340, 352
- Crispi, Francis** — (1819—1901) olasz politikus, fiatal korában

- részt vett Garibaldi hadjárataiban, majd a politikai pálya különböző vezető posztjain tevékenykedett. — 158, 362, 363
- Csáky Albin*, gróf — (1841—1912) Trefort halála után, 1888-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter. Főrendiházi tag. 1884-ben nevezetes volt a polgári házasság törvényjavaslatának vitájakor elmondott főrendiházi beszéde, amellyel a polgári házasság ügyét támogatta. — 103, 112, 113, 168, 169, 170, 172, 173, 178, 179, 181, 188, 217, 314, 368, 369, 371, 375, 376, 377, 378, 383, 384, 389, 398
- Csáky Albiné*, Bolza Anna grófnő — (1847—?) az irodalom és művészettel lelkes pártolója. — 213, 228, 229, 232, 233, 236, 244, 248
- Csáky László*, gróf — (1820—1891) politikus, főispán. 1876-tól tagja a parlamentnek, a Trencsén megyei varini kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. 1887-ben a Ház alelnöke lett. — 111
- Csanády Sándor* — (1841—1892) földbirtokos, 1861-től tagja volt a parlamentnek, függetlenségi programmal lépett fel. Az 1887-es választásokon nem jutott mandátumhoz, 1890-ben pótválasztáskor került be a képviselőházba. — 130, 136, 141, 181, 198, 344, 345, 346, 352, 360, 380, 393
- Császka György* — (1826—?) kanonok, 1874-től Szepes megyei püspök, 1891-től kalocsai érsek. — 398
- Csatár Zsigmond* — (1836—1893) községi jegyző, ügyvéd. 1876-tól Csongrád függetlenségi párti képviselője. 1884-ben nem jutott kerülethez, 1887-ben antiszemita programmal választották meg Gyulán. — 103, 118, 158, 161, 188, 198, 208, 328, 362, 363, 381, 393, 395
- Csekolics Jánosné*, grófnő — XIX. századi irodalompártoló. — 237
- Cselebi, Iszkander* — török hódoltságbeli defterátus vezetője. — 22, 260
- Csernátony Lajos*, Cseh — (1823—1901) publicista, Tisza Kálmán egyik bizalmasa, 1875-től haláláig szabadelvű párti képviselő; 1878-tól Fiumét képviselte. — 17, 61, 101, 106, 110, 111, 128, 143, 151, 274, 313, 327
- Csokonai Vitéz Mihály* — (1773—1805). — 24
- Czirer Ákos* — (1851—?) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban Baranya megye sádsi kerületének függetlenségi párti képviselője. — 267, 305
- Dániel Ernő* — (1843—1923) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban a Torontál megyei Pancsova szabadelvű párti képviselője. — 300, 366
- Dániel Gábor* — (1854—?) képviselő, a Ház korjegyzője, az 1887—92-es ciklusban Székelyudvarhely szabadelvű párti képviselője. — 195
- Dániel Márton* — mérnök, 1869-től képviselő, az 1887—92-es ciklusban Erzsébetvárosban választották meg. — 184, 380
- Danielik József* — (1821—1886) egyházi lapok szerzője, minisztériumi osztálytanácsos. — 71
- Danton, Georges Jacques* — (1759—1794). — 49, 50, 51, 89
- Darányi Ignác* — (1849—1927) nagybirtokos, ügyvéd, 1881-től a főváros II. kerületének szabadelvű párti képviselője,

- a pénzügyi bizottság elnöke. — 109, 286
- Dárdai Sándor* — (1842—1933) jogtudományi közíró. 1878-tól képviselő, 1881-től az Alsó-Fehér megyei nagyenyedi kerület szabadelvű párti képviselője. — 107, 118, 129, 130, 135, 139, 140, 311, 314, 339, 341, 344, 347, 352
- Daudet, Alphonse* — (1840—1897) francia regényíró, elbeszélő. — 63, 64, 65, 275, 276, 277, 279
- Deák Ferenc* — (1803—1876). — 45, 72, 92, 100, 113, 149, 151, 172, 185, 266, 300, 307, 308, 382
- Degenfeld-Schomburg József, gróf* — (1842—?) földbirtokos, 1883-tól Hajdú megye és Debrecen főispánja. — 7
- De Maistre* ld. *Maistre, de*
- Démoszthenész* — (i. e. 384—322). 88, 111
- Demkó Pál* — (1835—1904) ügyvéd, bíró, 1884-től Nagybecskerek szabadelvű párti képviselője. — 171, 371
- Demoulin, Camille* — (1760—1794) francia publicista és politikus, Robespier közvetlen munkatársa, 1794-ben Robespierre követőjeként végezték ki. — 90, 297
- Detrich Péter* — földbirtokos, az 1887—92-es ciklusban a Bars megyei aranyosmaróti kerület párton kívüli képviselője lett. — 163, 364
- Dobay Antal* — (1835—?) megyei tisztségviselő, egy ciklusban 1872—75-ben képviselő, az 1887—92-es ciklusban a Szilágy megyei diósdadi kerületet képviselte függetlenségi párti programmal. — 126, 131, 189, 339, 340, 341
- Dobos* — valószínűleg budapesti vendéglős. — 162, 365
- Dobzse László* ld. *László, V.*
- Dóczy Lajos* — (1845—1919) költő, drámaíró, műfordító. — 281
- Domahidy István* — (1835—?) megyei tisztségviselő, 1872-től országgyűlési képviselő, 1881-től képviseli a Szatmár megyei csengeri kerületet szabadelvű párti programmal. — 88, 295, 296
- Dózsa György* — (1470—1514). — 21, 22, 23, 259
- Dörre Tivadar* — (1858—1932) litográfus, festő, a VÜ ismert illusztrátora, MK elbeszéléseihez is készített rajzokat. — 285
- Dugonics András* — (1740—1818) író, egy. tanár. — 25, 30, 33, 258
- Eitner Sándor* — (1835—?) 1886-tól Zala megye gróti kerületének országgyűlési képviselője. — 190
- Éles Henrik* — (1840—?) ügyvéd, 1878-ban a parlament tagja lett, 1884—87-es ciklusban nem jutott mandátumhoz, az 1887—92-es ciklusra a Jász-Nagykun-Szolnok megyei jákóhalmi kerületben szabadelvű párti programmal újra megválasztották. — 144, 354
- Endrényi József* — szegedi nyomdász, könyvkiadó. — 255, 256
- Eötvös József, báró* — (1813—1871) író, költő, reformpolitikus az MTA tagja. — 61, 371
- Eötvös Károly* — (1842—1916) író, hírlapíró, ügyvéd. Megyei tisztségeit követően 1872-ben a parlament tagja lett, a fúzió után visszavonult, 1878-tól függetlenségi párti képviselő. 1884-ben nem választották meg; az 1887—92-es ciklusban Nagykőrös képviselője lett függetlenségi párti programmal. — 49, 50, 51, 87, 88, 89, 90, 91, 135, 148, 149, 152, 154, 162,

- 268, 295, 296, 297, 298, 344, 345, 352, 353, 358, 359, 360, 361, 365, 382, 395
- Esterházy Kálmán*, gróf — (1830—?) földbirtokos, főispán, több ciklusban országgyűlési képviselő, az 1887-es választások alkalmával a Kolozs megyei gyalui kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 122, 142, 353
- Fabiny Teofil* — (1822—1908) jogász, előbb a hétszemélyes tábla, majd a legfelső ítélőszék bírása. 1886. máj. 15. — 1889. ápr. 9. között igazságügy-miniszter. Az 1887—92-es ciklusban Sopron választotta meg képviselőjévé. — 120, 123, 169, 171, 216, 330, 332, 335, 369
- Falk Miksa* — (1828—1908) publicista, politikus, 1867-től a »Pester Lloyd« szerkesztője. 1869-től képviselő, 1884-től Arad választotta meg szabadelvű párti programmal. — 17, 61, 118, 119, 120, 123, 283, 328, 330, 332.
- Farkas Imre* — országgyűlési képviselő, 1887-ben a halasi kerület, melyet addig Mocsáry Lajos képviselt, választotta meg függetlenségi párti programmal. — 189
- Faylné Hentaller Mariska* — (1856—1949) ifjúsági írónő. — 282
- Fayt*, az inggallér egyik fajtájának feltalálója. — 147, 356
- Fejérváry Géza*, báró — (1833—1914) táborsernagy, 1884 októberétől 1903 júniusáig honvédelmi miniszter. Az 1887—92-es ciklusban a főváros I. kerületében választották meg. — 170, 196, 196, 197, 200, 202, 203, 205, 206, 217, 391, 394, 396
- Fenyvessy Ferenc* — (1855—1903) lapszerkesztő, 1881-től a Veszprém megyei ugodi kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 94, 107, 144, 152, 191, 233, 304, 321, 358, 379, 388
- Ferdinánd*, I. — (1503—1564) német római császár, Magyarország és Csehország királya (1526—1564). — 22
- Ferenc József*, I. osztrák császár, magyar király — (1830—1916). — 32, 141, 220, 338
- Firczak Gyula* — (1836—?) katolikus pap, káptalani nagyprépost, az 1887—92-es ciklusban az Ung megyei Nagyberezna kerület választotta meg szabadelvű párti programmal. — 167, 190, 370
- Fogarasi János* — (1801—1878) jogász, nyelvtudós, szótáríró, az MTA tagja. — 176
- Frölich Gusztáv* — (1837—?) földbirtokos, 1872-től tagja a parlamentnek, 1878-ban a boszniai okkupáció miatt kilépett a szabadelvű pártból, párton kívüli, majd az 1880-as évek közepétől újból a szabadelvű párt tagja. Mindvégig a Temes megyei újaradi kerületet képviselte. — 191, 388
- Futó Ferenc* — (1852—?) újságíró, író. — 214, 215, 216
- Füzy* — MK utalásaként szereplő, feloldhatatlan személynév. — 172, 373
- Gaál Jenő* (pécskai) — (1846—1934) megyei tisztségviselő, 1878-tól tagja a parlamentnek, 1884-től az Arad megyei pécskai kerület mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 120, 161, 189, 330
- Gaboriau, Émile* — (1835—1873) francia bűnügyi regényíró, több művét a korban magyarra is lefordították. — 36

- Gajári Ödön* — (1852—1919) hírlapíró, hosszabb időn át országgyűlési képviselő. Az 1887—92-es ciklusban a Pest-Pilis-Solt Kiskun megyei Dunapataj kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. MK baráti köréhez tartozott. — 81, 89, 128, 169, 175, 185, 273, 297, 373, 377, 381
- Garami Zoltán* — a PH szerkesztőségében alkotott játékos rejtőzködő név. — 277, 278, 279
- Gárdonyi Géza* — (1863—1922) író, költő, az MTA tagja. — 14, 213, 255, 280
- Gencsy Albert* — (1842—?) jogász, 1889-től a Szabolcs megyei nyírbátori kerület függetlenségi párti képviselője. — 189
- Ghyoczy Kálmán* — (1808—1888) 1865-től Tisza Kálmánnal együtt az ún. balközép vezetője, 1874-ben pénzügyminiszter, a fúzió egyik előkészítője, 1879-ig a képviselőház elnöke, 1885-től kinevezett főrendiházi tag. — 110
- Gladstone, William Ewart* — (1809—1898) angol államférfi. — 128
- Goda Béla* — (1846—?) megyei tisztségviselő, 1872-től megszakításokkal tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Győr megyei Tét kerületben választották meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 123, 332, 335
- Gosztonyi Sándor* — (1826—?) ügyvéd, 1884-től tagja a parlamentnek, azóta Hódmezővásárhely függetlenségi párti képviselője. — 129, 130, 135, 136, 189, 339, 344
- Görgey Béla* — (1851—?) ügyvéd, megyei tisztségviselő, az 1887—92-es ciklusban lett először képviselő, a Sáros megyei Girált kerületben választották meg párton kívülként. — 189
- Greccsák Károly* — (1854—1924) ügyvéd, jogi író, a »Budapester Tageblatt« szerkesztője, 1881—84 között mérsékelt ellenzéki képviselő, 1887-ben korábbi kerülete, Versec újból mérsékelt ellenzéki programmal megválasztotta. — 125, 144, 159, 189, 192, 337, 365, 379
- Greguss Ágost* — (1825—1882) író, kritikus, egyetemi tanár, az MTA tagja. — 71
- Greguss Imre* — (1856—1910) festő, a VÜ szerkesztőségének tagja, majd rajztanár. — 285
- Grünwald Béla* — (1839—1891) publicista, történetíró, az MTA I. tagja. 1878-tól mérsékelt ellenzéki programmal a Zólyom megyei szliácsi kerületet képviselte. — 186, 295, 296, 377
- Gulácsy Gyula* — (1850—?) jogász, földbirtokos, 1884-től a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei Dunavecse kerületet képviselte függetlenségi programmal. — 189, 344
- Gulner Gyula* — (1843—?) megyei tisztségviselő, megszakításokkal 1872-től tagja a parlamentnek, először balközépi, majd függetlenségi programmal. 1884-től a Pest megyei monori kerületet képviselte. — 154, 357, 359
- Gula József* — besztercebányai középiskolai tanár. — 278
- Guttenberg, Johannes* — (1394?—1468) német nyomdász. — 161
- Gvadányi József* — (1725—1801) költő, író. — 346
- Gyarmathy Zsigmondné* — (1843—1910) írónő, néprajzi gyűjtő. — 281

- Györffy Gyula* — (1858—?) országgyűlési képviselő, 1884-től tagja a parlamentnek. Az 1887—92-es ciklusban ismét a Csák megyei Karczalva függetlenségi párti képviselője. — 172, 267, 371, 375
- György Endre* — (1848—1927) közgazdász, az MTA I. tagja. 1878-tól kisebb megszakításokkal országgyűlési képviselő, 1884—87-ben az Ugocsa megyei halmi kerületben választották meg, az 1887-es választásokkor nem szerzett mandátumot, de Literaty Ödön halála után helyébe Munkácson képviselővé választották. — 169, 181, 194, 380.
- Györy Elek* — (1841—1902) jogtudós, az evangélikus egyház ügyeinek egyik intézője, 1881-től országgyűlési képviselő, az 1887—92-es ciklusban Komárom függetlenségi párti mandátumát tartotta meg. — 189, 268
- Gyulai András* — MK játékos névalkotása ifj. Andrássy Gyula gróf nevével. — 111, 204, 395
- Gyulai Pál* — (1826—1909) 1885-től a főrendiház kinevezett tagja. — 192, 209, 283, 383, 398
- Hagara Viktor* — (1848—?) megyei tisztségviselő, az 1887—92-es ciklusban a nagyszőlősi kerület szabadelvű párti képviselője, a későbbiekben Bereg megye főispánja. — 109, 127, 174
- Halácsy Sándor* — (1837—1885) mérnök, fővárosi szakosztályi mérnök. — 97
- Halassy Gyula* — (1833—?) földbirtokos, ügyvéd, 1869-től Besztercebánya országgyűlési képviselője előbb Deák-párti, majd szabadelvű párti programmal. — 122, 124, 332, 333, 335
- Halász Sándor* — (1859—1918) újságíró, közgazdász, az »Országgyűlési Almanach« első szerkesztője. — 137, 346, 347
- Haluska János* — a korabeli terminológia szerint a mindenkori választó gyűjtőneve. — 120, 330
- Handler Mór* — mérsékelt ellenzéki politikus. — 155, 362
- Hannibal József* — (1847—?) ügyvéd, megyei tisztségviselő, az 1887—92-es ciklusban a Sopron megyei nagybaromi kerület szabadelvű párti képviselőjévé választották. — 109, 122, 326
- Hatvani István* — (1718—1786) debreceni professzor. — 149, 356
- Hazafi Verai János* ld. Verai János
- Hay Bernát* — uzsorás, 1886-ban országszerte figyelemmel kísérték perét. — 49, 266, 267
- Haynau, Julius Jakob*, báró — (1786—1853) osztrák hadvezér, a szabadságharc véreskezű megtorlója. — 83
- Hegedűs Sándor* — (1847—1906) politikus, publicista, 1875-től tagja a parlamentnek, 1884-től Kolozsvár szabadelvű párti képviselője, 1878-tól a pénzügyi bizottság előadója. — 115, 158, 163, 283, 293, 360, 362, 363
- Helffy Ignác* — (1830—1897) Kossuth személyes híve, a függetlenségi párt egyik vezető egyénisége. 1878-tól tagja a Háznak, az 1887—92-es ciklusban a Csongrád megyei szegvári kerületi mandátumát tartotta meg. — 83, 108, 126, 139, 142, 155, 161, 179, 180, 207, 288, 293, 321, 336, 338, 339, 341,

- 352, 360, 361, 362, 363, 364, 374, 375, 378
- Hentaller Lajos** — (1852—1912) politikus, publicista, 1881-től függetlenségi párti képviselő. — 130, 339
- Hentzi, Heinrich** — (1785—1849) osztrák tábornok, Buda ostromakor kapott sebébe belehalt. — 164
- Herczeg Ferenc** — — (1863—1954) író, újságíró, az Új Idők megalapítója. — 281
- Herman Ottó** — (1835—1914) természettudós és politikus. 1879-től Szeged városának II. kerületét képviselte, az 1887-es választásokkor nem nyerte el a szavazatok többségét, így kimaradt a parlamentből, csak később, pótválasztás során jutott a képviselői mandátumhoz. — 95, 96, 97, 132, 139, 166, 196, 301, 304, 305, 342, 352, 358, 367, 381, 382, 384, 389
- Hevesi József** — (1857—1927) író, újságíró. — 281
- Hevessy Benedek** — (1826—?) 1878-tól országgyűlési képviselő, 1881-ben kimaradt a képviselőházból, az 1887—92-es ciklusban ismét a Gömör-Kis-hont megyei putnoki kerület függetlenségi párti képviselője. — 189
- Hieronymi Károly** — (1836—1911) mérnök, politikus, közlekedésügyi államtitkár, az 1887—92-es ciklusban továbbra is a Torontál megyei zsombolyai kerület szabadelvű párti képviselő. — 301
- Hild József** — (1789—1867) a XIX. század elején legtöbbet foglalkoztatott pesti építőmester. — 347
- Hirschler Ignác** — (1823—1911) orvos, szemész, az MTA I. tagja, a főrendiház kinevezett tagja. — 210
- Hock János** — (1859—1936) katolikus pap, politikus és író. Az 1887—92-es ciklusban a Somogy megyei Szil kerületben szabadelvű párti programmal választották meg. — 167, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 190, 355, 369, 373, 374, 375, 376, 377, 381
- Hoüsy Pál** — (1850—1927) csillagász, publicista, 1881-től a Békés megyei gyomai kerület függetlenségi párti képviselője. — 86, 108, 130, 195, 207, 267, 295,
- Hollán Ernő** — (1824—1900) hadmérnök, altábornagy, az MTA tagja, a főrendiház tagja 1886-tól. — 210
- Holló Lajos** — (1859—1918) újságíró, az 1887—92-es ciklusban Hunyad megye körösbányai kerületének mérsékelt ellenzéki képviselője. — 152, 267, 328, 377
- Homérosz** — (i. e. kb. 8. sz.) — 124
- Horánszky Nándor** — (1838—1902) ügyvéd, politikus. 1872-ben balközépi programmal képviselővé választották. 1875-ben csatlakozott a szabadelvű párt-hoz, 1881-től három ciklusban Esztergom mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 143, 145, 148, 155, 157, 159, 161, 300, 307, 356, 360, 361, 364
- Horvát Boldizsár** — (1822—1898) jogtudós, 1867—71 között igazságügy-miniszter, az 1887—92-es ciklusban Temesvár országgyűlési képviselője. — 61, 118, 167, 172, 274, 329, 369, 371, 375
- Horváth Adam** — (1861—?) a kecskeméti függetlenségi és 48-as párt elnöke, 1887-ben

- Kecskemét város II. kerületének képviselőjévé választotta. — 189
- Horváth Gyula* — (1845—1897) publicista, 1875-től tagja a parlamentnek, 1879—80-ban tagja a szegedi kir. biztosságának, az 1887—92-es ciklusban is a Kis-Küküllő megyei bala-vásári kerület szabadelvű párti képviselője. 1888 végén a Ház egyik alelnöke lett. — 105, 114, 128, 130, 191, 316, 389
- Horváth Lajos* — (1824—?) ügyvéd, 1865-től megszakításokkal tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban Miskolc II. kerülete választotta meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 189
- Hugo, Victor* — (1802—1885). — 159, 391
- Hunyadi János* — (1407—1456) kormányzó. hadvezér. — 21
- Huszár Károly*, báró — (1829—?) földbirtokos, katonatiszt. 1867-ben egy ciklusban Deák-párti programmal tagja volt a parlamentnek, 1884-től újból képviselő, 1887—92-es ciklusban a Torda-Aranyos megyei torockói kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 8, 309, 311, 314
- Ibrahim pasa* — török hadvezér a XVI. sz. első harmadában. — 22, 260
- Illyés Bálint* — (1835—1910) költő és egyházi író. 1869-től a kisújszállási ref. egyház papja és egyházkerületi jegyzője, majd egyházkerületi tanácsbíró 1887-ben a kisújszállási kerület függetlenségi párti programmal képviselővé választotta. — 158, 336, 362, 363
- Ince, III.* — 1198 és 1216 között volt pápa. — 18, 258
- Irányi Dániel* — (1822—1892) a függetlenségi párt egyik megalapítója, majd elnöke (1884), 1872-től Békés városának országgyűlési képviselője. — 49, 50, 105, 108, 125, 126, 127, 135, 139, 140, 152, 161, 168, 169, 172, 183, 188, 189, 217, 218, 223, 267, 268, 295, 300, 315, 316, 317, 321, 336, 337, 339, 340, 341, 347, 352, 358, 369, 370, 374, 375, 379, 380, 383, 384, 389, 393, 396
- Irinyi János* — (1817—1895) vegyész, feltaláló. — 161
- Iván*, „szerb cár” — XVI. századi szerb fejedelem. — 20, 259
- Ivánka Imre* — (1818—1896) 1848-as honvédezered, politikus. Az 1887—92-es ciklusban Szabadka város I. kerületének szabadelvű párti képviselője. — 100, 167
- Ivánka László* — (1854—?) 1887-től országgyűlési képviselő, Torontál megye lovrini kerületében választották meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 189
- Ivankovich János* — (1846—?) szeged-rókusai plébános, az 1887—92-es ciklusban Szeged II. kerületében Herman Ottó ellenében szabadelvű párti programmal képviselővé választották. — 177, 190, 301
- Jászay Pál* — (1809—1852) történetíró, az MTA tagja. — 22, 260
- Jeszenszky László*, báró — (1826—?) országgyűlési képviselő. 1882-től Tolna megye Pincehely kerületét képviselte, eleinte pártonkívüli, az 1887—92-es ciklusban függetlenségi programmal. — 305
- Jókai Mór* — (1825—1904) 1861-től tagja a parlamentnek, 1884-től Kassán választották meg

- szabadelvű párti programmal. — 61, 69, 70, 71, 109, 110, 120, 132, 139, 142, 146, 162, 170, 190, 199, 224, 233, 257, 281, 283, 327, 330, 331, 342, 353, 365, 369, 370, 373, 384, 385, 387, 388, 393
- Justh Gyula* — (1850–1917) ügyvéd, polgármester, 1884-től Makó függetlenségi párti képviselője. — 152.
- Justh Zsigmond* — (1863–1894) író, Justh Gyula fivére. — 238, 281
- Kaas Ivor*, báró — (1842–1910) publicista, politikus. 1887 szeptemberében a fővárosi belvárosi kerületben az elhunyt Trefort Ágoston helyébe választották képviselővé mérsékelt ellenzéki programmal. — 81, 94, 103, 121, 133, 142, 160, 164, 166, 192, 193, 195, 287, 298, 332, 333, 335, 343, 362, 364, 366, 367, 389, 396
- Karaffa* ld. *Caraffa*
- Karlovsky Bertalan* — — (1858–1938) festő. — 284
- Károlyi Gábor*, gróf — (1841–1895) nagybirtokos, liberális politikus, 1894-ig javarészt külföldön élt, az 1887–92-es ciklusban Székesfehérvár függetlenségi párti képviselőjeként megválasztották. — 86, 87, 92, 108, 126, 130, 133, 135, 136, 137, 144, 157, 189, 193, 195, 204, 207, 299, 341, 344, 345, 346, 389, 390
- Károlyi István*, gróf — (1845–1907) nagybirtokos, a Nemzeti Kaszinó igazgatója, az 1887–92-es ciklusban a Szatmár megyei Nagykároly párton kívüli képviselőjévé választotta. — 124, 125, 126, 129, 146, 160, 197, 198, 199, 202, 336, 337, 338, 339, 340, 344, 365
- Károlyi Sándor*, gr. — (1831–1906) politikus, közgazdász, az MTA ig. tagja. — 165
- Katona József* — (1791–1830). — 26
- Kazár Emil* — (1843–1922) író, újságíró. — 281
- Kazinczy Ferenc* — (1759–1831). — 64, 181, 275, 276, 277, 278
- Kazy János* — (1853–?) ügyvéd, bíró, 1878-tól tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban a Bars megyei Újbánya kerület szabadelvű párti képviselőjévé választotta. — 7
- Keglevich István*, gr. — (1840–1905) földbirtokos, színházi intendáns. — 373
- Keglevich Éva* grófnő ld. *Semsey Keglevich Éva* grófnő
- Kemény János*, báró — (1825–1896) 1878-tól képviselő és a Ház alelnöke, az 1887–92-es ciklusban a Kolozs megyei tekei kerület szabadelvű párti képviselője lett. — 114, 309, 314, 327
- Kemény Pál* — (1851–?) 1889-től Zirc függetlenségi párti képviselője. — 204, 206, 207, 395
- Kemény Zsigmond*, báró — (1814–1875). — 71, 72
- Kenedi Géza* — (1853–1935) ügyvéd, publicista, író, 1881-től a PH szerkesztője. — 46, 225, 242, 266
- Keszler József* — (1845–1927) újságíró, műkritikus. — 244
- Király Ferenc* — (1842–?) debreceni ipari kamara titkára, 1889-től a város szabadelvű párti képviselője. — 189, 190
- Király Pál* — (1821–1892) publicista, az 1887–92-es ciklusban Zala megye Csáktornya kerületének mérsékelt ellenzéki képviselője. — 202
- Kisfaludy Sándor* — (1772–1844). — 361

- Kiss Albert** — (1838—?) ref. lel-
kész, 1878-tól a Bihar megyei
székelyhidi kerület független-
ségi párti képviselője. — 188,
189, 194, 367, 383
- Kiss József** — (1843—1921) köl-
tő, lapszerkesztő. — 9, 213, 228,
229, 244, 355, 356
- Kiszélek** — a századvégen sokat
emlegetett turista, aki minde-
nütt, ahol járt, bevészte nevét.
— 13, 255
- Klapka György** — (1820—1892)
honvédtábornok, országgyűlési
képviselő. — 72
- de Kock, Paul** — (1793—1871)
holland származású francia re-
gényíró, több munkáját ma-
gyarra is lefordították. — 12,
254
- Komjáthy Béla** — (1847—1916)
ügyvéd, politikus, 1875-től füg-
getlenségi párti képviselő. —
189
- Komlóssy Ferenc** — (1853—1915)
prépost, közíró, az 1887—92-es
ciklusban a Pozsony megyei
szempei kerületben választot-
ták meg antiszemita program-
mal. — 171, 173, 180, 188,
377, 378, 379, 381
- Kossa Dezső** — (1852—?) ügy-
véd, az 1887—92-es ciklusban
a Baranya megyei síklósi kerü-
let függetlenségi programmal
képviselőnek választotta. —
189
- Kossuth Lajos** — (1802—1894).
— 125, 126, 130, 131, 132, 133,
134, 135, 137, 138, 139, 140,
141, 142, 148, 152, 188, 217,
218, 219, 220, 221, 223, 224,
316, 327, 336, 337, 338, 339,
341, 342, 344, 347, 348, 351,
352, 358, 384
- Kovács Albert** — (1838—?) ref.
pap, teológiai tanár, az egy-
házi irodalom tevékeny szer-
vezője és szerzője. 1881-től
- tagja a parlamentnek, az
1887—92-es ciklusban a Torda
megyei marosvásárhelyi kerü-
letben választották meg mér-
sékelt ellenzéki programmal.
— 389
- Kozarek János**, a hóhér. — 119,
329
- Kozma Andor** — (1861—1933)
költő, műfordító, az MTA tagja.
— 243, 281
- Kőrösi Sándor** — (1825—1895)
a pápai, majd a debreceni főis-
kola jogtanára, 1881-től Deb-
recen II. kerületének szabad-
elvű párti képviselője, a jog-
ügyi bizottság tagja. — 85, 125,
139, 166, 194, 337, 352, 367
- Krajtsik Ferenc** — (1838—?)
ügyvéd, 1875-től — az 1881—
84-es ciklus kivételével — a
Nyitra megyei privigyei kerü-
let szabadelvű párti képvise-
lője. — 82, 85, 132, 162, 202,
207, 237, 397
- Kubicza Pál** — (1816—1893)
Trencsén megye főispánja volt
1867—1890 között. — 180, 378
- Kubinyi Árpád** — (1836—?)
megyei tisztségviselő, 1872-től
a képviselőház tagja, előbb a
Deák-, majd a Sennyei-párt
tagja, később szabadelvű párti.
Az 1887—92-es ciklusban ismét
az Árva megyei alsókubini ke-
rület képviselője. — 124, 332
- Kudlik János** — (1842—?) kato-
likus pap, író; az 1887—92-es
ciklusban Pozsony megye So-
mora kerületének antiszemita
képviselője. — 188, 381
- Kun Miklós** — (1850—?) megyei
tisztségviselő; Micskey Lajos
halála után 1888-ban pótvá-
lasztáson a Komárom megyei
nagyigmándi kerületben füg-
getlenségi párti programmal
képviselővé választották. —
161, 164, 189, 364

- Kuun Géza, gróf** — (1838—1906) orientalista, az MTA tagja. — 71, 283
- Lajos, I. (Nagy)** — (1326—1382) magyar király, uralk. 1342—82-ig. — 44
- Lajos, II.** — (1506—1526) magyar és cseh király. — 155
- Lánczy Gyula** — (1850—1911) történész, egyetemi tanár. Az 1881—84-es ciklusban mérsékelt ellenzéki képviselő volt, az 1884-es választásokon megbukott, visszavonulta politikai életét és tudományos téren működött. — 127, 340
- László, I.** — (?1040—1095). — 182
- László, V.** — 1440—1457 között magyar és cseh király. — 22, 260
- László Mihály** — (1849—?) tanár, író, újságíró, az 1887—92-es ciklusban az Udvarhely megyei Oláhfalva város szabadalvú párti programmal választotta képviselőjévé. — 109
- Laucsik Máté** — 1868-tól a déli alföldi rablóvilág felszámolásában részt vevő fő vizsgálóbíró. — 36
- Lechner Lajos** — (1833—1897) mérnök, építésmérnök, 1886-tól a budapesti mérnöki hivatal vezetője. — 97
- Légrády Károly** — (1834—1903) lapkiadó és szerkesztő, a PH alapítója. — 63, 251, 275, 284, 285, 356
- Lesskó István** — (1835—?) kat. pap, 1888-tól darnói apát, 1878-tól a Sáros megyei Hét-hárs kerület mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 168
- Linder György** — (1850—?) 1870-től 1876-ig képviselőházi gyorsíró; 1887-től Mohács mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője; a »Magyar Állam» munkatársa. — 192, 195, 197
- Lisznyai Damkó Kálmán** — (1823—1863) ügyvéd, költő. — 48, 266
- Liszt Ferenc** — (1811—1886). — 237
- Lits Gyula** — (1840—?) jogász, 1881-től a Fejér megyei vasúti kerület függetlenségi párti képviselője. — 267, 305
- Lónyay Menyhért, gr.** (1822—1884) miniszterelnök, az MTA tagja. — 295
- Luther Márton** — (1483—1546). — 169
- Macaulay, Thomas Babington** — (1800—1859) angol történész. — 36, 263
- Madách Imre** — (1823—1804). — 326, 327
- Madarász Imre** — (1840—1918) ref. lelkész, 1887-ben Kereug függetlenségi programmal képviselőjévé választotta. 141, 342
- Madarász József** — (1814—1915) ügyvéd, 1868-tól a Nagyvenyolcas Párt egyik vezető egyénisége. A Fejér megyei márkarosztási kerületet képviselte haláláig. — 131, 181, 182, 189, 295, 339, 364
- Maistre, Xaver de** — (1703—1852) katonatiszt, francia író. — 88, 296
- Majthényi Ádám** — (1840—?) földbirtokos, 1884-től a Horvát megyei mezőkeresztény kerület függetlenségi párti programmal megválasztott képviselője. — 189
- Malesherbes, Chrétien** — (1721—1794) francia miniszter, jogtudós, XVI. Lajos egyik vádolója volt; 1793 decembereiben

- összeesküvés vádjával elfogták és kivégezték. — 209, 398
- Marat, Jean-Paul* — (1743—1793). — 90
- Margitay Dezső* — (1840—1898) író, a Petőfi Társaság tagja. — 281
- Margitay Tihamér* — (1859—1922) festő. — 284
- Mária Terézia* — (1717—1780). — 155.
- Mária Valéria* — (1868—?) magyar hercegnő, osztrák főhercegnő. — 103
- Mataska Péter* — (1841—?) ügyvéd, 1872-től tagja a képviselőháznak, az 1887—92-es ciklusban továbbra is a Liptó megyei liptószentmiklósi kerület szabadelvű párti képviselője. — 82, 173, 287
- Matkovich Tivadar* — (1853—?) ügyvéd, 1884-től a Veszprém megyei enyingi kerület függetlenségi párti képviselője. — 267
- Mátyás király* — (1443—1490). — 20, 21, 22, 30, 33, 44, 45, 84, 260
- Melczér Géza* — (1860—?) mérnök, 1887-től Borsód megye Csáth kerületének mérsékelt ellenzéni képviselője. — 95, 300, 301
- Mezslényi Lajos* — (1852—1910) megyei tisztségviselő, 1881-től a Fejér megyei bodajki kerület függetlenségi párti képviselője. — 87, 162, 195, 364
- Mészöly Géza* — (1844—1887) festő, tájképfestő. — 285
- Mezei Ernő* — (1851—1932) újságíró, politikus; 1881-ben képviselővé választották, az 1887-es választásokor nem jutott mandátumhoz. — 241
- Mihályi Péter* — (1838—?) ügyvéd, 1865-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban ismét a Máramaros megyei sugatagi kerületben választották meg mérsékelt ellenzéni programmal. — 190
- Mikes Kelemen* — (1690—1761). — 90, 345
- Miklós nagyherceg* — (1831—1891) I. Miklós cár harmadik fia. — 163
- Miklós Gyula* — (1855—?) földbirtokos, az 1887—92-es ciklusban a Borsód megyei edelényi kerület szabadelvű párti képviselője. — 310, 314
- Miksa Elek* — (1816—?) földbirtokos, megyei tisztségviselő, 1878-tól megszakításokkal a Torda-Aranyos megyei marosludasi kerület szabadelvű párti képviselője. — 104
- Mikszáth Jánoska* (1886—1890) MK difteriszben meghalt második fiúgyermek. — 214, 215, 216
- Mikszáth Kálmán László* — (1885—1950). — 138, 139
- Mirabeau, Honoré-Gabriel Riqueti*, comte de — (1749—1791). — 185
- Mocsáry Lajos* — (1826—1916) politikus, 1861-től tagja a parlamentnek, alapító elnöke volt a függetlenségi párnak. A nemzetiségi kérdésben tanúsított megértő magatartása miatt 1887-ben kizárták a függetlenségi pártból. Az 1887-es választásokkor nem jutott mandátumhoz, 1888-ban a karánsebesi román választók a pótválasztás alkalmával a nemzetiségi párt mandátumát neki biztosították. — 118, 161, 189, 328, 339, 379
- Molière, Jean-Baptiste* — (1622—1673). — 230
- Molnár Antal* — (1847—1902) levéltáros, az örménység kutatója. 1871—78 között, majd

- 1884-től Szamosújvár szabad-
elví párti képviselője. — 120,
139
- Molnár József* — (1849—?) ügy-
véd, az 1887—92-es ciklusban
lakóhelyén, a Csík megyei
Cafkseredán választották sza-
badelví párti programmal kép-
viselővé. — 267, 307, 360,
362
- Molnár* — valószínűleg MK al-
kotta újságírónev. — 11, 254
- Móricz Pál* — (1826—1903) Tisza
Kálmán személyes híve, 1870-
tól a debreceni egyházmegye
gondnoka, 1868-tól tagja a
parlamentnek, az 1887—92-es
ciklusban Újvidék szabadelví
párti képviselője, több éven át
a szabadelví kör igazgatója
volt. — 16, 60, 61, 62, 63, 84,
120, 166, 213, 272, 273, 274,
280, 288, 293, 367, 368
- Mudrony Soma* — (1841—1897)
közgazdasági szakíró, lapszer-
kesztő, 1875-től tagja a parla-
mentnek, az 1887—92-es cik-
lusban a Pozsony megyei ga-
lántai kerületet képviselte füg-
getlenségi párti programmal.
— 85, 268, 295, 360
- Murai Károly* — (1857—1933)
író, újságíró, a PH belső mun-
katársa, MK szerkesztőségi
kollegája. — 281
- Münnich Aurél* — (1856—?) ügy-
véd, 1884-től tagja a parla-
mentnek, az 1887—92-es cik-
lusban is megtartotta a Szepes
megyei iglói kerületben szabad-
elví párti mandátumát. — 81,
305, 396
- Nagy István* — (1848—?) föld-
birtokos, 1878-tól a Sopron
megyei lövői kerületet képvi-
selte előbb párton kívüli, majd
mérsékelt ellenzéki program-
mal. — 142, 305, 332, 396
- Nagy István* őrnagy — MK al-
kotta név. — 89
- Nagy Lajos* ld. Lajos, I.
- Nákó Kálmán*, gróf — (1822—?)
nagybirtokos, kamarás, a fő-
rendház tagja. Az 1887—92-es
ciklusban a Torontál megyei
nagyzentmiklósi kerületben
választották képviselőnek, tag-
ja volt a delegációnak is. — 16
- Nalácz János* — országgyűlési
képviselő. — 89
- Napoleon*, I. (Napoleon Bona-
parte) — (1769—1821) — 82
- Neményi Ambrus* — (1852—
1904) újságíró, a »Pester
Lloyd« szerkesztőségének belső
munkatársa. 1884-től a Szi-
lágymegyei szilágycsehi kerü-
let szabadelví párti képviselő-
je. — 240
- Neogrády Antal* — (1861—1942)
festő. — 284
- Neppel Ferenc* — (1835—?) me-
gyei tisztségviselő, 1878-tól a
Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye
nagyabonyi kerületének sza-
badelví párti képviselője. —
185, 309, 314, 381
- Neumann Armin* — (1845—?)
ügyvéd, egyetemi magántanár,
az 1887—92-es ciklusban a
Háromszék megyei Bereck ke-
rület szabadelví párti képvi-
selője. — 127
- Nikolics Fedor*, báró — (1836—
?) nagybirtokos, az 1887—92-
es ciklusban Nagyikinda vá-
lasztotta meg szabadelví párti
programmal. — 9, 17, 18
- Novák József* — (1850—?) ügy-
véd, városi tisztségviselő, az
1887—92-es ciklusban a Csong-
rád megyei Tápé kerület vá-
lasztotta képviselővé szabad-
elví párti programmal. — 176
- Oláh Miklós* — (1493—1568)
esztergomi érsek. — 20, 259

- Olay Lajos* — (1844 — ?) ügyvéd, 1881-től tagja a képviselőháznak, az 1887—92-es ciklusban Bácsalmás függetlenségi párti képviselője. — 267
- Orbán Balázs*, báró — (1830 — 1890) etnográfiai író, 1871-től tagja a képviselőháznak, az 1887—92-es ciklusban is a Bihar megyei berettyóújfalui kerület függetlenségi párti képviselője. — 83, 84, 88, 94, 95, 98, 288, 289, 293, 294, 300, 301, 304, 305
- Orczy Béla*, báró — (1822—1917) országgyűlési képviselő, majd a közös külügyminisztérium osztályfőnöke, 1879 és 1890 között a király személye körüli miniszter. — 152, 163, 216, 217, 365
- Ország Sándor* — (1836—1902) városrendezési szakember, 1881-től Budapest III. kerületének szabadelvű párti képviselője. — 168
- Pákh Albert* — (1823—1867) író, szerkesztő, ügyvéd, az MTA I. tagja. — 71
- Pálty Balázs* — szegedi főbíró a XVI. század elején. — 21
- Pap Elek* — (1837—?) mérnök, az 1887—92-es ciklusban Hajdú megye nádudvari kerületének függetlenségi párti képviselője. — 95, 189, 300, 301, 304, 369, 384
- Pap Lajos* — szegedi személyiség a XIX. század végén. — 97
- Pap Samu* — (1849—?) orvos, az 1887—92-es ciklusban a Torda-Aranyos megyei Torda kerület szabadelvű párti képviselője. — 189
- Pápay Sándor* — (1835—?) ezredes, a közös hadügyminisztérium elbádoja. — 50, 51, 268
- Papszász Károly* — (1842—?) földbirtokos, jogász, 1884 óta az Abaúj-Torna megyei színi kerület függetlenségi párti képviselője. — 190
- Papucsek Adolf* — MK alkotta személynév. — 13, 255
- Pázmándy Dénes* — (1848—1936) publicista, 1878—84 között képviselő, az 1887—92-es ciklusban a Zemplén megyei olaszliszkai kerületben választották meg függetlenségi programmal. — 190, 199, 200, 202, 359, 392, 393, 394
- Paulay Ede* — (1836—1894) színházi rendező, igazgató. — 241, 245
- Pázmány Péter* — (1570—1637). — 90, 345
- Péchy Tamás* — (1829—1897) politikus, 1868-tól tagja a parlamentnek és folyamatosan az Abaúj megyei szikszói kerületet képviselte, 1880—92 között a Ház elnöke. — 80, 85, 86, 87, 94, 96, 106, 118, 124, 133, 140, 151, 158, 159, 168, 171, 172, 176, 200, 202, 263, 287, 294, 299, 305, 333, 352, 371, 388, 392
- Perczel Miklós* — (1812—1904) honvéd ezredes, politikus, a szabadságharc bukása után előbb Törökországba, majd Amerikába emigrált, 1867 után tért haza. Itthon szembefordult Kossuthtal. 1868-ban Baranya megye és Pécs főispánja lett, az 1887—92-es ciklusban Pécs választotta képviselőjévé. A Házban párton kívüli állást foglalt el. — 189, 190, 218, 222
- Perlaky Elek* — (1840—?) gazdasági, ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban Szatmár megye krassói kerületében választották meg szabadelvű párti programmal. — 132, 134, 311, 314, 342

- Peske Géza* — (1859—1934) életképfestő, képealapok illusztrátora. — 286
- Petelei István* — (1852—1910). — 281
- Petőfi Sándor* — (1823—1849). — 238, 386
- Petrich Ferenc* — (1826—?) földbirtokos, 1884-től a Tolna megyei kölesdi kerület függetlenségi programmal megválasztott képviselője. — 126, 165, 190, 336, 367
- Petrichevich Horváth Lázár* — (1807—1851) író, újságíró, szerkesztő, az MTA I. tagja. — 236
- Planquette, Robert* — (1848—1903) francia operettszerző. — 227
- Podmaniczky Frigyes, báró* — (1824—1907) író, 1861—1906 között a képviselőház tagja, 1881-től a Bács-Bodrog megyei ókanizsai kerület szabadelvű párti képviselője, 1875—1885 között az Operaház és a Nemzeti Színház intendánsa volt. — 82, 288, 357, 372
- Pólonyi Géza* — (1848—1920) ügyvéd, 1881—84-ben Szolnok függetlenségi párti képviselője, 1886-ban pótválasztáson, Némétújvárott választották meg, az 1887—92-es ciklusban a Hajdú megyei szoboszlói kerületben szerzett mandátumot. — 81, 104, 105, 108, 119, 120, 121, 123, 135, 136, 152, 188, 205, 218, 221, 268, 289, 298, 316, 317, 321, 327, 328, 329, 330, 331, 344, 352, 358, 379, 383, 390, 394, 397
- Pongrácz Károly, gróf* — (1832—1897) 1848-as tábornoki tiszt. Az 1887—92-es ciklusban a Nyitra megyei Verbo kerület párton kívüli képviselője. — 135, 136, 137, 344, 345, 346, 351, 352
- Pósa Lajos* — (1850—1914) költő, ifjúsági író, az *Én Újságom* szerkesztője. — 282
- Prónay Dezső, báró* — (1848—?) az evangélikus egyház felügyelője, 1882-től tagja a parlamentnek, egy cikluson a főrendiházban foglalt helyet, az 1887—92-es ciklusban Békéscsaba választotta meg függetlenségi programmal. — 188, 189, 190, 191, 383, 388
- Pulszky Ágoston* — (1846—1901) jogfilozófus, egyetemi tanár, az MTA I. tagja, Pulszky Ferenc fia. Az 1887—92-es ciklusban Bács-Bodrog megye Verbász kerületének szabadelvű párti képviselője. — 163, 297, 364, 381, 393
- Pulszky Ferenc* — (1814—1897) politikus, régész, művészettörténész, az MTA tagja, a reformkori politikai élet kiemelkedő alakja. 1866-ban tért haza az emigrációból, több ízben volt képviselő, az 1887—92-es ciklusban nem jutott mandátumhoz. — 182, 237, 268, 283, 380
- Pulszky Károly* — (1853—1899) művészettörténész, író, az MTA I. tagja, az Iparművészeti Múzeum őre, majd az Országos Képtár igazgatója. 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Somogy megyei Tab kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 11, 251, 389
- Ráday Gedeon, gróf* — (1806—1873) reformpolitikus, majd 1867-től a jász-kunok főkapitánya lett. — 38, 262
- Ráday Gedeon, gróf* — (1829—1901) nagybirtokos, 1869-től királyi biztos a betyárság fel-

- számolására, 1872-től országgyűlési képviselő. — 35, 36, 37, 38, 39
- Radnótfáy Nagy Sámuel* — (1803—1869) kancelláriai tisztviselő, 1862-től a Nemzeti Színház igazgatója. — 268
- Rákóczi Ferenc, II.* — (1676—1735). — 22, 30, 119, 139
- Rákosi Viktor* — (1860—1923) író, újságíró, humorista. — 281
- dr. Rálóczy Ferenc* — valószínűleg MK alkotta orvos-név. — 42, 43
- Rakovszky István* — (1849—?) szakíró, műfordító, 1878-tól tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Turóc megyei szucsáni kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 114, 307
- Ráth Károly* — (1838—1902) ügyvéd, 1873-tól Budapest első főpolgármestere. — 9.
- Reizner János* — (1847—1904) régész, történész. — 258, 259, 260
- Rezei Sylvius* — (1855—?) görög katolikus pap, 1885-ben címzetes esperes, 1886-ban házassági szentszéki ülnök. 1887-től tagja a képviselőháznak, Bihar megye csékei kerülete választotta meg szabadelvű párti programmal. — 190
- Richelieu, Armand Jean du Plessis*, herceg — (1585—1642) francia államférfi. — 175
- Robespierre, Maximilien-François-Marie-Isidor de* — (1758—1794). — 297
- Rómer Flóris* — (1815—1889) régész, művészettörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja. — 182, 380
- Rónay János* — (1837—?) földbirtokos, jogász, 1881-től képviselő, az 1887—92-es ciklusban a Torontál megyei Török-Kanizsa kerület szabadelvű párti képviselője. — 99, 111, 128, 308
- Rónay Jenő* — Torontál megye alispánja. — 47
- Roskovics Ignác* — (1854—1915) festő. — 284, 285
- Roszner Ervin*, báró (1852—1928) jogi író, egyetemi magántanár, az 1887—92-es ciklusban a Nógrád megyei szócényi kerületben választották meg szabadelvű párti képviselőnek. — 122, 332, 335
- Rozival István* — (1844—?) kat. pap, esperes, 1881-től a Pozsony megyei Stomfa-Malacka kerület képviselője szabadelvű párti programmal. — 167, 175, 176, 177, 178, 190, 374, 375, 376
- Rousseau, Jean Jacques* — (1712—1778). — 89
- Rózsa Sándor* — (1813—1878) híres alföldi betyár. — 29, 35, 263
- Rökk Szülárd* — (1813—1888) ügyvéd, jogtanácsos. — 71, 283
- Rudnyánszky József*, báró — a főrendiház jegyzője. — 209,
- Rudolf trónörökös* — (1858—1889). — 257
- Sal Ferenc*, polgármester — 123
- Salamon király* (i. e. 965—915) Izrael királya. — 156
- Salamon Ferenc* — (1825—1892) publicista, történész, egyetemi tanár, az MTA tagja. — 71
- Samassa József* — (1828—1912) egyházi író, 1873-tól egri érsek, 1872-től haláláig a főrendiház tagja volt. — 116
- Sárszegi István*, szeged grófja a XVI. században. — 20, 34, 259
- Savoyai Jenő* — (1663—1736) császári hadvezér, hadtörténész. — 65

- Schlauch Lőrinc* — (1824—1902) r. k. püspök, bíboros, egyház-jogász. — 210, 398
- Schwarz Gyula* — (1839—1900) államtudományi író, ókori görög történéssz, az MTA tagja, 1887-től a Moson megyei sárányi kerület szabadelvű párti képviselője. — 107, 127
- Sebbők Zsigmond* — (1861—1916) újságíró, ifjúsági író. — 281, 284
- Semsey Keglevich Éva* grófnő — a XIX. század közepének irodalompartoló arisztokratája. — 231
- Semsey Andor* — (1833—1923) természettudós, mineralógus, az MTA tagja, 1882-től tiszteleti tagja. — 71, 283
- Sennyey István*, báró — (1857—?) katonatiszt, 1887-ben a Zemplén megyei királyhelmei kerület mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 143
- Shakespeare, William* — (1564—1616). — 183
- Süderstein Adolf* — (1845—1899) újságíró, kritikus, a Petőfi Társaság tagja. — 243
- Simonyi József*, báró — (1777—1837) huszár ezredes. — 83, 293
- Sinor János* — (1813—1891) hercegprímás, az MTA ig. tagja. — 172, 374
- Smialovszky Valér* — (1854—?) ügyvéd, megyei tisztviselő, 1887-ben a Trencsén megyei zsolnai kerület szabadelvű párti képviselőjévé választották. — 82, 287
- Spányi Béla* — (1852—1914) festő, tájképfestő. — 285
- Spóner Andor* — (1843—1917) megyei árvászéki elnök, országgyűlési képviselő, 1887-től a Szepes megyei szépezzombati kerület szabadelvű párti programmal megválasztott képviselője. — 187, 189, 363, 384
- Sprinczer János* (1849—?) jogász, az 1887—92-es ciklusban a Pozsony megyei nagyszombati kerület szabadelvű párti képviselője lett. — 174, 373
- Sturm Albert* — (1851—1909) újságíró, 1881-től a »Pester Lloyd« parlamentari rovatának vezetője, 1887 és 1901 között az »Országgyűlési Almanach«-ot szerkesztette. — 137, 138, 139, 346, 347, 352
- Szabó* — börtönre ítelt ispán, valószínűleg MK alkotta figura. — 37
- Szabóné Nogáll Janka* — (1861—1924) írónő, Szabó Endre felesége. — 243
- Szalay Imre* — (1846—1902) politikus, 1875—1884 között a Somogy megyei lengyeltóti kerületet képviselte függetlenségi programmal, 1884-ben ugyanott antiszemita programmal választották meg, az 1887—92-es ciklusban is e kerületben szerzett mandátumot, de újból függetlenségi párti programmal. — 189, 366, 368
- Szalay Károly* — (1833—?) ügyvéd. A tiszaezslári perben ő volt özv. Solymosiné képviselőjében a vádló. 1884-ben a Somogy megyei csurgói kerület antiszemita párti képviselője lett, az 1887—92-es ciklusban ugyanott újból antiszemita programmal megválasztották. — 379
- Szapáry Gyula*, gróf — (1832—1905) 1878—1887 között pénzügyminiszter, az 1887—92-es ciklusban a Jász-Nagykun-Szolnok megyei törökszent-

- miklósi kerület képviselője, 1889. ápr. 9-től földművelésügyi miniszter, Tisza Kálmán lemondása után, 1890. márc. 13-tól miniszterelnök. — 84, 100, 102, 103, 106, 107, 108, 110, 111, 113, 115, 116, 117, 124, 125, 130, 141, 143, 145, 146, 151, 152, 154, 159, 161, 162, 163, 168, 169, 173, 182, 198, 199, 205, 216, 222, 225, 288, 289, 294, 297, 314, 317, 318, 321, 327, 336, 337, 339, 341, 344, 348, 352, 357, 358, 359, 360, 362, 363, 364, 369, 370, 393, 395
- Szapáry István*, gróf — (1829 — 1902) Pest megye főispánja. — 7
- Szapolyai János* — (1487—1540) Magyarország királya (1526 — 1540). — 21, 22
- Szarvas Gábor* — (1832—1895) nyelvész, az MTA tagja, a »Magyar Nyelvőr« alapítója és szerkesztője. — 386
- Szatmári Mór* — (1856—1931) újságíró. — 220, 221, 222, 244
- Szathmáry Miklós* — az 1884—87-es ciklusban Abaúj megyei gönci kerület szabadelvű párti képviselője. — 107, 162
- Széchenyi István*, gróf — (1791 — 1860). — 30, 92, 231, 299
- Széchenyi Pál*, gr. — (1838 — 1901) földművelési- ipar- és kereskedelemügyi miniszter. — 216
- Szécsen Antal*, gróf — (1819 — 1896) politikus, az MTA tagja, főudvarnagy. — 17, 18, 149, 150, 356
- Szeccsdy Kálmán* — (1858—?) földbirtokos, megyei tisztségviselő, 1887-től a Vas megyei körmendi kerület függetlenségi párti képviselője. — 267
- Szederkényi Nándor* — (1838 — 1916) újságíró, történész. 1873-tól tagja a parlamentnek, 1878-tól Eger függetlenségi párti képviselője. — 389
- Szell Ákos* — (1845—1903) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban a Csanád megyei Nagylak függetlenségi programmal megválasztott képviselője. — 111, 125, 136, 337
- Szell Kálmán* — (1845—1915) politikus, 1875—78 között pénzügyminiszter, 1879-től párton kívüli képviselő, az 1887—92-es ciklusban továbbra is a Vas megyei kőszegi kerület képviselője. — 17, 189, 190
- Szemere Attila* — (1859—1905) újságíró, utazó, Szemere Bertalan fia. — 10, 11, 12, 13, 213, 232, 236, 240, 242, 249, 250, 251, 254
- Szemere Bertalan* — (1812—1869) politikus, miniszterelnök, az MTA I. tagja. — 12, 255
- Szemere Pál* — (1785—1861) író, esztéta, az MTA tagja. — 255
- Szendrey Gerzson* — (1849—?) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban antiszemita programmal választották képviselővé a Baranya megyei dárdai kerületben. — 108, 166, 201, 321, 367, 379
- Szeniczey Ödön* (1838—?) megyei tisztségviselő, 1872-től volt tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Tolna megyei paksi kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 114
- Szent László* ld. László, I.
- Szentiványi Árpád* — (1840—?) földbirtokos, megyei tisztségviselő, 1872-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban újból a Gömör-Kishont megyei kövi kerületben választották meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 87, 189, 379

- Szentiványi Kálmán* — (1839—?) alispán, az 1887—92-es ciklusban a Maros-Torda megyei nyáradszeredai kerület mérsékelt ellenzéki képviselője lett. — 189
- Szentkirályi Albert* — (1838—1891) író, műfordító, 1884-től tagja a képviselőháznak. — 197, 391
- Szilágyi Dezsdé* — (1840—1901) 1871-től Deák-párti képviselő, a fúzió után a szabadelvű párt tagja, 1877-ben kilépett és 1878-ban az egyesült ellenzék egyik képviselője lett. Az 1887-es választásokkor a siklósi kerületben kisebbségben maradt, 1887 őszén Pozsony I. kerületében pótválasztás során választották meg; 1889. ápr. 9-től igazságügy-miniszter. — 103, 106, 109, 110, 112, 113, 118, 119, 120, 121, 123, 128, 140, 141, 142, 148, 149, 152, 169, 185, 187, 188, 191, 216, 220, 221, 222, 306, 310, 317, 321, 322, 328, 329, 330, 332, 340, 344, 348, 352, 356, 381, 382, 383, 388, 397
- Szilágyi László* — szegedi személyiség a XVI. században. — 20, 259
- Szilvy Kálmán* — (1838—1924) nyelvész, természettudós, az MTA tagja, 1889-től főtitkára. — 239
- Szivák Imre* — (1849—?) megyei tisztségviselő, 1875-től megszaktításokkal tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban Csongrád város szabadelvű párti programmal választotta képviselőjévé. — 125, 167, 173, 179, 183, 188, 189, 337, 369, 375, 379, 380, 381, 383, 384
- Szlávy József* — (1818—1900) politikus, miniszterelnök, 1888-tól a főrendiház első alelnöke. — 295
- Szobonya Mihály* — (1855—1898) életkép-festő. — 52, 269
- Szontagh Pál* — (1820—1904) politikus, 1865-től tagja volt a parlamentnek, az 1884—87-es ciklusban a Nógrád megyei balassagyarmati kerület szabadelvű párti képviselője, az 1887-es választásokkor nem lépett fel. — 61, 274
- Szöts Pál* — újságíró, a »Nemzet« belső munkatársa. — 213, 263, 265, 280, 327
- Taaffe, Eduard von, gróf* — (1833—1895) osztrák államférfi, 1879-től 1893-ig miniszterelnök. — 55, 163
- Tarnóczy Gusztáv* — (1843—?) földbirtokos, 1872—78 között már tagja volt a parlamentnek, az 1887-es választásokkor a Nyitra megyei Szenicen választották meg párton kívüliként képviselőnek. — 9, 189, 197, 391
- Teleki Domokos, gróf* — (1810—1876) politikus, publicista, az MTA tagja. — 311, 314
- Teleki Géza, gróf* (1843—1913) író és politikus, 1875-től szabadelvű párti képviselő, az 1887—92-es ciklusban a Szatmár megyei Somkúton választották meg; 1889. jún. 16. és 1890. márc. 15. között belügyminiszter volt. — 8, 9, 103, 216, 225, 313
- Thaly Kálmán* — (1839—1909) történész, az MTA tagja, 1878-tól tagja a parlamentnek, 1881-től Debrecen I. kerületének függetlenségi párti programmal megválasztott képviselője. — 129, 130, 153, 190, 194, 195, 200, 305, 306, 339, 340, 369, 389, 391

Thököly Imre, gr. — (1657—1705)
Felső-Magyarország és Erdély
fejedelme. — 30

Tibád Antal — (1843—1902) jo-
gász, 1875-től tagja a képvisel-
lőháznak és azóta az Udvar-
hely megyei székelőudvarhelyi
kerületet képviselő szabadal-
vú párti programmal. — 101,
107, 127, 143, 313

Tinódi Lantos Sebestyén —
1505—1556). — 22, 260

Tisza István — (1861—1918) Ti-
sza Kálmán legidősebb fia,
közgazdasági tanulmányokat
folytatott, 1884-től a vizaknai
kerület szabadalvú párti kép-
viselője. — 41, 101, 128, 132,
133, 134, 158, 263, 264, 313,
342, 344, 352, 362, 363

Tisza Kálmán — (1830—1902)
miniszterelnök, 1887. febr. 11.
1889. ápr. 9. között pénzügy-
miniszter is, az 1887—92-es
ciklusban Nagyvárad ország-
gyűlési képviselője, 1890. márc.
13-án a miniszterelnökségről le-
mondani kényszerült. — 7, 8,
16, 59, 82, 83, 84, 87, 89, 94,
99, 100, 101, 102, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 116, 119, 121, 124,
125, 126, 127, 128, 130, 131,
136, 139, 141, 143, 144, 145,
146, 150, 151, 152, 156, 157,
158, 159, 160, 165, 167, 181,
182, 193, 194, 207, 213, 216,
217, 218, 219, 220, 221, 222,
223, 224, 225, 227, 228, 263,
264, 271, 272, 273, 274, 283,
287, 288, 289, 293, 294, 295,
296, 297, 298, 300, 306, 307,
308, 313, 314, 315, 316, 317,
318, 323, 327, 329, 330, 331,
336, 338, 339, 340, 341, 344,
348, 353, 356, 357, 363, 380,
388, 389, 390, 397

Tisza Lajos, gróf — (1832—1898)
az 1879-es szegedi árvíz után a

város újjáépítésének kir. biz-
tosa. 1883-ban grófi rangot
kapott érdemei elismeréséül.
Az 1884-es választásoktól
állandóan Szeged I. kerületének
képviselője. — 33, 95, 97, 101,
110, 164, 300, 301, 304, 305,
313, 327

Tolnai Lajos — (1837—1902) író
elbeszélő. — 281

Tomori Pál — (?1457?—1526),
kalocsai érsek, a magyar se-
reg fővezére a mohácsi csatá-
ban. — 175, 374

Tóth Antal — 1881-től a Sopron
megyei csornai kerület füg-
getlenségi párti programmal
megválasztott képviselője. —
368

Tóth Béla — (1857—1907) író,
újságíró. — 240, 281

Tóth Ernő — (1853—?) ügyvéd,
1884-től tagja a képviselőhá-
znak, az 1887—92-es ciklusban
Jász-Nagykun-Szolnok me-
gye kunszentmártoni kerületé-
ben választották meg függet-
lenségi párti programmal. —
305, 396

Tóth Kálmán — (1831—1881)
költő, író, az MTA I. tagja.
— 72

Tóth Vilmos — (1832—1898) po-
litikus, belügyminiszter. 1869-
től államtitkár 1871—73-ig be-
lügyminiszter, 1879—95-ig a
közös legfőbb számvevőszék
elnöke, 1896-tól haláláig a fő-
rendház elnöke. — 72

Törs Kálmán — (1843—1892)
író, újságíró, 1878-tól a parla-
ment tagja, ettől az időtől
Szentés város függetlenségi
programmal megválasztott kép-
viselője, MK személyes ismer-
őse. — 86, 295

Trefort Ágoston — (1817—1888)
közgazdász, centrista politikus,
az MTA tagja, 1885-től elnöke,

- Pozsony szabadelvű párti képviselője, 1872-től haláláig kultuszminister. — 180, 217, 378
- Tutsek Anna* — (1865—1944) írónő, Tábori Róbert második felesége. — 281
- Ugron Akos* — (1849—?) 1878-tól tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Vas megyei kiscelli kerületben választották meg függetlenségi programmal. — 195
- Ugron Gábor* — (1847—1911) 1872-ben balközépi képviselő, a fúzió után a függetlenségi párthoz csatlakozott, az 1880-as években aktívan részt vett a párt parlamenti csatározásaiban, az 1887—92-es ciklusban Kecskemét város I. kerületét képviselte. — 16, 49, 50, 85, 109, 129, 148, 152, 154, 155, 159, 162, 164, 168, 172, 188, 196, 198, 267, 268, 317, 341, 355, 357, 358, 359, 364, 368, 369, 382, 391, 392, 393
- Ulászló, II.* — (1456—1516) magyar és cseh király. — 21, 260
- Unger Alajos* — (1837—?) ügyvéd, 1880-tól tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Zala megyei keszthelyi kerületet választotta meg függetlenségi párti programmal. — 86, 267, 295
- ray Imre* — (1850—?) földbirtokos, 1887-ben a Bereg megyei tiszaháti kerületben függetlenségi párti programmal választották képviselővé. — 369
- Urbanovszky Ernő* — (1826—?) megyei tisztségviselő, 1865-től országgyűlési képviselő; előbb Deák-párti, majd szabadelvű párti programmal. Az 1887—92-es ciklusban a Trencsén megyei Bittse kerületét képviselte. — 8, 82, 160, 180, 187, 228, 287 365, 378, 383
- Vadnai Károly* — (1832—1902) író, a „Fővárosi Lapok” szerkesztője, az MTA I. tagja, 1884-től Miskolc II. kerületének szabadelvű párti képviselője. — 82, 171, 172, 238, 245, 249, 281, 287, 370, 371, 375
- Vágó Pál* — (1854—1928) festő. — 284
- Vajda János* — (1827—1897). — 71, 271
- Vályi Árpád* — országgyűlési képviselő. — 164, 166, 190, 360, 381
- Várady Antal* — (1819—1885) ügyvéd, földbirtokos, a reformnemzedék tagja, Petőfire vonatkozó visszaemlékezéseit a korabeli lapokban publikálta. — 242
- Varasdy Károly* — (1864—?) ügyvéd, 1885-től Szombathely polgármestere, az 1887—92-es ciklusban Szombathely szabadelvű párti képviselője. — 119, 121, 306, 330, 333
- Varga Ferenc* — (1837—1906) szegedi apátplébános, helytörténész. — 258, 259, 260, 261
- Varga Péter* — MK alkotta községi jegyző-név. — 67
- Vargás Imre* — (1834—1904) megyei tisztségviselő, 1872-től az országgyűlés tagja, 1878-tól a Temes megyei rittbergi kerület szabadelvű párti képviselője. — 160, 365
- Vásárhelyi Béla* — korábbi ciklusban országgyűlési képviselő, az arad-csanádi vasutak igazgatója. — 118, 329
- Vay Béla* — (1830—?) katonatiszt, országgyűlési képviselő, 1872-től Borsod megye főis-

- pánja, a főrendiház tagja. — 209
- Vay Miklós*, b. — (1802—1894) konzervatív politikus, a főrendiház elnöke. — 317
- Vécsey Endre* — (1843—?) községi tiszteégviselő, ügyvéd, többször felépett képviselőjelöltként, az 1887—92-es ciklusban az Abatúj—Torna megyei gönci kerületben választották meg függetlenségi párti programalképviselőnek. — 190
- Védres István* — (1765—1830) mérnök, gazdasági-műszaki szakíró. — 30
- Végh Aurél* — volt országgyűlési képviselő. — 117, 329
- Vid Sebestyén* — szegedi történelmi személyiség a XVI. században. — 20, 259
- Vera János* — (1846?—1905) vándor népköltő. — 278
- Veres József* — (1851—1913) ev. lelkész, 1884-től antiszemita programmal Orosháza város országgyűlési képviselője lett. — 132, 189, 342, 343
- Vértesi Arnold* — (1834—1911) író, újságíró. — 281
- Veszer Imre* — (1839—?) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban Moson megye magyaróvári kerületének mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 159, 328.
- Vidliczkay József* — (1819—1890) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban ismét Nyíregyháza függetlenségi párti képviselője. — 49, 268
- Visi Imre* — (1852—1889) újságíró, a »Hon« munkatársa, majd a »Nemzet« szerkesztője, 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban Budapest Józsefváros kerületének szabadelvű párti képviselője. — 235, 273
- Vojnics István* — (1856—?) megyei tiszteégviselő, az 1887—92-es ciklusban a Bács-Bodrog megyei hódásai kerületben választották meg szabadelvű párti képviselőnek. — 311, 314
- Voltaire, François-Marie* — (1745—1827). — 89
- Wahrmann Mór* — (1832—1892) kereskedő, 1869-től haláláig a fővárosi lipótvárosi kerületet képviselte előbb Deák-párti, majd szabadelvű párti programmal. — 116, 189
- Waldeck György Viktor* herceg — a waldecki és pyrmoniti uralgó hercegi család tagja. — 93
- Wekerle Sándor* — (1848—1921) pénzügyi szakember, pénzügy minisztériumi államtitkár, az 1887—92-es ciklusban a Szatmár megyei nagybányai kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. 1889. ápr. 9-től pénzügyminiszter — 81, 89, 103, 111, 112, 158, 162, 199, 210, 216, 287, 296, 298, 307, 310, 360, 361, 364, 398
- Wenckheim Béla*, báró — (1811—1879) politikus, főispán, több alkalommal miniszter. — 36, 232, 262
- Wenckheim Frigyes*, báró — (1842—?) nagybirtokos, ügyvéd, 1878-tól tagja a képviselőháznak, az 1887—92-es ciklusban az Arad megyei kisenői kerületben választották meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 143, 144, 146
- Wenckheim Terézia*, báró — a Wenckheim-család 19. első felében élő irodalompartoló tagja. — 231
- Wesselényi Ferenc*, gróf — (1605?—1667) nádorispán, a Habsburg ellenes felkelés egyik szervezője. — 178

- Wittmann János* — (1856—?) földbirtokos, takarékpénztári igazgató, az 1887—92-es ciklusban az Arad megyei szentánai kerületben választották meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 166, 367
- Ybl Miklós* — (1814—1891) építész, a neoreneszánsz stílus legismertebb hazai képviselője. — 373
- Zách Klára* — (14. sz.) Zách Felicián leánya. — 46
- Závory Sándor* — MK gleichbergi kezelőorvosa. — 215, 216, 264
- Zay Adolf* — (1850—1907) ügyvéd, 1875-től országgyűlési képviselő, az 1887—92-es ciklusban is Brassó I. kerületének százsz néppárti képviselője. — 189
- Zboray Béla* — (1836—?) ügyvéd, 1887-ben az Esztergom megyei közbölküti kerületben választották meg függetlenségi párti programmal képviselőnek. — 269
- Zichy Antal*, gróf — (1823—1898) író, politikus, az MTA tagja. — 283
- Zichy Ferenc*, gróf — (1811—1900) főispán, tárnokmester, a főrendiház tagja. — 16, 17
- Zichy Géza*, gróf — (1849—1924) zongoraművész és zeneszerző, az MTA t. tagja. — 64, 65, 275, 276, 277, 278, 279
- Zichy Jenő*, gróf — (1837—1906) ügyvéd, politikus. 1865-től haláláig képviselő előbb Deák-párti, azután párton kívüli, majd szabadelvű párti programmal. Az 1887—92-es ciklusban az Árva megyei bobrói kerületben választották meg. — 65
- Zichy Nándor*, gróf — (1829—1911) közigazdász és politikus, 1867-től Deák-párti, majd a Sennyei-féle konzervatív párt egyik vezére, később főrendiházi tag. — 209, 210, 398
- Zimándy Ignác* — (1831—?) r. kat. pap, az 1884—87-es ciklusban a Nyitra megyei szenicei kerület antiszemita párti képviselőjévé választották, az 1887-es választáskor nem jutott mandátumhoz. — 180, 378
- Ziskay Antal* — (1845—?) minisztériumi tisztviselő, jogakadémiai tanár, az 1887—92-es ciklusban a Győr megyei Peér kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 120, 122, 330, 333
- Zsigmond* — (1368—1437) magyar király (1387—1437) és német császár (1410—1437). — 19, 34, 258

TARTALOM

(Az első szám a szövegre, a második a jegyzetre utal.)

CIKKEK, TÁRCÁK

Az újévi tisztelgések	7	227
A főúri szalonokról	9	228
Szemere Attila	10	250
[Előszó Gárdonyi Géza »Figurák« c. rajzkötetéhez]	14	255
Tapintat	16	256
Szeged	18	257
A genge szőke ember	35	262
Apák és fiak	40	263
A gonosz asszony	42	264
[Előszó az »Andrássy adomák, apróságok« c. kötetéhez]	44	265
Naiv emberek	46	266
A vén gouvernante és csirkéi vagy Irányi Dániel és a magyar Danton	49	267
A kis dobos	52	269
Bogácsok az út szélén	54	269
A 13 szobra	58	270
[Nyilatkozat]	59	271
[Előszó Móricz Pál »Emlékezzünk régiekről« c. kötetéhez]	60	272
Új települők a Felvidéken	63	275
[Az Egyetemes Regénytár Almanachja 1891-re. Előszó]	65	280
Bródy Zsigmond	70	282
[Előszó »A jó palódok« negyedik kiadásához]	73	284
»Krumpli pajtás«	75	286

PARLAMENTI KARCOLATOK

A mai ülésből (jan. 14.)	81	286
A t. Házból (febr. 26.)	82	288
Eötvös	87	295
Képek	90	297
A mai ülés (márc. 6.)	94	299
A folyosóról	98	305
A közlegény	99	300
A kormányválság	101	308
A t. Házból (márc. 14.)	103	315
A t. Házból (márc. 18.)	106	316
A többség	109	322

Országgyűlés (máj. 4.)	118	328
Országgyűlés (máj. 6.)	119	329
A mai ülés (máj. 7.)	121	331
Országgyűlés (máj. 21.)	124	335
A t. Házból (máj. 22.)	126	338
A t. Házból (máj. 23.)	132	341
Országgyűlés (máj. 29.)	135	343
A t. Házból (máj. 31.)	138	347
Hurcolkodó habarék	143	353
Gróf Apponyi Albert	147	354
Az első ülés	151	357
A mai ülés (okt. 4.)	153	358
A t. Házból (nov. 6.)	155	360
A mai ülés (nov. 7.)	158	362
A t. Házból (nov. 8.)	160	364
A mai ülés (nov. 14.)	164	366
A mai ülés (nov. 15.)	165	367
A t. Házból (nov. 19.)	167	368
A t. Házból (nov. 20.)	171	370
A »pech«	173	373
A t. Házból (nov. 22.)	178	376
A t. Házból (nov. 25.)	181	379
»Ötven perc«	185	381
A mai ülés (nov. 28.)	187	383
Hogy jutottál a leaotungi emberkékhöz	190	384
Apponyi megint licitált	193	388
A mai ülés (dec. 10.)	194	390
Komédia a Házban	198	392
A mai ülés (dec. 13.)	203	394
A mamelukok	206	396
A reformált főrendek	208	397

JEGYZETEK

Rövidítések	212
Bevezetés a jegyzetekhez	213
Jánoska halála. Mikszáth betegsége és gelichenbergi üdülése	214
Tisza Kálmán bukása	216
A képmellékletekről	399
Életrajzi jegyzetek és névmutató	400

164 093

1830-18